J. WILCKE:

SPECIE-, KURANT- OG RIGSBANKDALER

MØNTVÆSENETS SAMMENBRUD OG GENREJSNING

1788—1845

KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD
TRYKT HOS L. WICHMANN
MCMXXIX

OVE MALLING
1748–1829
Medaille, skaaret af A. F. Koenig 1827.

ANDERS SANDØE ØRSTED
1778–1860
Medaille, skaaret af P. Petersen 1851.

INDHOLD

Pag.

Indledning 9

FØRSTE AFSNIT. SPECIEMØNTENS GENINDFØRELSE OG MØNTVÆSENETS SAMMENBRUD. 1788—1813 15

Første Kapitel: *Udmøntningen* 17

1. Mønten i Altona-Poppenbüttel 17
2. Mønten i København 71
3. Mønten paa Kongsberg 134

Andet Kapitel: *Seddeludstedelsen* 154

1. Den slesvig-holstenske Speciebank 154
2. Den dansk-norske Speciebank 169
3. Kurantbanken 193
4. Norske Assignationsbeviser 229
5. Danske og slesvig-holstenske Skatkammersedler 240
6. Det slesvig-holstenske Laaneinstitut 246

Tredje Kapitel: *Kurserne* 250

ANDET AFSNIT. RIGSBANKDALERENS INDFØRELSE OG MØNTVÆSENETS GENREJSNING. 1813—1845 289

Første Kapitel: *Seddeludstedelsen* 291

1. Rigsbanken 291
2. Nationalbanken 323

Andet Kapitel: *Udmøntningen* 339

1. Mønten i København 339
2. Mønten i Altona 365
3. Mønten paa Kongsberg 1813—14 400

Tredje Kapitel: *Kurserne* 403

TREDJE AFSNIT. KOLONIMØNT 431

1. Dansk Vestindien 433
2. Dansk Guinea 453
3. Dansk Ostindien (Trankebar Møntsted) 458
4. Færøerne 466
5. Island 476
6. Grønland 490

Billedfortegnelse 497

Register 501

Myntets fyra åldrar

Man gyllne åldern kallat har
Den tid, då uti alla stater
Hvar en uti sin ficka bar
En pung med holländska dukater.
Se'n följde silfrets tidehvarf:
Riksdalrar, piastrar, karoliner
Och slika oviga machiner
Man fick i handel och i arf.

Så kom den tunga koppartiden,
Som gjorde ännu mer besvär —
Och säkert alla fägna lär
Att äfven den är väl förliden .....
Nu, gudskelof, på intet sätt
Man öfver slika bördor klagar,
Men verlden faller allom lätt
I pappersålderns sälla dagar.

Anna Maria Lenngren.
1792.

FORKORTELSER

R. A.: Rigsarkivet.

N. R. A.: Norsk Rigsarkiv.

M. A.: Møntens Arkiv.

R., Rdlr.: Rigsdaler.

Rb., Rbdlr.: Rigsbankdaler.

ℳ: Mark.

β: Skilling.

d.: dansk.

l.: lybsk.

℔: Pund.

gr: Gram.

C. eller K.: Courant, Kurant.

f. S.: fint Sølv.

TRYKFEJL

p. 35: 1788 skal være 1787.
p. 202: 14,4762,000 R. K. skal være 144,762,000 R. K.

INDLEDNING

Jo nærmere vi kommer vor egen Tid, des mindre Betydning faar Metalmønten i Omsætningen, des større Rum i Circulationen indtager Banksedlerne, udgivne for Laan og mer eller mindre sikrede ved Metalmønt eller Barrer, der henligger i Bankens Kældre. Medens Pengeøkonomien, efterhaanden som den fortrængte Naturalpræstationerne, virkede fremmende paa Møntcirkulationen, førte den, efter at Bytteomsætningen helt var ophørt, og efter at Handel og Samkvem havde taget saa rivende en Udvikling som Tilfældet var henimod det 18. Aarhundredes Slutning, til, at den egentlige Mønt ikke kom til at spille saa stor en Rolle som hidtil, men væsentlig indskrænkedes til som Skillemønt at skille Folk i Detailhandelen. Mønthistorien bliver saaledes ikke som hidtil i væsentlig Grad en Skildring af de egentlige Mønters Skæbne, men kommer til i langt større Omfang end tidligere at beskæftige sig med Sedlerne. Til dette Resultat førte ogsaa den udover Omsætningens Tarv drevne ufunderede Seddeludstedelse, der søgte at imødekomme Statens og Privates Laanebegær, og da ganske særligt den førstes.

Ligesom i vor Tid Checks og Anvisninger med deraf følgende Omskrivninger fra Konto til Konto i høj Grad har lettet eller afløst Seddelomsætningen, saaledes kom i Datiden Sedlerne til at afløse Metalmønten, hvortil ogsaa bidrog Grahams Lov, hvorefter slettere Mønt fortrænger bedre, idet man i Almindelighed ikke nærede samme Tillid til Sedler som til Mønt, hvad der gav sig Udslag i Kurserne, der ikke værdsatte Sedlerne i samme Grad som den virkelige Mønt, de lød paa, selvfølgelig især efter at de var blevne uindløselige med Metalmønt. At denne Udvikling var begrundet, viste Begivenhedernes Gang.

Det vil for dette Arbejdes Vedkommende være naturligt at skildre Mønt- og Pengevæsenets Nedgangsperiode indtil Sam-

menbrudet 1813 i en første Del, hvori der gøres Rede for Bestræbelserne for Møntvæsenets Opretholdelse ved Speciemøntens Genindførelse og disse Bestræbelsers Paralysering gennem Seddelbankens overhaandtagende Virksomhed under de store indre og ydre Vanskeligheder, der efterhaanden optaarnede sig.

I Arbejdets andet Afsnit maa Genrejsningens Tid skildres paa Grundlag af Frdg. 5. Januar 1813 og Rigsbankens, senere Nationalbankens Virksomhed. Forsaavidt denne sidste Bank angaar, bygger dette Arbejde paa Dr. Rubows nylig udkomne Fremstilling af Bankens Historie.

Indenfor de enkelte Afsnit vil der som i mit forrige Arbejde: „Kurantmønten 1726—1788" blive givet Oversigter over Udmøntningen, Seddeludstedelsen og de paa Grundlag heraf fremkommende Kurser, hvor selvfølgelig Sedlerne af de oven for skildrede Grunde vil vise deres aldeles dominerende Stilling over for Metalmønten. Indenfor Udmøntningens Omraade vil det være naturligt at begynde med en Skildring af Altona Mønts Virksomhed, idet denne Mønt, i Forbindelse med Møntværkstedet i Poppenbüttel, saaledes som Forholdene havde udviklet sig inden for de danske Kongers Monarki, nu indtog Pladsen som Rigernes Hovedmøntsted, hvor ogsaa det første afgørende Skridt til Speciemøntens Genindførelse blev taget i Aarene 1787—88.

I Kapitlerne om Kurserne vil som i mine tidligere Arbejder ved Omtalen af Opgælden blive optaget en almindelig Oversigt over Mønt- og Seddelcirculationen, Pengekurserne og den dermed i Forbindelse staaende Værdsætning af de Foranstaltninger, der blev trufne til Pengevæsenets Opretholdelse. Den kølnske Mark er vedblivende regnet til 233,855 gr. i Overenstemmelse med Preussens Beregning fra 1815. Ihvorvel det naturligvis kan være tvivlsomt, om Vægtmaalene netop har andraget dette Beløb, er der efter de Vejningsresultater, som findes i „Møntvæsenet under Christian IV og Frederik III 1625—1670" og „Kurantmønten 1726—1788" næppe Grund til at antage, at fornævnte Vægt er ret langt fra det rette, hvorved bemærkes, at man stedse maa regne med Vægten af de tungeste Møntstykker, thi dels taber Mønter noget i Vægt i Tidens Løb, dels er der ikke Grund til at tro, at de paagældende Møntmestre nogen-

sinde har været tilbøjelige til at gøre Mønterne for tunge. Endelig maa stærkt fremhæves de fra Biskop Deichmanns Udregninger hidrørende Oplysninger, hvorefter den norske Møntmark omkring 1730 vejede 233,75 gr.[1])

Som i mine tidligere Arbejder benytter jeg ogsaa her Indledningen til at supplere mine 3 foregaaende Fremstillinger af vort Møntvæsens Historie. Ordenshistoriograf Dr. L. Bobé har henledt min Opmærksomhed paa nogle personalhistoriske Oplysninger om vore ældre Møntmestre, der findes i hans Værker. Møntmester *Hendrik Køhler* var saaledes Søn af Besidderen af Juliusmøllen i Goslar. Han tilhørte, ligesom *Gotfrid Krüger*, *Gregorius Seseman* og *Christian Wineke*, Fader og Søn, samt Medaillørerne *D. Adzer* og *J. E. Bauert* St. Petri Gemeinde i København. Christian Wineke den ældre var en Søn af Stadthauptmann Christian Wineke(n) i Ægteskab med Nille Lange, Datter af den kgl. Bygmester Bertel Lange.[2])

Møntmester Chr. Wineke d. ældre.
(Efter Maleri tilh. Gross. W. Heering.)

I samme Forfatters Slægtebøger om Familien Ahlefeldt[3]) findes den morsomme Oplysning om den meget skrivende og klagende glückstadtske Møntmester *J. Schwieger*, at han ogsaa be-

[1]) Kurantmønten p. 244. Anm. 1. jfr. p. 395 — og Møntv. 1625—70 p. 164, 179, 187, C. J. Schive, Norges Mynter i Middelalderen. Christiania 1865, p. XXXV, LXXI. Axel Nielsen, Specier, Kroner, Kurant. Kbhvn. 1907 p. 31.

[2]) L. Bobé. Die deutsche St. Petri Gemeinde. Kopenhagen 1925 p. 23 ff. 59.

[3]) Slægten Ahlefeldts Historie. Kbhvn. 1912 I, Bilag p. 55—56.

sad poetisk Talent! Hans Klageskrifter kunde nok tyde derpaa. Han betegnes som „det 17. Aarhundredes egentlige Minnesanger".

Om Møntmestrene *Christian Wineke* findes en Række yderligere Oplysninger i de Heeringske Slægtstavler.[1]) Herefter var den ældre Wineke født 4. April 1640; han udnævntes 27. Oktober 1683 til Prins Frederiks Guldsmed og 16. August 1690 til Møntmester efter Gregorius Seseman, hvis Ejendom i Borgergade han maatte overtage. Wineke søgte 16. Juli 1697 om Tilladelse til at slaa 50,000 Rdl. i 4 β mod et Honorar af 4 %, dels fordi „Møntningen har staaet stille i to Aar" dels fordi „der i København paa den Tid ikke fandtes 4 β med Kongens Billede paa"! Wineke, der var gift med Hamburgerinden Anna Maria Jürgens, døde 11. Dcbr. 1700. Sønnen af samme Navn fødtes 1. Nvbr. 1680; Familiens Betydning ses af Barnets Faddere: Frederik v. Støcken, Bolle Luxdorph, Fru Gyldensparre og Fru Abigael v. Støcken. Efter endt Uddannelse i Hjemmet rejste den unge Wineke 1698 til Giessen, hvor han studerede Retsvidenskab og paa Frederik IV.s Kroningsdag holdt en Oratio auguralis, som han tilegnede Kongen og selv lod trykke. Den 28. Dcbr. 1700 udnævntes han til Møntmester og beklædte dette Embede til sin Død, den 22. August 1746. Wineke var en alsidig dannet Mand og udgav i København 1740 et Gratulationsdigt til Kon-

Møntmester Chr. Wineke d. yngre.
(Efter Maleri tilh. Gross. W. Heering.)

[1]) F. C. Sommer og Louis Bobé: Slægten Heering. Personalhistoriske Optegnelser. Kbhvn. 1900 p. 53 ff.

gen i tyske Vers i Anledning af Christiansborg Slots Bygning samt 1745 „Beschreibung des wahren Opobalsambaums de Mecha"! I tredje Ægteskab var han gift med Ingeborg Maria Brandt, der var Enke efter en Konsumtionsforvalter Rasmus Pedersen i Rudkøbing. Hun, der efter Mandens Død et Par Aar fungerede som Møntmester, døde 27. August 1759.

I nævnte Slægtstavler og i P. N. Heerings „Familiebog" staves Navnet Winecken, Winecke og Wineken. Nærværende Forfatter har valgt den daniserede Form Wineke, hvormed den yngre Wineke underskrev sig i sine senere Aar. —

Ifølge foranstaaende har *Mønten i København* under Størstedelen af Christian V.s Regering, i Frederik IV.s, og Christian VI.s Tid og under Frederik V. til 1750 været beliggende i Borgergade.[1]) Før Christian V. har Mønten snart været i St. Claræ Kloster, „udenfor Staden" (Flemmings Mønt 1611—15)[2]), i eller ved den senere Holmens Kirke 1624 flg. Aar, paa Københavns Slot, 1644—54[3]), i Skolemester David Reicks Hus Købmagergade 26, i og ved Boldhuset (den senere Kancellibygning) 1663 flg. Aar, men der var desuden ikke saa faa private Møntentreprenører, J. Post, J. Engelbrecht, M. Clausen, G. Krüger, om hvis Mønthuse der intet vides med Bestemthed.[4])

Angaaende den for Møntforfalskning dømte *Møntmester H. C. Meyer paa Kongsberg* kan oplyses, at der den 14. Dcbr. 1728 af Kommissionen, der bestod af Statholder Ditlev Vibe, Oberst Hartvig Hvitfeld, Biskop Deichmann, Hofretspræsident Jonas Lyme og Oberbergamtsforvalter Nic. Bernh. Köpp, enstemmig fattedes den Beslutning: „at de proberede og urigtig befundne Penge ikke af andre end af Myntemester Meyer paa Kongsberg Mynt kunde være formyndtede, saa og at *Guardein Falkenberg* megen forsømmelse og efterladenhed i sit Embede befindes at have begaaet, hvorfor Myntmester Meyer bør undgielde efter L. 6-18-2 paa Ære, Liv og Gods og Guardeinen at have for-

[1]) J. Wilcke, Kurantmønten. Kbhvn. 1927 p. 90 ff.

[2]) — Chr. IV.s Møntpolitik. Kbhvn. 1919 p. 110, 219.

[3]) — Møntv. under Chr. IV. og Fr. III. 1924 p. 82, 126, 128.

[4]) Det kan derfor ikke med Sikkerhed siges, at St. Claræ Kloster har været Mønthus 1593—1644, l. c. Bilag ad p. 11. p. 60 ff, 129 ff. E. Pontoppidan: Origines Hafnienses Kbhvn, 1760 p. 456—7. Herefter besad Gotfrid Krüger 1676 Ejendomme i Adelgd. og Strandstr.

brudt sin Bestilling og betale til Kongsberg Kirke 200 R". Stempelskærer *Olaus Wiff* blev under de afsluttende Forhør noget vaklende i sine Forklaringer, mens de andre Stempelskærere, Anders Olsen Lunder, *Anders Joensen Lunder* og *Rasmus Simon Kongsberg* bekræftede tildels ved Paavisning af Fejl i Stemplerne, at de urigtige Penge var slaaet paa deres Stempler. Om Anders Joensen Lunder oplyses under Forhørene bl. a., at han var 11 Aar, da Mønten 1686 flyttedes til Kongsberg, at han hjalp sin Stiffader med Stempelskæringen og at han efter 1697 selv gjorde alle Stempler.[1])

Om de *Thormøhlenske Sedler* har Prof. Dr. Axel Nielsen væsentlig efter norske Kilder skrevet en interessant Afhandling i Bergens historiske Forenings Skrifter Nr. 33, 1927. Resultatet er iøvrigt det samme som det i „Kurantmønten" p. 318—22 efter danske Kilder antagne.

Jeg benytter Lejligheden til at udtale min bedste Tak overfor *Carlsbergfondet*, der har bekostet Trykningen af denne Bog, overfor *Nationalbanken*, som har besørget Trykningen af Bankens i dette Værk optagne Sedler, samt overfor *Rigsarkivet*, hvis Embedsmænd ogsaa ved dette Arbejde har ydet deres redebonne Bistand til Fremdragning af Stof, der kunde være af Betydning for Arbejdets Fuldstændighed.

---

[1]) Kurantmønten. p. 238 jfr. N. R. A. Rentekammer. Den real. ordn. Afd. Myntvæsen. Commissions Act og Dom over Myntmester Meyer og Guardein Falckenberg.

FØRSTE AFSNIT

SPECIEMØNTENS GENINDFØRELSE OG MØNTVÆSENETS SAMMENBRUD

1788—1813

FØRSTE KAPITEL

UDMØNTNINGEN

1. Mønten i Altona—Poppenbüttel.

Ligesom Arveprins Frederik og Høegh-Guldberg efter Struenses Fald strax henvendte deres Opmærksomhed paa Statens Finanser og Møntvæsenets Tilstand,[1]) hvad der førte til Forordningen af 2. Januar 1776 om danske Speciers Udmøntning og Kursering, saaledes var ogsaa Finanser og Møntvæsen strax efter Høegh-Guldbergs Fald den 14. April 1784 Genstand for de nye Magthavere, Kronprins Frederik, Bernstorff og Ernst Schimmelmanns Overvejelser, der bl. a. gav sig Udslag i det bekendte Patent af 8. Juli 1785 om Statsgældens Betaling og om Banken i København. Der blev tillige nedsat to Kommissioner, først en i København, saa en anden i Altona, til at fremsætte Forslag om Oprettelsen af en Speciebank i Altona for Hertugdømmerne. Naar man for Alvor tog fat netop i denne Del af Monarkiet skyldtes det flere Grunde:

For det første mistvivlede man om at kunne gennemføre en Møntreform til Gunst for Specien i hele Monarkiet paa een Gang. Der skulde skaffes en ny Møntbeholdning, hvad der krævede store Midler, som man under den herskende Finansnød betvivlede at kunne skaffe til Veje. Det kunde blive vanskeligt nok at tilvejebringe den fornødne Kapital for Hertugdømmernes Vedkommende, og den maatte i hvert Fald laanes. Havde man først ordnet Hertugdømmernes Pengeforhold, haabede man senere at kunne udstrække Reformen til Rigets øvrige Dele; man gjorde da ogsaa senere Forsøg herpaa.[2])

[1]) Civiladministrationens Embedsetat Kbhvn. 1889 p. 219: Den extraordinære Finanskommission 1772—84.

[2]) Finansdeputeret J. Zoëga: Forsøg til at udvikle faste Begreb om Arbejde og Handel samt om Penge og Formue, Mynt, den i Hertug-

For det andet herskede der i Hertugdømmerne Møntforhold, der paa enkelte ret væsentlige Punkter afveg fra Kongerigernes. Frdg. 6. Oktober 1757 om Kurantbanksedlernes Uindløselighed og tvungne Kurs som Betalingsmidler var ikke forkyndt i Hertugdømmerne. Domstolene i disse havde derfor statueret, at Bankoctrojen af 1736, hvorefter ingen var forpligtet til at tage Kurantbanksedler i Betaling, stadig gjaldt i Slesvig-Holsten. Den egentlige Kurantmønt circulerede derfor i større Omfang i Hertugdømmerne end i Kongerigerne. At man ikke gennemtvang Sedlernes Egenskab af tvungent Betalingsmiddel i Hertugdømmerne, stod sikkert i Forbindelse med disses Naboskab til den store nordiske Pengestabelplads Hamburg, idet man frygtede Virkningerne af en for stor Sammenhoben af Kurantsedlerne i disse sydligste Dele af Monarkiet. Det kunde yderligere trykke Sedlernes Kurs paa Hamburgs Børs, hvor de i Forvejen kunde være trykkede nok. Dette Forhold var ogsaa af Betydning for Valget af Hertugdømmerne som det første Sted hvor Speciemønten for Alvor skulde gennemføres. Den tredie Hovedaarsag til Speciebankens Oprettelse i Altona var nemlig netop dette Naboskab til Hamburg. Man havde gjort daarlige Erfaringer med Kurantmøntens og særlig Kurantsedlernes Kurs paa Børsen i Hamburg. Det var derfor om at gøre at slaa et Slag herimod i de Egne af Landet, der laa Hamburg nærmest og hvor Handelssamkvemmet med denne Stad var intimest, saavel i Engros- som i Detailhandelen. Her havde vi tilmed Over-

---

dømmerne indførende nye Species Mynt, Banker og den i Altona oprettende Bank Kbhvn. 1787 p. 98—99; Versuch u. s. w. Kopenhagen und Altona 1787 p. 101—2. Edvard Holm: Danmark-Norges Historie under Chr. VII. Tredie Binds første Del Kbhvn. 1907 p. 184 ff.

Ang. Speciemønts Fortræffelighed kunde man henvise til *Sveriges* Exempel, idet man dér ved Frdg. 9. Jan. 1770 og 27. Novbr. 1776 havde søgt at fæstne Specien som den almindelige Hovedmønt. J. Zoëga: Noget til Oplysning om Myntvæsenet. Kbhvn. 1788 p. 134 ff. K. A. Wallroth. Sveriges Mynt 1449—1917. Stockholm 1918 p. 140 ff. Sveriges Riksbank 1668—1918. III. Stockholm 1920 p. 216 ff. Som man herhjemme havde Kurantsedlernes Masse at kæmpe med, maatte man i Sverige være betænkt paa at skaffe Kobbermøntsedlerne ud af Verden. Over de svenske Valutavanskeligheder, der i mangt og meget lignede vore, skrev Forfatterinden A. M. Lenngren det foran gengivne Poem, der er saare rammende.

vægten i Handelsbalancen, hvad næppe kunde siges om det øvrige Monarki. Hertugdømmerne var i mange Henseender henvist til Import over Hamburg, og Hamburg maatte købe sine fleste Livsfornødenheder paa Markederne i det frugtbare Holsten og Slesvig.[1]) Det var da ogsaa i Rethwisch og Altona, at den ældre Schimmelmann lod Specier slaa 1768—70 for at paavirke Kursen i Hamburg, hvor Banken i Henhold til et i Slesvig 1768 afsluttet Forlig var forpligtet til at modtage vore Specier, uanset de ikke var slaaet efter tysk Rigsmøntfod, men kun til $9^1/_4$ Stkr. paa ⅄ fin.[2])

Det blev altsaa i Altona, at Møntproblemet blev rejst. Finanskollegiet i København havde over for Altona-Kommissionen udtrykt sine Hensigter saaledes:

1. Københavner-Bankens Sedler skulde helt sættes ud af Circulation i Hertugdømmerne ved Indførelse af andre Sedler, der skulde have lige Kurs og Værdi med Hamburger Banco og ved deres uvægerlige og promte Indvexling med Mønt in natura til alle Tider holde en urokkelig Kurs.

2. Ved denne Operation skulde Københavner-Bankens Sedler holdes borte fra Hamburgs Børs og overhovedet Antallet paa dens Sedler formindskes.

3. Som en Følge heraf en Forbedring af den danske Kurs ophjælpes.

Den direkte Anledning til Kommissionernes Nedsættelse var et „af en Ubenævnt indgivet Forslag til en Species-Seddel-Banques Oprettelse i Altona" som Revisor C. W. Lange i en Betænkning ikke behandlede særlig velvilligt. Den 2. Oktober 1784 nedsattes i Henhold til kgl. Resl. af 22. f. M. den „københavnske" Kommission, der kom til at bestaa af Finansdeputeret Etatsraad Wendt, Møntdirektør Knoph, Justitsraad Gondolatsch, Møntmester Lyng og Revisor Lange, som den 27. Januar 1785[3])

[1]) M. L. Nathanson: Om Mynt og Bankvæsen etc. Kbhvn 1862 p. 10.

[2]) J. Wilcke. Kurantmønten 1726—88 Kbhvn. 1927 p. 135, 170 ff.

[3]) RA. Af Johan Zoëgas Embedspapirer; 1788 Dokr. henhørende til Forestillingen om den slesvig-holstenske Speciebanks Oprettelse af $^{19}/_{2}$ 1788.

Naar man ser, hvilke Hensigter Regeringen har udtalt og søgt gennemført, kommer man Ord til andet til at mindes de Bestræbelser, der har givet sig Udtryk i den *svenske* Regerings Realisations-

afgav en Betænkning, der derpaa blev forelagt den „altonaske" Kommission, bestaaende af Knoph, Direktionen for den 1776 oprettede Giro-Bank i Altona samt Købmand Olde i Hamburg som Konsulent.

Kommissionen lagde først og fremmest Vægt paa, at den ny Speciemønt, om den indførtes i Hertugdømmerne maatte være den eneste dér circulerende Mønt. Man kunde ikke fortsætte med en Sammenblanding af ny og gammel Mønt, mellem hvilken der ikke var nogen fast Proportion, saaledes at der heller ikke fandtes en ret Maalestok for alle Varers Værd. Alle tidligere Omsætningsmidler: de danske Bancosedler, al hidtidig Guld, Sølv og Kobbermønt med Undtagelse af fuldvægtige med Hamburger Banco ligestillede Specier, skulde helt og holdent sættes ud af Kurs, og de til $9^1/_4$ Stkr. af ℔ fin udmøntede Specier alene circulere. For at imødekomme de mange Beregninger, Afgifter, Kontrakter m. v., som lød paa Kurant, skulde Specierne tillige forestille Kuranten i et bestemt Forhold, nemlig saaledes at der paalagdes en engang for alle fastsat Agio af 25 %. Idet man i Hertugdømmerne benyttede lybsk Regning, hvorefter der gik 48 β l. paa 1 Rdlr., medens man i Danmark regnede 96 β paa 1 Rdlr., vilde det sige, at 1 Rdlr. Specie kom til at udgøre 48 β Species, men 60 β slesvig-holstensk Kurant. Da Specien foruden at være Hovedmønt tillige skulde circulere som Kurant og Skillemønt, maatte man dele den i forskellige Hovedafdelinger:

$^2/_3$	Specie	= 32	β	Species	= 40	β	Kurant
$^1/_3$	—	= 16		—	= 20		—
$^1/_6$	—	= 8		—	= 10		—
$^1/_{12}$	—	= 4		—	= 5		—
$^1/_{24}$	—	= 2		—	= $2^1/_2$		—

Den mindste Skillemønt skulde være af Kobber: Sechslinge og Dreilinge ɔ: $^1/_2$ og $^1/_4$ β Kurant, der kun maatte udmøntes

forordning af 27. Nvbr. 1776. Sveriges Riksbank var 1767—75 kommen ud for en alvorlig Krise ved sin alt for store Seddelmission. Schimmelmann, Fader og Søn, har heri set et alvorligt Memento for den danske Kurantbank. Valutainteresserede anbefales det at studere den af Sveriges Riksbank udgivne Historik, hvori der gives en aldeles enestaaende fortrinlig Fremstilling af en Seddelbanks Vanskeligheder.

til den allerringeste Detailhandel og i meget smaa Beløb, saaledes at den ikke kunde benyttes i større Betalinger og derved faa Indflydelse paa Hovedmøntens og navnlig Speciebanksedlernes Stilling. Naar man valgte at sætte Kursen mellem Specier og Kurant til 100 Specier = 125 Rdlr. sl.-holst. Kurant, skyldes dette Forholdet mellem gammel dansk *grov* Kurant $11^1/_3$ Rdlr. pr. ℔ fin og Specier $9^1/_4$ Stk. pr. ℔ fin. Tog man det direkte Sølvforhold mellem disse to Møntenheder, vilde dette blive $122^{58}/_{111}$. Da det jo imidlertid var Meningen ikke at tillade den gamle Kurant, hvoriblandt selvfølgelig ogsaa var megen Mønt, der slet ikke stod til $11^1/_3$ R. pr. ℔ fin, være sig paa Grund af Slid, Kippen og Wippen eller Slethed, og da man førte Konsekvensen heraf til det yderste — hvad ogsaa var rigtigt —, idet man slet ikke tillod Indvexling af Specier mod gammel Kurant til nogen Slags Kurs, men vilde paabyde, at den der ønskede at tilvexle sig Specier mod Kurantmønt, maatte lade denne smelte til Barrer og udmønte paa Mønten til Specier, maatte man til ovennævnte Forholdstal lægge Omkostningerne ved Speciers Udmøntning, nemlig 2 %.[1]) Idet man afrundede Tallet, kom man herved til en Værdiligning mellem de 2 Møntsorter af 125, dog at man ganske eliminerede den ene, Kuranten, og lod den anden, Specien, fungere som Kurant efter dette Forhold. Man kunde selvfølgelig ligesaagodt strax fuldt og helt have afskaffet Kurantbenævnelsen og -beregningen, men et Mangefold af Priser var indstillet efter denne Møntsort; ved at paastemple Specierne deres Værd i Kurant, vilde man strax give en bestemt Rettesnor for alle Priser paa Varer m. v.

---

[1]) Zoëga. Forsøg p. 83. (Dansk Udg.) Den af Marcus Rubin i „1807—14" p. 165 nederst givne Forklaring, at man frygtede, at man ved at give det ny Omsætningsmiddel samme Finhed (?) som det gamle skulde faa de gamle, slidte Courantmønter (som slidte behøvede man end mindre at frygte dem) tilbage fra Udlandet, og at man *derfor* bestemte, at ikke $122^1/_2$, men 125 D. C. skulde være = 100 R. Sp. er altsaa urigtig. Det er her ønskeligt at berigtige en anden Fejl hos Marcus Rubin p. 164 ibd. Frdg. 6. Oktbr. 1757 om Forbud mod Vexling af Sedler og Udførsel af Mønt skyldtes ikke for stor Seddeludstedelse, men Frederik den Stores Misbrug af alt Sølv, han kunde faa Fingre i, til Omsmeltning i daarlig Krigsmønt til 7-Aarskrigens Førelse.

Fordelen ved den nye Mønt var øjensynlig; Folk vilde nu kunne være sikre paa — om Møntsystemet da holdt — at have en fast og vederhæftig Værdimaaler for alle Ting, der ikke som Kuranten — væsentligst paa Grund af den københavnske Kurantbanks svigtende Ledelse — var underkastet idelige og uberegnelige Svingninger paa Hamburgs Børs. Naar Møntvæsenet var knyttet til den hamburgske Bancothaler gennem de slesv.-holst. Specier, var det klart, at der var skabt en urokkelig Sølvmøntfod. Forudsætningen herfor var, at Speciebanken, der agtedes oprettet i Forbindelse med den fra 1776 alt existerende Girobank i Altona, stedse og uvægerligt kunde indfri sine Sedler med Specier, og at Hamburgs Købmænd ikke saa Lejlighed til at tømme Bankens Speciebeholdning over i Hamburgs Bank. Der maatte derfor skabes en solid Metalfond. Denne skulde bestaa af 500,000 Specier, der strax sattes i Circulation sammen med 600,000 Speciesedler, for hvilke der havdes en lignende Møntreserve i Bankens Kældre. De 500,000 Specier skulde udgaa i Betalinger gennem den Rendsburgske Kasse, Sedlerne gennem Altona Banco Kontor og paa Børserne i Altona og København, hvorved jo nok til at begynde med en Del danske Bancosedler maatte tages i Bytte, *men kun til Dagens Kurs*, ikke til nogen fast Agio af f. Ex. 122½ %. Sedlerne skulde snarest indgives til Realisation i Københavns Bank. Den vigtigste Foranstaltning til at hindre det nye Systems Sammenbrud var selvfølgelig Forbudet mod dansk Kurant og Banksedlers Cirkulation i Hertugdømmerne. Dette var Planens Alfa og Omega. Thi kunde Købmænd i København skaffe sig slesvig-holstenske Speciesedler til Betaling i Hamburg og lade Købmændene dersteds efterhaanden tømme Banken i Altona, var jo ikke meget vundet. Heroverfor stod imidlertid den Kendsgerning, at Hertugdømmerne i Handelsbalancen stod som Fordringshavere overfor Hamburg, der saaledes stadig for sine Levnedsmidler maatte tilskyde Mønt i Betaling. Der vilde derfor næppe opstaa nogen Fare for, at Hamburgerne skulde kunne komme Altonabanken til Livs. Naar man derhos strængt holdt over, at danske Sedler og Mønt ikke kunde modtages i Betaling i Slesvig-Holsten, vilde Fristelsen for fra Hertugdømmerne at overlade Københavner-købmændene slesvig-holstensk Valuta til Betaling af *deres* Deficit

i Hamburg ikke være stor, idet den Valuta: danske Kurantsedler, der betaltes med, ikke kunde benyttes i Slesvig-Holsten.

Den altoverskyggende Forudsætning for hele Arrangementet var altsaa *Slesvig-Holstens økonomiske Afsondrethed fra det øvrige Monarki. Hertugdømmerne blev i pengelig Henseende et Udland.*[1]) Dette var Planens Achilleshæl, dens store Minus, som allerede i Datiden vakte stor Betænkelighed. Heroverfor kunde Planens Forsvarere vel anføre, at *det var Meningen at udstrække Møntreformen til Monarkiets øvrige Dele.* Slesvig-Holstenerne kunde, økonomisk set, kun vinde ved Planen: de dansk-norske Forsvarere kunde henvise til ovenstaaende Betragtning, at de jo ogsaa nok kom med. Derfor er der ingen Grund til at laste dem for deres Optræden. De søgte for Hertugdømmernes Vedkommende at skabe Udvej af Kaos. Anderledes stiller Sagen sig, om man vil bedømme Planen ud fra, hvad der bagefter gik for sig; men det vil være rettest at vente hermed, til vi har samlet alle Mønt- og Pengevæsenets Traade fra det ganske Land. Een Ting burde man dog i 1785—88 strax have holdt sig klart for Øje: Skilte man Hertugdømmerne ud for sig, kunde Reformen have gode Chancer dér, men man forringede Chancerne for Monarkiet som Helhed. Zoëga havde derfor næppe Ret, naar han mente, at Staten bestod af forskellige Circler, som man kunde tage under Behandling den ene efter den anden,[2]) og at det var ligegyldigt i hvilken Circel, man begyndte. —

Imidlertid fortsattes Drøftelsen inden for Regeringskredsene. Man var f. Ex. ganske godt opmærksom paa, at der kunde opstaa Vanskeligheder i Samhandelen mellem Nørrejylland og Sønderjylland. Et ikke ringe Vexleri vilde komme i Gang paa Grænsen; heri ligger tilstrækkelig Antydning af, hvad foran er fremhævet, at Slesvig-Holsten blev et Udland. Naar Nørrejyden skulde rejse dertil eller købe noget der, naar Sønderjyden om-

---

[1]) Jfr. hermed den senere Frdg. 19. Marts 1788, der udtrykkelig udelukkede den ny slesvig-holstenske Mønt fra Circulation i Danmark og Norge som dansk Kurant.

[2]) Zoëga. l. c. p. 98 R. A. l. c. Zoëgas Referat til Møntplanen af 21. Juli 1786. Finanskollegii Rel. og Resl. Protokol 1786 II Nr. 211 og 220.

vendt skulde have noget fra Nørrejylland, maatte de skaffe sig Mønt, som skulde de rejse til Tyskland eller Danmark. Man saa dog ikke saa meget paa de politiske Betænkeligheder herved — det var den store Fejl — men udelukkende paa de økonomiske Følger, idet man trøstede sig med, at det Besvær, der heraf kunde opstaa, skyldtes de københavnske Kurantsedlers slette Kurs, som det nye Møntsystem ikke kunde gøres ansvarligt for. Endnu var Staten pengelig set et Hele, og man satte sig ikke tilstrækkeligt ind i, hvorledes det vilde forme sig, naar først dette Hele var brudt, trøstede sig maaske ogsaa med, hvad ovenfor er sagt: det vilde kun blive en kort Overgangstid; snart vilde den samme Speciemønt være indført i det øvrige Monarki.

Man var ikke sikker paa, at Kurantkursen alletider vilde være 125, men henviste til, at Folk i Hertugdømmerne for Fremtiden kunde føre deres Bøger i Banko eller Specier, saa vilde de ikke mærke Forskellen i Kurantkursen.

Heller ikke følte man sig overbevist om, at Altona- og Hamburg-Specier altid vilde staa al pari. Man tænkte sig Kurssvingninger som Følge af „Neben Umständen" paa indtil 1 %. Her vilde man i vore Tider tale om Forandringer i Handelsbalancen, der kunde medføre Transport af Sølv fra det ene Møntomraade til det andet og derved influere paa Kursen indenfor det øvre og nedre „Sølvpunkt", men dette vilde dog paa ingen Maade kunne involvere Bebrejdelser mod det nye System.

I København nærede man ikke med Urette nogen Ængstelse for, hvad det nye kunde føre med sig. Man frygtede Skade paa Københavns Kredit. Først kunde man vente en større Mængde Kurantsedler sendt til Hovedstadens Bank til „Realisation" ɔ: Indvexling. For at imødegaa denne Invasion, tænkte man sig udbudt et Laan, hvorved en Del Kurant kunde omvexles med 4 % Specie Obligationer paa 10 Aar til Kurs 125. Men man tænkte sig i hvert Fald en Bedring af Kursen ved en Inddragning af en Del Sedler fra Hamburg Børs.

Efter endnu en Del Overvejelser frem og tilbage, forelagde man den 14. Marts 1786 Kongen Forslag om at købe Købmand Oldes Valsemøller i Poppenbüttel for 40.000 R. grov Kurant og overlade ham Poppenbüttel og Altona Mønt i Forpagtning for 800 R. aarlig og ¼ % af al Mønt, der udgik herfra, idet denne

Ordning efter Finanskollegiets og Møntdirektør Knophs Anskuelse var den første Betingelse for at kunne sætte Specieprojectet i Værk. Kun herved vilde man blive i Stand til i Løbet af 1 Aars Tid at slaa al den Speciemønt, der skulde danne Grundlaget for den nye Bank og Møntcirculation. Kongen o: Kronprinsen tiltraadte Forslaget ved Resl. 15. s. M., og det første afgørende Skridt var hermed i Virkeligheden taget.[1])

Den 12. September 1786[2]) indgik Finanskollegiet til Kongen med den endelige, detaillerede Plan, der i det Hele fulgte de ovenangivne Linier. Kuranten skulde som nævnt helt forjages fra Hertugdømmerne, ogsaa for at man kunde undgaa de idelige Møntvexlinger og Agio-Beregninger inden for Landsdelens Grænser. Medens alle de større Mønter i Kasser og Banker skulde tages efter Vægt og Mønterne derfor være saa nøje justerede som muligt, for at den ny Værdimaaler kunde staa saa urokkeligt i Omsætningen som tænkeligt, kunde dette Krav selvfølgelig ikke gennemføres overfor de mindste Mønter, dels af tekniske Grunde, dels fordi de kun skulde slaas i ringe Mængde til Bestridelse af Detailhandelen. Under Hensyn hertil skulde ingen være pligtig at modtage i Betaling saadan Skillemønt til større Beløb, end hvad der svarede til den mindste Speciebankseddel, man agtede at udgive; i saa Henseende tænkte man sig en Mindsteseddel paa 8 Thlr. De andre Sedler skulde lyde paa 80, 40 og 20 Thlr., svarende til 100, 50 og 25 R. slesv.-holst. Kurant; disse sidste Værdier skulde dog ikke paatrykkes, men kun Specieværdierne, idet Specien var og skulde vedblive at være den egentlige Omsætningsmønt. At tale om Kurant var at forplumre Sagen! Saaledes tænkte man i hvert Fald den Gang, paa Papiret. I Virkeligheden gik det jo noget anderledes. — I Indstillingen foreslaas Frdg. 2. Januar 1776 om den faste Kurs paa Specier mod Kurant ophævet. Den passede ikke mere i Hertugdømmerne og maatte heller ikke gælde i Kongerigerne, idet man da vilde opkøbe den slesv.-holst. Speciemønt til den faste Kurs dér; dér maatte gælde den frie Børskurs, idet de københavnske Kurantsedler ellers kunde befrygtes at snige sig ind paa den nye Speciemønt. Derimod bibeholdtes Forordnin-

[1]) RA. Finanskollegiets Rel- og Resl. Protokol 1786 I Nr. 53.
[2]) RA. l. c. Nr. 211.

gens Bestemmelse om Vægtene, der nu skulde bringes i Udførelse. Der møntedes da ogsaa Vægte helt ned til 1/8 Species Vægt, men det betvivles, om hele denne Vægtordning fik mere end teoretisk Betydning. Folk havde i Almindelighed hverken Tid eller Lyst til i den private Handel saalidt som i de offentlige Kasser og Banker at staa og pusle med disse Vægte, og da navnlig ikke med de mindste.

Plakat 28. Februar 1761 om Priser paa Guld og Sølv fore-

2/3 Thlr. Specievægt.

sloges ophævet for Hertugdømmernes Vedkommende. Den vilde jo komme i Strid med Bestemmelsen om den ældre Mønts Modtagelse efter Sølvets virkelige Værdi.

Gennem de offentlige Kasser skulde der sættes 500/m Specier i Omsætning bestaaende af:

75.000	R. Sp.	i 1/6 Thlr.
160.000	—	- 1/12 —
205.000	—	- 1/24 —
50.000	—	- Kobber 1/2 β l.,
10.000	—	- — 1/4 —

idet man mente, at disse Mønter fornemlig skulde tjene til at skille Folk i den mindre Handel.

Endvidere skulde der af Banken udsendes 600/m R. Sp. i Sedler, hvorfor i Banken skulde henlægges 600/m R. Specier i Mønt. Medens Banken til at begynde med skulde administreres med største Forsigtighed, mente man senere at kunne optage en Laanevirksomhed, der kunde skabe Banken Fortjeneste og forøge dens Fonds. Medens man mente, at der i Virkeligheden vel kunde udstedes Sedler efter et Forhold til Møntbeholdningen

af 3:1, ansaa man det dog ikke tilraadeligt foreløbig at gaa højere end 7:5, altsaa til 700/m R. Speciesedler, naar der i Banken laa 500/m R. Specier; senere kunde man maaske gaa til 8:5.

Den samlede Udmøntning blev herefter:

400.000 R.	1/1	Specier	14 lødige,	9 1/4	R. Sp. pr. ℔ fin	
100.000 -	2/3	—	—	—	—	
100.000 -	1/3	—	—	—	—	
75.000 -	1/6	—	11 —	—	—	
160.000 -	1/12	—	8 —	—	—	
205.000 -	1/24	—	6 —	—	—	
50.000 -	1/2 β l. = 1 β d. = Sechsl., 5 Stk. paa 1/24 Thlr. 40 Stk. paa 1 kølnsk ℔ Kobber					
10.000 -	1/4 β l. = 1/2 β d. = Dreil. 10 Stk. paa 1/24 Thlr. 80 Stk. paa 1 kølnsk ℔ Kobber					
Ialt 1.100.000 R. Species.						

I Fordelingen gjordes nogle mindre Ændringer ved Resl. 20. Febr. 1788.

Kobbermønten blev lig den danske 1 β og 1/2 β.

Til Bestridelse af Udgiften ved hele denne Foranstaltning tænkte man sig at anvende enten hvad man i Altona havde staaende paa Konto à parte, eller i Amsterdam hos Deell & Sohn eller hvad der indkom af nogle andre Laan, man i Øjeblikket havde gaaende. Det var særlig Omkostningerne ved Udmøntningen, der her kom i Betragtning; Udgifterne til Bankens Indretning tænkte man sig helt at spare ved at slaa Speciebanken sammen med den allerede bestaaende Girobank i Altona, saaledes at denne Banks Direktion overtog Administrationen af den nye Bank, og Speciebeholdningen nedlagdes i denne Banks Kældre.

Kronprinsen og Statsraadet vilde dog, inden der blev truffet endelig Afgørelse, høre Oberbankdirektionens Mening. I Henhold til kgl. Resl. af 18. Oktober 1786 forelagdes Sagen for Direktionen, hvis Majoritet samstemmede i Forslaget. Minoriteten bestod af Overhofmarskal Numsen og Generalprokurør Oluf L. Bang. Numsens Betænkeligheder gik i Retning af, hvad alt er anført. Bangs Indvendinger var saa lidenskabelige, at de paakaldte Kollegiets udelte Misnøje og Beklagelse til Kronprinsen. Bangs „ganze Bedencken ist von Anfang bis zum Ende ein Gewebe von willkürlich angenommenen, unzusammenhän-

genden Sätzen und Behauptungen, Exclamationen, Schilderungen des grösten Elendes, worin die Königreich durch die Ausführung des Plans unausbleiblich versetz werden....."

Ogsaa inden for Statsraadet var der nogen Bekymring og Modstand mod det hele Forehavende, men det vil dog være rettest at gennemgaa den offentlige og officielle Kritik i en anden Sammenhæng end her, hvor kun den faktiske Udmøntning i Henhold til Planen søges oplyst.

Med de nye Erklæringer og Særvota forelagdes Sagen paany den 7. Novbr. 1786 for Kongen og Dagen derpaa faldt den endelige Afgørelse og Approbation,[1]) i alt væsentligt i Overensstemmelse med Forelæggelsen i Septbr.—Oktbr.

Nogle Uger efter afgaves den 28. Novbr. 1786 Indstilling til Kongen om en Omorganisation af Personalet ved Mønten i Altona, idet Olde havde erklæret, at han ikke kunde arbejde under de Personaleforhold der forelaa. Indstillingen godkendtes Dagen efter.[2])

Herefter skulde den hidtidige Møntmester Liebst være Kommissær ved Mønten og Tilsynshavende ved Banken for 800 R. aarlig, Michael Flor Møntmester for 600 R. aarlig, N. Høg Guardein for 400 R. aarlig samt Hans Schierven Knoph Fuldmægtig for 150 R. aarlig. Af andre Møntbetjente kan nævnes Præger Niels Lund, Smelter Hans Jørgen Kruse, Smed Johann Fromann og Justermester Michel Michelsen Melgaard.[3])

Derpaa sattes Møntningen i Gang; den udførtes væsentlig paa Værkerne i Poppenbüttel.

Den 29. Febr. 1788 udstedtes Forordning Nr. 20 „wegen Einführung einer neuen Speciesmünze in den Herzogthümern Schleswig und Holstein" og Forordning Nr. 21 „wegen Einrichtung einer Schleswig-Holsteinischen Speciesbank in der Stadt Altona", forud for hvilken var gaaet indgaaende Forhandlinger og Drøftelser med Girobankens Direktion: William Hutchinson, E. I. Lübbes, A. I. Høeck, J. D. Lawaetz, D. Preen, Otto Mathiesen og Dau.

---

[1]) R. A. l. c. Nr. 220.
[2]) — 237.
[3]) R. A. Finanskollegiets Journalsager Mønten og Møntvæsenet vedk. 1794—1808.

Man valgte Altona til Sæde for den nye Bank paa Grund af dens gunstige Beliggenhed ved Hamburg, hvorfra Sølv kunde indkøbes til de nye Mønter, og ved Hamburg Børs, paa hvilken det var Meningen at forbedre de danske Omsætningsmidlers Kurs.

Iøvrigt indledes Specieforordningen med mange smukke Vendinger om, hvorledes „Wir zugleich darauf bedacht gewesen (sind), wie denjenigen Ungelegenheiten, welchen Unsere Unterthanen, wie nicht weniger Unsere Finanzen, *durch den unsichern und wandelbaren Werth des in Unsern Staaten circulirenden Geldes* ausgesetz sind, abgeholfen und das *Geld- und Münzwesen derselben auf einen festen, sichern und unveränderlichen Fusz gesetz werden könne.*“ I § 1 føjes til de alt omtalte Mønter en 4 lødig Scheidemønt paa 2 Sechsling sl.-holst. Kurant til 13 Thaler ℔ fin. Fra 1. April vilde Kongen efter § 3 kun betale med den ny Mønt og Sedler fra sine Kasser, medens Undersaatterne indtil sidste September kunde betale med alle hidtil gældende Møntsorter. Fra 1. Oktober 1788 skulde der derimod kun kunne betales i den ny Mønt, i Skillemønten kun i de smaa Beløb som ovenfor nævnt. „Immittelst soll *fürserste* keine der benannten Münzsorten in Unsern Königreichen Dänemark und Norwegen als dänisch Courant gelten oder in Unsern Kassen derselben angenommen werden“. Heraf fremgaar, *at* man ikke havde opgivet Haabet om at udstrække Reformen til Kongerigerne, *at* Reformen i Hertugdømmerne ikke kunde gennemføres uden en Afsondring af disse fra det øvrige Monarki, *at* man paa den ene Side var klar over, at den danske Kurant som slidt og beklippet og navnlig de danske Kurantsedler kunde gribe forstyrrende ind i den nye slesvig-holstenske Mønts Omløb, men *at* man i Teorien i hvert Fald havde gjort den nye Kurant c. 2 % for god i Forhold til den gamle, naar man lagde en Agio af 25 % i Stedet for 22 à 23 % paa Kuranten til $11\frac{1}{8}$ R. ℔ fin overfor Specien til $9\frac{1}{4}$ R. ℔ fin.

Pl. 28. Febr. 1761 og Frdg. 2. Jan. 1776 ophævedes i Overensstemmelse med, hvad foran er udviklet. Der blev givet indgaaende Regler for Ordningen af Gældsforhold i Overgangstiden, som vi senere skal komme tilbage til. Vægtbestemmelser forefindes og der gives Undersaatterne Anvisning paa, hvorledes de skal komme af med de gamle Mønter efter 1. Oktober 1788.

Er det *fuldvægtig* dansk Kurant, kan den indvexles til Kursen 125. Kronestykker og al Slags Kronemønt, herunder ogsaa dobbelte, enkelte (og halve) JUSTUS JUDEX-Stykker eller saakaldte Ebräer og Rejsedalere skulde kun modtages efter Vægt og Prøve. Endvidere indbødes de Undersaatter, der ikke vai bleven af med de danske Kurantsedler inden 1. Oktober og som ikke kunde se Lejlighed til at benytte disse Sedler til Betaling til Kongerigerne, til at deltage i en Subscription paa det alt tidligere omtalte Laan paa 500.000 R. i Sedler mod kgl. Obligationer i Specier efter Kurs 125 R. K. mod 100 R. Sp., men da Subscriptionen skulde være sluttet inden 15. Maj 1788, var det — som ogsaa tidligere berørt — i Virkeligheden et Fif for at lokke en Del Kurantsedler væk fra Indbetaling i Kasserne.

Medens Kongen forbeholdt sig alene Udmøntningen af den mindre Mønt: $^1/_6$, $^1/_{12}$ og $^1/_{24}$ Sp., hvorat kun mindre Beløb maatte sættes i Circulation, skulde Enhver kunne forlange sig udmøntet paa Mønten i Altona af hvilken Slags Sølv det skulde være, dog dansk grov Kurant undtagen: $^1/_1$, $^2/_3$ og $^1/_3$ Sp., endvidere Albertsdalere 13 Lod 16 Gren lødige, $9^3/_5$ Stk. paa ℔ fin, $8^1/_8$ Stk. paa ℔ brutto, samt af Guld: Speciedukater 23 Karat 6 Gren fine, $68^{20}/_{47}$ Stk. paa ℔ fin, 67 Stk. paa ℔ brutto, og Christian d'or 21 Karat 8 Gren fine, $38^{10}/_{13}$ Stk. ℔ fin, 35 Stk. ℔ brutto, alt ved Indlevering til Møntcommissæren paa Mønten og mod Betaling af forskellig Slagskat, der var sat i nøje Forhold til det indleverede Metals Beskaffenhed og den deraf følgende større eller mindre Ulejlighed med Omsmeltning, Tilsætning af Kobber m. m., samt under behørig Kontrol fra Kommissær og Guardeins Side. Til Møntforordningen var knyttet en Række Tabeller over Speciestykkernes Vægt, Vægten af den forskellige Slags Kurant, naar den var fuldvægtig til et Beløb af 100 Thlr. og over Mængden af Specier og Albertsdalere, der efter Fradrag af Mønt-, Raffinerings- og Legerings-Omkostninger kunde udbringes af visse Mængder Sølv.

I det Hele og Store maa denne Møntforordning vistnok siges at være mønsterværdig affattet.

I det foregaaende Aar havde man haft travlt med Udmøntningen, hvortil var forfærdiget forskellige Udkast til Mønter[1]):

[1]) R. A. Varia, Møntvæsenet vedkommende.

J. E. Bauerts Udkast til sl.-holst. Speciemønt.

J. E. Bauerts Udkast til sl.-holst. Kurantmønt.

Usigneret Udkast til sl.-holst. Specie.

Usignerede Udkast til slesv.-holst. Speciemønt.

Usigneret Udkast til slesv.-holst. Specie- og Kurantmønt.

Slesvig-holstensk Specie 1788.

Slesvig-holstensk Specie- og Kurantmønt 1788.

Slesv.-Holst. Kurantmønter 1787.

Det blev Stempelskærerlærling Geert Hulls Udkast, der godkendtes, men Udkastene sendtes Wolff til Udarbejdelse af fuldkomnere Tegninger og Stemplerne blev skaarne af denne sidste, Bauert og flere andre Medaillører.[1]) Som det vil ses, gøres der en bestemt Forskel mellem de egentlige Hovedmønter, $^1/_1$, $^2/_3$ og $^1/_3$ Sp., der bærer Kongens Portræt, og $^1/_6$, $^1/_{12}$ og $^1/_{24}$ Sp. samt Dreiling og Sechling, der som Skillemønt kun bærer Kongens Navnetræk, medens der i de uapproberede Udkast ikke gøres en saadan Adskillelse i Mønterne.

Iøvrigt synes der at have været ikke faa Besværligheder med Stemplerne. Den 4. December 1786 sendes Hulls Udkast til Stempelskærer Wolff i Altona til nærmere Udarbejdelse. Da Wolff sender de rettede Tegninger tilbage, maa Finanskollegiet sende ham nøjagtige Tegninger til Brystbilledet. Da Olde i Januar 1787 havde 48 Fade Kobber Sechsling Blanketter parate, var Wolff ikke færdig med Stemplerne, og Finanskollegiet maatte paalægge ham at lade sig det være angelegen af yderste For-

[1]) Num. Foren. Medlblad. V. Nr. 10. J. Wilcke: Fra Mønten i Altona. p. 114. Om Giert eller *Geert Hull* se „Kurantmønten 1726—1788" p. 161, Fonden ad usus publicos I. Kbhvn, 1897 p. 70 Nr. 48 p. 102 Nr. 87, p. 278 og 285, hvorefter han rejste i 4 Aar med Understøttelse for at øve sig i Medaillør- og Stempelskærerkunsten.

mue at stræbe efter at kunne levere de fornødne Stempler. Hen paa Aaret blev det rent galt. Baade Hænder og Øjne slaar Medaillør Wolff fejl, og Møntmester Flor foreslaar derfor, at Bauert laver Stemplerne. Bauert bliver da sat i Gang hermed, men samtidig spørger Finanskollegiet Flor, om han ikke kan foreslaa Kollegiet en habil Medaillør.[1])

Udmøntningen mødte ogsaa andre Vanskeligheder. Møntofficererne forlangte samme Diæter for at mønte i Poppenbüttel som i sin Tid i Rethwisch. Kobberudmøntningen gik i Staa „fordi en ubekendt Mand og ubevante Folk i Poppenbüttel skulde begynde ganske nye Mynt-Operationer". Man har „sat *Arbejdstimerne fra 4 Morgen til 11 Aften*, med det Resultat, at 6 Arbejdere, hvoriblandt Reservesmeden, tog deres Afsked". Flor indstiller Smeden til en lille Mulkt eller alvorlig Irettesættelse. En anden Arbejder, en Reservepræger, var opsætsig mod Flor og nægtede at slaa til ved Pressen; han blev afskediget. Da man købte Poppenbüttel, var det væsentlig, fordi den derværende Vandkraft bedre end Hestegang var i Stand til at drive Valsningen og Møntningen. Knoph tog dog det Forbehold, at der ikke maatte indtræde tør Sommer. Selvfølgelig blev Sommeren 1787 særlig tør, saa der indtraadte Vandmangel i Mølledammene!

I de første Dage af Januar 1788 døde Møntdirektør, Etatsraad Knoph, der i mange Henseender havde gjort sig fortjent af Møntvæsenet, bl. a. ogsaa ved at faa de fleste Medlemmer af sin Familie anbragt i det. En enkelt Lærling ved Mønten i Altona, Engelbrecht Waager Knoph, deserterede dog for at blive Fændrik ved Jægerkorpset i Holsten. I Stedet for Etatsraad Knoph ansattes ved kgl. Resl. af 5. Marts 1788 Møntmester *C. H. Lyng* som *Møntdirektør*, idet han dog stadig som forhen Knoph skulde varetage Møntmestertjenesten i København uden at erholde nogen aparte Gage som Direktør.

Imidlertid fortsattes Vanskelighederne under den ny Direktør, der havde det største Besvær med at stille Finanskollegiet tilfreds, idet Udmøntningen af Specierne til Banken i Altona ikke kunde fremmes indenfor de for Bankens Ikrafttræden og de nye Mønters Udgivelse fastsatte Tidsfrister. Særlig synes

[1]) RA. Finance Casse Direktionens Mynt Journal. 1786 og 1787.

Stemplerne vedblivende at have forvoldt det største Afbræk. Hovedskylden herfor hvilede paa Stempelskærer *Wolff*, der, efter alt hvad der foreligger, vistnok var bleven forfalden, saaledes at han var ude af Stand til at besørge sit Arbejde. I sidste Kvartal af 1787 og første Kvartal af 1788 holdt Finans Casse Direktionen hans Gage tilbage for af den at søge Fyldestgørelse for Betalingen af alle de Stempler, Bauert maatte forfærdige til Altona Mønt til alle mulige Slags Specier og Scheidemønt. I Begyndelsen af Marts 1788 „besværer eller beklager Wolff sig over, at man har indeholdt hans Gage . . . ., han troer at have opfyldt sin Pligt som en troe og redelig Embedsmand og venter derfor ei at blive behandlet saa haardt paa sine gamle Dage". Direktionen svarede: „at da han hverken har gjort, hvad ham tilkom eller gjort de af ham forfærdigede Stempler til Fornøjelse (!), det ingenlunde af ham med Føje kunde anses for ubilligt, at de ham for Stemplernes Forfærdigelse tillagde 300 R. aarlig blive indeholdte, saalænge indtil Medaillør Bauert deraf er bleven betalt for de af ham forfærdigede Stempler". Den 29. s. M. beklager Wolff sig „over den Skæbne, som han under 7. s. M. af Direktionen var tilmeldt, af sin Løn paa 300 R. at afbetale det som Medaillør Bauert erholder for Stempler", hvortil Direktionen svarer, „at man vil gjøre endnu et Forsøg med ham og lade ham forfærdige et Par Stempler til $^1/_1$ og $^2/_8$ Specier". Flor skal give ham Staal, og Prøver indsendes, før Stemplerne bruges. Den 30. Juni meddeler Wolff, „at han i nogen Tid har været svagelig og ej kunnet arbejde; han beklager sig over sin Skæbne ei at have faaet sin Gage", men Direktionen er ubønhørlig: Før man ser Prøver paa, at han kan levere brugbare Stempler, vanker der ingen Gage. Endelig i December forbarmer man sig over ham og vil sætte ham paa Pension, men den 8. Decbr. 1788 døde han.[1]) Gæstgiver Pfok i Altona beder om at faa anvist Afdødes Løn til Afdrag paa Fordring „for at have spist den Afdøde og paataget sig hans Begravelse", en trist Udgang paa et Menneskeliv, der maaske begyndte under Haabet om Fremgang i Kunstens Tjeneste og endte i Fattigdom og Gæld inden en Kros Mure. Finanskassedirektionen bevilgede den 27. Febr. 1788 Gæstgiverens Krav.

[1]) M. A. Journal over Breve fra Altona Mønt.

Man maatte jo nu se sig om efter Hjælp andetsteds for at faa alle de mange Stempler færdige, som udkrævedes til den store Specieudmøntning. Bauert sled i det og leverede snart ugevis nye Stempler. Han var paa dette Omraade i Virkeligheden Finanskollegiets pièce de résistance. Snart maatte han ogsaa levere Stempler til Kongsberg, hvor Stempelskærer Lunder heller ikke var duelig, foruden at han skulde holde Mønten i København, ved hvilken han var ansat, forsynet med Stempler. Men naturligvis var det ham umuligt at betjene alle 3 Møntværksteder, tilmed i en anstrængt Tid. Man tog sin Tilflugt til nogle Hof-Gravører, *David* og *Salomon Ahron Jacobson*,[1]) der eftergraverede Stempler og gjorde dem færdige til Brug for den mindste Skillemønt, medens man i Altona kun gav Stemplerne en foreløbig Form ved Indslagning af Kontrapunsler eller Poinçons, der var tagne af Medaillør Bauerts Stempler. Endvidere overdrog man Medaillørerne *Adzer* og *Holm*[2]) at lave Speciestempler til Altona. Holms og Jacobsons Stempler viste sig imidlertid for dybe; der maatte 12 Mand ved Møntpressen i Stedet for ellers kun 8, naar Bauerts Stempler benyttedes. Flor beder derfor om Stempler af Bauert, men Finanserne forlangte Holms og Jacobsons Stempler brugte, hvis man ikke havde fler af Bauerts i Behold, selv om der maatte skaffes mere Mandskab, thi Møntningen skulde og maatte gennemføres.

Flor fik Ordre til at se sig om efter en Medaillør paa Stedet, og han fandt da ogsaa en Stempelskærer *Mahrenz* i Slesvig, der sattes i Gang med Forfærdigelse af Stempler. Saavel denne som *David Ahron Jacobson* og *Jesper Johansen Holm* søgte den ved Wolffs Død ledigblevne Stilling som Stempelskærer i Altona, men Finanskollegiet havde ondt ved at bestemme sig; der var øjensynlig ingen af dem, man var særlig begejstret for. Holm blev ved kgl. Resolution af 11. Marts 1789[3]) Hofmedaillør

[1]) N. H. Weinwich; Maler- ..... og Stempelskærerkunstens Historie. Kbhvn. 1811 p. 236, hvorefter født i Kbhvn. 1756 (1754?), Medlem af Kunstakademierne i Kbhvn. og Stockholm.

[2]) l. c. p. 235, hvorefter han 1773 vandt den mindre, 1775 den store Guldmedaille i Billedhuggerkunst, og skar den berømte Med. af Fabriksmester paa Holmen Gerner. Forf. mener, at han kunde være „bleven vor anden Thorvaldsen".

[3]) RA. Finanskollegiets Rel- og Resl. Protokol 1789 I. Nr. 39.

med 200 R. Gage og Forpligtelse til at skære Stempler for en vis Pris pr. Stk., men han ansattes ikke fast ved Mønten i Altona. Der blev indkaldt Prøver af Mahrenz. Disse fremsendtes af Flor med den Erklæring, „at han er temmelig hurtig udi sit Arbejde og viser megen Lyst til Forretningerne," men han blev dog foreløbig ikke ansat.

Tilsidst blev Møntforpagter Olde fortørnet og forlangte Mahrenz beskikket, da det forvoldte alt for megen Afbræk i Møntningen med den evindelige Frem- og Tilbagesenden af Stempler, Prøver, Tegninger, Poinçons m. v. mellem Altona og København, men Finanskollegiet og Finanskassedirektionen var stadig tvivlraadig. Man forlangte, at Mahrenz som Prøve skulde forfærdige „en Tegning af 2de Menneskelige Figurer, een af hvert Køn, uklædte og i fuld Corpus"! Men da tilslut Flor ogsaa beklagede sig over Bauerts Stempler og erklærede hans 1/8 Sp.-Stempler næsten ubrugbare, bestemte man sig for Mahrenz, „der havde en god Avers Poinçon liggende" og anmodede ham om at lave Stempler til Mønten i Altona, hvortil Mahrenz var flyttet fra Slesvig. Ved Resl. 24. Juni 1789[1]) ansattes han, foreløbig paa 2 Aar, som Stempelskærer ved Mønten dersteds, men den ulykkelige Mand fik ikke længe Lejlighed til at øve sin Kunst, idet han led af Brystsyge. Allerede den 15. April 1791 afgik han ved Døden. I det sidste halve Aars Tid før hans Død maatte Bauert paany levere Stempler til Altona, medens Adzer, Holm og Jacobson havde maattet aflevere deres Poinçons til Speciestempler paa Mønten i København, idet Specieudmøntningen i Altona i det væsentlige var tilendebragt.

Efter Mahrenz Død ansøgte Bauert for sin Søn *Georg Valentin Bauert* om Stillingen i Altona, „idet han i Henhold til kgl. Resl. 2. Oktober 1783[2]) har undervist ham, og Sønnen, medens Faderen laa syg, havde lavet Stemplerne til Kobber-1 β." Det sidste skulde nu just ikke tjene den unge Bauert til nogen Anbefaling! Finanskollegiet vilde ogsaa stille ham paa Prøve. Direktør Lyng fik derfor Ordre til at overlade den unge Bauert et Værelse paa Mønten i København til under Direktørens Tilsyn

[1]) RA. Finanskollegiets Rel- og Resl. Prot. 1789 I. Nr. 112 1791 II. Nr. 251.

[2]) J. Wilcke, Kurantmønten 1726—1788. Kbhvn 1927 p. 161—62.

dér at udarbejde „Poncel og Stempler til Specier for Kongsberg". Han maatte derhos vinde Præmiemedaillen for Tegning ved Kunstakademiet. Samtidig skulde Medaillør Holm, der led Mangel, beskæftiges med en Bestilling paa 5 Par Stempler. Den 2. Maj 1791 indfandt Lærling Bauert sig paa Mønten i København og i et ham anvist Værelse forfærdigede han i Tiden til 16. Maj, altsaa ca. 16 Dage Punsler efter de forelagte Tegninger til norske Specier. 23. Maj nedpunslede han dermed 2de Stempler og fuldfærdigede samme den 28. s. M. Et Stempel sprang i Hærdningen, men et Par gode Stempler og Aftryk kunde indsendes til Kollegiet. De bar Lighed med Bauerts norske Specier, og den korte Tid, hvori de var forfærdigede, vidnede om hans Duelighed.

Holm udarbejdede imidlertid de bestilte Stempler paa 38 Dage, ɔ: ikke flere pr. Aar end gamle Bauert i 1/4 Aar; ogsaa unge Bauert var efter Direktør Lyngs Mening hurtigere, og han blev stærkt anbefalet af Direktøren til Stillingen i Altona. Finanskollegiet havde dog allerede i April erklæret, at Stillingen under de nuværende Omstændigheder, da Udmøntningen var paa det sidste, foreløbig skulde staa ubesat. Gamle Bauerts Stempler var stadig ikke helt tilfredsstillende. Det indberettes af Flor, at nogle Dukatstempler „ikke reent har kunnet udkomme", hvorfor Dukatudmøntningen var indstillet. Flor beder derfor om at faa en Stempelskærer ansat. Den 28. December 1791 blev da ved kgl. Resl. unge Bauert beskikket til Stempelskærer ved Mønten i Altona med en Løn af 400 R. aarlig. Resten ca. 200 R. vilde han først faa, om han viste Fremgang; han skulde derhos et Aar paa Studierejse, naar Arbejdet tillod det.[1])

Efter alt det anførte er det ikke til at undres over, at Mønterne med Bauerts Stempler og Signatur er i Overvægt, men paa Grund af Wolffs og Mahrenz svigtende Arbejdsevne findes der foruden Mønter paa disse Medailløres Stempler endvidere Mønter med Jacobsons og Holms Præg. Som Følge heraf fremtræder Christian VII.s Portræt paa disse slesvig-holstenske Speciemønter med ikke faa Variationer. Foruden det ovenfor afbildede af Bauert sen. skaarne Sæt Specier hidsættes til Sammenligning Specier af de andre Stempelskærere.

[1]) RA. Finanskollegiets og Finanskassedirektionens Myntjournal 1785—88, 1789—91 og 1792. Fin. Koll. Rel- og Resl. Prot. 1791 II. Nr. 251.

Tinafslag af Stempler til Specie 1785 af Georg Valentin Bauert.
(Formentlig den i Texten omtalte Prøve, signeret med fuldt Efternavn).

Specie 1787 af David Jacobson.

Specie 1788 af Jesper J. Holm.

Specie 1788 af Mahrenz.

Norsk Specie 1792 af Salomon Jacobson.

1/3 Specie 1787 af D. I. Adzer.

I Henhold til ovenstaaende maa Oplysningerne hos C. Lange og H. H. Schou[1]) om Medailløerne helt igennem berigtiges.

[1]) Beskrivelse af Danske og Norske Mønter 1448—1814 etc. Kbhvn. 1926 p. 308. — C. Lange. Saml. schl.-holst. Münzen und Med. I. Berlin 1908 p. 230.

Mahrenz var ikke Stempelskærer til 1799, eftersom han da havde været død i 8 Aar; der existerede ingen Medaillør „Maxen", det er noget som beror paa Fejlskrift i den daværende Hof- og Statskalender, i hvilken „Maxen" forøvrigt ikke opføres efter 1791. J. Ephraim Bauert blev ikke 1791 Stempelskærer i Altona; det blev derimod hans Søn, hvad kunde være konstateret gennem Hof- og Statskalenderen. Den ældre Bauert assisterede som nævnt kun med Stempelskæringen, hvad han havde gjort længe før 1791. Gert Hull har aldrig leveret Stempler til Mønten i Altona, men kun de originale Tegninger. Salomon Jacobson leverede Stempler ikke blot til Kongsberg, men ogsaa til Altona. —

Ligesom Stempelskærerne forvoldte idelige Bryderier, saaledes kunde Møntkommissær Liebst ikke heller gøre Fyldest i den ham betroede Stilling. I April 1788 blev det saa galt, at Direktør Lyng med Præger Juul fra København blev beordret sporenstregs til Altona „for at paase, at Prægningen bliver bedre og Udmøntningen hastigere". De maatte i længere Tid opholde sig i Byen ved Elben for at bringe Fart og Orden tilveje. Presserne viste sig vaklende og maatte repareres; selve Bygningen maatte istandsættes af Landbygmester Hansen, og Liebst fik sig en alvorlig Advarsel og Irettesættelse, „da Udmøntningen var overmaade skødesløst behandlet". Specierne, særlig $^2/_3$ Sp., var ikke af ret Vægt og daarligt prægede, saa Folk troede, de var falske. —

Midt under hele denne forcerede Virksomhed gik Møntforpagter *Olde* hen og *døde* den 1. Juli 1789.[1]) Han havde i den sidste Tid stillet sig noget vrangvillig med Betalingen af sin Afgift 800 R., som han vilde betale i D. K., medens Finanskollegiet forlangte sl.-holst. K., ligesom han søgte at unddrage sig Betalingen af $^1/_4$ % Slagskat af Udmøntningerne. Nu maatte Finanskollegiet ad interim overdrage hans Fuldmægtig Bæseke at bestyre Værket Poppenbüttel og Mønten i Altona for Hs. Majts. Regning for derefter at aflevere dem til Liebst og Flor. Liebst skulde saa overtage Poppenbüttel, men det turde Liebst paa ingen Maade paatage sig, dels af Hensyn til sit Helbred, dels fordi han ikke var inde i Sølvraffinaderi.

[1]) M. A. I. c.

Ifølge kgl. Resl. 25. Januar 1792 skulde Værkerne anses drevne for Bæsekes Regning fra Oldes Død, saaledes at han ikke betalte Afgift eller Slagskat, men Staten paa den anden Side fritoges for alle Møntomkostninger, Afgang m. m. paa de Mønter, der siden da var prægede; han skulde derefter have 1000 R. sl.-holst. Kurant i Godtgørelse for de Materialier, der nu skulde afleveres til Staten ved dennes Overtagelse af Driften for egen Regning.

Adzers Rejsedaler, 1 Rdlr. Kurant, 1788, slaaet i Altona til Kronprinsens Rejse til Norge.

Foruden Specieudmøntningen maatte Mønten i Altona ogsaa paatage sig Udmøntningen af andre Mønter. Saaledes fik Flor i Henhold til en kgl. Resl. af 23. April 1788 Ordre til at forberede sig paa Udmøntningen af 5000 Stkr. *Rejsedalere* 14 lødige 1 1/8 Stkr. 4/4 fin, til Kronprinsens forestaaende Rejse til Norge. „Da det har været Sædvane, naar Nogen af Kgl. Majts. højsalige Forfædre have besøgt Norge, at der sloges Rejsedalere, var Finanskollegiet kommet paa den Tanke, at det maaske vilde finde Deres Majts. Bifald, at der til Kronprinsens Rejse sloges saadanne Rejsedalere omtrent efter samme Ide, som de i Fr. IV.s Chr. VI.s og Fr. V.s Tid". Flor maatte hurtigst mulig levere Mønterne, naar Adzer havde Stemplerne færdige, hvad der antoges kunde ske i Løbet af 3 Uger.[1])

Af Rejsedaleren sloges i dette og efterfølgende Aar flere Stkr. i Guld. Ved Rejsedaleren er det mærkelige, at det er den eneste Kurantdaler, som er udmøntet. Tiltrods for, at al Han-

[1]) RA. l. c. — J. Wilcke. Fra Mønten i Altona. Num. Foren. Medlblad. V. Nr. 9 p. 104. — Finanskollegiets Rel- og Resl. Protokol 1788 I. Nr. 79.

del og Vandel foregik i Rdlr.-Kurant og alle de mange Banksedler i Kongerigerne lød herpaa, er dette den eneste, der virkelig saa Dagens Lys i klingende Sølv, endda paa en Tid og paa et Sted, hvor man netop gik bort fra Rdlr.-Kurant over til Rdlr.-Species!

Kurantdukat 1782, (omtrent som 1785).

Albertsdaler 1796.

Den 17. Februar 1790 fik ved kgl. Resl. Handelshuset Averhoff & van Schieven i Hamburg Tilladelse til at slaa nogle Tusind Stkr. *Kurant-Dukater*, 21 Karat fine, 75 Stkr. ℔ brutto med samme Præg og Aarstal som i 1785. Den 30. Marts. s. A. akkorderes samme Handelshus og Jøden Israel i Altona at slaa *Albertsdalere* paa de senest benyttede Stempler, hvis de endnu kan bruges; hvis ikke maa nye med ændret Aarstal benyttes.

Hvad særlig Kurantdukater angaar hedder det i Finanskollegiets Forestilling til Kongen af 9. Febr. 1790, at det paagældende Firma ved adskillige Lejligheder har søgt Tilladelse til at slaa disse Dukater „til behøvende Spillepenge for dem og deres Venner". Man har udsat Sagen „da man ikke gerne ønskede at forøge Massen af denne Myntfod, dels for ej at have 2de Maalestokke, nemlig en i Guld og en i Sølv, til Værdiens Bestemmelse af alle Varer og Ejendomme, dels fordi denne Mynt-

sort ved den nye Myntindretning i Hertugdømmerne er sat ud af Roullance som Landets Mynt. Men da bemeldte Handelshus nu paa nye har igientaget denne Begiering og det i de sidst forløbne Tider troligen har medvirket udi de Operationer, som til Coursens Vedligeholdelse fra dette Collegies Side er foretagne og altsaa fra den Side synes at fortjene nogen Faveur". foreslaas Ansøgningen bevilget, navnlig da det denne Gang kun drejede sig om 2000 Stkr. „som ikke kan anbringes i Hertugdømmerne som Mynt, men blot som Guld og anden Handels-

Bauerts Speciedukat 1791.

vare". Dukaterne bør forsynes med samme Præg og Aarstal som i 1785 „for ikke ved et sildigere Aarstal at bekientgiøre, at den senere Udmøntning har fundet Sted".[1])

Den 18. November 1791 faldt en kgl. Resl. om Udmøntning af 4000 *Speciedukater*,[2]) 23½ Karat fine, 67 Stkr. ℔ brutto, paa Altona Mønt for den kgl. Kasses Regning. Bauert skulde skære Stemplerne, der imidlertid som oven for nævnt „ikke reent har kunnet udkomme".

I Forestillingen til Kongen om Udmøntning af disse Guldmønter gives en interessant Udsigt over Guldmøntens Betydning i Forhold til Rigernes øvrige Omsætningsmidler. Forestillingen og Resolutionen er saalydende:[3])

„Allerunderdanigst Forestilling!

Siden Aaret 1714, da Courant Ducat Udmyntningen begyndte, og hvoraf fra bemeldte Tid og til Aarets Udgang 1717 blev udmyntet 150.000 Stkr., saaledes at af 1 Mark Kron Guld blev

[1]) RA. Finanskollegiets Rel og Resl. Prot 1790 I. Nr. 37. Ramus. Om Guldmynter. Litteraturselsk. Skr. 1807 p. 200.

[2]) J. Wilcke l. c. V. Nr. 10 p. 105 ff.

[3]) R. A. Finanskollegiets Rel. og Resolutionsprotokol 1791 1. Juli—13. Dec. Nr. 225.

udbragt $81^1/_2$ Stkr, men fornemmelig fra Aaret 1757, da en ordentlig Myntfod for courante Ducater blev indført, efter at hine samtlige ved Plakaten af 4. Julii 1757 vare indkaldede, har man i Deres Maj. Stater for alle Tings Værdie haft udi Courant Mynt en dobbelt Maalestok, nemlig en i Sølv og en i Guld.

Den approberede Myntfod i grov Courant har været 9 lødig og Marken fin til $11^1/_3$ Rdl., i courante Ducater 21 Karat, Marken fin til $171^3/_7$ Rdl., hvorefter Forholdet mellem Guldet og Sølvet udfalder som 1 til $15^{15}/_{119}$.

Foruden andre Ulejligheder, som en dobbelt Maalestok altid medfører, anmærkes fornemmelig denne, at saa snart det bestemte Forhold mellem en Stats Guld- og Sølv-Mynt ei staaer i den nøieste Lighed med Naboe-Nationernes antagne Forhold, jage de hinanden vexelsidig ud af Landet, hvorpaa Engeland kan tjene til Exempel, hvis Sølvmynt med flere procents Avance blev udført til Frankerig, indtil denne Stat i Aaret 1785 forhøiede Prisen paa dets Louis d'ors fra 24 til 25 Livres.

Disse med flere Omstændigheder har formodentlig foranlediget, at da Species Mynten i Hertugdømmerne ved Frdg. af 22. Febr. 1788 blev indført, de courante Dukater tillige med andre danske Myntsorter der blev sat ud af deres forhen hafte Circulation.

Det har siden behaget Deres Maj. i indeværende Aar at oprette en Dansk og Norsk Species Banque; og endskiønt dens Mynt og Sedler for det første ikke er given nogen Cours i begge Rigerne, er dog derved unægtelig tilsigtet, at de i Fremtiden, ved det gamle Courants Inddragelse skulde blive Landets eneste circulerende Mynt.

Med disse Grundsætninger synes det altsaa at ville være stridende, om man herefter lod udmynte flere courante Ducater, hvoraf nu desuden meget faa er tilbage og ikke uden Vanskelighed kan erholdes.

Da deres Maj. og den kgl. Familie saavel som Particulaire ved en og anden Lejlighed undertiden kan behøve Guldmynt, og courante Ducater nu ligesaa lidt er at faa som deres Udmyntning tilraadelig, saa har Finants-Collegium forment, at til dette Brug kunde for det første udmøntes en Del Species Ducater, som efter den Værdi de i Følge Coursen havde til Dansk Cou-

rant ved Udvekslingen kunde af det her værende Banco-Comptoir ombyttes med danske Penge for den kongl. Casses Regning.

Det anses imidlertid ikke nødvendigt, at disse *Species-Ducaters* Udmyntning ved nogen offentlig Anordning blev bekiendtgjort, da denne Myntsort, hvoraf vel for det første ikkun maatte udmyntes i det høieste 4000 Stykker, *mere er at anse som Skuepenge end som nogen Betalings Mynt,* dette heller ikke er sket ved de i forrige Tider udprægede Species Ducater, hvoraf fra 1725 til 1771 med forskiellig Præg er udmyntet omtrent 31.000 Stykker; og skulde nogen af dem i al Fald blive præsenteret som Betaling i Deres Majestæts Casser, da bestemmer Placaten af 28. Febr. 1761 Værdien hvortil de maa antages, nemlig 2 Rdl. 38 Skill. pr. Stykke, en Pris, hvortil de altid uden Tab kan modtages, men til hvilke de vel aldrig vil blive anbudne.

I Henseende til disse Ducaters Myntfod, da maatte samme blive saaledes som den udi Reglementet af 22. Marts 1671 og Forordningen af 29. Febr. 1788 er bestemt, nemlig af $23^1/_2$ Karats Gehalt og 67 Stykker af Marken brutto, som er den Myntfod, hvortil Species Ducaterne i det tydske Rige og Holland findes at være udmyntede.

Til Præget af disse Ducater, hvis Udmyntning paa nærværende Tid er at iværksætte med Fordel, da Guldet dertil i Hamborg kan kiøbes med 2 à $2^1/_2$ pro Cent Avance, og Mynt-Omkostningerne ikkun beløbe omtrent 1 pro Cent, har Finants-Collegiet i Forventning af, at denne Udmyntning fandt Deres Majestæts Bifald, ladet forfærdige den vedlagte Tegning, som nærmer sig det hollandske Præg og de i Aaret 1771 udmøntede danske Species Ducater.

Deraf forestiller Aversen en staaende Vildmand holdende en Kølle i venstre Haand og et Skjold udi den høire Haand hvorudi det danske Vaaben er anbragt, og Omskrift: moneta aurea Danica med Aarstal i Midten 1791.

Reversen derimod udi en med Løvværk ziret □ følgende Inscription: 1 Species Ducat, $23^1/_2$ Karat, 67 Stykker 1 Mark brutto, som viser saavel Guldets Finhed som hvorledes det er udmyntet.

Det indstilles derfor i dybeste Underdanighed til Deres Majestæts allerhøieste Resolution:

om efter den vedlagte Tegning maatte paa Mynten i Altona for den kongl. Casses Regning udpræges 4000 Stykker Species Ducater af 23½ Karat og 1 Mark brutto 67 Stykker, og det dertil nødvendige Guld opkiøbes i Hamborg, imod at disse Ducater igien ved det her værende Banco-Comptoir bliver efter Coursen udvexlede til vedkommende, som samme maatte forlange.

Finants-Collegium den 15. Nov. 1791.

Schimmelmann. J. E. von Scheel. Wendt. Ryge. Tetens.

Vi approbere hermed allernaadigst, at af den nærværende Forestilling vedlagte Tegning paa Mynten i Altona udpræges 4000 Stykker Species Dukater af 23½ Karats Gehalt og 67 Stykker af Marken brutto, samt at hvad det dertil i Hamborg anskaffende Guld maatte koste saavel som samtlige Mynt-Omkostninger af Vores Casse udredes, imod at det som ved disse Species Ducaters Udvexling af det herværende Banco Comptoir med dansk Courant efter Coursen udbringes, igien kommer Vores Casse tilgode.

Christiansborg Slot i det Geheime Stats Raad d. 18. Nov. 1791.

Christian Rex.

E. Schimmelmann. J. E. v. Scheel. Wendt.
J. C. Ryge. J. N. Tetens."

Det forekommer mig, at denne Fremstilling i kort Begreb giver et meget illustrerende Billede af Guldmøntens Funktion som Skuepenge i hele det 18. Aarhundrede.[1]) I Henhold til Resolutionen udmøntedes ved Mønten i Altona i Tiden fra 26. Nvbr. 1791 til 5. April 1792:[2])

For Regning det kgl. Banco Contoir i Altona ...	909	Stkr.
— — - - Finance Collegium	10861	—
Til det kgl. Mynt Cabinet henlagt af Aarstal 1791[3])	1	—
- - - — — — - -- 1792[4])	1	—
Ialt...	11772	Stkr.

[1]) jfr. herved Axel Nielsen: Specier Kroner Kurant p. I, hvor han sammenligner dem med „en rar Medalje".

[2]) R. A. Altona Mynt Protocol C. 332.

[3-4]) Jørgensens Beskr. p. 135 Nr. 3.

Af hvad der ovenfor er anført om Speciemønten, fremgaar, at man oprindelig ikke havde tænkt sig Udmøntning af anden Kurant-Scheidemønt end Kobber Sechsling og Dreiling; først senere bestemte man sig til at medtage *Sølvdobbeltsechslinge.* I Forestilling til Kongen af 27. November 1787, kort før den endelige Frdg. om Speciemøntens Indførelse i Hertugdømmerne udgik, gjorde Finanskollegiet nærmere Rede for Bevæggrundene til at medtage denne nye Kurantskillemønt. Man havde som foran nævnt beregnet 600.000 R. Sp. som „Bankfond" og 500.000 R. Sp. som „Circulationsfond" deraf 60.000 R. Sp. = 75.000 R. sl.-holst. Kurant i Kobberskillemønt. Dette havde man beregnet efter Folkemængden, der i 1769 var opgjort:

i Slesvig til	243.605	Mennesker
- Holsten til	134.665	—
Ialt	378.270	Mennesker

hvori ikke var medregnet Militæret med Familier. Naar disse og Indbyggerne i de Kielske Lande (ɔ: de ved Mageskifte erhvervede gottorpske Dele) medregnedes,

blev Tallet	c. 450.000	Personer
Heraf var 129.253 under 16 Aar; anslaas de, der ikke benytter Mønt, til.	c. 150.000	—
bliver det	c. 300.000	Personer

mellem hvilke Scheidemønten maatte fordeles. Hver fik altsaa af de 75.000 R. K.: $^1/_4$ R. = 12 β K., og tager man alle 500.000 R., heri de 60.000 R. Sp. (75.000 R. K.), bliver det $1^2/_3$ Sp. eller 100 β K. pro persona, hvad der maa synes tilstrækkeligt. Ikke saameget, at dette ikke skulde være nok, som Afstanden mellem $^1/_{24}$ Sp. og 1 Sechsling Kobber havde bevæget Finanskollegiet til at forelægge Kongen, om det ikke kunde være rigtigt at indsætte 2 Sechsling af Sølv mellem $^1/_{24}$ Sp. og Kobbersechsling. Den nye Sølvmønt foreslaas 4 lødig, 13 R. K. eller $10^2/_3$ R. Sp. ℔ fin. Forholdet mellem Specier og Sølvsechslinge bliver da 100: $140^{20}/_{23}$ og mellem Kurant og Sølvsechslinge 100: $112^{16}/_{37}$. Til Møntomkostninger og Slagskat blev der $14^{12}/_{17}$ %, til Forpagter Olde 4 %, Gevinst altsaa $10^{12}/_{17}$ %, hvis 1 ℔ 4 lødig Sølv kan haves for 27 ℔ 12 β Banco. Denne Indstilling tiltraadte

Kongen den 28. Novbr. 1787.[1]) Til de ovenfor afbildede ny Mønter kommer altsaa 2 Sechsling.

2 Sechsling sl.-holst. Kurant 1787.

Mønten i Altona havde meget at gøre for at opfylde de Krav, der i Aarene omkring Speciemøntens Indførelse i Slesvig-Holsten stilledes til den, og det er en Selvfølge, at et forceret Arbejdstempo — som alt antydet — maatte skabe Vanskeligheder inden for denne Institution, men Vanskelighederne rejste sig ogsaa ude fra. Naturligvis kunde en saa gennemgribende Foranstaltning som Gennemførelsen af et helt nyt Møntvæsen i Hertugdømmerne ikke gaa af uden Rivninger, Spekulationer og Manipulationer af enhver Art. Dette bærer da ogsaa Administrationen i denne Tid Vidne om. I en Indstilling til Kongen af 9. September 1788[2]) oplyste Finanskollegiet, at til trods for at der var slaaet 1.100.000 R. Sp. og Møntningen stadig fortsattes, og skønt man havde troet, at dette langt maatte tilstrække, havde det modsatte vist sig at være Tilfældet. I Slutningen af Juli var ganske vist kun indvexlet 36.000 R. i danske Banksedler og 4000 R. grov Kurant ved Bankkontoret i Altona, men der forelaa til Gengæld talrige Ansøgninger fra Stæder og Kommuner om Forlængelse af Fristen for Modtagelsen af de gamle Møntsorter i de kgl. Kasser, den 1. Oktober 1788 i Henhold til Forordning 29. Febr. 1788 § 3. Hertil forelaa flere Grunde. Saasnart den ny Mønt var udgivet i Betaling fra de kgl. Kasser i større og mindre Summer, blev den — sjælden efter sin indre Værd — solgt til Aagerkarle for at opnaa en højere øjeblikkelig Sum i Kurant. *Aagerkarlene sendte straks Mønten til Hamburg, hvor Bankkontoret i Altona maatte opkøbe den for at modvirke det meget mærkbare Forsæt med Vold at drive dens Pris nedad.* Dernæst er Publikum ved forskellige maaske med Forsæt ud-

[1]) RA. Finanskollegiets Rel- og Resl. Protokol 1787. II. Nr. 177.
[2]) RA. Finanskollegiets Rel- og Resl. Protokol 1788. II. Nr. 179.

strøede Rygter, som Udførelsen af Kgl. Majts. Befaling har været udsat for, blevet narret og har troet, at det ikke hastede med Anskaffelsen af den ny Mønt. Endelig er Kursen paa de danske Noter sunket betydelig i den senere Tid, ligesom endelig Adgangen til at betale med den gamle Mønt i sig selv har modarbejdet Circulationen af den ny Mønt. Hvis man imidlertid holdt strængt over den ny Møntplans Gennemførelse, vilde Aageren ophøre, naar Folk *skulde* betale i den ny Mønt, men man kunde oprette Vexelkontorer i større Omfang rundt om i Hertugdømmerne, som Amtsforvalterne kunde henvise Folk til, naar de vilde betale i den gamle Mønt. Dernæst kunde man, særlig af Hensyn til Slesvig, hvor de danske Sedler formentlig circulerede og hvor der fra sidste Kvartal kunde paaregnes Restancer til Beløb c. 50.000 R., indrømme Undersaatterne en delvis Godtgørelse af det Tab, som de led paa Sedlerne ved den særlig lave Kurs, der kunde sættes til 4 β pr. Specie. Dette godkendte Kongen den 10. Septbr. 1788. Efter Udløbet af Fristen for Omvexlingen den 1. Oktbr., fik man bedre Udsigt over Forbruget af ny Mønt. I en Indstilling af 29. Oktbr.[1]) opgjorde Kollegiet den hidtidige Udmøntning til:

14 l. 1/1 Specier	500.000	R. Sp.
— 2/3 —	125.000	—
— 1/3 —	125.000	—
	750.000	R. Sp.
11 l. 1/6 —	112.500	—
8 l. 1/12 —	187.500	—
6 l. 1/24 —	250.000	—
Ialt Speciemønt	1.300.000	R. Sp.
Hertil Scheidemønt:		
Kobber Sechsling	62.500	—[2])
— Dreiling	12.500	—
Sølv 2-Sechsling, 4 l.	15.000	—
Ialt	1.390.000	R. Sp.

hvad man ansaa mer end tilstrækkeligt, men der fremkom stadig Rekvisitioner om Mønt, særlig Smaamønt, nemlig de mindre

[1]) RA. l. c. Nr. 206.

[2]) Opgjort i R. Sp., men vist egentlig RK.

Speciesorter og Sølvdobbeltsechslinger, hvoraf der kun var udsendt 14.800 R. K. Der foreslaas udmøntet en lign. Sum for at give den Klasse af Folket, som ved Kobbermønten finder sig for meget besværet, en bekvemmere Mønt. Ved Resl. af 29. Oktbr. bestemtes en yderligere Udmøntning af 100.000 R. Sp. i $^1/_6$ og $^1/_{12}$ Sp., $^1/_2$ af hver, samt 15.000 R. Dobbeltsechslinger. Der fremkom stadig Mængder af Smaamønt i Hertugdømmerne til Omvexling, men en stor Del strømmede til baade fra Kongeriget og Landene syd for Elben. Undersaatter i Hertugdømmerne sendte deres Bankosedler til Kongeriget og fik dem omvexlet med Smaakurant for at undgaa det store Kurstab paa Sedlerne, og præsenterede derefter Smaakuranten: Sølv- og Kobbermønt til Omvexling ved Vexelstederne i Hertugdømmerne. Mængder af 2 β fremkom fra Hansestæderne, Lüneburg m. v., hvor de ikke mere modtoges, til Omvexling ved Bankkontoret i Altona, *60 à 70.000 R. ugentlig*, hvad der faldt den kgl. Kasse til Last, ligesom alt, hvad Altona-Mønten med de største Anstrengelser kunde faa møntet, gik med. Det var jo ikke Meningen med Reglerne i Frdg 29. Febr. 1788 at hjælpe Fremmede, men Undersaatter. Derfor maatte Vexlingen i Altona ophæves og forlægges ind i Landet, ligesom der fremtidig kun udleveredes 10 R. Sp. i Omvexling til Enkeltmand.[1])

Der maatte dog stadig fremskaffes ny Mønt; kort før den til 30. Januar 1789 i Henhold til Pl. 10 Septbr. 1788 udsatte Frist for Omvexlingen gik til Ende opgjorde Finanskollegiet i Indstilling til Kongen af 20. Januar 1789[2]) Omvexlingen saaledes:

Til Udgangen af Novbr. var gennem Bankkontoret i Altona udleveret	421.000 R. Sp.
I Hertugdømmerne	774.000 —
	1.195.000 R. Sp.
ɔ: i Slesvig-Holstensk Kurant	1.493.750 R. K.
I Kobbermønt fordelt i Hertugdømmerne	69.500 —

[1]) RA. I. c. Nr. 209 og 216. Indst. 28. Oktbr. og 4. Novbr., Resolution 29. Oktbr. og 5. Novbr. 1788.

[2]) RA. Finanskollegiets Rel- og Resl. Protokol 1789 I. Nr. 4.

	Overført	1.563.250 R. K.
Af Kassen i Rendsburg antages til nu udgivet		750.000 —
Af Bankkontoret i København var udlevereret til holstenske Skippere og til Betaling i Holsten	55.000 R. Sp. =	68.750 —
Fra 1. Dcbr. har Kontoret i Altona fra Mønten erholdt og fordelt i Hertugdømmerne	150.000 R. Sp. =	187.500 —
Til Kieler Omslag anslaas forbrugt	50.000 R. Sp. =	62.500 —
	Ialt	c. 2.632.000 R. K.

Hvor meget dette end var, stod det dels næppe lige med den i Hertugdømmerne hidtil kurserende Pengemasse, dels var den ny Mønt ikke ligelig fordelt, ej heller blev al Mønten indenfor Grænserne. Nogle Fremmede havde udnyttet de Undersaatterne tilsagte Fordele, andre havde optaget større Summer til Martini og Kieler Omslag, nogle havde lagt til Side for at udnytte Mønten, naar Omvexlingen var forbi; disse Summer var unddragne Omsætningen. Møntværket var endelig hæmmet i sin Virksomhed ved den strænge Frost, der standsede Vand- og Valsemøllerne i Poppenbüttel. Amtsforvalterne maatte derfor modtage Folks gamle Mønt i Depot, til den kunde vexles. Der manglede altsaa virkelig Mønt i enkelte eller flere Distrikter, men Finanskollegiet turde dog ikke tilraade Kongen at tilstaa nogen yderligere Forlængelse af Fristen for Omvexling. Man maatte enten indskrænke denne eller være forberedt paa at udsætte Planens Fonds for Fare. Folk maatte tvinges til at regne med, at de fremtidig kun kunde drive Handel og Vandel i Rdl. Sp. Staten kunde derfor fremtidig kun give det samme som den faar; der vilde ikke mere kunne tilstaas 2 % Godtgørelse paa Undervægt.

Følgen af den strikte Gennemførelse af Møntplanen skulde snart vise sig. I Løbet af Sommeren 1789 kom det dertil, at *Publicum søgte vore Specier med* $3^1/_2$ % *Avance mod Hamburger Banko.* Mønten i Altona-Poppenbüttel maatte arbejde haardt for at tilfredsstille Publikums Krav om for Sølv at faa Spe-

cier.[1]) Paa Grund af den høje Agio paa slesvig-holstenske Specier mod Banko solgte Bankkontoret i Altona nogle Tusind Specier mod Banko, for hvilken det købte Sølv og lod yderligere Specier udmønte, idet det oprettede en særlig Konto for denne Transaktion, som Kongen og Finanskollegiet fuldt ud godkendte.[2]) Altonakontoret ønskede at fortsætte denne Trafik og fik den Mønten tillagte Erstatning for Afgang af Sølv paa disse Udmøntninger eftergivet, saaledes at kun de direkte Udmøntningsomkostninger betaltes. Ved denne Fremgangsmaade kom der flere Specier i Omløb, og Agioen paa disse kunde maaske derved falde, hvilket havde den største Betydning nu da *Specier søgtes i Hamburg til Køb paa Hamburgs Børs af Korn og andre Produkter fra Hertugdømmerne.* Der kunde da komme flere Specier ind i Omløbet i Hertugdømmerne; ellers vilde Køberne af Landprodukter, naar Agio paa Specier var for høj, være nødt til eller søge at bevæge Undersaatterne til at modtage de gamle Mønter, som de kunde blive af med i Hamburg. Jo mere den gamle Mønt benyttedes, des mere vilde den staa den ny i Vejen.

I de Hamburg, Lübeck og Meklenburg nærliggende Dele af Holsten saavelsom i det Hele i denne Provins maa i Løbet af Aaret 1789 den ny Mønt antages at være trængt igennem og at være bleven Hovedmønten, saaledes at den gamle Mønt — bortset fra nogen grov Kurant samt hamburgske, lybske og meklenburgske β, der anvendtes „im täglichen Gewerbe“ — er forsvunden og Omvexlingen af sig selv ophørt. Derimod stod Sagerne noget anderledes i de til Nørrejylland grænsende Dele af Slesvig og i de vestligste Kystegne af denne Provins. Man anslog den circulerende Møntmasse før Møntforandringen til 4 Mill. R. K., og der var — som ovenfor nævnt — i Januar 1789 kun udsendt over begge Provinser 2.632.000 R. K. Selv Kursforskellen taget med i Betragtning, manglede der jo en Del. Paa efterfølgende Kieler Omslag var en Del Mønt sat i Omløb, men i Slesvig skortede det altsaa endnu paa ny Mønt. Hertil maatte Grunden søges i forskellige Forhold. Dels førte Samhandlen med Nørrejylland en Del dansk Kurant med sig, dels

[1]) l. c. Nr. 112.

[2]) l. c. II. Nr. 120. Indst. 29. Septbr., Resl. 2. Oktbr. 1789.

saa en Del Købmænd deres Fordel ved at afkøbe Bønderne deres Produkter i de gamle Penge, thi da disse som Følge af de urolige Tider var faldne, kunde de i Virkeligheden i de gamle Penge opnaa langt bedre Køb end om de skulde betale med den nye Mønt. Skønt Kongen havde oprettet et Vexelkontor i Flensborg og dette fra 1. Aug. 1789 havde udgivet 428.910 R. Sp. og modtaget 644.120 RDK., havde det ikke forslaaet. Nu besluttede man strax at tilstille Byernes Magistrater, Tillidsmænd i Landdistrikterne, de større Manufakturer, saasom Kobber- og Sejldugsfabrikkerne i Flensborg og Kniplingsmanufakturerne i Tønder Summer i den nye Mønt til Udvexling til en fordelagtig Kurs, saaledes at Bønder og Arbejdere kunde faa deres Betaling i den ny Mønt. Alle Priser skulde dernæst beregnes i denne Mønt efter Dagens Kurs paa den gamle Mønt, hvori der hidtil ydedes Betaling [1]).

Omsider synes Begæret efter den ny Mønt at være tilfredsstillet. Efter at der til den mindre bemidlede Befolkning i Slesvig var udvexlet i:

Øst Haderslev Amt..	8256	RSp.	mod	9445	RK.
Sønderborg	— ..	352	—	—	386	—
Sundeved	— ..	395	—	—	446	—
Nordborg	— ..	2101	—	—	2309	—
Løgumkloster	— ..	2072	—	—	2654	—
Aabenraa	— ..	6344	—	—	6834	—
	Ialt	19.520	RSp.	mod	22.074	RK.

foruden en Del Mønt i Tønder ved Kammerherre Bertouch, og efter at der fra 4. Marts 1790—17. Febr. 1791 ved Kontoret i Flensborg var udvexlet 799.746 RSp. mod 1.154.339 RDK., mente man at kunne lukke Kontoret og slutte Udvexlingen for Kongens Regning.

Omkring 1791 kom nu ogsaa de nye dansk-norske Specier til; under 13. og 16. August 1791 udgik Ordrer til Amtstuer og Toldsteder i Hertugdømmerne om at modtage de nye Specier, der udsendtes i Kongerigerne samtidig med den dansk-norske Speciebanks Oprettelse, paa samme Maade og til samme

[1]) RA. Finanskollegiets Rel. og Resl. Prot. 1790 I. Nr. 59. — Verordnung Nr. 7. 12. Febr. 1790, Nr. 12, 5. Marts 1790.

Værdi som de slesvig-holstenske Specier. Den 21. Juni 1793 udstedtes Patent, hvorved der gaves de dansk-norske Specier ganske samme Omløb i Hertugdømmerne som de slesvig-holstenske; i den Forestilling[1]) hvorved Patentet forelægges Kongen, udtaler Finanskollegiet Frygt for, at Direktionen for den slesvig-holstenske Bank skal holde sig strængt til Ordene i Frdg. 29. Febr. 1788 og ikke ville modtage de dansk-norske Specier; det har derfor ikke i Forvejen villet høre Direktionen over Patentet! Men kort Tid efter ytrer Direktionen selv Ønsker om, at de nye danske Specier udtrykkelig maa blive tillagt samme Værdi i slesvig-holstensk Kurant som de Altonaske Specier „da man ikke kan befrygte, at Folk vil vægre sig ved for Speciesedler at modtage andre Specier af anden Tegning end de slesvig-holstenske, der ogsaa lyde paa Kurant, idet den store Hob kun regner med Kurant og ikke kender Speciens Indhold". Et Patent af 1. Novbr. 1793[2]) fastslog da yderligere de kongerigske Speciers lige Værd i Kurant med de slesvig-holstenske.

Medens det viste sig, at man havde beregnet for stort et Beløb til Circulation i Kobbermønt, idet der 1795 henlaa 41.000 R. slesvig-holstenske Kobber-Sechslinge og Dreilinge, som man ikke kunde faa spredt ud i Omsætningen, og derfor maatte være betænkt paa med stort Tab at lade indsmelte til Kobberforhudningsplader til Kgl. Majts. Skibe,[3]) syntes der stadig at være Brug for Sølvspeciemønt, navnlig den mindre.

I 1794 og 1796 indførte man i Kongerigerne $^1/_{15}$ og $^1/_5$ RSp.-Stkr., der ogsaa fik Omløb i Hertugdømmerne. $^1/_{15}$ Sp. var 8 lødige, $^1/_5$ Sp. 11 lødige, $9^1/_4$ RSp. $\frac{1}{2}$ fin; $^1/_5$ RSp. = $^1/_4$ R. Kurant, $^1/_{15}$ RSp. = $^1/_{12}$ R. Kurant. Ved samme Patent No. 34 af 27. Mai 1796, hvorved disse og andre danske Underafdelinger af Specien sattes i Circulation i Hertugdømmerne, blev ogsaa de før 1791 i Tiden efter 1764 udgivne danske Specier godkendte som ligevægtige med de nye slesvig-holstenske og dansk-norske Specier.

---

[1]) RA. l. c. 1793 I. Nr. 117 og II. Nr. 204.

[2]) Chron. Sammlung der im Jahre 1796 ergangene Verordn. und Verfüg. für Schleswig und Holstein. Kiel 1797 p. 41 Anm.

[3]) RA. l. c. 1795 I. Nr. 69.

Foruden al denne dansk-norske Speciemønt bestemte man sig imidlertid ogsaa, da Sølvets Pris i 1795 stod lavt og Agio paa slesvig-holstenske Specier udgjorde $3^1/_2$ %, at gaa i Gang med Udmøntning af yderligere Skillemønt paa Mønten i Altona; skønt man i sin Tid havde ment at regne rigeligt, naar man anslog $1^2/_3$ RSp. eller 100 β sl.-holst. Kurant pro pers. som tilstrækkelig Mønt til Omsætningen, havde der, som nævnt, vist sig Mangel paa Sølvskillemønt, og man besluttede da at lade præge 30.0000 R. $^1/_{24}$ Spr., 20.000 R. $^1/_6$ Spr. og 50.000 R. $^1/_{15}$ Spr. De sidste ansaas som 4 β l. sl.-holst. Kurant som særlig bekvemme.[1])

Finanskollegiet havde nu ogsaa god Grund til at sætte Møntarbejde i Gang i Holsten, thi Kollegiet havde til sine 2 Møntsmedier og Værksteder netop i 1795 faaet et tredje paa Halsen, nemlig *Hoherdammer* Kupfer und Messing Wercke, beliggende paa Godset Borstel i Holsten, der ejedes af Grev Bernstorff, men havde været forpagtet af Købmand Olde og Johan Eberhard Jantzen. Dette Værk skulde nu ogsaa gerne beskæftiges; Møntkobber eller Legeringskobber kunde tilvirkes dér. Naar Finanserne nødtes til at overtage denne Forpagtning, var det Forbindelsen med Købmand Olde der tvang det dertil. Olde og Jantzen havde 1782 faaet et Laan i den københavnske Bank paa 32.000 Rd.K. mod Commercekollegiets Garanti. Det var Følgerne af *Valutahjælpen* ved Udgangen af den gunstige Handelsperiode under den nordamerikanske Frihedskamp. For Laanet var ydet Pant i Forpagternes Maskiner, Inventar m. m. paa Borstel Gods. Nu kunde Jantzen, efter at Olde var død, hverken betale Renter eller Afdrag. Staten maatte overtage Værket, som Forpagterne i sin Tid uden skriftligt Bevis havde overtaget fra den i Frederik V.s Tid kendte Guld- og Sølvleverandør, Købmand Hiss i Hamburg. Værket stilledes under Opsigt af Administrationen i Poppenbüttel med Jantzen og Bogholder Aug. Fr. Wiggers fra Glaslageret i Rendsburg som Bestyrere[2]).

Ogsaa *Poppenbüttel* havde Finanskollegiet Fornøjelse af. Som allerede tidligere omtalt var Købmand Olde død den 1. Juli 1789 og kort Tid forinden var ogsaa hans Hustru gaaet bort.

[1]) RA. I. c. 1795 II. Nr. 302. Forestilling 10. Resl. 18. Novbr. 1795.
[2]) RA. l. c. 1795 I. Nr. 14. Forest. 13, Resl. 21. Januar 1795.

Dette var saa meget mere skæbnesvangert, som Poppenbüttel var forpagtet paa Oldes og Hustrus Livstid. Nu stod Finanserne efter faa Aars Forløb med hele denne besværlige Bedrift. Oldes Fuldmægtig Bæseke synes ikke at have været nogen Kapacitet til at drive Værket. Hans og Oldes Regnskaber var paa den frygteligste Maade indfiltret i hinanden, saa hverken han selv eller andre kunde hitte ud af dem. Enden paa det blev, at Kongen maatte drive Værket for egen Regning[1]), men som det saa ofte gaar, naar en saadan Virksomhed drives af det offentlige, manglede der Initiativ og Handlekraft. Bankokontoret i Altona skulde bidrage til at holde det i fordelagtig Gang; men skønt Sølvet faldt betydeligt i 1792, sov de paa Kontoret og købte ikke Sølv til Raffinering i Poppenbüttel, saaledes at Værket kunde faa nogen Fremgang. Kontoret fik sig da ogsaa en kraftig Næse fra København, fordi det havde ladet den gunstige Lejlighed gaa fra sig. Direktør Gebauer fra Bankokontoret blev sat ind i Administrationen af Værket for derved at paadrages et mere personligt Ansvar for dets Drift. Man skulde se at faa Omkostningerne sat ned, saa at Private kunde lokkes til at benytte Værket[2]). I Stedet for nævnte Georg Heinrich Bæseke blev Oldes 2. Fuldmægtig Johan Lüders Hyttemester og Bestyrer af Værket, hvorhos Guardein ved Mønten i København Truels Lyng Knoph blev sendt dertil for at foretage Metalprøverne, medens Liebst og Flor engang om Maaneden skulde tilse Virksomheden.

1795 blev dog Truels Lyng Knoph kaldt tilbage til København og Møntfuldmægtig i Altona Hans Schierven Knoph ansattes i Poppenbüttel i Guardein T. L. Knophs Sted. Den 20. Maj 1798 døde Møntkommissær Liebst. Hans Stilling ansaas overflødig. Medens Altonamønten var bortforpagtet og der foretoges Udmøntninger i Poppenbüttel, var det fornødent at holde en Tilsynsførende som den Afdøde. Nu da Forpagtningen var bortfalden og alle de egentlige Møntoperationer var overgaaede til Altona, var der ikke Brug for en saadan Stilling. Møntmester og Fuldmægtig kunde forestaa Metallets Modtagelse og Udlevering m. v. Den sparede Løn anvendtes til enkelte Tillæg

[1]) RA. l. c. 1792 I. Nr. 30. Forest. 17. Resl. 15. Januar 1792.

[2]) l. c. 1792 I. Nr 124. 1792 II. Nr. 254, 1793 I. Nr. 11, II. Nr. 45.

til andre Møntofficerers Lønninger, men navnlig til Forbedring af Stempelskæringen, især ved den københavnske og kongsbergske Mønt, der „er saa langt fra den Fuldkommenhed man maatte ønske", men iøvrigt ogsaa til den Studierejse til England, som man senere hen sendte den Altonaske Medaillør G. V. Bauert ud paa.[1])

Guardein N. Høy døde 1802. Finanskollegiet foreslog da Hyttekontrolløren i Poppenbüttel H. S. Knoph udnævnt til Guardein og Schicktmester Høybye eller Krudtfabrikant J. A. Preuss, Kongsberg. ansat i Poppenbüttel. Kongen vilde dog først høre nærmere om en anden Ansøger Fr. Frauen, Søn af Postmester Frauen i Bramstedt og Fætter til Mønt- og Bankguardein Struwe i Hamburg, hos hvem han havde gaaet i Lære i 7 Aar. Da H. S. Knoph sluttelig foretrak at blive i Poppenbüttel, udnævnte Kongen den 27. April 1803 Frauen til Guardein i Altona. 1806 blev Hyttekontrollør og Guardein H. S. Knoph i Poppenbüttel Møntmester i Hamburg; Guardein Fr. Frauen i Altona udnævntes da til Hyttekontrollør i Poppenbüttel og Møntfuldmægtig Johan Georg Prahm til Guardein i Altona. Kst. Fuldmægtig i Altona Hans Marquardt blev 9. Januar 1807 virkelig Fuldmægtig. Da Prahm i Septbr. 1807 sendtes til Kongsberg for at forestaa den interimistiske Mønt i Norge, blev Fuldmægtig Marquardt konstitueret som Guardein i Altona.[2])

Skønt man skulde tro, at de holstenske Møntværksteder havde nok at gøre med at mønte Speciemønt, og tiltrods for at det maatte være i Strid med den for Hertugdømmerne nu fastlagte Speciemøntfod at udmønte anden Mønt, ser vi dog saadan Mønt udgaa fra Altona, men det voldte jo ganske vist ogsaa Finanskollegiet store Skrupler. Som vi alt har set, møntedes der ikke saa faa *Speciedukater* i disse Aar. Ved disse Guldstykkers Indpasning i det nye Møntsystem opkom svære Betænkeligheder.[3]) Til Brug for Kongen, den kgl. Familie og „andre Particuliers" var disse Mønter prægede, men skulde jo

[1]) l. c. 1798 II. Nr. 189. Indst. 7. Resl. 15. Aug. 1798.

[2]) RA. l. c. 1802 II. No. 408, 1803 I. Nr. 128. Resl. 27. April 1803. 1806 II. Nr. 109 Indst. 18. Aug. Resl. 3. Oktbr. 1806, 1807 I. Nr. 14, 134, 178. Gaedechens: Hamb. Münzen und Medaillen II. Hamburg 1854 p. 198, 201.

[3]) l. c. 1792 I. Nr. 25. Forestilling 24, Resl. 25. Januar. 1792.

nu afregnes med Altona Mønt og med Finanserne, der holdt paa, at de skulde afregnes „efter Kurs". *Ved Møntforandringen i Slesvig-Holsten var etableret en eneste Maalestok for alle Tings Værdi, nemlig i Sølv, samt alle Guldmønter sat ud af deres forhen bestemte Værdi*, saaledes at de alene skulde gaa og gælde efter deres Kurs. Dernæst var nu og de samme Grundsætninger antagne i begge Rigerne og vil med Tiden dér blive overalt gældende, naar den dansk-norske Speciebanks Valuta kan blive almindelig, og det nu circulerende Danske Kurant med dets Repræsentativum inddraget. Det vilde altsaa være at handle aabenbart mod disse lige saa vigtige som viselig valgte Principper, om man ved Udvexlingen vilde give disse Speciedukater nogen bestemt eller fast Værdi, ligesom dette ogsaa vilde have den umiddelbare Følge, at om Værdien blev bestemt for ringe de strax forsvandt af Landet, og at det modsatte Fald vilde opvække Speculation til at udmønte Specieducater i Altona, som dér er tilladt, og at indføre dem i betydelig Mængde i Landet, hvorved da den samme Forvirring i Pengevæsenet vilde opstaa, som nu saa heldig var forebygget. Men saa opstaar det Spørgsmaal for Finanskollegiet efter hvilken Møntsorts Kurs mod dansk Kurant denne Udvexling skulde rette sig, enten efter Hamburger Bankos Forhold til dansk Kurant eller danske og holstenske Speciers Forhold til dansk Kurant. Nogle havde da gjort gældende, at *da disse Dukaters Præg udviser, at de skal være danske* **Specie** *Dukater*, skulde de gælde 2 RSp., følgelig for disse betales saa meget i dansk Kurant som 2 RSp. efter Kursen er værd. Dette kan efter Finanskollegiets Opfattelse ingenlunde være Meningen, siden *derved igen vilde indføres en dobbelt Maalestok i Landet, nemlig en i Sølv og en i Guld*, og Følgen af saadan Udvexling desuden vilde blive den, at man kom til at betale noget mere for dem, end den Pris, hvortil de i Hamburg altid kunde købes, da danske og holstenske Specier som oftest i Kurs var noget bedre end Hamburger Banko. For at tilintetgøre al opstaaende Tanke om, at disse Dukater kunde blive anset som en Betalingsmønt, og reducere dem til det, de virkelig var og burde være, nemlig *en blot Vare*, maatte Kollegiet paastaa dem udvexlede til den Værdi, de havde i Hamburger Banko og dette igen i dansk Kurant.

I Henhold hertil udvexledes da disse Dukater, der saaledes i Overensstemmelse med Finansminister H. E. Schimmelmanns stringente og følgerigtige Syn paa Møntvæsenet i denne Relation var *ophørte at være Speciedukater*, men stemplede Guldbarrer af en vis Vægt og Finhed. Der var ret stor Begærlighed efter disse Guldbarrer for en Pris af 16 ℔ 11 β og 16 ℔ 14 β d. K. og der gaves derfor ved Resl. 7. Marts 1792 Ordre til Udmøntning af nye 6000 Stk. og ved Resl. 12. Febr. 1794 af andre 2000 Stkr.[1])

Ejendommeligt nok blev det ikke ved Speciedukater alene, men der gaves ved Resl. 15. Septbr. 1796 endog paany Tilladelse til Udmøntning af *Kurantdukater*, skønt disse som Kurantmønt, der søgtes afskaffet, end mere stred mod hele Systemet. Det var Købmand Stresow i Hamburg, der søgte om Tilladelse til paa Mønten i Altona at lade slaa 50 á 60.000 R. Kurant Dukater, da der i Hamburg var Mangel paa Kurant og den danske Kurants Kurs derfor er ualmindelig høj. „Vel er Udmøntning af Kurant ikke i Overensstemmelse med det antagne System: herefter ikkun at have een Myntfod, nemlig Speciefoden, men dog har Finanskollegiet ment at kunne gaa med dertil, da Mængden ikke er stor og naar bemeldte Summa Courant-Ducater kommer i Omløb, saadant kunde bidrage noget til at nedsætte Coursen paa dansk Courant, som til Skade for Hertugdømmernes Indvaanere, hvis bedre Mynt Hamborgerne ikke vil modtage lige med hine, staar saa meget høyt.“[2])

De forskellige Mønters Kurs voldte i det Hele taget Finanserne mange Bekymringer. 1797 viste det sig saaledes, at de dansk-norske Speciesedler ikke i Omløbet i Hertugdømmerne gik lige med de slesvig-holstenske Sedler, men kun antoges med en Rabat af 1—2 %. Amtsforvalterne, der fik de danske Speciesedler i Kasserne, kunde ikke komme af med dem. Derfor maatte der i Kassen i Rendsborg for den dansk-norske Speciebanks Regning oprettes en Fond paa 100.000 RSp. til Udvexling for dansk-norske Speciesedler. Der skulde ikke udstedes nogen offentlig Bekendtgørelse herom, men Meddelelse udgaa gennem Stædernes Øvrigheder til Hertugdømmernes Ind-

[1]) RA. I. c. 1792 I. Nr. 25, 59 og 1794 I. Nr. 31.

[2]) RA. I. c. Nr. 231. Rel. 15. Resl. 28. Septbr. 1796.

vaanere. For at der ikke skulde ske Spekulation i Speciemønt, skulde Kassen dog nægte at vexle større Summer „under Paaskud af, at Cassen ikke kunde undvære saa meget"! —

Som det af efterstaaende Oversigt vil ses, sloges der paa Mønten i Altona en Række *danske Mønter*, Specier, 1/15 Sp., 1/6 R. K., 4 β, 2 β og 1 β, der vil blive nærmere omtalte under Københavns Møntsted.

Kort Tid efter Christian VII.s Død indsendte Bauert Forslag og Tegninger til Specier med Frederik VI.s Portræt; men Portrætet fandtes ikke lignende. Den overordentlige Finanskassekommission i Kiel anmodede en derboende Kunstmaler Grøger om at tegne et Udkast, der heller ikke fandtes helt tilfredsstillende. Finanskollegiet i København lod da en Elev af Gianelli, Stempelskærer Conradsen forfærdige en Gibsmodel; Bauert havde noget forandret det ovale Vaaben, som var kommet i Mode efter Tegning af en engelsk Kunstner i Birmingham, hvorfra hentedes den senere omtalte Boultonske Møntmaskine til Mønten i København. Det ved Samarbejde mellem Bauert, Grøger og Conradsen fremkomne Udkast til en ny Specie blev godkendt af Kongen ved Resl. 24. Januar 1809. Ikke destomindre blev Specierne i Altona helt frem til Pengeforandringens Tid slaaet med de gamle Stempler med Christian VII.s Portræt.[1])

Af Oversigten fremgaar, at der langt ind i Tiden sloges en Del Specier i Altona, idet disse skulde benyttes til udenlandske Betalinger. Under Krigen sendtes der, — som senere nærmere skal omtales, med ikke ringe Risico — Sølv over Bæltet til Mønten i Altona. I September 1808 nægtede Kongen Tilladelse til en saadan Transport, men Finanskollegiet maatte indrømme, at det alt havde afsendt Sølvet: 24.850 Stk. Albertsdaler, 9878 Stk. Piastre, 542 Stk. Zweidritler og 200 R. i preussisk Kurant til Udmøntning i Specier, som Finanskollegiet havde haardt Brug for i 11. Decbr. Termin! Men Enden paa det blev, at man solgte Sølvet for Banko, herfor købte Specier c. 30.000 Stk., som man sendte tilbage til Nyborg Fæstning for med en Søofficer ved Lejlighed at blive bragt over Bæltet, hvor de engelske Krydsere huserede. Naar Specierne indgik i Banken, kunde

[1]) RA. F. K. Ret- og Resl. Prot. 1809 I. Nr. 39. Journ. 1808 Nr. 1247.

man ikke blot faa Sedler for Specien, men tillige et Laan paa 50.000 R.[1])

Endvidere ses af Oversigten over Udmøntningerne, at der i 1812 sloges 80.000 R. i Kobber 1 β. Disse bestemtes ved Resl. 15. Novbr. 1811 til 1920 R. af 1 Sk. ℔ til 320 ℔ ɔ: 576 Stkr. eller 6 R. af 1 ℔, der dog senere yderligere nedsattes til 600 Stkr. af 1 ℔.[2])

I Anledning af det forcerede Arbejde under Krigen med Udarbejdelse af Stempler fik Bauert en Extraløn af 200 R., der tillige skulde dække hans Udgifter med Antagelse af en fremmed Gravør til Hjælp.[3])

Paa Altona Mønt sloges i dette Tidsrum foruden *Medailler* for Købmænd i Hamburg—Altona: Amsinck, Stresow og Lawaetz endvidere en Mængde *Spillejetons* af Guld og Sølv for Bæseke og Bauert og en Del *Mønt for fremmede* Møntherrer.

Fra 23. November 1792 til 6. Februar 1793 sloges saaledes en Del Smaamønt for *Oldenburg*, hvor der var indtraadt Mangel paa Smaamønt. Tilladelsen meddeltes ved kgl. Resl. af 6. Juni 1792, og Mønterne udmøntedes i Overensstemmelse med Smaamønten fra Frederik V.s Tid. Mønten sloges paa Begæring af Hertug Peter Friedrich Ludwig som Administrator for Hertug Peter Friedrich Wilhelm.[4])

Ogsaa „det af Hds. Maj. Kejserinden af Rusland forordnede Kammer i *Jever*" ansøgte 1796 efter Ordre af „den regjerende Lands-Administratorinde, Enke-Fyrstinde af Anhalt-Zerbst" om

Oldenburgsk 4 Grot 1792.

[1]) RA. l. c. 1808 III. 106—7, 167 Resl. 22. Septb. og 15. Dcbr. 1808.
[2]) l. c. 1811. IV. Nr. 101.
[3]) — — II. Nr. 121.
[4]) RA. Fin. Koll. Rel- og Resl. Prot 1792 I. Nr. 123. Altona Møntregnskaber 1791—98. J. F. L. Th. Merzdorf. Oldenburgs Münzen und Medaillen. Oldenburg 1860 p. p. 8, 107—9, Nr. 257, 260, 262 og 263.

Oldenburgsk 2 Grot 1792.

Oldenburgsk $1^1/_2$ Grot (1 β l.) 1792.

Oldenburgsk 1 Grot 1792.

Tilladelse til Udmøntning paa Mønten i Altona af 3.000 R. i Skillemønt, heraf 400 R. i Kobber $^1/_4$ Styvere og Resten i 4 forskellige Slags Sølvmønt. Om end Møntdirektøren fraraadede denne Møntning, der var saa ubetydelig, men dog kunde forvolde stort Besvær og Afbræk i den forehavende store Specieudmøntning, vilde Regeringen dog ikke nægte Tilladelsen. Sølvmønten skulde være 6 lødig, 14 R. $\frac{4}{9}$ fin, Kobbermønten 307 Stkr. af 1 c. ℔ Kobber.[1])

Jeversk Sølvmønt, slaaet i Altona.

[1]) RA. Fin. Koll. Rel- og Resl. Prot. 1796 I. Nr. 32. Rel. 26. Januar, Resl. 3 Febr. 1796.

Jeversk Kobbermønt, slaaet i Altona.

Endvidere sloges 1805, da Møntmesterstillingen i Hamburg stod vakant[1]), Mønt for *Hamburg* Banks Direktion, nemlig Dobbelte og Enkelte Specie-Dukater efter sædvanlig Dukat-Korn og Skrot.

Hamburgsk Dobbeltdukat 1805.

Hamburgsk Enkeltdukat 1806.

Det var gennem denne Forbindelse med Hamburg, at Hans Schierven Knoph i Decbr. 1805 blev Møntmester i Hamburg, hvorved iøvrigt kun fulgtes tidligere Traditioner, idet i sin Tid Stempelskærerne G. W. og J. H. Wahl og Daniel Haeslingh arbejdede for begge Møntherrer, Hamburg og vore Konger.

[1]) RA. Altona Møntprotokol 1804—16. O. C. Gaedechens. Hamb. Münzen und Medaillen I. Hamburg 1850 p. 141, hvor Antallet ikke er helt rigtig opgivet; og p. 147—50, A VI og B II., II. Hamburg 1854 p. 201, III. Hamburg 1876 p. 11.

Udmøntningen udgjorde

	Sp. Dukat	Kur. Dukat	Alberts-daler	Kur.-daler	1/1 Sp.	2/3 Sp.	1/3 Sp.	1/6 Sp.	1/12 Sp.	1/24 Sp.
	Stkr.	Stkr.	Stkr.	R. K.	R. Sp.	R. Sp.	R. Sp.	R. Sp.	R. Sp.	R. Sp.
1787 P...					411,628	221,786	100,000	90,000	150,000	200,000
1788 P...				5,001	110,332		38,328			
1788 A...					534,130		99,760			
1789					1,090,477		90,782	17,825		
1790					402,240			12,675		
1791	5,101				2,323					
1792	6,671									
1793					55,129					
1794	2,001				1,105,739					
1795			473,099		1,773,527					
1796	500	30,703			1,086,298			21,500		120,000
1797						46,909	22,000		43,900	
1798										
1799					64,125					60,000
1800					146,104				4,000	4,000
1801					311,942				8,600	8,800
1802	2,301									
1803										
1804					72,384					
1805					33,416					
1806										
1807					102,089					
1808					457,708					
1809					171,902					40,000
1810					128,098					
1811					146,882					
1812					399,029		41,317			22,000
Ialt	16,574	30,703	473,099	5.001	8,605,502	268,695	392,187	142,000	206,500	454,800

I 1787 møntedes i Poppenbüttel, i 1788 baade i Altona og Poppenbüttel; iøvrigt udførtes Møntningen af de 2 Møntprægesteder i Fællesskab.

Udenlandsk Mønt:

Land	Aar	4 Grot	2 Grot	1 1/2 Grot	1 Grot	Db. Sp. Duk.	Enk. Sp. Duk.
		R.	R.	R.	R.	Stkr.	Stkr.
Oldenburg	1792-93	2000	11,000	1000	1000		
Hamburg	1805					1201	7521

efternævnte Beløb:

2 Sechsling	Kobber-Sechsling	Kobber-Dreiling	1/1 Sp. d.	1/15 Sp. d.	1/6 R. d. 8 L.	1/6 R. 6 L. 9 Gr.	4 β	2 β	1 β	Kobber-1 β
R. K.	R. K.	R. K.	R. Sp.	R. Sp.	R. K.	R. K.	R. K.	R. K.	R. K.	R. K.
15,850	62,500	12,500								
11,200			912,231							
				92,380						
20,000				20,000						
10,000										
								20,300		
			32,841							
								21,899		
								30,169		
							63,372			
					10.000	83,000	125,628		19,000	
									100,000	
									27,000	
										80,000
57,050	62,500	12,500	945,072	112,380	10,000	83,000	189,000	72,368	146,000	80,000

Den oldenburgske Mønts Formler var følgende:

Mønt	Stkr. paa 1 ℔ c. brutto	Lødighed		Stkr. paa 1 ℔ c. fin	Den fine c. ℔ udbragt til	Bruttovægt gr.	Finvægt gr.
		Lod	1/1000				
4 Grot	$97^{7}/_{8}$	6 L.	375	261	$14^{1}/_{2}$ R.	2,389	0,896
2 —	$168^{8}/_{11}$	5 —	312,50	540	15 —	1,389	0,434
$1^{1}/_{2}$ —	225	—	—	720	—	1,039	0,324
1 —	270	4 L.	250	1080	—	0,866	0,217

De efterstaaende Møntformler samt Møntbeløbene er dels fremgaaede af de i Texten angivne Oplysninger, dels tagne fra Altonaske Møntprotokoller og Regnskaber.[1])

Udmøntningsforholdene var følgende:

Mønten	Jørgensens Beskrivelse	Stkr. paa 1 ℔ c. brutto	Finhed og Lødighed		Stkr. paa 1 ℔ c. fin	Den fine c. ℔ udbragt til	Brutto-Vægt gr.
			Karat og Lod	1/1000			
Speciedukat ..	Chr. VII 3	67	$23^{1}/_{2}$ K.	979,17	$68^{20}/_{47}$	$136^{40}/_{47}$ Sp. R.	3,490
Kurantdukat..	5	75	21 —	875	$85^{5}/_{7}$	$171^{3}/_{7}$ R. K.	3,118
Albertsdaler..	29	$81/_{8}$	13 L. 16 Gr.	868	$9^{3}/_{5}$	$9^{3}/_{5}$ Albdlr.	28,063
Kurantdaler ..	31	$9^{11}/_{12}$	14 L.	875	$11^{1}/_{3}$	$11^{1}/_{3}$ R. K.	23,582
Speciedaler...	12	$8^{3}/_{32}$	—	—	$9^{1}/_{4}$	$9^{1}/_{4}$ R. Sp.	28,893
2/3 — ...	13	$12^{9}/_{64}$	—	—	$13^{7}/_{8}$	—	19,262
1/3 — ...	14	$24^{9}/_{32}$	—	—	$27^{8}/_{4}$	—	9,631
1/6 — ...	50	$38^{5}/_{32}$	11 L.	687,5	$55^{1}/_{2}$	—	6,129
1/12 — ...	51	$55^{1}/_{2}$	8 —	500	111	—	4,214
1/24 — ...	52	$83^{1}/_{4}$	6 —	375	222	—	2.809
2 Sechsling...	53	156	4 —	250	624	$10^{2}/_{3}$ R. Sp. 13 R. K.	1,499
Kobber — ...	54	20			20	10 β 1. K.	11,693
— Dreiling...	55	40			40	5 —	5,846
1/15 Sp.....	57	$69^{8}/_{8}$	8 L.	500	$138^{3}/_{4}$	$9^{1}/_{4}$ R. Sp.	3,370
1/6 R. = 16 β K.	Fr. VI 28	45	8 —	500	90	15 R. K.	5,196
1/6 R. = 16 β K.	28	$46^{5}/_{16}$	6 L. 9 Gr.	406,25	114	19 —	5,049
4 β	Chr. VII 46	90	4 L.	250	360	15 —	2,598
2 -	47	156	4 —	—	624	13 —	1,499
1 -	Fr. VI 42	$253^{1}/_{3}$	2 L. 4 Gr.	139	1824	19 —	0,923
1 - Kobber...	43	300			300	3 R. 12 β K.	0,780

[1]) RA. Møntprotokol A, „at bruges ved de foretagende Mynt Operationer i Altona og Poppenbüttel", Altona Møntprotokol B. og C. 1787—89 og 1789—95, Altona Møntregnskaber 1791—98, Altona Møntprotokol 1804—16 Udmøntningsregnskaber for Altona 1. Decbr. 1798—31. Marts 1802.

2. Mønten i København.

Det var kun naturligt, at Møntværkstederne i København og paa Kongsberg maatte staa i Skygge for, hvad der planlagdes og bragtes til Udførelse i Altona. I de seneste Aar før 1788 laa Mønten i København omtrent stille.[1]) Dels var Regeringens Opmærksomhed og Kræfter helt optagne af Møntreformen i Altona, dels var man ogsaa uvis om, hvilke Mønter man her i Byen skulde slaa. Var det Meningen at føre Møntreformen videre til Kongerigerne og evnede man det? Maatte Spørgsmaalet besvares bekræftende, var det formaalsløst her at slaa Kurantmønt. At man tænkte sig i Stand til at gaa videre med Møntvæsenets Reformering, fremgaar af Finanskollegiets Indstilling til Kongen af 17. Novbr. 1789[2]), hvori opgøres nogle af Følgerne af den slesvig-holstenske Møntreform for Københavns Vedkommende. Som Følge af Møntforandringen i Hertugdømmerne var bl. a. i Banken i København havnet 800,000 R. i de mest udkippede og vippede 2 β, der var ganske uskikkede til Roulance. Omsmeltningen af disse til Barrer og disses Salg i Hamburg vilde paaføre Kongens Kasse et Tab af 10 %, idet Kongen naturligvis maatte indløse dem af Banken for Bankosedler til pari. Der var dog mange Grunde, som talte for at gaa til denne Nedsmeltning, selv med Tab:

1) At afsætte disse 2 β i Omsætningen var umuligt, da de i saa Fald vilde blive Landets Hovedmønt, og som den sletteste af alle, ja endog ringere end Bankosedler, give Lejlighed til skadelige Entrepriser for Circulationen i Almindelighed.

2) Denne Beholdning af 2 β maatte for en stor Del anses for en død Kapital.

3) Ved Indsmeltning kunde den derimod benyttes til en for Pengevæsenet i Almindelighed fordelagtig Realisation.

4) Den maatte, *naar en Møntforbedring for begge Rigerne skal paatænkes*, dog en Gang indsmeltes.

5) Tabet *nu* vil ved *Bankosedlernes høje* (ɔ: efter Datidens ejendommelige Kursberegning, hvorefter man regnede med hvor

---

[1]) J. Wilcke. Kurantmønten 1726—1788. Kbhvn. 1927 p. 163.

[2]) RA. Finanskollegiets Rel- og Resl. Protokol 1789 II. Nr. 263.

mange Bankosedler der medgik for at købe 100 R.Banko: lave) *Kurs* blive mindre, end *naar den ved en Forbedring af Mønten var nedbragt* til 30 (ɔ: 130 R. K. for 100 R. Banko) eller færre %, medens man nu for 100 R. B. kan faa 160 R. K.

6) Et anticiperet ringere Tab burde foretrækkes for et udsat større, men altid vist Tab, særdeles naar dermed som i dette Tilfælde tillige kunde opnaas en død Kapitals Benyttelse. Man behøvede dog ikke at tage det hele paa een Gang, ogsaa fordi der kunde blive Spørgsmaal om Brug af 2 β til Legering; men man kunde legere 1 à 200.000 R. 2 β med et Parti Piastre, man havde i Kassen, til 7-lødigt Sølv, som med bedre Fordel kunde sælges i Hamburg. Den 18. Novbr. billigedes denne Foranstaltning ved kgl. Resl.

Det bedste Forsvar for Reformen i Hertugdømmerne, at den kun var en Begyndelse, var man altsaa godt nok paa det rene med. Man havde hele Tiden i Tanke at udstrække Møntvæsenets Forbedring til Kongerigerne. Et første Fingerpeg i denne Retning var en Ordre i Marts 1789 til Flor i Altona om at udslaa 110 Stkr. *Specier* paa Stempler med *Frederik V.s* Brystbillede og Aarstal 1764 af hvide Plader til slesv.-holstenske hele Dalere.[1]) Denne Ordre efterfulgtes i Midten af April af en anden[2]), hvorefter Møntdirektøren skulde „forsyne Mønten her i Staden med alle Fornødenheder, at den kan være i Stand, ifald en Udmøntning her skulde fornødiges, og rekvirere tilbage de 90 Stkr. 600 ℔'s og 24 Stkr. 500 ℔'s Digler, som var udlaante Købmand Olde". Det er paa engang et Bevis for den københavnske Mønts hidtidige Afmagt og paatænkte Virksomhed i Fremtiden.

Forsaavidt synes den yngre Schimmelmann som Finansminister at have haft et mere stringent og konsekvent Syn[3]) end Faderen, da denne i Halvfjerdserne søgte Specieudmøntningen gennemført ved Frdg. 2. Januar 1776 „ang. danske Speciers Udmyntning og Coursering"; tiltrods for en bekostelig Hærstyr i Anledning af Krigen mellem Sverige og Rusland

[1]) MA. Prot. Nr. 55. Journal 1785—88. jfr. Pl. 27. Maj 1796.

[2]) l. c.

[3]) C. Eggers. Den nye Danske og Norske Species Bank. Kbhvn 1791 p. 3 ff.

gennemførtes den slesvig-holstenske Reform og toges de første Skridt til den dansk-norske.

Forholdene var altsaa forsaavidt ikke de samme som dengang da den utrættelige Stempelskærer ved Mønten i København, den ældre Bauert i Aarene 1773—75 aldrig vidste sig sikker for alle mulige Forslag i stik modsatte Retninger.[1]) Dengang maatte han, som det fremgaar af hosstaaende Afbildninger, paa een Gang udarbejde Forslag baade til Specie- og Kurantmønt,[2]) som han endda havde den Skuffelse at se lagt til Side.

Udkast til 8 β d. K. 1775.

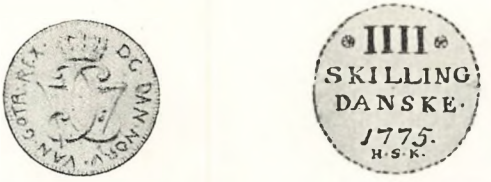
Udkast til 32 β d. K. 1775.

[1]) J. Wilcke, Kurantmønten, p. 160.

[2]) RA. Varia, Møntv. vedk.

Udkast til 16 β d. K. 1775.

Udkast til 4 β d. K. 1775.

Udkast til 2 β d. K. 1775.

Udkast til 1 β d. K. 1775.

Udkast til Specie 1773--75.

En saadan Forvirring, Ubeslutsomhed og Vægelsind, som foranstaaende Udkast unægtelig giver et Billede af, synes ikke at have været herskende 1788—91, tiltrods for at Statens Vanskeligheder ikke paa dette Tidspunkt var mindre, snarere større. Den yngre Schimmelmann havde en Videnskabsmands Blik paa Pengevæsenet, men ikke — som Faderen — Købmandens opportunistiske og sikre Greb paa Forretningerne. Faa Aar efter Statsprogrammet i Plakat 8. Juli 1785 viste det sig, at dette ikke kunde overholdes, og at Vanskelighederne tiltog. Schimmelmann og hans tvende Meddeputerede i Finanskollegiet Dr. med. Etatsraad Karl Wendt og Etatsraad Johannes Zoëga mistvivlede om alene at kunne bemestre disse og lod derfor 2. Maj 1787 nedsætte en extraordinær Finanskommission, hvori de tog Sæde sammen med en Række Tillidsmænd, begge Reventlowerne Christian Ditlev og Johan Ludvig, Overprokurør Adolph Gothard Carstens, Rentekammerdeputeret Jacob Edvard

Colbjørnsen, de Kommitterede Ove Malling og Christian Otto Lawaetz m. fl., der kort Tid efter fik endnu større Besværligheder at kæmpe med, idet den dansk-norske Stat, som allerede nævnt i Egenskab af Ruslands Forbundsfælle, indvikledes i den Krig, som Gustav III af Sverige i Slutningen af Juni 1788 paaførte Rusland.[1])

Denne Kommission fik 1790 bl. a. overdraget at undersøge Mulighederne for Møntreformens Udstrækning til og Gennemførelse i Kongerigerne.[2]) I en Betænkning af 16. Juni 1790 fremhævede Kommissionen de Misligheder, der hæftede ved Brugen af de danske Bankosedler, nemlig „at de mere forestille end udgøre Velstand og Rigdom, at de i trange Tider for Staten ere et utilladeligt Hjælpemiddel og Betalingsmiddel, i gode Tider et af Midlerne til at skabe en ufordelagtig Handelsbalance" jfr. Indledningen til Plakat 8. Juli 1785. Det var ganske nødvendigt at bringe Pengevæsenet i Orden inden man indlod sig paa Hovedopgaven, at fremme Handel og Fabriksvirksomhed samt ordne Statens Finanser. Man var klar over Skyggesiderne ved at Staten ejede Banken. Det maatte erindres, hvor store Tab Kronen paa Grund af Sedlernes lave Kurs led ved at have saa godt som alle sine Indtægter i Danmark og Norge i Papirpenge, hvorledes det kostede langt mere med disse Penge at anskaffe Statens Fornødenheder til Hær, Flaade og deslige, og ligeledes at udvide Afdragene paa Statsgælden end om man havde et velordnet Pengevæsen. „Naar hertil føjes, hvad der vilde vindes ved Indtægterne i Øresund, naar Tolden her erlagdes i god rede Mønt i Stedet for Papirpenge, da ses deraf, at *Bankens Indtægter kjøbes dyrt af Staten*".

Den 2. Juli 1790 godkendte Kongen Kommissionens Indstilling „angaaende den nuværende Bankes Realisation, en nye Species Bankes Oprettelse og Species Myntens tilkommende Indførelse for at være, ligesom den nu er i Hertugdomene, den i Rigerne circulerende almindeligste og egentlige Landets

---

[1]) Edv. Holm. Danmark—Norges Historie under Kristian VII III, 1. p. 126, 204 og 260.

[2]) l. c. p. p. 327 ff. jfr. Civiladministrationens Embedsetat. Kbhvn. 1889 p. 223 og Civile Direktioner og Kommissioner under Enevælden, Kbhvn. 1899 p. 32 ff.

Mynt", men tilføjede, at Sagen skulde nærmere foredrages af Finanskollegiet. Dette skete i en omfangsrig Forestilling til Kongen af 28. Januar 1791.[1])

Ved Finansernes Indgriben i Finanskommissionens Indstilling og Betragtninger blev Møntreformen for Kongerigerne i Sammenligning med Hertugdømmerne dybt forkludret, idet Finansernes ledende Mænd under Trykket af Statens forviklede Pengeforhold, der blev yderligere præjudicerede ved Krigstilstanden, ikke saa nogen Udvej til en saadan følgerigtig Gennemførelse af Møntsagen i Kongerigerne som i Hertugdømmerne. Man havde ikke Midler til inden Reformens Iværksættelse, som i Hertugdømmerne, at skabe en Møntfond; man kunde, som Følge heraf, heller ikke strax gøre Specien til tvungent Betalingsmiddel i Kongerigerne; man kunde ikke strax paabyde den nyoprettede dansk-norske Speciebank ene og alene at vexle sine Sedler i Speciemønt etc. etc. Men man vilde dog ufortøvet starte den ny Bank for at skabe et Skin af Møntreform. Med andre Ord: det blev et lignende Humbugsforetagende som Pl. 8. Juli 1785 om Statsgældens Afbetaling. Selvfølgelig var Ordningen af Kongerigernes Pengevæsen, der var uhjælpelig inficeret af de uindløselige Pengesedler, og som ikke støttedes af saa økonomisk funderet et Samfund som Hertugdømmernes, et Sisyfusarbejde, men det maa dog erkendes for at være en Karaktersvaghed hos en Mand som Ernst Schimmelmann mod bedre Vidende og mod de i Hertugdømmerne praktiserede Principper og indhøstede Erfaringer at gaa til en saa letsindig og letbenet Reform som den af ham sanktionerede Specieindførelse i Kongerigerne.

Det som i denne Forbindelse, hvor der foreløbig kun er Spørgsmaal om at gøre Rede for selve Udmøntningen, især har Interesse, er den iøjnespringende *Forskel mellem selve Møntforberedelserne til den slesvig-holstenske Speciemønts og den dansk-norske Speciemønts Indførelse.* Medens man i c. $1^1/_2$ Aar forinden i Altona var travlt beskæftiget med at slaa Speciemønt som Grundlag for Møntreformen i Hertugdømmerne 1788, sloges ikke en dansk Specie forud for 1791, ja end ikke i de første

[1]) RA. Varia, Møntv. vedk.; Afskrift. — Fin. Koll. Rel- og Resl. Prot. 1791 I. Nr. 18.

Aar efter den dansk-norske Speciebanks Oprettelse; en Del norske Specier saa derimod Dagens Lys. Kongen resolverede den 11. Februar 1791, at Banken skulde oprettes, den 16. Februar udstedtes aabent Brev om Indbydelse til et Interessentskab om en saadan Bank, samme Dag udstedtes Oktroi for Banken, og den 24. Juni 1791 udfærdigedes Frdg. om Bankens Oprettelse, saaledes at denne skulde aabne den 1. Juli næstefter, altsammen uden at der var slaaet eller blev truffet Foranstaltning til, at der kunde blive slaaet den Speciemønt, efter hvilken Banken og dens Sedler tog Navn. Hvilket Hastværksarbejde i Sammenligning med Reformen af 1788! Det er derfor intet Under, at Oktroiens § 8 bestemmer, at *Speciebanken maa indfri sine Sedler ikke blot i Specier*, — hvoraf kun faa var for Haanden — *men ogsaa i Kurant Sedler efter Kurs*, den afgrundsdybe Forskel mellem Hertugdømmernes Bank og Kongerigernes.

Der tales derfor heller ikke i alle disse Bestemmelser om nogen Udmøntning af Specier. I Frdg. 24. Juni 1791 § 7 staar kun „Species-Mynten, som Banken *bruger*, skal være den samme efter Gehalt, Vægt og Myndtfod, som den der allerede forhen har været gangbar i samtlige Vore Riger og Lande, og nu sidst ved Vor Forordning af 29de Februarii 1788 er befalet at gaae og gielde i Vore Hertugdomme udmyntet nemlig: til $9^1/_4$ Rdlr. af Marken fiin."

I den foranomtalte grundlæggende Forestilling til Kongen af 28. Januar 1791 indrømmer man sin Uformuenhed i Møntspørgsmaalet: „Species Myntens Indførelse som gangbar Landets Mynt kan ikke finde Sted, førend en saadan Sum af den gamle Bankes Sedler er inddraget, at Forholdet mellem Dansk Courant og Specier kan fastsættes paa samme Maade, som det i Hertugdømmerne er sket, og forsaavidt betreffer de Anordninger, som foreskrive den Species Mynt og de Species Sedlers Gieldende og Omløb, som den nye Banke bruger, indeholdes det i . . . Forslagene . . . om Bankens Indretning. Finantscollegiet har derfor ogsaa forhen yttret den Formening, af D. Majt. vilde . . . bestemme Sig til at udsætte de nærmere Befalinger saavel om den for Rigerne bestemte Species Mynts Afdelinger, som om det videre dens Omløb og Forhold til den gamle klin-

gende Courant Mynt betreffende, til den Tid, da Species Mynten kan erklæres for den i Rigerne gangbare." I fornævnte Betragtning havde Finanserne ikke Ret. Enten maatte Reformen grundlægges med den fornødne nye Møntbestand eller udsættes til en saadan forelaa og Kurantbankens Sedler i fornødent Omfang var inddragne. At sammenblande de 2 Slags Mønt var kun en ny Møntforvirring, der skulde tage sig ud som en Reform og paa ingen Maade — som Formaalet var — kunde danne det solide og urokkelige Grundlag for alle de andre Reformer paa Handelens og Finansvæsenets Omraader.

Det eneste man mandede sig op til, var at erlægge Kongens Indskud i Banken i klingende Speciemønt, men hvor langt var det ikke fra den Udmøntning, der dannede Basis for Speciereformen i Hertugdømmerne. Den dansk-norske Speciebank skulde udgøre et Aktieselskab med en Aktiekapital paa 2,4 Mill. Rdlr. Species fordelt paa 6000 Aktier á 400 Rdlr-Species. Af disse tegnede Kongen sig for 640 Aktier eller 256.000 Rdlr. Species, som Finanskollegiet fandt „det passeligst erlægges i Specier in natura og for ikke at opkøbe det dertil behøvende Sølv i Hamburg samt lade det udpræge i Altona og Specier derefter bringe hertil paa en Tid da det ved Kongsberg tilvirkende Sølv derfra udsendes til Hamburg og sælges, har man forment, at dette Sølv, saavidt det tilstrækker, kunde benyttes til disse Speciers Udmøntning, hvorved Transporten fra København til Hamburg og fra Altona til København kunde spares, ey at tale om, at Møntomkostningerne paa Kongsberg, hvor Materialier er i lette Priser og de fleste Maskiner drives med Vand, sandsynligvis vil udfalde noget ringere end i Altona." Derfor fik Kongsberg 9. Marts 1791 Ordre til at slaa Specier af Bjergværkssølvet og Bauert Besked om at udføre nogle Tegninger til de nye Specier og forfærdige nogle Stempler til Efterretning for Stempelskærer Lunde paa Kongsberg.[1]) Der blev saaledes foreløbig ingen Specieudmøntning i København. Intet Under derfor, at de Medailleurer, der boede i København, men ikke havde fast Ansættelse og Løn ved Mønten, følte sig ilde tilmode, idet de ikke fik Stempler i Entreprise med dertil hørende Betaling pr. Stk.

[1]) RA. Finanskoll. Rel. og Resl. Prot. 1791 I. Nr. 34. Forestilling 1. Resolution 9. Marts 1791.

Signetstikker og Graveur *Salomon Ahron Jacobson* søgte derfor om Støtte, da han ikke kunde leve som Graveur. Han havde skaaret en Medaille over Ole Borch — som var god — og som Prøve nogle Speciestempler, hvormed Finanskollegiet var tilfreds. Han fik 1792 200 R. aarlig af den $^1/_6$ af Pensionsfonden, der var bestemt til fortjente Personers Belønning. *Geert Hull*, der i 3 Aar havde studeret i Frankrig og Italien for 400 R. aarlig af Fonden ad usus publicos, „beder om at faa sin Skæbne bestemt." Da intet Stempelskærerembede i Øjeblikket var ledigt, fik han samtidigt en lignende Understøttelse. *Holm*, der alt nød Hjælp fra Staten, havde faaet for meget Forskud paa nogle tidligere leverede Stempler. Da han sad „i maadelige Omstændigheder", kunde man ikke haabe at faa noget tilbage fra ham eller afkorte noget Beløb i hans Understøttelse. Det var saaledes ikke lystelige Forhold, hvorunder Datidens Kunstnere i Stempelskæring arbejdede. Selv om den fastansatte *Bauert* hedder det, at han sidder „med en talrig Familie i trængende Omstændigheder" og som Hjælp nyder en mindre Fribolig paa Mønten, han egentlig ikke har Ret til eller Krav paa. *Jacobson* søger at bøde paa sine trange Kaar ved at forlange Betaling ikke blot for sine Stempler, men ogsaa for de Poinçons, han benytter til Stempelforfærdigelsen. Dette afvises med Foragt, om end man anerkender hans Stempler som værende af „fortrinlig Godhed". Senere fik han dog fat i den lange Ende over for Finanskollegiet. Han havde som nævnt forfærdiget nogle Stempler til danske Specier[1]) og afleveret sine Poinçons uforseglede til Finanskollegiet, hvorfra de var deponerede paa Mønten, men den 26. Januar 1796 gjorde han opmærksom paa, at de paa Kongsberg forfærdigede Specier i saa høj Grad lignede hans, at han maatte formode, de var lavede med hans Poinçons. Ved en Undersøgelse viste det sig, at Stempelskærer *Lunde*, der i sin Tid havde faaet Tilladelse til at tage Kontrapoinçons af Bauerts Specier, ogsaa havde taget saadanne Poinçons af Jacobsons, der var sendt til Kongsberg, (hvilket var en Fejl fra Møntens Side i København, men hvortil denne øjensynlig søgte sin Undskyldning deri, at de var afleverede uforseglede). I Juli

[1]) ɔ: norske Specier paa Kongsberg. jfr. H. H. Schou. Beskrivelse af danske Mønter. Kbhvn. 1926 p. 317. 1792 Nr. 4 og 5.

fortsatte Jacobson sine Klagemaal og bad om at faa en Understøttelse til en Studierejse til Stockholm for at dyrke sin Kunst og sætte sig ind i Møntvæsenet og Møntmaskineriet dersteds. Endvidere vilde han have Expectance paa Møntmedaillørstillingen i København. Finanskollegiet maatte erkende den Fejl der var begaaet, thi man kunde benytte Bauerts Stempler paa den anførte Maade, fordi denne var fast ansat, ikke Jacobsons, da han ikke havde fast Ansættelse. Lunde kunde have troet sig beføjet dertil, men havde dog ikke sat sit Navn i Stemplerne, da disse tildels ikke var hans eget Arbejde. Jacobson fik 200 R. til Stockholmerturen, men ikke Expectance paa Medaillørtjenesten „da Hs. Majt. ikke i Almindelighed meddeler deslige Løfter, skønt Jacobsons Arbejder i dette Fag er af den Beskaffenhed, at han ved forefaldende Vakance altid vilde fortiene at komme meget i Betragtning". Han var da nylig optaget som Medlem af Kunstakademiet, der havde anbefalet ham.[1])

Netop ved dette Tidspunkt begyndte der paany at komme Liv i den københavnske Møntvirksomhed. Som nævnt skulde Kongens Aktieindskud i Banken berigtiges med Specier, møntede paa Kongsberg. Det kneb med at skaffe Midler til denne forholdsvis beskedne Møntning. Finanskollegiet maatte søge Kongens Bemyndigelse til at udfylde Blanketter til Statsobligationer à 4 %.[2]) Dette lød i og for sig ikke lovende. End mindre tegnede det godt, at Staten stadig maatte optage Laan til Hævdelse af Landets Neutralitet, saaledes iflg. Forestilling af 8, Resl. 16. April 1794 et Laan paa 400.000 R.[3]) Man erkendte, der kun var 2 Udveje: „Paalæg eller Laan". Man foretrak det sidste! Men allerede i Juli 1794 maatte man til Paalæggene: Afgifter af Skibe, paa Varer fra fremmede Steder, af Sukker og Kaffe m. m. Der skulde skaffes Penge, thi Admiralitetet forlangte udrustet 7 Linieskibe, 2 Fregatter, og nogle mindre Skibe til Togt og Vagttjeneste i 5 Maaneder, hvortil vilde medgaa

[1]) R. A. Finanskollegiets Rel- og Resl. Protokoller. 1792 II. Nr. 188. Forest. 18. Resl. 26. Septbr. 1792. Nr. 202. Forest. 9. Resl. 17. Oktober 1792. 1796 II. Nr. 191. Forest. 21. Resl. 29. Juli 1796, 1797 II. Nr. 174. Forest. 25. Juli, Resl. 2. Aug. 1797.

[2]) RA. l. c. 1794 I. Nr. 8 Forest. 14. Resl. 17. Januar 1794.

[3]) l. c. Nr. 73.

4 à 500.000 R. Naar det under disse truende Forhold alligevel gik godt med Pengevæsenet, med Kurantsedlerne og Speciebanken, var Grunden den samme som saa mange Gange før og senere: de stores Kiv, der lod de smaa ret føre et fortjenstfuldt Liv. I Læ af Revolutionskrigenes Uro sad vi i det stille og skovlede Penge ind.[1]) Dette Forhold fik ogsaa Indflydelse paa Møntvirksomheden, thi den af Finanskollegiet forlangte Bedring i Forholdet mellem Specier og Kurant som Betingelse for Fastsættelsen af et fast Forhold mellem de 2 Møntsorter var nu mod al Forventning og paa Trods af Kollegiets „mesures" foreløbig indtraadt, hvilket efter Kollegiets Formening igen var en Forudsætning for at gaa videre med Møntreformen ved Udmøntning af Specier og disses Underafdelinger. Vendepunktet laa omkring 1794.

Da Planen om den dansk-norske Speciebank billigedes, skulde Kurantsedler og Mønt vedblivende benyttes i alle Betalinger og Speciesedler og Specier kun i de Betalinger, som udtrykkeligt lød paa Speciemønt, navnlig fordi Kurant dengang var langt fra pari mod Specier, der altsaa stod som almindeligt Sølv mod Kurant, ikke som Penge. Omstændighederne havde nu forandret sig. De nuværende Konjunkturer, *den fordelagtige Handelsbalance*, den Kredit, som Danmark havde erhvervet sig, i Forening med den fortsatte Inddragning af Kurantbanksedlerne, havde foranlediget, at Prisen paa Kurantbanknoter havde nærmet sig den Paritet med Specier, som disse, hvis de i al Almindelighed skulde kunne vexles med Kurant, burde have.[2]) Den forøgede Udførsel af Landbrugsprodukter og end mere den anselige Gevinst paa Fragt- og Kommissionshandel havde tilvejebragt en Overflod af Fordringer i Udlandet og en Mangel paa indenlandske Penge som Betalingsmidler og derved bevirket, at de Handlende hyppigt henvendte sig til Speciebanken for at faa Vexler diskonterede og erholde Laan. Det følte derfor som en Ulempe, at Specier og Speciesedler ikke kunde bruges i Kurantbetalinger. Dette havde affødt et Andragende fra den dansk-norske Specie-

[1]) J. Schovelin. Fra den danske Handels Empire II. Kbhvn 1900 p. 252 ff; særlig p. 255. E. Holm, Danmark—Norges Historie under Kristian VII. III. 1. Kbhvn. 1907. p. 333—4. III. 2. p. 282 ff.

[2]) RA. l. c. 1794. II. Nr. 148. Forest. 3. Resl. 11. Juli 1794.

bank, der vist ogsaa stemte med Publikums Ønsker om, at Kongen vilde fastsætte, at Specier og Speciesedler kunde modtages i de kgl. Kasser. Finanskollegiet havde gennem Bankkontoret og ved andre Lejligheder erfaret Pengemangelen og Oberbankdirektionen vilde ogsaa have set sig tvungen til at gribe ind, om ikke Kongens bestemte Forskrifter havde forhindret det.

Skulde man imødekomme Ønsket om Specier og Speciesedlers Benyttelse i de kgl. Kurant-Afgifter, rejste der sig det Spørgsmaal, hvorledes dette kunde ske. Der var to Veje at gaa: enten at modtage dem *efter Kurs* eller efter et forud bestemt *fast Forhold*. Dette sidste kunde kun være: 125 R. K. = 100 R. Sp.; $1^1/_4$ R. K. eller 1 R. 24 β K. ɔ: 120 β K. = 1 R. Sp. eller 96 β Sp., det samme Forhold, hvori de slesvig-holstenske Specier var sat i fast Kurs til slesvig-holstensk Kurant: 1 R. Sp. = 60 β slesvig-holstensk Kurant; dette var saa meget mere nærliggende, som Kongen alt ved Resolutioner og Patenter af 21. Juni og 1. Novbr. 1793 i Hertugdømmerne havde sat de dansk-norske Specier i dette Forhold til Kuranten. —

Nu var det vel ikke udelukket at modtage Specier i de kgl. Kassers Kurant-Afgifter *efter Kurs*; og dette vilde jo stemme med Kurantbanksedlernes Indvexling (Realisation) i Holsten. Det var jo netop den holstenske Reforms Styrke, at den fejede den gamle Kurant ud af Hertugdømmerne efter Kurs uden at blande de nye Specier og de gamle Kuranter sammen. Naar de nye Specier tillige lød paa slesvig-holstensk Kurant, betød det ikke, at den gamle Kurant stadig skulde circulere, men at den nye Speciemønt tillige skulde fungere som Kurant, fordi Folk nu engang havde vænnet sig til Kurantbetegnelsen i det daglige Liv og navnlig havde beregnet alle Priser heri. Man kunde ikke faa Priserne til at passe med Speciemønt. Gav man derimod denne en paastemplet Værdi i Kurant, kunde Folk ikke vildledes med forkerte Prisansættelser. En helt anden Sag var det at knytte Specien sammen med alt existerende Værdimaalere i et bestemt Kursforhold. Det var selvsagt langt betænkeligere. At holde paa, at dette Forhold maatte bestemmes af Dagens Kurs, havde tillige den Fordel, at Agio vilde stemme med Kursen i det fremmede, hvorved forskellig Spekulation kunde undgaas.

Men der var ogsaa en Række Indvendinger imod at lade Dagskursen bestemme, i hvor stort et Omfang Specier kunde dække Kurant ved Skattebetalinger paa Statens Amtstuer, Toldkontorer, Godskasser m. v. Gennemførelsen af en saadan Kursberegning vilde støde paa store Vanskeligheder. Der maatte daglig med Posten udsendes authentiske Kurssedler. Kurs og Dag maatte anføres i alle Regninger. Den samme Sum i Specier kunde 8 Dage før eller senere andrage en helt anden Sum i Kurant. Bøger, Regninger og Revision hos Kassebetjente og i Finanskollegiet maatte laves om. Revisionen blev uhørt besværlig. Trods al Kontrol var der aabnet Adgang til Underslæb. Betaling efter Kurs maatte indskrænkes til Hovedhandelsstederne, hvor Posten daglig kunde naa hen, men om Vinteren og da ganske særligt i Norge vilde heraf opstaa nye Besværligheder.

Finanskollegiet kunde derfor ikke tilraade at tage Specierne i Kurantbetalinger efter Dagskursens skiftende Beløb. Efter et fast Forhold af 125 : 100 vilde Kongen heller ikke kunne lide Tab. Skulde de danske Kurantsedler og Kurantmønt en Tid staa bedre end Specier, fik Kongen i disse dog sine Afgifter, som Kollegiet udtrykker det „in baarer Münze". Vedblev Kuranten at staa over pari, saaledes at Specier og Speciesedler hobede sig op i Kongens Kasser, maatte der træffes Bestemmelse om Statens Ret til at udgive dem igen efter det fastsatte Forhold. Skulde Kuranten derimod gaa under Pari, kunde det i hvert Fald aldrig skade, at Folk ogsaa kunde betale Skatter og Afgifter efter det fornævnte Forhold, men de vilde da sikkert foretrække at betale deres i Kurant fastsatte Skatter og Afgifter med Kurant.

Engang maatte det Tidspunkt komme, da Kurantsedlernes Masse blev saaledes formindsket, at „ein anderes baares Geld" maatte indtage dens Plads, og det kunde jo ikke blive nogen anden end Speciemønten. Da maatte ogsaa alle i Kurant ansatte Afgifter ansættes i Specier, som derefter vilde blive ikke blot en Valuta i Sølv, men tillige virkelig Mønt. Foreløbig kunde Afgifter og Skatter derimod ikke ansættes i Speciemønt paa Grund af det ringe Antal circulerende Specier og det store Antal Kurantbanknoter. Man turde derfor heller ikke strax gaa til Udstedelsen af en almindelig Plakat og Forordning om et fast Forhold mellem Specier og Kurant, men kun udstede en

Befaling til Oppebørselsbetjentene om at tage 1 Specie til 1 R. 24 β Kurant. Af en anden Grund vilde man heller ikke gerne indlade sig paa en almindelig Publikation „fordi derved kunde opstaa den Mening, at de danske Banksedlers Kurs-Værdi stedse kunde og skulde holdes i dette Forhold. Da imidlertid den sædvanlige Kurs paa Specier ligger 2 % bedre end Hamburger Banko, følger deraf *at* Kurantbanknoter stedse maa staa i en Kurs af c. 122½ mod Banko, og *at*, skønt 125 R. ny Kurant staar lige med 100 R. Sp., man alligevel med 122½ R. d. K. kan købe 100 R. Sp." Det var nu en Følge af, at man i 1788 satte den ny Kurant c. 2½ % slettere til Specier end den gamle Kurantmøntfods Paritet til Speciemøntfoden. Disse 2½ % „regnede" man for „Ommøntningsomkostninger".[1]) En saadan Kurs paa danske Bank-Noter kan ikke opretholdes „durch angemessene Operationen" (!), men alene ved en gunstig Handelsbalance, idet *derved* Betaling af enhver Fordring i det fremmede og enhver Anvendelse af danske Banknoter udenfor Landet er forbunden med Fordel og Sikkerhed, og Inddragning af fremmede Penge og Banknoter ikke giver Lejlighed til Spekulation. Den gode Finansminister Ernst Schimmelmann og Finanskollegiet hæftede herved — som Finansledelsen herhjemme under og efter Verdenskrigen — noget ensidigt Opmærksomheden ved den „gunstige Handelsbalance" som Redningsplanken. Under andres Krige, saaledes under Revolutionskrigene i Slutningen af det 18. Aarhundrede og under Verdenskrigen, er man tilbøjelig til kun at tænke paa Neutralitetens Handelsfortjeneste, der synes at kunne bære over alt, ogsaa ufunderet Papirvaluta over Kursens Ragnarok, medens man i den lette Handelsfortjenestes Virvar glemmer det sunde Princip: Papirvalutaens Afstemning efter Landets Evne og den sunde Omsætnings Tarv samt Kreditgivningens Indskrænkning inden for den virkelige Opsparings Grænser.

„Mængden af de dengang circulerende Banknoter oversteg langt den fra forskellige Epoker i Kurantbankens Circulation, da Kursen af dansk Kurant stod i 130 à 135, ja 140 og mere mod 100 Thlr. Banko, og det daværende Tidspunkt adskilte

[1]) jfr. W. Scharling. Pengenes synkende Værdi og kort Udsigt over den danske Mønthistorie, Kbhvn. 1869 p. 66.

sig fra de tidligere kun derved, at der dengang endnu ikke som nu var bekendtgjort en Plan for Inddragning af Kurantbanksedler", en saare rigtig Bemærkning af Schimmelmann, der viser, at han dog ogsaa kendte det rette indenlandske Middel til Modarbejdelse af en Papirvalutas Skavanker, noget vor Tids Finansledelse først noget sent tilegnede sig!

Finanskollegiet turde ikke i Tillid til en bestandig Kurs tilraade Antagelse i Hertugdømmerne af Specieafgifter i dansk Kurant efter fornævnte Forhold „ligesaalidt som en Privatmand utvungen vil lade sine Indkomster i Specier omskrive i Kurant, hvor gode Udsigter Inddragningen af de danske Kurantbanksedler og den fordelagtige Handelsbalance end nu yder"!

I Henhold til hvad ovenfor er anført bemyndigede Kongen ved Resl. 11. Juli 1794 Finanskollegiet til, uden nogen almindelig Bekendtgørelse, at lade modtage de efter dansk Kurant bestemte Skatter og Afgifter i Specier og Speciesedler efter 125 R. K. = 100 R. Sp. og 1 R. 24 β d. K. = 1 R. Sp.

Den Finansdeputerede, Etatsraad *J. N. Tetens*[1]) afgav dog et Særvotum. Han ansaa det faste Forhold af 125 R. K. = 100 R. Sp. ikke blot for ganske uskadeligt men ogsaa for meget nyttigt, og efter de forhaandenværende Omstændigheder nødvendigt, og han ønsker det indført uindskrænket i alle Afgifter og Mand og Mand imellem, ogsaa som en Følge af Banknoternes Natur, den i 1791 godkendte Plan for den dansk-norske Speciebank samt Patentet af 16. Februar 1791 § 9.

Det varede da ej heller ret længe inden man maatte skride til ved en offentlig Plakat at fastslaa det omtalte Forhold mellem Kurant og Specier. I Plakat 3. December 1794 udtales: Saasom der i Følge den befalede Realisation af Courant-Banken i København fra 1. Juli 1791 til 30. Juni 1794 er uddraget af Omløbet og tilintetgjort for $2^1/_4$ Mill. Rdlr. Courantsedler, hvorved da de af den Danske og Norske Species Bank i Omløb satte Species Sedler staae i et aldeles ubetydeligt Forhold til ovenmeldte Summa og en følelig Mangel paa Numeraere er foraarsaget, til Hinder for Penge-Omsætningerne og Realisationen af de ihændehavende, paa Dansk Courant lydende Penge-Effecter,

[1]) J. N. Tetens: Ueber die letzen Veränderungen mit der Bank und dem Geldwesen in Dänemark, Kopenhagen 1793 pp. 68. ff.

hvilken Mangel end ikke har kunnet hæves ved den under 11. Juli 1794 givne Tilladelse, at Species i samtlige Kgl. Kasser i Danmark og Norge skal modtages for Courant-Oppebørsler efter det Forhold af 100 R. Species for 125 R. d. C. eller 1 R. Sp. for 1 R. 24 β D. Cour., saa bliver for at befordre Penge-Omløbet i Danmark og Norge og indtil det i sin Tid efter Omstændighederne findes timeligt og nyttigt for benævnte Kongeriger imellem Species- og Courant Mynt giensidig at indføre det i Hertugdømmerne ved Fr. 29. Febr. 1788 allerede bestemte Forhold, følgende hermed befalet:

I alle *Courant*-Betalinger skal Species-Mynt, naar den tilbydes i det Forhold af 100 R. Sp. for 125 R. Dansk C., eller af 1 R. Sp. for 1 R. 24 β D. C., af alle og enhver uvægerligen modtages og anses for fuldkommen Betaling; men iøvrigt og uden for dette Tilfælde skal det have sit Forblivende ved den i Pl. 19. Marts 1788 givne Befaling, hvorefter i Handel med Species Mynt og Species Sedler samme skal i Danmark og Norge kunne modtages og udgives, ligesom Vedkommende med hinanden kan overenskomme enten efter deres Cours som Species eller paa anden Maade, med andre Ord, den der havde betinget sig Betaling i Specier, behøvede ikke at tage Kurant i det ovenfor angivne Forhold. —

Under disse Omstændigheder kan man forstaa, at der kom Liv i Speciebankens og Regeringens Bestræbelser for at skaffe dansk-norske Specier til Omsætningen. Der var nok i Aarene 1791—95 slaaet c. 300.000 Stkr. Specier paa Kongsberg, men det forslog jo som Pl. 3. Decbr. 1794 siger ikke stort. Omkring Aarene 1794—96 blev der derfor som vi alt har set, slaaet over 900.000 danske Specier i Altona. Ogsaa i København tog man nu fat for Alvor. I Aarene efter 1794 møntedes der et lignende Beløb i $^1/_1$ Specier, medens der paa Kongsberg sloges c. 135.000 R. i $^2/_3$ og $^1/_3$ Specier.

Kongen maatte nu ogsaa træffe den hidtil udskudte Afgørelse om Speciens Underafdelinger. Medens man i Hertugdømmerne, hvor kun Speciemønt havde Omløb, ikke havde skænket det en Tanke, at Speciens Underafdelinger:

$^2/_3$ Specie = 40 β sl.holst. K.
$^1/_3$ — = 20 —

$^1/_6$ Specie = 10 β sl.holst. K.
$^1/_{12}$ — = 5 —
$^1/_{24}$ — = $2^1/_2$ —

ikke tillige dannede passende Dele af 1 Rdlr. slesvig-holstensk Kurant à 48 β l. hvorved dog maa tilføjes, at Speciens Underafdelinger stedse kunde suppleres med den nyprægede sl.-holst.

J. E. Bauerts Specie 1796 slaaet i København under Møntmester Lyng.

Kurantskillemønt paa 2 Sechslinge, 1 Sechsling og 1 Dreiling, fik man i København Betænkeligheder ved ikke at have nogle Underafdelinger af Specien, der tillige gik op i Kurantdaleren à 96 β d., der jo unægtelig — desværre — ogsaa spillede en større Rolle som virkelig existerende Mønt end i Hertugdømmerne, hvorfra den var forjagen. Finanskollegiet udbad sig derfor 28. Febr. 1795 Møntens Erklæring over Udmøntning ikke blot af de slesvig-holstenske Underafdelinger, men tillige af $^1/_{15}$ og $^1/_{30}$ Specier „som kunde gaa op i 1 R. alt for at lette Omløbet og sammes Brug imod Courant".[1]) I Forestilling 10. Marts 1795 hedder det herefter[2]), at da Kongen ved Pl. 3. Debr. 1794 har befalet, at Speciemønten skal modtages i Kongerigerne i alle Kurantbetalinger 100 R. Sp. = 125 R. d. K., maa det anses fornødent foruden hele Specier, der hidtil alene er slaaet, at præge de mindre Afdelinger $^2/_8$, $^1/_3$, $^1/_6$, $^1/_{12}$ og $^1/_{24}$ Spr. som i Hertugdømmerne af samme Gehalt og Møntfod som i Frdg. 29. Febr. 1788 fastsat, men da ingen af disse Stkr. gik op i 1 Rd. K., vil det tjene til megen Lettelse, om der tillige blev udpræ-

[1]) MA. Nr. 55. Journal 1785—98 1795 J. Nr. 13.
[2]) RA. l. c. 1795 I. Nr. 64.

get en anden Afdeling af Specien, nemlig $^1/_{15}$ Stkr. = 8 β d. (4 β l. eller schl.-holst.); Kurantværdien maatte dog ikke præges paa Mønten, dels i Betragtning af, at der endnu ikke kunde fastsættes noget endeligt fast Forhold mellem Specier og Kurant i Kongerigerne som sket i Hertugdømmerne, dels fordi Omløbet af disse Speciestykker i Hertugdømmerne derved vilde vanskeliggøres. Derimod kunde dette undgaas og Kurant Værdien dog tillige paa en Maade, som uden Vanskelighed kunde beregnes, blive angiven, naar denne Møntsort blev givet følgende Paaskrift: 15 Stkr. 1 R. Sp., 12 Stkr. 1 R. Courant. — Finanskollegiets Ræsonnement synes i høj Grad godtkøbs; hvorledes skulde der forholdes, hvis Kuranten faldt betydelig i Forhold til Specien? — De nye $^1/_{15}$ Sp. skulde udmøntes som deres nærmeste Lige iflg. Frdr. 29. Febr. 1788. 8 lødige, $\frac{1}{4}$ fin $9^1/_4$ R. Sp. Pl. 2. Decbr. 1782 om Privates Adgang til at slaa Kurant og Kurantdukater maatte derhos ophæves som stridende mod Hensigten med Tiden at sætte Specier i Stedet for Kurant. Derimod maatte Private slaa $^1/_1$, $^2/_3$ og $^1/_3$ Sp. i København og paa Kongsberg ligesom alt tilladt i Altona.

Kongen godkendte ved Resl. 18. s. M. Indstillingen og den fornødne Plakat udstedtes i Overensstemmelse hermed den 15. Juli 1795.

Udmøntningen af de nye Underafdelinger af Specien skete hovedsagelig paa Kongsberg og i Altona. Paa Mønten i Altona sloges — som allerede nævnt — i Aarene 1797 og 1799 ialt c. 112.000 R. i $^1/_{15}$ Sp. d.. Stemplerne til disse Mønter havde saavel Bauert som G. Hull udarbejdet Udkast til. Bauerts blev foretrukket.[1])

Da den dansk-norske Speciebank i Overensstemmelse med Pl. 15. Juli 1795 ønskede en Del Sølv udmøntet, havde man maattet sætte den københavnske Mønt, der en Tid havde staaet stille, i Gang igen. Derfor maatte Møntens Officerer, der havde gjort Tjeneste andetsteds, kaldes tilbage og en Fuldmægtig udnævnes, idet denne Stilling havde staaet vakant, medens Mønten hvilede. Justermester *Stockfleth*, som var til Hjælp i Altona, blev kaldt hjem. *Guardein Truels Lyng Knoph*, der var konstitueret som Kontrollør i Poppenbüttel, vendte ligeledes tilbage

[1]) RA. l. c. 1795 II. Nr. 171. Forest. 7. Resl. 15. Juli 1795.

til København; Møntfuldmægtig i Altona *Hans Schierven Knoph* blev paa Møntmester Flors Anbefaling ansat i Poppenbüttel. Som Møntfuldmægtig i Altona konstitueredes *Marquardt*, og som Møntfuldmægtig i København ansattes Litteratus *Anders Eeg*, medens Stempelskærer *G. V. Bauert*, der havde uforholdsmæssig meget at gøre i Altona og af Flor rostes for Færdighed, Hurtighed og Zirlighed med sine Stempler, nu fik Resten

J. E. Bauerts $^1/_{15}$ Specie d. slaaet i Altona.

af den afdøde Stempelskærer Wolffs Gage, saaledes at han ligesom denne fik ialt 600 R. aarlig.[1])

Man blev ikke staaende ved den foranomtalte Novation: $^1/_{15}$ Sp. Ved denne var man ledet paa den Tanke, at Speciemøntens bekvemme Brug i Kurantbetalinger endnu mere vilde opnaas, om endnu et Slags Mønt, nemlig $^1/_5$ Sp., hvoraf 5 Stkr. udgør 1 R. Sp., 4 Stkr. 1 Rd. K. blev prægede. I Kurant udgjorde de altsaa 24 β, og i Speciemønt, naar 1 R. Sp. regnes til 96 β Sp. en Værdi af 19 β Sp. — Det var just ikke den nøjagtige Værdi eller nogen bekvem Værdi, men viser, hvor lidt β Sp. spillede nogen Rolle i Sammenligning med β-Kurant, hvad ogsaa tydeligt nok fremgaar af Finanskollegiets Udtryk i Forestilling til Kongen: „naar 1 R. Sp. *regnes* til 96 β Sp.," idet dette Udtryk klart forudsætter, at det var en „Regning", man ikke i Almindelighed regnede med! — Disse *nye Rigsorter* blev, da de stod nærmest ved $^1/_6$ Sp., 11 lødige, $9^1/_4$ R. Sp. ℔ fin. Ligesom Kurantværdien paa $^1/_{15}$ Sp. ikke var angivet anderledes end ved Antallet af Stkr., der gik paa 1 R. d. K., fordi et fast Forhold mellem Specier og Kurant i Kongerigerne ikke endnu kunde fastsættes — det var man øjensynlig meget bange for, selvfølgelig i Bevidstheden om Ku-

[1]) l. c. 1795 I. Nr. 134. Forest. 19. Resl. 27. Maj 1795, 1795 II. Nr. 247 Forest. 15. Resl. 23. Septbr. 1795.

rantbankens stadig uhyggelig store Seddelstok — blev de nye 1/5 Sp. udprægede paa samme Vis med Paaskrift 5 Stkr. 1 R. Sp. paa den ene Side og 4 Stkr. 1 R. Kurant paa den anden Side. De udmøntedes paa Kongsberg.

Om disse nye Rigsorter udgik en Plakat af 27. April 1796.[1])

Samtidig blev en Række ældre dansk-norske Specier godkendte som lovlig Speciemønt. Direktionen for den dansk-nor-

1/5 Specie dansk = 1 Rigsort Kurant slaaet paa Kongsberg.

ske Speciebank havde modtaget Specier, udmøntede efter Frdg. 2. Januar 1776 og dér ansatte til 1 R. 22 β K., for 1 R. 24 β K., da de var aldeles lige i Gehalt med de nye Specier, men alle i Holsten og her i København vilde kun modtage dem igen for 1 R. 22 β i Kurantbetalinger, fordi Frdg. 2. Januar 1776 ikke udtrykkelig var ophævet. Direktionen forlangte den derfor ophævet. Allerede ved Reglement 22. Marts 1671 bestemtes Specien til 14 lødig 9 1/4 R. Sp. ℔ fin. ganske som de slesvig-holstenske Specier af 1788 og den dansk-norske Speciebanks af 1791. „Om de ældre Specier er overensstemmende hermed udmøntede, vides ikke med Vished", siger Finanskollegiet, skønt det let kunde have overbevist sig herom. Men ved Resolution 14. Juni 1771 blev Speciemøntfoden paany gentaget. Man vidste altsaa, at ikke blot Specierne fra 1776, men tilbage til 1771 var udmøntede 14 lødige 9 1/4 Stkr. ℔ fin. Men der gaves ogsaa Stkr. fra før 1771, nemlig 1764—70, da der udmøntedes c. 700.000 RSp., om hvilke Kollegiet vidste, at de var ret udmøntede. *Specierne fra før 1764 var sjældne og uvisse!* Aarsagen til Forskellen mellem Frdg. 2. Januar 1776: 1 R. 22 β K. og nu 1 R. 24 β forklarer Kollegiet paa en pudsig naiv Maade,

[1]) RA. l. c. 1796 I Nr. 78 Forest. 15. Resl. 23. Marts 1796, Nr. 108-9.

der viser, at det aldeles har glemt, hvorledes det ræsonnerede i 1788, da den forandrede Kurantværdi fastsattes:

„Man har bortkastet den Brøk, som efter den første Bestemmelse efter den nøjagtige indvortes Værdi opkommer, der er 100:122½, formedelst den Vidtløftighed og Vanskelighed samme foraarsager i Beregninger." Forholdet var jo i Virkeligheden det, at man med mer eller mindre Skin af Ret tog de 2½ Points mere i Kurant for 1 Specie til Dækning af Møntomkostningerne, dengang man i 1788 satte Forholdet 100:125 i Stedet for det efter Kurantens Mønfod rette 100:122 eller 122½.

Nu var det jo imidlertid klart, at de ældre Specier, der var slaaet efter ganske samme Fod som de nye maatte staa i samme Forhold til Kuranten som de nye. Der udgik derfor ved Plakat 27. Maj 1796 Paabud herom saavel i Kongerigerne som i Hertugdømmerne, saaledes at alle kgl. Specier fra 1764—91 stilledes lige med de senere møntede.[1]) —

Da den københavnske Mønt nu igen kom i Gang, viste der sig forskellige Ulemper ved denne, dels med Hensyn til Personalet, dels i Henseende til dens Indretning. Hvad først Personalet angaar, var det gennemgaaende for gammelt. Møntdirektør *Lyng* kunde ikke tillige bestride Embedet som Møntmester i København, naar Udmøntningerne var af nogen Betydning. Ved kgl. Resl. af 2. August 1797 fik han sin Afsked som Møntmester paa Grund af Alder og Svagelighed fra den 1. Oktober s. A. at regne. Han fik Lov at beholde Direktørstillingen og Lønnen 1000 R. aarlig men maatte afgive Friboligen paa Mønten. Til Møntmester i København beskikkedes *H. J. A. Branth,* der havde varetaget Møntmestertjenesten paa Kongsberg til Finanskollegiets fulde Tilfredshed og derhos var en Mand i sin bedste Alder, „hvad nok kunde være ønskeligt, naar Mønten, som man nu tænkte sig, skulde helt omordnes og indrettes paa en anden Maade". Han fik sin Bestalling gratis, da han havde „lidt Tab ved Salg af sine faste Ejendomme i Norge og den største Del af sine Effekter paa Kongsberg, og fordi Rejsen herned for ham og hans Familie havde været kostbar og København derhos var et dyrere Levested end Kongs-

[1]) RA. l. c. 1796 I. Nr. 142—4. Forest. 17. Maj 1796.

berg, saaledes at han ikke var væsentlig avanceret ved Forflyttelsen.“ Smeden Gotfried *Pippenburg* og Svenden Christoffer *Deli*, af hvilke den første i sin Tid havde gjort sig fortjent af Møntindretningerne 1768—70 paa Rethwisch og 1770—71 i Altona, var nu ganske uduelige til deres Arbejde og blev afskedigede. Justermester Herman Caspar *Stockfleth* blev tillige Møntlærling. Smed Jacob Höy forflyttedes fra Kongsberg til København.[1])

Ligesom Personalet maatte fornyes, maatte imidlertid ogsaa Maskineriet gennemgaa en indgribende Forbedring, for at Mønterne kunde svare til Tidens Fordringer. Naar man tager Datidens Specier frem, vil det strax falde i Øjnene, at de er ret slidte. Dette skyldtes det noget ophøjede Præg uden ophøjet Prægerand, der kunde beskytte Mønten. Selve Præget var heller ikke tilfredsstillende. Kongens Portræt var i mange Tilfælde ret ubehjælpsomt fremstillet, Reversens Vaabenskjold klodset udført, Bogstaverne hverken zirlige eller pyntelige. Som Finanskollegiet i August 1798 udtrykte det: Der kunde trænges til Midler til Forbedring af Stempelskæringen, især ved den herværende og den kongsbergske Mønt, der er saa langt fra den Fuldkommenhed man maatte ønske! Maskineriet kunde ikke arbejde hurtigt og akkurat, og navnlig ikke fremstille den ophøjede Møntrand, uden hvilken Mønterne saa hurtigt led betydelig Skade.[2])

J. E. Bauerts Specie 1798, slaaet i København under Møntmester Branth.

[1]) RA. l. c. 1797 II Nr. 174, 214, 263.

[2]) 1798 II. Nr. 189.

Ècu de six livres 1791. Prøvemønt af Vasselon.

$^1/_2$ Penny 1788, Prøve af Droz, slaaet paa M. Boultons Mønt i Soho, Birmingham.

Engelsk Kobbermønt af Küchler.

I disse Aar blev der ved Vestmagternes Møntværksteder gjort Forsøg med mere moderne Mønttyper. Naar Finansstyrelsen sammenlignede disse med de danske og ældre udenlandske Mønter, stod det klart, at der var ved at ske et Gennembrud i Møntprægningen. Man var kommet til et Vendepunkt; noget nyt maatte frem. Overgangen i Stil og Fremstilling ses bedst af hosstaaende Afbildninger af dansk, fransk og engelsk Mønt. Da samtidig Mønten i København synes at have været ganske særlig forældet, kunde meget tale for at gøre rent Bord og begynde forfra med et helt nyt System, der kunde sikre Staten en hurtigere og mere fuldkommen Møntprægning. —

Det var særlig Finansminister Grev Ernst Schimmelmann, som havde sin Opmærksomhed henvendt paa dette Forhold. Han havde personlig haft Lejlighed til at lære Mr. *Matthew Boulton* at kende og høre hans Beskrivelse af, hvorledes der sloges Mønt paa den af ham indrettede Mønt i Soho ved Birmingham, som havde tildraget sig alle møntinteresseredes Opmærksomhed i Datiden. Matthew Boulton havde i sin Tid overtaget sin Faders Metalvarefabrik i Birmingham. 1762 købte han Hedestrækningen Soho, hvor der rejste sig en Fabriksby. 1768 traadte den berømte Opfinder James Watt, der havde været Mekanikus ved Universitetet i Glasgow, men opgivet denne Stilling som for lidet lønnende, i Forbindelse med Boulton, paa hvis Fabrikker herefter fremstilledes den af James Watt forbedrede Dampmaskine, der gik sin Sejrsgang over Verden. Ved Stempelkraftens Overførsel paa den roterende Aksel fik Dampmaskinen en udstrakt Anvendelse, bl. a. ogsaa til Møntning, idet Boulton nu fremstillede en Dampmøntmaskine, der blev epokegørende for Prægningen af engelske Kobbermønter. Han indkaldte i 1787 den franske Stempelskærer Jean Pierre Droz, der havde skaaret gode Ting i Paris, til Soho, hvor han bl. a. skar de foran afbildede $^1/_2$ Pennies.[1]) Der blev dog ikke foretaget nogen Udmøntning før i 1797, da der hos Boulton udmøntedes en større Serie Kobbermønter paa Stempler af Conrad Heinrich Küchler fra Flandern, Stempelskærer i Darmstadt 1763—1772, senere af Boulton indkaldt til England.[2])

[1]) Montagu's Copper Coins of England, London 1893 p. 99 ff.
[2]) l. c. p, 94 ff.

Hele denne Virksomhed havde Ernst Schimmelmann som sagt lært at kende, og Resultatet heraf blev en Forestilling til Kongen af 29. November 1796.[1]) Ifølge denne havde det længe været Finanskollegiets Ønske, at Monarkiets Mønter kunde opnaa større Fuldkommenhed i udvortes Anseende end de hidtil havde haft, hvori de stod tilbage for de fleste fremmede Møntsorter. Aarsagen maatte søges i Maskineriet, der paa alle 3 Møntværksteder virkede med særskilte Maskiner, som alle dreves med Menneskehænder, Valseværkerne undtagne, idet disse i København og Altona dreves med Heste, paa Kongsberg ved Vandkraft. Den høje Grad af Fuldkommenhed, hvortil Maskinvæsenet var naaet ved de i nyere Tider opfundne Ild- eller Damp-Maskiner, havde den berømte Boulton anvendt paa Prægningen, han havde hertil indsendt Prøver af Medailler og Mønter han havde slaaet, der havde en Grad af Skønhed, som meget sjælden findes endog paa de bedst prægede Mønter og Medailler.

Paa hans Maskine kunde hastigere, lettere og med færre Mennesker slaas Mønt. Der kunde altid afstemmes passende Kraft til de forskellige Mønter og denne Kraft virkede stedse lige og ensartet, hvorved Stemplerne kunde holde længere end hvor Muskelkraft anvendtes! Maskinen anbragte selv Pladerne under Stemplet efter at have udskaaret Tenene. Den var ikke udsat for „den Standsning, som kan finde Sted, hvor mange Mennesker arbejder, der ikke altid er saa lette at styre"! Ved Stempelslaget anbragtes ogsaa Rand eller Randskrift. Alle Mønter blev ens i Gennemsnit, fik en mere glinsende Overflade og finere Politur end i de almindelige Presser.[2])

Boulton havde foreslaaet Anskaffelsen af „2de af hans forbedrede Ildmaskiner", den ene til et Valseværk, der tillige kunde udvalse Kobberplader til Flaadens Forhudning, og som skulde koste 4000 £., den anden „en af Boulton og Watts Dampmaskiner" til en Dampprægemaskine med alt Tilbehør, der vilde koste 6520 £. Han vilde eventuelt mod Gratifikation af 1000 £ forfærdige Maskineriet i en meget mindre Maalestok. Han vilde uddanne to Personer til Maskineriets Pasning, sende

[1]) RA. l. c. 1796 II. Nr. 301.

[2]) Hammerprægning og Spindelpresse i tidligere Tid, se Billedbilag til p. 1 og p. 5 i J. Wilcke: Mønvæsenet 1625—1670 Kbhvn. 1924.

en Mand hertil og forfærdige saa mange Stempler, som maatte ønskes, og udarbejde de fornødne Poinçons. „Af Privat-Efterretninger veed man, at Boulton, som ikke viser Egennytte i nogen af sine Fordringer, ved en Udmærkelse af D. M. Naade for hans Fortieneste af denne nye Indretning vilde ansee sig mere belønnet end ved nogen Pengesum, hvor stor den maatte være"!

Finanskollegiet henviser til alle de Mennesker og Heste, der kan spares! Men særlig lægger det Vægt paa, at de nye Mønter vanskeligere kan forfalskes i den Finhed, de da vil fremtræde med, hvad der har den største Betydning „i disse Tider, da Fabricationen af falsk Mynt saa meget har taget Overhaand . . . der var endnu for ganske nylig fremkommen flere Sorter falsk Species-Mynt, som formodentlig (paa Metalfabrikker) var forfærdigede, der i alle Dele saa fuldkomment ligner den ægte Mynt, at der næsten intet Skielnemærke gives til at skille den fra denne".

Boulton havde regnet 8 Presser, Kollegiet ansaa 4 for tilstrækkelige, hvorved Udgiften kunde betydelig reduceres. Valseværket kunde ogsaa noget modificeres og tillige benyttes paa Holmen, hvor det da maatte anbringes. Alt i alt anslaar Kollegiet Udgiften til ca. 30,000 R. Der maatte sendes en Mand til England for nærmere at sætte sig ind i Forholdene og afslutte Kontrakt med Boulton. — Hertil kunde Kollegiet ikke foreslaa nogen bedre end Møntmester Branth paa Kongsberg; han maatte ledsages af en yngre Mekanikus. Endelig maatte man tage Stempelskæringen op til Overvejelse. Boulton havde som nævnt tilbudt at forfærdige nogle Stkr. Han havde rigtig fremhævet „at alle Stempler af en vis Møntfod bør være hinanden fuldkommen lige, hvilket ikke hos os hidtil har været Tilfældet. Det er og ligeledes vist, at uden gode Stempler vil med det bedste Maschinerie ikke frembringes skiøn Mynt. Det synes altsaa at være en Punct, som fortiener at komme i nærmere Betragtning, om man skulde lade nogle Poinçons, i det mindste for det første til et Forsøg, forfærdige af Boulton og den Omstændighed, at falsk Mynts Fabrication drives saa stærkt i Engelland, synes ikke at kunne opvække nogen Betænkelighed herimod, da saadanne Stempler lige saa let uden denne Anledning der, kunne forfærdiges(!). Det blev tillige en Omstændighed af Vigtighed,

at de udsendende Personer enten kunne lære Staalets Tilberedning, saaledes som det til Stempler, behøves eller og Boulton vilde paatage sig at levere saadant Staal til Myntens Brug".

Ved Resl. af 2. Decbr. 1796 gav Kongen Finanskollegiet Bemyndigelse til at træde i Underhandlinger med Boulton og træffe de øvrige af Kollegiet foreslaaede Foranstaltninger; ved Resl. 13. Decbr. s. A. bestemtes derhos efter Anbefaling af Professor Bugge, at den geografiske Landmaaler *Ole Warberg*, der havde gjort stor Fremgang i de matematiske Videnskaber, i Mekanik og Fysik, skulde ledsage Branth paa Rejsen til England. Guardein Poppe skulde da konstitueres paa Kongsberg, men da Branth indberettede, at Poppe formedelst Svaghed var ganske uskikket dertil, konstitueredes Schichtmester Madelung i hans Sted.[1])

Branth blev imidlertid paa Grund af Lyngs Alder og Svaghed som nævnt Møntdirektør og kunde ikke undværes i København. For tillige at spare Omkostninger, og da Sagen fra Boultons Side syntes at trække noget i Langdrag, bestemte man sig til kun at sende Landmaaler Ole Warberg afsted til England.[2]) Medens Warberg ikke dennegang fik truffet nogen endelig Aftale med Boulton, og Leveringen af de nye Maskiner derefter hindredes af Krigstilstanden, fik hans Sendelse paa anden Maade Betydning, idet han den 6. August 1799 oprettede Kontrakt med den ansete Stempelskærer ved Mønten i London *John Milton* om at tage Stempelskæreren ved Mønten i Altona *G. V. Bauert* i Lære et Aars Tid for 200 £. Milton skulde lære Bauert „to make small punches and other tools for engraving, how to engrave matrices, raise punchons and make dies, proper for a Mint, how to prepare and harden them and every thing, that is necessary for a complete and skilfull engraver". Bauert skulde arbejde daglig under hans direction og tilslut lave et Stempel uden nogensomhelst Hjælp af Milton.[3]) Bauert havde allerede i Februar 1799 efter Finanskollegiets mundtlige Resolution faaet Besked om at holde sig parat til at rejse til London for hos Milton at „erholde Anvisning i Henseende til de Fordele og

[1]) RA. l. c. 1796 II Nr. 301, 322.

[2]) l. c. 1797 II. Nr. 174.

[3]) RA. Sag Nr. 1782 ad Fin. Koll. Journal 1800.

Haandgreb til at forfærdige Møntstempler til den Fuldkommenhed som de nyere engelske Mynter bære Præg af".[1]) Samme Dag som Kontrakten underskreves, var Bauert ankommen til London; han arbejdede der til September 1800, hvorefter han rejste til Paris for at søge yderligere Uddannelse; den 12. Februar 1801 var han tilbage i Altona.

Under Opholdet i London har Bauert medvirket ved Stempelarbejdet paa Londons Mønt og bl. a. skaaret Portrætstemplet af Kong

Medailleavers af G. V. Bauert, udført i London.

Georg III, der er anvendt til en ældre Revers fra 1772 angaaende Udrustning af en Opdagelsesexpedition.[2]) E. Fiala anfører rigtigt, at Bauert var i Lære hos Milton, men tilføjer ikke noget Tidspunkt, saa man efter Medaillens Revers skulde formode, det var i 1772; dengang var G. V. Bauert for ung; dette viser kun med hvor stor Varsomhed man maa skrive Numismatik blot paa Mønternes eller Medaillernes Udseende og Datering. Dette gælder f. Ex. H. H. Schous nye Møntbeskrivelse. Naar Schou — som tidligere anført — antager Medaillør Mahrenz, der døde 1791, for værende i Live 1799, skyldes dette sikkert, at der foreligger en meget smuk Speciemønt fra dette Aar med

[1]) RA. Fin. Koll. Journal 1799 I. Nr. 205 Rel- og Resl. Prot. 1801 I. Nr. 115.

[2]) E. Fiala: Münzen und Medaillen der Wellfischen Lande; Das neue Haus Lüneburg in England, Prag 1917. p. 58. Nr. 393—4, Tafel 3 Nr. 8.

Mærket M.[1]) Denne er — som af Schou antaget — ganske rigtig præget i England, men Bogstavet M finder sin naturlige Forklaring i Samarbejdet mellem Milton og Bauert, idet 1/1, 2/3 og 1/3 Specie med M har været Prøvemønter af Milton, ved hvilke han har delagtiggjort Bauert i sin Kunst. En lignende Speciemønt fra 1800 bærer Bogstavet B, idet Bauert i England selv har forfærdiget denne med Miltons som Forbillede.

J. Miltons 1/1, 2/3 og 1/3 Specie 1799.

[1]) H. H. Schou. Beskr. af danske og norske Mønter etc. Kbhvn. 1926 p. 320. 1799 Nr. 6-8, Tavle 43. 1799 Nr. 6.

G. V. Bauerts Prøvespecie 1800.

Disse Specier viser en tydelig Lighed med de ældre engelske Mønter fra Georg III.s Tid og med Miltons Manér. Men Bauert skar ogsaa — som Aftalen var — en dansk Medaille uden Miltons Bistand og erholdt den 2. Septbr. 1800 Miltons Vidnesbyrd, at han havde arbejdet med Flid og Ihærdighed og opnaaet enhver Information, saa han nu var „a skilfull and good Workmann". Den danske Medaille er beskrevet hos Bergsøe som et „Project i Anledning af den forestaaende Secularfest. Da Medaillen ikke blev approberet, er den kun udpræget i ganske enkelte Prøve-Exemplarer".[1]) Atter et Exempel paa Beskrivelsesnumismatik uden Undersøgelse af de til Grund liggende Arkivalia! I et højst ydmygeligt Brev til Finanskollegiet, dateret London 29. August 1800, erklærer Bauert — næst som sædvanlig at takke for Rejsepenge — at det har været hans største og eneste Ønske og Bestræbelse at tilfredsstille det høje Kollegium; han haaber den fremsendte Medaille maa vinde dets Bifald, og forklarer, hvorledes han havde tænkt sig Allegorien paa Reversen. De tre Vaabner angav de 3 Brødrefolk, Scepteret, Regeringen og Solstraalerne den kgl. Glans m. m.! Aarstallet 1800 angiver selvfølgelig Tidspunktet for Medaillens Udførelse, ikke nogetsomhelst i Retning af Aarhundredskifte, „Secularfest" el. lign.![2]) Men der findes endnu et Par Medailler, der belyse hele denne Studierejse. En betydelig forbedret Variant af Forsiden til foranstaaende engelske Medaille er præget sammen med

[1]) V. Bergsøe. Danske Medailler og Jetons 1789—1891 Kbhvn. 1893. p. 4. Nr. 19.

[2]) RA. Fin. Koll. Journal 1799 I. Nr. 1470, 1800 I. Nr. 1469, 1477, 1782, 1790, 1801 I. Nr. 165, Akterne ad J. Nr. 1800 Nr. 1777, 1790.

dels Bauerts Prøvespecieavers med Christian VII.s Billede, dels med Forsiden til fornævnte danske Medaille. Om disse Medailler tænker Bergsøe sig, at de mulig er „projecterede i Anledning af Kongens Ophold i England 1768", eller at den ene er en „Prøvemedaille i Anledning af hans (Bauerts) Ansættelse som Møntgravør ved Mønten i Altona 1800"![1]) Begge Formodninger er ret pudsige og stemmer unægtelig godt sammen?! Men de er i og for sig ikke mærkeligere end H. H. Schous Udredning af Bauert, Fader og Søns Stilling som Stempelskærere i Altona.[2]) — Sammenstillingen af Georg III.s Portræt med Christian VII.s viser, at det er ganske — eller ligesaa — vilkaarligt, naar Bauerts Avers med Georg III er præget sammen med en Revers 1772.

G. V. Bauerts 2 Medailler, Bergsøe Nr. 19 og Nr. 43.
Avers: Chr. VII med 2 Reverser.

---

1) V. Bergsøe, l. c. p. 9 Nr. 42—43; Danske Medailler 1789—1892. XV Tavler. Kbhvn. 1897, Tavle I Nr. 19 og 43.

2) H. H. Schou, l. c. p. 308.

G. V. Bauerts Medaille, Bergsøe Nr. 42.

Under G. V. Bauerts Ophold i London døde hans Fader, *J. E. Bauert* i en Alder af 75 Aar, den 9. November 1799. Hans sidste Aar havde været tynget af Trang og Sygdom. I Februar 1799 havde han søgt Kongen om Hjælp; han havde lidt Tab ved Branden 1795, han havde haft 5 Børn at opdrage, den i Aarhundredets sidste Aar stærkt tiltagende Dyrtid havde hindret ham i at lægge noget til Side, han havde været for gammel til at deltage i Kongens nyoprettede Pensionsanstalt, saaledes at hans Enke, A. M. M. Marr, sad tilbage med 2 uforsørgede Døtre og en gammel Søster uden nogetsomhelst at leve af. Regeringen hjalp ham og efter hans Død hans Enke med Understøttelse og Pension. Den ledige Stempelskærertjeneste søgtes af *P. L. Gianelli*, Medlem af Akademiet, *Salomon Ahron Jacobson*, Hofgraveur, der var konstitueret i Altona under G. V. Bauerts Fraværelse, *Jesper Johansen Holm*, Modelmester ved Porcellænsfabrikken, der havde skaaret en meget berømt Medaille over Fabrikmester ved Holmen Henrik Gerner, begge ligeledes Medlemmer af Akademiet, *Giert Hull*, der med Understøttelse i flere Aar havde rejst i Medaillørkunsten, samt *Abraham Heilbuth*, født i Altona af den jødiske Nation, som i 7 Aar havde søgt Kunstakademiet og for Modellering erholdt de mindre Sølvmedailler. Da man ikke havde set Prøver paa den sidstes Duelighed, bortset fra en ufuldendt Tegning, kunde han ikke komme i Betragtning. Jacobson, Holm og Hull havde hver 200 R. aarlig mod at skære Stempler til $^2/_3$ af Reglementets Pris. Finanskollegiet maatte foretrække Gia-

nelli saavel efter de Prøver han havde aflagt paa sin Duelighed som den Flid og Beredvillighed, hvormed han havde forrettet det ham af Kollegiet overdragne Arbejde for den københavnske Mønt under J. E. Bauerts Sygdom og efter hans Død og for Mønten i Altona, medens G. V. Bauert var i England. *Peter Leonard (Pierleonardo) Gianelli*, født 27. Oktober 1767, Søn af Kunstakademiets Gibser Domenica Maria G. fra Lucca, Abildgaards Protegé, der i 6 Aar havde studeret i Udlandet, og som Medlemsstykke havde skaaret Kunstakademiets store Sølvmedaille, blev da ved kgl. Resolution af 10. Juni 1800[1]) ansat som Stempelskærer ved Københavns Mønt. Medens hans Mønter ikke just bære Præg af hans Geni, er flere af hans Medailler beundringsværdige og da ganske særlig hans Medaille over Slaget paa Reden 1801.

I Begyndelsen af 1803 besluttede Finanskollegiet at genoptage Forhandlingerne med M. Boulton om Leveringen af Dampprægemaskinen. Ole Warberg, der i Mellemtiden var bleven Professor i Astronomi, erklærede i en Skrivelse af 27. April 1803,[2]) at endskønt Vedkommmende vel kunde falde paa at anse denne Sag som aldeles ophævet, da der siden hans Hjemkomst ikke var korresponderet derom, saa mente han dog, at det ikke vilde være vanskeligt efter den Maade, paa hvilken han havde taget Tingene, at begynde en ny Underhandling, idet det tidligere kunde anses som foreløbige Undersøgelser og Forberedelser. Om Stemplerne til de moderne Mønter ytrede han: „*For at vedligeholde Præget paa gangbar Mønt, kan de slaas hule,* saaledes at de ikke kan gnides eller slides uden paa Kanten, hvortil hører en særdeles Slags Stempler, som altsaa maa være ophøjede. Jeg anser dette for en vigtig Forbedring, og da vi ikke har nogen saadan Slags Stempler, og Bekostningen af et Par, som kunde tiene som Mynster, ikke vilde være betydelig, saa skulde jeg foreslaa og bede, at jeg maatte lade et saadant Par Stempler forfærdige; man kunne enten vælge en gangbar Mynt eller give en Idee, hvorefter de kunde graveres". Ved kgl. Resl. af 13. Maj 1803 fik Kollegiet paany Bemyndigelse til at sende War-

[1]) RA. Fin. Koll. Rel. og Resl. Prot. 1799 I Nr. 69, 1800 I No. 77, 188.
[2]) RA. Sag Nr. 954 J. 1803 i Pakken: Finanskollegiets Journalsager, Mønten og Møntvæsenet vedkommende 1794—1808.

P. Gianellis Specie 1799.

Kunstakademiets store Sølvmedaille, skaaret af P. Gianelli. Bergsøe Nr. 55.

Forside til P. Gianellis Medaille over Slaget paa Rheden 2. April 1801.
Bergsøe Nr. 28.

J. J. Holms Medaille over Henrik Gerner, Fabrikmester ved Holmen.

berg til England for at købe Maskinen, en Blanketjusterer samt et Par ophøjede Stempler.[1])

Efter mange Besværligheder, navnlig med at opnaa Parlamentets Tilladelse til Prægemaskinens Udførelse, kunde der endelig den 20. Maj. 1805 afsluttes Kontrakt med Boulton om Maskinens Levering næstkommende April for en Sum af 6587 £. Maskineriet: 223 Stkr. og 57 Kasser, ca. 74 Tons ankom i August 1806 til Danmark, men først i Slutningen af 1807 vendte Warberg tilbage fra England og det varede endnu langt hen paa Aaret 1808, inden Maskineriet under hans Opsigt kunde blive behørigt opsat paa Mønten, hvor Professor, Hofbygmester P. Meyn havde forestaaet den fornødne Ombygning.

Angaaende Stemplerne indgik der en Skrivelse til Finanskollegiet fra Ole Warberg, dateret Birmingham den 3. Marts 1806,[2]) hvori han nærmere forklarer, hvor vigtigt det er for at modarbejde Falsk og undgaa Slid at opnaa saa gode og nøjagtige Stempler, i hvilke Billedet gøres mere ophøjet end det tilforn har været paa gangbar Mønt. Til disse Stemplers Brug kan kun benyttes Dampmaskine, idet der udfordres mere Kraft end det var muligt at frembringe ved Hænder. Stemplerne maa

[1]) RA. l. c. Nr. 1034 ad Nr. 954, Journ. pro. 1803.
[2]) l. c. Nr. 987, Journ. 1806.

være „ophøjede efter en vis Krumning og Diameteren maa være i Forhold. Billedet og Omskriften bliver varigere, da Kanten staar frem og forvarer det for Slid, og de er langt skønnere end almindelig Mynt. Efter lang Overvejelse og modent Overlæg med den gamle og unge Mr. Boulton finde vi det nødvendigt at have *et Sæt af saadanne Stempler.* Mr. Boulton paatager sig ikke at gøre Stempler uden for sit eget Brug, men da disse ere nødvendige for at gøre den danske Mynt fuldkommen, hvilket er hans alvorlige Ønske, saa vil han udføre dem . . . . Med al den Agtelse jeg har for vore Kunstnere kan jeg ikke andet end erklære, at jeg . . . . tror det umuligt at faa dem gjort hjemme.“ De vilde blive lige og kunde tjene som Mønster for andre. Han foreslaar 5 Par Stempler: $^1/_1$, $^2/_3$, $^1/_3$, $^1/_6$ og $^1/_{12}$ Specie, paa Billedsiden omkring Hovedet: Christianus VII Dei Gratia Rex, paa Reversen det Vaaben, der nu staar paa Specien med Omskrift Daniæ. Norveg. Vand. Gothor. Der skulde blive gjort de fornødne Forsøg for at naa til den passende Diameter til de forskellige Sorter; hvert Par Stempler skulde koste 20 Guinees. Warberg fik derefter Kollegiets Bemyndigelse til at lade disse Stempler anskaffe. I et senere Brev af 4. Septbr. s. A. retter Warberg Reversomskriften til Daniæ Norvegiæ Van(d) Goth Rex og gør Rede for alle de Forsøg der er gjort for at finde det rigtige Forhold af Diameter og Tykkelse m. v.[1]) Der vilde ingen Møntværdi blive anbragt. Den kunde hjemme indsættes ved Siderne af Reversvaabnet. Disse Stempler kunde derfor tjene til al Slags Mønt, Dansk eller Holstensk.

Det var fornævnte Medaillør C. H. Küchler, der i disse Aar skar Stemplerne til Mønten i Soho, og det blev saaledes ogsaa ham, der forfærdigede de af Warberg omtalte Prøvestempler.

Et Sæt Prøvemønt, $^1/_6$ og $^1/_{12}$ Specie, skaarne af C. H. Küchler, Soho ved Birmingham.

[1]) RA. l. c. Nr. 2306, Journal. 1806.

Et Sæt Prøvemønt, $^1/_1$, $^2/_3$, og $^1/_3$ Specie, skaarne af C. H. Küchler, Soho ved Birmingham.

Medens den københavnske Mønt undergik hele denne Fornyelsesproces, og saalænge Teknikere, Murere og Tømrere, Ingeniører og Smede huserede i det gamle Mønthus bag Charlottenborg, var det kun naturligt, at Mønten maatte ligge stille og al Udmøntning gaa til Kongsberg og Altona. Da de gamle Maskiner blev fjærnede og de nye stadig ikke kom eller i hvert Fald ikke kunde anbringes paa tilfredsstillende Maade, var Møntvirksomhed udelukket, skønt Bank og Regering gentagne Gange ønskede, at Udmøntning her maatte finde Sted. I 1800 manglede Banken aldeles Smaamønt til sine sædvanlige „Omvexlinger".

Man kunde dog ikke ret tænke sig, at der var Mangel paa Mønt hos Publico, da der siden 1788 foruden det da circulerende Smaakurant var sat i Omløb ca. 1 Mill. R., og saadan Mangel sporedes ikke heller uden paa visse Steder i Norge. Det havde jo ogsaa udgjort en Del af Planen for Speciemøntens almindelige Indførelse i Landet, at ikke mere Skillemønt skulde sættes i Omløb, da man havde anset den Masse, som deraf var sat i Circulation for at være tilstrækkelig til Landets Fornødenhed. Imidlertid var det jo nødvendigt, at Kurantbanken var forsynet med saa meget af denne Møntsort, som udfordredes til at udvexle efter de hidtil antagne Regler til den, som maatte forlange det, men skulde man følge foranførte Sætning: at ikke en større Sum af Smaamønt skulde sættes i Omløb end der nu er, saa kunde Banken ikke forsynes med det, den deraf behøvede, uden ved at opkøbe den underhaanden eller ved at lade den indeholde hos Oppebørselsbetjentene og sende hertil, men *begge disse Midler vilde gøre Opsigt og uden Tvivl foranledige, at de som havde Smaamønt i Hænde, holdt dem tilbage,* og at en *Agiotage* (noget af det frygteligste Frederik VI. kendte) *med denne Møntsort,* som nu ikke finder Sted, vilde opkomme. Der var altsaa ingen anden Udvej end at lade den for Banken fornødne Summa smaa Kurant udmønte, hvorved da opstod det Spørgsmaal, hvorledes denne Udmøntning skulde ske.[1])

Efter det antagne System: at Pengene i Kongerigerne og Hertugdømmerne i Fremtiden skulde være af samme Møntfod, burde en ny Skillemønt være i Gehalt og Møntfod = den i Hertugdømmerne, hvorefter altsaa 2 β vilde være 4 l, 13 R. ℔ fin. Af de nu i Omløb værende 2 β var de nyere 5 l, 12 R. ℔ fin.[2]) Da de nye 2 β efter den i Hertugdømmerne antagne Møntfod altsaa vilde blive slettere end disse, saa kunde det synes at befrygte, at en Agio mellem disse vilde finde Sted, men naar derimod toges i Betragtning, hvilken Møjsommelighed der vilde være forbunden ved at samle en saa betydelig Mængde af slige 2 β, at det kunde lønne Umagen, i Særdeleshed, naar den Summa, som udmøntes i 2 β til 13 R. ℔ f., ikke bliver af

[1]) RA. Finanskollegiets Rel. og Resl. Prot. 1800 II 346. Indst. 11. November 1800.

[2]) J. Wilcke: Kurantmønten p. 162.

Betydenhed, saa vilde denne Betænkelighed uden Tvivl bortfalde. Saa meget mindre syntes en saadan Agiotage at kunne befrygtes, at den ikke er bemærket hidtil at have fundet Sted mellem de nu circulerende nyere og ældre 2 β, da dog disse sidste for Størstedelen var udmøntede $4^1/_2$ l, $13^1/_3$ R. ℔ f.[1]) og formedelst Slid den lange Tid de havde circuleret, gærne kunde antages at være forringede endnu nogle R. pr. ℔. Der kunde vel møntes 4 β efter Speciefod, ved hvilke saadan Agiotage ikke var at befrygte, men da dette var en ny Møntfod, som vilde blive søgt med Begærlighed, saa vilde formodentlig ved en saadan Udmøntning Hensigten at forskaffe Banken et Forraad af Smaamønt *for nogen Tid* ikke opnaas. Udmøntning af 2 β i Overensstemmelse med Hertugdømmernes maatte være Hovedsagen. *Hensigten ved alle nye Udmøntninger var at sætte Kongerigerne og Hertugdømmerne paa een Fod.* Den 19. Nvbr. 1800 resolverede Kongen Udmøntning af 2 β, 4 l, 13 R. ℔ f., der bedst kunde foretages paa *Kongsberg*[2]) og 4. Febr. 1801 udstedtes Plakat om disse Mønter.

Da der efter denne Møntfod gik 624 Stkr. paa ℔ fin og Udmøntningen saaledes var temmelig besværlig, kunde Kongsberg ikke overkomme Arbejdet. Altona havde i Forvejen en Del at bestille. Man maatte se at faa *Københavns Mønt* i Gang igen. De gamle Presser maatte midlertidig tages i Brug og sættes i Stand. Der nedsattes en højtidelig Kommission, bestaaende af 2 Finans-Deputerede Etatsraad Ryge og Justitsraad Lange samt Professor Warberg til at overvaage (!) de Foranstaltninger for at fremme Udmøntningen af Smaamønt, som Omstændighederne maatte fordre. At Maskineriet gik trægt, naar flere høje Embedsmænd skulde sættes i Arbejde for en saadan Bagatel som ca. 100.000 R. i 2 β, kan man forstaa.[3])

2 β 1801 slaaet i København.

[1]) l. c. p. 46 nederst.
[2]) RA. l. c. Nr. 346.
[3]) RA. l. c. 1801 Nr. 43. Indst. 10, Resl. 11. Februar 1801.

Den nye Møntmester i København, Branth, maa ved denne Lejlighed have gjort sig fordelagtig bekendt hos de overvaagne 2 Finansdeputerede, thi i Juni 1802 fik han, skønt den gamle Møntdirektør Lyng endnu levede og fungerede — i hvert Fald af Navn —, Prædikat af *Møntdirektør* med Rang efter Rangforordningens 7. Klasse Nr. 2! I Indstillingen udtales, at Branth ved sin Tiltrædelse som Møntmester 1797 havde forefundet Mønten i en miserabel Tilstand, dels fordi den i længere Tid havde staaet stille, dels fordi forrige Møntmester Lyng paa Grund af tiltagende Alder og Svagelighed havde manglet den fornødne Virksomhed til at paase dens Istandsættelse, hvorfor Finanskollegiet havde maattet foreslaa hans Entledigelse. Branth havde sørget for Opførelse af Smelteovn, Pressernes Istandsættelse, en ny Amalgationsindretning, bedre Valseværk, derfor billigere Udmøntning i det Hele taget.[1])

Trods alt dette var det dog kun en mager Udmøntningsvirksomhed, der fandt Sted paa Københavns Mønt, men herfor bar selvfølgelig den store Omforandring Hovedskylden.

Imidlertid skred Møntvæsenet i Kongerigerne sin Opløsning i Møde som Følge af Kurantsedlernes tiltagende Masse og den nyoprettede dansk-norske Speciebanks Svigten.

Dette maatte naturnødvendigt faa indgribende Betydning for Udmøntningen af kongerigsk Mønt.

Kongsberg Mønt, der iøvrigt nedlagdes 1806 sammen med Sølvværket, som ikke betalte sig, havde ikke kunnet overkomme at forsyne Kongerigerne med de nye 2 β efter Plakat 4. Februar 1801, af den naturlige Grund, at Folk med den tiltagende slette Kurs paa Kurantsedler opsamlede dem og sendte dem til Holsten til Indkøb af Speciesedler, der paa denne Maade kunde erholdes billigere end paa Børsen, idet Kursen mellem slesvigholstensk og dansk Kurant var 125—141. Bankkontoret i Altona havde derfor gjort opmærksom paa, at der i Hamburg og Holsten ret hyppigt fremkom *kejserlige 7 Kreutzer* af samme Gehalt som 2 β, at de derfor kunde anvendes til 2 β og at deres Gehalt i Hamburg og Altona beregnes og købes til 3 Lod 17 Gren. Derfor foreslog Finanskollegiet, at der skulde opkøbes 50.000 R. 7-Kreutzer Stkr., at de nye 2 β, for at forhindre, at

[1]) RA. l. c. 1802 I Nr. 217. Indst. 1. Resl. 6. Juni 1802.

de forsvandt fra Kongerigerne ikke maatte sættes i Circulation i Hertugdømmerne og at de burde have et nyt Præg, dobbelt C. 7 med Krone og Indskrift $^1/_{48}$ R. Courant. Ved Resl. 27. September 1805 godkendte Kongen Propositionen, dog at Præget skulde være som paa de samme Aar paa Kongsberg udmøntede 2 β.,[1]) 4 l. 13 R. K. ℔ f.

Kejserlig 7 Kreutzer.

2 β d. slaaet i Altona.

Da Krigen udbrød 1807 blev — samtidig med de store Emissioner af Sedler — Trangen til Smaamønt end voldsommere. Det kunde jo ikke nytte at forsyne Armeernes Soldater med Sedler, hvoraf de mindste dengang kun var paa 1 R., naar de ikke kunde faa disse Rigsdalersedler vexlede i Smaamønt til Betaling af deres Smaafornødenheder. Den 3. September 1807 bestemte Kongen derfor, at der skulde slaas 4 β til ikke under 14 R. ℔ f. De blev slaaet i Altona 4 l. 15 R. ℔ f.[2]) og der udstedtes 25. Septbr. 1807 en Plakat om deres Omløb i Danmark og Norge.

4 β d. slaaet i Altona.

[1]) RA. l. c. 1805 II. Forestilling 24. Septbr. 1905. Nr. 392.
[2]) RA. l. c. 1807 III Nr. 3.

Samtidig begyndte man de første Overvejelser med Hensyn til *ny Kobbermønt.* Kurantens rask faldende Kurs jagede den sidste Rest af ældre Skillemønt af Landet, og man besluttede derfor, at der foreløbig skulde anstilles Forsøg, for at man kunde se, hvor mange 1 β der til Kobberets nuværende Pris kunde udbringes af 1 ℔.[1])

Det var dog foreløbig ikke Møntstempler, men Seddelplader det gjaldt om at fabrikere, ikke blot til Kurantsedler, men ogsaa og særlig til de nye Skatkammerfondsbeviser paa 2 og 20 R., som Landet skulde oversvømmes af for at skaffe Kuranter til Krigens Førelse. Stempelskæreren paa Københavns Mønt *Gianelli* paatog sig at forfærdige Stemplerne til de nye Sedler og arbejdede Dag og Nat i 7 Uger for at skaffe dem færdige. Han, der i Forvejen var svagelig paa Grund af et ulykkeligt Fald c. 1½ Aar efter sin Ansættelse, fik nu som Følge af Overanstrængelse et apoplektisk Tilfælde og afgik ved Døden den 23. Decbr. 1807. Enken Anna Margrethe Louise Boyesen sad tilbage med 2 smaa Børn. Finanskollegiet, der kendte Afdøde „som en talentfuld og stræbsom Kunstner" fik hende tillagt en Pension af 100 R. aarlig og en Gratification af 150 R. en Gang for Alle.[2])

Krigen gik videre, spredende Sorg og Ulykke overalt. Pengevanskelighederne blev større og større. Flaaden var tagen af Englænderne og private Bidragydere skænkede deres Sølv til Flaadens Nybygning. Den 2. Januar 1808 tilskrev Kongen den da i Rendsborg værende Afdeling af Finanskollegiet, at dette Sølv skulde udmøntes i et *Numerair paa* 1/6 *Rdlr.* d. K. 8 l., 15 R. ℔ f., der udelukkende skulde gaa i Danmark og Norge for at lette de danske Kurantsedlers Omvexling og modtages for 16 β d. K. i alle Kasser undtagen i Hertugdømmerne. De der eftergjorde dette Numerair, skulde straffes som Falskmøntnere. At dette udtrykkelig fastsattes, skyldtes, at dette Stykke ikke var en egentlig Mønt, men et Pengerepræsentativ. Det kunde under Møntens Omforandring ikke møntes i København men Bauert i Altona fik Ordre til at skære Stemplerne, og Møntningen skulde foretages i Altona. Imidlertid havde Udmønt-

[1]) RA. l. c. 1807 III Nr. 7. Indst. 9, Resl. 18. Septbr. 1807.

[2]) RA. l. c. 1808 I Nr. 76. Indst. 16. Resl. 26. Marts 1808.

ningen af Specier, 2 og 4 β d. i Altona, Sølvets Anskaffelse i Hamburg og den Omstændighed, at Bauert havde forfærdiget nogle Stempler, hvorved det af Kongen approberede Præg ikke blev tydeligt, da det havde for lidet Omfang, forhalet Tiden, saa at Udmøntningen først senere kunde foretages og 2 Explr. forelægges Kongen sammen med en Forordning til Underskrift; men Finanskollegiet gjorde samtidig den 6. Aug. 1808 Kongen opmærksom paa, dels at de frivillige Bidrag kun udgjorde 2404 ℔ $15^{3}/_{4}$ Lod brutto, ɔ: c. 20.000 R., dels at 15 R. ℔ f. eller en Kurs af $162^{2}/_{87}$ R. d. K. pr. 100 Specier, da Kursen nu var meget slettere, vilde bevirke, at dette Numerair ikke længe vilde blive i Omløbet. Kongen forlangte da en Indstilling, om Udmøntningen ikke kunde ske af ringere Gehalt end 8 l., ℔ f. til 16 à 17 R.[1])

Numerair for $^{1}/_{6}$ Rdlr., det saakaldte „Frivilligt Offer", slaaet i Altona.

Den 22. August 1808 klager Finanskollegiet sin Nød til Kongen i en ny Forestilling: Tiltrods for, at der var slaaet 180.000 R. i de nye 4 β og disse var distribueret i Jylland og Fyn, besværede navnlig Feltkommissariatet sig over, at de fremmede Tropper ikke kunde vexle Sedler mod Smaamønt; det viste sig, at 4 β, ligesom de udleveredes fra Mønten, forsvandt dels paa Grund af den danske Kurants slette Kurs, dels fordi Almuesmanden formedelst Mønternes nye og blanke Udseende holdt dem tilbage og gemte dem. For at undgaa dette, foreslog Finanskassekommissionen 1 β udmøntet 2 l. til 17 R. eller rettere 16 R. 89 β ℔ f., som forhen almindelig brugt, hvilket vilde svare til en Kurs af over 180, saa man foreløbig havde noget

[1]) RA. l. c. 1808 III Nr. 62 jfr. 61. Kongens Brev til F. K. af 13. Aug. 1808. Marcus Rubin. 1807—14 Kbhvn. 1892 p. 210 216. Krebers Møntkatalog 1841 p. 216 Nr. 3225—30.

at løbe paa! De vilde blive saa store, at de ikke som de danske 2 β „vilde tabes ud af Hænderne", idet omtrent 13 Stkr. vilde gaa paa 1 Lod. Finanskollegiet udtaler til dette Forslag, at 4 β til 15 R. ℔ f. til den nuværende Seddelkurs ikke mere kan møntes. *Dette viser bedst, hvor meget Mønterne som saadanne havde tabt i selvstændig Betydning. Det var Sedlerne hvorpaa det hele kom an. Af dem afhang* ogsaa *Mønternes Skæbne. Disse sidste var nu blevne et rent Accessorium til Værdimaaleren af Papir,* det stik modsatte af, hvad Meningen havde været. *Udviklingen var skredet frem gennem hele det 18. Aarhundrede for nu at havne i dette Resultat.*

Man maatte gaa over til den foreslaaede 1 β, dog vilde Finanskollegiet have den $2^1/_2$ l. som de tidligere 1 β, 16 R. 89 β ℔ f. Finanskollegiet kunde derhos tænke sig et *større Numerair paa 24* β, 16 à 17 R. ℔ f. for at undgaa, at de Repræsentativer, der nu udbetaltes i Diæter til de fremmede Tropper, altid skulde gaa til Hamburg og forværre Kursen. *Dette Numerair skulde ikke anses som en Mønt, men alene som et temporært Betalingsmiddel* indrettet efter de nuværende Tiders Omstændigheder og *derfor ligesom* $^1/_6$ *R. lyde paa „Gangbar for* $^1/_4$ *Rdlr."* Vel maatte der købes Sølv i Hamburg, men dels vilde det ikke blive saa meget, dels vilde dertil kræves meget ringere Fonds „end Bankkontoret nu for at ikke Coursen skal gaa over alle Grændser, maa anvende til at opkøbe danske Banksedler og Repræsentativer i Hamburg, som dér udbydes." Kongen resolverede den 3. Septbr.[1]) at 1 β skulde udmøntes, men til 19 à 20 R. ℔ f. af $2^1/_2$ l. Sølv „da det synes upassende, at udmønte Smaamønt til samme Møntfod som det store Numerair"(!), og at et større Numerair burde slaas for at forebygge Sedlernes Salg til enhver Pris, men at dette burde forenes med $^1/_6$ R. frivilligt Offer, saaledes at Udmøntningen ikke indskrænkedes til det skænkede Sølv, men der tillige anskaffedes et Parti Sølv, dog at Møntfoden blev 16 à 17 R. ℔ f.; dette var at foretrække for Udmøntning af $^1/_4$ R. ved Siden af $^1/_6$ R. Om 1 β udstedtes Plakat 24. December 1808 hvorefter de skulde have Omløb i Danmark og Norge, og samme Dag udgik Frdg. om $^1/_6$ R.-Stkrs. Udmøntning „for Danmark og Norge af det Sølv, som ved frivillige Bidrag

[1]) RA. l. c. 1808 III Nr. 82—83.

til Søeværnets Genoprettelse indkommer". Der var i Altona allerede udmøntet 10.000 R. i 1/6 R. 8 l. 15 R. ℔ f. De blev beordret ommøntede, saaledes at 1/6 R. herefter udmøntedes 6½ l., 19 R. ℔ fin. 1 β blev 2⅔ l. 19 R. ℔ fin.

Sølv 1 β, slaaet i Altona.

Men det viste sig snart, at man for Alvor maatte i Gang med Kobbermønten. Den 10. Septbr. 1808 tilskrev Courant Banquens Realisations Commission Finanskollegiet: „At den bestandig tiltagende Mangel paa Sølvskillemynt, hvoraf Bankens Beholdning nu kun var 7000 R., vilde drage en større Forbrug af Kobbermynten efter sig, var let at forudse, men den Afgang, der er derpaa nu, synes at tilkendegive, at den anvendes til andet end dens Bestemmelse. Ved Slutningen af August f. A. havde Banken af Kobberβ. i Behold 101.100 R. og nu kun 65.200 R . . . ., hvormeget Afgangen tiltager kan sluttes deraf at der i de sidste 8 Dage er af Kielderen optagne 3300 R. Realisations Commissionen anser det for sin Pligt i Tide at giøre det kgl. Finanskollegium opmærksomt herpaa".[1]) Kollegiet raadede da til at bruge Sølvmønt i Stedet for Kobbermønt, idet det stillede et Kvantum i Udsigt fra Kongens Kasse, men det var at komme fra Asken i Ilden, thi Banken mente, at der vilde gaa dobbelt saamange Sølvmønter til Omvexling end Kobbermønt, da „Agioteurerne, der giver 12 β i Opgæld paa de nye 4 β, sikkert ikke vilde blive borte — At Feltkommissariatet . . har faaet udleveret 1600 R. i 4 β foruden 600 R. til Hs. Majts. Reise, kunne vi ikke lade uanført." Man foreslaar D. L. 5—3—39 om Ringeagt for Kongens Mønt indskærpet, men navnlig slaar Banken paa, at man skulde ommønte Kobbermønten til en ringere Gehalt. Finanskollegiet ilte med at reservere sig det Kobber, der var faldet ned fra Frue Kirke under

[1]) RA. F. Kollegiets Journal 1808 Nr. 1754.
[2]) l. c. Nr. 1854.

Branden som Følge af Englændernes Bombardement 1807, og som ejedes af Universitetet, ialt c. 130 Sk.℔; og den 11. Oktbr. indgav det en Forestilling til Kongen om Udmøntning af Kobber 1 β. Af Kobber β af 1771 gik der 40 paa 1 ℔ Cølnsk. Blanketterne kostede dengang 37 β pr. ℔ nu 62 β; gammelt Kobber betaltes paa Værkerne med 42 β pr. ℔. Finanskollegiet vilde nu tilvende den kgl. Kasse Fordelen ved Kobbermønten, der vel kunde faa Indpas hos Publikum, naar den var smukt udført. Professor Warberg mente, man kunde bruge Reversstemplet af de fra England hjembragte 1/6 Sp. Finanskollegiet foretrak 1/12 Species Reversstempel, hvori indsattes paa hver sin Side af Vaabenet I og Sk. De skulde slaas paa de nye Maskiner i København. Var Dampmaskinen ikke færdig til Brug, maatte Presserne „imidlertid drives med Menneskekræfter". Der skulde gaa 112 Stkr. paa 1 ℔. Da Stemplerne var konvexe, kunde Mønten ikke let forfalskes, navnlig ikke, naar den tillige fik skarp Kant, forsynet med Gravering og blev ensartet slaaet. Conradsen skulde forfærdige Aversstemplet med Kongens Portræt og Navn. Tallet af Stkr. paa 1 ℔ i Forhold til Kobberets Pris 62 β svarede nogenlunde til Forholdet mellem 9 1/4 Sp. og Sølvskillemønt til 19 R. pr. ℳ f. Kongen bifaldt 17. Oktbr. 1808 Kollegiets Forslag[1]) og 24. Juni 1809 en Ændring af Reversindskriften til I-S.

Kobber 1 β 1809, slaaet i København.

Professor Warberg kunde imidlertid stadig ikke faa Maskinen i Gang og der maatte gentagne Gange sendes Smaamønt fra Altona til Nyborg Fæstning for derfra under militær Eskorte og stor Risiko for Opbringelse af Englænderne at overføres til Korsør. Det var 1/6 R. og 1 β, som Banken i København skulde bruge

[1]) R. A. l. c. og Nr. 1921. Fin.kol. Rel. og Resl. Prot. 1808. III Nr. 159. 1809 I Nr. 276.

til sine Udvexlinger. Man maatte til sidst gribe til Udstedelsen af de i et følgende Afsnit nærmere omtalte 12 og 8 β Sedler.

For at skaffe Kobber til Udmøntningen, naar Warberg endelig fik Damp op under sin Møntmaskine, fandt Kongen selv paa, at man skulde udvexle de nye 1/6 R. (Frivilligt Offer) for gamle Kobber 1 β med Aarstal 1771. Den 21. Juni 1809 indberetter Finanskollegiet, at det havde optaget Kongens Tanke. Der var i de første Dage indkommet 5000 R. Fortjenesten herved, naar de nye 1 β udmøntedes til 112 Stkr. af 1 ℔, opgjorde Møntmester Branth til ca. 45 %. Det kunde synes urigtigt at unddrage Omsætningen, der saa stærkt led af Mangel paa Smaamønt, de gamle 1 β, men disse syntes i Forvejen henlagte af Spekulanter, der nu lod sig friste til at fremtage dem for 1/6 R. Kongen var saare tilfreds med denne Indvexling og foreslog den udvidet til Nørrejylland med 1/6 R.-Stkr. fra Altona. I Juli foreslaar Finanskollegiet Udmøntning af Kobber 2 β af dobbelt Størrelse som 1 β, hvad Kongen approberer 29. Juli; samtidig udtalte Kongen sin udelte Misfornøjelse med den evindelige Møntmaskine, der aldrig kunde komme i Gang „da vi allernaadigst ere sindede at bortrydde saadanne Hindringer, være sig ved at sætte de fornødne Haandværkere eller manglende Materialier under Rekvisition eller ved andre passende coactive eller fremskyndende Midler!“ [1]), men Warberg mente ikke, at der manglede Arbejdere eller Materialier; Maskinerne var opsatte, der manglede kun nogle Smaadele til Forbindelse mellem dem; de skulde tilpasses og tilfiles; om 1 Maaneds Tid var det hele vel færdigt, men indestaa derfor turde han ikke. Endnu i April 1810 var den ikke kommet i Gang.

Kongen havde flere gode Idéer med Hensyn til at skaffe Metal til Mønten. I Marts 1810 nærede han saaledes en Formodning om, at en betydelig Del Guld, Sølv og Kobber som uindløste Panter solgtes ved Auktion paa Assistenshuset. Disse Panter vilde han have overladt Banken til Dagskurs *uden* Auktion, men Assistenshuset henviste til Frdg. 29. Juni 1753 § 6 og erklærede det „for en af Assistenshusets helligste Pligter at

[1]) R. A. l. c. 1809 I Nr. 280. Forest. 21., Resl. 23. Juni 1809, 1809 II Nr. 37 Forest. 27. Resl. 29. Juli 1809. Nr. 52. Indberetning til Kongen af 16. Aug. s. A. 1810 I Nr. 219. Forest. 25. Resl. 26. April 1810.

sørge for paa det muligste at bidrage til at de uindløste Panter blive til Bedste for deres uheldige Eiere udbragte til det højeste muligt, og den skønner ikke at nogen for den menige Mand mere indlysende Maade end Auktion kan bruges for at overtyde ham om, at hans Gods er udbragt til det Højeste"! At det kunde gaa højere end Kursen paa selve Metallet, ansaa Assistenshuset for givet gennem den Forarbejdning, Metallet havde faaet. Banken kunde sende en Mand til Auktionerne eller opgive en Kurs, saaledes at Assistenshuset kunde købe Metal herfor, naar det ikke gik højere. En saare naiv Mand var Frederik VI, naar han kunde komme med slige Forslag, og vistnok uhyre vanskelig og vidtløftig at have at gøre med i det daglige for Embedsmændene i Kancelliet!

At man under disse Omstændigheder ophævede den ved Pl. 8. Novb. 1791 hjemlede frie Udførsel af rede Penge og Mønter og under 8. Marts og 5. Juli 1809 forbød al Udførsel af ædle Metaller, møntede eller umøntede og af dansk Skillemønt over et Beløb af 1 Rdlr., kan ikke undre.

Endelig i Slutningen af April 1810 synes der at være kommet Damp under Møntmaskinen. Man tænke sig, at denne Historie havde staaet paa i en halv Snes Aar. Da man omsider skulde til at møntе de paatænkte Kobber 1 og 2 β til 112 og 56 Stkr. paa 1 ℔, var Kuranten falden yderligere i Kurs og Kobberet dermed stegen i Pris, saa gammelt Kobber betaltes med 1 R. K. pr. ℔. Professor Warberg havde derfor forsøgt med de Kobberskillinger, han Tid efter anden havde udpræget for at prøve Maskinen, om der ikke af 1 ℔ Kobber kunde udpræges 128 Stkr., hvorved hvert Stk. eller 1 β netop kom til at veje 1 Quintin. Han fremsender Prøver paa 1 og 2 β efter denne Vægt, idet dog kun Reversen til 2 β kunde bruges, medens Portrætaversen var sat i Arbejde. Finanskollegiet anbefaler Warbergs Forslag, „fordi Brugen af de fra Engelland hidkomne Stempler og Poincons meget vil bidrage til Udmøntningens hurtige Fremgang; en saadan mindre Mynt er meget bekvemmere til daglig Brug og den indvortes Værdi ved Skillemynt, som blot er bestemt til Brug i Landet selv, ikke kommer i Betragtning, uden forsaavidt den af Falsknere med Fordeel kan eftergjøres, hvilket ved en Mynt, der er udpræget paa den Maade, som det sker

ved den nye Myntindretning, ikke er at befrygte". Ved Resl. 26. April 1810 godkendte Kongen, at 1 ℔ cølnsk maatte udbringes i 128 Stkr. 1 β og 64 Stkr. 2 β[1]) og den 23. Juni føjede han til, „at da Maskinen nu var færdig og naar den bruges med den Anstrengelse og Kraft, som vi forvente, maa der om føje Tid kunne leveres en tilstrækkelig Mængde Skillemønt."

Kobber 2 β 1810, København.

Men ved den nu fastslaaede Møntfod kunde man end ikke blive staaende. I Slutningen af Juni gav en Kobbersmed 8 ℳ for 1 ℔ Kobber. Herved maatte man befrygte, at ogsaa de ny Kobbermønter vilde gaa ud af Omløbet. For dog ikke at sinke Udmøntningen foreslog Warberg, at man slog 2 β af Størrelse som de projekterede 1 β, 96 Stkr. 2 β og 192 Stkr. 1 β af 1 ℔. 1 β maatte da reduceres i Tykkelse, eventuelt ogsaa i Størrelse. Den 27. Juni bifaldt Kongen den saaledes yderligere reducerede Vægt „og ville vi derfor, at *fornemligen* 2 β.s Udmøntning som den, hvorved en tilstrækkelig Del Skillemønt snarest kan tilvejebringes, med muligste Skyndsomhed skal paabegyndes og med fuldeste Kraft iværksættes". Endelig den 11. Juli 1810 forelægges Plakat om Kobbermønten til Underskrift. Den blev dateret den 13. Juli 1810 og indeholdt en detailleret Beskrivelse af de nye Mønter, der skulde gælde i alle Kurantbetalinger i Danmark og Norge, „dog uden at nogen skal være forpligtet at modtage dem i Betaling i større Sum end een Rdlr. ad Gangen, da denne Mynt som Skillemynt efter sin Hensigt ikke kan være bestemt til Betalingsmiddel ved de større Omsætninger". Af Indstillingen fremgaar imidlertid, at der tillige var en anden Grund til denne sidste Bestemmelse, nemlig at man derigennem haabede at kunne modarbejde Kobbermøntens Opsamling. Som Forholdene laa, gik 1 β af Kobber ud af Sagaen, og det blev

[1]) R. A. l. c. 1801 I. Nr. 222. Journalsag 1810 Nr. 1075.

Kobber 2 β der udmøntedes. Efterat Møntmaskinen havde faaet fuld Damp paa og kunde udspy 5.000 R. ɔ: 240.000 Stkr. ugentlig, var Kongen saare ivrig efter at faa dem ud, idet han beordrede Finanskollegiet til at sætte dem i Omløb i de militære Lønninger og Dagpenge „da den mindre Handel og Vandel trængte haardt til Skillemynt".[1])

Som hele *Møntpersonalet* i 1760—62 blev ryddet ud i Anledning af den store Udmøntning af Kurantdukater til Arméen under den truende Krig med Rusland, saaledes maatte den ny Møntmaskines Indvielse under Kobberudmøntningen til Bestridelse af Udgifter under Napoleonskrigene festligholdes med et større Mandefald blandt Møntofficererne. Den 21. Maj 1810 befalede Kongen fremsat Forslag til en Nyordning. Den 13. Juni fremkom Finanskollegiet med et saadant, der den 16. s. M. i et og alt godkendtes.

Herefter fik Møntdirektør Branth sin Afsked. Han „der i 40 Aar med Iver og Nidkærhed havde virket paa Kongsberg og i København, havde selv indset, at den ny Indretning som ganske fremmed for ham maatte gøre Forandring i hans Stilling og søgt sin Afsked". Paa samme Maade gik det Wardein Knoph, og begge maatte efter den ny Mesters bestemte Erklæring strax rømme deres Boliger paa Mønten og flytte ud i Byen. *Den ny Møntdirektør* og Møntmester paa Københavns Mønt blev naturligvis *Professor Warberg*, der fik 1600 R. aarlig og Fribolig paa Mønten. Det var jo ogsaa nok saa rimeligt, da han var inde i det nye Maskineris alle Enkeltheder, havde købt det i England og opstillet det her. En Række underordnede Embedsmænd blev afskedigede og nye antagne. De afskedigede fik dog Lov til at beholde deres Lønninger som Pension og Branth og Knoph blev henholdsvis Justitsraad og Kammerraad!

1807 havde Staten i Gianelli mistet en stor Kunstner og Mønten sin Stempelskærer, som det hedder i Finanskollegiets Forestilling til Kongen. Til Elev havde han nogle Aar før sin Død antaget et ungt Menneske fra Fyen, som dér havde lært Bogbinder-Professionen, nemlig *Johannes Conradsen.* Han havde efter sin Lærers Død søgt Stillingen som *Stempelskærer* og skaaret en Mængde Stempler i Staal og Messing for Banken og Fi-

[1]) R. A. l. c. 1810 II Nr. 113, 125, 154, 1810 III Nr. 18.

nanskollegiet. Fra Kunstakademiet havde han erholdt Attest for at være en værdig Elev af Gianelli, og det havde fundet hans Prøver „at vidne om et overvejende Talent for Medaille-Kunst og at love Fædrelandet at finde i Conradsen en Kunstner, som vil med Tiden oprette Tabet af den fortræffelige Gianelli"! Conradsen havde allerede 2 unge Mennesker i Lære, *Middelton*[1]) og *Freund*, en Broder til Møntens Smed. Conradsen havde forfærdiget Kongens Brystbillede til den Medaille Warberg havde

Medaille i Anledning af den københavnske Mønts Nyindretning.

ladet slaa i Anledning af den ny Mønts Indretning, saaledes at det herefter ikke kan forundre, at Conradsen blev antagen til Møntens Stempelskærer.[2])

Samtidig med Personaleændringerne udvidedes Møntens Omraade med et Stykke af den daværende botaniske Have bag Charlottenborg,[3]) men trods Udvidelsen, Dampmaskinen og Personalefornyelsen gik det kun smaat med Udmøntningen. I November klager Banken over, at den fra Mønten kun fik 2 à 3.000 R. ugentlig i Kobbermønt, „fordi Værket formedelst nogle Valsers Afdrejning ikke har kunnet gaa som sædvanligen". Finanskollegiet synes ikke, at den af Banken udgivne Kobbermønt ret vilde komme i Omløb. Man blev derfor nødt til at ty til For-

[1]) jfr. Joh. K. Bergwitz l. c. II. p. 554.

[2]) Medaillen er beskrevet hos V. Bergsøe: Danske Med. og Jetons 1789—1891, Kbhvn. 1893 p. 14 Nr. 68 og afbildet i samme Forf.s Værk. Danske Medailler 1789—1892. Kbhvn. 1897 Tavle II Nr. 68. Det er antagelig en Trykfejl, naar H. H. Schou i sin ny Beskrivelse lader Warberg blive ansat 1801.

[3]) RA. l. c. 1810 II. Nr. 100.

øgelsen af Massen af Smaasedler. Foreløbig havde Banken kun udvexlet mod Sedler c. 300 R. daglig i Kobbermønt. Til den 26. April 1811, da 8 og 12 β-Sedlerne skulde indfries, paaregnede man kun at kunne faa fra Mønten c. 170.000 R. i Kobber 2 β (1 β var jo opgiven), men det vilde kun strække til 1/4 eller 1/3 af den Skillemønt der behøvedes i Danmark og Norge. Det maatte dog herved erindres, at 170.000 R. i 2 β var det samme som over 8 Mill. Stkr., en ikke ringe Præstation! Ved Udgangen af 1810 havde man naaet at faa 32.000 R. sat i Omløb.

Imidlertid gik Kuranten stadig ned ad Bakke. Den 24. Januar skrev Kongen til Finanskollegiet: Da de Kobber 2 β, som nu udmøntes, saa lidet viser sig i den almindelige Circulation, hvad tilskrives dens Gehalt eller Vægt, der er for god efter Kurantens nærværende Kurs, udbedes Finanskollegiets Forslag til Kobber 4 β og 1 β med en Reduktion af c. 1/4 i Vægten, saaledes at 1 R. i Kobbermønt kom til at veje 3/4 af 1 R. i de nuværende 2 β's Vægt. Naar man saa lod Mønten gaa i 2—3 Uger med 4 β's og 1 Uge med 1 β's Udmøntning, vilde man kunne naa samme eller en større Sum end med 2 β's Udmøntning. Efter Kongens Bud raadførte Finanskollegiet sig med Professor Warberg, der foreslog 4 β udmøntede som de nu udmøntede 2 β og 1 β i Forhold hertil, idet han som Konsekvens heraf mente, at de nu udsendte 2 β maatte indkaldes og omvexles. Dette Warbergs Forslag kunde Finanskollegiet paa ingen Maade tiltræde og det af let forstaaelige Grunde. Landets Kredit var rystet til det yderste, og det gjaldt om selv i de mindste Ting at vare sig for, at der opstod Mistanke om, at der paatænktes en yderligere Forringelse af Pengene, naar det da ikke var uundgaaeligt nødvendigt, hvad det ganske vist som Regel var! Men her, ved denne Bagatel i Forhold til alt det øvrige, var det dog ikke fornødent at vække ugrundet Mistanke.

Finanskollegiet fandt det derfor ogsaa betænkeligt at indkalde de splinternye 2 β lige efter at de var udsendte. Thi vel er Skillemønt kun et Tegn og ikke for egentlig Omsætningsmønt at regne, men af de mindre oplyste vilde denne Reduktion blive sat i Forbindelse med det almindelige Pengevæsen og have Indflydelse paa den danske Kurants Værd. Desuden kunde Kollegiet ikke tro, at den ny Mønt blev gemt hen i Spekulationsøje-

med. Thi i Øjeblikket kunde man købe 1 ℔ Kobber for 1 R. 60 β. De nye 2 β er udmøntede efter 2 R. pr. ℔; altsaa vilde den, der spekulerede i Indvexling af Kobbermønt tabe 18¾ %. Endelig var der jo endnu kun sat 40.000 R. i Omløb, saa det var jo ikke saa praktisk at indkalde en saadan ringe Sum. Blev de lagt til Side, var det, fordi Almuen satte Pris paa disse Mønter, der endnu var blanke. Gik dette af dem, vilde de ikke blive

Kobber 3 β 1811.

gemt mere! Finanskollegiet ender med at foreslaa Kongen — øjensynlig som en lille Indrømmelse til hans Reskript af 24. Januar — at man skulde udmønte 3 β; de behøvede jo ikke saa nøje at rette sig efter 2 β's Vægt, men kunde godt være noget lettere, naar de blot var noget større i Periferi. Den 16. Febr. 1811 bestemte herefter Kongen, at der skulde slaas Kobber-3 β, 80 à 84 Stkr. paa 1 ℔, men indtil man fik disse sat i Gang, skulde Udmøntningen af 2 β fortsættes af al Kraft.[1])

Professor Warberg tog nu fat paa Forsøgene med de nye 3 β til en Møntfod af 80—81 Stkr. paa 1 ℔, men Stemplerne havde svigtet, og først hen i Oktober kunde han forelægge Finanskollegiet en Prøve. Denne skulde jo være større end 2 β for at skelnes fra denne, men maatte efter den reducerede Vægt blive tyndere; derved vilde Stemplerne ved det stærke Pres rigtignok hyppigere brydes i Stykker. Viste det sig, at 3 β paa Grund af Kobberets stigende Pris maatte gøres endnu tyndere, vilde de ikke kunne udmøntes i den projekterede Størrelse. Skulde 3 β være af samme Tykkelse som 2 β, vilde der kun gaa 70—73 Stkr. paa 1 ℔, men da der nu var gaaet saa lang Tid med

[1]) R.A. I. c. 1810 III. Nr. 72. Forest. 3. Resl. 6. Oktbr. 1810. Nr. 191. Forest. 28. Resl. 30. Nvbr. 1810, Nr. 232 Forest. 19., Resl. 21. Dcbr. 1810, 1811 I. Nr. 52, 103. Forest. 13., Resl. 16. Februar 1811.

Forsøg, var Kobberet selvfølgelig steget i Pris. Bankens Realisations Kommission havde da ogsaa gjort opmærksom paa, at 2 β forsvandt af Omløbet, fordi Kobberet nu kostede 2 R. pr. ℔, og, hvis det var valset, endda 2 R. 48 β pr. ℔; man havde da paany forhørt sig hos Møntdirektør og Professor Warberg, om det ikke nu var mere hensigtsmæssig at udmønte Kobbermønt, der blev i Omsætningen. 1 ℔ gl. Kobber kostede i Øjeblikket 1 R. 80 β; Smelteomkostninger og Afgang beløb sig til 48 β pr. ℔. 1 ℔ til Udmøntning kostede altsaa 2 R. 34 ½ β, hvortil kom Møntningsomkostningerne, der var stegen betydeligt paa Grund af Materialiernes høje Pris og Folkenes Løntillæg. Warberg ansaa Skillemønten som et Repræsentativ for den nominelle Værdi, men den var stærkere, nyttigere og med Hensyn til Vedligeholdelse mindre bekostelig end smaa Banknoter. Omkostningerne vilde blive mindre, om man slog 4 β i Stedet for 2 β. Han fremsender Prøver med de fra London hentede Stempler.[1])

Finanskollegiet var ganske enigt i, at *Skillemønt kun var et Repræsentativ, bestemt til Omløb i Landet;* dens indvortes Værdi var uden Betydning uden forsaavidt den ringe Møntfod kunde lokke til Forfalskning, men denne var vanskeliggjort ved den herlige Dampmaskine, der udførte Mønterne paa en saa skøn og nøjagtig Maade! Finanskollegiet tilraader derfor at lave Kobbermønten af saa ringe Værd, som Møntmaskinen overhovedet kunde præstere! 2 β var udmøntet til 2 R. pr. ℔ ɔ: det dobbelte af Kobberets daværende Pris, men var dog holdt tilbage af Spekulanterne i Forventning om Kobberets Stigning, hvad altsaa ogsaa slog til. Prisen paa Kobberet i Fremtiden kan ikke angives; den beror paa Kurantens Kurs og Metallets Sjældenhed; Grænserne for Prisstigning lader sig, naar alle Ting som nu er forrykkede, ikke øjne. Om en Møntfod af 4 R. er tilraadelig, er ikke godt at sige; maaske man atter, hvis man valgte denne, maatte foretage en kostbar Udmøntning forgæves, og imidlertid slides Smaasedlerne, hvis Vedligeholdelse betyder den dyreste Skillemønt.

Hvor klinger Haabløsheden ud af disse Kollegiets Betragtninger. Det er som man befandt sig i Verdenskrigens Tysk-

[1]) Jfr. Num. For. Medlemsbl. V. p. 126—27. H. H. Schou. Om nogle Kobbermønter fra Aarene 1809—12.

land. Men denne Haabløshed gav sig endnu grellere Udslag under Jagten efter Midler til Krigens Førelse, den vanvittige Seddeludstedelse og Samarbejdet med den nervøse, urolige Konge, der gerne vilde lufte sin Selvraadighed og Bedreviden; dette vil vi komme nærmere ind paa under Omtalen af Seddeltrykkeriet.

Ex tuto foreslog Finanskollegiet 3 β slaaet til c. 6 R. pr. ℔, 4 β i Forhold hertil. Det var omtrent ufornødent at indkalde de bedre 2 β, thi de var jo — det var Udgangspunktet — omtrent gaaet ud af Omløbet, men man kunde jo godt, naar man havde faaet slaaet en antagelig Sum 3 og 4 β foretage et pludseligt Fremstød med et højtideligt Paabud om 2 β.s Indkaldelse under Trusel om Konfiskation. Der var jo da nok en Del der lod sig skræmme til Udlevering af deres bedre 2 β, selv om det naturligvis ikke blev Spekulanterne! Kongen bestemte den 6. November 1811,[1]) at der skulde møntes 6 β 80 Stk. eller 5 R. pr. ℔, 4 β 140 Stk. eller c. 5 R. 5 ß pr. ℔ og 3 β 192 Stk. eller 6 R. pr. ℔, der alle skulde slaas paa „Maskinen". Alle ældre Kobbermønter skulde indkaldes med kort Varsel under Konfiskation, Halvdelen til Anmelderen, — det var noget for Frederik VI — men Kongen mente, at 1 β dog ikke helt kunde undværes; man skulde forsøge, om man ikke kunde slaa dem, 600 Stk. pr. ℔, paa de gamle Maskiner, der kunde flyttes ud til Brede eller Frederiksværk. Dette viste sig imidlertid ganske uigennemførligt. Maskinerne maatte istandsættes, Transporten var kostbar, Mønterne blev daarlige o. s. v. Derimod var Kollegiet kommet paa den Tanke at lade Flor i Altona slaa disse 1 β paa de Stempler, der i 1809 var benyttede til Sølv 1 β. Flor havde vist sig i Stand til i 1 Maaned 1809 paa de under Altona Mønt hørende 2 Værksteder at slaa 100.000 Specier og en betydelig Sum Sølv 1 β til Kurantbanken. Han var Manden. Selv om man ikke kunde faa sine fortræffelige Forbundsfæller, Franskmændene i Hamburg, til at løsgive 60.000 ℔ Kobber, man havde forsøgt at sælge dér, saa vilde man nok paa anden Maade kunne faa Fingre i noget Kobber til rimelig Pris. Man kunde ændre Aarstallet i Stemplerne fra 1808 til 1812 og udmønte 1920 R. af 1 Skip℔ paa 320 ℔, altsaa 6 R. pr. ℔. Denne

[1]) RA. l. c. 1811. IV. Nr. 81.

Mønt kunde ogsaa nok transporteres til København i mindre Sendinger uden al for stor Bekostning.

Dette Forslag tiltraadte Kongen den 15. Novbr. 1811.[1])

Som altid hvor et Arbejde forceres, opstaar der Rivning og Nervøsitet. Professor Warberg havde det øjensynligt mindre end godt i sin ny Stilling som Møntmester paa Københavns Mønt under Krigstidens Jag og Hastværksarbejde. Han ansøgte om at blive fri for at have nogetsomhelst med de afskedigede, Branth & Knoph, at bestille, han „haabede paa, at denne Gunst ikke vilde nægtes ham, da derpaa ganske beroer den Roelighed, uden hvilken han ikke kan udføre de Pligter som ved hans nye Bestemmelse er ham paalagte"! „For at berolige" Warberg, foreslaar Kollegiet Branth fritaget for den ham betroede Decision af Møntregnskaberne, der igen kunde overtages af Kollegiet selv, og Knoph for det Tilsyn, der endnu var paalagt ham og som tilmed var overflødig under Kobberudmøntning, hvad Kongen 11. Novbr. tiltraadte.[2])

Frederik VI var personlig meget interesseret i Kobberudmøntningen. Den 18. Januar 1812 rykkede han Finanskollegiet for at faa at vide, hvorledes det gik med Kobbermønten efter hans Resl. 6. Novbr. 1811.[3]) I April meldte Kollegiet, at man fra Altona havde faaet 11.000 R. i de nye 1 β af Kobber; samtidig var Beholdningen af 2 β skrumpet ind til et Minimum og Banken udleverede kun 200 à 300 R. daglig. Fra den københavnske Mønt var afleveret 17.000 R. i 3 β. Kollegiet mente derfor, at Tidspunktet nu var kommet til at slippe den nye Kobbermønt løs og udstede Plakat om den gamles Indkaldelse.[4]) Det skete under 6. April 1812.

I denne Lovbestemmelses Indledning erkendes, at Kobberets stigende Pris har jaget den hidtil udgivne Kobbermønt ud af Omløbet. Inddragelsen af Smaasedlerne paa 8 og 12 β har følgelig ikke kunnet finde Sted. Kongen har derfor besluttet at lade udgaa ny Kobbermønt af mindre Vægt, 6, 4, 3 og 1 β, der nærmere beskrives. Ingen er pligtig at modtage mere end 1 R. i

---

[1]) RA. l. c. 1811. IV. Nr. 101. Forest. 13., Resl. 15. Nvbr. 1811.
[2]) RA. l. c. 1811. IV. Nr. 93.
[3]) l. c. 1812 I A. Nr. 15.
[4]) l. c. 1812 I A. Nr. 97.

denne Mønt „da de som Skillemynt ikke er bestemte til at anvendes som Betalingsmiddel i de større Omsætninger. De ældre Kobbermønter indkaldes under Straf af Konfiskation. Indsmeltning straffes med Bøder, Fængsel eller Forbedringshus"!

Imidlertid var Finanskollegiet „for kort Tid siden gjort opmærksom paa", at de gamle 1 β fra 1771, 40 Stk. pr. ℔ uden Omsmeltning eller Omvalsning kunde bruges som Blanketter til en Skillemønt af forholdsmæssig stor Nominalværdi. Warberg lod nogle Stkr. gløde, rande og præge, hvortil han kunde bruge de *engelske Stempler til* 1/3 *Sp.* Det gamle Præg kunde meget godt nedslaas, uden at Pengene først behøvede at slaas glatte. Det var dog vanskeligt at faa Overfladen ganske ren, saa at Farven overalt blev den samme, dels fordi det ophævede af det gamle Præg ved Slidet var blevet lysest, dels fordi den øvrige Flade var noget ujævn og smudsig. Mærkerne af det gamle Præg kunde kun kendes paa Farven, hvad der efter Warbergs Mening vilde fortage sig under Brugen. Deres Værdi kunde passende sættes til 12 β, pr. ℔ altsaa 5 R., idet f. Ex. 6 β skulde udmøntes til 5½ R. pr. ℔ og de ny 1 β til 6¼ R. pr. ℔. Banken havde en Beholdning af 40.000 R. i de gamle 1 β, hvoraf altsaa kunde udbringes 480.000 R., som, naar de om føje Tid kom i Omløb, vilde gøre 8 og 12 β Sedlerne aldeles overflødige.

Fordelen var jo — unægtelig — meget betydelig; Indsmeltning og Valsning, Finvalsning og Udskæring paa Mønten, der ellers vilde koste over 40.000 R. blev sparet. Kongen godkendte 12. Maj[1]) dette Forslag, men spurgte samtidig, om man ikke kunde behandle de nylig udkomne 2 β paa samme Maade saa de blev til 6 β? Dette viste sig at kunne ske; de blev da til 6 R. pr. ℔, hvorved de udbragtes til mere end 4 β, der kun var beregnet at give 5 R. 5 ß. Da der endnu ikke var præget nogle af disse, blev det besluttet at give dem samme Vægt som 6 β![2])

Den 14. Oktober havde man faaet 40.000 R. færdige i de nye 12 β og der udstedtes derfor den 17. s. M. en Plakat om disse Mønter, hvori det bl. a. hedder „at der for mere at fremme den befalede Inddragelse af de fra Banken udstedte 12 og 8 β

[1]) RA. l. c. 1812 I A. Nr. 138.
[2]) — 1812 II. A. Nr. 10. Indst. 1. Resl. 6. Juli 1812.

Sedler, endvidere skal sættes 12 β af Kobber i Omløb.“ Den 12. Novbr. 1812 tilføjede Kongen i et Rescript til Finanskollegiet, at de 12 β, der er mislykkede og hvori det gamle Præg for tydeligen kan ses, ikke maatte sættes i Omløb. Man var dog ikke helt stolt af Opfindelsen![1])

Kobber 12, 6, 4, 3 og 1 β slaaet i København og paa Kongsberg.

Varede det længe inden den berømmelige Boultonske Dampmøntmaskine kom i Gang, saa fik den paa den anden Side (da Hjulene først var komne i Sving) grundig travlt med al den sørgelig bekendte Krigskobbermønt. Dette fremgaar bl. a. til Evidens af en Klagesang, den nye Stempelskærer ved Mønten *J. Conradsen* foredrog Kollegiet. I de 3 Aar, han havde været ansat, havde han forfærdiget 500 Stempler til 2 β, 13 Matricer til de 2 og 3 β, der først var ordinerede, endvidere 156 Stempler til de seneste 3 β, til 4 og 6 β 13 Matricer etc. Foruden at der ikke levnedes ham Tid til privat Medaillørarbejde maatte

[1]) R. A. l. c. 1812 II. A. Nr. 112 og 137. Marcus Rubin l. c. p. 233—4, hvor der dog urigtig tales om 5 β!

han for egen Regning antage Medhjælp. Ogsaa til de sidste smaa Kobberlβ, der sloges paa Kongsberg, havde han maattet opsende 20 Stempler. Intet Under at Kongen maatte rykke ud med Extra-Gratiale og Extra-Betaling.[1])

En anden af Møntens Embedsmænd, selveste Møntdirektør *Warberg*, der paa en noget haardhændet og stødende Maade havde faaet alle de ældre veltjente Embedsmænd fjærnet fra Mønten, inden hvis Enemærker han ikke vilde se dem, var øjensynlig en Mand med spidse Albuer, der ikke savnede Evne til at bruge dem. Skønt han unægtelig var en anselig Tid om at faa „Maskinen" stillet op, har han øjensynlig fra første Færd vidst at insinuere sig hos Kongen og Kollegiet, af hvilke dog det sidste til Slut synes at være bleven noget træt af ham; det lyser ud af Linierne i dets seneste Indstillinger. Warberg havde faaet Kongen til at rescribere Kollegiet om den Nyordning, der førte til hans Ansættelse; han fik Kongen ned paa Mønten, hvor denne godkendte en Udvidelse af Bygningerne, ligesom Kongen senere af Kollegiet forlangte Udkast til Ændringer i Instruxen for Direktøren og bevilgede denne 6 Ugers Orlov uden at Kollegiet først var hørt.

Warberg havde stærkt fremhævet baade sine Fortjenester af „Maskinen" og Maskinens Fortjenester af Mønterne, der kun ved den kunde blive smukke, konkave, med Rand o. s. v. De gamle Møntfolk turde intet sige, men saa kom pludselig Finanskasserer og Assessor *Collin* som en Hund i et Spil Kegler og søgte at ødelægge hele Tegningen for ham. Collin paastod nemlig, at de nye Mønter udmærket kunde fremstilles paa de gamle Maskiner; han havde sendt *Flor* i Altona — der var bekendt som en ualmindelig skrap og dygtig Møntmester — de fornødne Mønte- og Udskærestempler. Flor havde indsendt Prøver, der var ligesaa gode som de københavnske. Flor kunde slaa 2000 R. ugentlig, medens Warberg kun kunde præstere 1600 R. i samme Tid. Finanskollegiet udtalte, at i alt Fald viste Forsøget og en til den gamle Møntindretning vant Møntmesters Velvilje til at udføre en saadan Udmøntning og den ubetydelige Udgift, at Forsøget burde gøres i det Store. Det vilde have den største Betydning for Omdannelsen af Møntindretningerne

[1]) l. c. Nr. 1 b. Indst. 27. Maj, Resl. 2 Juli 1812.

i Altona og paa Kongsberg, der saa kunde foretages billigere. Finanskollegiet aander lutter Velvilje. Collin foreslog, at den dygtige *Møntsmed Freund* skulde rejse til Altona for at se paa Maskinerne dér og eventuelt lave den Forandring med Randingen, som kunde sætte de gamle Maskiner i Stand til at levere moderne Mønt. Freunds Broder, der forestod den bekendte Smedemester Würdens Værksteder, vilde paatage sig Broderens Arbejde i hans Fraværelse.

Det var jo ikke nogen Sinke, men tværtimod en højst anseelig Størrelse, Professor Warberg her var kommet ud for; det var den senere saa berømte Finansdeputerede Jonas Collin, der allerede dengang var Bankkommissær, Leder af Statens Pengetransaktioner, Schimmelmanns højre Haand og særdeles velanskrevet hos Kongen. Men han havde øjensynlig af egen Magtfuldkommenhed sendt Møntstemplerne afsted til Altona, hvad Warberg har vidst at benytte sig af, thi Kongens Resl. af 17. November 1812 blev en saare høflig, men kølig Afstandstagen: „Udmøntning af concave Mønter paa de gamle Maskiner maatte som særdeles ønskelig og hensigtsmæssig vinde Vor allerhøjeste Bifald, og bifaldes Forsøgene i Altona *under den Forudsætning, at Forsendelsen af de dertil brugte Stempler har været autoriseret af det* **hele** *Finanskollegium* og at samme er sket med den Forsigtighed, som ved saa vigtige Sagers Forsendelse er nødvendig (!) Hvad angaar Forslaget om Freunds Sendelse til Altona, ville vi allern. have paalagt Collegiet at *indhente Møntdirektør, Professor Warbergs Betænkning* om, hvorvidt hans Arbejde for nærværende Møntindretning maatte tillade hans Fraværelse, samt om hvilken anden Professor Warberg maatte ønske sig i hans Sted antaget til at besørge Freunds Arbejde."

Aaret gik til Ende uden at man hørte mere om Sagen; Warberg har øjensynlig vist sig højst fornærmet over denne Indblanding i sine Sager.[1])

Hvad *Udmøntningsformlerne* angaar, henvises for de i København møntede Speciers og 2 β.s Vedkommende til det under Altona Møntsted anførte.

Der bliver da tilbage den i København slagne Kobbermønt, der dels blev projekteret, dels slaaet efter nedenstaaende Regler:

[1]) R. A. l. c. Nr. 27, 48, 93, 133 og 140.

Kobbermønten	Jørgensens Beskrivelse	Stkr. paa 1 ℔	Det cølnske ℔ udbragt til	Vægt i fr. gr.
1 β 1809, Prøve	25	112	1 R. 1 ß	4,176
2 - Prøve.....		56	1 - 1 -	8,352
1 - —		128	1 - 2 -	3,654
2 - —		64	1 - 2 -	7,308
1 - —		192	2 R.	2,436
2 - 1809-11	24	96	2 -	4,872
3 - 1811, Prøve	22	80	2½ -	5,846
6 - Prøve.....		80	5 -	5,846
4 - —		140	5 R. 5 ß	3,341
3 - 1812.....	23	192	6 R.	2,436
1 - Prøve		576	6 -	0,812
12 - 1812...	19	40	5 -	11,693
6 - Prøve.....	20	88	5½ -	5,314
1 - 1812.....	43	600	6¼ -	0,780
4 - —	21	144	6 -	3,248
6 - —		96	6 -	4,872

Allerede af denne Oversigt ses i Korthed Pengevæsenets fremskridende Hensmuldren.

Paa Københavns Mønt, der i mange Aar stod stille, sloges ikkun følgende Beløb[1]):

Aar	Specier Stkr.	Sølv 2 β R. K.	Kobber 12 β R. K.	Kobber 3 β R. K.	Kobber 2 β R. K.
1796	165,103				
1797	40,171				
1798	17,146				
1799	688,594				
1800	3,460				
1801		125,600			
1810					43,300
1811					148,428
1812			95,530	127,316	
Ialt ...	914,474	125,600	95,530	127,316	191,728

[1]) M. A. Kiøbenhavns Mynt Protocoll 1781—1835, og Udmyntnings Protocoll Nr. 13 over Udmyntning af Kobberpenge og Rigsbanktegn 1810—16.

Af 4 og 6 β er, skønt deres Udmøntningsformler var endelig approberede, kun udmøntet mindre Prøvebeløb, 1 β 1812 udmøntedes i Altona og paa Kongsberg.

Da man i August 1812 paa Grund af truende Krigsfare paa Sydfronten maatte flytte Møntforraad og Bankeffekter fra Mønten og Banken i Altona til Rendsburg, tog Opkøbet og Udførslen af Metalmønt fra Holsten Fart, idet man fik Mistillid til, at der var Dækning for de holstenske Sedler. Der opstod herved Mangel paa Skillemønt, og man besluttede derfor at sende de ved Pl. 6. April 1812 indkaldte danske Kobber 2 β, der var ophobede i Kurantbankens Kælder til et Beløb af c. 120,000 R. til Holsten for dér at fungere som 1 β lybsk. Det var navnlig Arméen, som trængte til Smaamønt til Soldaterne. Man afsendte Kobbermønterne i 3 Partier, indpakkede i Fustager og under militær Eskorte over Land, hvad der viste sig saare kostbart. En Sending paa 38.300 R. i 100 Fustager paa 40 Vogne kostede i Transport 5000 RK. og 700 R. schl.-holst. K. Intet Under at Finanskollegiet jamrede sig over de store Omkostninger og foreslog Kongen at sende Mønterne over Søen, men det turde Hs. Majt. ikke indlade sig paa. Højst gik han med til, at sidste Sending kunde gaa til Søs fra Faaborg direkte til Rendsburg.

Militæret klagede imidlertid over, at Detailhandlerne ikke vilde modtage de danske 2 β som 1 β l., fordi de handlende, naar de havde mere end 2½ R. Schl.-Holst. Kurant, ikke kunde blive af med dem, da ingen var pligtig at modtage mere. For at undgaa dette befalede Kongen 19. Novbr. 1812, at der af en eller flere Kasser i Holsten skulde udvexles Repræsentativer mod Kobber 2 β (1 β l.). Samtidig fik Detailhandlerne Paalæg om ikke at skrue Priserne særlig op i den ringere Smaamønt.[1])

[1]) R. A. l. c. 1812. II. B. Nr. 9, 36, 63, 121, 124. 153, 173, 220, 236.

3. Mønten paa Kongsberg.

Den norske Mønt forestodes i 1788 af Møntmester Hans Jacob Arnholt *Branth* med Hartvig Christoffer *Poppe* som Guardein, Anders *Lunde* som Stempelskærer, Nicolai Wilhelm Wright som Lærling.[1]) Denne sidste gik 1790 til København for at studere ved Kunstakademiet, men da han tabte Lysten til Stempelskærerkunsten og til at „subsistere for 52 R. aarlig paa Kongsberg", tog han sin Afsked.[2]) Da Regeringen i disse Aar i første Række var optaget af at bringe det slesvig-holstenske Møntvæsen i Orden, maatte den norske Mønt staa noget i Skygge. Ved Resl. 30. Novbr. 1785 bestemtes, at der skulde nedsendes 1162 ℔ Sølv i Barrer, medens Resten skulde udmøntes i 2 β til Bankens Fornødenhed. 18. Oktober 1786 forandredes det til, at der til Banken skulde møntes 3000 R. ugentlig eller 12000 R. maanedlig i 2 β, Resten nedsendes i Barrer, men dette var allerede ophørt i November og forrige Resolution fulgt. Men i 11. Maaneds Sølvpost 1788 var der ikke mere end 1150 R. til Lønninger. Derfor bestemtes det 12. Marts 1788 at man først maatte forsyne Bergfolkene med Mønt, saavidt muligt 3000 R. i 2 β maanedlig. Resten skulde nedsendes i Barrer.[3])

Heller ikke denne Bestemmelse blev fulgt; thi Resl. 22. April 1789[4]) godkender, at man „efter Konjunkturerne" snart har møntet 4 og 2 β, snart 24 og 8 β, snart alene 3000 R. i 2 β, og smeltet Resten i Barrer for tilsidst helt at standse Udmøntningen og sende alt Sølvet i Barrer til København. Den forrige Resl. 12. Marts 1788 havde man kun fulgt til 14. Aug. Medens 4 β tidligere var møntet 9 lødig, blev de nu 1788 møntet 5 lødige ℔ fin $11^1/_8$ R. K. i Henhold til Resolution 11. Septbr. 1783[5]), 2 β $5^1/_2$ lødige 12 R. ℔ f., 24 og 8 β 9 lødige $11^1/_3$ R. ℔ f.

[1]) J. Wilcke, Kurantmønten, p. 268, jfr. 161 og 203.
[2]) R. A. l. c. 1792 II. Nr. 157.
[3]) — — 1788 I. Nr. 43.
[4]) — — 1789 I. — 64.
[5]) J. Wilcke, l. c. p. 151—2, 162 og N. R. A. Kongsberg Mynt Protocol for 1783—88.

Naar Kongsberg Mønt i dette Tidsrum her er Tale om ret ofte laa stille, skyldtes det ikke blot, at Sølvet fandt Anvendelse andetsteds, men ogsaa at Møntværkstedet ikke var tidssvarende indrettet, og at Sølvværkets Udbytte begyndte at svigte, hvortil kom for stort Personale, uhensigtsmæssig Administration, ja ligefrem Slendrian og Svindel inden for hele det lille Samfund.[1])

I 1789—90 udmøntedes kun 1650 R. i 8 β og 20.000 vest. Daler i 12 β.amerikansk, heraf i 1789 kun 1000 R. i 8 β. Under disse Omstændigheder gik det selvfølgelig haardt ud over Møntmester Branth, der delvis var lønnet med Afgangen paa Sølvudmøntningen; for Tab herpaa forlangte han i Slutningen af Aaret 1789 200 R. i Erstatning, idet han bl. a. anførte, at Møntværkstedet i Altona vilde foranledige Indstilling af Mønten paa Kongsberg, at Folk i saa ansvarlige Stillinger som hans burde lønnes ordentligt, og at han i Tilfælde af Afslag — for at undgaa Fristelser — ønskede at forflyttes til en anden Tjeneste. Han fik de 200 R.![2])

I de paafølgende Aar havde Mønten noget mere Arbejde, idet der — som tidligere berørt — skulde møntes Specier til Bestridelse af Kongens Indskud, 640 Aktier eller 256.000 R., i den nyoprettede dansk-norske Speciebank i København. Det vilde være urimeligt at opkøbe Sølv i Hamburg til Møntning i Altona, naar man havde Sølvet paa Kongsberg, hvor de øvrige Materialier stod i „lettere" Priser og de fleste Maskiner dreves med Vand. Kongsberg Mønt fik derfor den 9. Marts 1791 kgl. Ordre til at gaa i Gang med Udmøntning af hele Specier, hvortil Bauert havde udført nogle Tegninger og forfærdiget nogle Stempler til Efterretning for Stempelskærer Anders Lunde.[3])

I Aarene til 1795 møntedes kun hele Specier, i Aarene derefter baade $^2/_3$, $^1/_3$, $^1/_5$ og $^1/_{15}$ Specier, $^1/_5$ Sp. = 24 β.K. og $^1/_{15}$ Sp. = 8 β.K., hele Specier, $^2/_3$ og $^1/_3$ Specier var som almindelig Speciemønt 14 lødige, $^1/_5$ Specier 11 lødige og $^1/_{15}$ Specier 8 lødige, alle til $9^1/_4$ R. ℔ fin. Af 8 β sattes der i Aarene

[1]) J. Wilcke, l. c. p. 264—67, Joh. K. Bergwitz Kongsberg 1624—1924 I. Kristiania 1924 p. 74, 80.

[2]) R. A. l. c. 1789 II. Nr. 252, jfr. 1792 II. Nr. 185.

[3]) R. A. l. c. 1791 I. Nr. 34.

henimod Aarhundredets Slutning en Del falske i Omløb, hvorfor 2 Personer, Pascal Paoli og Peter Essendrup blev arresterede.[1]) Undertiden lavede man paa Mønten selv Stemplerne saa skødesløst, at der opstod Mistanke om Mønternes Ægthed, saaledes manglede paa nogle $^1/_{15}$, paa andre Bogstavet „i" i „Rigsdaler", saaledes at disse Stkr. maatte indkaldes, jfr. Rentek. Circ. 10. Aug. 1799.[2])

Specie norsk 1791 efter Tegning af J. E. Bauert.

Ikke alene Bauert leverede Stempler til Kongsberg. Hofgraveur Salomon Ahron Jacobson deltog — som allerede tidligere anført — meget mod sin Vilje i Stempelskæringen paa Kongsberg, idet Anders Lunde (Lunder), der jo havde faaet Lov til at tage Kontrapoinçons af Bauerts Stempler, ogsaa havde taget saadanne af Jacobsons, der uden dennes Vidende og Samtykke var sendt til Kongsberg.

Den 2. August 1797 blev Branth forflyttet fra Kongsberg, hvor han havde gjort sig fortjent af Specieudmøntningen i Aarene efter 1791. Bestalling som Møntmester i København meddeltes Branth den 16. August 1797, saaledes at Fratrædelsen af Tjenesten paa Kongsberg skulde finde Sted den 1. Oktober. Til Møntmester paa Kongsberg beskikkedes Schichtmester paa Kongsberg Sølvværk *Johan Georg Madelung*, idet man ikke kunde tage Guardein Poppe til dette Embede, da han var saa svag, at han ikke kunde passe det han havde. Stillingen

[1]) Jfr. Pl. 10. Maj 1799.

[2]) Fogtmans Reskriptsamlg. VI. 10, p. 245—6.

søgtes tillige af Direktøren for Røraas Kobberværk, Erich Otto Knoph, der dog ikke kunde komme i Betragtning, da han ikke fra Ungdommen af havde haft med Møntvæsen at gøre. Fuldmægtig Peder Henrich Dill afskedigedes paa Grund af Svaghed; i hans Sted ansattes Eilert Hagerup Tregder, der havde taget Examen ved Bergseminariet, og som tillige skulde fungere som Guardein under Poppes tiltagende Svaghed.[1]) Justermester blev Jørgen Lantwerck. Anders Lunde fik en lille Opmuntring paa 100 R., skønt hans Arbejde „ikke altid har opnaaet den Grad af Fuldkommenhed, som man har kunnet ønske".

Imidlertid gik Kongsberg Mønt med Sølvværket sit Endeligt i Møde. Medens Produktionen ved Værket i 1765—68 havde været oppe paa 32.000 ℔ f. S. aarlig, sank det til 10.100 ℔ i 1798 og 9.677 ℔ i 1799. Under disse Omstændigheder „da Sølvposterne fra Kongsberg stadig er ringe, c. 9 à 10.000 R. maanedlig", foreslog Madelung at opgive de maanedlige Udmøntninger som for kostbare og samle Sølvet til een Udmøntning om Sommeren, hvorved kunde spares betydelige Beløb til Lys, Brændsel og Løn. Rentekammeret var betænkelig herved af Hensyn til de maanedlige Udbetalinger til Bergværksfolkene. Madelung foreslaar da i hvert Fald et Forsøg med een Udmøntning hvert Kvartal; man kunde saa se, om Besparelsen opvejede Renten af Forskud til Betaling af Lønforskudene til Folkene. Efter nogle Forsøg, der faldt tilfredsstillende ud, bestemtes 10 September 1800, at Udmøntning kun skulde ske een Gang Kvartalet.[1]) For at skaffe Banken Skillemønt, som haardt savnedes, bestemtes kort Tid efter, at der skulde søges slaaet 30.000 R. i 4 lødige 2 β, 13 R. ℔ f. ɔ: som de slesvigholstenske 2 Sechslinge. Da man havde faaet 10.000 R. af disse Mønter, udstedtes 4. Febr. 1801 Plakat om disse „nye udmyntede Toskillingers Omløb".

Ved Resolution 14. Januar 1791 var det bestemt, at Underskudet paa Sølvværket ikke maatte overstige 50.000 R. aarlig. Herunder indgik i Virkeligheden ogsaa Mønten, idet denne dreves sammen med Bjergværket, saaledes at Udgifterne til Arbejdere og Materialier udrededes af dette. Man havde ønsket

[1]) R. A. l. c. 1797 I. Nr. 153, 1797 II. Nr. 174. 192, 234, 259.
[2]) R. A. l. c. 1799 II. Nr. 176, 1800 II. Nr. 285.

at udskille Mønten fra Værket, men efter ovennævnte Resolution vilde man ikke skride hertil, thi saa risikerede man, at der deri vilde findes Paaskud til at overskride den limiterede Underbalance, der iøvrigt aldrig overholdtes. Da Underskudet trods det kgl. Paabud stadig tiltog og det saaledes hverken gjorde fra eller til, om Mønten var med i Bjærgværkets Regnskab eller ej, det var og blev lige galt, mente Finanskollegiet, at Mønten burde udtages af Forbindelsen med Sølvværket, hvorved jo nok ogsaa havdes in mente, at man nu i de danske Regeringskredse var led og ked af det pengespildende Sølvværk og gjorde sig fortrolig med Tanken om dets Nedlæggelse, medens man endnu ikke var klar over, om Mønten skulde følge med.

Den 15. December 1802 faldt da kgl. Resl., hvorved Forbindelsen mellem Værket og Mønten ophævedes. De paa Mønten udprægede Specier skulde ikke mere afleveres til Bjergværket, men direkte til Postexpressen til Forsendelse til Zahlkassen i København. Sølvet betaltes Bjergværket med $9^1/_4$ R. Sp. for ℔ fin i dansk Kurant efter Kurs. Fra Hytten maatte kun afleveres sølvfrit Kobber til Legering. Kretsene tilbageleveredes Værket. Skillemønt sloges uden Omkostninger til Bergmandsfolkets Lønning. Møntofficererne lønnedes fremtidig af Mønten og Udbetalinger opførtes i Møntens Regnskab. Det Mandskab der overgik fra Bjergværkets Administration til Mønten var:

Møntmester Madelung	400	R aarlig.
Guardein Poppe	250	- —
Stempelskærer Lunde	350	- —
Justermester Lyng	13	- mdlg.
Reservemester Lantverck	8	- —
Præger Peter Hinrichsen	9	- —
Smelter Halvor Ringvold	9	- —
Reservesmelter Niels Bærum	8	- —
Smed J. Bryde	10	- —
Møntersvend Johannes Aas	$7^1/_2$	- —
— Lars Sjulsen	$6^1/_2$	- —

Samme Dag afskedigedes Guardein H. C. Poppe efter langvarig Svaghed med sin Løn i Pension. Til *Guardein* udnævntes Fuldmægtig *Eiler Hagerup Tregder, Fuldmægtig* blev cand. pharm. *Johan Georg Prahm*, der havde gode Vidnesbyrd fra Berg-Se-

minariet; han fik 200 R. aarlig. Paa Seminariet studerede samtidig med offentlig Understøttelse Møntmester Branths Søn, *cand. jur. Cajus Branth*.[1])

Skyerne trak imidlertid mere og mere sammen over det lille Samfund deroppe i Numedal ved Bjergværkets Fod. Udbyttet blev mindre og mindre. Den tidligere uforsigtige Administration hævnede sig. I de gode Tider var der vist en Flothed, der søgtes bevaret, skønt den afstedkom store Underskud, som igen foraarsagede skrappe Paabud fra Regeringen i København om Udgifternes Nedbringelse. Dette vidste man ikke bedre at sætte i Værk end ved store Indskrænkninger i Arbejdsstyrken, hvad der selvfølgelig igen influerede paa Sølvindvindingen, som — hvis den var ringe i Forvejen — nu blev end mindre. I sin Fortvivlelse greb man saa til Anlæget af nye Stoller, Christians og Kronprins Frederiks Stoller, der uden at bringe nævneværdige Fordele forøgede Udgifter og Underskud. 1802—04 gik Sølvudbyttet ned til 8000, 7000 og 5660 ℔ f. S., det ringeste Udbytte i et Aarhundrede! Underskudet svingede omkring 60000 R. aarlig. Under disse Omstændigheder tabte man i København ethvert Haab om Bedring. Finanserne var ikke i nogen god Stand; følgelig traf man 10. Juli 1805 den for Kongsberg skæbnesvangre Beslutning at indstille Sølvværkets Drift med 11. Bergmaaneds Udgang s. A.[2])

Den sikre Følge heraf for Møntens Vedkommende kunde ikke lade vente længe paa sig. Naar Sølvtilførslen, bortset fra en mindre Udvinding i en enkelt Stol, iøvrigt hørte op og man dernæst gennem den ringe Virksomhed og Mønternes tarvelige Udseende erindredes om, i hvor maadelig en Forfatning Møntens Maskiner og andet Tilbehør gennem en Aarrække havde befundet sig, skulde der ikke meget til at spaa dens Endeligt. Den 14. Februar 1806 faldt den kgl. Resolution, hvorved *Mønten nedlagdes* og Møntofficererne sattes paa Vartpenge, naar undtages Stempelskærer Anders Lunde, der de sidste 2 Aar havde været blind som Følge af sit anstrængende Arbejde og derfor blev pensioneret.[3])

Sørgelige Omstændigheder bragte den 1½ Aar efter til Live

[1]) R. A. l. c. 1802 II No. 407, 408 og 409.
[2]) J. K. Bergwitz l. c. p. 79—83, 315—17. Norges Historie V 2 p. 286 ff.
[3]) R. A. l. c. 1806. I. No. 62.

igen. Efter Englændernes Overfald paa København 1807 kastede Kronprins Frederik sig ud i en Krig paa Napoleons Side mod England af en lignende Karakter som hvis Italien under Verdenskrigen var gaaet med Tyskland. Et Held for Italien at det havde en Regering der ikke lod sig blænde af den glimrende Fastlandsmagt til at udsætte sig for Englands Søkrig. Men særlig fordærveligt blev det i 1807 for det dansk-norske Monarki, der ved Havet var splittet i 2 Dele. Norge skiltes ved den engelske Blokade fra Danmark og maatte i høj Grad stole paa egne Kræfter for at kunne ride Stormen af. Kun med Møje, Besvær og Risico lykkedes det fra Tid til anden at skaffe Levnedsmidler fra Danmark til Norge. Pengeforsendelser var næsten udelukkede, tilmed da Postgangen gennem Sverige paa Grund af dette Lands Deltagelse i Krigen mod Danmark-Norge var standset.

Der opstod derfor Pengemangel i Norge. Under disse Omstændigheder maatte man se at faa Mønten paa Kongsberg i Gang igen for at der af den Sølvbeholdning, man endnu havde, og af Kobber kunde slaas 2 og 1 β. Da Madelung og Tregder opholdt sig i København, og man mente bedre at kunne faa den tidligere norske Møntfuldmægtig J. G. Prahm, der i Øjeblikket fungerede som Guardein i Altona, til Norge, fik denne Ordre til hurtigst at tage til Kristiania for at gaa den under 24. August 1807 nedsatte interimistiske norske Regeringskommission til Haande med Udmøntning af Sølvmønt, nemlig 2 β, 4 lødige 13 R. ℔ fin, der ganske vist var bedre end den i Altona i Henhold til Resolution af 3. September 1807 paabudte til ikke under 14 R. ℔ fin, men det mentes at volde for store Vanskeligheder og Besvær at indføre en 2 β af ny Møntfod i Stedet for den ved Plakat 4. Februar 1801 hjemlede. Kobbermønt vilde ogsaa foreløbig volde for stort Besvær, men man kunde jo anstille nogle Forsøg.[1]) Hertil kan maaske henregnes den nedenfor afbildede Kobberplade.

Medens Fuldmægtig Prahm konstitueredes i Rollen som Møntmester ved en nedlagt Mønt, kunde den afg. Møntmester Madelung i København „ikkun saare vanskelig have sit Udkomme af sine Vartpenge for sin Familie, der er stor og bestaar af uopdragne Børn". Da Englænderne tilmed havde ødelagt hans

[1]) R. A. I. c. 1807 II Nr. 7. Indst. 9. Septbr. Resl. dateret Rendsburg 18. Septbr. 1807 jfr. Norges Historie V 2. p. 240, 242, 245.

Ejendom i Falkonéralléen, fik han i Erstatning for Fribolig, Brændsel m. m., et Tillæg af 200 R. aarlig til sine Vartpenge.[1])

Imidlertid havde Prahm store Vanskeligheder med at bringe Mønten i Gang igen. Da 2 β som nævnt var for god til Kurantens svigtende Kurs, spurgte man fra København, om man ikke paa Kongsberg kunde slaa 1 β som de Altonaske 2 Lod 4 Gren fin, 19 R. ℔ f. Hertil meddelte Regeringskommissionen, at Sølvudmøntningen paa Kongsberg havde man maattet standse paa Grund

Kobberplade med 4 indslaaede Præg af 2 β norsk 1807.

af Mangel paa Digler, idet hverken de fra Kiel eller København afsendte Smeltedigler var naaet frem. Man havde da paa Grund af den store Mangel paa Smaamønt besluttet at iværksætte en Udmøntning af Kobber 4 og 1 β til 280 R. pr. Sk℔. Finanskollegiet havde da strax tilskrevet Regeringskommissionen i Norge, at Kongen i Oktbr. 1808 havde bestemt, at der skulde møntes 1 β af Kobber, 112 Sk. af 1 ℔ eller 373⅓ R. pr. Sk℔ à 320 ℔., men Kommissionen maatte da svare, at Mangelen paa Smaamønt havde været saa stor, at Udmøntningen alt var sat i Gang, og der var 28. Marts 1809 udstedt en offentlig Bekendtgørelse herom i Forventning om kgl. Approbation; i denne Bekendtgørelse var Møntfoden udtrykkelig omtalt. Da man havde ladet

[1]) R. A. 1809 I Nr. 130.

skære en Del Stempler m. v. og udsendt et Beløb af den ny Mønt, vilde man meget henstille, at Møntfoden godkendtes. Hvis man nu saa hurtig skulde ændre denne vilde det „opvække Sensation og en ubehagelig Forestilling hos Indvaanerne over Statens Cours, især da man derhos vidste, at Regeringskommissionen havde købt et Parti Garkobber for 160 à 180 R. pr. Skⅈ". Heroverfor gav Kongen 11. Maj 1809 efter.[1]) Den norske Kobber 4 β var altsaa i Virkeligheden strax ved sin Fremkomst for god, og det er derfor ikke saa underligt, at der fra Aaret 1810 kun forefindes et eneste Exemplar bevaret til Nutiden, medens 4 β Kobber fra 1809 ikke er sjælden.[2])

1 og 4 β norsk af Kobber 1809.

Den norske Regeringskommission var dog stadig i Bekneb for Smaamønt, tildels fordi den circulerende Mønt var for god og gemtes bort. Den havde derfor foreslaaet Kollegiet i København, at der paa Kongsberg skulde slaas $^1/_{12}$ eller $^1/_8$ R., da de i Altona slaaede $^1/_6$ R. ikke kunde naa op til Norge. Da Brevgangen var saa langsom og uberegnelig, havde Kollegiet ikke faaet det norske Forslag før samtidig med en Indberetning fra

[1]) R. A. l. c. 1809 I. Nr. 11 og 181.
[2]) J. Wilcke. Møntkatalog 1922 p. 72 Nr. 2160 jfr. J. Neumann, Kupfermünzen Nr. 11687.

Kommissionen i Norge om, at den havde beordret Udmøntning af Sølv 4 og 8 β, 4 og 6 lødige, 19 R. ℔ f. som 1/6 R. med Indskrift 4 (8) Skilling Skillemynt 1809, — ikke som paa 4 β til 15 R. ℔ f. 4 Skilling dansk Skillemynt — for at adskille dem. Prahm havde samtidig opfundet en Fremgangsmaade til Udmøntning af Sølvmønt uden Brug af Smeltedigler[1]). Man havde maattet tage Stemplerne saa gode de lod sig udføre der paa Pladsen af en Gravør *Granstrøm*, der senere blev arresteret for Delagtighed i Forfalskning af de under Krigen udstedte Assignationer. Finanskollegiet „kunde egentlig kun anse 4 β for en Skillemønt; 8 β maatte derimod henregnes til den større Mønt (Omsætningsmønt, Hovedmønt) og derfor ligesom 1/6 R. „anses som et Numerair". — Men det var saamænd under de foreliggende Omstændigheder temmelig ligegyldigt, om Finanskollegiet ansaa Mønterne for det Ene eller det Andet. Det var lige godt eller lige slet altsammen. — Den 29. Juli 1809 godkendte Kongen den skete Udmøntning[2]).

4 og 8 β norsk af Sølv 1809.

Da Kongen havde erfaret, at omstrejfende Handlende i Norge opkøbte Sølv og Mønt, tilskrev han den 10. Marts 1810 Finanskollegiet om at sørge for, at der ikke mere sloges Mønt i Norge af saa god Gehalt, at den udgik af Omløbet,[3]) ligesom der 3. April 1810 udstedtes Plakat, hvorved al Omrejsen i Norge for

[1]) R. A. l. c. 1812 I A Nr. 127.
[2]) R. A. l. c. 1809 II Nr. 37.
[3]) R. A. l. c. 1810 I Nr. 131.

at opkøbe Mønter og Sølv blev forbudt. For at imødekomme Kongens Bud, og da Finanskollegiet havde bragt i Erfaring, at Prahm hos Flor i Altona havde rekvireret 20 Par Stempler til 2 β 4 lødige 13 R. ℔ fin i Strid med Kongens Resl. 28. Septbr. 1808 om paa Grund af den forværrede Kurs at mønte 1 β til 19 R. ℔ f., havde Kollegiet tilskrevet Regeringskommissionen i Norge, at det ikke var tilraadeligt at fortsætte med Udmøntning af Mønt til 13 R. ℔ f. Man paabød Udmøntning af 1 β til 19 R. ℔ f. og sendte et Parti 1 β Stempler til Norge med Etatsraad Tønder Lund og Major Darre.

Senere havde man erfaret, at der fra 8. Maaned 1806 til Udgangen af 1808 ved Hytten var vundet 21,000 ℔ Sølv, hvoraf ikkun 1060 ℔ var i Behold, der snart vilde blive rekvireret af Mønten. I den Anledning spurgte Finanskollegiet den norske Regeringskommission, om den Skillemønt, der var udmøntet af dette betydelige Kvantum Sølv, havde holdt sig i Omsætningen; den sidste Møntfod var beregnet efter en Kurs af 205, men da denne nu var steget (ɔ: i Virkeligheden faldet!) til det dobbelte, var det ikke sandsynligt, at Mønten var bleven i Landet, hvorfor det henstilledes til Overvejelse, om det var tilraadeligt at fortsætte Udmøntningen.

Fra den norske Regering havde man da modtaget Efterretning om, hvad der var møntet siden Krigens Begyndelse i 1807 indtil Novbr. Maaneds Udgang 1809:

I. Sølvmønt.		
a. til 13 R. ℔ f.	2 β 4 lødig	73.072 R.
b. - 19 —	8 - 6 —	112.477 -
	4 - 4 —	41.800 -
II. Kobbermønt.		
a. 4 β à 280 R. pr. Sk.℔.		10.452 -
b. 1 -		3.600 -
		241.401 R.

Ved Zahlkassen var endnu i Behold c. 100.000 R. i Sølv 8 og 4 β. Saalænge Kommunikationen med Sverige var standset, var Udførslen af klingende Mønt forbunden med megen Vanskelighed og Risico; man sporede da ogsaa, at den aftog, men i den senere Tid (efter Freden med Sverige) var Manglen

paa Skillemønt i saa høj Grad tiltagen, at der indløb idelige Klager fra alle Kanter. Udmøntningen af Sølv var standset, da der ingen videre Sølvbeholdning for Tiden fandtes, men Kobberudmøntningen var beordret genoptagen paa samme Maade som forhen, da denne Møntsort bedre holdt sig og ikke saa let forsvandt af Omløbet. Den norske Regering frygtede dog for, at den nærværende Kurs vilde bringe den til at gribe til det Middel at udgive Sedler til 24, 12 og 8 β, men da baade Fabrikationen dér var vanskelig og man saavidt mulig burde undgaa at indføre forskellige Representativer i Landet, bad man Finanskollegiet om Opsendelse af et Parti af de i København forfærdigede Smaasedler.

Banken i København kunde dog daarligt tilfredsstille Efterspørgslen efter Smaasedler, fordi de ved den hyppige Brug hurtigt blev afslidte og idelig maatte erstattes med nye; deres Brug i Norge vilde formedelst Circulationens Beskaffenhed være forbunden med særdeles store Ulejligheder; den Tid, da deres Brug efter Kongens Bestemmelse skulde ophøre, nærmede sig, saa de næppe ret i Norge vilde være kommen i Omløb, førend de bleve at indkalde. Finanskollegiet saa derfor intet andet Middel, indtil Møntmaskinen i København kom i Gang, end at udmønte 1 β og i al Fald omsmelte en Del af Sølv 8 og 4 β til 1 β 19 R. ℔ f., da disse 8 og 4 β strax vilde forsvinde, hvis de blev udgivne, medens 1 β vel vilde holde sig længere. Den af den norske Regering opgjorte Udmøntning svarede kun til 16000 ℔ f., og der skulde da være 4 à 5000 ℔ i Behold, men i Slutningen af 1806 og Begyndelsen af 1807 sendtes en Del af det vundne Sølv herned.

Den 24. Marts 1810 bestemte Kongen, at der skulde slaas Kobber 2 β i Norge af saadan Gehalt og Vægt, at den kunde blive i Landet; iøvrigt godkendte han Kollegiets Foranstaltninger og Forslag.[1])

I Henhold hertil lod den norske Regering iværksætte Udmøntning af Sølv 1 β og beordrede Mønten paa Kongsberg til at lade skære Stempler til Kobbermønt efter den nye Møntfod for Kobbermønt 373⅓ R. pr. Sk.℔. Da Stempelskærer Granstrøm var arresteret for Pengefalsk, havde man ladet en ny

[1]) R. A. I. c. 1810 I Nr. 157.

Arbejder oplære, som endnu ikke havde kunnet bringe det synderlig vidt. Den norske Regeringskommission bad derfor om Stempler fra København til Kobber 2 β, men da der allerede havde maattet udgives nogle 1000 R. i disse 2 β, foresloges Stemplet i København givet en lignende Simpelhed forsaavidt angaar Inskription m. v. som de alt udgivne, og den seneste Møntfod opretholdt. I København havde man yderligere nedsat Vægten for Kobbermønt. Finanskollegiet erkender, at der nu ikke, da flere Tusind R., i disse 2 β er udgivne, kan gøres Forandring i Stempler eller Møntfod for de norske 2 β, der iøvrigt kun kan anses for en interimistisk Foranstaltning, der ikke længere end

2 β norsk af Kobber 1810.

Nødvendigheden byder, maa vedvare. Den 26. April 1810 resolverede Kongen, at Udmøntningen foreløbig kunde fortsættes og et med den nedsendte Prøve overensstemmende nyt fuldkomment udarbejdet Stempel opsendes, men saasnart man i København kan slaa Kobber 2 β, skal de norske indvexles med dem, da de norske formedelst deres ufuldendte Præg vare saa let at eftergøre.[1])

Der udsloges nu en Del norske 2 β til 373⅓ R. pr. Sk.℔, men de var jo betydelig bedre end de i København møntede 2 β til c. 2 R. pr. ℔. Finanskollegiet vilde dog ikke gribe ind heri, da Møntmaskinerne paa Kongsberg var ufuldkomne, og der som Følge heraf ikke kunde præges gode moderne Mønter, der ikke saa let kunde eftergøres. Nedsatte man Møntfoden, udsatte man sig for Forfalskning af de paa Grund af den daarlige Udmøntning let eftergørlige norske Kobberpenge. Man syntes dog tilslut, at de var for tarvelige, og man havde derfor ladet

[1]) R. A. l. c. 1810 I Nr. 222.

udarbejde nye Tegninger, hvorefter Bauert i Altona skulde forfærdige nye Stempler. Kongen approberede 13. Maj 1811 de nye Tegninger, men paalagde Finanskollegiet at sørge for, at Udmøntningen i Norge skete efter Prisen paa Kobber i Norge, selv om Møntfoden saa ikke skulde blive 373⅓ R. pr. Sk.₮. Kongen forlangte derhos Forslag til en ny og bedre Indretning af Mønten i Norge og om dens Beliggenhed paa Kongsberg eller andetsteds „da vi finde, at saavel de betydelige Vandfald som og Overfloden af Bygningsmaterialier i Norge meget vilde lette Indretningen af en fuldstændigere Mønt i dette Rige".[1])

Kongens Krav om Indretning af en *ny og bedre norsk Mønt*

Projekterede norske Kobber 2 β.

afstedkom en Del Underhandlinger og Undersøgelser, der øjensynlig ikke gik af uden Gnidninger af forskellig Art. Da man i 1806 besluttede at nedlægge Mønten, havde man desværre været lidt for hurtig i Vendingen med at sælge Møntens Grund og Bygninger lidet anende, at man saa hurtigt skulde faa Brug for dem igen. Man afhændede dem til den bekendte Opfinder, Kongsbergs senere Eidsvoldmand, Bestyreren af det nye fuldstændige Jernværk, der noget skulde bøde paa Sølvværkets Nedlæggelse, *Poul Steenstrup*,[2]) idet det var Meningen, at han paa Mønttomten skulde anlægge en Fabrik af Brescian Staal, hvortil af Bergkassen ydedes ham et Forskud paa 6000 R. Han havde strax nedbrudt Møntens Bygninger eller i hvert Fald en Del af dem og med ikke ringe Bekostning udvidet Grunden ved Minering. Da Krigen udbrød 1807 blev han spurgt, om han i Hast kunde faa en Mønt i Gang igen i Møntens gamle Lokaler og Værksteder. Han fremsatte strax Forslag til, hvorledes de gamle

[1]) R. A. l. c. 1811 I Nr. 131.
[2]) J. K. Bergwitz, l. c. II, Kristiania 1924 p. 403 ff, p. 418 ff.

Maskiner kunde anbringes i hans nye Anlæg, og udviste den største Loyalitet overfor den norske Regering i dens Trængsler, idet han iøvrigt gik ud fra, at det hele ikke vilde vare saa længe. Imidlertid maatte han se en Mængde Arbejdere i sin Gaard, ja endog i sit Vaaningshus, hvor han tilmed blev bestjaalet, hvad i og for sig ikke var saa mærkværdigt, naar man tager i Betænkning, hvor beskedent de blev lønnet, 15 R. maanedlig, medens andre Arbejdere der paa Stedet fik 6 og 9 ℔ daglig. Man maatte da ogsaa bekvemme sig til at sætte deres Lønninger op med 33%.[1])

Vel blev Poul Steenstrup sammen med Prahm betroet Bestyrelsen af Mønten, men hans Tab blev dog lige stort. Han havde hidtil ikke talt om nogen Leje eller Godtgørelse, men nu da der blev Spørgsmaal om Møntens Genoprettelse, har han vel tænkt, det var paa høje Tid at røre paa sig. Han havde derfor spurgt den norske Regering, naar Mønten kunde ophøre, og om han kunde faa Erstatning for den Tid, der var gaaet. Han vilde have indrettet en Staalhammer paa sin Gaard og mente, at han med den nye Indretning kunde have tjent 100 R. maanedlig og under Krigen faaet en stor Kundekreds; efter Freden var det ikke venteligt. Den norske Regering fandt Steenstrups Krav i høj Grad billigt, ja forundrede sig over, at han ikke før var fremkommet med det. Steenstrup havde forenet Velvilje med Nidkærhed. Finanskollegiet foreslog ham tillagt 3500 R. for lucrum cessans. Kongen fandt det billigt, at Bergmester Steenstrup erholdt nogen Godtgørelse for Afsavn af sin Ejendom, men da det var uafgjort, om der var Grund til at afkøbe ham Mønten igen til Indretning af en forbedret Mønt, forbeholdt Kongen sig sin Afgørelse.[2])

Angaaende denne nye norske Mønt udbad Finanskollegiet sig saavel Møntdirektør Warbergs som den tidligere norske Møntmester Madelungs Erklæringer. Denne sidste ansaa de gamle Maskiner for saa forældede og forslidte, at der ikke kunde udmøntes Mønter af nogen Fuldkommenhed. De ældre Maskiner i København kunde vel nok samles, istandsættes og sendes til Norge, men han anser det gamle Sted paa Kongsberg som mindre egnet til en ny moderne Mønt; paa Grund af Vandledningernes

[1]) R. A. l. c. 1118 IV Nr. 15. Indst. 9, Resl. 19. Oktober 1811.
[2]) F. K. l. c. 1812 I. A. Nr. 2.

Beliggenhed kunde det end ikke ordentlig hegnes. Kongsberg vilde blive optaget af industrielle Anlæg, som en Mønt ikke skulde staa i Vejen. Han mente, at Mønten burde ligge i de folkerigeste Dele af Norge, hvor der hurtigt kunde skaffes Arbejdere, og hvor Folk havde let Adgang til mod Slagskat at faa møntet Guld og Sølv. Han henviser til Kristiania, hvor der let kunde skaffes Vandkraft fra Aggerselven, og mener ikke, at Trondhjem kan komme i Betragtning, skønt denne By ligger nærmere Røraas Kobberværk, thi Fragten af Kobbermønt fra Trondhjem vil blive ligesaa dyr som Fragten af Kobber fra Røraas til Kristiania. Heller ikke burde en Mønt baseres paa Kobberudmøntning, da Norge under normale Forhold kun havde Brug for 1 à 200.000 R. Kobbermønt, men paa Sølvmønt, selv om denne i Øjeblikket ikke kunde udmøntes. Da Bygningsmateriale for Tiden var meget dyrt i Norge, synes Anlæg af en Mønt i Norge foreløbig ikke tilraadelig.

Warberg tør slet ikke tænke paa at indrette en Mønt i Norge saa fuldkommen som i København; han mener, den maa indskrænkes til et Valseværk, drevet med Vand, og de øvrige Maskiner ved Haandkraft, men det vilde falde vanskeligt at faa disse nye Maskiner vel udførte. Formene maatte forfærdiges her og sendes til Norge, hvor Støbningen skulde ske; støbte maatte de sendes tilbage til København for at affiles og tilpasses i Overensstemmelse med de her indrettede Maskiner; derefter maatte Delene paany sendes til Norge; al Transport maatte ske søværts, da Transport over Land vilde blive alt for besværlig, men til Søs lurede jo Fjendens Kapere. Maa nye Maskiner opgives, maa de gamle sættes i saa god Stand som muligt.

Finanskollegiet maatte anse det forbundet med alt for store Vanskeligheder at indrette en ny Mønt i Norge; Resultatet vilde endda være usikkert, og det kunde i hvert Fald kun blive et Maskineri, drevet med Haandkraft bortset fra Valseværket, der skulde drives ved Vand. Der vilde medgaa Aar, inden det hele kom i Orden, dels fordi det var store Maskinerier her var Tale om, dels fordi der maatte anvendes ukyndige Folk; her havde det af denne Grund taget en lang Tid at indrette Mønten, skønt den var under en kyndig Mands Opsyn. Dertil kom, at det vilde medføre en betydelig Udgift, der ikke stod i Forhold til den i

Øjeblikket fornødne Udmøntning, 1 à 200.000 R. Kobbermønt. Kollegiet foreslaar derfor de gamle Maskiner istandsatte saa godt som muligt og et Randværk anskaffet. Hvis dette godkendtes, vilde Kollegiet fremkomme med Indstilling om igen at købe den gamle Mønt af Steenstrup eller henlægge den et andet Sted paa Kongsberg, naar en dertil bekvem Plads uden al for stor Bekostning, Besvær og Tidsspilde i Henseende til Forflyttelsen kunde erholdes.

Den 3. Januar 1812 udtalte Kongen, at det var vigtigt, at Kobbermønten i Norge indrettedes som her i København. Kollegiet bemyndigedes til at give den gamle Mønt en saa forbedret Indretning som behøves for at udmønte Kobbermønt i Ringe. Madelung sendtes derop for at bringe Indretningen i Orden paa den gamle Plads eller et andet bekvemt Sted paa Kongsberg.

Steenstrup vilde imidlertid nødig af med sin Gaard og foreslog 2 andre Pladser. Madelung ansaa det tjenligst at erholde de gamle Møntlokaler tilbage fremfor at gaa et andet Sted hen ved Elven, hvor man kunde befrygte Vandflod etc. Den Godtgørelse, Steenstrup skulde have, kunde ikke blive saa stor som Bekostningen ved Anlæget af et helt nyt Lokale. Det blev da tilkendegivet Steenstrup, at han maatte opgive en bestemt Sum for at fravige Pladsen til kongeligt Brug. Han forlangte og fik 35,000 R. mod at opgive Krav paa Leje for den forløbne Tid. Han fik derhos Lov til at opføre en Brescian Staalhammer for Kongens Regning paa Jernværket, — et Anlæg han var saare stolt over og optaget af, — mod at undervise i dens Brug. Det bestemtes, at der skulde nyanskaffes 2 Presser, 3 Udskæremaskiner og 1 Randværk, hvortil vilde medgaa c. 20.000 R.[1])

Imidlertid fik Prahm, i April 1812, Ordre om paa de gamle Maskiner at mønte Kobber 1 β til 600 R. pr. ℔ som de i Altona udmøntede. Den nye Indretning med nye Presser vilde jo tage Tid; disse smaa 1 β kunde derimod fremstilles i Mængde med de gamle Presser og vilde meget afhjælpe Trangen til Skillemønt. Conradsen maatte gaa i Gang med at lave Stempler, 20 Stkr., til disse norske 1 β af Kobber, da der ingen Stempelskærer var paa Kongsberg. Den 20. Juni 1812 bad Prahm om

[1]) R. A. l. c. 1812 I A Nr. 2, 4, 188.
R. A. l. c. 1812 II A Nr. 63.

at maatte lade Stemplerne forfærdige af Møntarbejderen *Jacob Holm;* han medsendte en Prøve, som han fandt antagelig. Det var forbundet med for stor Bekostning og Besvær at faa Stemplerne fra København. Uagtet Finanskollegiet ikke kunde anse de brugte Stempler for at være af de fuldkomneste, mente man dog at kunne gaa med til, at de benyttedes.[1])

Paa samme Tid søgte Prahm[2]) om Godtgørelse for Mangel paa Fribolig, Brændsel, Afgang m.v. Han havde, da ingen Digler kunde faas i Norge, opført en Ovn, der gjorde dem aldeles undværlige, og da ingen Vinsten i Norge var at faa, havde han til Hvidkogning brugt „Morderlud fra Allunværket i Christiania", der havde gjort samme Virkning, og hvorved var sparet mange Penge. Han fik 500 R.[3])

Udmøntningsformlerne var følgende:

A. Sølvmønt.

Mønt	Jørgensens Beskrivelse	Stkr. paa 1 ℔ c. brutto	Lødighed		Stkr. paa 1 ℔ c. fin	Den fine c. ℔ udbragt til	Brutto-Vægt	Fin Vægt
			Karat og Lod	1/1000			gr.	gr.
4 β	Chr.VII 59	25½	9	562,5	45⅛	11⅓ R. K.	9,171	5,159
8 -	41	76½	9	—	136	—	3,057	1,719
4 -	42	85	5	312,5	272	—	2,748	0,859
2 -	43	198	5½	343,75	576	12 R. K.	1,181	0,406
2 -	47	156	4	250	624	13 —	1,500	0,375
2 - amer. ...	61	72 = 9 R.	8	500	144	18 R. V.	3,248	1,624
1 Specie	9	8 3/32	14	875	9¼	9¼ R. Sp.	28,893	25,281
3 —	10	12 9/64	—	—	13 7/8	—	19,262	16,854
3 —	11	24 9/32	—	—	27 8/4	—	9,631	8,427
5 Sp. = 24 β K.	56	32	11	687,5	46¼	—	7,310	5,056
15 - = 8 - -	57	69 3/8	8	500	138 3/4	—	3,370	1,685
β 1809	Fr. VI. 37	85½	6	375	228	19 R. K.	2,735	1,026
- —	38	114	4	250	456	—	2,051	0,513
- —		253⅓	2 2/9	138,9	1824	—	0,923	0,128

[1]) R. A. l. c. 1812 I A Nr. 97.
R. A. l. c. 1812 II A Nr. 1 b.
Finanskollegiets Journalsag Nr. 1349. J. 1812 A.

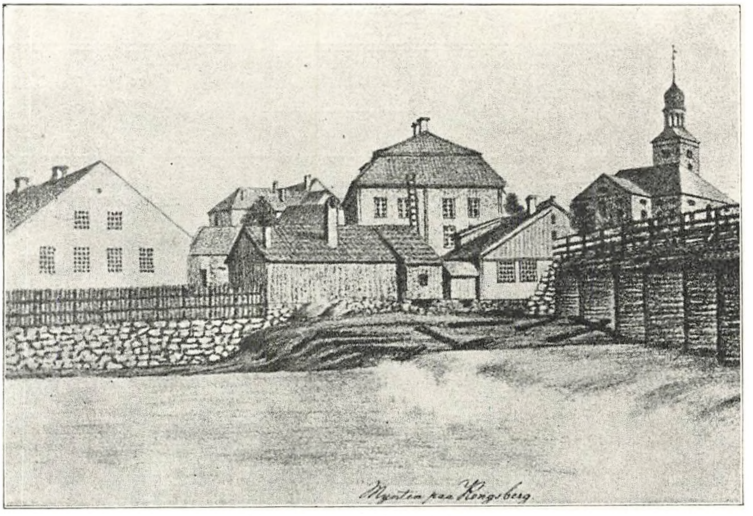
[2]) jfr. Joh. K. Bergwitz, l. c. II, p. 554.

[3]) R. A. Finanskollegiets Rel. og Resl. Protokol. 1812 I A Nr. 127. Indst. 18. Marts, Resl. 7. Maj 1812.

B. Kobbermønt.

Mønt	Jørgensens Beskrivelse	Stkr. paa 1 ℔	1 ℔ udbragt til	Vægt gr.
4 β 1809.....	39	21	84 β	22,272
1 - —	41	84	—	5,568
2 - 1810.....	40	56	112 β	8,352
1 - 1812.....	43	600	600 -	0,780

Omend man naturligvis kan sige, at Kobberskillemønt ikke er Valuta, men kun et Middel til at skille Folk i Detailhandlen, og at Vægten derfor er ret ligegyldig, viser Progressionen 1809—12: 84 β—600 β paa 1 ℔ Kobber, hvor stor Forvirringen i Udmøntningerne var[1]).

Mønten paa Kongsberg.
Tegnet af I. N. Prahm 1843.

[1]) N. R. A. Kongsberg Mynt Protocol for Aar 1783—88. Kongsbergske Mynts Mynt Protocoll 1792—199, 1799—805, hvilke Aktstykker ogsaa er benyttede til Kontrol af Udmøntningsformler, Personale m. v.; Kongsbergs Mynt Generalprøvers Procedure 1799—1805. Rentekammeret. Den realistisk ordn. Afd. Myntvæsen. Udmyntningsregnskab for Kongsberg Mynt 1803—11.

Af fornævnte Sølv- og Kobbermønter sloges følgende Beløb:

	24 β	9 l. 8 β	5 l. 4 β	5½ l. 2 β	Sp.	⅔ Sp.	⅛ Sp.	⅕ Sp.	1/15 Sp.	6 l. 8 β	4 l. 4 β	4 l. 2 β	Kobber-mønt
	R. K.	R. K.	R. K.	R. Sp.	R. Sp.	R. Sp.	R. Sp.	R. K.	R. K.	R. K.	R. K.	R. K.	R. K.
1788	16,000	16,410	15,640	38,350									
1789		1,000											
1790		650											
1791		560			54,531								
1792		500			50,001								
1793		480			63,901								
1794		550			36,561								
1795		1,663			95,891	5,000	5,000		12,000				
1796						62,330	47,910	20,290	26,000				
1797							45,023	48,032	26,000				
1798							35,072	47,128	26,000				
1799							29,855	39,377	33,600				
1800							22,786	31,275	26,600			50,400	
1801							36,120	40,625	31,806			23,100	
1802							21,500		12,400			59,450	
1803							8,138	23,000				50,400	
1804												75,700	
1805												43,500	
1806												6,757	
1807													
1808												56,350	
1809										112,477	81,800	16,722	13,830
1810											11,020		71,850
1812													24,805
1811													?
	16,000	21,813	15,640	38,350	300,885	67,330	251,404	249,727	194,406	112,477	92,820	382,379	110,485

ANDET KAPITEL

SEDDELUDSTEDELSEN

1. Den slesvig-holstenske Speciebank.

Det er naturligt først at behandle denne Banks Seddelemission, idet den er et Pendant til Altonamøntens Udmøntning, der i denne Fremstilling er stillet i Spidsen for Udmøntningens Historie. I Aarene umiddelbart før 1788 gik Ønsker og Bestræbelser i Retning af at genindføre den gamle Værdimaaler, 2 Lods-Specien, og søge Kuranten fjærnet. Derfor vil det ogsaa være rettest at lade den dansk-norske Speciebank følge efter den slesvig-holstenske som et Supplement til den københavnske Mønts Historie. Disse tvende Speciebanker skulde jo danne Fremstødet til Speciens Befæstelse. Naar det hele glippede, var Aarsagen den gamle Kurantbank og dens Synder i Fortid og Fremtid. Dens Historie slutter da op som den mørke Skygge efter de 2 Speciebanker.

Under Altona-Møntens Historie er gjort Rede for Regeringens Bevæggrunde til Speciemøntens og Speciebankens Indførelse i Hertugdømmerne. Som dér berørt, havde der indenfor Regeringskredsene hævet sig vægtige Røster mod hele Planen, saavel Møntreformen som Bankindretningen. Inden for Overbankdirektionen var det Hofmarskal K. F. Numsen og Generalprokurør O. L. Bang[1]), der rejste Oppositionen, inden for Statsraadet Rosenkrantz, Stampe og Schack Rathlou[2]). Den sidstes Indvendinger var vægtige og værdige, Bangs lidenskabelige og overdrevne. Efter Bangs Modstand fulgte hans Broder, Professor medicinæ F. L. Bangs Indledning af Pennefejden mod Møntreformen i Hertugdømmerne — sikkert ikke uden Generalpro-

[1]) R. A. Finanskollegiets Rel. og Resl. Protokol 1786, Nr. 220, Indst. 7. Resl. 8. Nov. 1786, hvortil er knyttet Numsens og Bangs Særvota.

[2]) Edv. Holm: Danmark—Norges Historie under Kr. VII, III, 1. Del, Kbhvn. 1907, p. 189 ff.

kurørens Anstiftelse og Velsignelse — omend man efter Beskaffenheden af Bangs Piecer, skulde mistvivle om, at en Prokurør havde bistaaet Broderen, men Prokurørens Bidrag til Diskussionen inden for Regeringskredsene var i Virkeligheden ikke meget bedre end Broderens i Pressen.

Det vilde føre for vidt og næppe interessere Nutidens Læsere at gaa nærmere ind paa alle de Stridsskrifter, der dukkede frem i denne Tid og for største Delen alene har Døgninteresse; kun nogle enkelte Punkter skal her berøres. 1786 udkom fornævnte Professor Bangs Piece[1]), der udgaves anonymt under Mærket Amor patriæ, og som ved Siden af en Mængde ganske forvirret og meningsløst Tøjeri dog straks fremdrog Hovedindvendingen mod Møntreformen: „Tredje store Skade skulde blive Handelens Vanskelighed, Uvished og Tab imellem den danske Stats Undersaattere, nemlig Holstenere paa den ene og Dannemark og Norge paa den anden Side".[2]) Forfatteren fremhævede dog i Hovedsagen kun de direkte skadelige Følger i saa Henseende, som han i høj Grad overdrev, ikke derimod det i politisk og økonomisk Henseende betænkelige for Monarkiet som Helhed ved Cirkulationen af forskellig Mønt indenfor dets Grænser i to afsondrede Omraader.

Overfor Professor Bangs mange om den grundigste Ukyndighed vidnende Paastande og Forklaringer havde den Finansdeputerede Etatsraad I. Zoëga, der var i Besiddelse af stor Skarpsindighed og Evne til klar Fremstilling af disse Emner, i hvilke han var hjemme som faa, let Spil. Zoëga udgav, ligeledes anonymt, det paafølgende Aar en Imødegaaelse af Professor Bangs Bemærkninger til Møntreformen.[3]) Naar Bang — for blot at nævne en enkelt af hans mange Dumheder — taler om den store Skade for Landet ved Optagelsen af et Laan til Møntreformens Gennemførelse, hvorved Staten belastes med Renterne af dette Laan, bemærker Zoëga, at han ikke kunde forestille sig, at det kunde være Kongens Hensigt at bortgive disse Millioner! Bang mener fremdeles, at man ved anførte Møntreform tog den ene af

[1]) Betænkninger i Anledning af det vigtige Rygte om en ny Mynt-Indretning i Holsteen.

[2]) l, c, p, 14.

[3]) Oplysende Besvarelse paa et nyligt udkommet Skrivt under Titel: Betænkninger o. s. v., se p. 30, — 19, 20.

Skyldnerne for Statsgælden til Kurantbanken bort, nemlig Holsteen og Slesvig, samt med denne Skyldner 2 Millioner af denne Gæld. Blev saa den tiloversblevne Gæld af 8 Millioner Sedler ikke større og sværere for de to andre Skyldnere, Danmark og Norge at bære? Hertil siger Zoëga, at Seddelgælden til Banken kun delvis er Statens Gæld. Dette er i og for sig rigtigt, men nægtes kan det jo ikke, at Møntreformen, hvis den ikke skulde blive en Torso, kunde blive vanskeligere at gennemføre for det øvrige Land, *naar* man begyndte med den økonomisk bedst stillede Ende af Monarkiet, *hvor* der var aktiv Handelsbalance overfor Nordens store Stapelplads Hamburg, og *hvor* Kurantsedlerne ikke havde vundet Eneherredømmet og jaget al anden Mønt ud, og *naar* man tilmed afsondrede disse 2 Hertugdømmer i økonomisk Forstand som et Slags Udland over for de 2 Kongeriger.

Netop paa dette Punkt satte ogsaa Schack Rathlou ind, idet han særlig henviste til, at det var et Indgreb i Kurantbankens Seddelprivilegium at berøve Banken „en Del af dens Opland". Begivenhedernes Gang skulde give ham Ret. Bang havde forsaavidt fat i den rigtige Ende af Problemet, men viklede det ind i saa mange Fejlagtigheder og Misforstaaelser, at han kun kunde komme galt fra det, som f. Ex., naar han befrygter, at al den nyslaaede Sølvmønt i Skatterne vilde udtømmes af Hertugdømmerne igen. Kongen skulde jo ogsaa bruge sine Skatter til Udredelse af sine Udgifter i selve disse Landsdele og modtog jo da ogsaa Skatterne i Speciesedler o. s. v.!

Zoëga nøjedes ikke med dette Stridsskrift, men gav det en mere udvidet og udarbejdet Form i en senere Piece: „Forsøg til at udvikle faste Begreb om Arbejde og Handel, som Midlerne til Velstands Befordring samt om Penge og Formue, Mynt, den i Hertugdømmerne indførende nye Species Mynt, Banker og og den i Altona oprettede Bank". I dette klare og vægtige Arbejde gives herhjemme for første Gang en indgaaende Redegørelse for Pengevæsenets Sammenhæng. Foruden at forklare og forsvare Møntreformen i Hertugdømmerne ydede han ogsaa Bidrag til Forstaaelse af Møntvæsenets almindelige Teknik. Heraf er der Grund til at fremhæve Forskellen mellem den danske Specie og den hamburgske Bancothaler.[1]) Specien var en virke-

[1]) Zoëga: Forsøg etc. Kbhvn. 1787, p. 75 ff, 88 ff.

lig Mønt, Bancothaleren en „Regningspenge“, hvorefter Sølv i Barrer i Banken i Hamburg modtoges og udgaves; Speciedaleren var 14 lødig, $9^1/_4$ Stkr. paa den cølnske Mark, Bancothaleren 15 Lod 12 Gren lødig, men iøvrigt ligeledes $9^1/_4$ Stkr. paa 1 ℔ f. S. Specie og Banco var altsaa begge hver $^4/_{37}$ af 1 ℔ f. S. og forsaavidt ens, men Speciedaleren var tungere, forsaavidt den var tilsat mere Kobber for ikke at blive saa stærkt underkastet Slid i Omløbet. Til $9^1/_4$ Bancothaler = 1 ℔ f. S. regnedes kun tilsat $4^4/_{71}$ Gren Kobber, medens $9^1/_4$ Specier, hvori var 1 ℔ f. S., vejede 1 ℔ 2 Lod $5^1/_7$ Gren, hvoraf altsaa de 2 Lod, $5^1/_7$ Gren var Kobbertilsætningen. Skønt man i Almindelighed maatte regne de 2 Møntsorter ens, kunde denne Forskel dog ved enkelte Lejligheder faa Betydning, nemlig ved Indsmeltning, thi den finere Lødighed var lettere at rafinere end den grovere. Dette bevirkede atter, at Hamburgs Bank modtog 15 Lod 12 Gren lødigt Sølv til 9 Dlr. 10 β Banko. pr. ℔ f. S., ɔ: 2 β ringere end den udgav dette Sølv for, nemlig $9^1/_4$ Dlr. (9 Dlr. 12 β lybsk, idet den tyske Thaler regnedes til 48 β, den danske Daler til 96 β); de 2 β beregnedes til Bankens Omkostninger. 14 lødigt Sølv betalte Banken kun 9 Dlr. 6 β Banko for, altsaa 4 β eller $^9/_{10}$ % ringere. Vilde man altsaa benytte $9^1/_4$ 14 lødige Speciedalere til at tilvexle sig eller faa godskrevet $9^1/_4$ Bancodaler, maatte man strængt taget lade indsmelte de $9^1/_4$ Specier, hvad der med Probering kostede $^3/_5$ %, og indlevere Sølvbarren i Banken, hvor man fik godskrevet $9^1/_4$ Thlr. Banco mod som nævnt yderligere $^9/_{10}$ %, ialt $1^1/_2$ %, hvortil f. Ex. fra København kom Transporten, der under normale Forhold næppe oversteg c. $^1/_2$ %. Vilde man i Altona, hvor Speciebanken skulde indrettes, paa samme Maade som man nu om Stunder taler om „Guldpunktet“, spørge om „Sølvpunktet“, hvorunder Speciesedlerne — forudsat Bankens Dækningsevne — ikke kunde falde, var det $1^1/_2$ %—2 % under Banco. Under almindelige Forhold vilde dog de 2 Møntsorter staa lige, ja, hvis Hamburgerne fik Trang til danske Specier til Indkøb af deres Fornødenheder i Holsten, kunde den danske Specie stige over Banco, dog ikke mere end 2—$2^1/_2$ %, idet Hamburgeren kunde sende sit Sølv til Mønten i Altona og der mod en Slagskat af 2 % faa slaaet danske Specier. Det var altsaa det „øvre Sølvpunkt“: 2 til $2^1/_2$ % over Banco.

To saa vægtige Indlæg som Zoëga's, kunde den uheldige Bang naturligvis ikke sidde overhørig. Han foer da ud med: „Nyere Betænkninger, grundede paa Hr. Etatsraad Zoëga's Forsøg etc.“,[1]) hvori han vel er noget afdæmpet, men dog i det store og hele gentager sine Paastande, idet han særlig fremhæver det ømme Punkt: Kongerigernes økonomiske Adskillelse fra Hertugdømmerne[2]), hvoroverfor Zoëga i Virkeligheden kun kunde fremføre Haabet om, at Reformen ogsaa maatte naa Kongerigerne, saa Specien kunde blive hele Monarkiets eneste Møntsort, et meget fromt Ønske, naar man vidste hvorledes Banken i København sad i det.

Zoëga lod ham iøvrigt ikke Svar skyldig, men udgav s. A. sine „Anmærkninger til Hr. Professor Bangs nyere Betænkninger om den nye Mynt Indretning i Holsten“, i hvis Forerindringer Etatsraaden øjensynlig er pinlig berørt over de meget stærke Udtryk, han i sine Piecer havde anvendt mod den anonyme Forfatter af „Betænkningerne“. „At min Dom har truffet en gammel Bekendt og Ven, er mig uventet og giør mig ondt“. Eller er det et Skjalkeskjul Zoëga bereder sig i disse Forerindringer? Thi det skulde jo være mærkeligt, om han i det lille Samfund, København dengang var, slet ingen Mistanke skulde have om, hvem Forfatteren var, Broderen til Generalprokurøren, der indenfor Kurantbankens Overdirektion saa kraftigt havde modsat sig Møntplanen.

Baade i Blade og Piecer[3]) drøftedes Møntplanen frem og

[1]) Gyldendals Forlag, Kbhvn. 1787.

[2]) l. c. p. 25.

[3]) En ny og sandfærdig Historie om en Herremand etc., tilegnet Forfatteren af Betænkningerne. Kbhvn. 1787; Bemærkninger om Banker som og om den i Altona oprettende nye Bank. Kbhvn. 1787; tillige paa Tysk: Bemerkungen über die neue Einrichtung des Geldes in den Herzogthümern Schleswig und Holstein. Hamburg 1789. Unvorgreifliche Prüfung d. Plan. der projektirten neuen Münz-Veränderung, Altona 1787. I. Zoëga: Noget til Oplysning om Myntvæsenet i Kbhvn. 1788; m. fl. jfr. af nyere Litteratur: E. Collin: Om Rigsmønt og Courant, Kbhvn. 1855 p. 11 ff; A. Flor: Münz-Zustände. Altona 1838 p. 58—59. Axel Nielsen: Bankpolitik,I, Kbhvn. 287. J. Schovelin: Fra den danske Handels Empire, II. Kbhvn. 1923, p. 1900, p. 233, 249; Aus alten Familienpapieren, Lübeckische Blätter, Nr. 31, 1928, hvori klages over, at den slette danske Kurant ved Møntreformen af 1788 forjagedes fra Hertugdømmerne til de omliggende tyske Lande.

tilbage, uden at der fremkom væsentlig nye Momenter. Det var og blev særlig Frygten for Kurantbankens Skæbne, der gjorde sig gældende.

Den megen Kritik standsede ikke Foretagendet. Som ovenfor under Altona-Mønten skildret gik Sagen sin Gang og den 29. Februar 1788[1]) — samme Dag som Forordningen om Speciemønten — udgik „Verordnung (No. 21) wegen Einrichtung einer Schleswig-Holsteinischen Speciesbank in der Stadt Altona". I Forordet til Forordningen angiver Kongen som Hovedgrunden til Bankens Oprettelse, at Undersaatterne dér kunde deponere Sølvmønt, saa den ikke blev slidt i Omløbet og derved undervægtig. Dette kunde synes en nogen søgt Motivering, men det maa dog herved erindres, at Specierne toges efter Vægt, og at det i Møntforordningen var stærkt fremhævet, at Specierne skulde være fuldvægtige. Banken skulde som alt tidligere nævnt forenes med den 1776 oprettede Girobank, og Kongen havde som den første i Banken nedlagt 600.000 R. Sp. Banken skulde bestyres af et Medlem af det Altonaske Kommerzcollegium, de 5 Købmænd og 1 Magistratsperson, der nu udgjorde Direktionen for Girobanken, den adm. Direktør for det kgl. Bankkontor i Altona og 2 af Kongen udnævnte adm. Direktører. Senere skulde Direktionen indskrænkes til 7, idet kun 2 à 3 Købmænd skulde tiltræde Direktionen. I Møntsager bistod Møntkommissæren ved Altona Mønt Direktionen. Der var desuden en Overdirektion i København, bestaaende af de Deputerede i Finanskollegiet, Overprokurøren, et Medlem af tyske Kancelli og Møntdirektøren.

Banken havde forskellige Opgaver:

For det første kunde enhver Indvaaner i Herdugdømmerne deponere en Kapital i Specier og herfor faa et Folio, hvorpaa der som i Hamburgs Bank kunde til- og fraskrives Summer fra og til andre Folier. Endvidere kunde Banken udgive Speciesedler paa 80, 40, 20 og 8 Thalersp. = 100, 50, 25 og 10 Rthlr. Sch.-Holst. Kurant mod Indlevering af Speciemønt.

Sedlerne tryktes af Kobbertrykker Bruun med Kobberplader,

---

[1]) Chron. Sammlung der i 1788 erg. Verordn. und Verfüg. f. d. H. Schleswig und Holstein. Kiel 1802, p. 72 ff.

der var forfærdigede af Professor Kleve, paa Papir, der var leveret af Drewsen[1]).

Banken kunde yde 3 Maaneders Laan paa Guld og Sølv, men ikke mod nogetsomhelst andet Pant; den kunde derhos diskontere Vexler; ved Beregning af, hvor meget Banken kunde udlaane i Sedler, turde denne kun tage i Betragtning den mod udgivne Speciesedler forefindende Beholdning af Specier efter det foran under Altona-Mønten angivne Forhold, ikke derimod de paa Giro deponerede Specier.

Fortjenesten af Udlaansvirksomheden skulde benyttes til Bestridelse af Bankens Udgifter, det overskydende til Styrkelse af dens Fonds; skulde Driften medføre Tab, saaledes at disse Fonds eventuelt maatte angribes, vilde Kongen tilskyde det manglende, saaledes at Bankens Grundfond forblev intakt. De paa Giro indestaaende Summer maatte overhovedet ikke udlaanes. —

Af foranstaaende fremgaar, at den slesvig-holstenske Speciebank var en Statsinstitution, dog med en ikke ringe Selvstændighed.

De to første administrerende Direktører blev *Johan Christoph Donner,* adm. Dir. for Canalkompagniet i Altona, tidl. Dir. for Bankkontoret smstds. og *David Stahl,* Meddirektør i Bankkontoret; af Direktører fra Girobanken nævnes *William Hutschinson, Eggerick Johan Lübbes* og *Albrecht Christian Hoeck*[2]).

Ved Bankens Aabning nedlagdes i dens Hvælving i underskreven og stemplet Stand ialt 555.200 R. Sp. i Sedler, nemlig:

115.200 R. i 8 R. Sedler
224.000 - i 20 - —
208.000 - i 40 - —
8.000 - i 80 - —

hvortil kort efter kom 88.000 R.:

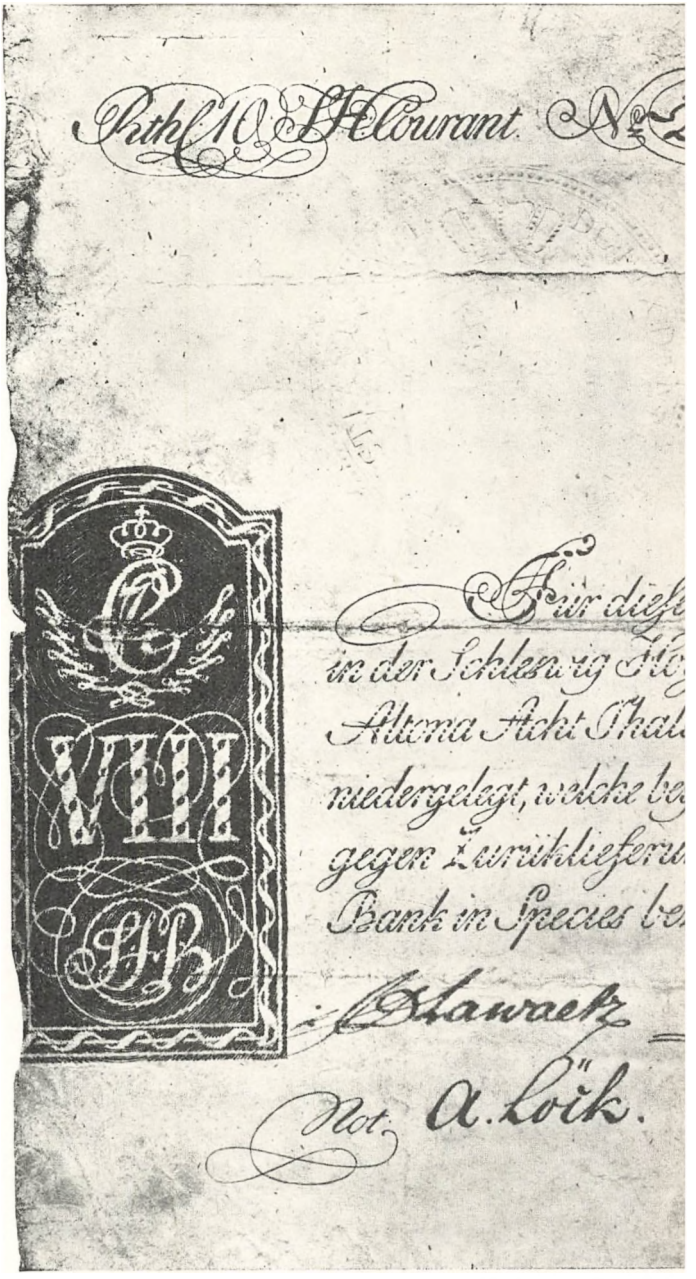
56.000 R. i 80 R. Sedler
12.800 - i 8 - —
19.200 - i 8 - —

og i 1789: 64.000 R. i 8 R. Sedler.

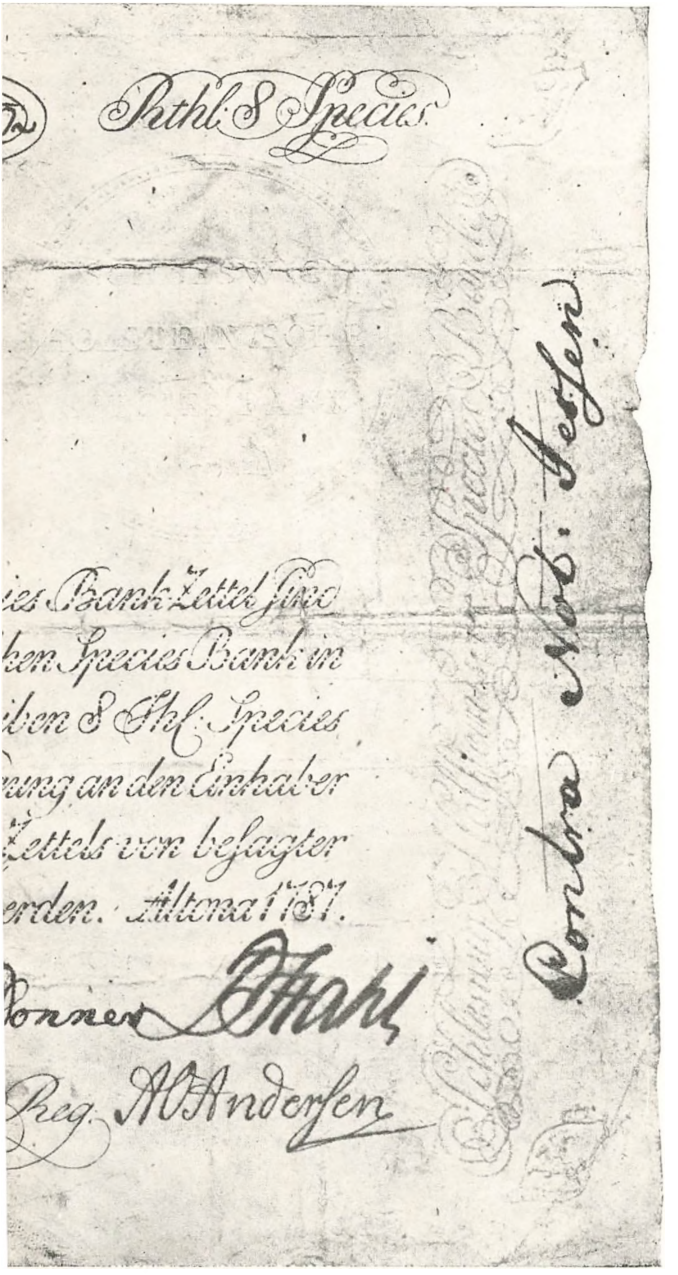
---

[1]) R. A. l. c. Prot., 1788, I, Nr. 30, 1790, I, Nr. 111.

[2]) R. A. l. c. Protokol 1787, II, Nr. 115, 161, kgl. Resl. 8. Aug. og 24. Oktbr. 1787.

8 Spthlr. = 10 Rt

Ist. Kurant 1787.

Man lagde saaledes ud med en Seddelstok paa rundt regnet ca. 700.000 R. Sp., som dog hurtigt forøgedes efter det fra først af fastlagte Forhold mellem Sølv og Sedler, 5 : 7, til ca. 850.000 R. Sp. og senere efter 5 : 8 til 960.000 R. Sp., idet man gik ud fra den af Kongen oprindelig nedlagte Sum af 600.000 R. Sp. i Mønt jfr. Indledning til Bankforordningen af 29. Februar 1788. Metalfonden vexlede dog stadig, i Begyndelsen formindskedes den, senere lykkedes det at forstørre den, saaledes at Seddelstokken kunde betydelig øges, ogsaa fordi man efterhaanden som Bankens Fasthed tiltog, ikke følte sig bunden af et saa højt Forholdstal som 5 : 8.

Det tjente i høj Grad til Bankens Sikkerhed og Soliditet, at alle de ældre Kurantmønter og de herpaa lydende danske Kurantbanksedler fra 1. Oktober 1788 udgik af Omløbet i Hertugdømmerne, idet Befolkningen herefter var henvist til at benytte Bankens Mønt og Sedler. Til Opnaaelse af dette Formaal var der givet de Indbyggere, der ikke inden 1. Oktober kunde blive af med Kuranten, Adgang til inden 15. Maj 1788 ved samtlige Amtstuer at tegne sig for Obligationer af et 10 Aars $3^1/_2$ % Laan, der skulde andrage ialt 500.000 R. Obligationerne lød paa Specier, og Indbetalingen skete med Kurant i det ved Møntforordningen 29. Februar 1788 bestemte Forhold, 125 R. K. = 100 R. Sp.

Som det i Finanskollegiets Indstilling af 19. Februar 1788 hedder, var det hermed Hensigten „at faa Massen af danske Banknoter i Slesvig-Holsten formindsket uden Omkostninger for Kongens Kasse“ (ved at Kurantsedlerne strømmede til København til Indløsning). Laanet skulde derfor gennemføres hurtigt med korte Frister for Subscriptionen og Obligationernes Løsning ved Indbetaling, saa man kunde „faa rømmet op i de danske Sedler i Slesvig-Holsten“.

Da samtidig ved Plakat 19. Marts 1788 den ny holstenske Mønt udelukkedes fra Kongerigerne, var der truffet alle Forsigtighedsforanstaltninger til Bankens Bestaaen inden for de økonomisk set ret gunstigt stillede Hertugdømmer. Den holstenske Mønt skulde i hvert Fald „for det første ikke have nogen bestemt autoriseret Værd som Dansk Kurant i Danmark og Norge“. Derimod kunde Indbyggerne i Kongerigerne selvfølgelig

tilforhandle sig de holstenske Mønter „efter deres Cours“ og frit udføre dem „til Hertugdømmerne eller til fremmede Steder“.[1]) Det var netop denne økonomiske Ligestilling af disse Provinser med fremmede Steder, man i saa vide Kredse nærede Angst for, som det senere viste sig, ikke uden Grund. Følgerne blev *baade* økonomiske og politiske.

Paa det foran skildrede Grundlag og under en dygtig, selvstændig og samvittighedsfuld Ledelse udviklede den slesvigholstenske Speciebank sig til en solid og mønstergyldig Institution, hvis Sedler selv under de vanskeligste Tider og Forhold indløstes med Sølv. Der hidsættes her en Oversigt[2]) over Bankens Seddel- og Møntkasse, Seddel Omløb og Diskontobeløb pr. hvert Aars 11. Oktober, der i Henhold til Bank-Frdgs. § 49 var Bankaarets Afslutningsdag:

	Sedler i Omløb	Sedler i Kasse	Mønt i Kasse	Diskonterings Sum
	R. Sp.	R. Sp.	R. Sp.	R. Sp.
1788	196,604	493,692	319,108	
1789	237,768	639,032	207,768	20,000
1790	611,260	245,104	468,996	162,700
1791	605,240	290,372	422,928	163,500
1792	649,612	259,188	465,612	184,000
1793	811,408	124,936	584,764	223,100
1794	1,326,468	145,036	807,464	477,302
1795	1,472,228	352,392	898,000	489,400
1796	1,672,280	289,944	1,046,488	624,477
1797	1,819,576	335,832	1,105,000	687,426
1798	1,917,640	188,364	1,191,492	722,462
1799	1,467,400	685,700	766,500	700,900
1800	1,667,864	301,136	957,864	710,000
1801	1,671,500	414,632	946,000	712,800
1802	1,761,600	311,912	1,015,000	689,600
1803	1,402,560	691,468	806,768	595,800

(Fortsættes)

[1]) R. A. l. c. Prot. 1788 I Nr. 30. Indst. 19. Resl. 20. Febr. 1788, Nr. 31—34. Nr. 49—50. Schous Frdgr. X. Kbhn. 1793 p. 7.

[2]) R. A. Schl.-Holst. Banks Cassations Protocol, Directions Protocol I—IV, Protocol over Sedlernes Underskrivning, Stempling og Beregning samt over de disconterede Vexlers Summer I—II og Kassekonto i Slesv. holst. Speciesedler I—II.

(Fortsat)	Sedler i Omløb	Sedler i Kasse	Mønt i Kasse	Diskonterings Sum
	R. Sp.	R. Sp.	R. Sp.	R. Sp.
1804	2,072,444	156,892	1,149,544	896,400
1805	2,221,200	204,576	1,274,500	984,200
1806	1,813,408	792,488	1,026,908	757,005
1807	2,124,240	507,172	1,150,424	915,107
1808	1,999,900	884,976	1,112,000	898,376
1809	892,588	1,425,148	401,196	521,889
1810	1,328,360	837,256	742,360	620,349
1811	695,876	1,163,924	189,076	519,166
1812	719,960	996,472	284,660	428,300
1813	842,300	868,472	11,360	431,600

For Aaret 1813 er Summerne opgjort pr. 23. Maj. Den i dette Aar tilstedeværende Kassebeholdning af Sedler, der bestod af:

1704	Stkr.	8	R. Sp.	Sedler	eller	136.032	R. Sp.
6368	—	20	—	—	—	127.360	—
8323	—	40	—	—	—	332.920	—
3402	—	80	—	—	—	272.160	—
					lalt:	868.472	R. Sp.

blev efter Finanskollegiets Ordre brændt paa den kgl. Mønt i Altona den 16. Oktbr. 1813, idet Bankens Saga var ude; Rigsbanken, senere Nationalbanken, skulde nu overtage Pengevæsenet for hele Riget.

Foranstaaende Opstilling er ikke helt i Overensstemmelse med den af Nathanson opgjorte,[1]) idet der dels er fundet nogle Fejl, dels er medtaget Kassebeholdningen i Sedler, saaledes at man ved at sammenholde denne med Omløbet kan se, hvor stor den hele Seddelmasse til enhver Tid har været.

Beløbene i Giro-Afdelingen — der var ubetydelige — og i Hamburg Bank er ikke medtagne; Fortjenesten har udgjort ca. 20.000 R. aarlig, der er indgaaet i Statskassen.

[1]) M. F. Nathanson: Danmarks National-og Stats-Huusholdning, 2. Udg., Kbhvn. 1844, p. 94 ff, 145—7; Om Mynt- og Bankvæsen m. m., Kbhvn. 1861 p. 27 ff, jfr. A. F. Bergsøe: Den danske Stats Statistik, II, Kbhvn 1847, p. 659, IV Kbhvn. 1853, p. 781. W. Scharling & Falbe Hansen: Danmarks Statistik, III, p. 283.

Som det fremgaar af Tabellen og Direktionens Protokoller arbejdede Banken sig støt fremad uden store Spring. I 1795—96 vakte en Del i London begaaede Falsknerier af Bankens Sedler en Del Røre og Opsigt, men det lykkedes den danske Gesandt i England at faa fat i Kobberpladerne.

I det hele taget er Direktionens Protokoller Gang paa Gang fyldt med Historier om falske Sedler. Størst Opsigt vakte det, da der en Tirsdag den 18. August 1801 anholdtes en fremmed, der havde søgt at vexle en falsk Seddel. Efter at han var arresteret, viste det sig, at det var Rigsfyrste Moritz Gustav Adolph von Salm Kürburg, som dog mod sin fyrstelige Ed blev løsladt. Sagen førte ikke til videre Spor,[1]) men Arrestationen kostede 4000 R. sl.-holst. Kurant; saameget fik man dog ud af det!

I 1799 vil man af Tabellen kunne se, at der skete et Brud i Udviklingen. Seddelomløbet reduceres pludseligt med ½ Mill. R. Sp., Seddelkassen forøges med et tilsvarende Beløb og Møntbeholdningen svinder ind fra ca. 1.200.000 R. Sp. til 766.500 R. Sp. Det var Handelskrisen i 1799, der her satte sine Spor.[2]) Herom melder Direktions-Protokollen[3]) den 7. Oktober, at der holdtes ekstraordinær Forsamling i Anledning af det kgl. Bankkontors Ønske om Prolongation af sin Vexelgæld. Dagen efter hedder det: „Da die Unfälle in der Handlung sich immer weiter verbreiten und bedencklicher werden, so versamlete sich die gesamte Direction heute abermals ausserordentlich um darüber zu berathschlagen, was etwas von Seiten der Bank geschehen könne, um den Folgen dieser Erschütterung des auswärtigen Kredits mit verbeugen zu helfen". Det vedtoges ob periculum in mora med den i Dag afgaaende Post at sende en Forestilling til Overbankdirektionen i København om Udvidelse af Diskonteringen i sammme Omfang som tilladt den dansk-norske Speciebank, naar den gik til det yderligst indrømmede Forhold mellem Sedler og Mønt. Den 19. svarede Overbankdirektionen, at den ikke kunde tiltræde Direktionens

[1]) R. A. Dir., Prot. I, p. 384 ff; II, p. 289. Finanskollegiets Rel. og Resl. Protokol 1796, II, Nr. 200, hvorefter en Jøde Jones i London 1796 fik 20 £ i Ducør for Opdagelsen af falske Sedler; 1802, II, Nr. 402.

[2]) Rubin l. c. p. 66.

[3]) R. A. Dir. Prot., II, p. 177—180.

Forslag, men maatte overlade den efter bedste Skøn at yde Kredit saavidt det var foreneligt med den Banken ved Reglementet paalagte Sikkerhed.

Samtidig opstod Uro i København for Oppebørslerne i Hertugdømmerne, idet Kongen ved Pl. 3. Decbr. 1794 havde tilladt sine Kasser der at modtage danske Speciesedler i Kurantbetalinger efter Kurs 100 : 125. Derved og ved den danske Speciebanks Opkøb og Udmøntning af ca. 900.000 R. Sp. paa Mønten i Altona var de danske Speciesedler bleven mere almindelige i Altona og Omegn, saa der opstod 2—3 % Disagio paa disse mod de slesvig-holstenske Speciesedler. „Ved de sidst indtraadte Konjunkturer og Rystelsen i den almindelige Kredit og ved at de danske Sedler var et af de faa Betalingsmidler, der blev tilbage for Handelen paa Hamburg, saa de hobede sig op i Omegnen, blev Kursen paa de dansk-norske Speciebanksedler nedsat, saa at de nu tabe 10 % og mere mod slesvig-holstenske Sedler. Derved søger Sedlerne til Kongens Kasser i Hertugdømmerne, hvorved opstaar et foruroligende Besvær med at yde de der forfaldne Udgifter, fordi ingen er forpligtet til at modtage dem." Kongen vilde derfor fremtidig kun modtage 5 Daler Sedler (4 R. Sp.), de større Sedler kun som Laan til 4 %[1]). Ikke saa mærkeligt, at Bankkontoret i Altona i disse Tider havde Vanskeligheder med at indfri sine Vexler hos Speciebanken sammesteds!

Vi nærmer os nu Krigens Tid. Den 8. Novbr. 1806 modtog Banken Underretning fra Kronprinsen om at tage Vare paa Møntbeholdningen, hvis et af de krigsførende Armékorps skulde bryde Militærkordonen og trænge frem til Altona, men da der Dagen efter kom Efterretning om Kapitulationen ved Lübeck, hvorved Preusserne under Blücher overgav sig til Franskmændene, opsatte Direktionen den Dagen i Forvejen besluttede Møntransport til Zahlkassen i Rendsburg. Senere overførtes betylige Dele af Møntbeholdningen til Kiel og Rendsburg.

Iøvrigt afsætter Krigsudbruddet 1807 ikke synderlige Spor i Bankens Liv. I flere Aar er Direktionen mest optaget af fal-

[1]) R. A. Finanskoll. R. og R. Prot. 1799, II, Nr. 246. Indst. 29. Oktbr. Resl. 1. Novbr. 1799. Patent 1. Novbr. 1799, som dog allerede ophævedes ved Patent Nr. 5 af 18. Februar 1801.

ske Sedler, Indretning af et nyt Bankhus, indre personlig Splid og Kiv, men omsider naar Krigens Dønninger ogsaa for Alvor denne faste Bank. Som det vil ses af Tabellen over Bankens Fonds, sker der i 1808—9 et betydeligt Omslag i disse Fonds. Medens Seddelomløbet indskrænkedes med c. 1,1 Mill. Sp., forforøgedes Seddelkassen med ca. 550.000 Sp. og formindskedes Møntbeholdningen med ca. 700.000 Sp. og Vexelbeholdningen med ca. 370.000 Sp., med andre Ord, Direktionen har maattet indkalde Specietilgodehavender til Erhvervelse af Sølvmønt til Imødegaaelse af Run paa Banken samt sætte Sedler ud af Circulation for at opretholde Bankens Likviditet. Uge for Uge maa Banken modtage Sedler for Sølv. Fra 1. Januar—23. Juni 1809 var udvexlet 854.020 Sp. for Sedler! Den 24. Juni holdt Direktionen Raadslagning om Bankens Stilling. Grunden til Indvexlingen var ikke Speciesedlernes Miskredit, men 1) den ikke forsete Konkurrence mellem saa mange Slags Sedler, 2) Udførslen af Speciemønt til Udlandet, 3) Indsmeltning af de nye Specier, der nu fremkommer og som er mere fuldvægtige end de ældre slidte. Banken har senest indkøbt 374.560 Sp. for Hamburger B.co. samt fra Marts 1808 ladet mønte Specier paa Mønten i Altona, men det foreskrevne Forhold mellem Mønt og Sedler var dog forrykket. Direktionen forlangte derfor af det kgl. Bankkontor, at det skulde indfri sine Vexler med Hamburger B.co., men det havde Bankkontoret, hvor gerne det end vilde, ikke paa Forhaand kunnet forskrive sig til at opfylde. Herefter maatte Direktionen se Fremtiden i Møde med Bekymring, hvad den gjorde Indberetning til Overbankdirektionen ɔ: Finanskollegiet om. Det skulde nok hjælpe![1]) Paa fornyet Henvendelse svarede Finanskollegiet, at det ikke saa sig i Stand til under de forhaandenværende Forhold at lade Bankkontoret betale sin Vexelgæld i B.co. eller Specier, men paa den anden Side fritog Direktionen for Ansvar for at Forholdet mellem Sølv og Sedler var forrykket. Ved et Seddelomløb den 28. Oktbr. 1809 af 927.712 R. Sp. mod en Møntbeholdning af 436.320 R. Sp., udgjorde Afvigelsen 79.075 R. Sp., idet Forholdet mellem Sølv og Sedler ikke maatte overstige 5 : 9.

Med det nye Bankaars Begyndelse i Oktbr. 1809 var der

[1]) R. A. Dir. Prot., III, p. 114—15, 234, 241, 341—44, 372—73.

imidlertid sket et pludselig Omslag i Stemningen. Nu gik ustandseligt Uge for Uge Mønt ind og Sedler ud, hvad der sandsynligvis stod i Forbindelse med Høsten, der medførte Udførsel til Hamburg af Kornvarer m. v., saaledes at Trangen til Udførsel af Specier og Sølv i Barrer ophørte. Freden med Sverige i December 1809 kan ogsaa have virket beroligende paa Stemningen; man tænkte sig Muligheden af en almindelig Fred.

Bankens Styrelse betænkte sig derfor — trods de nylig overstandne Vanskeligheder — ikke paa at komme Bankkontoret til Hjælp med et ret betydelig Beløb i ny Speciemønt, idet man vilde undgaa dennes Opkøb paa Markedet med deraf følgende Deroute i Kursen. Ogsaa paa anden Maade ydede Banken Regeringen Støtte.

Efter at der Uge for Uge var indvexlet Mønt for Sedler, saaledes at Bankens Status herved betydelig forbedredes, indtraadte i den tredje Uge af Januar 1810 atter en Vending til det værre, idet Mønten igen begyndte at strømme ud af Banken. Paany maatte Bankkontoret holde for, idet man opfordrede det til at indfri Statens Vexler med B.co. Advarslen i 1809 havde altsaa ikke frugtet; Direktionen havde i Stedet for at benytte det gunstige Øjeblik til saavidt muligt at sige sig løs for Makkerskabet med Staten og dets Bankkontor i Altona, bøjet sig for Regeringens vanskelige Stilling og opretholdt Forbindelsen.

Direktionen iværksatte iøvrigt en fortsat Kreditindskrænkning, idet den inddrog sine Tilgodehavender i Vexler mod Betaling i Hamburger B.co, hvorfor den lod mønte Specier. Den havde da ogsaa den Tilfredsstillelse at se Møntudvexlingen standset omkring 21. April 1810, saaledes at Status ved Bankaarets Slutning 11. Oktbr. kunde tage sig saa godt ud som i Tabellen anført, men fra den 17. Novbr. 1810 gik det atter raskt ned ad Bakke, væsentlig hjulpet paa Vej af Overbankdirektionen og Bankkontoret i skøn Forening. Krigens Fortsættelse, Englands haarde Greb om det danske Monarki betog Folk Haabet om Bedring. Mønten strømmede ud af Banken Dag for Dag og Uge for Uge, medens Overbankdirektionen gentagne Gange maatte forsikre Direktionen, at det var de sidste Aars uheldige Omstændigheder, der bar Skylden herfor, og at Overdirektionen ikke kunde lægge Direktionen noget til Last i saa Henseende!

I Efteraaret 1811 indtraadte atter en Bedring, og det gik op og ned i nogen Tid, men Banken indløste stedse promte sine Sedler, indtil Direktionen en Tirsdag i Midten af August 1812 modtog Meddelelse fra Overdirektionen om, at Hs. kgl. Majestæt den 7. allernaadigst havde resolveret, at der strax skulde afsendes 20.000 Specier til den Rendsburgske Hovedkasse, og at iøvrigt Bankens hele Møntforraad og Effekter uden Ophold skulde transporteres til Rendsburg, hvor det skulde forblive, indtil anden Ordre fra den højstkommanderende eller Kongen selv forelaa. Følgen heraf var, at al Vexling af Sedler i Mønt maatte ophøre og Bankens hele Forretning indtil videre indstilles, hvorom en Bekendtgørelse af 11. s. M. optoges i Altona Merkur[1]) og opsloges paa Bankens Dør, medens Bankens Mønt, Sedler, Obligationer m. m., pakkedes i Kister; allerede Onsdag Nat satte den hele Transport sig i Bevægelse for under militær Eskorte at afgaa til Rendsburg. Direktionen gjorde Modforestillinger hos Overbankdirektionen og fremhævede det daarlige Indtryk dette maatte gøre paa Publicum til Skade for Banksedlernes Kredit.

Den 12. Januar 1813 erholdt Direktionen den endelige Besked om Rigsbankens Oprettelse, hvorefter „es von der Reichsbank als der einzigen Grundlage des neuen Geldwesens abhängen wird die Art der Thätigkeit dieses Institut näher zu bestimmen".[2]) Hertil sluttede sig 3. Febr. et kgl. Rescript om Bankens Ophør; i de paafølgende Dage overgik Bankens Møntforraad til Rigsbanken.

Men allerede siden hin Augustnat, da Bankens Forraad kørtes til Rendsburg, havde den ført en hensygnende Tilværelse. Flytningen havde „afstedkommet Mistro til Instituttets Sikkerhed til Dækning af Sedlerne". Speciebanksedlernes Credit var sunket i den sidste Tid 6 %. „Saalænge Sedlernes „Realisation" ɔ: Indløsning ikke igen traadte i Kraft i samme Omfang som hidtil, vilde denne Misère ikke bortfalde". Overfor Kongens Ønske om tillige at forbyde al Udførsel af Specier, maatte Finanskollegiet hævde, at den fri Omsætning og Udførsel af Sølv var fornøden for at opretholde Hertugdømmernes Kredit. Uden dette vilde Modtagelsen af de danske Sedler i Hamburg strax blive

[1]) R. A. Dir. Prot. III p. 70 ff.
[2]) R. A. l. c. p. 115.

nægtet. Kongen vilde desuagtet forbyde al Udførsel undtagen 1/1 Specier, men da Kollegiet paany „wiederholt und dringend" forestillede ham Betænkelighederne herved — Monarkiets sidste økonomiske Tilflugt vilde da svigte —, gav han efter og tillod Udførsel tillige af 2/3 og 1/3 Sp. samt Sølv i Barrer.[1])

Nathanson erkender Bankens gode Indretning og Møntreformens sikre Gennemførelse, samt Reformens gavnlige Indflydelse paa Hertugdømmernes økonomiske Forhold sammenlignet med Kongerigernes, men erklærer den samtidig for unødvendig og overflødig, en højst mærkelig Modsigelse. Ganske vist gjorde den ikke stor Nytte som Giro- og Laanebank, men den opretholdt et fast og sikkert Møntsystem i Hertugdømmerne, saaledes at Befolkningen selv under Krigens værste Virvar havde en urokkelig Værdimaaler for alle Ting at rette sig efter. Om dette ikke maatte siges at være det vigtigste af alt, vilde det overhovedet være vanskeligt at paavise en Seddel-Banks Nytte.

2. Den dansk-norske Speciebank.

Det var, som allerede flere Steder omtalt, en væsentlig Forudsætning for Altonabankens Oprettelse og Speciemøntens Indførelse i Hertugdømmerne, at denne Reform skulde efterfølges af en lignende i Kongerigerne. Men var der Vanskeligheder og Børnesygdomme forbundne med Reformen i Hertugdømmerne baade paa Grund af almindelig Mistro og Kritik og navnlig som Følge af Monarkiets Indvikling i Krigen mellem Sverige og Rusland, var der visselig end større Hindringer at overvinde i Kongerigerne, hvor Seddelpressens Misbrug ganske anderledes havde grebet om sig,[2]) idet Metalpengene i Virkeligheden her var fortrængt af de uindløselige Papirpenge. Sølvet var ikke længer Værdimaaler i Landet, men i Udlandet var det Værdimaaler for selve de danske Sedler, Mønthistorien var bleven Seddelhistorie.

Efter at de værste Følger af Krigstilstanden var overstaaet, skred Regeringen til Udførelse af sin Beslutning af 2. Juli 1790, (hvorved Kongen approberede Finanskommissionens Forslag, jfr.

---

[1]) R. A. Fin. Koll. R. og R. Prot. 1812 II. B Nr. 121, 123. Forest. 9. og 12. Septbr., Resl. 11. og 14. Septbr. 1812.

[2]) C. U. D. v. Eggers: Underr. om den nye Danske og Norske Species-Bank. Kbhvn. 1791. p. 3–5.

ovenfor under Københavns Mønt), om Kurantbankens Realisation, en ny Speciebanks Oprettelse og Speciemøntens Indførelse i Kongerigerne, men den magtede ikke — det maa strax indrømmes — ved egen Hjælp at oprette en Speciebank her saaledes som i Altona. Det blev en *privat Institution*, om hvis Oprettelse og Indretning der af Finanskollegiet den 28. Januar 1791 nedlagdes Forestilling hos Kongen ɔ: Kronprins Frederik, der afgav Resolution i Sagen den 11. Febr. s. A.[1]) Det maatte være Hensigten med den nye Bank, at den skulde afløse den gamle Kurantbank, hvortil Regeringen fik Overbankdirektionens Tilslutning, saaledes at Bankoctrojen af 29. Oktbr. 1736 ikke var til Hinder for Speciebanken. „De til Papirpenge udartede Danske Banco Sedler" skulde afløses af „en ved sig selv saa meget mueligt sikker Land- og Handelsmynt, hvis Værdi ligger i Mynten selv, og Papirpenge derfor bestandig worde afskaffede". Banken skulde octrojeres paa 40 Aar og undergives en af Interessenterne valgt „Directions fri Administration uden mindste Indgreb uden for", idet Direktionen i alt Banken og dens Bestyrelse vedkommende skulde „afløses fra den Ed og Pligt, hvori den staar til Deres Majt. og Landet paa det, at Interessentskabet . . . maatte være . . . forvisset om, at den *kgl. Enevoldsmagt ikke nogensinde skal gøre Hinder eller Skaar i dette Instituts fri Bestyrelse*". Kongen forbeholdt sig til Gengæld for de Banken meddelte Friheder $^1/_3$ af Nettogevinsten udover 4—8 %, og af hvad der overgaar 8 % $^1/_2$; hver Actie skulde være paa 400 Sp; „den nye Bankes Ind- og Udbetalinger samt Indvexlingen af dens udstedte Sedler skulde skee efter Species Beregning, *dog* med den Tilladelse, at forsaavidt Interessentskabet ikke strax kunde bringe rede Valuta tilveje til Indskuddene, eller Banken ikke strax have fornødent Forraad af Species til Vexlingen, dertil maa kunne bruges de nuværende Sedler efter deres Cours ved Indbetalingen eller Vexlingen; de af denne Bank udmyntede Species og udstedte Speciessedler skal have frie Løb i Hertugdømmerne med den der indførte Species Mynt og Sedler og modtages i Casserne sammesteds, men i Rigerne for det første og indtil et fast Forhold imellem Species og Courant ligesom i Hertugdømmerne kan fastsættes, ickun forsaavidt Afgifterne skal erlægges i Specier".

[1]) R. A. Fin.koll. R. & R. Prot. 1791 I Nr. 18.

Som bekendt indeholdes i disse Sætninger Bankens Svaghed. Ved første Øjekast ses den store Forskel mellem denne Bank og den slesvig-holstenske. I denne sidste indskød Kongen en betydelig Kapital i Specier; den skulde kun drives i Specier og al anden Mønt strax fordrives fra dens Virksomhedsomraade. I den første kunde gøres Indskud i Kurant efter Kurs, følgelig ogsaa Udbetalinger i Kurant efter Kurs, Landene var oversvømmede af Kurant, der først efterhaanden i smaa aarlige Portioner skulde inddrages og afløses af Specier; først da var det Hensigten som i Hertugdømmerne at fastsætte en bestemt Kurs mellem Specier og Kurant, eller om man vil en vis Kurantværdi for Specien, naar denne efterhaanden var trængt dybere ind i Omsætningen. Det hele var og blev en uhyggelig Sammenblanding af Valutaer, hvis Skæbne var ganske og aldeles afhængig af, hvad Fremtiden vilde bringe, og hvorledes den dansk-norske Stat og dens Regering igennem en lang Aarrække maatte blive stillet, baade hvad Personer og Forhold, inden- som udenlandske angik. Dette erkendte Regeringen meget vel, idet den ansaa det for „overmaade vigtigt, at dette nye Institut jo før jo hellere kunde sættes i Virksomhed, fordi man ikke kan vente, at Landets Penge og Credit-Væsen kan naae nogen Fasthed førend den gamle Bankes Realisation faaer Fremgang, hvilket ikke kan ske uden naar den nye er aabnet"; der er heri baade noget falskt og noget sandt. Thi det var rigtigt, at den gamle Bank maatte lukkes, for at den nye kunde faa Vækst, men det var højst usikkert, om det var rigtigt at aabne den nye Bank, naar Dørene til den gamle dog stadig stod paa Klem. Det skulde hurtigt vise sig, at de blev vristede op paa vid Gab.

Banken skulde tillige være Laane- og Depositobank. Den skulde benytte den tidligere beskrevne Speciemønt. Dens Sedler skulde lyde paa 80, 40, 20 og 8 R. Sp.

Disse Speciesedler „skulde uden nogen bestemt Agio, *efter deres Cours*, saalænge Forholdet mellem dem og Dansk Courant endnu ikke er bestemt, gaae fra Haand til Haand som rede Penge, *dog uden at nogen skal være tvungen at modtage Sedlerne* mod sin Villie samt, at disse skal modtages icke allene i alle Kongel. Casser i Hertugdømmerne, men og i Rigerne, hvor Afgiften skal erlægges i Species". Heraf blev Følgen, at Sed-

lerne ikke kunde nægtes Modtagelse ved Udbetaling af de kgl. Kasser.

Angaaende det ovenfor berørte højst saarbare Punkt: Bankens Ret til at indfri sine Sedler med Kurantbankens efter Kurs, har Finanskollegiet til Kongen ɔ: Kronprinsens Beroligelse i fornævnte Forestilling[1]) optaget en længere Udvikling, der ikke er uden Interesse, idet den viser Regeringens onde Samvittighed, ja man ligesom føler den Pæl, der sidder Schimmelmann i Kødet, naar Talen er herom: Denne Indfrielsesmaade „kan heller ikke anses som en Afvigelse fra den almindelige Regel; thi da Coursen af den nuværende Banks Sedler ikke er andet end det paa en given Tid existerende Forhold mellem dem og virkelige Speciesedler, eller, som er det samme mellem dem og Sølv, saa er disse Sedler, givne efter Cours, lige med Species eller Sølv den Dag, da Vexlingen skeede, og saalænge den Cours ikke forandres; thi for disse Sedler kan købes saa mange Species, som de er givne for". — Men Kollegiet indrømmer ikke med tilstrækkelig Styrke, hvor vaklende Kurantens Kurs var, selv om den i Øjeblikket stod nogenlunde. Baade Banken og den Private var i høj Grad udsat for, naar Banken havde modtaget eller udbetalt Kurantsedler efter Kurs, bagefter ikke at kunne faa det Antal Specier, de ved Vexlingen var tagne for. — „Da fremdeles disse Sedler ikke udstedes af det Institut, som giver dem i Vexlingen for Species, men løbe paa et andet Instituts Credit, hvor der forudsættes at være Valuta for det, de lyder paa, i Effecter, skiønt icke i rede Mynt, og da ved deres efter Coursen antagne Priis det allerede er taget i Betragtning, at de ved Institutet, som udsteder dem, icke fuldt kan realiseres med Mynt, saa kan hverken siges, at Species Banken realiserer med Sedler, som løbe paa deres egen Credit, eller at den vexler med Papiir imod Species, naar den giver den nuværende Banks Sedler i Vexling. Lægges til at Institutet, som har udstædet disse Sedler, for saa vidt realiserer dem paa den Tid, da de af Species Banken bruges til Vexlingen, at det modtager dem for fuld Betaling for en reel Fordring, og casserer dem ligesom de indkomme, saa erholde de endnu mere den Værdi, hvorfor de gives". — Dette er det rene Sofisteri

[1]) jfr. R. A. Varia Møntv. vedk.

fra Finanskollegiets Side; den nye Banks Likviditet gjordes afhængig af en anden Bank, hvis Administration den ikke havde Indflydelse paa. Hvad kunde det nytte at tilsige Speciebanken en fri og uafhængig Direktion, naar der gennem den af Regeringen fuldstændig afhængige Kurantbanks Sedler hjemledes disse en Indtrængen paa Speciebankens Omraade, der jo kun skulde være beroende paa denne selv? Hvor hyklerisk fra Regeringens Side at prøve paa at døve sin egen og andres Samvittighed ved disse Floskler, naar den fra sin 3 Aar ældre Reform i Hertugdømmerne meget godt vidste, hvorledes Sagen burde gribes an.

„Der kan altsaa efter vores Indsigt" — fortsætter Kollegiet — „i denne Tilladelse ikke være noget stridende imod Species Bankens Natur". — En frejdig Udtalelse efter alt det foreliggende! — „Saalænge den gamle Banks Sedler er det egentlig gangbare Betalings Middel, vil ogsaa de, som giøre Laan i Banken til saadanne Betalinger i Landet, som skal ske i Courant, være mere tiente med en saadan Vexling, end med at erholde Species, som de icke lige til kan bruge til slige Betalinger. Dog holde vi for, at Valget hvorledes de tilbydende Sedler skulde vexles, enten med rede Specier eller med Courantsedler efter Cours, maatte staae hos Banken og icke hos Seddelens Ihændehaver, som naturligvis vilde benytte sig deraf til sin egen Fordel og paa Bankens Bekostning". — En nydelig Speciebank; det var i Virkeligheden kun en Kurantbank efter Specieregning!

Kollegiet har dog ømmet sig ved at indrømme offentligt og paa Prent hele denne Tankegang: „Imidlertid har man taget i Betænkning i Octrojen at nævne Aarsagen til denne Tilladelse, at det nemligt var mueligt, at Banken i Førstningen ikke kunde have tilstrækkelig Forraad af Species til dermed at indløse sine Sedler, efter som det let kunde give Anledning til Mistydninger".

Der rejste sig strax fra første Færd en vægtig Opposition mod dette Arrangement. Da Staten ikke selv magtede at stille Banken paa Benene, men maatte ty til det private Initiativ og Købmænds Kapital, maatte den sikre sig nogle af disse til at gaa i Spidsen for Foretagendet og vove deres Penge. Den maatte derfor høre disse Købmænd om, hvorledes de saa paa hele Foretagendet. Næst at udtale, at det vilde fremme den nye Banks

Seddelomløb, om Kongen i sine Kasser modtog dens Sedler ogsaa i Kurantbetalinger efter Kurs, fremhæver Købmændene følgende: „Er det unægtelig, at den nye Banke som attraaes oprettet, aldrig vil opnaae dens Hensigt, med mindre den indrettes og bygges paa saa faste Grundsætninger, at den i Publikum kan opnaae en fuldkommen og uindskrænket Tilliid; at denne Tilliid aldrig vil kunne erhverves, naar dens Skiæbne kommer at staa i Forbindelse med og derved giøres afhængig af fleere tilfældige Omstændigheder. Saa bliver det unægtelig en nødvendig Hovedsætning, som Octrojen maatte indeholde:

„at det vel tillades, men ingenlunde paabydes den nye „Banke, at modtage de nu i Omløb værende Courant-„Sedler, men: at det Banken paa det udtrykkeligste for-„bydes, nogensinde at betiene sig af disse Courant-Sedler „til Omvexling eller Betaling af dens udstædte Species „Sedler". —

Det ved denne 8 § i Udkastet til Octrojen bestemte, tror man uomgiængelig herefter at burde forandres, om end og Bankens Aabning desformedelst længere maatte udsættes, indtil de fornødne Species kunde blive myntede."

Regeringen kunde saaledes ikke siges ikke at være alvorlig advaret, men den tog intet Hensyn hertil. Overfor Bankkommissærernes og Købmandshusenes Betragtninger „at det var stridende imod en Specie-Bankes Natur, som var grundet paa Sølv, at realisere med en anden Bankes Sedler", havde Finanskollegiet „dog ikke kunnet overbevise sig om denne Menings Rigtighed". Naar Regeringen trods Købmandsstandens Indsigelser absolut vilde forcere Banken frem, skønt Forberedelserne langt fra stod Maal med Forarbejderne til den holstenske Bank, faar man det Indtryk, at Regeringen derved for enhver Pris vilde imødegaa de saa berettigede Indvendinger imod den holstenske Møntreform, at den skilte Hertugdømmerne fra Kongerigerne. Derfor gjaldt det snarest muligt at tilvejebringe om ikke andet saa et Skin af Møntreform og Speciemønt i Danmark—Norge.

I inderlig Forbindelse med Spørgsmaalet om Sedlernes Realisation (Indfrielse) staar Bankfondens Størrelse og Beskaffenhed.

Dens Størrelse satte man til 6000 Aktier à 400 R. = 2.400.000 R.Sp. = c. 3 Mill. Kurant, idet man tog den gamle Banks Udlaansvirksomheds c. 5 Mill. Kurant i den Slags Laan, som Speciebanken skulde befatte sig med, til Ledetraad. Fonden vilde da tilstede en Seddelcirculation henimod nævnte Beløb. Men langt interessantere er, at det tillodes Interessenterne — som ovenfor sagt — at berigtige Indskudene i Kurantsedler efter Kurs, hvad der er en naturlig Konsekvens af Speciesedlernes Indfrielse med Kurant. Ogsaa herimod protesterede Købmændene. Gav man Tilladelse hertil, vilde alle benytte sig heraf „og saaledes vil den nye Banke i Stædet for Sølv finde sin hele indskudte Fond at bestaa i Courante-Sedler, som ikke uden dens Tab synes at kunne forvandles i Sølv. — Publici Tillid til Banken maatte uendelig derved svækkes, og den solide Grundvold, hvorpaa den absolute bør bygges, derved bortfalde". De foreslaar i det mindste de 2 første Indskud à 10 % erlagte i rede Sølv. — Hvor uimodsigeligt rigtigt! Der falder et tungt Ansvar paa Ernst Schimmelmann for at have siddet dette Krav overhørig. Hvor langt anderledes havde Landet ligget, om han og Kronprins Frederik i rette Tid, mens Landet var i Velgaaende, havde konsolideret dets Økonomi paa en fast og urokkelig Banks Grundlag? Hvor langt anderledes havde Landet da kunnet modtage de frygtelige Krigens Aar 1807—13? De havde ingen Undskyldning, thi de vidste, hvorledes Sagen skulde gribes fat. I Hertugdømmerne kunde man lige til 1812 indfri sine Sedler. Vel vilde det have krævet en Del Aars virkelig Resignation fra de styrendes Side, en gennemført Økonomi, en Nedskæring af den for det beskedne Monarki for store Administration etc. — Men Finanskollegiet kunde „ikke forandre sin Mening, at Indskudene i Courant Sedler i det mindste ved de første 20 % ikke maatte kunne afvises, . . . men at det ved de følgende Indskud kan overlades til dem, som have Bankens Bestyrelse, at udelukke eller fremdeles at modtage dem". Akkurat det modsatte af hvad Købmændene foreslaa, og netop saa slapt og holdningsløst som der ikke maatte handles i en Sag af denne Vigtighed og i direkte Modstrid med den Handlekraft og Stringens, der var udvist i Holsten.

Ogsaa om Forholdet mellem Fond og Sedler herskede der

Uenighed mellem Købmandsstanden og Regeringen. Regeringen mente, at i et Land, der har tilstrækkelig Mønt ved Siden af Sedler — et saadant Slaraffenland mente man at Kurantbankens Lukning og Speciebankens Aabning sluttelig vilde hidføre — „maae hine omløbe ohngefær i lige Summa med denne. — At *den nuværende Penge-Circulation* i Rigerne, som kan antages at være omtrent *17 Millioner*, er overlæsset, derom kan Finants-Collegiet ikke tvivle, icke alleene af den Aarsag, at de Danske Banko Sedler, som tilforn tillige omløb i Hertugdømmerne, nu næsten alleene ere indskrænkede til Rigerne, uden dog at deres omløbende Summa, i det mindste icke forholdsmæssig er formindsket. ....Vi troe icke at fejle, naar vi formode, at en *Circulation af 12 Millioner vil være alt, hvad Rigernes nærværende Forfatning kan holde i Omløb*, altsaa vilde efter foregaaende Forudsætninger næppe kunne circulere mere i Sedler end 6 Mill."

Da Regeringen mente, at ingen vilde indskyde Kapital uden 6 % Udbytte, og der — som ovenanført — ikke kunde regnes med en større Fond end 2.400.000 Sp. = 3 Mill. R. K., opstillede Kollegiet følgende Overslag:

6 % af 3 Mill. R. K.	180.000 R. K.
Administration	15.000 —
Renter af den ufrugtbare Del af Fonden, c. 300/m R.	12.000 —
Tab	10.000 —
Møntomkostninger, hvis der aarlig sloges 500/m R. à 1¾ %	8.750 —
	225.750 R. K.

Der maatte indvindes 225.750 R. K. for at give 6 % Udbytte, hvilket til 4 % svarer til en Kapital af c. 5.700.000 R. K., hvoraf 300.000 R. K. i Kasse, 5.400.000 R. K. i Omløb. Dette giver et Forhold til den indskudte Kapital af 19 : 10 (men rigtignok et langt højere Forholdstal til den virkelige Metalfond). Skønt Kollegiet i Principet kunde gaa med til det andetsteds hævdede Standpunkt 3 : 1, maatte Kollegiet dog af mange Grunde anse dette Forhold meget for højt: Rigernes forholdsvis lidet tætte Befolkning og snævre Grænser, Production, Industri og Handels Incapacitet til at holde store Summer i Omløb, Faatal af

store Købmandshuse, der i Nødsfald kunde yde Banken Understøttelse, saa den „ved et saa urimeligt Forhold af sine Sedler til sin rede Fond kunde gaae en temperair Miscredit i Møde", samt den nuværende Bank og Følgerne af dens forøgede Seddelmasse. Selv om man regnede med en Fond af 3 Mill. i rede Penge (formenlig Kurantsedler!) og Sikkerheder for de udlaante 5,4 Mill., ɔ: en Værdi af mindst 7,2 Mill., hvis Banken bestyres paa rette Maade, ialt c. 10,2 Mill., vilde det højeste Forholdstal være 19 : 10, som Kollegiet kunde se sig beroliget ved, og dette maatte endda ses paa Baggrund eller Basis af den rede Beholdning, som jo baade kunde være større og mindre end den fra først af indskudte Fond. „I roelige Tider og naar Landets Handelsbalance ikke er det ugunstigt, kan Tilfældet, at en stor Mængde af Sedler skulde komme tilbage til Banken, næppe tænkes som muligt." En pludselig og betydelig Underbalance, Krigsuroligheder el. lign. kunde derimod medføre store Udvexlinger af Mønt. Kun i ganske særlige Tilfælde skulde Kongen kunne give Tilladelse til en Udvidelse af Forholdet til 22 : 10. Octroyens § 9 er ikke helt klart affattet, men det var dog den almindelige Opfattelse, at Kongens Tilladelse udkrævedes for at gaa fra 19 : 10 til 22 : 10, og at herudover maatte man slet ikke gaa.[1])

Skønt Kollegiet paa hele dette Omraade paa ingen Maade synes at have draget for snævre Grænser for Seddeludstedelsen, navnlig naar man — hvad Kollegiet jo nok i Virkeligheden tænkte paa — havde in mente, at Metalfonden kun var saa som saa, vilde Købmændene her gaa videre, idet de ikke mente, der ellers kunde blive Udbytte nok, saa Folk følte sig opfordrede til at tegne Aktier. De kunde godt tænke sig 3 : 1, i hvert Fald 12 : 5. Den temporaire Udvidelse til 11 : 5 (22 : 10) kunde de ikke finde heldig; den vilde ved eventuel Anvendelse kun vække Opsigt, Mistillid og Panik fremfor et fra først af fastsat videre Forholdstal. Ogsaa paa dette Punkt blev Kollegiet ved sit; Kollegiet roste sig af at ville bekendtgøre Forholdstallet i Octroyen, „hvilket ellers ansees som eet af de Punkter, der ved en Bankes Administration frem for alle bør holdes hemmelig." —

Da Kronprinsen den 11. Febr. 1791 godkendte Kollegiets Indstilling, tog han et Par Forbehold, der ikke er uden Interesse.

[1]) Eggers l. c. p. 65.

For det første forbeholdt han sig „at fastsætte en større Andel for os af Fordeelen", naar Forholdet mellem Sedler og Beholdning tillodes ansat til 22 : 10, en højst egoistisk Fordring, naar det netop drejede sig om at konsolidere en ny Bank. Vel har man i nyeste Tid set noget lignende — dog ved gamle fæstnede Nationalbanker! — men ingenlunde kunde det tage sig godt ud for Speciebankens Vedkommende, der skulde oparbejde en fast Værdimaaler. Fordeelen maatte hellere være henlagt til Reservefondet eller i hvert Fald af Kongen være garanteret anvendt til Indfrielse af Statsgælden til den ældre Bank med tilsvarende extra Indfrielse af Kurantbanksedler.

Bortset fra nogle mindre Ændringer f. Ex. med Hensyn til større Indskud inden Bankens Aabning, knytter der sig særlig Interesse til Kronprinsens Bestemmelse om, at der „for at opmuntre til Betaling i Sølv" af dem, der indbetale Indskud i Kurant-Sedler, skal erlægges „til Mynte-Omkostninger" $2^3/_4$ %, hvilket var en Del mere end af Kollegiet foreslaaet, saaledes at der for 100 Sp. Andel i Banken skulde erlægges i Kurant-Sedler Valuta af $102^3/_4$ R. Hamb. Banco efter Kurs. Det var ikke meget, men dog noget i den rigtige Retning. Kongen selv overtog 604 Aktier, der vilde blive erlagt i klingende Speciemønt. Det var en Del mere, om end langt fra nok!

I Overensstemmelse hermed udstedtes 16. Febr. 1791 aabent Brev „hvorved indbydes til Interessentskab i en nye Dansk og Norsk Species-Banque, som oprettes i Kiøbenhavn i Aaret 1791" og samme Dag „Octroy og Reglement for den Danske og Norske Species-Banque paa 40 Aar". Der nedsattes en foreløbig Bankkommission, bestaaende af 2 Medlemmer af Finanskollegiet, Wendt og Tetens, samt følgende Handelshuse „fra hvilke Banco-Commissarier hidtil have været valgte", nemlig Ryberg & Comp., L. J. Cramer, J. Thulstrup, Blacks Enke & Comp., Abraham Falck & Sønner, der modtog Tegning. Da denne sluttedes 16. April, var der tegnet 1384 Aktier over det fastsatte Antal, 6000 Stk., og der maatte foretages en Afkortning.[1]) Da de stipulerede første Indskud var indbetalte, kunde Banken træde

[1]) Eggers l. c. p. 165. Bankkom.s Bekg. 20. April 1791 R. A. Finanskollegiets R. & R. Prot. 1791 I Nr. 65 Forest. 19. Resl. 20. April 1791 jfr. Nr. 114. Forest. 14. Resl. 15. Juni 1791.

i Virksomhed den 1. Juli 1791, hvorom udstedtes Forordning af 24. Juni.

Hermed traadte Banken altsaa ud i Livet, og begyndte sin Virksomhed med Seddeludlaan ved Vexeldiskonto, Laan mod haandfaaet Pant i Obligationer eller Varer, med Giro og Deposito m. v. Ret hurtigt opstod Tvivl og Strid. En General-Krigs-Commissær Morten Wærn følte sig fornærmet over at være nægtet nogle Vexlers Diskontering, og der udvekledes i Pressen flere skarpe Indlæg mellem Parterne[1]). Om Forstaaelsen af DL. 5—14—56 med Hensyn til løse Kvitteringer for Afbetalinger paa haandpantsatte Obligationer rettedes der Henvendelse til Kongen[2]). Den 16. og 22. Oktbr. 1794 vedtoges efter en Del Fødselsveer Convention for Interessenterne i Banken[3]).

Ved 2. Resl. af 15. Febr. 1792 ophævedes den midlertidige Bankkommission og udnævntes en Kontrol med Valutaen for Bankens Sedler bestaaende af den gamle Banks Direktion og den synkende Fonds Overdirektion[4]).

Af Banken udfærdigedes følgende Sedler[5]):

Af Aar	8 R. Sp.	20 R. Sp.	40 R. Sp.	80 R. Sp.	Ialt
1791	59,500 Nr. = 476,000	21,000 Nr. = 420,000			896,000
1792			24,500 Nr. = 980,000	34,500 Nr. = 2,760,000	3,740,000
1796			6,000 Nr. = 240,000	20,000 Nr. = 1,600,000	1,840,000
1797	26,000 Nr. = 208,000			7,500 Nr. = 600,000	808,000
Ialt.	684,000	420,000	1,220,000	4,960,000	7,284,000

[1]) Til D'Hrr. Interessentere i d. d. n. Sp. Bank, Kbhvn. 1793, Opl. og Bem. v. G.-K.-Commissær Wærns Tilskrift, meddelt af Dir., Kbhvn. 1794, Udtog af Wærns Skrifter, Kbhvn. 1795, Svar paa Opl. og Bem. af Dir. fra Wærn, Kbhvn. 1794, Forts. af Wærns Skrivter, Kbhvn. 1795, R. A. Specbk. Dir. Resl.protokol Nr. 1, f. 130, hvorefter Wærn havde præsenteret en Vexel paa et fingeret Handelshus i Hamburg.

[2]) Spec. Bankens Repræsentanters Ans. Kbhvn. 1796.

[3]) Udkast til Conv. Kbhvn. 1794, Convention, Kbhvn. 1794.

[4]) R. A. Finanskoll. R. og R. Prot. 1792, I, 47 og 49, Forest. af 7. Febr. 1792.

[5]) R. A. D.-N. Sp. Banks Bog over Sp.-Sedler og Komitésedler 1791—1814.

Sedlerne tryktes med Kobberplader, der leveredes af Professor Terkel Kleve, med hvem der 9. Marts 1793 blev indgaaet en fuldstændig Kontrakt om Fabrikationen.[1])

Medens der i Bankens første Aar viste sig ret gode Konjunkturer, saaledes at Direktionen — hvad der var højst fornødent og forudseende — kunde realisere Dele af sin Beholdning af Kurantsedler uden Tab, eller i hvert Fald synderligt Tab, og for det indvundne købe Sølv til Udmøntning[2]) begyndte en Krise at vise sig ved Vinterens Begyndelse 1797, der strax gav sig Udslag i Seddeludstedelsen, idet de sidste 80 R. Sedler af 1797 udstedtes 6. Aug. 1798, de sidste 40 R. Sedler med Aar 1796 20. Juli 1798, de sidste 20 R. Sedler af 1791 den 2. Oktbr. 1798 og de sidste 8 R. Sedler af 1797 den 3. Septbr. 1799. Først i 1810 udstedtes paany 40 R. Sedler af 1796 og 20 R. Sedler af Aar 1791. Af 8 R. Sedler 1797 var en mindre Del udstedte 1801, men iøvrigt stagnerede Seddelfabrikationen.[3]) Et andet Bevis paa Situationens Tryk var Indførelsen af 4 R. Sedler.[4]) Paa ganske samme Maade som man i Kurantbanken, da det gjaldt om at faa Sedlerne presset længere ned i Omsætningen, udstedte først 5 R. K., senere 1 R. K.-Sedler, saaledes fik man i Speciebanken nu ogsaa 4 R. Sp.-Sedler, for hvilke der blev Anvendelse, da de større Sedlers Omløb indskrænkedes.

Det Punkt, hvor Krisen naturligvis først og fremmest satte ind, var Forholdstallet imellem Beholdning og Seddelmasse. Bankens Direktion havde i Henhold til Oktrojen selvfølgelig hidtil holdt sig til 10 : 19, men ved Udgangen af Aaret 1797 var der foretaget en betydelig Vexling paa 600.000 R. Sp. Mønt ud af Banken. Asiatisk Kompagni skulde bruge 600.000 R. i Piastre til en udgaaende Chinafarer og holdt Licitation herpaa. For at intet pludseligt Stød derved skulde foranlediges paa Kursen, havde Banken overtaget hele Leverancen, hvilket havde støttet Kursen, saa den stod al pari 100 : 125, efter hvilken Kurs mod Kurant Bankens Sedler i Henhold til Plakat 3. Dcbr. 1794 —

[1]) R. A. Dok. til Dir. Resl. prot., Nr. 1, 1791—95, Nr. 219.

[2]) R. A. Speciebankens Direktions Resolutionsprotokol I, f. 88, 94, 138, 141, 147,

[3]) R. A. Forn. Bog over Speciesedler 1791—1814.

[4]) R. A. Finanskoll. R. og R. Prot. 1798 II Nr. 207. Forest. 28. Resl. 31. Aug. 1798.

som tidligere omtalt — var jævnstillet den slesvig-holstenske Banks. Bankens Sedler havnede derfor hyppigt i Hertugdømmerne,[1]) men kunde ogsaa i Kongerigerne anvendes til Betaling til de kgl. Kasser af Afgifter bestemte i Kurant.[2]) — Imidlertid var der nu sket adskillige Fallitter, hvorved forskellige solide Handelshuse uforudset kunde rammes af Vexler. For at standse de onde Følger ved at gøre Udveje i en Hast for Penge til saadanne Handelshuse, som kunde have gode Effekter, men ikke rede Kassebeholdning til at klarere Vexler, som ved saadanne Lejligheder uformodentlig faldt til Last, havde de bedste Handelshuse forenet sig og subskriberet 200.000 R. og Banken tiltraadt denne Subskription med 100.000 R. K. Dernæst forestod 11. Decbr. Termin 1797, hvortil navnlig af offentlige Institutioner var begært Laan paa Hypotheker c. 300.000 R. „til de nye opbygte Stadens Huse og Gaarde". Alle disse Omstændigheder var nu stødt sammen. Om end Banken, efter at Leverancen af Piastre var fyldestgjort, havde 2½ Mill. R. Sp., *hvoraf kun 50.000 R. i danske Kurantsedler* efter Kursen — et virkeligt smukt Resultat efter de 7 Aars Virksomhed — og selv om Fonden havde Tilvæxt ved staaende Ordrer paa forsigtig Indkøb af Sølv i Altona, hvorved var tilkommet 400.000 R. K. i Sølv og postdagligen mere tilkom, saa vilde Banken dog søges mere end sædvanligt og det vilde have skadelig Indflydelse paa det almindelige, dersom den nægtede at fyldestgøre Vedkommendes Forlangende. Den søgte derfor ex tuto Kongen om Tilladelse til at gaa til 10:22. Kongen gav 8. Dcbr. 1797 Tilladelsen paa Betingelse af, at den kun anvendtes i yderste Nødvendighed; inden 6 Maaneder skulde den „stræbe" (!) efter at have trukket sig tilbage 10:19.[3])

I Maj 1798 indberettede Direktionen til Regeringen, at den i sidste 11. Decbr. Termin og i Begyndelsen af Januar Kvartal havde været nødt til at benytte sig af Tilladelsen af 8. Decbr. til at overskride Forholdet 10:19, men havde dog saa lidet benyttet sig af Tilladelsen, at den kun havde benyttet ¼ af den tilladte større Circulation. Fra 23. Februar var den kommen

[1]) R. A. Dir. Prot. I. l. c.
[2]) R. A. Fin.-Koll. R. & R. Prot. 1794 II Nr. 147. kgl. Resl. 11. Juli 1794.
[3]) R. A. l. c. 1797. II Nr. 282.

tilbage til Octroiens Grænse og ikke overskredet den, skønt den havde paataget sig at levere Asiatisk Compagni 200.000 R. Piastre, men den var dog Octroiens Grænse saa nær, at det maatte befrygtes, at naar ikke Sølvindkøbet inden 11. Juni Termin skulde have en mærkelig større Fremgang, vilde Banken mangle Fonds til Udlaan, som kunde fordres i 11. Juni Termin, saa meget mere som der var indkommet Begæringer fra Trondhjem og Bergen fra de der oprettede Laaneinstituter, fra hvilke der kunde formodes, at betydelige Laan paa Varer vilde fordres. Derfor søgte man nu om en ny Tilladelse paa 6 Maaneder, saafremt Omstændighederne nærmere hen mod Terminen maatte fordre det. Selv om der var indkøbt ikke ubetydelige Kvantiteter Sølv, og Beholdningen, naar Beholdningerne ved de forskellige Laaneinstituter i Norge medregnedes, derved var forøget, saa var Banken dog ikke helt betrygget, hvis der begærtes flere Laan. Der var jo ogsaa Indskudet i det nye octr. Assurancecompani paa Varer og Effekter. Ligesom Finanskollegiet i Almindelighed ansaa det for vigtigt, at i disse Tider, hvor saa mangfoldige offentlige og private Foretagender og Behøvenheder kræve Fonds, disse ikke maatte mangle, saa var det ogsaa saare væsentligt for Norges Beboere, at Ejerne af de betydelige Værker, hvis Produkters Afsætning ved nærværende Konjunkturer paa en vis Maade er standset, af Mangel paa Fonds ikke nødsages til at indskrænke deres Produktion, uden at tale om, at derved frembringes Midler for Majestætens Kasse til at udrede de betydelige Kapitaler af den udenlandske Gæld, som dels allerede var opsagte, dels kunde formodes at blive det.

Det sidste var visselig ikke det mindst vigtige. Den 6. Juni 1798 bevilgede Kongen Udvidelsen af Seddelmassen.

For at give et Overblik over Gangen i Seddelomløbet, hidsættes en Oversigt over Speciebankens Udstedelse af dansknorske Speciesedler, og disses Fordeling paa Omløbet uden for Banken og Kassebeholdningen, alt i R. Species pr. 31. Decbr.[1]).

---

[1]) R. A. Den dansk-norske Speciebanks Protokol for af Casseren modtagne Speciesedler 1791—1815, Balance af Regnskabet over Speciebankens 4 R.-Sedlers Fabrication, Balancebog til Hovedbogen, 1791—1816, alm. Hovedbog, Litra B. Naar Edv. Holm, l. c. 3 Binds, 2. Del, 2. Hæfte, Kbhvn. 1909, p. 639 anfører, at Speciebankens

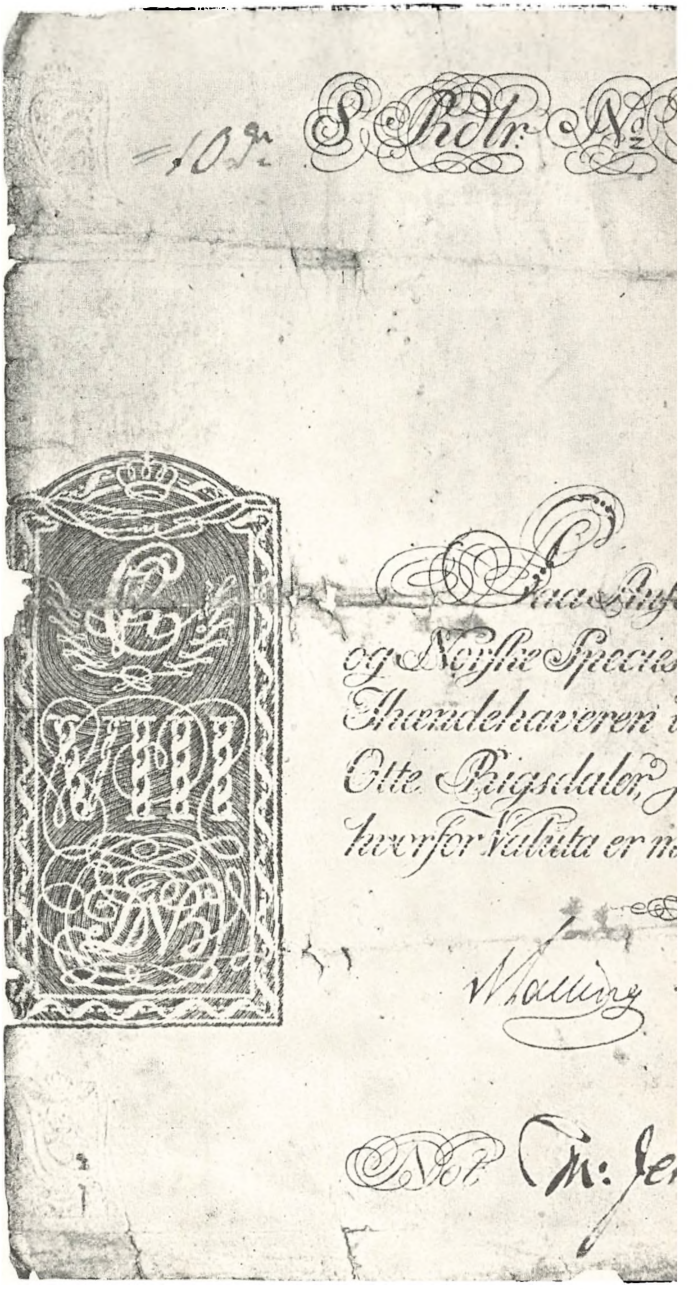
Fra 21. Juli til 14. September var Tilladelsen af 6. Juni ikke benyttet, derefter var sædvanligvis ikke brugt over, men under, ja betydelig under 1/4 af den tilladte Udvidelse. For at indskrænke sig og arbejde sig hen til det sædvanlige Forhold til den Tid, da den sidste 6-Maaneders Tilladelse udløb, havde Direktionen efterhaanden, især i de sidste Maaneder, inddraget fra Circulationen og henlagt i Banken c. 600.000 R. Sp. Sedler, og dersom Sølv kunde have været købt uden Skade, vilde Banken let have kunnet drage sig ind under det sædvanlige Forhold 10 : 19, saa Forlængelse ikke havde været fornøden. Men dens Sølvbeholdning havde under betydelige Vexlinger, og da der af Banken skulde leveres 300.000 R. Piastre til Asiatisk Compagni for at ikke en Licitation skulde skade Kursen, maattet noget aftage. Imidlertid var der Mangel paa circulerende Penge her og i Hamburg. Det maatte derfor formodes, at der i Terminen vilde stilles Krav til Banken. Dennes Repræsentanter havde derfor bemyndiget Direktionen til at ansøge om en Forlængelse. Det vilde have mislige Følger for den Circulation, hvorpaa de frugtbringende Rørelser i Næringsvejene beror, hvis Laan og Disconto fra Banken skulde, især i Terminstiden, standses. Efter Kollegiets Anskuelse var det saaledes Statens Vel mere end Bankens Fordeel (!), der foranledigede det, som i Overensstemmelse med Octroien ønskedes. Den 5. Dcbr. 1798 bevilgedes derfor en ny 6-Maaneders Udvidelse.[1])

Det hjalp altsammen ingenting. Krisen tog til og blev værre og værre. I Løbet af Vinteren havde Banken indskrænket sine Laan saavel som sin Diskontering, dels for at drage sig tilbage fra den af Kongen tilladte Udvidelse af Forholdet mellem Specier og Sedler, dels fordi Banken som Følge af Asiatisk Compagnis store Sølvindkøb havde set sine Forraad formindsket. Denne Indskrænkning af Laan og Diskonto var til en Begyndelse vel ubelejlig, men bevirkede dog ikke nogen trykkende Forlegenhed, men Vanskeligheder havde dog sluttelig begyndt at vise sig. Meget

Sedler i Decbr. 1793 var naaet til 199.300 R. Sp. er dette Beløb ikke helt rigtigt, som det fremgaar af Tabellen. Der opføres i det Hele forskellige Beløb hos Edv. Holm med „Mallingiana“ som Kilde, der ikke fuldt harmonere med de Tal, der her anføres direkte efter Bankens Bøger.

[1]) R. A. Fin. Koll. R. og R. Prot. 1798 II, No. 298.

	Seddelmassen						Heraf i:	
	80 R. Sp.	40 R. Sp.	20 R. Sp.	8 R. Sp.	4 R. Sp.	Ialt	Kasse	Omløb
1791	80,000		60,000	56,000		196,000	118,000	78,000
1792	80,000		100,000	72,000		252,000	134,000	118,000
1793	120,000		120,000	84,000		324,000	116,000	208,000
1794	360,000		220,000	104,000		684,000	2,000	682,000
1795	1,600,000	500,000	310,000	136,000		2,546,000	65,000	2,481,000
1796	3,560,000	900,000	340,000	264,000		5,064,000	170,000	4,894,000
1797	4,213,200	952,560	305,040	403,200		5,874,000	418,000	5,456,000
1798	4,529,200	1,029,760	285,440	521,600	62,400	6,428,400	955,000	5,473,400
1799	4,529,200	1,029,760	285,440	569,600	480,120	6,894,120	2,670,000	4,224,120
1800	3,890,800	804,960	168,640	426,400	716,120	6,006,920	4,242,000	1,764,920
1801	3,780,400	741,760	130,040	357,600	735,920	5,745,720	5,352,000	393,720
1802	3,773,200	734,560	124,040	350,000	733,920	5,715,720	5,424,000	291,720
1803	3,773,200	734,560	124,040	350,000	733,920	5,715,720	5,465,000	250,720
1804	3,773,200	734,560	124,040	350,000	733,920	5,715,720	5,530,000	185,720
1805	3,773,200	734,560	124,040	350,000	733,920	5,715,720	5,442,000	273,720
1806	3,773,200	734,560	124,040	350,000	733,920	5,715,720	5,516,000	199,720
1807	179,200	74,560	34,040	70,000	43,920	401,720	176,000	225,720
1808	179,200	74,560	34,040	70,000	43,920	401,720	108,000	293,720
1809	179,200	74,560	34,040	70,000	43,920	401,720	164,000	237,720
1810	179,200	114,560	54,040	70,000	43,920	461,720	218,000	243,720
1811	179,200	114,560	54,040	70,000	43,920	461,720	217,000	244,720
1812	179,200	114,560	54,040	70,000	43,920	461,720	302,000	159,720
1813	179,200	114,560	54,040	70,000	43,920	461,720	404,000	57,720

8 R. Sp., med Aarstal 1791,

den dansk-norske Speciebank.

vederhæftige Institutioner og Private havde meldt sig om Laan nu eller til Terminen mod bedste Sikkerhed, men Banken havde svaret ikke at kunne udvide sit Udlaan, hvorfor de var „ikke lidt forlegne. Som en Følge heraf kunde man anse den nuværende Vanskelighed i at omsætte kgl. eller af Kongen garanterede Obligationer uden Tab i Stedet for, at de forhen i lang Tid have været søgte og have kunnet sælges med Fordeel." Naar Laan paa saadan Sikkerhed maa nægtes, vil de tabe i Værdi. Der kom ogsaa en Mængde gode Vexler, og da Banken vedblev at indskrænke Diskontoen, fik enhver Diskonterende endnu mindre i Forhold til det, han begærede, deraf nye Klager. I 1794 havde foreligget Omstændigheder af lige Beskaffenhed; da laante Speciebanken i Kurantbanken og udvidede sin Diskonto og Udlaan. Pengemanglen ophørte, uden at Kursen led noget. Dersom ikke Asiatisk Compagnies saa særdeles betydelige Sølvindkøb, med hvilket dets Vare-Afsætning til fremmede Stæder ikke har staaet i Forhold, og for hvilket Staten paa en vis Maade staar i Forskud, var indtruffet, vilde Banken ikke have set sig nødsaget til formedelst Afgang i sit Sølvforraad at gøre de Indskrænkninger, den nu har maattet foretage. Dets Forraad siden 1794, da Pengemangel sidst sporedes, var voxet fra c. 200.000 R. til henved 3 Mill., hvorpaa efter Forholdet 19 : 10 kunde circulere 5,7 Mill. R. Men ved Asiatisk Compagnis Sølvindkøb, er Sølvforraadet gaaet ned til c. 2 Mill. R. Kun ved Inddragning af allerede circulerende Sedler og Indskrænkning af nye Udtællinger især i Diskonto, havde Banken kunnet holde sig til sit Forhold. Diskonto var bleven 8 à 900.000 R. mindre end forhen. I lige Forhold var Circulationsmassen aftagen. Pengemanglen vilde være tiltagen, om Kongen ikke havde tilladt 10 : 22. For nu ikke at skabe yderligere Pengemangel gaves 5. Juni 1799 ny 6 Maaneders Udvidelse af Forholdet mellem Fonds og Sedler til 10 : 22.[1]) Et Bidrag til Lettelse af Bankens Seddelomløb var ogsaa den ved Pl. 9. Oktober 1798 givne alt omtalte Tilladelse til Udstedelse af Sedler paa 4 R. Sp.

Men samtidig tog Finanserne en betydelig Del af Bankens Sølvbeholdning til udenlandske Speciebetalinger.[2]) I Foraaret

[1]) R. A. l. c. 1799, I, No. 144.

[2]) Bergsøe l. c., II, p. 662, Nathanson, l. c. p. 106—10, p. 111.

1799 begyndte disse Sølvlaan med, at Banken overlod Finanserne 250.000 R. Sp. af Bankens Sølv hos Bankkontoret i Altona paa Betingelse af, at Finanserne for hver 1000 R. Sp. Sølv, der brugtes, indbetaltes 1000 R. Sp. og afdrog paa Laan i Banken andre 1000 R. Sp. i Kurantsedler.[1])

Det er ikke helt korrekt, naar Nathanson og Bergsøe — som en slavisk Efterplaprer af Nathanson —- udtaler en fældende Dom over Direktionen i denne Anledning. Thi *fra først af* var disse Transaktioner ingenlunde forkastelige. Finanserne fik en Del dansk-norske Speciesedler fra Hertugdømmerne, som Kollegiet lige saa godt kunde have ønsket vexlet af Banken i Specier. Naar Finanserne modtog umøntet Sølv i Stedet for, sparede Banken Møntningsomkostninger, hvad Direktionen netop tilsigtede. Efter de oprindelig aftalte, fornævnte Vilkaar kunde der saaledes intet indvendes mod Transaktionen. Det var først da Finanskollegiet *interimsvis* valgte at betale med Kurantsedler til Pari-Kurs 125, at disse „Sølvberøvelser" blev i høj Grad angribelige.

Til Belysning af Bankens hele Status i disse Tider hidsættes en Oversigt over Sølvfond, Fond i Kurantbanksedler og Omløb, der er noget mindre end i forrige Tabel angivet, idet her er fradraget de Sedler, der „hvilede hos Bankkontorerne i Christiania, Trondhjem og Bergen"[2]); Beløbene er angivne i R. Sp.

Det vil af denne Oversigt ses, hvilket skæbnesvangert Spring tilbage i hele Bankens Stilling der indtraadte med Aarene 1799—1800. Hertil bidrog i højeste Grad Finansernes nævnte Misbrug af Banken, — som de i sin Tid havde misbrugt Kurantbanken. Til sin Undskyldning fremhævede Bankdirektionen som alt berørt, at Finanskollegiet havde truet med at hæve de i den kgl. Kasse beroende Speciesedler i Speciemønt, og at Banken saa alligevel var kommet af med Sølvet, tilmed i møntet Stand. Rent bortset fra, at det var et stort Spørgsmaal, om Finanserne, i hvert Fald senere paa Aaret, virkelig havde været i Besiddelse af saa mange Speciesedler — de efterfølgende Begivenheder

---

[1]) R. A. Speciebankens Direktions Resl. Protokol 2 f. 233, No. 856.

[2]) l. c. Protokollen 1—4, der ikke helt stemmer med de i R. A. Mallingiana, Kurantbanken, en vedlagt Liste over Courser, Rede Bank Valuta m. m., opgivne Summer.

Opgørelses Dag	Fonds				Berettiget Omløbs Maximum	Omløb
	Sølv	Kurantsedler efter Kurs		Ialt		
31. Dcbr. 1791	90,617	139 5/8	128,329			62,972
31. — 1792	105,735	139 3/4	18,722			53,153
31. — 1793	101,456	139 5/8	59,420			199,300
31. — 1794	306,067	125 1/4	107,347	413,414	785,487	681,546
29. — 1795	1,543,916	125	6,398	1,550,314	2,945,595	2,490,638
30. — 1796	2,741,527	125 7/8	74,024	2,815,551	5,349,546	4,798,034
29. — 1797	2,605,998	125	139,616	2,745,614	6,040,346	5,299,784
28. — 1798	2,415,247	125 5/8	97,413	2,512,660	5,527,852	5,365,267
31. — 1799	694,586	125	1,345,489	2,040,075	4,488,165	4,218,718
30. — 1800	435,069	135	562,554	997,623	1,895,484	1,671,270
29. — 1801	271,610	139 7/8	44,598	316,208	600,788	341,340
28. — 1802	191,602	138 7/8	81,738	273,340	519,346	230,842
31. — 1803	186,924	146 1/8	10,511	197,445	375,145	213,914
28. — 1804	155,377	147 1/2	727	156,104	296,598	151,641
30. — 1805	185,745	138 1/8	19,050	204,795	389,110	234,373
30. — 1806	117,120	150 3/4	8,329	125,449	238,553	166,195
29. — 1807	159,529	151	239,846	399,375	758,812	192,057
30. — 1808	189,621	190	70,381	260,002	494,000	258,077
29. — 1809	134,002	386 3/4	1,856	135,858	273,131	201,296
28. — 1810	149,717	562 3/4	8,346	158,063	300,320	201,014
24. — 1811	139,498	776	7,407	146,905	279,115	207,151
29. — 1812	78,608		6,867	85,475	162,398	124,960
31. Marts 1813	9,072		176,346			34,768

tyder ikke derpaa — var det Regeringens Pligt ikke at øge Bankens Vanskeligheder. At disse var store, viser Direktionens Ansøgning om ligesom i 1794 at laane 4 à 500.000 R. af de Kuranter, der var bestemt til den efter hele Finansplanen bestemte Afbetaling paa Statens Gæld til Kurantbanken og dermed følgende Nedbringelse af Kurantsedlernes Masse. Den fik Tilladelse hertil mod hurtig Tilbagebetaling inden 1. September 1799[1]), skønt det jo netop var Speciebankens Opgave først og fremmest at paase Kurantsedlernes Indskrænkning hurtigst muligt[2]).

Den 26. Oktober 1799 begærede Kollegiet paany at erholde Sølv mod Betaling i Kurantsedler — der var ikke mere Tale om Speciesedler — for et Beløb af 300.000 R., ligesom Kollegiet ogsaa vilde have fat i 300.000 R., der af Banken var stillet til Raadighed for Børsen til Køb af kort Banco. Det sidste nægtede Direktionen, det første gik den med til, da de kgl. Kasser dog fik mange Speciesedler fra Hertugdømmerne, som kunde forlanges vexlede mod Specier. Man maatte saa hellere *overlade Finanserne umøntet Sølv mod Interims-Betaling i Kurantsedler à 125*[3]).

Finanserne nægtede — som tidligere omtalt — tilslut at modtage de danske Speciesedler i de holstenske Kasser, fordi disse Sedler faldt 10 % mod de holstenske, og Folk derfor benyttede enhver Lejlighed til at komme af med dem til Zahlkasserne i Betaling for Skatter og Afgifter, medens Kasserne ikke igen kunde blive af med dem til Befolkningen, der ikke var pligtig til at modtage dem. I November udelukkede man derfor disse Sedler med Undtagelse af 4. R. Sedler fra Modtagelse i de offentlige Afgifter i Hertugdømmerne. Dette skulde selvfølgelig ikke stille den dansk-norske Speciebank bedre.

Naar Sedlerne i Hertugdømmerne faldt 10 % var det en Følge af, at Banken i sin Ængstelse var begyndt at benytte sin

[1]) R. A. l. c. Prot. 2, f. 238, Nr. 810.

[2]) l. c. Prot. 1, f. 136 og 141: I 1794 laante Direktionen af Kurantbanken 300,000 R. til Diskonto, „da fremmede Vexler ikke paa Børsen kunne sælges", men umiddelbart efter købte Dir. en stor Del Sølv for Kurant til Udmøntning af Specier. Nathansons Kritik paa dette Punkt er derfor ogsaa stærkt overdreven.

[3]) l. c. Prot. 3, f. 7.

Ret efter Octroien til at indfri sine Speciesedler med Kurantsedler efter Kurs, tilmed Parikurs 125[1]), hvad der medførte Klager til Kongen fra Handlende i Flensborg over, at Banken ikke indfriede sine Sedler med fuld Valuta[2]).

Direktionen undlod ikke at gøre Regeringen bekendt med alle disse Forhold. Krisen 1799 havde bevirket en Forringelse af de dansk-norske Speciesedlers Værdi i Hertugdømmerne og i Hamburg, endmere da Bankens Forraad af møntet og umøntet Sølv omtrent var udtømt, og Banken maatte holde inde med Vexling af sine Sedler. Da Rendsborg Kasse i den seneste Tid alene havde faaet dansk-norske Speciesedler indbetalt, havde Regeringen indskrænket Modtagelsen til 4 R.-Sedler. Da Handelskonjunkturerne og Balancen nu bedrede sig, vilde Direktionen gerne forbedre sine Sedler ved Vexling, men *manglede Sølv*. Finanskollegiet mente ganske vist, at en Realisation i Kurantsedler efter Kurs, vilde formindske Speciesedlernes Masse saa meget, at Realisation med Specier derefter kunde begynde. — At Kollegiet holdt herpaa, er forstaaeligt, da det havde fyldt Banken med Kurantsedler, saaledes at Direktionen ogsaa af den Grund maatte indfri med disse. —

Men Bankdirektionen oplyste for Kollegiet, at der af Banken var udtaget 2 Mill. Specier. Indfrielse med Kurant efter nuværende Kurs, vilde forvolde Bankens Debitorer store Tab, da de havde modtaget Laan i Speciesedler, da Kursen var 125 paa Kurantsedler. Debitorerne vilde blive meget slet stillede, naar Laanene hastigt inddroges i Kurantsedler efter Kurs. Saadant maatte ikke direkte nægtes, men søges undgaaet. Banken havde i Øjeblikket selv formindsket sine Speciesedler med 1 Mill. R. Sp. og faaet Kurant til Forvekslinger. Hvad enten Banken vexlede med Specier eller Kurant, maatte den vente at faa Størstedelen af sine Sedler tilbage — hvad ogsaa af Oversigten kan ses virkelig skete —; vexledes med Specier, strømmede Sedlerne til, navnlig de store, der ikke mere modtoges i de kgl. Kasser i Holsten, og forsaavidt ogsaa fra Kongerigerne, som Speciesedler kunde indvexles med mindre Agio end Specier;

[1]) Efter Nathanson, Om Mynt og Bankvæsen, p. 22, stod Kurantsedlerne efter September 1799 i 131.

[2]) R. A. l. c. Prot. 3, f. 33.

vexledes med Kurant efter nuværende Kurs, var der mange der vilde tjene ved Vexling, c. 6—8 %, i Kurantsedler mod tidligere Parikurs.

Direktionen henstillede derfor til Finanskollegiet:

1) *at erholde tilbage, hvad Kollegiet forrige Aar fik i Sølv fra Banken* eller fik i dens Speciesedler mod Betaling i Kurantsedler efter Kursen 100 : 125, og at Finanskollegiet indtil da vilde deltage i Bankens Tab ved Realisation af sine Sedler.
2) at Forbudet mod de store Sedlers Modtagelse i de kgl. Kasser i Hertugdømmerne ophæves.

ad 2, vilde Kollegiet overveje Sagen,

ad 1, refererer Kollegiet for Kongen:

a. Direktionens Paastand om at den, hvis den havde haft sit Sølv, kunde have inddraget sine Sedler uden Tab.
b. Sølvet var overladt mod Interimsbetaling i Kurant til Pari.
c. Kollegiet havde lovet snarest at skaffe Sølvet tilbage.

Finanskollegiet havde faaet Sølv for[1]) 845.145 R. 38 β Sp.

I Kurantbanken var deponeret 456.000 R. Sp. Sedler, der maatte forblive der.

I Omløb var		4.088.168 R. Sp.
hvorfra gik fornævnte	456.000 R.	
og de nu forfaldne Indskud paa Aktier	300.000 R.	756.000 R. Sp.
	Igen til Realisation	3.332.168 R. Sp.

Heraf havde Kollegiet erholdt 845.145 R. 38 β Sp. som er en $^1/_4$, hvorefter Kollegiet skulde deltage med $^1/_4$ i Tabet paa Realisationen.

Kollegiet kunde have forlangt Sølv for Speciesedler, men dem kunde det ikke skaffe dengang, det kneb med at skaffe Bankkontoret i Altona Sølv til udenlandske Betalinger! En aaben Tilstaaelse af, at Kollegiet havde pudset Banken, da det truede den med Speciesedlers Vexling for at laane Sølv.

Kollegiet lover nu at deltage i Tabet indtil det kan indfri

[1]) altsaa ikke for det af Nathanson og med ham Bergsøe nævnte Beløb af 1.150.000 R. Sp., de 300.000 R. Sp. til Kursens Opretholdelse bør nemlig ikke medtages her.

Sølvlaanet! Men det var visselig ikke det samme som at gengive Banken dens Likviditet.[1])

Om Sedlernes Circulation i Hertugdømmerne var der stadig Diskussion og Forhandling mellem Regering og Direktion. Dengang Kongen den 1. Novbr. 1799 indskrænkede de holstenske Kassers Modtagelse af de dansk-norske Speciesedler til 4 R.-Sedlerne, havde Banken 4.600.000 R. Sp. Sedler i Omløb paa en Fond af 395.600 R. Sp. i Specier og Sølv, Resten i Kurantbanksedler. Samtidig havde Banken faaet Lov til at gaa til 10:22. Siden havde Banken indskrænket sine Speciesedler til en Ubetydelighed og begyndt Indvexling med Specier saaledes, at Kursen i Hamburg havde nærmet sig de slesv.-holst. Speciesedlers. Selv om der ikke var større Fordel ved at vexle Speciesedler med Specier fremfor med Kurantbanksedler efter Kurs, var der dog nogen Gevinst, og det kunde give Anledning til at tømme Banken for Resten af Sølv, men Finanskollegiet var efter Direktionens Skøn interesseret i, at den lille Beholdning af Sølv blev i Landet. Man kunde naturligvis paabyde Indfrielse med Kurantsedler, men det var dog ikke heldigt. Kunde Speciesedlerne derimod ogsaa faa Afløb i Hertugdømmerne igen, var de jo godt af Vejen. Desuden var det formaalstjenligt, om der i Hertugdømmer og Kongeriger fandtes ens Betalingsmidler i Omløb. Af dansk-norske Speciebanksedler var i Øjeblikket o: Febr. 1801, kun i Omløb 590.000 R. Sp., Finanskollegiet havde i Kurantbanken ladet c. 1 Mill. R. Sp. Sedler indvexle mod Kurantsedler, saaledes at denne Sum skønt en i Kurantbanken hvilende Fond, maatte henregnes til det i Omløb værende Beløb, saalænge Speciebanken ikke havde indfriet den, men denne Indfrielse havde netop i de Dage fundet Sted med Kurantbanksedler. Speciebanken havde i Febr. 1801 i Specier og Sølv 376.900 R. Sp. der efter Octroien var mere end tilstrækkeligt til at holde 590.000 R. Sp. Sedler i Omløb. Disse Sedler mente Kollegiet var spredte og fordelt i Kongerigerne, saa der ikke kunde være saa mange i Hertugdømmerne, at de kunde forvolde nogen Forlegenhed. Da Kollegiet ogsaa tænkte paa at afgive, hvad det havde af Specier mod Specie-Sedler eller Kurantsedler til Banken, og da Direktionen

[1]) R. A. Fin. Koll. R. og R. Prot. 1800 I Nr. 84 b, 172 Forestillinger 18. Marts og 20. Maj 1800, Resl. 21. Marts og 28. Maj s. A.

havde erklæret, at hvis Forbudet af 1. Nvbr. 1799 blev ophævet, vilde den ubetinget indløse sine Sedler med Specier, fandt det ingen Betænkelighed ved at tilraade Kongen Ophævelsen, hvilket da ogsaa skete ved Patent 18. Febr. 1801 hvorefter igen disse Sedler uden Undtagelse modtoges i de kgl. Kasser i Hertugdømmerne.[1])

Handelskrisen 1799 havde bibragt den dansk-norske Speciebank et ubodeligt Knæk, som den aldrig forvandt, ja man kan i Virkeligheden sige, at denne Krise tog Livet af Banken, hvad ogsaa til Evidens fremgaar af foranstaaende Tabeller. En Bank, hvis Seddelcirculation i Løbet af 3 Aar bringes ned fra c. 5,4 Mill. til c. 350.000 R. Sp., er dødsdømt. Alle dens Laan er opsagte eller nedbragte, dens Diskontering gjort til Intet, dens Kunder flygtede og hele Magtstilling tilintetgjort. Hertil bidrog jo ogsaa Oprettelsen — her og i Hertugdømmerne — af Laaneinstitutter og Depositokasser, hvis Oprettelse var foranlediget ved Speciebankens svigtende Laaneevne efter Sølvfondens Forsvinden, og som overtog hele Udlansvirksomheden tildels i de Kurantsedler, som det havde været Meningen at udrydde.

En trist og vemodig Tone gaar fra nu af gennem Bankens tørre Protokoller. Man klager til Regeringen over, at Speciebanken nyder for ringe Indtægt af de Laanekasser, der var opstaaet paa dens Ruiner.[2]) Banken fik kun $^1/_4$, Kongen $^3/_4$ af Gevinsten ved det ny under Depositokassen staaende Laaneinstitut i Hertugdømmerne, hvis Sedler vilde fortrænge Bankens Sedler ud af den eneste Circulation, de nu havde, nemlig i Hertugdømmerne. Sedlerne vil vende tilbage til Speciebanken og yderligere indskrænke dens Virksomhed. Kongen tilstod da Banken den 13. Maj 1801 halv Gevinst af Laaneinstitutet. Ved disse Indtægter fra dette Institut og fra Depositokassen kunde Banken nogenlunde tilfredsstille sine Aktionærer med Udbytte. Tabellerne viser, hvor ringe Betydning Banken sluttelig havde. Dens vigtigste Funktion var til Slut paa Børsen at deltage i Kursnoteringen paa Valuta, hvorved Speciebankens Direktørs Votum var det afgørende.

[1]) Chronolog. Sammlung Verordn. und Verfüg. im 1801. Kiel 1803. p. 15. Nr. 5. R. A. l. c. Prot. 1801 I Nr. 48 Forest. 17. Resl. 18. Febr. 1801.

[2]) R. A. l. c. 1801. I Nr. 151. Nathanson. National og Stats Husholdning. p. 111—14.

Den 3. September 1807 blev af Kassereren udtaget og forbrændt 5.314.000 R. Speciesedler, den 28. April 1814 beredtes der paa Exercerpladsen efter Finanskollegii Ordre 388.400 R. Sp. Sedler en lignende Skæbne; den 30. April 1816 afleveredes til Myndighederne 98.960 R. Sp. Sedler.[1])

3. Kurantbanken.

I mit tidligere Arbejde om Kurantmønten[2]) er skildret Bankens Opstaaen og Virksomhed til 1788. Den var fra et privat Institut gaaet over til Staten, der i saa høj Grad havde misbrugt den, at det nu blev et Led i Finansplanen at bringe den og dens overdrevne Seddelomløb til Ophør.[3])

Kongen havde 2. Juli 1790 resolveret:

„*at den nuværende Banke skal inddrage og cassere den heele circulerende Seddelmasse* omtrent i 20 Aar . . . og følgelig *i det mindste 750,000 R. et Aar i det andet,* dog at dersom til denne Inddragning i kortere Tid kan findes Resource . . . . Majestæten da vilde anse Øjemedet saa meget mere fremmet,

at Banken skal sættes i Stand til denne Inddragning, deels ved fra den Tiid, at den nye er begyndt, ikke mere at forøge sin Seddelmasse, dels ved den af forskellige Activer anviiste Realisations Fond af 9 Mill., deels ved Tilskud af den synkende Fonds, alt efter den Orden i Afbetalingen som Finanscollegiet i Forening med Overbankdirektionen maatte finde best . . . saa at det aarlig kan bekendtgiøres, hvad er inddraget og casseret,

at den nuværende Banke skal lukkes, saa snart den nye er aabnet, for al nye Discontering, Laan og øvrige Bankforretninger og alleene indskrænke sig til Seddelinddragningen, Fornyelsen af gamle Laan, dens egne Sedlers Vexling som hidentil . . . samt fra den Tiid af ophøre at afgive sine Revenuer til Finanserne samt at modtage Rentesummer derfra,

at den saalænge, til den er ganske ophævet, fremdeles skal staa under Oberbankdirectionen."

Kongen, eller rettere Kronprins Frederik, havde derhos tænkt

[1]) R. A. Protokol for af Casseren imodtagne Speciesedler 1791—1815.

[2]) J. Wilcke: Kurantmønten 1726—1788, Kbhvn. 1927. p. 322 ff., særlig p. 336, 342 og 326—27.

[3]) Edvard Holm: Danmark—Norges Historie under Kristian VII. III. 1. Kbhvn. 1907 p. 328 ff.

sig, at de 2 Banker: Kurantbanken og Speciebanken kunde slaas sammen, naar den førstes Sedler igen var kommet i Pari, nemlig som i Hertugdømmerne 125 R. K. til 100 R. Sp.

Finanskollegiet maatte herefter først overveje, om „Realisationen" af Kurantsedlerne kunde gaa hurtigere end i Løbet af 20 Aar. Et saadant Tidsrum var i Virkeligheden en Parodi paa en Ordning, naar man for Alvor vilde Papirpengene — som Ernst Schimmelmann selv baade i Tide og Utide udraabte som en Ulykke — til Livs. Det var jo en aldeles uoverskuelig Aarrække, hvis Begivenheder man ingen Anelse havde om, endsige ringeste Kontrol med. Men tiltrods for at Kongens Gæld til Banken, c. 9½ Mill. R. K., skulde kvittes paa et Brædt, saa Finanserne sig ikke i Stand til at understøtte Realisationsfonden paa en saadan Maade, at Indløsningen af Sedlerne kunde fremmes hurtigere end 20 Aar. Hvis Kollegiet skulde arbejde hen hertil maatte et større *Laan* optages, men „saa vil det være nødvendigt, at i det mindste Renterne af den nye Gield tilvejebringes, hvortil Finanskollegiet i sine Forslage til Ligevægtens Opnaaelse imellem D. Maijt. Indtægter og Udgifter icke har seet sig i Stand til at angive noget Middel".

Det var saa langt fra, at Finanskollegiet gjorde noget alvorligt Skridt til Møntreformens Gennemførelse i Kongerigerne, at det tværtimod i sidste Øjeblik yderligere forringede Bankens Stilling og forværrede Chancerne for en heldig Gennemførelse selv af den sendrægtige Indfrielse af Sedlerne ved „en til alle udgiorte Fordringers Berigtigelse endnu fornøden og af Banken optagen Capital af en Million" foruden „de i Aaret 1790 optagne og under den af (Finants) Commissionen angivne Gield icke indbefattede 650.000 R." Alt dette laa forud for Forestilling fra Kollegiet til Kongen af 28. Januar 1791[1]). Men hertil kom 2 Dage før Kurantbankens „Lukning" den 1. Juli 1791 en Forestilling til Kongen af 28. Juni om Udvidelse af det kgl. københavnske Bankkontors Kredit i den gamle Bank med 1.400.000 R., hvorpaa Kongen gav sin Approbation ved Resolution af 1. Juli 1791[2]), selve Dagen for Bankens Lukning; et

[1]) R. A. Varia Møntvæsenet vedrørende. Fin. Koll. Rel. og Resl. Protokol 1791, I, Nr. 18, Forest. 28. Jan., Resl. 11. Febr. 1791.

[2]) R. A. samme Prot. II, No. 124. Stillingen var altsaa endog slettere end hos Nathanson, anført.

grellere Exempel paa Regeringens Afmagt skal man lede efter! I Stedet for aabent at gaa til Befolkningen med Skattepaalæg, selv om der følte Smerte og vankede Kritik i de brede Lag, foretrak man i Smug at afhente endnu nogle Bundter nytrykte Sedler i Bankens Kælder, hvad der i Virkeligheden var det samme, men betydelig nemmere. Hvor stor en Forskel var der ikke paa Ernst og Heinrich Schimmelmann? Den første fin, veg og karaktersvag, den sidste haard, konsekvent og karakterfast, særlig da han i Frederik V.s vanskelige sidste Tider paalagde „Kopskatten" for at føre Statsskibet frelst igennem Brændingerne. Et Spørgsmaal er det, hvad der er værst, en haard akut Kur, eller en snigende kronisk Syge, hvad der er gavnligst kan der ikke være Tvivl om. Ja, havde Schimmelmann, mens der virkelig var taalelige Tider i Landet under dets Neutralitet i Napoleonskrigene, taget Skat og hurtigt bragt Pengevæsenet i Orden, havde Landet staaet paa en fast Grundvold. Hvad nyere Historikere end i andre Henseender har kunnet fremføre til Fordel for Frederik VI og hans Mænd, paa det økonomiske Omraade vil Nathansons og Marcus Rubins Kritik staa urokkelig fast. Frederik VI.s og Ernst Schimmelmanns Regimente var Svaghedens, Raadløshedens og Inkonsekvensens Apotheose. Rent psykologisk var Ernst Schimmelmanns Karakter ikke uden Forklaring. Den fine og hensynsfulde Søn udvikledes — som saa ofte ved Modsætningens Magt — i den haarde og faste Faders Hus.

For at give et Overblik over Bankens Stilling og Muligheden for en Afvikling opstillede Finanskollegiet Bankens Status saaledes pr. 31. Decbr. 1790:

Summen af de udenfor Banken værende Sedler	15.583.330 R. 00 β
Deposita	1.633 - 28 -
Folio	930.194 - 16 -
Altsaa som cirkulerende ansete Sedler	16.515.157 - 44 β
Dertil det Finans Col. endnu tillagte Laan	1.000.000 -
Seddelmasse, som skal inddrages	17.515.157 R. 44 β

Derfra kunde drages Beholdning i klingende Mynt 830.379 R. 68 β, men da den ikke paa een Gang anvendtes til Indløsning

i Sedler, men havdes i Banken ved den daglige Vexling, maatte den fordeles forholdsmæssig i den til Realisationen bestemte aarlige Sum!

Bankens Aktiver heroverfor var følgende:

Den kgl. Kasse skyldte:		
Rest af den kgl. Obligation		3.109.570 R. 74 β
Af Tobaksfabriken Friheden overtaget		51.019 - 48 -
Finans Coll. Credit		1.200.000 - 00 -
Bankkontor Conto		1.196.452 - 17 -
Til Industrifonden optaget		321.027 - 32 -
Finanskasse Direktions Conto		1.705.000 - 00 -
Den vestindiske Handels Gield		892.125 - 00 -
Iflg. D. Majt. Resl. kan endnu optages		1.000.000 - 00 -
		9.475.194 R. 75 β
Hos Private:		
Adsk. til Banken overdragne kgl. Debitorer	1.917.461 R. 48 β	
Paa Forskud i 1783 resterer	261.899 - 69 -	
Diskonto for Vexler og Vexelobligationer	924.859 - 41 -	
Laane Conto	4.769.172 - 39 -	
Ejendom og Smaafordringer	109.356 - 03 -	
		7.982.749 - 08 -
		17.457.943 R. 83 β
+ Klingende Mønt		830.379 - 68 -
Samlede Aktiver		18.288.323 R. 55 β

Naar ovenanførte kgl. Gæld skulde bortfalde, blev af Bankens

Fordringer at henlægge	7.982.749 R. 8 β
Dertil kgl. Aktiver dels	1.424.406 -
dels	538.469 - 37 -
hvorefter Realisationsfond:	9.945.624 R. 45 β

Denne Opgørelse[1]) er i Hovedsagen i Overensstemmelse

[1]) R. A. Varia Møntv. vedr. jfr. Fin. Koll. R. og R. Prot. 1791 I, No. 18 Forest. 28. Jan., Resl. 11. Febr. 1791.

med den hos Nathanson gengivne, pr. 1/2 Aar senere, den 30. Juni 1791, da Banken „lukkede".[1])

Af Realisationsfondet beregnedes at ville indkomme i Renter og Afdrag c. 750.000 R. til Inddragning af Sedler; forsaavidt Aktiverne formindskedes ved Afdrag saaledes, at Renteindtægten formindskedes, maatte Statskassen (den synkende Fond) tilskyde det manglende. Ret beset var altsaa Møntreformen ikke blot et Forsøg paa at sanere Pengevæsenet, men nok saa meget et Fremstød til Bedring af Finansernes Stilling, thi med et Kast ryddede man 9 1/2 Mill. R. Statsgæld over Bord, hvorved man i Øjeblikket blev befriet for en tung Last, selv om den maaske senere kunde komme igen, naar det aarlige Afdrag paa Seddelmassen skulde holdes oppe paa 3/4 Mill. R. for at faa de 16—17 Mill. Sedler ud af Verden i 20 — tyve — Aar. Endda maatte man regne med og haabe paa, at c. 2 1/2 Mill. R. Sedler, som man ikke kunde naa paa denne Maade at faa indløst, under Omløbet var gaaet til Grunde! Et smukt Grundlag for en Reform. Skuffedes man i dette Haab, maatte disse Sedler blive i Omløbet ved Siden af Speciesedlerne, idet de til den Tid som Følge af Realisationen maatte antages at staa i Pari 125 : 100 R. Sp. og derfor at kunne gaa som en fast Kurant uden Skade for Speciemønten. En køn Uorden. Havde Formaalet imidlertid ikke tillige været at komme fri af Bankgælden, vilde Saneringen have kunnet være gennemført paa kortere Tid og i fuldt Omfang.

Imidlertid maatte ogsaa tages i Betragtning Udgifterne til Bankens Drift, herunder til Udvexling af nye Sedler mod slidte. Omkostningerne kunde formindskes ved Afbenyttelse af det Lager af *nye blaa Sedler*, som Banken havde ladet forfærdige til bedre Imødegaaelse af Falsknerier, men som endnu ikke var udsendte. Naar Publikum fik behørig Forklaring, kunde de ikke vække Mistanke om Seddelstokkens Forøgelse.

I Overensstemmelse hermed bekendtgjordes det i §§ 1—3 i Frdg. 24. Juni 1791 om den dansk-norske Speciebanks Oprettelse, at den 1. Juli 1791, da den nye Speciebank aabnedes, lukkedes den nuværende Bank for alle nye Udlaan og Diskonteringer, der overgaa til Speciebanken. Den gamle Bank skulde

[1]) Nathanson: National- og Stats-Huusholdning p. 101 jfr. Forest. 10. April, Resl. 2. Maj 1792. Fin. Koll. R. og R. Prot. 1792 I, No. 91.

kun inddrage sit Tilgodehavende; *dens Seddelomløb maatte aldrig forøges*, men aarlig formindskes med 750.000 R., hvorom der skulde gives den ny Banks Interessenter Attest af Bøgerne. Imidlertid skulde den gamle Banks Sedler gaa og gælde imellem Mand og Mand samt antages i Betalinger og udgives og modtages af de kgl. Kasser for fuld Kurant 1 R. = 96 β Kurant. Under Henvisning hertil maatte Sedlerne fornyes inden for det indskrænkede Omløb; ved Plakat af s. D. gives der derfor Kurantbanken Anvisning paa at vexle gamle forslidte Sedler med nye Sedler, hvortil skulde anvendes et i den gamle Bank liggende Forraad af nye indrettede *blaae Sedler*, hvilke som mere vanskelige at eftergøre end de sædvanlige Sedler fra nu af gaae og gielde for deres paalydende Summer tilligemed de nu brugende hvide .... For at forekomme al Mistydning og afværge al Frygt for, at de gamle Courant-Sedlers Antal skulde blive forøget ved denne Forandring i Sedlernes Form, erklærer Kongen, at samme alene sigter til Besparelse af Udgifter til nye Sedlers Forfærdigelse i de opslidtes Sted. Han igentager ... sit *kongelige* Ord at de nu i Omløb værende Courant-Sedlers Antal ei alene skal forblive uforøget, men deraf endog nøiagtigere inddraget og tilintetgjort den fastsatte Sum af 750.000 R. aarlig ..."[1])

Til Belysning af, hvorledes Løfterne blev holdt, hidsættes 3 Skemaer over Seddelfabrikationen, Seddelomløbet og Kassebeholdningen i Mønt og Sedler m. m. i Aarene 1788—1813.[2]) For Aaret 1790 findes efter Bøgerne en Uoverensstemmelse paa 400,000 R. mellem Skemaet III og foranstaaende Opgørelse fra Finanskollegiet for 31. Decbr. 1790. De 3 Tabeller maa ses i Forbindelse med og Fortsættelse af Tabellen for Aarene 1737—87 i „Kurantmønten 1726—1788".

De i Tabel III for 1805—8 opgivne, med *) forsynede Tal,

[1]) Schous Frdgr. X Kbhvn. 1793 p. 460 ff. Eggers. l. c. Kbhvn. 1791 p. 31 ff.

[2]) Tabellerne I—II over Udstedelsen af Sedler er vel ikke af saa stor Interesse, men medtages efter afd. General Jørgensens Manuskript i Møntkabinettet paa Grundlag af Kurantbankens Protokoller over Seddelfabrikationen, Udstedelsen af 5 og 1 R. Sedler m. v. Tabel III er udarbejdet efter Bankkommissærernes Balancebøger over Bankens Casse 1758—1808, Balancebog til Hovedbøgerne 1737—1812, Hovedbøgerne L.—M. m. fl. alt i R. A.

I. Hvide Kurantsedler

Aar	Udstedte						Inddragne					
	100 R.	50 R.	10 R.	5 R.	1 R.	Ialt	100 R.	50 R.	10 R.	5 R.	1 R.	Ialt
1788	900,000	300,000	204,000	1,206,000	922,800	3,532,800		1,165,900				1,165,900
1789	660,000		72,000	858,000	1,117,200	2,707,200		1,105,900		483,100	1,131,600	2,700,600
1790	180,000			321,000	61,800	562,800						
1791	900,000	600,000		402,000	408,600	2,310,600	840,500	136,900	216,300	653,800	1,069,500	2,917,000
1792	300,000	150,000		618,000	396,148	1,464,148	625,100	102,600	110,700	498,100	655,000	1,990,500
1793		450,000		699,000	129,000	1,278,000	586,900	84,000	81,410	418,190	508,500	1,679,000
1794					306,000	306,000	1,018,400	103,100	7,800	552,000	582,500	2,263,800
1795							1,077,900	102,500	63,700	452,400	490,500	2,187,000
1796								525,400		196,600	261,525	983,525
1797								336,000		218,500	258,500	813,000
1798								2,385,800		325,900	330,000	3,041,700
1799							154,900	114,900	47,800	603,600	334,500	1,255,700
1800							86,700	57,200	28,900		242,500	415,300
1801							53,600	39,300	19,900	201,700	180,500	495,000
1802							43,700	28,700	21,900	300,200	191,500	586,000
1803								218,200		338,300	155,500	712,000
1804							17,200	13,800	15,700	413,800	175,500	638,000
1805							15,300	10,200	16,600	392,900	175,500	608,500
1806							14,600	6,500	15,100	447,800	133,500	617,500
1807							7,700	4,700	10,100	233,900	93,500	349,900
1808							6,000	100	300	30,200	15,500	52,100
1809							4,500	3,600	6,600	107,300	38,000	160,000
1810							2,400	1,600	2,900	66,100	51,500	124,500
1811							2,100	1,900	3,000	75,500	43,000	125,500
1812							1,700	1,200	2,300	46,800	21,500	73,500
1813							1,900	450	2,250	50,510	24,295	79,405

II. Blaa Kurantsedler

Aar	Udstedte						Inddragne					
	100 R.	50 R.	10 R.	5 R.	1 R.	Ialt	100 R.	50 R.	10 R.	5 R.	1 R.	Ialt
1788				732,000		732,000						
1789	1,560,000			288,000		1,848,000						
1790					1,399,200	1,399,200						
1791				456,000	2,056,800	2,512,800						
1792		2,940,000	1,152,000		529,200	4,621,200				9,000	500	9,500
1793					315,000	315,000	800	600	1,100	6,000	47,500	56,000
1794	1,200,000				248,400	1,448,400	9,800	9,500	2,500	19,700	106,500	148,000
1795		120,000			59,400	179,400	16,800	9,900	2,300	26,900	153,000	209,000
1796		600,000	132,000			332,000	14,700	7,000	2,500	26,300	152,000	202,500
1797			60,000			60,000	21,000	7,700	11,200	50,100	237,000	327,000
1798							31,700	10,400	41,400	108,300	366,500	558,300
1799			96,000		74,400	170,400	27,100	8,000	61,000			96,100
1800	420,000			1,344,000	828,000	2,592,000	40,800	8,300	134,500	255,800	999,000	1,433,400
1801	3,720,000	720,000	928,000	2,001,000	1,383,000	8,802,000	497,100	28,300	66,700	110,400	497,500	1,200,000
1802			420,000	432,000	541,800	1,393,800	256,200	93,100	112,900	180,300	599,500	1,242,000
1803			228,000	801,000	1,103,400	2,132,400	434,800	172,200	130,100	250,400	542,500	1,530,000
1804	1,440,000		324,000	894,000	1,750,200	4,408,200	1,103,400	400,300	172,100	410,700	693,500	2,780,000
1805	1,500,000		432,000	951,000	524,400	3,407,400	1,250,600	499,500	271,300	719,600	902,500	3,643,500
1806	1,380,000		600,000	936,000	1,744,800	4,660,800	1,508,500	594,600	340,200	892,200	1,012,500	4,348,000
1807	3,540,000	528,000	408,000	1,134,000	1,162,800	6,772,800	1,101,100	492,600	363,900	910,900	1,093,000	3,969,500
1808	3,300,000	1,440,000	954,000	1,836,000	1,996,800	9,526,800						
1809	180,000		216,000	1,503,000	949,800	2,848,800	928,200	370,600	222,100	745,600	1,857,000	4,123,500
1810	180,000	120,000	504,000	1,278,000	1,441,200	3,523,200	166,500	86,300	120,300	588,900	419,000	1,381,000
1811			1,176,000	2,820,000	2,933,400	6,929,400	576,600	216,200	152,200	724,000	1,778,500	3,497,500
1812	25,440,000	5,700,000	3,228,000	4,302,000	2,085,000	40,755,000	709,100	190,200	171,500	832,200	1,542,500	3,445,500
1813	13,080,000		468,000	423,000	662,400	14,633,400	309,800	88,550	137,370	569,685	606,730	1,712,135

III. Kurantbankens:

	Seddelmasse	Sedler		Mønt i Kasse	Balance	Tilgodehavende hos Depositokassen
		i Kasse	i Omløb			
Ultimo 1788.....	24,148,730	9,077,000	15,071,730	617,652	c. 26 Mill.	
— 1789.....	27,313,530	11,659,000	15,654,530	881,118	- 29½ —	
— 1790.....	30,209,330	15,026,000	15,183,330	830,379	- 33 —	
— 1791.....	32,059,730	16,503,000	15,556,730	719,705	- 35,3 —	
— 1792.....	32,462,278	16,821,000	15,641,278	616,605	- 35,3 —	
— 1793.....	32,379,578	16,974,000	15,405,578	539,581	- 35 —	
— 1794.....	31,434,853	16,717,000	14,717,853	501,006	- 34 —	
— 1795.....	29,158,853	15,096,000	14,062,853	395,451	- 31 —	
— 1796.....	28,704,853	14,506,000	14,198,853	393,012	- 31 —	
— 1797.....	27,624,853	14,221,000	13,403,853	387,573	- 29 —	
— 1798.....	24,024,853	11,345,000	12,679,853	392,484	- 26 —	
— 1799.....	24,225,853	9,611,000	14,614,853	205,885	- 25½ —	
— 1800.....	23,442,553	4,110,000	19,332,553	176,698	- 25 —	8,000,000
— 1801.....	29,394,553	5,440,000	23,954,553	197,530	- 32 —	13,000,000
— 1802.....	30,231,153	6,105,000	24,126,153	166,979	- 32½ —	6,154,000
— 1803.....	30,241,553	7,031,000	23,210,553	149,295	- 32½ —	—
— 1804.....	30,580,753	8,295,000	22,285,753	135,016	- 32½ —	—
— 1805.....	30,387,153	8,523,000	21,864,153*)	125,026	- 32 —	—
— 1806.....	29,460,853	8,364,000	21,096,853*)	122,753	- 33 —	—
— 1807.....	31,676,353	11,402,000	20,274,353*)	104,068	- 32 —	—
— 1808.....	42,018,553	19,314,000	22,704,553*)	85,887	- 35 —	—
— 1809.....	41,564,803		35,034,255	60,775	- 46 —	—
— 1810.....	43,422,553		33,664,161	58,494	- 47½ —	—
— 1811.....	49,644,153		43,887,345	62,886	- 51 —	—
— 1812.....	85,045,553		80,392,053	81,713	- 60 —	—
April 1813.....			97,504,163	Febr.: 90,259	- 89 —	—

saavel som de øvrige i Tabellen opførte, med Undtagelse af Tallene paa Omløb og Mønt 1809—13, hidrøre fra Bankens Hovedbøger, men Omløbet i 1805—08 har været større, idet der til Kassebeholdningen fra disse Aar er henført betydelige Forskud til Finanserne. Naar disse fradrages Beholdningen, fremkommer efterstaaende Omløbssummer:

1805	23.980.978	R. K.
1806	24.947.301	—
1807	30.549.344	—
1808	34.612.663	—

Ved Udgangen af 1813 var den samlede Stilling for Seddelomløbets Vedkommende følgende:

Kurantsedler	99.090.000	R. K.
Skatkammerfondsbeviser	33.672.000	—
Norske Assignationsbeviser	12.000.000	—
	14.4762.000	R. K.

Samtidig circulerede i Hertugdømmerne:

Speciesedler 713.000 R. Sp. =	891.250	R. sl.holst.	K.	
Laaneinstitutsedler	700.000	-	—	-
Skatkammerfondsbeviser	7.500.000	-	—	-
Assignationer efter Pl. 19. December 1810	1.200.000	-	—	-
	10.291.250	R. K.[1])		

Som det af Tabellen III vil ses, arbejdede Banken i Aarene 1793—98 tiltrods for det Speciebanken i 1793 ydede, tidligere omtalte Laan paa c. 300.000 R., den omløbende Seddelmængde ned fra 15,6 Mill. til 12,6 Mill.; til dette gode Resultat bidrog de gunstige Handelstider, som Danmarks Neutralitet under Napoleonskrigene skabte; men det var som flere Gange tidligere fremhævet en alt for langsom Inddragning, hvis der skulde tilvejebringes virkelig stabile Pengeforhold. Et Omløb af c. 5—5½ Mill. Speciesedler mod c. 12½ Mill. Kurantsedler kunde selv-

[1]) R. A. Mallingiana, Kurantbanken, der ialt væsentlig stemmer med R. A. Oversigter over Kurantbankens Kassebeholdning 1806–13.

følgelig ikke hidføre den Klarhed og Sikkerhed i Omsætningen, som tilsigtedes. Dette skulde hævne sig, da Handelskrisen 1798—99 indtraf. At Kurantsedlerne var omtrent, eller rettere aldeles, ufunderede bortset fra de Gældsfordringer Banken sad inde med over for Private, og navnlig overfor Statskassen, erkendtes af alle og fremgaar til Evidens af Tabel III. Overfor c. 12½ Mill. R. Cirkulation i Sedler stod c. 400.000 R. Mønt, hvoraf 337.000 R. bestod i urealisable Kobber 1 β, hvoraf man i 1797 sendte 50.000 R. til Indsmeltning i Poppenbüttel; Kobberet udvalsedes i Plader og solgtes med 38 % Tab. Paa denne Maade indsmeltedes derpaa ialt 300.000 R. Kobbermønt, det meste paa Hoherdam Valseværker[1]). Herefter reduceredes Møntbeholdningen fra c. 500.000 R. i 1794 til c. 200,000 R. i Krisens Aar.

Det er i det foregaaende under den dansk-norske Speciebank paavist, hvor haardt Handelskrisen 1798—99 ramte denne, der maatte søge om Udvidelse af sin Ret til Seddeludstedelse, udvexle c. 2 Mill. R. Sp. i Sølv til Seddelindehavere, aflevere c. 1 Mill. R. Sp. i Sølv til offentligt Brug, og optage Laan i Kurantbanken af de Sedler, der burde være benyttede til Indløsning af Kurantsedler.

Da Speciebanken som Følge af den voldsomme Indskrænkning af sin Metalfond og dermed kongruente Inddragning af sine Sedler blev sat ud af Stand til at hjælpe det netop i dette Øjeblik saa meget mere betrængte Handelserhverv, maatte Handelsstanden se sig om efter Hjælp paa anden Maade.

Den 2 Aar tidligere i København *til Handelens Tarv* udnævnte og senere udvidede „*Comité*“ havde derfor for at forebygge de skadelige Følger af Pengetrangen og Fallissementerne i Hamburg, Konjunkturernes nuværende Forfatning og Speciebankens indskrænkede Operationer bestemt sig til at udgive et nyt Slags „*Numerair*“, hvorved Laan kunde bevilges paa Varer og Effekter og saaledes betydelig Kapital, som formedelst Mangel paa Afsætning udenlands ligger frugtesløst for Ejerne, gøres brugbar og gavnlig for dem og det almindelige Øjemed: at forene Sik-

[1]) R. A. Finanskoll. R. & R. Prot. 1798, I, Nr. 1. Forest. 26. Decbr. 1797, Resl. 3. Januar 1798; 1799, II, Nr. 189, Forest. 18. Juli, Resl. 2. August 1799.

kerhed for Enhver, der modtager Sedlerne, med den Understøttelse, man agter at give Laanerne. De fleste af Grosserer-Societetet forenede sig til at modtage Sedlerne. Laan i disse skulde tilbagebetales senest 1. Oktober 1800 og forrentes med 5 % p. a. Der udstedtes *Sedler paa 100, 400 og 800 R. Sp.* med vedhængende Rente 1 β daglig af 100 R., ɔ. c. 3¾ % p. a. Da det vilde tage Tid at trykke disse, udstedtes *Interimssedler paa 400 og 800 R. Sp.* i 2 Maaneder, „da Handelens Tarv i nærværende critiske Tidspunkt udfordrer hastig Hielp". Kongen vilde dog ikke modtage dem i sine Kasser. For ikke at skade Specie- og Kurant-Sedlerne, maatte der kun udstedes 800.000 R.[1]). „For at afværge Tilbagevirkningen af de paa fremmede Steder udbrydende Fallissementer", vilde Comitéen ogsaa laane ud til andre uden egentlig bankmæssig Sikkerhed, naar Kongen vilde yde sin Hiælp hertil ved at stille subsidiær Sikkerhed; denne blev stillet af Regeringen i Majestætens Aktier i den dansk-norske Speciebank (de blev ikke meget værd, hvis Bankens Skæbne udviklede sig videre i den begyndte Retning!), 639 Stk. à 400 R. = 255.600 R. Sp. De *„Comitésedler"*, der udgaves paa denne Sikkerhed kunde lægges til fornævnte 800.000 R.[2]).

Det forslog imidlertid ikke. Comitéen søgte om yderligere Udvidelse af Seddeludlaanet, da Grosserer Peschier og andre søger Laan. „Enskiønt man hellere ønskede, at en videre Forøgelse af bemeldte Laane-Instituts Sedler, hvis Beløb efter de dertil bevilgede Summer udgiør en Summa af 2. Mill. R. K. kunde undgaas, saa er det dog — efter Finanskollegiets Mening — vanskeligt nu at standse med den begyndte Understøttelse, ligesom og ved den af Deres Majestæt foreløbigen approberede Depositokasse, naar den kommer i Stand, en stor Del af *Laane-Instituttets Sedler* uden Tvivl vil komme ud af Omløb". Kongen bevilgede derfor 1. November 1799 en yderligere Forøgelse med 200.000 R. Sp., saaledes at der ialt udlaantes c. *2 Mill. R.*, som dog meget hurtigt indfriedes og indløstes, saaledes at Regeringens Haab i saa Henseende ikke gjordes til Skamme.

Hertil bidrog selvfølgelig i højeste Grad den nye Laanebank, *Depositokassen*, som Regeringen startede: „De Konjunkturer

[1]) R. A. l. c. 1799, II, Nr. 209, Forest. 24.. Resl. 25. Septbr. 1799.
[2]) l. c. Nr. 224, Forest. 1., Resl. 4. Oktbr. 1799.

som for nærværende Tid finder Sted i Europa, hvis Indflydelse og Følger nu ogsaa rammer Deres Majestæts Stater", havde bevæget Finanskollegiet til for Kongen at fremsætte *Forslag om en Afvigelse fra de hidtil fulgte Grundsætninger for Pengevæsenet,* men dog kun som en *temporair* Forholdsregel. Et overordentlig Middel synes i dette Øjeblik uundgaaelig nødvendigt, naar ikke langt betænkeligere Følger end hidtil skeet skulde opkomme af Rigernes nuværende Tilstand, hvilke kunde sætte den hele offentlige og Privat Credit, Finansernes og alle Borgeres Vel i Fare.

Finanskollegiet fremhævede for Kongen de særlige Omstændigheder, som havde fremkaldt den nærværende Tilstand, som havde standset Landets stigende Flor og Velstand paa en som man turde haabe kort Tid og havde tilvejebragt de nu mødende Forlegenheder — der vistnok særlig hidrørte fra Finansernes Tilstand, og det blev da ogsaa disse, der afbrugte Kurantbankens Sedler under Depositokassens Etikette; Kollegiets Betragtninger lød omtrent saaledes:

Den over alle Have udbredte danske Handels Usikkerhed og Standsning er nu ved Hollands Bloquering og endelig ved de russiske Havnes Spærring bleven følelig for alle Klasser af Handlende og Borgere. Endda vilde dette Tab uanset de Millioner, de Handlende har mistet ved Opbringelse og Konfiskation, have været at forvinde, naar ikke tillige ved Krigens Fornyelse og andre Aarsager Varernes Omsætning var bleven standset paa samme Tid, da saavel de Handlende, som i Særdeleshed det asiatiske Kompagni, i Tillid til Handelens hidtil hafte Gang snarere havde udvidet end indskrænket deres Speculationer. Denne Standsning er ikke gradvis, men pludselig opkommet, idet den har rammet selv Storbritannien, det nærværende Midtpunkt af Verdens Handel og Rigdomme, og maaske tildels af denne Stat selv er fremkaldt. Alle ostindiske, vestindiske og amerikanske Varer, de betydeligste og kostbareste Handelsprodukter af de Nationer, der have Sejlads til disse Verdensdele, var ikke blot faldne i deres Pris, men man kan sige, at de nu for Tiden hverken have Pris eller Værdi, og i Forhold til deres Overflødighed paa de største Handelspladser ingen Afsætning finde. Ved Handelens Standsning er Creditten

i Hamburg[1]) svækket og de herværende Handelshuse, der enten som Entreprenører eller Commissarier har brugt denne Credit, har ikke været i Stand til at formindske den, hverken ved Afsætning af Varer eller Remisser og Tratter. Samtidig er Finanskollegiet ved Opsigelser paa den udenlandske Gæld blevet foranlediget til at optage Kapitaler indenlands til Betaling udenlands. Næsten 6 Mill. er betalt. Herved og ved Udredelse af Skibe paa Middelhavet har Staten maattet vedligeholde *en stor Circulation, der ikke som forhen kunde udvides paa Holland, Frankrig og England, men støde sammen i Altona og Hamburg og nu ved alle Midler bør hæves.* Da nu Handelskreditten udenlands ved de mange Bankerotter, der i Øjeblikket formodentlig strækker sig over hele Europa, ikke blot er svækket, men tilintetgjort, og de danske Handlende ligesom andre se sig nødte til at betale deres circulerende Handelsgæld, *saa er den indenlandske Kredit,* som giver de reelle Ejendomme deres Værd i Køb og Salg, *ikke ved Mangel paa Tillid, men ved Sjældenhed af Numerair (?) eller snarere ved Mangel paa opsamlede Kapitaler* (det er nok nærmere Sandheden!), der skulde gøres frugtbringende ved at bære sædvanlig Rente, ogsaa kommen i Forlegenhed og nær ved at standses. Hertil kom Branden i København og Standsningen af Bankens og store Stiftelsers Udlaan samt Dyrtiden. *Uagtet* med Handelens Tilvæxt Produktion og Kultur forøgedes og Arbejdslønnen steg, *uagtet* Landets Numerair kun forestillede en ringe Del af dets reelle Formue og producerende Kræfter, *uagtet* ved Anlæg, Skibe etc. Landets Formue er i Tilvæxt af en ny opsamlet Kapitalværdi, saa maatte dog paa samme Tid Landets Numerair ved Kurantbanksedlernes Inddragning formindskes, og beregner man endog dermed de af Speciesbanken paany i Omløb satte Sedler, kan man dog antage, at Numerairet eller dets Repræsentativ i det mindste ikke er forøget (!?)

Antager man Værdien af de reelle Ejendomme i Jord- og Bjergværker til 100 Mill. og Forhøjelsen kun til 25 %, skønt

---

[1]) jfr. hermed i det hele J. Schovelins Fremstilling af Krisens Opkomst og Udbredelse i „Fra Kongegunst til Selvstyre", Kbhvn. 1917, p. 145 ff.

de i de fleste Afhændelser er steget næsten med 100 %, udgør dette	25.000.000 R.
Beregnes endvidere Afbetalingen paa Statens og Handelskompagniernes Gæld udenlands til	8.000.000 -
Bygningers Opførelse og alle Slags Anlæg i Stæderne og paa Landet til den ringeste Sum efter Brandforsikrings Protokollerne	10.000.000 -
Tilkomne Skibe og oplagte Varer	5.000.000 -
Den nye Kapitalværdi af nyere Indretninger, saasom Speciebanken (!), Assurance-Kompagniet, Kreditkassen	6.000.000 -
udgør Tilvæksten: Ialt	54.000.000 R.

Gaar nu Pengemangelen saavidt, at der ikke kan sælges Varer eller opnaas Kredit, og kan kgl. Obligationer og andre offentlige Aktiver ikke sælges uden Tab, bliver Systemet rystet, især naar Manglen opstaar pludselig og dens Virkninger endnu forøges ved streng Aarstid, middelmaadig, maaske slet Høst, Frygt for Farer der truer Landet, Handelens Standsning, Vexelkredittens Tilintetgørelse og den nødtvungne Inddragelse af Bankens Udlaan og Standsning af nye Laans Bevilling. Under saadanne Tingenes Forfatning maa Finanserne med mange Private se sig udelukket fra Hjælp i Landet, og udenfor Landet er heller ingen at finde, da saamange indtrufne og maaske flere forventende Begivenheder mere end nogensinde kunde udkræve en overordentlig Hjælp. Forgæves var det derhos at sætte flere eller nye rentebærende Effekter i Gang efter sædvanlig Rentefod, da de allerede nærværende er faldne i Værdi. *At forhøje Renten enten direkte eller indirekte vilde ikkun nedsætte opsigelige Gældskapitaler og virke deres Opsigelse.* — At tænke sig, at man herved kunde lokke Kapital frem, f. Ex. fra Udlandet, faldt ikke Kollegiet ind eller betragtedes som haabløst. —

Da Speciebanken formedels Forringelse af sine Fonds maatte indskrænke sin Seddelmasse, og *da* Laaneinstitutets Kreditsedler kun med Vanskelighed kunde bringes i Omløb og i betydelige Summer blev tilbudt den kgl. Kasse, der ikke kunde modtage dem, syntes det næsten uundgaaeligt at sætte *et nyt Repræsentativ* i

Omløb, som uden at være tvungen Betalingsmiddel ved sin sikre Kredit og reelt Underpant, og ved dets Uundværlighed(?) i offentlig og privat Omsætning blev holdt saa længe i Gang indtil Speciebanken ved en Fonds Opsamling igen bliver i Stand at virke. Derved vilde afholdes Midler til Afgifternes Erlæggelse, *til Opretholdelse af de kgl. og andre offentlige Effekters Værdi, saavelsom og Privathypothekernes og med disse tillige den anordnede Rentefod,* som Naturen af det nu anordnede System(!) og Statens indvortes almindelige Kreditvæsen udkræver.

Man vilde dermed vinde Tid til at bringe de Forholdsregler, som blive at vælge, i Overensstemmelse med det antagne Bank- og Pengesystem, saafremt ikke herefter mødende og uforudseelige Hindringer skulde komme i Vejen.

Efter Kollegiets saaledes begrundede Forestilling af 15. Oktober 1799 resolverede Kongen Dagen efter: Vi approbere Planen til en *Depositokasse* under kgl. Garanti[1]).

Speciebankens Bestyrelse gjorde imidlertid gældende, at det for at Depositokassen hurtigst muligt kunde træde i Kraft og for at undgaa Vanskelighederne ved Udsendelse af et nyt i Omløb sat Papir, der ikke havde tvungen Kurs Mand og Mand imellem eller over for de kgl. Kasser, var raadeligst, at *Depositokassen udgav Kurantbanksedler,* der af Banken overgaves Depositokassen og som inddroges særskilt. Endvidere maatte Speciebanken, der jo ved Regeringens Optræden var sat ud af Funktion og saaledes udsattes for ikke at kunne udbetale sine Aktionærer noget Udbytte, holde for at Rentefortjenesten, efter Fradrag af Omkostninger, deltes imellem den kgl. Kasse og Speciebanken. Dette godkendtes 30. Oktober 1799 af Kongen; Depositokassens Kurantsedler skulde dog forsynes med et særligt Mærke paa Bagsiden[2]). 13. Novbr. s. A. udgik Pl. om Kassens Oprettelse.

Følgerne af Depositokassens Oprettelse viste sig hurtigt paa Seddelomløbet. Af Tabel II vil ses, at der i 1800 udstedtes 2.592.000 R. og 1801 8.802.000 R. blaa Kurantsedler, medens der 1799 kun var udstedt 170.400 R. Sedler og 1798 slet ingen. I Aarene 1798—1801 var inddraget henholdsvis

[1]) R. A. Fin.koll. R. og R. Prot. 1799, II, Nr. 227.

[2]) l. c. Nr. 234.

558.000 R., 96.100 R., 1.433.400 R. og 1.200.000 R. Sedler. Disse Tal tale for sig selv. Af Tabel III ses, at Seddelomløbet i Aarene 1798—1802 steg fra 12,6 Mill. til 24,1 Mill. R., og at der hos Depositokassen henstod et Tilgodehavende 1800: paa 8 Mill. og 1801: paa 13 Mill. R.

Depositokassens Udlaan udgjorde følgende Beløb:

Den 30. Juni:	Laane Conto	Laane Conto i Norge	Finans Casse Direktionen	Den kgl. Casse	Summa
1800.....	5,007,825				5,007,825
1801.....	9,173,125	139,820		(7,031,450)	9,312,945
1802.....	9,628,500	675,055			10,303,555
1803.....	4,977,675	864,155			5,843,830
1804.....	5,625,925	1,125,600			6,751,525
1805.....	5,934,775	1,207,000			7,141,775
1806.....	6,213,825	1,308,400			7,522,225
1807.....	6,925,375	1,367,000			8,292,375
1808.....	7,694,800	1,458,400			9,153,200
1809.....	8,844,400	1,590,200	6,198,100		15,632,700
1810.....	7,249,350	1,635,700	10,514,400		19,399,450
1811.....	7,469,750	1,740,400	9,048,100	800,000	19,058,250
1812.....	8,069,325	1,870,600	5,974,700	3,370,000	19,284,625

Af denne Tabel ses dels, at Kassen laante ud mere end den laante igen af Kurantbanken, hvad skyldtes, at den modtog Indskud fra Private, dels at Finanserne 2 Gange fik stukket sit umættelige Sugerør dybt ned i denne[1])!

Allerede 1801 besluttede man sig til at oprette et lignende *Laaneinstitut i Hertugdømmerne;* man mente, at Bedrift og Haandværk ogsaa der krævede en Laanekasse. Den slesvig-holstenske Speciebank kunde ikke afhjælpe denne Fornødenhed, da den kun laante paa Guld og Sølv og selv det blev lidet benyttet, tildels paa Grund af de strænge Dækningsregler. Laaneinstituttet skulde forbindes med Depositokassen, men da denne kun udgav Kurantbanksedler, der ikke maatte gaa i Hertugdømmerne, maatte den udstede særlige Sedler; de skulde vexles mod Specier eller slesvig-holstenske Banksedler. Til Fremskaffelsen af første Fond maatte Kongen overlade Deposito-

[1]) Mallingiana, Kurantbanken.

kassen slesvig-holstensk Mønt og Sedler, hvorpaa Depositokassesedler sattes i Omløb, hvoraf ingen skulde være paa mindre end 5 R. slesv.-holst. K. Der behøvedes i og for sig ikke noget bestemt Forhold mellem Sedler og Fond, naar de blot uvægerlig vexledes, dog sattes som Hovedregel det dobbelte, højst 4 : 10, under overordentlige Omstændigheder efter Indstilling med Approbation 4:12. Sedlerne skulde modtages i alle offentlige Kasser. Laanene maatte ikke ydes mod Pant i Varer eller personlig Sikkerhed, men i kgl. og offentlige Aktiver samt protokollerede Panteobligationer. Altona skulde være Kassens Sæde; Justitsraad Heinrich Wilhelm Lawaetz blev Administrator. Kongen godkendte Kassens Oprettelse den 27. Marts 1801[1]).

Finanserne havde strax og rigeligt taget Depositokassen i Anvendelse. Der var ialt laant Kollegiet..... 7.031.450 R.
Private havde laant .....c. 6.000.000 -
Ialt c....13.031.450 R.

Finanserne bestemte sig 1802 til at udskille den offentlige Gæld af Depositokassen og indskrænke denne til den private Laanevirksomhed, idet man dog samtidig benyttede Lejligheden til yderligere at laane 1 Mill. R. Statsgælden skulde overgaa til Kurantbanken og Realisationen af den ældre Masse slaas sammen med Realisationen af de nye Sedler, hvortil ialt skulde anvendes:

1. det som indgik paa Kurantbankens tilbageværende Aktiver aarligt ..... c. 200.000 R.
2. Renter af Statens Laan fra Depositokassen, c. 8 Mill. R..... c. 320.000 -
3. Tilskud fra Finanskassen ..... 160.000 -
4. Renter m. m. af de Privates Laan, c. 6 Mill. R. i Depositokassen ..... 240.000 -

Ialt... 920.000 R.

hvorfra gik Tilskud til Speciebanken for at denne kunde yde sine Aktionærer 6% Udbytte ..... 100.000 -

Altsaa ialt... 820.000 R.

saaledes at der ugentlig kunde bruges 15—16.000 R. Sølv eller

[1]) R. A. Finanskollegiets R. og R. Protokol 1801, I, Nr. 99. Fin.koll. Forest. 26. Marts 1801.

12.000 R. Banco, som ikke købtes for Kurantsedler, men for de i Specier eller Sølv indkommende kgl. Indtægter, hvorfor købtes Kurantsedler paa Københavns Børs til Realisation[1]). Depositokassens Skyld til Kurantbanken nedgik herefter til det i Tabel III anførte Beløb af 6.154.000 R. Den hele Manøvre var uden virkelig Betydning. Man sætte Ølse for, man sætte Ølse bag, Pølsen beholder dog sin Smag. Kurantsedlernes Masse blev lige stor, enten Finansernes Gæld stod hos Depositokassen eller Kurantbanken; det var jo de samme Sedler, der afbenyttedes, selv om nogle af dem fik Ordet „Deposito" paatrykt!

Man forstaar, at det ikke var noget solidt Grundlag, hvorpaa det danske Pengevæsen var opført, naar en Handelskrise kunde afstedkomme saa stærke Rystelser, ja, egentlig helt kaste den Bygning over Ende, som man havde søgt at fæstne gennem Speciebankens Oprettelse og Kurantbankens „Lukning", der ikke var mere effektiv, end at Kurantsedlernes Masse blev forøget med mange Millioner. Intet Under at Krigsudbruddet 1807 maatte træffe Finanserne ganske uforberedt, saaledes at man i Finanskollegiet ikke vidste anden Tilflugt end den „lukkede" Kurantbank ɔ: at fortsætte ad den brede Fortabelsens Landevej, som Krisen 1799—1800 havde givet Anvisning paa, nemlig en yderligere Forøgelse af Kurantsedlernes Millioner. I en Forestilling af 19. August 1807 udtaler Kollegiet: „Under de forhaandenværende Vanskeligheder, Krigen med England, Flytning af Residensen til Kolding m. v. udtages som eneste Udvej 2 Mill. Kurantsedler af Banken som et betroet Depot!" Ud fra denne Floskel opførtes disse Forskud til Finanserne ikke som Sedler i Omløb, men som Sedler i Kasse, idet Forskudskvitteringerne nedlagdes i Kassen, se Tabel III med Anmærkning! Dennegang havde man ingen realisable Effekter eller Anvisninger at stille til Sikkerhed. Man kunde ikke tage „Depotet" i 1 og 5 R. Sedler, da det vilde vække for stor Opsigt og kræve en stor Transport i Kufferter og Kasser samt medføre Fare over Store Bælt, hvor de let skulde kunne sænkes i Søen i Tilfælde af Fare. Sedlerne skulde fornemlig bruges til Armeen og udbetales gennem jydske Amtstuer. Derfor kunde

[1]) l. c. 1802, II, Nr. 320, Forest. 28. Septbr., Resl. 1. Oktbr., Plakat 10. Novbr. 1802.

man kun bruge 30.000 R. i 1 R. Sedler og 20.000 R. i 5 R. Sedler; Resten maatte være i 50 og 100 R. Sedler. Men da Omsætningen foregik i 1 og 5 R. Sedler, bortset fra Smaamønt, foreslog Kollegiet Kongen, at der skulde trykkes *Realisationsbeviser* paa 1 R., hvorfor i Odense, Aarhus og Haderslev deponeredes store Kurantsedler, saaledes at Folk stedse kunde faa dem vexlede med store Kurantsedler. Kongen (Kronprinsen) resolverede den 3. Septbr., at han ønskede Udstedelsen af disse Sedler udsat saa længe som muligt. Der skulde slaas de tidligere omtalte 4 β. I *Norge* maatte der derimod — da Landet ved Englands Søkrig var omtrent skilt fra det øvrige Monarki — trykkes „paa dansk Kurant lydende Assignationer der skulde kunne vexles i Aalborg og Rendsburg"! Senere tilføjedes, at 1, 5 og 10 R. Kurantsedler skulde trykkes og nummereres i Danmark og søges opsendte til Norge, hvor de skulde underskrives og kaldes *norske Assignationsbeviser*[1]).

Inden for Handelskredse greb man til samme Middel som i 1799. I Grosserersocietetets Møde 4. December 1806 besluttede man paany at nedsætte en Komité til Handelens Tarv. Umiddelbart forinden havde Franskmændene besat Hamburg. England blokerede Elben. Hele Verdenshandelen og alle Kreditforhold var rystet. Komitéen udlaante derfor Sedler ligesom i 1799; de lød nu paa Kurant og benævntes *Komitésedler*, hvoraf der ved Kongens Resl. af 24. Novbr. 1807 tillodes udstedt 2 Mill. R. K., hvis Omløb udstraktes til Udgangen af 1808[2]), men disse Sedlers Indfrielse vedrørte dog ikke Kurantbanken.

Det samme gælder de *Skatkammerfondsbeviser*, som Regeringen i Marts—April 1808 bestemte sig til at udstede paa Grundlag af Bygningsafgiften og Indtægterne i Medfør af Frdg. 21. Oktbr. 1803 og 6. Juni 1806 om Forhøjelse af de ved Frdg. 10. Oktober 1802 paalagte Afgifter af Jorder og Tiender, der i 1808—15 antoges aarlig at give 1.860.000 R. Disse Beviser skulde være paa 2 og 20 R.[3])

Vanskelighederne ved Samfærdslen mellem Monarkiets enkelte Dele som Følge af de engelske Skibes Blokade afstedkom

[1]) l. c. 1807, III, Nr. 3 og 5.

[2]) l. c. Nr. 30, jfr. M. Rubin, 1807—14 p.86 ff.

[3]) R. A. l. c. 1808 II Nr. 16. Forest. 30. Marts, Resl. 19. April 1808.

baade Tab og halvt pudsige Forslag og Episoder ved Kurantsedlernes Forsendelse fra København til Provinserne. Saaledes havde man under en Transport over Store Bælt undladt at kaste Kasser med 70.000 R. i 1 R. Sedler over Bord, da man overhaledes af et engelsk Krigsskib. Kasserne var forsynede med Vægte samt Huller til Vandets Indtrængen, saaledes at de hurtig kunde gaa til Bunds. Nu var de derimod faldet i Englændernes Hænder. Det var en kedelig Historie at fortælle den i saadanne Sager ret smaalige Frederik VI, men man maatte jo til det. Samtidig udbad man sig Kongens Resl. for at faa fastslaaet, hvorledes man skulde bære sig ad for at undgaa slige Fataliteter i Fremtiden. Man kunde jo anvende Bankoreglementet af 5. Nvbr. 1736 § 20, hvorefter *Banksedler* ved farlig Transport kunde *endosseres*, men det vilde volde mægtig Ulejlighed, især ved Smaasedler; desuden kunde Fjenden forsyne dem med falsk Kvittering. Kollegiet foreslog derfor at forsyne hver Seddeltransport med sit særlige *Mærke* A B C o. s. v., hvorom Zahlkassen maatte underrettes, saaledes at hvis en Transport helt eller delvis faldt i Fjendehaand, blev det Mærke Sedler annulleret.

„Ikke uden største Utilfredshed", svarede Kongen, „have vi kunnet modtage Efterretningen om Tabet af 70.000 R." Der skulde anstilles Undersøgelse m. m. Navnlig var han forbitret over, at Afsendelsen var sket den 12. Maj mod „Vor udtrykkeligen tilkendegivne Allernaadigste Villie af 21. April 1808, hvorefter Pengebreve ikke maatte sendes med Posten over Bæltet, hvorledes Finans Collegiet saa kunde sende en saa voluminøs Sum som 70.000 R. i 1 R. Sedler over Bæltet". . . . „Om ikke Finans Collegiet føler og erkenner, at naar man har at kæmpe mod den Ufuldkommenhed i Finanserne ikkun at have Papirpenge, saa burde man paa den anden Side være desto opmærksommere paa den Fordeel Papirpengene føre med sig, at de paa forskellige Maader kunde gøres unyttige for dem, i hvis Hænder de uretmæssigen falde". Kongen foreslaar derfor, at Sedlerne fremtidig halveres og de ene Halvdele oversendes med 1. Post, de andre Halvdele med 2. Post og saa bagefter *sammenlimes!*[1])

Man havde ogsaa tænkt sig Anvisninger fra Banken i København paa Bankkontorerne i Rendsburg og Altona, men dette

[1]) l. c. Nr. 36, 56—57. Forest. 20. Maj, Resl. 22. Maj 1808.

fraraadede disse paa det kraftigste, idet de holstenske Kassers Forraad af danske Kurantsedler derved vilde tømmes med det Resultat, at de selv med Fare og Risico maatte lade Sedler komme fra København. Forholdene laa i Øjeblikket saaledes, at i Hamburg den 26. April noteredes 100 R. h. B. til 143½ R. d. K., men i København til 155½ R. d. K., den 6. Maj. 100 R. h. B. til 148 R. d. K., 3. Maj i København til 154 R. d. K., idet den, der skulde bruge dansk Kurant i Hamburg, hellere købte den til en højere Pris paa Stedet end at tage Risikoen ved at købe den billigere i København og oversende den til Hamburg. Kunde en Speculant i København anvise paa Kassen i Rendsburg uden Risico ved Transport, men dog disponere over Sedler i Hamburg, kunde han tjene 9 til 10 %. Derfor maatte man se at trykke danske Kurantsedler i selve Holsten. Det vilde Kongen dog ikke gaa med til, men resolverede i Slutningen af Maj 1808: Alle skal kunne indbetale i Banken i København Kurant og erholde en Anvisning, hvorefter Bankkontorerne i Rendsburg og Altona 3 Dage efter Sigt skal udbetale Summen i *Skatkammerfondsrepresentativer*. Rekvisitterne til disses Forfærdigelse skulde laves in duplo og det ene Sæt stykkevis oversendes til Rendsburg til Udfærdigelse af Repræsentativer, men der maatte kun i hver Transport oversendes enkelte Stkr. Kunde disse Sedler ikke hurtigt nok udfærdiges i Rendsburg, maatte der anvendes ustemplede og uunderskrevne Blanketter dertil, paatrykte Mærket A o. s. v. der sattes ud af Kraft, hvis de opsnappedes af Fjenden.[1])

Det var jo en ren Fiktion, naar Kongen søgte at skelne mellem Bankens Kurantsedler og Statskassens Kammerfondsbeviser, thi selve den Omstændighed, at man i Banken i København indleverede Kurantsedler og i Holsten fik udleveret Fondsbeviser til samme Beløb viser jo disses Ligestillethed. Det var ikke som at købe et nyt og andet Pengerepræsentativ. I Virkeligheden var jo ogsaa Kurantbankens Sedler, som Forholdene havde udviklet sig, ikke en selvstændig Banks Sedler, men kun Statskassens Sedler eller Kvitteringer for Laan hos Indbyggerne af Levnedsmidler, andre Varer etc. paa Statens Kredit, idet nu kun en rent forsvindende Del af Bankens Balance, bortset fra Tilgodehavender hos Dispositokassen, hidrørte fra privat Kredit.

[1]) l. c. Nr. 63 og 65.

I Henhold til Kongens Bestemmelse afgik Sølieutenant Gottlieb i Juli 1808 med nævnte Rekvisitter og 250.000 R. i 20 R.-Skatkammersedler til Kiel. Der gaves derhos ny Ordre til med en Søofficer at overføre til Kiel 250.000 R. i samme Slags ustemplede og uunderskrevne Sedler og 100.000 R. i fuldfærdige danske Kurantsedler. De sidste skulde særlig paapeges for Convojens Officer.[1])

Fra nu af gaar Seddelpressen med hurtigere og hurtigere Sving og Omdrejninger. Krigen krævede Pengemidler og Regeringen saa — bortset fra en Del trangt indgaaende Skatter fra de halvkvalte Erhverv og nogle Aagerlaan — ingen anden Udvej til at skaffe Kontanter i en Fart end ved gennem Sedlerne at laane sine Fornødenheder hos Samfundet, hvorved Tiltroen til Statens Evne til Tilbagebetaling stadig mindskedes. Til Novembers Udgang 1808 var der til Krigens Førelse forbrugt i Danmark 25.883.166 R. K. og i Norge 3.418.000 R. K. ɔ: maanedlig c. 1.662.347 R. K.

Kurantbankens Status tog sig da saaledes ud:

Ved Bankens „Lukning" 1. Juli 1791 udgjorde den circulerende Seddelmasse		17.996.885 R.
Fra 1791—1808 var inddraget..... ɔ: 430.000 for lidt efter 750.000 R. aarligt		12.320.000 -
Herefter skulde Seddelmassen udgøre		5.676.885 -
Men hertil var kommet:		
a. Statens Laan i Depositokassen jfr. ovfr....		7.846.000 R.
b. Finanskollegiet 1799 til Inddragning af Speciesedler		1.500.000 -
c. 1801 fik Bankkontoret i København		1.200.000 -
d. 1796 fik Synk. Fond til udenlandsk Gælds Betaling		400.000 -
e. Depositokassen		500.000 -
f. 1. Efter Schimmelmanns mundtlige Ordre afgivet til Bankkontoret ..	1.700.000 R.	
Til Zahlkassen	150.000 -	
2. Finanskassen skylder	1.396.000 -	
Transport...	3.246.000 R.	17.122.885 R

[1]) l. c. 1808 III Nr. 6. Indst. 6., Resl. 8. Juli 1808.

Transport...	3.246.000 R.	17.122.885 R.
3. Finanskollegiet i Kolding	2.000.000 -	
4. Forskud til Finanskassen efter den eng. Invasion .	700.000 -	5.946.000 -
g. Depositokassens oprindelige Debet		6.154.000 -
Pr. 1. Novbr. 1808: Seddelomløb		29.222.885 R.[1]

Juleaftensdag 1808 maatte Kongen derfor ogsaa godkende, at der af Kurantbanken efter Krigens Udbrud var udleveret og sat i Omløb 15.120.000 R. K., men samtidig indskærpede han(!), at der ikke fremtidig maatte ske nogen Forøgelse af Papirnumerairet, medmindre Kongen selv approberede det. Da Forandringen af 1/4 % Skatten til Indfrielse af Sedler vilde medføre en Indtægt af c. 469.854 R. aarlig, imødesaa han derhos Forslag fra Kollegiet om større Indfrielse af Sedler! Det skulde nok hjælpe, naar han fortsatte den ødelæggende Krig med England. Om han har troet paa sligt eller ikke, maa man enten beundre hans Naivitet eller hans Hykleri. I de samme Dage afgik foruden en Masse Skatkammersedler 500.000 R. i Kurantbanksedler med en Søofficer til Zahlkassen i Kiel, og i Febr. 1809 anvises af Skatkammerfondens Indtægter paa 12 Aar 1.200.000 R., i Maj nye 3.600.000 R. og i Juli 1.800.000 R. til Kurantbanken til ny Seddeludstedelse, idet Kongen — og nu ogsaa Kollegiet — samtidig faar moralske Tømmermænd og paany snakker sammen om Foranstaltninger til Inddragelse af en overordentlig Summa Kurantbanksedler.[2])

Herom udgik de bekendte Frdgr. af 23. Juni 1809,[3]) hvoraf navnlig Frdg. om consignable Bankfonds er bleven berømt. For faste Indskud i Banken kunde man erholde Indfødsret, Greve- og Barontitel, andre adelige Rettigheder m. v.! Foruden Renter og Afdrag paa en Del Statsobligationer skulde disse consignable Bankfonds eller Indskud anvendes til extraordinær Inddragning

[1]) R. A. Schimmelmannske Papirer 1791—1810 ang. Courantbankens Realisation i Pk.: 1784—1818. Div. Afh. Planer og Forslag m. v. vedk. Finanserne og Bankvæsenet.

[2]) l. c. 1808 III Nr. 204, 193, 1809 I. Nr. 88. 202, 227 b. jfr. Frdgr. paa dansk og tysk af 23. Juni 1809. Nr. 277—9. 1809 II Nr. 20 b.

[3]) Schous Frdgr. XV. Kbhvn. 1812 p. 267 ff.

af Sedler udover den alt fastsatte. — Man ved ikke, om man skal le eller græde over disse Lovudgydelser, der var ligesaa haabløse som den tidligere normale Seddelindfrielse, de henviser til. — At der i selve Lovtexten findes Indrømmelser heraf ses let. De Sedler der kom ind „blive nemlig enten tilintetgjorte og saaledes for bestandigen uddragne af Omløbet, saa at ved denne Tilintetgørelse Totalsummen af de i Omløb værende Courant-Bank-Sedler formindskes over den allerede bestemte (Frdg. siger ikke *skete*) aarlige Inddragelsessumme; *eller de anvendes som en Banken tilhørende Capital, der gøres frugtbringende ved Udlaan* paa sikre Panter . . . .".

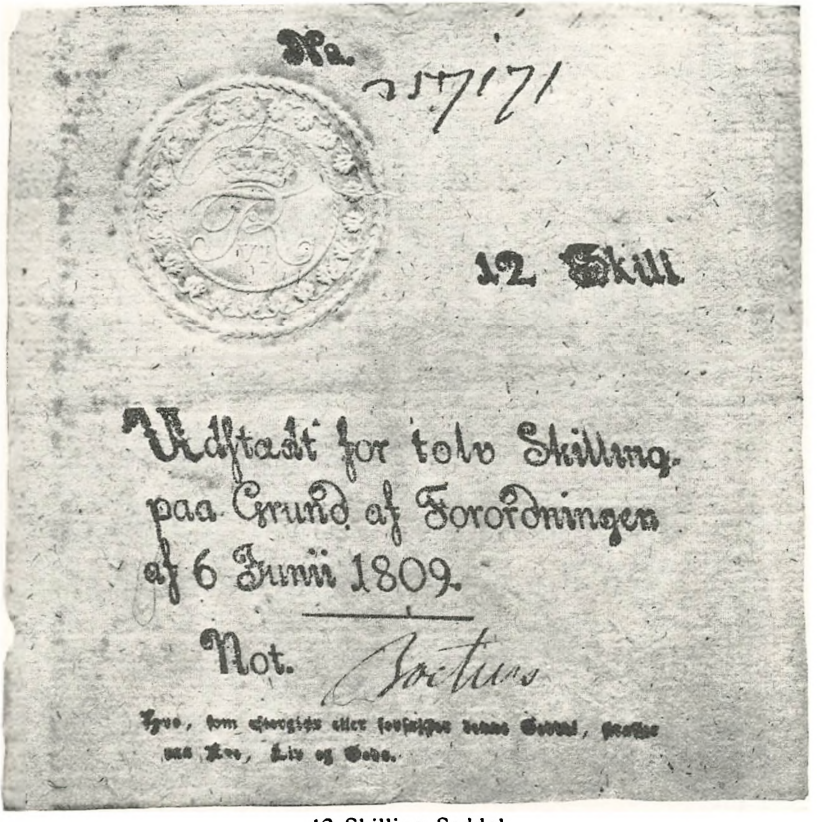
Imidlertid indtraadte den under Københavns Møntsted alt omtalte store Mangel paa Skillemønt, idet de i Kurs stadig faldende Banksedler jagede al tidligere god, ja endogsaa slet Skillemønt ud af Landet eller ned i Folks Kister og Skuffer som et sidste Nødanker, hvis alt andet skulde glippe. Professor Warberg kunde stadig ikke faa sin mirakuløse Møntmaskine i Gang til Prægning af ringe Kobbermønt; i Altona kunde man højst slaa 3000 R. ugentlig i Smaamønt, hvoraf 3000 R. var sendt til Nyborg Fæstning for med 20000 R. i $^1/_6$ R. ved Lejlighed at føres over Bæltet, naar dette blev fri for fjendtlige Krydsere. Af 4 β var kun en liden Sum tilbage i Banken. De gamle Kobber 1 β indsmeltedes hos Kobbersmedene. Under disse Omstændigheder fremkom Frederik VI med et af sine sædvanlige geniale Paafund. Denne Gang skulde Banksedlerne ikke „sammenlimes", men skæres i 4 Dele, der hver skulde gaa med et Mærke for 24 β. Kollegiet anser det dog for lige saa besværligt at forsyne disse Stumper med dette Mærke som at trykke nye Sedler paa 12 eller 16 β. Den 4. Juni 1809 godkendte Kongen Udstedelsen af *12 β Sedler*, der dog kun skulde gaa i Omløb i 12 Maaneder højst, indtil Møntmaskinen kom i Orden. Den 6. s. M. udgik Frdg. om disse Sedler. Efter at Banken 2 Dage efter havde sat disse i Omløb, udvexledes i Løbet af 10 Dage mod større Sedler 32.400 R. Det af Kongen fastsatte Maximum af 50.000 R. kunde altsaa ikke forslaa, navnlig da Arméen og Provinserne skulde forsynes. Kurantbanken foreslog derfor yderligere sat 100 à 200.000 R. i Omløb, der maaske end ikke vilde være tilstrækkeligt, hvis der ikke snart fremkom en klækkelig

Mængde Smaamønt, som var af en saadan Gehalt, at den ikke strax blev Genstand for Agiotage. Det var forsaavidt *uden Betænkelighed at forøge Smaasedlernes Antal* — mente Banken — *da Seddelmassens Beløb ikke forøges* ved disse Representativer. Det eneste Banken syntes der kunde indvendes mod Smaasedlerne var den Adgang, der derved aabnedes Opkøberne til at indsamle Smaamønt 12 β-vis; men Smaamønterne vil jo blive opkøbt alligevel og maa staa til Side for Trangen til Smaasedlerne. Fabriks Omkostningerne udgjorde 5 %, men indvindes ved Slid og Bortkomst af en Del af disse Sedler! Den 23. Juni 1809 gav Kongen dog kun Tilladelse til yderligere Udsendelse af 50.000 R. altsaa ialt 100.000R. i 12 β Sedler,[1]) men den 15. Juli til yderligere 50.000 R., og den 29. Juli, da Udvexlingen var steget til 4000 R. daglig, udvidedes Tilladelsen til ialt 250.000 R., „men heller ikke mere, da Omløbstiden udløber 6. Maj 1810", men Kongen ønsker da Forslag om nogle andre, større eller mindre Sedler, der kunde sættes i Omløb 12 à 13 Maaneder, hvorved ogsaa Indløsningen af 12 β-Sedlerne i sin Tid kunde lettes.[2])

I Overensstemmelse hermed foreslog Banken Udstedelsen af *8 β Sedler* „da det er Smaamønt der mangler", men disse Smaasedler kræver større Arbejde med Trykning, Stempling og Underskrift. 21 Personer har dagligen været beskæftiget med 12 β Sedlernes Udstedelse; Bankens Lokaler kan ikke rumme flere og for Tilsynets Skyld er det ikke heller heldigt, at der kommer flere til. Af de tilladte 250.000 R. 12 β Sedler var nu kun 65.000 R. tilbage, og der udvexledes daglig endnu 3 à 4.000 R. Den 19. August 1809 bestemte Kongen, at der maatte udstedes 8 β Sedler, som kunde holdes i Omløb til 1. Oktbr. 1810 paa samme Maade som for 12 β Sedlerne bestemt, hvorom der under 28. August udstedtes en Forordning. Der maatte ingensinde sættes mere i Omløb end 500.000 R. 12 og 8 β Sedler tilsammen[3]), men da Banken alligevel havde overskredet dette Maximum med 7.000 R., „for at forebygge ubehagelige Optrin", og der ugentlig brugtes 14.000 R., tillodes det 24. Marts 1810 endnu at sætte 100.000 R. 8 β Sedler i Omløb.[4])

[1]) l. c. 1809 I Nr. 236. 241—2, 280.
[2]) l. c. 1809, II, Nr. 19, 27.
[3]) l. c. Nr. 59. Forest. 16. Aug. 1809.
[4]) l. c. 1810, I, Nr. 155.

Da Amtsforvalter Wesenberg i Randers indberettede, at Folk allerede i Marts—April 1810, begyndte at forlange 12 β Sedlerne indvexlede mod Banksedler eller Smaamønt, idet Tiden for disse Smaasedlers Indløsning nærmede sig, foreslog Finanskollegiet,

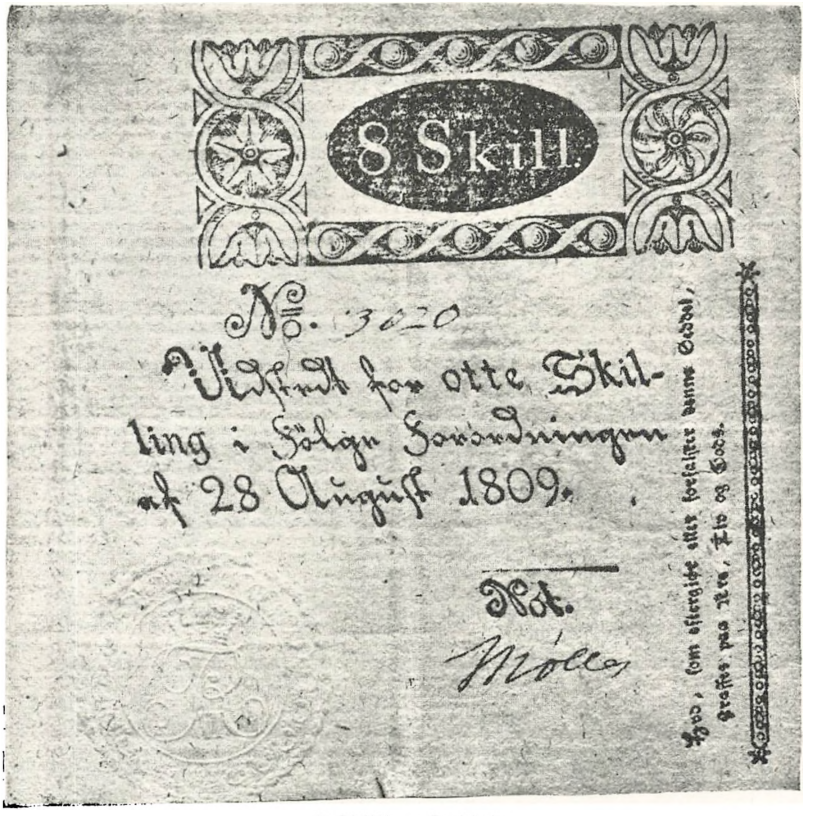
12 Skilling Seddel.

da det vilde volde usigelig Ulejlighed at indløse 12 β Sedlerne, at forlænge Indløsningsfristen for disse og 8 β Sedlerne i 1 Aar fra den herom udgaaende Kundgørelses Dato. Mønten var nu snart færdig, men det vilde jo dog tage nogen Tid, inden den fornødne Skillemønt kunde skaffes til Veje. Kongen tiltraadte Forslaget, og den 26. April 1810 udstedtes Plakat om Forlængelsen.[1])

I Oktober s. A. meddelte Bank Realisations Kommissionen,

[1]) l. c. 1810, I, Nr. 219—20.

at de tilladte 600.000 R. 8 og 12 β Sedler nu omtrent var opbrugte, men man haabede paa den ny Kobbermønt. Den udeblev imidlertid, og der krævedes stadig næsten 2.000 R. daglig i Smaasedler. Fra Norge forlangte man ogsaa Smaasedler. Man

8 Skilling Seddel.

foreslog derfor til Lettelse af Indfrielsen 2 ℔ Sedler. Omkostningerne ved 8 og 12 β Sedlerne var 5 à 6%. Gik man ud fra, at der i de forløbne 15 Maaneder til Opretholdelsen af et Omløb paa c. 600.000 R. var medgaaet c. 1.100.000 R. i disse Sedler, havde de kostet Staten 60.000 R. Finanskollegiet mente, at Mængden af Smaasedler paa 8 og 12 β maatte forøges, men dog ikke højere end til 700.000 R. For at undgaa Forsendelse til Norge, var den norske Regeringskommission bleven bemyndiget til selv

at lade forfærdige sine Smaasedler, hvortil de fornødne Apparater i Henh. til kgl. Resl. 5 April var afsendt. Kollegiet erkendte, at man til 26. April 1811, da Fristen for Indløsning af Smaasedlerne udløb, kun kunde naa at faa c. 1/4 af Smaasedlernes Beløb færdige i Kobbermønt; et Medium i Smaasedler burde da søges mellem 1 R. Sedlen og 1—2 β Kobber; det burde efter Kollegiets Formening ikke være 2 ℔, der er for stor, men 1 ℔ eller 24 β; de nye Sedler maatte kun være en ganske temporair Foranstaltning paa 1 à 2 Aar og højst for 500.000 R., saaledes at de og Kobbermønten skulde afløse 8 og 12 β Sedlerne, der iøvrigt ikke kunde naas indløste til 26. April 1811, da deres Masse var bleven saa stor. Den 6. Oktbr. 1810 sattes Summen af 8 og 12 β Sedlerne til 700.000 R. og deres Circulationstid forlængedes. Til Inddragningen skulde benyttes *24 β Sedler.* Ogsaa de 700.000 R. i 8 og 12 β Sedler blev imidlertidig hurtigt naaet, og stadig forlangtes 400 R. daglig til Søetaten og 1.000 à 1.200 R. ugentlig til Provinserne. „Ihvor mange af disse Sedler der end er udgivne, ere de dog endnu meget sjældne paa de fleste Steder i *Jylland, hvor enkelte Private, ofte ikke uden Tab for den større Mængde, udstæde β Sedler*". Papiret til 24 β Sedlerne var ikke færdigt og Kobbermønten indgik kun sparsomt fra Mønten, hvorfor man paany i Slutningen af November maatte forhøje 8 og 12 β Sedlernes Maximum med 50.000 R. til 750.000 R.[1]).

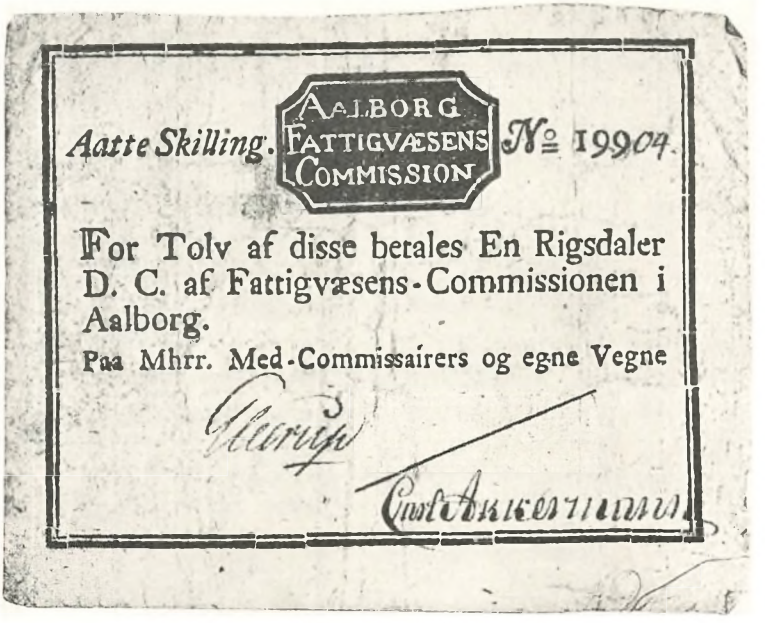
Alt gik nu paa Sedler, og at der virkelig var en aldeles ubændig Trang til Smaasedler, viser den Leporelloliste over *Privatsedler*, der findes hos Jørgensen[2]), og som endda langtfra er fuldstændig. Det var som af Finanskollegiet nævnt navnlig i Jylland, at Handelshusene udstedte saadanne Sedler. Idet der manglede Skillemønt til at skille Folk ad i Smaahandelen, maatte den Handlende, naar en Kunde i Betaling for Varer f. Ex. bød en 1 R.-Seddel, der oversteg Varernes Pris, give Kunden Varerne + en Seddel paa Differencen, der var som en Anvisning

[1]) l. c. 1810, III, Nr. 72, 191.

[2]) C. T. Jørgensens Beskr. over danske Mønter 1448—1888, Kbhvn. 1888, p. 154—58, jfr. H. H. J. Lynges Møntsamling, I, Kbhvn. 1899, p. 13—16 og J. G. Guildals Møntsamling, Kbhvn. 1920, p. 301—3, samt Jul. Wulff, Danmarks Industri og Haandværk, Kbhvn. 1905, p. 190 ff.

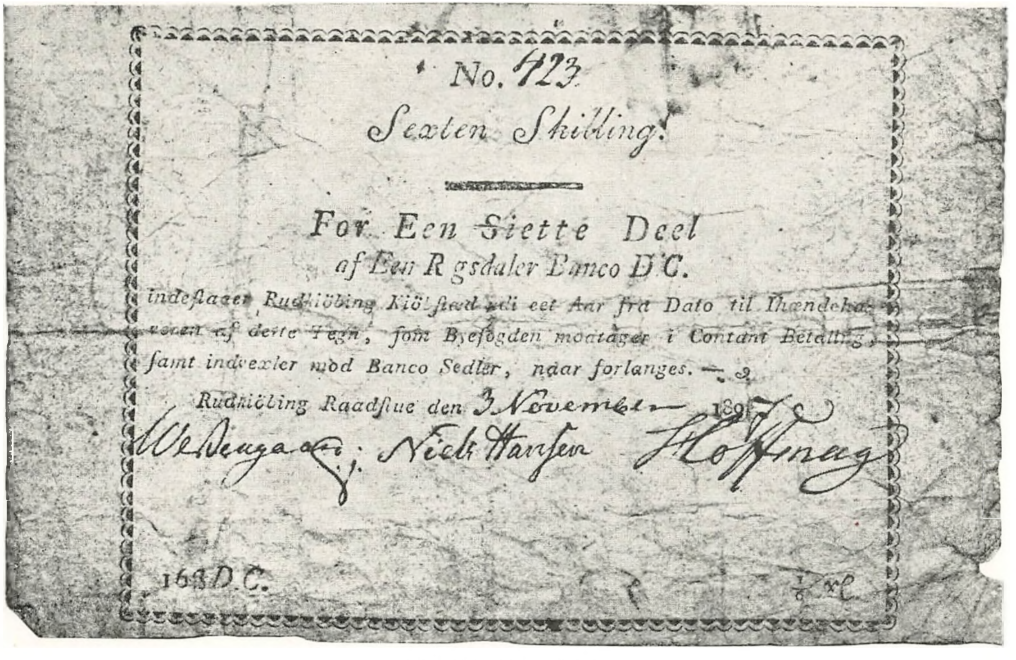
paa andre Varer, som Kunden senere kunde faa Brug for og betale med en saadan Privatseddel. —

Et andet ejendommeligt Exempel paa Pengesedlers Indtrængen overalt afgiver *de dansk-svenske Armésedler*, som Frederik VI havde tænkt sig at anvende under sit projekterede stort anlagte Angreb paa Skaane Vinteren 1808—9, som ikke blev til noget, men hvis Forberedelse kostede en god Slump Penge. Sedlerne,

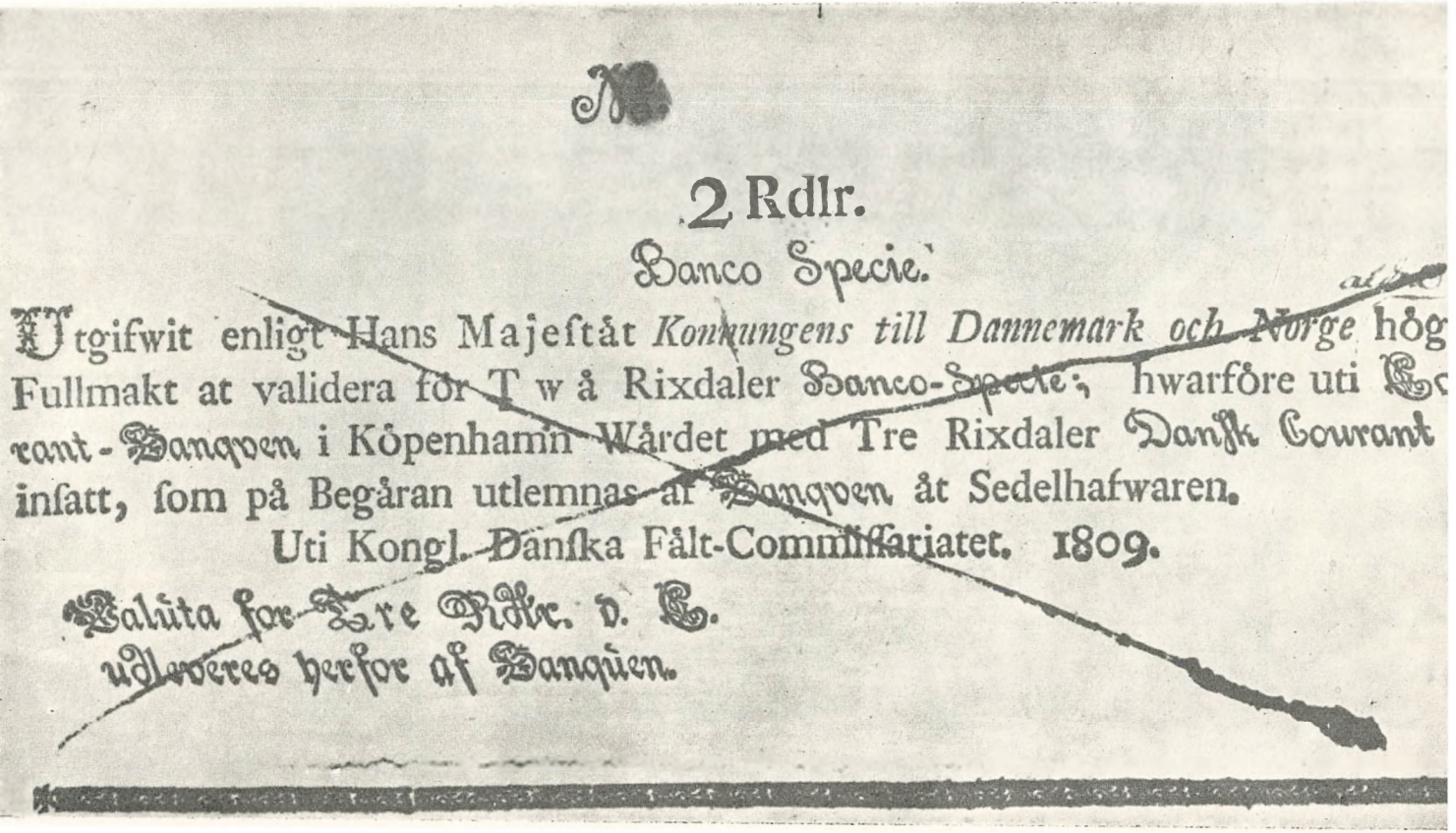

Privatpengeseddel.

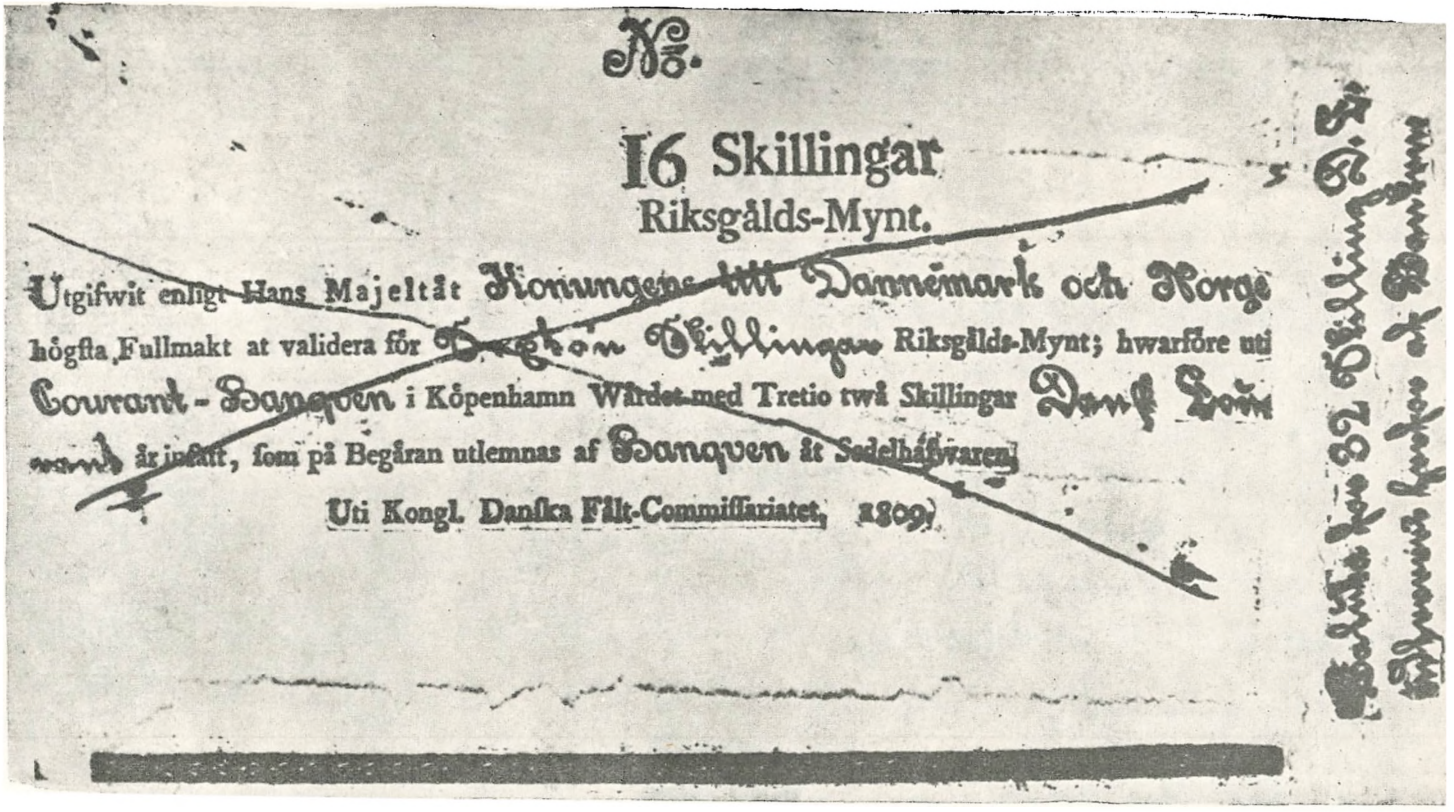
hvis svenske Text Werlauff og Fuldmægtig Collin sammenskrev, skulde benyttes i Skaane til Betaling for Hærens Forplejning og lød — efter Lynges Auktionskatalog over Sedler — paa 24, 20 og 6 Rixdaler Svensk Riksgäld, 2 Rixdaler Svensk Banco Specie og 1 R. Svensk Riksgäld samt 12 β Svensk Riksgäld, der skulde indløses af Depositokassen i København med henholdsvis 20 R., 16 R. 64 β, 5 R., 3 R., 80 β og 20 β dansk Kurant. I Rigsarkivet opbevares kun de 3 Sorter, hvoraf Afbildninger er vedføjede. Herefter er der altsaa ogsaa paatænkt udstedt 16 og 8 β Riksgäld-Sedler. Frederik VI ønskede over for den svenske

Privatpengeseddel.

2 R. Banco Specie 1809.

№.

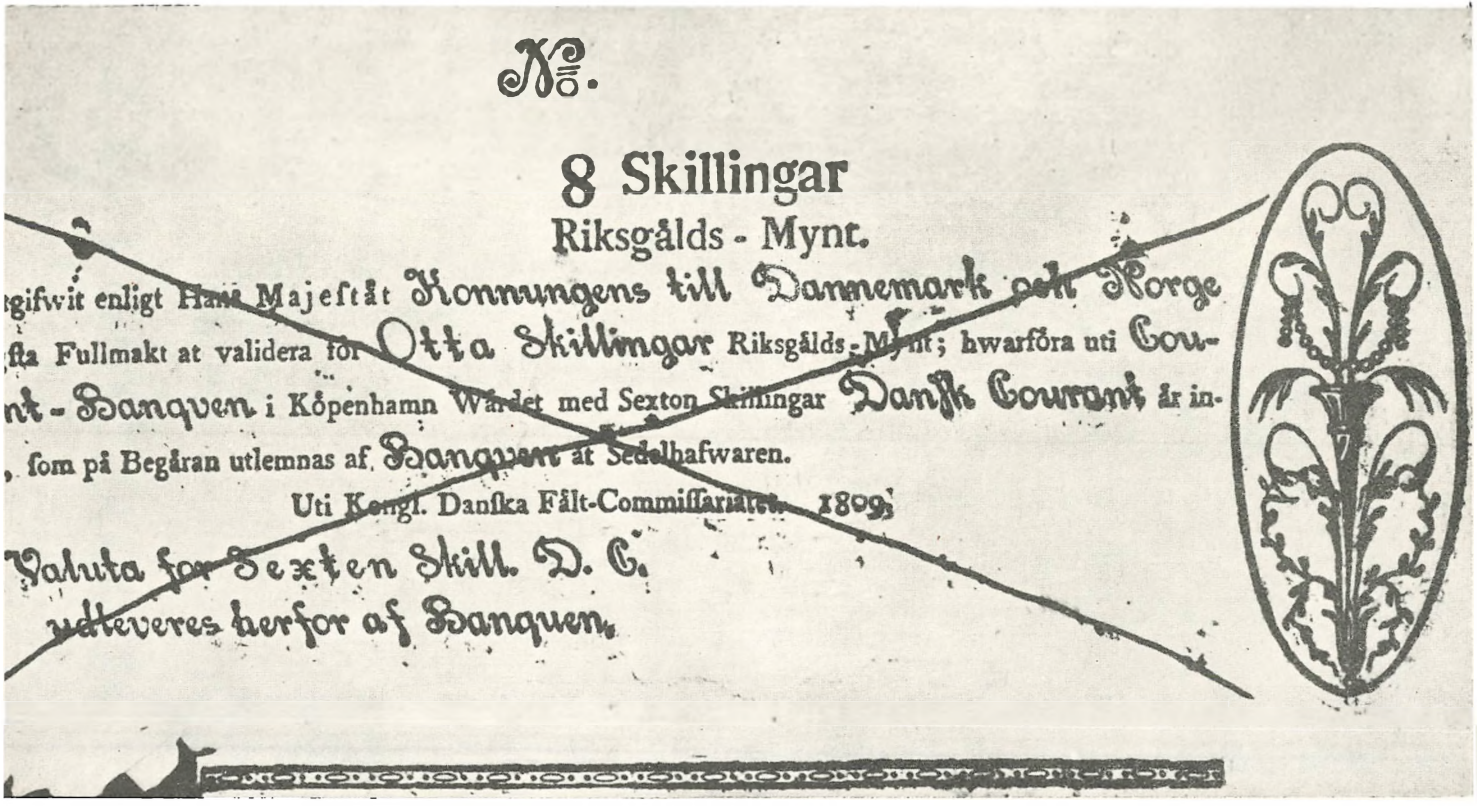
16 Skillingar

Riksgälds-Mynt.

Utgifwit enligt Hans Majeltät Konungens uti Dannemark och Norge högsta Fullmakt at validera för Sexton Skillingar Riksgälds-Mynt; hwarföre uti Courant-Banquen i Köpenhamn Wärdet med Tretio twå Skillingar Dansk Courant är inlöst, som på Begäran utlemnas af Banquen åt Sedelhåfwaren.

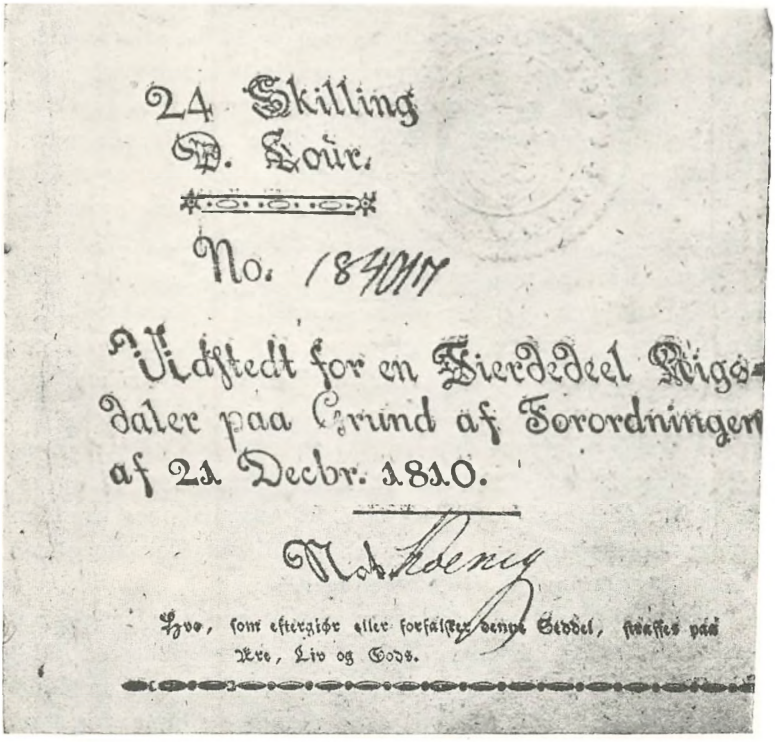
Uti Kongl. Danska Fält-Commissariatet, 1809.

16 β Riksgälds Mynt 1809.

8 β Riksgälds Mynt 1809.

Befolkning ikke at optræde som Erobrer, men som Befrier fra den halvgale Gustav IV Adolph, og derfor maatte alt betales til Punkt og Prikke i „gode“ danske Kurantsedler under svenske Navne, for enhver Pris dog ikke i „klingende“ Mønt![1]) Paa den anden Side at tale om Falskmøntneri, som nogle har gjort, er

24 Skiling Seddel.

ganske forfejlet, idet det var paa svensk Mønt udstedte Anvisninger paa Kurantbanken i København, ingenlunde forfalskede svenske Sedler. Om Kurantbanken til Slut kunde betale, var en anden Sag. —

Papiret til 24 β-Sedlerne blev endelig færdigt og 1 Exem-

[1]) H. H. J. Lynge l. c. p. 7, Medd. fra Krigsarkiverne IV, p. 81, Skand. Gazette 1861, Nr. 3, E. C. Werlauff, efterl. Opt.. Hist. Tidsskrift 4 R. 4 B, p. 333, kgl. Resl. og Reskr. af 17. Febr., 6. Marts 1809, R. A. Schimmelmanniana kgl. Reskr. og Resl. 1805—13, Vort Land 2. Jan. 1900.

plar kunde forelægges Kongen. De maatte gaa i 2 Aar, da der først til den Tid kunde antages at være den fornødne Kobbermønt til Stede. Derfor kunde man heller ikke fastsætte nogen endelig Frist for Indløsningen af 8 og 12 β Sedlerne; de var nu pludselig spredt i saa stor Mængde ud til Rigets fjerneste Provinser, at det kunde volde Vanskelighed at faa dem tilbage igen. Derimod skulde Bekendtgørelsen om 24 β-Sedlerne indeholde en Meddelelse om, at der fremtidig ikke udstedtes flere 8 og 12 β Sedler, men kun 24 β Sedler efterhaanden som 8 og 12 β Sedlerne inddroges, det skulde virke beroligende midt i Seddelflommen?! —; naar den største Del paa denne Maade var indløst, kunde en Frist for Indløsningen af Resten fastsættes. Frdg. om 24 β-Sedlerne udfærdigedes 21. December 1810.[1])

Medens disse Episoder med Udstedelse af Smaasedler selvfølgelig kun kan betragtes som Bagateller i Kurantbankens brogede og omtumlede Tilværelse under Krigen, maatte Regeringens voldsomme Afbenyttelse af dens Seddeludstedelse blive dens Ruin, hvad vel heller ingen var i Tvivl om. Exempelvis skal fra Krigens seneste Aar nævnes en Ordre til Banken om at indløse 3.629.000 R. slidte Skatkammersedler og 3.164.000 R. norske 100, 10 og 5 R. Assignationer samt en „Bemyndigelse“ (!) til at anvende 10 Mill. af Kurantbankens „Seddelbeholdning“ (!) til Omvexlinger.[2])

Af Tabellerne I—III fremgaar med al ønskelig Tydelighed Resultatet. I 1812 udstedtes 40,7 Mill. R. og indfriedes 3,5 Mill. R. i Sedler. Seddelomløbet endte med 97½ Mill.R. mod en Møntbeholdning af 90.259 R. og hvilken Møntbeholdning: for største Delen slet Kobbermønt!

Efter M. Rubin[3]), fornævnte Tabel III, og Mallingiana[4]) sluttede Kurantbankens Seddelfyrværkeri med følgende Finale:

M. Rubin: Begyndelsen af 1813: .. 96.556.000 R.
Tabel III: April 1813: ..... 97.504.163 -
Mallingiana: Slutningen af 1813: .. 99.090.000 -

Medens Marcus Rubin paa rette Maade har oplyst Seddel-

[1]) R. A. l. c. 1810, III, Nr. 232.
[2]) R. A. l. c. 1812, II A, Nr. 31, Forest. 22., Resl. 25. Juli 1812.
[3]) M. Rubin, l. c. p. 299.
[4]) R. A. Mallingiana: Kurantbanken.

massens Bestanddele, kan det kun beklages, at Nathanson[1]) og med ham W. Scharling i Danmarks Statistik[2]) har omtalt den samlede Seddelmasse ved Udgangen af 1812, c. 142 Mill. R., i en saadan Forbindelse med Kurantbanken, at det paa en vildledende Maade maa bibringe den almindelige Læser den Forestilling, at Kurantbanksedlerne udgjorde dette Beløb, medens det for Kurantbankens Vedkommende i Virkeligheden „kun" var c. 97 Mill. R. det drejede sig om, idet Resten af de 142 Mill. R. var Skatkammerbeviser, Assignationer og Laaneinstitutsedler.

4. Norske Assignationsbeviser.

Da Krigen med England udbrød — efter at man allerede forinden var kommen i Krigstilstand med Sverige — maatte der for Norge indsættes en særlig Regeringskommission, som fik Christian August af Augustenborg til Formand. Samtidig blev denne Kommission — som allerede berørt — i September 1807[3]) bemyndiget til at lade udstede norske Assignationer eller Assignationsbeviser, lydende paa dansk Kurant, og til at aabne Mønten paa Kongsberg paany.

Allerede et Aar efter var der udstedt 2 Mill. R. norske Beviser, hvoraf følgende Beløb var sat i Omløb:

A. Ved Udlaan til Private:		
1. Gennem Laaneindretningen i		
Aggerhus Stift	600.000	R.
Christiansands Stift	125.000	-
Bergens Stift	100.000	-
Trondhjems Stift	200.000	-
2. Gennem Depositokassen	150.000	-
B. Til Statskassens Brug	203.538	-
	1.378.538	R.
saa der kun resterede:	621.462	-

som snart vilde være opbrugt til Arméen, Søetaten, Kystværnet, Krigsfangerne o. s. v.

Hvis de Private ikke fik Laan, kunde Virksomhederne ikke

[1]) Danmarks National- og Statshusholdning, 2. Udg., p. 136, Om Mynt og Bankvæsen etc., p. 18—19.

[2]) III, p. 287.

[3]) Frdg. 18. Septbr. 1807, Norges Historie, V, 2, p. 242—3.

holdes i Gang og Almuen tabte Adgangen til Fortjeneste. Den væsentligste Indtægt Tolden svigtede. Regeringskommissionen maatte derfor foreslaa 2 Mill. R. nye Beviser udstedte og satte i Omløb, idet Forfærdigelsen da maatte finde Sted i Altona og Sedlerne uden Underskrift og Stempler opsendes til Norge. Af de 2 Mill. beregnedes 1 Mill. til Udlaan, 1 Mill. til offentlige Udgifter. Denne Indstilling godkendte Kongen den 4. Oktober 1808.[1])

Det blev dog ikke herved. I Begyndelsen af Maj 1809 havde man udstedt følgende Beløb:

100 R.	Beviser.....	2.330.000 R.
10 -	—	1.752.000 -
5 -	—	1.251.000 -
1 -	—	529.200 -
		5.862.200 R.

Regeringskommissionen fik den 11. Maj Kongens Bemyndigelse til at udstede ialt 7 Mill. R. Assignationsbeviser, de allerede udstedte indbefattede. 1, 5 og 10 R. Sedlerne udfærdigedes i Altona, 100 R. Beviserne i Kristiania; hertil kom en Kredit paa 300.000 R. d. K. hos den danske Zahlkasse i Kiel.[2])

Da Freden med Sverige var sluttet i Jønkøping 10. Dcbr. 1809, udbad Frederik VI sig 13. Februar 1810 Finanskollegiets Ytringer om, hvorledes de norske Assignater nu kunde indfries; Kollegiet tænkte sig dem indfriede ved Norges egne Indtægter i Løbet af 9 Aar, og der udstedtes 9. Marts 1810 en Frdg. for Norge om Assignationsbevisernes Inddragelse. Dagen derpaa bestemtes, at Rejsende fra Norge i København skulde kunne faa deres norske Assignationer vexlede med danske Repræsentativer eller Banksedler. Samtidig maatte man begynde Forfærdigelsen af nye norske Beviser, fordi de ældre 5 og 10 R. Sedler i større Mængde var bleven forfalskede. Der var c. 4 Mill. R. af disse Sedler i Omløb, saa det var jo en bekostelig og besværlig Historie. I Falsknerierne var — som omtalt under Kongsberg Møntsted — den derværende Stempelskærer Granstrøm indviklet.[3])

[1]) R. A. Finanskollegiet R. og R. Prot. 1808, III, Nr. 142.
[2]) R. A. l. c. 1809 I Nr. 183. Forest. 9. Maj 1809.
[3]) l. c. 1810 I Nr. 72b, 108b og 119—20, 129, 150, 213. Frdg. 24. April 1810.

Freden med Sverige forbedrede imidlertid ikke Udsigterne for Assignationernes Indfrielse, naar Krigen mod England fortsattes. Regeringen i København begyndte tilmed at søge økonomisk Støtte i Norge ved at forlange, at Regeringskommissionen skulde se at opkøbe Vexler paa Udlandet, men dette kunde Kommissionen ikke indlade sig paa, da den ikke turde sætte flere 100 R. Assignationer i Omløb, idet disse store Sedler afstedkom Agiotage med Smaasedler. Regeringskommissionen foreslog opsendt 3 à 400.000 R. i smaa Kurantsedler samt Typer og Stempler til de nye 5 og 10 R. Assignationer og til norske 12 β Sedler, hvoraf Kommissionen i Norge i Henhold til Resl. 5. April 1810 maatte udstede 2 à 300.000 R. paa 1 Aar. Dette godkendte Kongen den 4. Maj 1810.[1])

Nogle Maaneder forinden havde Kongen indtrængende forlangt lidt Rede paa, hvormange Assignationer der var sat i Omløb, hvorledes de realiseredes, om de kunde realiseres ved de hidtil anvendte Effekter eller nye maatte kræves, og hvor Omvexlingen fandt Sted her i Danmark.

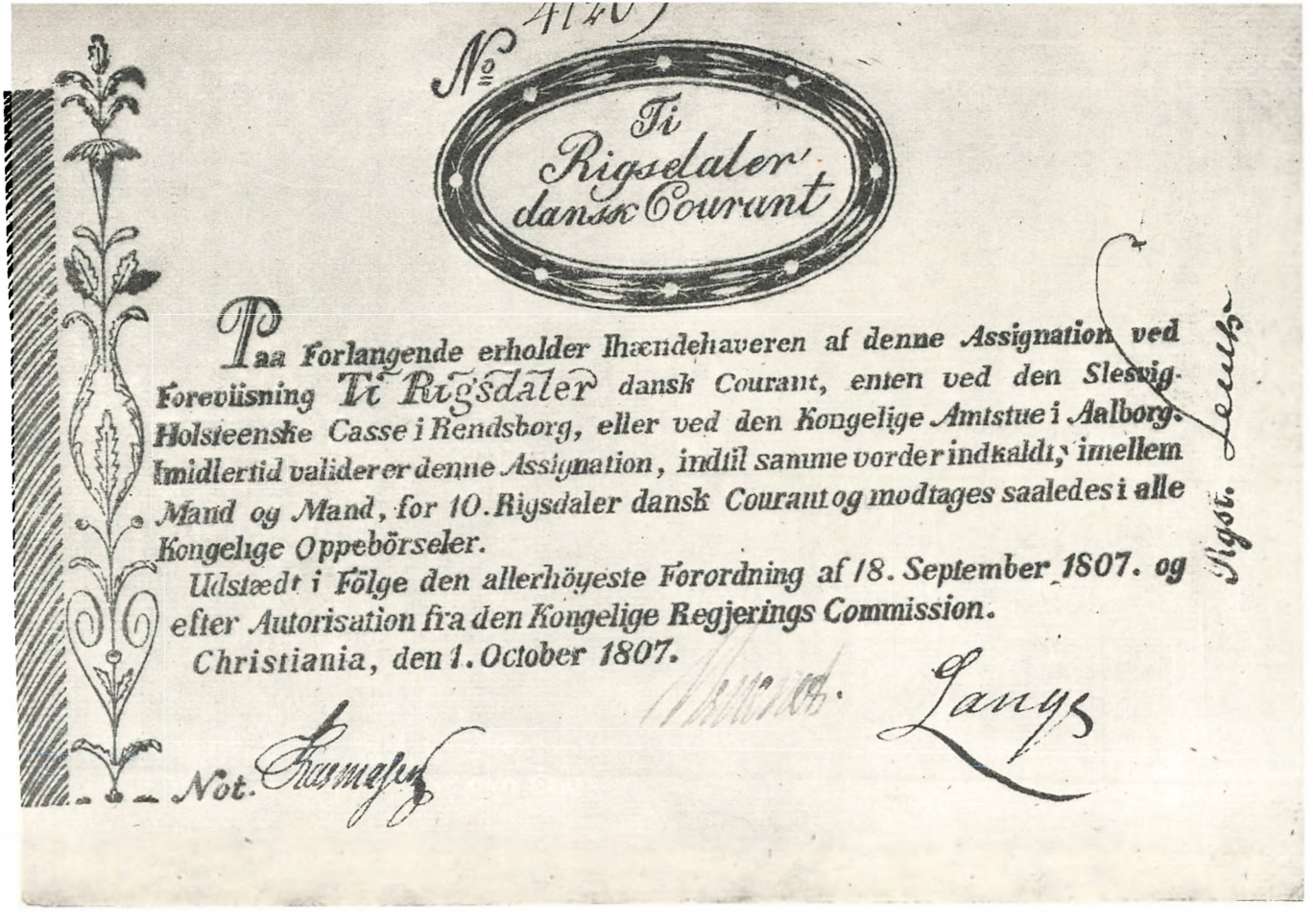
Angaaende Realisationen henviste Kollegiet til Kongens Resolution af 2. Marts 1810 samt Plakaten af 9. s. M. Omvexlingen i Danmark foregik ved Zahlkassen i København.

Af Beviser var følgende sat i Omløb den 19. April 1810:

100 R.	Beviser	6.680.000 R.
10 -	—	2.502.000 -
5 -	—	1.937.000 -
1 -	—	1.267.200 -
	Ialt...	12.386.200 R.

1. Deraf udlaant:		
a. iflg. Plan for Laaneindretningen i Norge .		1.601.600 R.
b. til Udvidelse af Depositokassens Fonds ..		150.000 -
c. efter spec. kgl. Resl.....		250.000 -
d. til Indkøb af Korn		98.000 -
		2.099.600 R.
2. Forskud til det off. Provideringsvæsen		3.067.000 -
3. Den anordnede Komité til Opkøb af Vexler .		1.050.000 -
	Transport...	6.216.600 R.

[1]) R. A. I. c. 1810 II Nr. 7 jfr. 1810 I Nr. 172.

Norsk 10 R. Assignation.

Transport...	6.216.600 R.
4. Justitsraad Wexelsen til det ham betroede Ærinde	875.000 -
5. Til Bestridelse af off. Udgifter	4.494.600 -
6. Beholdning ved Kasserne i Norge ultimo Marts 1810	800.000 -
Balance...	12.386.200 R.

Udgifterne havde stillet sig som paa vedføjede Skema opført.

Udgiften havde herefter ialt andraget..... 23.759.380 R. 62 β

Regeringskommissionen havde opgivet Indtægten til: ..... 20.847.424 - 02 -

nemlig:

Assignationsbeviser ...	13.250.447 R.	
Indbetalt af Private mod Anvisninger paa Zahlkassen i København eller Kiel	4.960.912 - 29 β	
Remisser fra disse Zahlkasser og paa dem udstedte Anvisninger ..	1.140.285 - 31 -	
Adskillige Indtægter ...	1.495.779 - 38 -	

Saa følger heraf at andre uangivne Indtægter har fundet Sted til Beløb ..... 2.911.956 R. 60 β

som formodentlig har bestaaet — saaledes lyder Kollegiets Forklaring til Kongen — i de ordinære Kontributioner, Told m. m. hvoraf ingen i de fra Norge hidsendte Akter findes anførte.

Da man fra Norge har opgivet Beløbet af Assignater pr.

19. April til	12.386.200 R.
men i Regnskabet til	13.250.447 -
maa altsaa.....	864.247 R.

være sat i Omløb fra 19. April til 30. Juni.

Af de anførte Beviser til Beløb	13.250.447 R.
antoges de oven for under 1, 2 og 4 opførte Summer at blive erstattede med	6.041.600 -
Resten.....	7.208.847 R.

Udgifter i Norge fra Krigens Begyndelse	1808 til ultimo December	1809	1810 til ultimo Juni
Landmilitær	3,480,308 R. 85½ β	4,078,153 R. 14 β	1,464,585 R. 53 β
Sømilitær	844,687 - 21½ -	965,851 - 35 -	415,172 - 54 -
Proviant	557,043 - 77 -	2,076,151 - 77 -	601,000 -
Præmier for Levnedsmiddeltilførsel	139,837 - 3 -	286,265 - 18 -	616,491 - 25 -
Indkøb af Fisk for at forebygge Hungersnød	17,733 -		
Kongsberg, Saltø Saltværk og Blaafarveværket	109,989 - 46 -	122,350 -	66,900 -
— Mynt	2,000 -	25,786 - 89 -	10,000 -
— Jernværk	3,300 - 82 -		
— Fattigvæsen	56,860 -	52,385 -	45,275 -
Fritzøe Jernværk	49,000 -	32,500 -	109,500 -
Forskud til Vejvæsenet	38,192 - 89 -	29,864 - 44 -	396 - 6 -
— - Postvæsenet	7,279 - 48 -	27,819 - 94 -	3,720 -
Brandhjælp	39,113 - 48 -		
Krigsfangers Underhold	60,877 - 56 -	25,574 - 63 -	1,650 -
Glasværkerne	10,407 - 42 -		
Classe-Lotteri-Gevinster	35,026 -	9,000 -	6,000 -
Renter og Kapitalbetaling	66,092 - 92 -	{ 370,208 - 14 -	34,763 - 3 -
Gager og Pensioner	71,586 - 14 -		156,912 - 54 -
Ourdal Præstegaards Istandsættelse	3,200 -		
Frivillige Bidrag indbetalte i Danmark	65,000 -	69,715 - 32 -	
Assurance for opbragte Skibe med Levnedsmidler	23,141 - 72 -	924,522 - 81 -	645,813 - 40 -

Adskillige Udgifter	8,527 R. 16 β	33,755 R. 16 β	14,197 R. 59 β
Aflevering til Laaneindretningen og Depositokassens Udlaan	1,391,000 -	360,000 -	
Levnedshjælps Udbetaling		33,840 -	
Laan til Almuen efter kgl. Resl. 12. Oktbr. 1808		250,000 -	
Gaver til Trængende efter kgl. Resl. 12. Oktbr. 1808		33,500 -	10,000 -
Forskud til uformuende Præster og til Oursdal Præstegaard		10,100 -	
Grev Trampe til Islands Jordebogskasse		30,000 -	
Oslo Sygehus		5,757 - 47 -	2,148 - 23 -
Medicinalvarer m. m.		25,000 -	20,000 -
Offentlige Stiftelser		6,296 - 28 -	15,637 - 23 -
Christiania Tugthus		3,000 -	
Prins Christian til Slesvig-Holsten-Augustenborg		12,000 -	
Laan til Kammerherre P. Anker, Conferensraad Anker m. fl.		139,000 -	70,000 -
Justitsraad Wexelsen paa de ham aabnede Kreditter		806,850 - 36 -	58,002 - 3 -
Kommissionen til fremmede Vexlers Indkøb		450,000 -	1,000,000 -
Selskabet for Norges Vel			2,000 -
Istandsættelse af Bergens Toldbod i Brygge			13,762 - 72 -
	7,080,205 R. 15 β	11,295,248 R. 16 β	5,383,927 R. 31 β

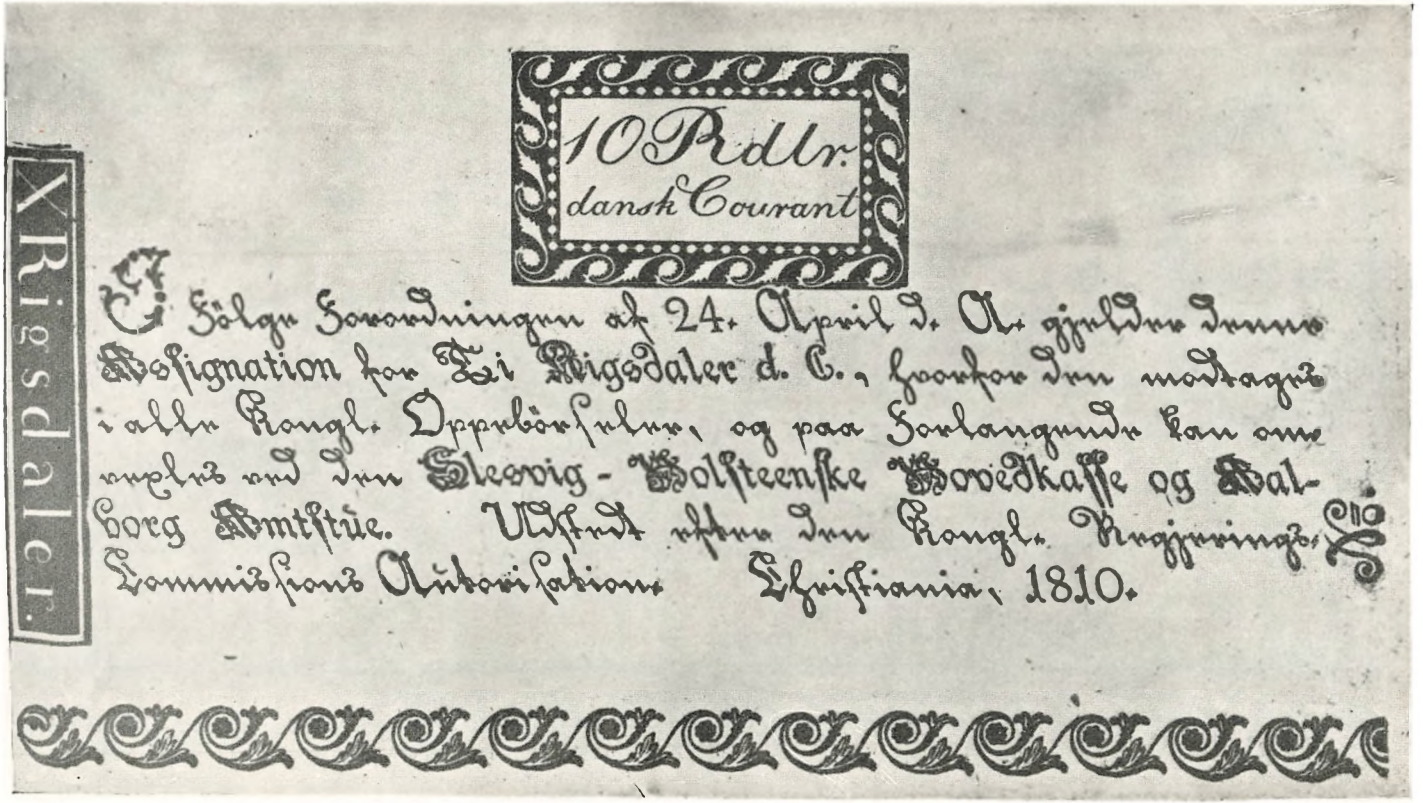
skulde inddrages ved de i kgl. Resl. 28. Februar 1810 angivne Indtægter i 8 à 9 Aar med 5.150.000 R., altsaa ikke helt.

Assignationsbeviser skulde antages lige med Kurantbanksedler og Skatkammerbeviser i Betalinger fra Norge.

I Besvarelse af denne Kollegiets Forestilling og Forklaring af Norges hele Stilling, dets Økonomi og Pengevæsen, dateret 19. September 1810 resolverede Kongen den 27. s. M., *at* ingen nye Assignationsbeviser maatte udstedes, *at* der skulde skaffes udførlig Forklaring paa de uangivne Indtægter 2,911,956 R. 60 β, et saare rimeligt Forlangende fra Kongens Side, og *at* Spørgsmaalet om nye Realisationsmidler udover de i Resl. 2. Marts 1810 angivne fra Norge selv skulde udsættes til senere Overvejelse! Den 27. Oktober nægtede Kongen at gaa med til nogle nye norske 5 R.-Assignationer som han kasserede[1]). Den 7. November foreslog Kollegiet og den 19. s. M. godkendte Kongen, at Frdg. 24. April 1810 om nye norske Assignationsbeviser paa 10 og 5 R. blev holdt tilbage og kasseret, fordi de nye 10 R. saavel som de af Kongen kasserede 5 R. Sedler let kunde rokke Creditten. De ældre norske Assignater paa 5 og 10 R. maatte da indløses ved Hjælp af Kurantbanksedler, som Finanskollegiet autoriseredes til at forlange af Banken[2]). I September opsendtes 1, 5 og 10 R. Banksedler til Norge til Inddragning af 100 R.-Assignationer, hvoraf der var for mange[3]).

I Foraaret 1810 havde Kongen — som ovenfor nævnt — tilladt, at der i Norge, paa Grund af Mangelen paa Skillemønt, kunde sættes 2 à 300.000 R. *12 β Sedler* i Omløb. De var sat i Arbejde; Papiret naaede til en Trykning af 314.782 R. 84 β, altsaa 14.782 R. 84 β for meget. Vicestatholderen syntes det var for stor en Udgift at lade det resterende Papir ubenyttet! Han søgte da Approbation paa Overskridelsen. Trangen til Smaasedler var stadig stor; Hovedkassen i Norge var ganske blottet for Smaamønt. I Foraaret 1812 bad han derfor om at faa opsendt 2 à 300.000 R. enten i Smaasedler eller nye Kobber 1 β. hvad der ogsaa var nødvendig for Inddragningen af den ældre Kobbermønt.

[1]) R. A. Fin.koll. R. og R. Prot. 1810, III, Nr. 41 b, 121.
[2]) l. c. 138 b.
[3]) l. c. 1811, III, Nr. 171, Forest. 18, Resl. 25. Septbr. 1811.

Udkast til ny norsk 10 R. Assignation.

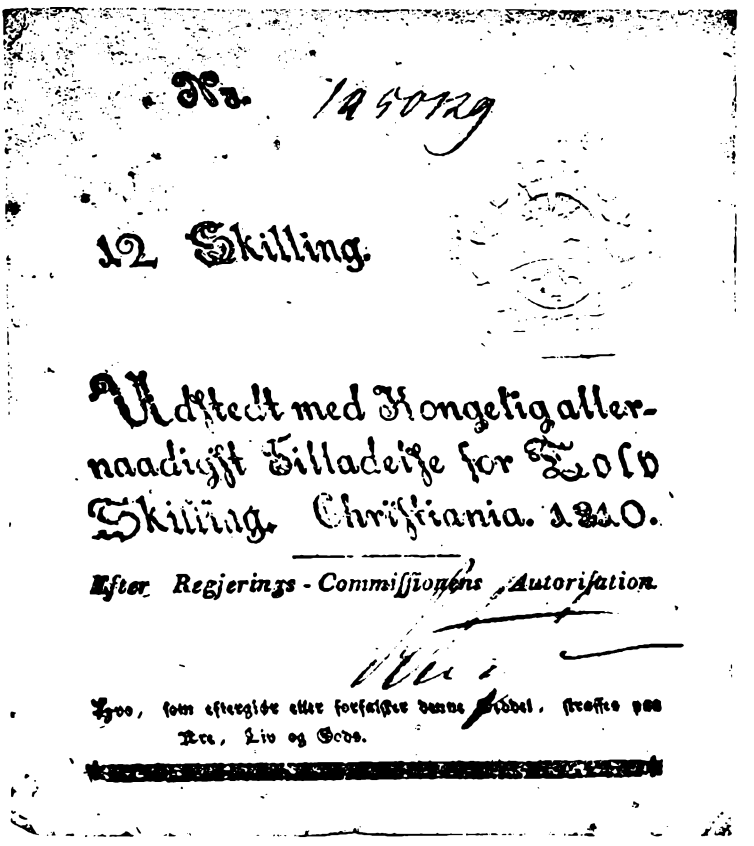
№

I Følge Forordn. af gielder denne Assignation for Fem Rigsdalers dansk Courant, hvorfor den modtages i alle Kongl. Oppeborselser, og kan omvexles ved den Slesv.-Holst. Hovedkasse og Aalborg Amtstue. Udstedt efter det Kongl. Vice-Statholderskabs Autorisation. Christiania, 1822.

Hvo, som efterligner eller forfalsker denne Sedel, straffes paa Ære, Liv og Gods.

Udkast til ny norsk 5 R. Assignation.

Kollegiet ansaa Opsendelse af Kobbermønt for umulig, dels fordi man ikke havde den færdig, dels fordi en Transport af saadan Mønt, der maatte ske gennem Sverige, vilde være meget besværlig. Det samme gjaldt ogsaa en stor Forsendelse af

Norsk 12 Skilling Seddel.

Sedler. Den 20. Maj 1812 indstillede Kollegiet derfor, at Vicestatholderen bemyndigedes til at lade forfærdige de fornødne Sedler i Norge. Ved Resl. af 23. s. M. fik Statholderen da Fuldmagt til at udstede 300.000 R. i 12 β Sedler, heri indbefattet de 14.782 R. 84 β; de kunde holdes i Omløb, til de skulde omvexles med Kobbermønt, hvis Udmøntning Kollegiet paalagdes at fremskynde[1]).

[1]) l. c. 1812, I, A, Nr. 161.

Ifølge „Mallingiana“ skulde der ved Pengeforandringens Tid, med Udgangen af Aaret 1813, endnu være c. 12 Mill. R. norske Assignationsbeviser i Omløb; efter Marcus Rubin udgjorde Beløbet i Begyndelsen af 1813 11.790.000 R.[1])

I Altona fabrikeredes fra 1. Okt. 1807 til 28. Marts 1810:

1 R.	Assignationer	1.610.000 R.	hvoraf sendt til Norge				1.324.800 R.
5 -	—	2.232.000 -	—	—	-	—	2.028.000 -
10 -	—	3.162.000 -	—	—	-	—	2.916.000 -
	Ialt	7.004.000 R.					6.268.800 R.

Stemplerne forfærdigedes af Medailleur G. V. Bauert i Altona; Fabrikationen forestodes af Justitsraad Hartzen[2]).

5. Danske og slesvig-holstenske Skatkammersedler.

Den 21. Oktober 1803 udgik 2 Frdgr. paa dansk og tysk „ang. et Skatkammerfond, indrettet med Hensyn til Statens Forsvar og Sikkerhed[3]), idet Kongen ansaa det som en Pligt at sørge for, at de Midler altid haves til rede som i overordentlige Tilfælde behøves, naar Han til Fædrelandets Betryggelse maatte finde sig beføjet til at foranstalte Rustninger til Lands eller Søs.“ Den skulde holdes uden for den almindelige Statsgæld og nyde Indtægten af en Række Forhøjelser af Afgifter, der samtidig fandt Sted, nemlig af Told, Lastepenge, den extraordinære Afgift af ind- og udgaaende Varer, Skibsafgifter, Kiøbsteds- og Land Consumtionen, Stempelpapirer, Sportler og Jord- og Tiendeafgifter. Hvis Fondet skulde faa for store Udgifter, kunde der iflg. § 9 disponeres over 2 Aars Indtægter, hvorpaa kunde udstedes Anvisninger.

Dette fik praktisk Anvendelse for Herdugdømmernes Vedkommende ved Patent af 9. Januar 1807[4]) „betr. den Umlauf der auf die nach dem 9ten § der Verordnung vom 21sten Oct.

[1]) M. Rubin l. c. p. 299.

[2]) R. A. Dok. ang. Fabrikation i Altona af norske Assignationsbeviser paa 1, 5 og 10 R. d. K. 1807—10.

[3]) Schous Frdgr., XIII, København 1804, p. 687, Chron. Samml. Verordn. und Verfüg. 1803, Kiel 1804, p. 96, Nr. 49.

[4]) Chron. Samml. 9. Septbr. 1806—31. Decbr. 1807, Kiel 1809, p. 59, Nr. 6.

Skatkammerseddel paa 2 R. 24 β Schl.-Holst. Kurant 1807.

1803 auszufertigenden auticipirten Anweisungen auf die Einnahmen des Schatzkammerfonds auszustellenden Scheine", idet Kongen fandt det fornødent nu at tage overordentlige Forholdsregler til Sikkerhed for sine Stater og dertil skulde bruge Penge.

Der udstedtes i Medfør heraf Sedler paa 20 R. og 2 R. 24 β Schl.-Holst. Kurant.

I Aars Tid efter fortsatte man, som ovenfor allerede berørt, paa samme Maade i Danmark. At man begyndte i Slesvig-Holsten allerede strax ved Krigens Begyndelse, har sin naturlige Forklaring deri, at der i Hertugdømmerne ikke fandtes et korrumperet Bankinstitut at søge sin Tilflugt til, men derimod velordnede Mønt-, Seddel- og Pengeforhold, som det ikke var saa lige en Sag at fortrænge eller misbruge. Man maatte da, som senere i 1848, bruge Skatkammerbeviser, Anvisninger paa selve Statskassen og dens nuværende og fremtidige Indtægter og se eller løbe an paa, hvilken Kredit saadanne Sedler nød.

I Danmark greb man Kurantbankens Seddelbundter og strøede ud blandt Folk. Først da Kursen begyndte at falde, idet de fra Fredstiden bevarede Resourcer svandt hen, blev man betænkelig ved at fortsætte hermed: „Da Kongen formedelst et ligesaa uventet som uretmæssigt fjendtligt Angreb, der har forstyrret Hans Staters Roe og berøvet dem Fredens velgiørende Følger, er bleven indviklet i en Krig, som ved en bydende Nødvendighed opfordrer enhver af Hans Undersaatter til de mueligste Anstrængelser", saa har Majestæten yderligere forhøjet de fleste af Skatterne og Afgifterne, som allerede blev forhøjet i 1803 og dermed udvidet Skatkammerfonden og givet den saaledes udvidede Fond Navn af Skatkammerets Afdragsfond ved Frdg. 8. April 1808[1]). De til Fonden indgaaende Indtægter kunde anvises for flere Aar til Indløsning bl. a. af de Repræsentativer, som paa disse Indtægter udstedtes, og om hvilke udfærdigedes en særlig Frdg. af s. D. for Danmark og Norge og paa Tysk for Hertugdømmerne, idet de allerede udstedte slesvig-holstenske Skatkammerfondsbeviser skulde hvile paa den nu indstiftede nye Fond.

Fondens Indtægter ansloges aarlig til 1.544.000 R. i de første

[1]) Schous Frdg., XV, 1812 p. 9 ff.

8 Aar, og 1.396.000 R. aarlig i de næste 6 Aar. Den bestyredes af en Skatkammeradministration under Overtilsyn af Kurantbankens og den synkende Fonds Overdirektion, der anviste de Indtægter, som vare bestemte til at indfri de paa dansk Kurant udstedte Repræsentativer, i dansk Kurant til *Depositokassen i København*, og de Indtægter, hvorved Repræsentativerne paa Slesvig-Holstensk Kurant skulde indløses i denne Pengesort, til det *Slesvig-Holstenske Laaneinstitut i Altona*. De danske Sedler skulde lyde paa 20 og 2 R. d. K., de slesvig-holstenske paa 20 og $2^1/_2$ R. Sl.-holst. K. Om de danske Sedlers nærmere Indretning udgik en Bekendtgørelse fra Finanskollegiet af 20. August 1808.

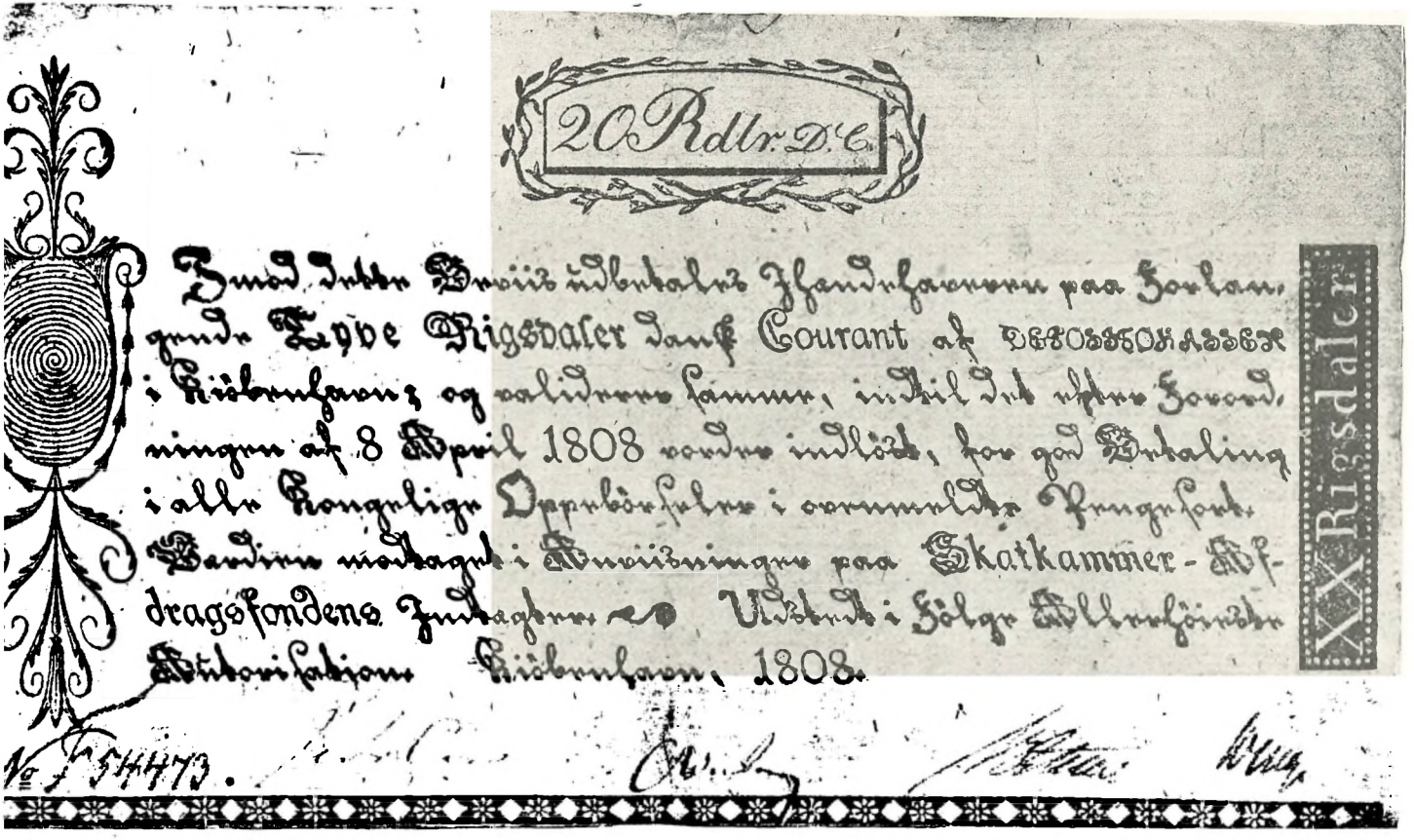
En Maaneds Tid efter var der allerede udfærdiget 604.800 R. Sl.-Holst. K. i $2^1/_2$ R.-Sedler og 235.200 R. Sl.-Holst. K. i 20 R.-Sedler; Finanskollegiet „saa ingen anden Udvej" end at lade forfærdige endnu 760.000 R. Sl.-Holst. Kurantsedler![1]) I Slutningen af Aaret fik Kollegiet Bemyndigelse til at udstede 2 Mill. R. nye Repræsentativer foruden de hidtil udstedte 4.2 Mill. R.; 400.000 R. i Blanketter til 20 R. K. Repræsentativer afsendtes med en Søofficer til Kiel.[2])

I Juli det paafølgende Aar foreslog Kollegiet Oprettelsen af en særlig Depositokasse i Kiel, der skulde kunne raade over de endnu ikke afsatte 1.870.000 R. Sp. transportable Statsfonds efter Plakat 13. Juni 1806, idet Altonas Speciebank paa Grund af de store Udvexlinger af Specier mod Sedler, ialt 200.000 R. i Tiden fra 28. Juni til 19. Juli, var sat ud af Funktion, „so dass alle Verkehrungen des Bankcomptoirs und des Finanscollegii kaum den Schwierigkeiten, welche sich von allen Seiten häufen, zu begegnen und zu wiederstehen vermögen". Kongen vilde dog ikke gaa med til Oprettelsen af en ny Laaneanstalt — der jo egentlig kun skulde bruges til Afsætning af Regeringens Laaneeffekter — men bestemte, at Laaneinstitutet og den overordentlige Finanskommission i Kiel skulde modtage Indskud til 6% og administrere Udlaanet.[3])

[1]) R. A. Finanskollegiets R. og R. Prot. 1808, III, Nr. 118, Resl. 28. Septbr. 1808.

[2]) l. c. Nr. 193.

[3]) l. c. 1809, II, Nr. 39 b og 41. Forest. 29. Juli 1809, kgl. Skr. 31. Juli og Resl. 5. Aug. s. A.

Skatkammerseddel paa 20 R. d. K.

Zahlkassen i Kiel manglede, skønt den modtog Skatter fra Danmarks største Provinser, stadig Penge til de fremmede Tropper og til Norges Providering. Den havde derfor ved Resl. 24. Oktober 1809 faaet Tilladelse til Trykning af nye Repræsentativer, men Papir og Blanketter var opbrugt. Kollegiet havde derfor sendt et Antal Blanketter til 20 R.-Sedler derned, men ikke Papir „da der ikke i Banken i København haves Forraad til mere end c. 4 Mill. R. i 20 R. Sedler"(!) og Papir ikke kan forfærdiges om Vinteren; derimod kunde man afse 4 à 500.000 R. i 2 R.-Sedler, der vanskelig kan afsættes her, men netop ønskes i Kiel; men da disse Sedler var fuldt færdige som Penge, maatte det bero paa Kongens Resolution, om man turde oversende disse Sedler, maaske kun 2 à 300.000 R. og ikke mere paa Grund af Forsendelsens Omfang. Medens Banken og Zahlkassen var enige herom, mente Kollegiet, at man burde oversende større Sedler paa 100 R. for at mindske Transporten og Besværet med Udtællinger. Det vilde jo være en ny Slags Skatkammersedler, og man maatte derfor for at hindre Publikum i at tro, at der nu igen skulde udsendes en større Mængde Sedler, udstede en Bekendtgørelse, der indeholdt den fornødne Forklaring. Paa denne Indstilling resolverede Kongen den 29. Decbr., at der paany med en Søofficer maatte oversendes 300.000 R. i Repræsentativer til Zahlkassen i Kiel og trykkes Repræsentativer paa 100 R., men Meddelelse herom skulde forenes med Bekendtgørelse om de nye rentebærende Obligationer paa Skatkammerfonden, men da der nogle Dage efter viste sig Udsigt til at se Mangelen paa Papir afhjulpet, der var den væsentligste Grund til Udstedelsen af Repræsentativer paa 100 R., tilbagekaldte Kongen den 1. Januar 1810 sit Reskrpt. af 29. f. M. „da det i alle Henseender er ønskeligere, naar man blot kan indskrænke sig til de Slags, som hidtil har været i Omløb".

Den 20. November 1809 havde Kongen, for at tilvejebringe en Modvægt mod de onde Følger af en for stor Emission af Repræsentativer paa dansk Kurant, føjet den Foranstaltning, at 4% rentebærende Obligationer paa Skatkammerfonden skulde sættes ved Siden af Repræsentativerne, saaledes at enhver den 11. i hver Maaned kunde faa Obligationer for Repræsentativer.

Den 27. Januar 1810 udvidedes denne Foranstaltning til at gælde Kurant i Almindelighed.[1])

Den 27. November 1809 bestemte Kongen, at der paa Skatkammerafdragsfonden maatte optages yderligere 20 Mill. R. Skatkammersedler, hvoraf de sidste 8 Mill. allerede sattes i Omløb ved Resl. 29. Maj 1811.[2])

Den 19. December 1810 bemyndigedes det slesvig-holstenske Laaneinstitut ved forskellige Patenter til at udstede Assignationer paa Indtægterne efter en Frdg. af s. D., hvorved den under 8. Febr. s. A. paabudne Indkomstskat ophæves, forsaavidt Indkomsterne hidrøre fra Ejendom og Besiddelse af Jorder og Renter af Kapitaler og derimod anordnes en Afgift af rentebærende Kapitaler og dyrkede Jorders Værdi.

Resultatet af alle disse Bestemmelser blev, at der — saaledes som allerede tidligere omtalt — paa Pengeforandringens Tid, ɔ: ved Udgangen af Aaret 1813, var følgende Skatkammersedler i Omløb:

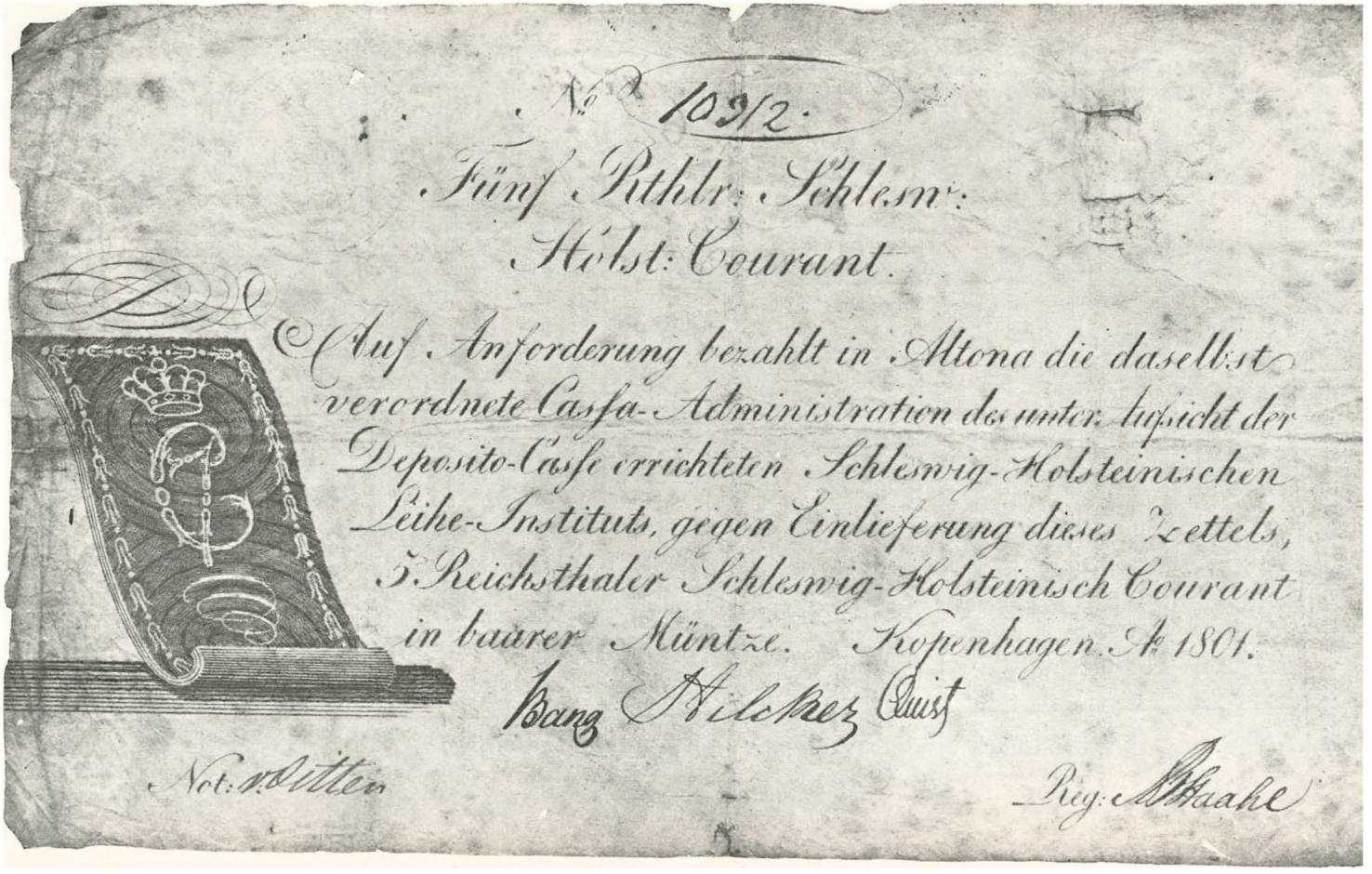
I Danmark	33.672.000	R.
I Hertugdømmerne	7.500.000	-
foruden Laaneinstitutsedler	700.000	-
og fornævnte Assignationer efter Plakat 19. December 1810	1.200.000	-[3])

Ved Begyndelsen af Aaret 1813 var Tallene efter Rubin 33.455.000 R. K. Skatkammerbeviser og 10.452.000 R. sl.-holst. K. i forskellige holstenske Sedler, hvori dog er medregnet c. 900.000 R. sl.-holst. Speciesedler.[4])

6. Det slesvig-holstenske Laaneinstitut.

Dette Institut oprettedes, som allerede tidligere berørt, som et Slags Supplement til den slesvig-holstenske Speciebank, hvis Bestemmelser om Udlaan var ret strænge, og som derfor ikke tilstrækkelig opfyldte Forventningerne om Støtte for Industri og Handel. Det nye Institut omhandles i Patent Nr. 50 af

[1]) R. A. l. c. 1809, II, Nr. 214, 1810 I, Nr. 50.
[2]) R. A. Finanskoll. R. og R. Prot. 1811, II, Nr. 200.
[3]) R. A. Mallingiana: Kurantbanken.
[4]) M. Rubin l. c. p. 299.

№ 1092.

Fünf Rthlr: Schlesw:
Holst: Courant.

Auf Anforderung bezahlt in Altona die daselbst verordnete Casse-Administration des unter Aufsicht der Deposito-Casse errichteten Schleswig-Holsteinischen Leihe-Instituts, gegen Einlieferung dieses Zettels, 5 Reichsthaler Schleswig-Holsteinisch Courant in baarer Müntze. Kopenhagen d. 1801.

Bang Hilchez Quist

Not: v. Ditten

Reg: Haahe

5 Rthlr. Schl.-Holst. Courant 1801.

23. Oktober 1801 og der henvises i Indledningen til Depositokassen i Kongerigerne, under hvis Ledelse og Direktion det slesvig-holstenske Institut foreløbig skulde staa.

Hvad der i denne Forbindelse interesserer mest, er Laaneinstitutets Ret til efter Patentets § 2 at udstede Kreditbeviser paa 5 Rthlr. Schleswig-Holsteinisch Courant, der efter § 3 skulde modtages i og kunne udgives af alle kgl. Kasser i Hertugdømmerne, og for hvilke der efter § 4 skulde være deponeret „ein baarer Fonds" eller Sikkerhed i Overensstemmelse med den dansk-norske Speciebanks Octroi. Institutet skulde modtage Indlaan til Udlaan. Hovedsædet var Altona, hvor Fonds skulde opbevares og Institutets Sedler paa Anfordring vexles samt Regnskab føres. I Kiel var en særlig Administration for Laan til Kommuner, offentlige Institutioner og Privatpersoner.[1])

Allerede i 1801 udfærdigedes Sedler til Beløb.. 77.000 R.
I 1802 var Beløbet steget til ..... 1.440.000 -
og i 1803 til ialt..... 1.798.500 -

hvorefter Fabrikationen indstilledes.[2])

I Skema I i efterfølgende Kapitel er Omløbet af Institutets Sedler opgivet, saavidt det har været muligt efter de i R. A. beroende Aktstykker, hvoraf der mangler adskillige Aargange.[3])

Ved Patent Nr. 283 af 19. Decbr. 1810 og Skrivelse fra Finanskollegiet til Institutets Administration nogle faa Dage efter, blev det denne overdraget at udstede slesvig-holstenske Assignationer paa Grundlag af de Indtægter, der ved Patent Nr. 282 af s. D. var blevne paalagte til Erstatning for den den 8. Febr. s. A. anordnede Indkomstskat, som samtidig ophævedes. Denne Skat var paalagt Ejendom, Landbrug og rentebærende Kapitaler. De nye Paalæg ramte tildels de samme Indtægtskilder og ansloges at andrage aarlig 475.000 R. sl.-holst. K.

---

[1]) Chronol. Samml. d. Verordn. und Verfüg. 1801, Kiel 1803, p. 243 ff., jfr. ovenfor Finanskollegiets Forestilling af 26. og Kongens Resl. af 27. Marts 1801.

[2]) R. A. Det slesv.-holst. Laaneinstitut, Zettel-Protocol 1801—3.

[3]) R. A. 1801—16 Resl.-Prot., *Altona* 1805 ff, Protokol med Statusopgørelser (kun 1805—7), 1802—16 Hovedbøger, 1802—16 Kassekonto i Sedler; *Kiel* 1802—16 Kassebalancebog, 1811—16 Kassebog for Assignationskassen.

De skulde indbetales til Laaneinstitutet, og paa 4 Aars Indtægt c. 1.900.000 R. K. skulde kunne udstedes 1.700.000 à 1.800.000 R. Assignationer. „Sie werden für vier auf einander folgende Jahre vom 1. Jan. 1811 an gerechnet ausgestellt und für keines der vier Jahre auf ein groszer Summe als 425 000—450.000 R., so dasz das erste Viertel im Umschlage (Octavis Trium Regum) 1812, das zweyte im Umschlage 1813, das dritte im Umschlage 1814 und das vierte im Umschlage 1815 zahlbar ist". De bar 5% Rente og skulde bruges til Betaling af de overordentlige Korn- og Fourageleveringer, der ydedes af Hertugdømmernes Indbyggere samt til Udlaan i fast Ejendom til Besiddere, der under den herskende Pengemangel ikke kunde skaffe Kapital til Driften. Ifølge et tredje Patent Nr. 284 af s. D. skulde disse Assignationer med visse Forbehold modtages i de kgl. Kasser og ved Terminsbetalinger.[1])

Der var i 1813 i Overensstemmelse med foranstaaende blevet udfærdiget følgende Beløb i 4 Serier:

Serie	25 R.	50 R.	75 R.	100 R.	Ialt
A	161,575	84,850	72,375	76,200	395,000
B	145,750	67,800	68,250	63,200	345,000
C	145,750	67,800	68,250	63,200	345,000
D	145,750	67,800	68,250	63,200	345,000
Ialt.....	598,825	288,250	277,125	265,800	1,430,000

Da Beviserne var en Slags rentebærende Smaaobligationer, behøvede man strengt taget ikke at medregne dem til de egentlige Omsætningsmidler i strængeste Forstand, men da de dog kunde bruges til Betaling i de kgl. Kasser og til Terminsbetalinger, er de medtagne her blandt „Sedlerne", hvad ogsaa bedst stemmer med Datidens Anskuelse.[2])

[1]) Chron. Samml. Verordn. und Verfüg. 1810, Kiel 1812, p. 368 ff. R. A. Akter vedr. Institutets Oprettelse og Personale 1801—16.

[2]) R. A. Mallingiana: Kurantbanken.

TREDJE KAPITEL

KURSERNE

For at bedømme Følgerne af Mønt- og Seddeluvæsenet, saaledes som det er skildret i de tvende forudgaaende Kapitler, vil det først være nødvendigt at sammenstille Udmøntningsbeløbene fra de forskellige Møntsteder og Seddelomløbet i Bankerne m. v. i et Skema for hele Tidsrummet. Herved har selvfølgelig ikke kunnet tages med i Betragtning de Sedler, der udstedtes af private Institutioner, Selskaber, Købmandshuse og Handlende, men kun de egentlige offentlige Omsætningsmidler.

Skema II optager Kurserne for Kurantbankens Sedler, idet disse i dette Aaremaal er blevet det alt overskyggende Omsætningsmiddel, der ganske har opslugt al den tidligere gældende forskelligartede Mønt. Kurantseddeldalerens Kurs overfor Sølvspecien er Børsens eneste Valutaspørgsmaal.

Endelig er der i Lighed med, hvad der er sket i mine tidligere Arbejder, i Skema II givet en Oversigt over Kurant og Species Metalværdi og Købekraft i Forhold til Kronemønten af 1875.

Til disse 2 Skemaer slutter sig en kort Oversigt over Pengevæsenets Udvikling i disse Aar.

Til Skemaerne knyttes et Par forklarende Bemærkninger: I Skema I betyder H., D. og N. Holsten, Danmark og Norge; de herunder opførte Mønter er slagne i Altona (Poppenbüttel), København og Kongsberg. Den i Skema I under Speciemønt H. opførte Sum indbefatter den *danske* Speciemønt, der er slagen i Altona og som findes nærmere specificeret under dette Møntsted. De slesvig-holstenske Speciesedlers Beløb er sammenlagte med den dansk-norske Speciebanks Sedler; herved maa dog haves i Erindring, at de havde hvert sit begrænsede Omløbsomraade og i hvert Fald til Tider forskellig Kurs, som nærmere

forklaret i forrige Kapitel. Omløbet af danske og slesvig-holstenske Skatkammersedler har foreløbig ikke kunnet oplyses af authentiske Regnskaber, der synes bortkomne eller — hvad Skatkammerafdragsfondens i Rigsarkivet opbevarede tvende Hovedbøgers Tilstand kunde tyde paa — tilintetgjorte eller henbragte andetsteds. De opgivne Omløbssummer er tagne af „Mallingiana, Kurantbanken" i R. A., hvor de af den slesvig-holstenske Zahlkasse og de danske Zahlkasser i Kiel og København udstedte Kvitteringers Beløb er opførte. Summerne er fordelt herefter, hvorved dog bemærkes, at Beløb mulig bør henføres fra de danske til de slesvig-holstenske Skatkammerbeviser; i det store og hele bliver Resultatet det samme og efter alle samstemmende Oplysninger i alt væsentlig paalideligt. De for 1811 opgivne Beløb er pr. ultimo August 1811.

De ved Aarhundredskiftet og 1807—08 udstedte tidligere omtalte Komitésedler er ikke medtagne, idet de kun havde et forbigaaende Omløb og var udstedte af en privat Institution. Kurserne i Tabel II er uddragne af den dansk-norske Speciebanks i Rigsarkivet opbevarede Direktionsprotokoller for Aarene 1788—91 og 1812—13 suppleret med Oplysninger efter R. A. „Mallingiana, Kurantbanken", Eggers: Underretning om den nye Danske og Norske Speciebank. Kbhvn. 1791, p. 196 ff. og den i Bergsøes og Scharlings Statistik optagne, bekendte Kursliste, hvis Tal efter de senest foretagne Undersøgelser af de i R. A. beroende Akter maa anses for mere paalidelige end Nathansons.[1])

Angaaende Udregningen af Rigsdalerens Omsætningsværdi i Sølv (fr. Gr.) og Købekraft i moderne dansk Mønt henvises til mine tidligere Arbejder, hvori der er gjort nærmere Rede for, hvorledes og med hvilken Føje disse Udregninger er foretagne.[2])

---

[1]) Bergsøes Statistik II p. 675 ff., W. Scharling og Falbe Hansen: Danmarks Statistik III p. 268 ff. Nathanson: Om Mynt- og Bankvæsen etc., 1. H. Kbhvn. 1855, p. 22—23. J. Wilcke: Kurantmønten 1927, p. 345. Anm. 1.

[2]) Møntv. under Chr. IV og Fr. III. 1625—1670, Kbhvn. 1924, p. 285 ff., Kurantmønten, Kbhvn. 1927, p. 346 ff. — Den der maatte ønske at erholde Oplysning om, hvorledes Møntens *Købekraft* stiller sig i *Nutids Kroner*, henvises til: Danmarks Statistik, Arbejdslønnen i Industrien m. v. i Danmark 1914—22, Kbhvn. 1927, p. 11, 33 og

I. Rigernes samlede Udmøntning og Seddelomløb 1787—1813:

Aar	Species Dukater	Kurant Dukater	Alberts Daler	Speciemønt				Kurantmønt			
				H.	D.	N.	Ialt	H.	D.	N.	Ialt
	Stkr.	Stkr.	Stkr.	R. Sp.	R. Sp.	R. Sp.	R. Sp.	R. K.	R. K.	R. K.	R. K.
1787				1,173,414			1,173,414	90,850			90,850
1788				782,550			782,550	5,001		86,400	91,400
1789				1,199,084			1,199,084			1,000	1.005
1790				414,915			414,915			650	650
1791	5,101			2,323		54,531	56,854			560	560
1792	6,671					50,001	50,001			500	500
1793				55,129		63,901	119,030			480	480
1794	2,001			1,105,739		36,561	1,142,300			550	550
1795			473,099	1,773,527		105,891	1,879,418			13,663	13,663
1796	500	30,703		2.140,029	165,103	110,240	2,415,372	11,200		46,290	57,490
1797				205.189	40,171	45,023	290,383			74,032	74,032
1798					17,146	35,072	52,218			73,123	73,128
1799				144,125	688,594	29,855	862,574	20,000		72,977	92,977
1800				154,104	3,460	22,786	180,350	10,000		108,275	118,275
1801				329,342		36,120	365,462	20,300	125,600	95,531	241,431
1802	2,301			32,841		21,500	54,341			71,850	71,850
1803						8,138	8,138			73,400	73,400
1804				72,384			72,384			75,700	75,700
1805				33,416			33,416	21,899		43,500	65,399
1806								30,169		6,757	36,926
1807				102,089			102,089	63,372			63,372
1808				457,708			457,708	237,628		56,350	293,978
1809				211,902			211.902	100,000		224,829	324,829
1810				128,098			128,098	27,000	43,300	82,870	153,170
1811				146,882			146,882		148,428	24,805	173,233
1812				472,346			461,346	80,000	222,846		302,846
1813											
Ialt.	16,574	30,703	473,099	11,127,136	914,474	619,619	12,661,229	717,419	540,174	1,234,097	2,491,690

Aar	Seddelomløb										
	Sl.-Holst. Sp. B.	Dansk-N. Sp. B.	Ialt	Kurantbank	Norske Assign.	Danske Skatkam.	Laaneinst.	Sl.-Holst. Skatk.	Sl.-Holst. Assign.	Ialt	
	R. Sp.	R. Sp.	R. Sp.	R. d. K.	R. d. K.	R. d. K.	R. Sl.-Holst. K.	R. Sl.-Holst. K.	R. Sl.-Holst. K.	R. d. K.	R. Sl.-Holst. K.
1787											
1788	196,604		196,604	15,071,730						15,071,730	
1789	237,768		237,768	15,654,530						15,654,530	
1790	611,260		611,260	15,183,330						15,183,330	
1791	605,240	62,972	668,212	15,556,730						15,556,730	
1792	649,612	53,153	702,765	15,641,278						15,641,278	
1793	811,408	199,300	1,010,708	15,405,578						15,405,578	
1794	1,326,468	681,546	2,008,014	14,717,853						14,717,853	
1795	1,472,228	2,490,638	3,962,866	14,062,853						14,062,853	
1796	1,672,280	4,798,034	6,470,314	14,198,853						14,198,853	
1797	1,819,576	5,299,784	7,119,360	13,403,853						13,403,853	
1798	1,917,640	5,365,267	7,282,907	12,679,853						12,679,853	
1799	1,467,400	4,218,718	5,686,118	14,614,853						14,614,853	
1800	1,667,864	1,617,270	3,285,134	19,332,553						19,332,553	
1801	1,671,500	341,340	2,012,840	23,954,553						23,954,553	
1802	1,761,600	230,842	1,992,442	24,126,153			488,065			24,126,153	488,065
1803	1,402,560	213,914	1,616,474	23,210,553						23,210,553	
1804	2,072,444	151,641	2,224,085	22,285,753			669,000			22,285,753	669,000
1805	2,221,200	234,373	2,455,573	23,980,978			1,198,640			23,980,978	1,198,640
1806	1,813,408	166,195	1,979,603	24,947,301			1,003,885			24,947,301	1,003,885
1807	2,124,240	192,057	2,316,297	30,549,344			1,087,755			30,549,344	1,087,755
1808	1,999,900	258,077	2,257,977	34,612,663	1,378,538	912,000		1,315,000		36,903,201	
1809	892,588	201,296	1,093,884	35,034,255	5,862,200	11,094,000	1,133,695	c. 2,800,000		51,990,455	3,933,695
1810	1,328,360	201,014	1,529,374	33,664,161	13,250,447	25,696,000	488,960	c. 2,800,000		72,610,608	3,288,960
1811	695,876	207,151	903,027	43,887,345		35,272,000		c. 2,800,000	c. 395,000		
1812	719,960	124,960	844,920	80,392,053					c. 740,000		
1813	842,300	34,768	877,068	99,090,000	12,000,000	33,672,000	c. 700,000	c. 7,500,000	1,200,000	144,762,000	9,400,000

II. Kurser, Metalværdi og Købekraft i 1875-Kroner:

Aar	Købekraftens Forholdstal	1 Speciedaler			1 Rigsdaler Dansk Kurant i Sedler							
		Faktisk Vægt = Omsætnings-Vægt gr. f. S.	Vægtens Værd i Kroner 1875	i Kroner Købekraft 1875	Kurs ultimo:				Gennemsnit	Omsætnings-Vægt efter Kurs, gr. f. S.	Omsætnings-vægtens Værd i Kroner 1875	Købekraft i Kroner 1875
					Marts	Juni	Septbr.	Dcbr.				
1788.	100/55	25,28	4 Kr.	7,27	146	142	142	153	145 8/4	17,344	2,74	4,98
1789.	—	—	—	—	152 1/2		162	159 1/2	158	16,000	2,53	4,60
1790.	—	—	—	—	160	150	140	140	147 1/2	17,139	2,72	4,95
1791.	—	—	—	—	137	137	139 1/8	139 5/8	138 3/16	18,294	2,89	5,24
1792.	—	—	—	—	137 7/8	138 1/2	139 1/8	139 8/4	138 18/16	18,212	2,88	5,25
1793.	—	—	—	—	137 3/4	138 1/2	139 5/8	139 5/8	138 7/8	18,203	2,88	5,24
1794.	—	—	—	—	129 1/2	125	125 1/8	125 1/4	126 9/32	20,029	3,17	5,76
1795.	—	—	—	—	125	125 1/4	125 1/2	125	125 9/16	20,193	3,19	5,80
1796.	—	—	—	—	125	125 3/8	125 1/2	125 7/8	125 7/16	20,153	3,19	5,80
1797.	—	—	—	—	125 1/4	125 1/4	126 7/8	125 7/8	125 13/16	20,093	3,18	5,78
1798.	—	—	—	—	125	125	125 7/8	125 5/8	125 8/8	20,164	3,19	5,80
1799.	—	—	—	—	125 3/8	125 7/8	126 5/8	125	125 5/8	20,123	3,18	5,78
1800.	100/62,5	—	—	6,40	131	130 5/8	131	135	131 19/32	19,165	3,03	4,85
1801.	—	—	—	—	139 7/8	135 7/8	143 1/8	139 7/8	139 11/16	18,098	2,86	4,57
1802.	—	—	—	—	137 5/8	139 5/8	142 3/8	138 7/8	139 5/8	18,106	2,86	4,57
1803.	—	—	—	—	133 5/8	142 7/8	144 3/4	146 1/8	141 27/32	17,613	2,79	4,46
1804.	—	—	—	—	144 1/8	145 1/8	148 1/4	147 1/2	146 1/4	17,285	2,73	4,45
1805.	—	—	—	—	145 8/4	137 3/8	135 8/4	138 1/8	139 1/4	18,154	2,87	4,59
1806.	—	—	—	—	136 3/8	136 7/8	141 1/2	150 3/4	141 5/16	17,889	2,83	4,53
1807.	—	—	—	—	146	139 1/4	150 1/2	151 1/2	146 13/16	17,219	2,62	4,19
1808.	—	—	—	—	152 8/4	162	171	190	168 15/16	14,964	2,37	3,79
1809.	—	—	—	—	227 1/2	297	346 1/2	386 3/4	314 1/16	8,039	1,27	2,03
1810.	100/60	—	—	6,66	403	408	494 3/4	562 8/4	467 1/8	5,412	0,85	1,42
1811.	—	—	—	—	814 3/4	763	832	762 1/2	793 1/16	3,188	0,50	0,83
1812.	—	—	—	—	760	769	850	1760	1034 3/4	2,443	0,39	0,65
1813.	—	—	—	—	1716	4000	14000	5400	6279	0,403	0,06	0,10

Gennemsnitskurserne er tagne af de 4 opgivne Kvartalskurser, idet der — i hvert Fald i Øjeblikket — ikke foreligger Materiale til videregaaende Udregninger, der iøvrigt næppe vilde influere væsentligt paa Helhedsresultatet. For de første og sidste Aar kan naturligvis Udregningen omdisputeres, ikke derimod for de øvrige Aar.[1])

I *Hertugdømmerne* stod Kuranten al pari til Speciemønten, saalænge den slesvig-holstenske Speciebank var Eneherre over Møntvæsenet. Heri gjorde Laaneinstitutets Sedler ikke nogen Forandring, idet dets Sedler indløstes promte,' men da under Krigen fra 1808 at regne der tilkom adskillige andre Omsætningsmidler, Skatkammersedler og Assignationer, og da Speciebankens Omsætning mindskedes, maatte der ogsaa opstaa Kurs paa de førstnævnte Sedler. Da Seddelstokken dog i de første Aar af Krigen ikke var overvældende, og Skatkammerbeviserne modtoges lige med rede Sølv i de kgl. Kasser, til hvilke Borgerne i Krigens Tid havde betydelige Summer at udrede, stod Sedlerne paa Hamburgs Børs i næsten lige saa høj Kurs som rede Mønt. Med en Rabat af 1, 1½ til 3 % kunde man sælge større Summer, hvortil især den betydelige Omsætning med Colonial- og andre Varer bidrog, som paa hin Tid fandt Sted mellem Hamburg og Hertugdømmerne. Dog faldt Sedlerne i Aaret 1812, efter at Bankens Midler var flyttet til Rendsburg.[2])

Det var altsaa særlig i *Danmark—Norge,* at Kuranten gik en saa sørgelig Skæbne i Møde, som fremgaar af Tabel II, hvorefter Sølvværdien af 1 R. K. faldt fra 17,344 gr. f. S. eller 2 Kr. 74 Øre i 1788 til 0,403 gr. f. S. eller 6 Øre i 1813. Til Belysning af denne katastrofale Udvikling vil det være rettest at begynde med en Oversigt over Statens hele økonomiske Status

---

Nationaløkonomisk Tidsskrift 1926. Knud Dalgaard: Arbejderklassens økonomiske Kaar i Danmark i de sidste 50 Aar, p. 158. Efter de dér udregnede Pristal, der dog kun angaar Detailpriserne, vilde f. Ex. 1 R. K. 1788 i dansk Mønt 1914, 1924 og 1927 have en Købekraft af henholdsvis 5 Kr. 72 Øre, 12 Kr. 54 Øre og 10 Kr. 7 Øre.

[1]) Kurserne stemmer i det hele med de af Direktør i Norges Bank, N. Rygg, i hans Værk Norges Banks Historie I, Kristiania 1918, p. 22—23, udregnede.

[2]) Nathanson: National- og Stats-Husholdning. 2. Udg. Kbhvn. 1844. p. 147.

1786, Aaret efter at den saa sørgelig bekendte og berømte Finansplan saa Lyset den 8. Juli 1785.[1])

Ordinære Indtægter	
af Danmark	2.920.000 R.
- Norge	1.127.400 -
- Hertugdømmerne	1.762.300 -
- Helstaten	1.577.990 -
	7.387.690 R.
Ordinære Udgifter	7.090.000 -[2])
Overskud	297.690 R.

Da de uvisse Udgifter efter en 10 Aars Beregning beløb sig til 5 à 600.000 R. aarlig, og da man ikke i Fremtiden paa Normalbudgettet turde regne med et Overskud af mere end c. 57.000 R., kom der omtrent 5 Tønder Guld til at fejle aarlig.

Den *udenlandske Gæld* var d. 1. Jan. 1787	14.379.494 R. 51 β
Den *indenlandske Gæld*	12.073.419 - 71 -
Samlet Gæld	26.452.914 R. 26 β

hvoraf *Renterne* udgjorde:

af udenlandske Gæld	657.590 R. 70 β
- indenlandske Gæld	522.237 - 82 -
Ialt Renter	1.179.828 R. 56 β

De kongelige gode *Aktivers* virkelige Beløb udgjorde	1.679.446 R. 84 β
I Creditkassen	354.835 - 00 -
Til Industri Fonden	337.463 - 74 -
De Aktiver, som aldrig kan indkomme og ingen Renter bringer	c. 10.000.000 - 00 -

[1]) J. Wilcke, Kurantmønten p. 389 ff. Finanskollegiets Forest. 24. Marts 1787. R. A. Kgl. Rescr. til og Forestillinger fra Finanskollegiet 1784—1815. Statsregnskabet, som det her er gengivet, støtter sig til Finanskollegiets officielle Opgørelse til Kongen i forskellige Bilag til fornævnte Indstilling og adskiller sig noget fra de af Nathanson, l. c. p. 511 ff. og Marcus Rubin, l. c. p. 175 ff., sammenregnede.

[2]) Af nedenstaaende Udgiftsberegning vil ses, at Udgifterne androg 7.090.000 R., ikke som i Forestillingen urigtigt anført 6.990.000 R. J. Schovelin: Fra den danske Handels Empire, II, Kbhvn. 1900 p. 144.

Til de ovennævnte ordinære Indtægter kom

følgende *extraordinære Indtægter*	1.783.590 R.	00 β
og *extraordinære Udgifter*	1.643.068 -	33 -
Overskud....	140.521 R.	63 β

De nævnte Indtægter var noget illusoriske, nemlig Aarsoverskudet, det som i den kgl. Kasse mere til Forstrækning var modtaget end for opsagte Kapitaler udbetalt, Bankkontorernes beholdne Gevinst ult. Decbr. 1785 m. m. Udgifterne hidrørte fra Handelsunderstøttelser, Ejendomserhvervelse, Forskud samt overordentlige Forsvarsforanstaltninger, Dokkens Istandgørelse, Krigsskibes Erhvervelse. m. v.

De ovennævnte ordinære *Indtægter* fordelte sig paa følgende Maade:

A. Kongeriget Danmark:

Ordinære Kontributioner	606.000 R.
Korn Skat.....	176.000 -
Toldstedernes Intrader, uden Øresundstold	550.000 -
Salt- og Tobaks Told.....	40.000 -
Afgift af fremmed Humle.....	10.000 -
Købstædernes Konsumtion.....	620.000 -
Familie- og Folkeskatten	65.000 -
Kortstemplings Intrader	9.000 -
Extra og Rang Skat.....	470.000 -
1/4 % Skat	116.000 -
% Skat af Gager og Embeds Indkomster	76.000 -
Forpagtnings Intrader	13.000 -
Renter af Kapitaler i fhv. kgl. Godser	7.000 -
Stempelpapir	120.000 -
Jordebogs Indkomster.....	42.000 -
	2.920.000 R.

B. Kongeriet Norge:

Ordinære Kontributioner	280.000 R.
Korn, Ost og Fiske Tiende	19.000 -
Toldstædernes Intrader.....	460.000 -
Salt- og Tobaks Told.....	40.000 -
Købstædernes Konsumtion.....	96.000 -
Transport....	895.000 R.

Transport....	895.000	R.
Familie- og Folkeskat	10.000	-
Kortstemplings Intrader	3.000	-
Stempelpapir	60.000	-
1/4 % af Kapitaler	17.000	-
Jærnværkernes Tiende	3.200	-
Kobber Told, Tiende og Accise	49.200	-
Jordebogs Indkomster	45.000	-
Bergens Accise og Fiske Vejer Penge	12.000	-
Adskillige Indtægter af Færøerne, Island, Rangskat m. v.	33.000	-
	1.127.400	R.

C. Hertugdømmerne:

Ordinære Kontributioner	450.000	R.
Jordebogs Indtægter	450,000	-
Forpagtnings Indtægter	220.000	-
Magasin, Korn og Fouragepenge	78.000	-
Salt- og Tobaks Told	34.000	-
Toldstædernes Intrader	120.000	-
Afgift af fremmed Humle	2.500	-
Stempelpapir	50.000	-
Extra og Rang Skat	260.000	-
1/4 % Skat	46.000	-
% Skat af Gager og Embeds Indtægter	14.000	-
Revenuer af de Glücksborgske Lande	30.000	-
Kvarterpenge af Nordre Ditmarsken	4.000	-
1 % Skat af det Kielske	800	-
Schutzpenge af Jøderne i Altona	3.000	-
	1.762.300	R.

D. Fællesindtægter:

Øresunds Toldintrader	551.000	R.
Sportler ved Departementerne	92.400	-
Justitskasse Indtægter	7.000	-
Tallotteriets Rekognition og overskydende Indtægter	167.700	-
Klasselotteriet	12.000	-
Transport....	830.100	R.

Transport....	830.100	R.
Bankens Indkomster	433.000	-
Bankkontorernes Indkomster og Rente	30.000	-
Lindenæs Fyrpenge	4.040	-
De kgl. Maltmøllers overskydende Indtægter	2.800	-
Den alm. Pensionskasses Indtægt	150	-
Af det Segebergske Kalkværk	5.000	-
Indtægter af kgl. Skove	69.000	-
Ubestemte og tilfældige Indtægter	56.000	-
Vestindiske Indtrader	147.900	-
	1.577.990	R.

Udgifterne var følgende:

Alle Hofholdninger, Appanager, Slotte, Staldetaten, Hofetaten	826,945	R.
Udenlandske Departement	145.449	-
Regeringen samt Justits og Politi Departements og Betjente	260.613	-
Finans og Kammer Departement og Betjente med de $^{30}/_{m}$ R. til Frederiksborg og Kronborg Amters Forbedring	257.360	-
Forst- og Skovbetjente	68.156	-
Told Departements og Betjente	155.851	-
Kirke og Skolevæsenet	108.336	-
Kolonier og Handelskompagnier	158.623	-
Presenter til de barbariske Magter, Konsulat Bekostninger og Handels Præmier	137.637	-
Betjente ved Vejarbejdet i Danmark	27.233	-
Adskillige Extra Gager og Tillæg	91.179	-
Til Skatkammer, Pensioner m. v.	380.280	-
Adskillige Vartpenge og Pensioner	98.230	-
Forskellige Udgifter	429.109	-
Landmilitæretaten	1.806.900	-
Endnu aparte	8.000	-
Søetaten	930.000	-
Kongsberg Sølvværk	20.000	-
Renter af Statsgælden jfr. ovenfor	1.179.828	-
	7.089.729	R.

Af foranstaaende Regnskab vil med al Tydelighed ses, at Statens økonomiske Forhold langt fra var glimrende. Hoffets Udgifter var alt for store i Forhold til det hele Budget, men derved kunde under Enevælden næppe røres. Heller ikke Civiletatens Omfang stod i et rimeligt Forhold til Statens Kræfter, idet den kostede omtrent 740.000 R. Tilsammen optog Hof- og Civiletat mellem 1/4 og 1/5 af alle Statens Udgifter, medens der til Kirke- og Skolevæsen tilsammen kun anvendtes lidt over 100.000 R. og til Handelens og Industriens Fremme et lignende forsvindende Beløb. Intet Under derfor, at der ingen væsentlig Fremgang var i Erhvervenes Metoder, der kunde skænke Staten økonomisk Styrke. Den mindste Rystelse som Følge af Krig eller Rustninger, Handelskriser og Misvæxt maatte faa skæbnesvanger Indflydelse paa Finanserne, selv om ogsaa en Del Handelshuse saa sig i Stand til nu og senere at udnytte Landets Neutralitet.[1])

Dette stod Finanskollegiet sørgelig klart, idet det i Forestillingen af 24. Marts 1787 bl.a. udtalte: „at ... slet intet Overskud bliver til andre, endnu ikke bestemte, men dog uudblivelige forefaldende Udgivter og endnu mindre til saadanne Bekostninger, som Statens Sikkerhed eller dens Æres og Værdigheds Vedligeholdelse i et eller andet Tilfælde maatte udfordre, og hvortil i det mindste en Deel af de fornødne Fonds strax skulle være tilraade .... Finansernes Tilstand fører aabenbart til den Slutning, at det er uomgængeligt nødvendigt, naar ellers Statshusholdningen skal kunne kaldes ordentlig og hvilende paa en fast Grund, at der udfindes Midler, hvorved et til Statens Behøvenhed proportioneret Overskud tilvejebringes. ..... Det Spørgsmaal kunde opkastes, hvoraf det kommer, at da aarlig saa store Summer have været anvendt til extraordinære Bekostninger, dertil er fundet de behøvende Fonds uden at tage sin Tilflugt til overordentlige Midler til Indtægtens Forøgelse. — Vi kunde ikke forbigaae i Besvarelse deraf at bemærke, at ikke alene i de Aaringer, da de største af slige overordentlige Bekostninger have været foranledigede, *Indkomsterne i adskillige Artikler, i Besynderlighed dem, som hænge af Handelen*

[1]) jfr. herved Nathanson: Danmarks National- og Stats-Husholdning 2. Udg. p. 469 ff. R. A. l. c.

og Skibsfartens Rørelse, have været betydelig større, ligesom og .... Landetatens Reglement beløb til 60.000 R. og Søetatens .... til 200.000 R. mindre end nu, men at endog .... *en ved Skatkammeret efterhaanden opsamlet betydelig Capital af omtrent 1.100.000 R. er bortsmeltet.* ..... Finanskollegiet kan ikke forbigaa i den Anledning endnu at tilføje, at *Staten i disse samme Tider har været i en saadan Forfatning, og dens Behøvenheder saa trængende, at den næsten i hvert Fag har maattet anstrænge alle sine Kræfter*, for at det Onde, den truedes med, ikke endnu mere maatte rodfæstes. *Det er Aarsagen, hvorfor Deres Maj. .... har befalet Papir Pengenes Formindskelse ved Afbetaling af Statens Gæld til Banken, det aldeles forfaldne Mynt Væsens i de nærværende Omstændigheder mueligste Istandsættelse og et aarligt Afdrag paa Statens Gield, som naar den ikke formindskes, nødvendig ved uforudsete Tilfælde maa forøges*".

Saadanne Tilfælde var indtrufne: En Vulkan havde ødelagt næsten Halvdelen af Island; en Orkan havde foraarsaget de vestindiske Øer Skade for Millioner; i Kongens europæiske Stater havde flere Aar hersket trykkende Misvæxt, som havde krævet Tilførsel af fremmed Korn.

Bankens Afbetaling udfordrede 8 Mill., Militæretatens og Søværnets Udgifter kunde ikke nedbringes, Civiletaten kunde der kun spares ubetydeligt paa.

Skatter ømmede man sig ved at paalægge, da Kongens Undersaatter „allerede er paalagt store Afgivter; i Særdeleshed Folkets arbejdende Klasse og Bondestanden bærer efter deres nærværende Forfatning svære Byrder, som efter den indførte Matrikul og Afgivternes Repartition hos en anseelig Deel af dem næppe kan forøges uden tillige at nedtrykke al Flid- og Stræbsomhed formedelst den deraf opkommende Afmagt og Fattigdom".

Der opstod da det Spørgsmaal om man uden Forhøjelse af Afgifterne alligevel kunde øge Indtægterne ved en almindelig Frigørelse af Næringslivet, en Ophævelse af snærende Baand, Nedsættelse af Toldafgifter, Frigivelse af Handel, Indførsel og Udførsel, med andre Ord en Reform af det hele hidtil gældende økonomiske System. —

Til at undersøge Betingelserne herfor foreslog Kollegiet

Kongen at udnævne en Finanskommission, der ogsaa nedsattes ved kgl. Resl. af 2. Maj 1787. Samtidig arbejdede andre Kommissioner i Henhold til tidligere Afgørelser med Mønt- og Bankspørgsmaalet i Hertugdømmerne, der — som tidligere udførligt skildret — resulterede i Oprettelsen 1788 af den slesvig-holstenske Speciebank i Altona og Speciemøntens Indførelse i Hertugdømmerne.

Den store Finanskommission havde i mange Henseender Held med sig i sine Bestræbelser. Samtidig med at den store Landbokommission fik gennemført de vigtige Frdgr. af 8. Juni 1787, 20. Juni 1788, 24. Juni 1791 om Forbedring af Bøndernes Fæster og Stavnsbaandets Ophævelse, hvorved Bondestandens Kaar væsentlig forbedredes til Landbrugets Fremme, og samtidig med at Livegenskabet i Hertugdømmerne ophævedes, virkede Finanskommissionen til en friere Udvikling af Handel og Industri. Monopolhandelen indskrænkedes eller ophævedes og Kornhandelen paa Danmark og det søndenfjeldske Norge omordnedes. Ved Frdg. af 6. Juni 1788 bestemtes, at Korn i Fremtiden skulde kunne tilføres alle Statens Lande fra Udlandet; samtidig udkom en Lov om Frigørelse af den jydske Kvæghandel; i Løbet af nogle Aar derefter skred man ved Frdg. 1. Februar 1797 til en fuldstændig Omordning af det hidtil gældende Toldsystem: Udførelsesforbud bortfaldt, af Indførselsforbud bibeholdtes kun enkelte, og Afgifterne sattes i et rimeligere Forhold til Varernes Pris. Den indenrigske og mellemrigske Handel søgte man at lette for Afgifter og trykkende Baand.

Alle disse og andre Reformer, der tjente til hele Erhvervslivets Frigørelse og saaledes paa bedste Maade opfyldte de Formaal, der var udtalte i Finanskollegiets Forestilling om Finanskommissionens Nedsættelse, kunde imidlertid — hvor anerkendelsesværdige de end vare — ikke paa staaende Fod skaffe de forøgede Indtægter i Statskassen, som kunde gøre nye Skattepaalæg overflødige, ja, de hindrede ligefrem saadanne, idet de maatte gøre Regeringen betænkelig ved at paabyrde Befolkningen nye Afgifter, som under den Gæringsproces Reformerne afstedkom i Samfundet kunde træde hindrende i Vejen for disses fulde Udfoldelse. Da den dansk-norske Stat i Efter-

aaret 1788 som Følge af Gustaf IIIs Overfald paa Rusland under dette Lands Krig med Tyrkiet meget mod sin Vilje som Ruslands Allierede blev inddragen i krigerske Forviklinger med Sverige, der kostede Staten 6 Mill. R.[1]), er det ikke til at undres over, at Finanskommissionen ikke fik Glæde af sine Bestræbelser for at forbedre Finanserne og oprette Pengevæsenet i Kongerigerne. Det var allerede meget, at det lykkedes at gennemføre Møntreformen i Hertugdømmerne. Vi har set, hvor lidet grundfæstet Møntreformen blev i Danmark og Norge. Den Speciebank, der oprettedes, blev kun en saare svag og mat Afglans af Banken i Altona. Staten mægtede ikke at unddrage den dansk-norske Speciebank Kurantens knugende Favntag, end mindre at opstille nogen virkelig paalidelig og gennemførlig Plan for Statsgældens Nedbringelse og den dermed i Forbindelse staaende Inddragning af Kurantsedlernes Masse. Nathanson[2]) har utvivlsomt Ret i sin Kritik af den Maade, hvorpaa Speciereformen i Kongerigerne blev startet, og det synes ikke synderligt overbevisende, hvad A. S. Ørsted har anført herimod i sine Erindringer: „Af mit Livs og min Tids Historie“,[3]) saa meget mindre som Ørsted i sit Forsvar for den datidige Regering kommer i uhjælpelig Strid med sit Forsvar for sin egen Pengereform af 5. Januar 1813. Ørsted hævder „at det vilde have været meget ilde betænkt om den Regering, der i 1785 havde kundgjort sin Plan til at ophjelpe Statens højst mislige Penge- og Finansvæsen, havde begyndt med til det yderste at opbyde alle Landets Kræfter for *i den kortest mulige Tid at* gjennemføre, hvad den i saa Henseende havde erklæret fornødent, at det derimod fortjente alt Bifald, at den for Øjeblikket behjalp sig med de indskrænkede Midler, som den uden Overanstrengelse af Landets Kræfter kunde anvende, og iøvrigt byggede sit Haab om en fuldstændig Gjennemførelse paa den Kraft til at yde Staten forøget Bistand, som Landet vilde erholde ved de Forbedringer i dets Love og Indretninger, som den i flere Retninger var belavet paa at indføre“. Men i sin

[1]) Edv. Holm l. c. III. 2, p. 630.

[2]) l. c. p. 98 ff., 478 ff.

[3]) II, Kbhvn. 1852, p. 48 ff., jfr. p. 6 p. 67 ff., p. 103 ff., jfr. E. Holm l. c. p. 49 og M. Rubin, 1807—14, p. 256—7.

berømte Afhandling: „Betragtninger over Danmarks nuværende Pengevæsen“ [1]), bemærker han: „En Plan til i en lang Række af Aar at inddrage den overflødige Deel af Courantseddel-Massen vilde og blevet forstyrret, saafremt nye Uheld rammede Staten i Løbet af dette Tidsrum, og en Plan, der var beregnet paa uafbrudte lykkelige Dage, duer vist ikke“! Men det var jo netop hvad den altid lystseende Ernst Schimmelmann gjorde, da han beregnede sig 20 — tyve — Aar til at bringe Pengevæsenet i Orden. Ørsted indrømmer da ogsaa andetsteds i nævnte Afhandling, at det turde „have været tjentligt, om tidligere og større Skatter havde været paabudne“. Han udtaler videre: „Det danske Monarkies Stilling, der krævede et saa stort Land- og Søe-Værn, i Forbindelse med den Skaansel, hvormed vore faderlige Konger stedse gjorde Brug af den dem tilkommende Ret at lægge nye Skatter og Byrder paa Undersaatterne, virkede at Regjeringen, selv under en mangeaarig Fred, langt fra at samle sig Metalskatte, hvormed en tilkommende Krig kunde udholdes, idelig gjorde Brug af Creditsystemet, især naar nogen overordentlig Udgift indtraadte“.

Det er muligt — om end langt fra givet — at Staten i 1788 ikke samtidig kunde have baaret en vidtstrakt Reformvirksomhed og en Sanering af Finans- og Pengevæsenet. Det er muligt, at der maatte være truffet et Valg. Det er ogsaa muligt, at Reformerne foreløbig burde være lagt paa Hylden, til en stabil og paalidelig Statshusholdning og et ordnet Pengevæsen var bragt til Veje som det nødvendige Grundlag for Samfundets Vext og Fremme; ja, jeg er tilbøjelig til at mene, at dette havde været at foretrække, thi hvad hjalp Reformerne, naar de lykkelig og vel reformerte skulde opleve et 1813, der vilde have været betydelig formildet, om Statens Økonomi havde været fast optømret til at imødegaa Krigens Krav, men det værste af alt var dog at opstille noget, der kun bar et Skin af Tilforladelighed, og det var i Virkeligheden den Humbugsbank, der under Navnet den dansk-norske Speciebank saa Lyset 1791, i hvert Fald forsaavidt den skulde gælde for en *Specie*bank, thi derved lulledes baade Folk og Regering i Søvn, hvad de begge var saa meget mere opfordrede til, som en heldig Han-

[1]) Eunomia I, Kbhvn. 1815 p. 363.

delsperiode i de følgende Aar dækkede over Systemets Skrøbelighed. Det var ingenlunde Reformerne, der hjalp — i hvert Fald ikke i nævneværdig Grad — men derimod Neutralitetslykken og Fredsgevinsten, der dennegang som saa ofte tilforn[1]) og senere skæppede i Bøssen, og som i Aarene til 1797 skærmedes af det geniale Udenrigsstyre, der under A. P. Bernstorffs Ledelse holdt Oldenburgernes Monarki udenfor Revolutionskrigenes Virvar. Imidlertid lod Regeringen Seddelstokken herske. Som Ørsted siger: „Det var ingen Lykke, at hiint Sølvsurrogat satte os i Stand til ganske at blotte os for Sølvet selv. Bl. a. fik Nationen derved Lejlighed til en Forbrug af fremmede Vare, som ej svarede til dens virkelige Velstand og som den nødvendigvis maatte have nægtet sig, saafremt den havde behøvet sit Sølv til indenlandsk Brug. Vore Handelsforetagender blive derved og udvidede over deres naturlige Grændser . . . .“[2])

Regeringen kunde i 1790 endda ikke forsvare sig med sin gode Tro; den saa udmærket godt, hvor galt det var fat og var dygtigt nervøs derover. Den havde i 1776 set, hvorledes Sverige ophjalp sit forvirrede Pengevæsen[3]). Den vidste af egen Erfaring, hvorledes et Møntvæsen skulde ordnes, nemlig fra

[1]) Kurantmønten p. 380, 383.

[2]) Eunomia I. p. 595, 591, 594, jfr. E. Holm l. c. p. 631, 635, J. Schovelin: Fra den danske Handels Empire, II, Kbhvn. 1900, p. 146 ff. og VI. Marcus Rubin 1807—14, p. 168. Man kan ogsaa her anføre Eunomia I, p. 525, hvor det omtales som en Lykke for Folket, at der rejses „en fast Dæmning for Tilbagefald til det fordærvelige System at dække Finansernes Underballance ved Seddelformerelse“. Den Dæmning blev visselig ikke rejst i 1791.

[3]) Svensk Frdg. 27. Novbr. 1776 Num. Medd., XXII. K.-A. Wallroth, Sveriges Mynt 1449—1917, Stockholm 1918, p. 140, 142—3. Sveriges Bank 1668—1918, Del III, Stockholm 1920, A. Montgomery: Riksbanken 1719—1778, p. 17, 164 ff. Carl Hallendorff: Bankens öden 1766—1803, p. 52 ff. Fra 1. Jan. 1777 skulde Rdlr. Specie, delt i Skilling, være Sveriges Hovedmønt; den gamle Regning i Daler, Mark og Øre Kobbermønt skulde ophøre og de udeløbende Kobbermøntsedler inddrages; foreløbig skulde de gælde 18 d. K. m. = 1 Rdlr. „Det framhölls, att både Sveriges egen och andra länders erfarenhet stämde överens däruti, att om en valuta en gång deprecierats, kunde den ej utan största olägenhet åter höjes till sitt forna värde“ (p. 216—17), en Sætning, man ofte kunde have haft godt at mindes herhjemme.

Hertugdømmerne. At den følte sig højst usikker, fremgaar af den Omstændighed, at den endnu inden Finanskommissionen havde udtalt sig om Mønt- og Pengevæsenet i Kongerigerne, fandt sig foranlediget til — paatrods af at den et Par Aar i Forvejen netop selv havde erkendt sin Uformuenhed og foreslaaet Kongen at udnævne Kommissionen til at fremsætte Forslag — paany at forelægge Regenten et Overslag over den finansielle Situation.[1])

Herefter udgjorde de ord. Indtægter i 1788: 7.253.115 R., altsaa over 100.000 R. mindre end sidste Gang antaget, og det havde vist sig, at Indtægterne i 1785 blev over 200.000 R. mindre end den Gang udregnet! Et 3-Aars Gennemsnit viste en ord. Indtægt af 7.331.837 R. Men hvad der var værre, var Gældens ubehagelige Stigen:

	1/1 1787:	1/1 1790:
Udenlandsk Gæld	14.379.494 R.	16.840.000 R.
Indenlandsk Gæld	12.073.420 -	18.529.800 -
Ialt	26.452.914 R.	35.369.800 R.

Rentebyrden udgjorde nu 1.450.000 R.

For 1791 ansloges:

Indtægten til	7.246.000 R.
Udgiften til	8.026.600 -
Underskudet	780.600 R.

Samtidig havde Kursen i Marts 1790 været helt nede paa 160 fra 142 i Septbr. 1788, men var dog nu atter steget til 140 à 150. Det var ikke saa underligt, om Finansstyrelsen fandt sig foruroliget ved et saadant Resultat paa saa faa Aar og maatte anse det for uomgængeligt fornødent ikke blot at komme af med Underskudet, men ogsaa at oparbejde et Overskud paa 5 à 600.000 R., i det mindste 300.000 R. foreløbig, saaledes at der altsaa maatte tilvejebringes 1.080.000 R.

Man foreslog derfor en Del Tilskud til Virksomheder strøget eller nedbragt, bl. a. til det ulykkelige Kongsberg Sølvværk, hvad dog kun lidt kunde hjælpe. Havde Kronprins Frederik

[1]) R. A. Forest. 28. Decbr. 1790 med Bilag Litra A—J i Pakken Kgl. Rescr. til og Forest. fra Fin.koll. 1784—1815.

derimod selv resigneret og nedbragt Kongehusets ganske overdrevne Udgifter, vilde et stort Skridt være gjort mod det rette Maal. Man søgte at indskrænke Udgifterne til Fæstningsvedligeholdelse og Officerspensioner. Fattige 5000 R. aarlig til Vejarbejder skulde bortfalde!

Endvidere foreslog man 6% Afgift af alle Gager, øget Sukkertold og Arveafgift m. m., idet man henstillede, at Kongen dels bemyndigede Kollegiet til at træffe de fornødne Foranstaltninger, dels at overveje Sagerne med Kommissionen og de forskellige Departements.

Man kan i Korthed anse Aarene omkring Danmarks Deltagelse i Krigen mod Sverige 1788, Bankens Oprettelse i Altona samme Aar og Speciebankens Indstiftelse i København 1791, som det *første* Mærkeskæl i den økonomiske Udvikling herhjemme i Tidsrummet 1788—1813. Dette Vendepunkt kendetegnes ved Hovedbegivenheden, Slettelsen af Statsgælden til Kurantbanken under Trykket af den finansielle Misere.

Naar man betænker hele den Elendighed, der kommer til Orde i den fornævnte Beretning til Kongen, og sammenligner den med Kollegiets tidligere omtalte Forestilling til Kongen akkurat paa Maanedsdagen derefter: den 28. Januar 1791, hvori man efter Beraadslagning med Finanskommissionen foreslaar hele Gælden til Kurantbanken, der pr. 31. December 1790 var opgjort til 9.945.624 R. og pr. 30. Juni 1791 blev opgjort til 9.647.466 R., strøget mod Overdragelse til Banken af Aktiver til nominel Værdi. 2.280.000 R., som dog i Virkeligheden var meget mindre værd, og mod Forpligtelse til at tilskyde Bankens Realisationsfond i 20 Aar det fornødne for, at der aarlig kunde inddrages 750.000 R. Kurantsedler, fristes man til at spørge, om ikke hele Møntreformen i Kongerigerne var Bluff, der skulde dække over en øjeblikkelig Nedbringelse af Statsgælden med 9½ Mill. R.; helt uefne Regnemestre var man i hvert Fald ikke. Den hurtige Inddragning af Kurantsedler blev der derimod ikke noget af.

Samtidig paalagde man nogle Skatter: den 11. Marts 1789 udstedtes Frdg. for Danmark ang. et Paalæg af Formue, Indkomst og Næring til at bestride de overordentlige Udgifter til Statens nødvendige Udrustninger; ved Frdg. 9. Juli 1790, 3. Au-

gust og 10. August 1791 reparteredes Udgifterne til Landsoldaterne, 13. Januar 1792 udgik Frdg. om visse Skatteafgifter og 12. September s. A. Frdg. om Arveafgift i Sidelinjerne, den 24. August 1791 blev truffet Bestemmelse om Kornskattens Erlæggelse i Penge. Det var imidlertid ikke Skatter, der forslog noget væsentlig[1]), og Statsgælden, der ved Udgangen af Aaret 1791 efter Arrangementet med Banken androg c. 29 Mill. R. blev staaende paa dette Punkt i Aarene til 1799. —

I hele denne Tid nød vort Fædreland godt af Freden. I 1793 tegnede det et Øjeblik til Krise, da Ludvig XVIs Henrettelse 21. Januar og Belgiens Indlemmelse i Frankrig hidførte den 1. Koalisation mod Frankrig, bestaaende af Spanien, det tyske Rige, Portugal, Neapel, Toscana, Holland og navnlig England, men da den første Forskrækkelse havde sat sig, og det viste sig, at Bernstorff kunde holde os uden for Krigen, slog man sig forholdsvis lunt til Ro ved de store Fordele Krigen skænkede de Neutrale, saaledes at Kurserne paa vore Sedler trods det daarlig funderede Møntsystem og de ingenlunde sanerede Finanser kunde stige fra ca. 140 i 1793 til Pari: 125 i 1795, hvorpaa Kursen holdt sig lige til sent paa Efteraaret 1799. 1793 kan anses som den *anden* Milesten, Indledningen til den tredje „glimrende Handelsperiode" 1793—1799[2]), da Skibsfarten og Handelen vældede Penge ind i Landet, øgede Finansernes Indtægter, opbyggede de fine og fornemme Handelshuse med deres fyrstelige Palæer og spredte Glans udover det ganske Land: Fru Fortuna med Mars under Armen førte Dansen op. Heri bragte Christiansborg Slots Brand 1794 og Byens Brand 1795 kun forbigaaende noget Afbræk.

Som de to forudgaaende gunstige Handelskonjunkturer hver endte med et Knald: Perioden 1756—61 med Ruslands truende Overfald paa Danmark, og Perioden 1771—83 med Vestmagternes Fred og Genindtræden i Handelens og Skibsfartens Væddestrid om Afsætningsmarkeder, saaledes at alt herhjemme

---

[1]) Ørsted: Af mit Livs og min Tids Historie, II, p. 106.

[2]) Kurantmønten, p. 380, 384; den første og anden Højkonjunktur i det 18. Aarhs. Handel indtraadte under den preussiske Syvaarskrig og den nordamerikanske Frihedskamp, henholdsvis 1756—61 og 1771—83.

styrtede sammen, saaledes indtraadte nu som *tredje* Vendepunkt indenfor den heromhandlede Tidsperiode 1788—1813 med katastrofal Pludselighed Handelkrisen 1799 og Krigsforviklingerne 1801, der bragte en brat, men dog kun foreløbig Afslutning paa Fremgangen og Fortjenesten.

Vi har i tidligere Kapitler set, hvor hæftigt Handelskrisen virkede. For at redde Handelshusene maatte der udstedes Komitésedler, hvori der kunde faas Laan. Det forslog ikke. Ved Pl. 13. Novbr. 1799 oprettede man Depositokassen og lod den virke med nye Kurantbanksedler, ganske vist mærkede med D; men hermed var Isen brudt for ny Seddelinflation.[1]) Selv om man i de gunstige Aar ikke havde sørget for at faa Statsgælden nedbragt, var Seddelstokken dog formindsket fra 15,5 til 12,6 Mill. R. og Kursen god. Man havde faaet en Del Speciemønt og Speciesedler bragt i Omløb. Den dansk-norske Speciebank havde mod al Forventning faaet sig ganske godt solideret og befriet fra Kurantsedler. Hvor hurtigt det hele Billede ændredes, er allerede skildret. Speciebanken brød sammen og tabte enhver Betydning. Fra 1799—1801 maatte dens Seddelomløb som Følge af Sølvbeholdningens Udlevering til Finanserne og til ængstelige Seddelindehavere, indskrænkes fra 5,4 Mill. til 340,000 R. Kurantbankens Seddelomløb steg i de samme Aar fra 12,6 til 24 Mill. R. Kursen paa dens Sedler faldt fra Pari 125 til 139⅞, Kurantdalernes Sølvindhold fra 20,2 til 18 gr. (fra 3 Kr. 18 Øre til 2 Kr. 86 Øre i 1875-Mønt).

Til dette triste Resultat bidrog selvfølgelig i høj Grad den vanskelige udenrigspolitiske Situation, det dansk-norske Monarki var geraadet i. Man mærkede tydeligt, at Danmarks Statsskib ikke længere havde den trofaste, dygtige og erfarne Styrer ved Roret som hidtil. A. P. Bernstorffs Søn, Christian Gynther mægtede ikke i farlige Øjeblikke at bemestre sig Situationen. Allerede under den ældre Bernstorff var der den 27. Marts 1794 afsluttet et væbnet Neutralitetsforbund mellem de nordiske Riger til Værn for deres Handel under Søkrigen mellem England og Frankrig. Men netop ved A. P. Bernstorffs Død 1797 blev Forholdene mere og mere urolige. I 1796 var to halvt forrykte Personligheder kommet i Spidsen for Sverige og Rusland, Gustav

[1]) Ørsted, l. c. II p. 2 ff.

IV Adolf og Kejser Paul. Gennem en Række Forviklinger og Uheld, som det ikke her er fornødent at komme nærmere ind paa, lykkedes det den danske Regering at komme i Forbund med disse tvende uberegnelige Regenter og — som Følge af Konvojeringssystemet — i Krig med England, hvis Herredømme paa Søen det var Formaalet at begrænse, saa Skibsfarten kunde foregaa uhindret. Følgen heraf blev Slaget paa Rheden den 2. April 1801. Kejser Paul var myrdet Natten mellem 23. og 24. Marts. Nogen Tid efter ophævedes Neutralitetsforbundet og den 23. Oktober indtraadte atter Fredstilstand mellem England og Danmark. Selv om Fredsbrudet ikke havde været langvarigt, havde det dog kostet Staten betydelige Beløb til Forsvarsforanstaltninger, der delvis bestredes ved Laan hos Depositokassen og Kurantbanken, hvad atter foranledigede den betydelige Stigning i Seddelmassen. Efter Handelskrisen og Fredsbrudet fulgte en Blomst af extraordinære Skattelove, saaledes en Række Frdgr. om forhøjede Skibsafgifter, 1. Oktbr. 1802 en Frdg. om aarlig Afgift af Besiddelse, Nytte og Brug af faste Ejendomme med en Forhøjelse af 21. Oktober 1803 og en samtidig Oprettelse af det tidligere omtalte Skatkammerfond til Statens Forsvar og Sikkerhed samt en Forhøjelse s. D. af alle Sportler og Gebyrer paa $12^1/_2$ %. Ligeledes blev Kornskatten forhøjet.

Men der maatte ogsaa gøres Laan. Schimmelmann havde tidligere vidst at klare sig med et betydeligt Vexelrytteri. Fredsbrudet 1801 belærte ham om dettes Farlighed og han søgte nu Laan rundt omkring, baade indenlands og udenlands. I Altona, Hamburg og Frankfurt a. M. opnaaedes en Del større og mindre Laan; hos Brødrene Bethmann i Frankfurt fik man saaledes i 1801—3 ialt c. 2 Mill. R. K. I Amsterdam laante det Finmannske Hus Schimmelmann $^1/_4$ Mill. R. Rothschild forstrakte den danske Stat 1805 med 2 Mill. R. 1806 fik Finanserne i Altona hos Israel Dehn & Co. 1 Mill. ℔ Banco og det asiatiske Kompagni hos Mathiesen & Sellem i Hamburg under Statens Garanti 1.150.000 ℔ Banco. I Henhold til Frdrg. 18. Februar 1801 og 13. Juni 1806 om transportable Statsfonds og bestandige 3 % transportable Fonds anlagdes 4 Mill. Sp. i disse indenrigske Laan.

Med alt dette naaede man en Statsgæld i 1802 af 37,5 Mill. og i 1806: 42 Mill. R. K. foruden en atter voxende Vexelgæld

og ufunderet Seddelgæld, skønt Indtægterne steg fra 7,8 Mill. R. i 1790 over 8,3 Mill. R. i 1794, 9,1 Mill. R. i 1798, 9,5 Mill. R. i 1802 til 13,1 Mill. R. i 1806, men samtidig var Udgifterne ogsaa stegne fra 8,3 til 15,2 Mill. R., heraf Renteudgiften fra 1.158.000 R. til 2.201.000 R. og Forsvarsudgifterne fra 3 Mill. R. til 7,6 Mill. R., medens Hofudgifterne — højst rosværdigt — var gaaet ned fra c. 900.000 R. til 600.000 R. Kurantsedlerne steg fra 19,3 Mill. R. i 1800 til 25 Mill. R. i 1806. Det var under disse Omstændigheder ikke saa mærkeligt, at Kursen ikke mere kunde vende tilbage til Pari, men fra 140 faldt til 150. Naar den ikke stillede sig ugunstigere, skyldtes det den Fortjeneste, der endnu indgik til Landet i Neutralitetens sidste Aar 1802—06 og som i Forening med Skattepaalægene skænkede de forøgede Indtægter til Statskassen, uden at disse dog kunde dække Forbruget; Underskudet betaltes ved de ovennævnte Laan.

At der medgik saa betydelige Beløb, skyldtes den frygtelige Uro, der herskede i Europa under Napoleons voldsomme Vælde og udstrakte Krige. Det var kun med stort Besvær, at Handel og Skibsfart opretholdtes under de vanskelige Forhold, hvor disse Erhverv mere og mere udviklede sig til det rene Hasardspil, som dog — det viste Indtægterne — bragte Gevinst hjem. Men det var dog en kostbar Gevinst for Staten, som maatte holde et betydeligt Sikkerhedsværn i Gang baade til Lands og til Vands. Efter Freden i Amiens i Marts 1802 mellem England og Frankrig fik Kronprins Frederik et Øjebliks Pusterum til at bringe Forsvaret paa Fode. Dette skete ved Frdg. 11. Juni 1802 om Landeværnets Inddeling m. v., hvorved Hvervningen omtrent ophævedes og Danmark og Hertugdømmerne endelig fik en national Hær; Tjenestetiden sattes til 6 Aar; den staaende Hær blev paa 32.000 Mand, Landeværnet paa 65.000 Mand. I Norge naaede man at faa dannet en Hær paa 24.000 Mand. Disse Reformers Gennemførelse krævede naturligvis Penge.

Freden blev kun kort; allerede i Maj 1803 brød Krigen mellem Vestmagterne ud paany; de lod dog i Begyndelsen den neutrale Handel nogenlunde i Fred, saaledes at vi som nævnt endnu fik et Par gode Aar. Men dennegang trak Landkrigen op mod vor Grænse, idet Napoleon ramte England gennem den engelske

Konges Kurfyrstendømme Hannover. Den danske Stat maatte være beredt paa at værne sin Sydgrænses Neutralitet og opstillede derfor en Hær i Holsten under Kronprindsens Overkommando. Faren ved det franske Naboskab blev overhængende, da Preussen gik i Krig mod Napoleon og sloges fuldstændig til Jorden. Bortsprængte Rester af den ved Jena og Auerstädt splittede preussiske Hær søgte under Blücher op mod Holstens Grænse og kastede sig ind i Lübeck, der maatte overgive sig den 7. November 1806, hvad i sidste Øjeblik — som tidligere omtalt — udskød Flytningen af den slesvig-holstenske Banks Beholdninger fra Altona nordpaa. Faa Dage efter, den 21. November 1806, da Napoleon efter Preussens Sammenbrud saa sig i Besiddelse af vidtstrakte Kyststrækninger lige fra Middelhavet Europa rundt til Ruslands Grænse, udstedte han i sit ubændige Raseri mod det usaarlige England, hvis Flaade i Slaget ved Trafalgar havde gjort endelig op med hans Søkræfter, det for vort Fædrelands Skæbne saa afgørende Dekret om Fastlandsspærringen, hvis Betydning for Europas Skæbne kun kan sammenlignes med Tysklands Erklæring af den uindskrænkede Undervandskrig under Verdenskrigen.

Man var nu paa den frygteligste Maade stillet midt imellem de to Hovedmodstandere, England og Frankrig, i deres Kamp paa Liv og Død, hvor England til Slut stod overfor hele Fastlandet, idet Rusland efter sit Nederlag ved Friedland den 14. Juni 1807 i Tilsit den 7.—9. Juli sluttede Fred og Forbund med Frankrig. Af Europas Kyster stod kun Sveriges, Danmarks, Norges og Portugals aabne for England, og det var nu Meningen ogsaa at spærre disse ved Tvang mod de paagældende Smaastater. I denne Nødsituation og under Indtrykket af den Panik, der allerede havde grebet vide Kredse i England, besluttede dette det berygtede Overfald paa Danmark 1807 for at sikre sig dets Flaade, skønt Danmark var besluttet paa at modsætte sig Napoleons og Ruslands Paabud om at lukke sine Havne for England. Den engelske Regering turde ikke tro paa denne Standhaftighed hos den lille danske Tinsoldat. Danmark kunde ikke paa faa Timer bestemme sig til at give England sin Flaade i Pant og fortro sig til Englands Krigslykke. Et skæbnesvangert Valg forelaa: den danske Regering kendte Englands

vældige Magtstilling over det af Sø og Hav adskilte dansk-norske Monarki, men paa den anden Side saa den Napoleons utrolige Magtudfoldelse efter Sejren over og Forbundet med Rusland. Praktisk talt laa Europa i hans Haand, alle dets Magter var ham forbundne eller undergivne. Kronprins Frederik trak en Nitte i Lotteriet og gik med den forkerte Part: Krigen med England begyndte, den 7. September 1807 havde København kapituleret, Flaaden var røvet, den 31. Oktober blev Vaabenforbundet mellem Danmark og Frankrig underskrevet i Fontainebleau, med Krigen mod England fulgte Krig mod Sverige, i Norge maatte — som tidligere omtalt — indrettes en særlig Regeringskommission med Prins Christian August som Chef.

Danmark gik sin tunge Skæbne i Møde under de mange, lange og trange Krigsaar til 1814, hvis udenrigspolitiske Historie her kun skal opridses med et Par Streger. Som Ruslands og Frankrigs Forbundsfælle mod Sverige, hvis halsstarrige Konge, Gustaf IV Adolf, til det sidste opretholdt Krigen mod Napoleon, maatte Kronprins Frederik, efter 13. Marts 1808 Kong Frederik VI, opstille Tropper paa den norske Grænse og paatænkte i Vinteren 1808—9 en Landgang i Skaane, hvortil han, som tidligere nævnt, vilde benytte nogle af ham projekterede dansk-svenske Sedler. Ved Revolutionen i Stockholm den 13. Marts 1809 befriede Svenskerne sig for Gustav IV, hvorved der aabnede sig en Mulighed for Frederik VI til at opnaa Sveriges Krone, som han dog forskærtsede. I Stedet valgtes Gustav IVs barnløse Farbror Hertug Carl til Konge og Formanden for den norske Regeringskommission Prins Christian August af Augustenborg til Tronfølger. Den 10. December 1809 sluttedes Freden i Jönköping mellem Danmark og Sverige. Allerede 28. Maj 1810 afgik Christian August ved Døden, og Sverige — der saa sin Redning i Tilslutning til Napoleon — valgte en af dennes Marskaller, Bernadotte, Prins af Pontecorvo, under Navnet Karl Johan til Sveriges Tronfølger, en Mand, der ved sin overlegne Personlighed — til Danmarks Fordærv — vandt den afgørende Indflydelse paa Sveriges Anliggender.

Napoleons Overmod ved Ordningen af Europas Anliggender, bl. a. ved Forjagelsen af det russiske romanov-gottorpske-Kejserhus's Slægt i Hertugdømmet Oldenburg, bragte snart Forbun-

det mellem Rusland og Frankrig til at strande, ja, forvandlede det til Krig, i hvilken Bernadotte fik det svenske Folk til at deltage paa Arvefjendens, Ruslands Side, skønt denne lige havde berøvet det Finland. For dette mærkelige, men skarpsindige Træk skulde Sverige have Norge. Toget til Rusland 1812 tilintetgjorde Napoleons Hegemoni, Folkeslaget ved Leipzig 1813 beseglede dets Undergang, Resultatet for Danmarks Vedkommende blev Norges Tab ved Freden i Kiel den 14. Januar 1814.

1807 blev selvfølgelig den *fjerde* Hovedbegivenhed paa det økonomiske Omraade indenfor Tidsrummet 1788—1813. Vi har set, hvorledes Statsgælden ved Udgangen af de gunstige Aar 1806, trods den i 1785 til Statsgældens Afbetaling indrettede saakaldte „synkende Fond" -- var stegen til 42 Mill. R. K., i danske Kroner 1875: efter Kurs og Sølvværdi 118 Mill. Kr., efter Købekraft 190 Mill. Kr. Til Sammenligning oplyses, at Danmark med en Befolkning af c. 2.200.000 Indbyggere den 31. Marts 1894 havde en Statsgæld af c. 182 Mill. Kr.; det samlede Monarki antages i 1801 at have haft en Befolkning af c. 2.300.000 Indbyggere, hvis Erhvervsmuligheder dengang paa Grund af de mindre udviklede Metoder var beskednere i Sammenligning med Nutidens højt udviklede Landbrug, Fiskeri og Industri. Underskudet paa Statsregnskabet 1806 var trods øgede Landindtægter og Skatter steget c. 2 Mill. R. K. Det eneste Omsætningsmiddel i Kongerigerne var Papir, hvis Værdi var faldet over 10 % under Pari. Overfor den svære Belastningsprøve Staten ved Krigen nu blev udsat for, stod den allerede strax fra Begyndelsen af kun med afstumpede økonomiske Vaaben: Ingen Reservefonds, ingen Metalvaluta, utilstrækkelige Skatter. Man maatte derfor til Dækning af de første løbende Udgifter strax gribe til Udstedelse af Kurantsedler, hvis Masse i Løbet af 1807 steg fra 24.9 til 30.5 Mil. R. K. I 1808 steg Massen fra 30.5 til 36.9 Mill. R., hvortil kom 1.3 Mill. R. slesv.-holst. Kurant. Tiltrods herfor faldt Kursen ikke lige strax i større Omfang. Den stod i December 1806 i 150¾, bedrede sig i 1. Kvartal 1807 til 146, 2. Kvartal 1807 til 139¼, faldt efter Fredsbrudet til 150½, men holdt sig heromkring i det følgende Halvaar. Først i de 3 sidste Kvartaler af 1808 faldt den til 162, 171 og 190. Aarsagen til dette forholdsvis gunstige Forløb

trods Finansernes haabløse Stilling maa søges i Resterne af de Resourcer, den gunstige Handel i Fredsperioden havde bragt til Landet. Det var jo denne Handel, der trods voxende Seddelmasse og Statsgæld hidtil havde holdt Pengekursen; denne Handel var nu forbi. Med Forbundet med Frankrig fulgte vor Del i Kontinentalspærringen, som fik sit Udtryk i Frdg. 24. December 1807, der forbød Skibe fra engelske Lande at anløbe dansk-norske Havne. Ved Pl. 16. August 1807 var al engelsk Ejendom lagt under Beslag; denne rigoristiske Bestemmelse ophævedes 9. September, men samme Dag udstedtes en Frdg. om, at alle engelske Varer m. m. skulde tages i Øvrighedens Forvaring. Den 23. Oktober lagdes paany Beslag paa alle i København og paa Sjælland befindende engelske Ejendomme, hvilket yderligere udvidedes ved kgl. Befaling af 24. December. Under alt dette og Fjendens Repressalier i den Anledning maatte al legitim Handel og Fragtfart standse. Krigen med Sverige gjorde ikke Forholdene bedre. Naar Kurserne dog holdt sig nogen Tid efter Fredsbrudet, var det som nævnt den gode Handels Risidua, man tærede paa. I første Halvdel af 1807 havde denne Handel bragt umaadelige Lagre af oversøiske Produkter til Landet. Selve Dekretet om Fastlandsspærringen, som Napoleon udstedte fra Berlin den 21. November 1806, havde naturnødvendigt vakt enhver god dansk Spekulants Ønske om ved alle Midler at skaffe sig Lagre af de Artikler, som Napoleon ved Spærringen af Englands Handel udelukkede fra Europa, thi de Varer vilde selvfølgelig stige i Pris og fra dansk — da neutral — Havn eller over Landegrænsen med Held kunne indsmugles i Tyskland, selv om de aldrig saa meget stammede fra engelske Besiddelser. Kom de fra danske Kolonier kunde de med god Hjemmel direkte indføres til det efter Kolonialvarer tørstende Fastland. Af saadanne Varebeholdninger var der altsaa store Lagre for Haanden, der nu med Fordel kunde indføres i vore Allieredes Lande til stadig stigende Priser.

Endvidere var der i Landet ikke ringe Summer i Guld- og Sølvmønt, indtjent ved Udførslen af Korn og Fedevarer m. m. til Preussen under dets Krig med Napoleon. Englænderne selv havde efterladt en Del Mønt paa Sjælland under Invasionen.

Ved Beslaglæggelsen var ogsaa fremkommet en Del Varer, der kunde afsættes sydpaa.

Alt dette fik dog snart Ende og afløstes af Krigens stigende Krav. Kornforsyningen kostede store Summer, i de 2 første Krigsaar alene c. 9½ Mill. R. K., hvoraf den største Del faldt paa Norges Providering. Hærens Underhold, Forsvarsforanstaltninger af alle Slags, Hjælpetroppers Forsyning slugte daglig umaadelige Beløb.

Vi har set, hvorledes Statens Finanser stillede sig i 1806:

Indtægter	13.1	Mill.	R. K.
Udgifter	15.2	—	—
heraf Renteudgift	2.2	—	—
Forsvarsudgifter	7.6	—	—
Statsgæld	42.0	—	—
Massen af Kurantsedler	25.0	—	—

I 1813 opgjordes Statens

Indtægter til	20.7	Mill.	Rbdl.
heraf fra Kongerigerne	15.5	—	—
Hertugdømmerne	5.2	—	—

Den samlede Indtægt beregnet i Specier c. 10.4 Mill., svarede herefter omtrent til Indtægten før Krigen, c. 13.1 Mill. R. K., men Indtægterne bestod for største Delen af andre end før Krigen; f. Ex. bidrog den nye Skat, Indkomstskatten, til Indtægterne med 438.000 Rbdlr.; Told Konsumption, Skibsafgifter m. v. indbragte:

1797—1802 aarlig	2.834.000	Specier
1803—1806 —	3.841.000	—
1808—1809 —	1.479.000	—
Budget 1813	2.540.000	—

Over for disse, trods talrige nye Skattepaalæg, stagnerende Indtægter budgetteredes 1813 en

Udgift af ..... 51.8 Mill. Rbdlr.

der dog var betydelig højere anslaaet, end der viste sig virkelig at medgaa.

Til Hær og Flaade saa Udgifterne saaledes ud, beregnet i Specier:

	1786	1806	Budget 1813
Landmilitæret	1.235.000	4.554.000	10.753.000
Sømilitæret	803.200	1.522.000	6.109.000
	2.038.200	6.076.000	16.862.000

Medens samtlige Udgifter 1784 udgjorde 4.9 Mill. Sp., 1806: 12.2 Mill. Sp., var de i 1813 budgetterede til 26.4 Mill. Sp.[1])

For at bestride de voldsomt stigende Udgifter maatte Regeringen trykke *Sedler*, optage *Laan* og paalægge *Skatter*. I hvilket Omfang *Seddeltrykkeriet* toges i Anvendelse, fremgaar af forrige Kapitel i Forbindelse med den i dette Kapitel optagne Tabel I, hvorefter der ialt var i Omløb 1813: 144.7 Mill. R. d. K., 9.4 Mill. R. slesv.-holst. K. 842.300 R. slesv.-holst. Sp. og 34.768 R. d. Sp.

Med Krigens Udbrud ophørte Mulighederne for at opnaa udenlandske *Laan*, bortset fra nogle midlertidige Laan i Hamburg og nogle mindre Laan i Holland og Italien. Derimod udnyttedes Kreditten — saalænge Staten endnu havde nogen — enten ved Vexelomsætninger eller ved Laan med eller uden Hypothek. Hypothekerne bestod i Kurantsedler eller Colonialvarer, som Regeringen indkøbte for Sedler for at have et nogenlunde værdifast Pant at stille som Sikkerhed midt i Sedlernes Bølgegang. Vexelgælden androg i 1813 ialt c. 3.9 Mill. Sp. I Henhold til Resl. 24. December 1808 og Bekg. 28. s. M. optoges et 24-aarigt Laan paa 1½ Mill. Sp. „til at ophjelpe og opretholde de danske Courantbanksedlers Værdi", idet man for Kurantsedler kunde købe kgl. Specieobligationer efter Kursen 100 R. Sp. til 125 R. K. Med samme, i hvert Fald foregivne, Formaal udstedtes Frdg. 23. Juni 1809 ang. consignable Bankfonds, „som af den, der erhverver samme kan consigneres eller fæstes til Opnaaelse af et vist Øjemed". De var uopsigelige, men kunde transporteres „forsaavidt de ikke af Ejeren consigneres". Consignationen kunde ske paa den Maade, at Besidderen nedlagde Bankfondsbeviset, der erklæredes intransportabelt for bestandig eller en vis Tid, hos en offentlig Autoritet, medens han erholdt et Duplicat til Bevis ved Rentehævning. De Øjemed, til hvilke Consignationen fandt Sted var

[1]) Marcus Rubin l. c. p. 295 ff., jfr. Nathanson l. c. p. 532—34.

A, Erhvervelse af Indfødsret, B, Fritagelse for kongelige personlige Tynger, C, D, E, Opnaaelse af adelige, friherrelige eller grevelige Rettigheder, F, Godtgørelse for Skatter eller direkte Paalæg og G, Berettigelse som Grosserer eller Mægler! Disse „Øjemed" viste tilstrækkelig Nødens Størrelse og Situationens Eiendommelighed. Ved disse Laan fik man 3 Mill. Sp. og 1/2 Mill. R. K. i Kassen. Af Depositiokassens Indlaan hævede man Millionbeløb. Paa Varer, som man indkøbte og ikke stillede til Sikkerhed for Laan, udstedte man kgl. Obligationer, saaledes 1.600.000 R. K. paa Varer man fik overladt af østasiatisk Kompagni. I 1808—10 fik man 3 1/2 Mill. ℔ Bco. hos Handelstanden. Ved Rescript. 25. September 1811 paalagde Kongen Schimmelmann at rejse et Tvangslaan hos Handelshusene. Det indbragte 5.400.000 ℔ Bco, heraf 1.178.000 Sp. i Danmark og c. 640.000 Sp. i Hertugdømmerne. Indbetalingen kunde ske saavel i Bankkontorets Vexler som i kgl. Obligationer, der forfaldt 1812. Ridderskabet i Holsteen skaffede 1 Mill. Sp., og i 1813 udskreves et tvungent Laan i Hertugdømmerne paa 1/2 Mill. Sp.

Samtidig med Oprettelsen af den tidligere omtalte Skatkammerafdragsfond til Udstedelse af Skatkammerbeviser udgik den 8. April 1808 en Række Forordninger om *Skatter* og Skatteforhøjelser som Grundlag for Fonden. For 14 Aar paalagdes i Danmark en aarlig Afgift af 48 β pr. Tdr. Hrtk. Ager og Eng og 24 β pr. Td. Skov og Mølleskyld og i Norge 1 R. 12 β pr. Skippund Tunge, 72 β pr. Løb Smør, 72 β pr. Spand Korn og 36 β pr. Vog Fisk, hvorhos Afgiften efter Frdg. 1. Oktbr. 1802 af Jorder og Tiender i Danmark og Norge forhøjedes. For 8 Aar blev paabudt ny Bygningsafgift i Danmark og Norge. Under 4. September 1809 udstedtes et Par nye Skatteforordninger, hvorved 1/4 % Skatten ophævedes, men samtidig forhøjedes Afgifterne af Jord og Tiender med 3/4 af det oprindelige Grundbeløb m. v. Den 11. November 1809 sattes Tolden 50 % og Tillægsafgiften efter Frd. 6. Juni 1806 25 % op. I Oktober Maaned var Udførselstolden paa Kvæg fra Hertugdømmerne forhøjet og Sukkertolden sammesteds omordnet, hvorhos der lagdes 3 % Rekognition paa Transitgods. Stemplet Papir sattes 50 % i Vejret. Under Skatteskruens hurtigere og hurtigere Omdrejninger for at lede Kraft ud af Valutaens tyn-

dere og tyndere Vand var Finanskommissionen tilsidst standset ved en progressiv *Indkomstskat med Formueafgift.* Den blev dog ikke saa skrap som af Kommissionen foreslaaet. Ved sex Frdrg. af 8. Februar 1810 for hele Riget lagdes en otteaarig Indkomstskat af 4% paa al Rente og Indtægt af Kapitaler og Ejendomme, Lønninger, Pensioner, Brugs- og Næringsdrift samt ½% Afgift paa al Ejendom ved Overgang til ny Ejer. Da Afgifterne beregnedes procentvis og ikke som ved tidligere Skatter med bestemte Beløb, paavirkedes de ikke af den svigtende Valuta, idet Ejendomme og Indtægter fik større og større nominelle Værdier eftersom Kursen sank, men for Indkomstskattens Vedkommende viste sig til Gengæld hurtigt den for denne Skat karakteristiske Svaghed, at Selvangivelserne — navnlig paa Landet — ikke passede. Den blev derfor allerede kort Tid efter delvis ophævet.

For at komme uden om Kurserne forordnede man den 6. Juni 1811 en Afgift af Danmarks Jorder paa 280.000 Tdr. Rug og 280.000 Tdr. Byg „i Penge udregnede efter Middeltallet af de gældende Landpriser paa det da foregaaende Aars Afgrøde". Samtidig ophævedes Forhøjelserne af Skatterne efter Frdg. 1. Oktober 1802. Man vilde hermed opnaa en Skat, hvis Værdi nogenlunde fulgte med Kornpriserne, ɔ: fulgte i Hælene paa den synkende Valuta, hvori Kornpriserne steg. Men under de vaklende Pengeforhold og allehaande mærkelige Konjunkturer der gik i Krigens Kølvand, var Kornpriserne saare lunefulde og uberegnelige. Om de Priser og det Forhold, hvorefter Kornskatten skulde udredes, skulde der hvert Aar udfærdiges en Plakat, saaledes som der s. D. udstedtes Plakat for sidste Halvdel af 1811, hvorefter Afgifterne i Henhold til Frdg. 1. Oktober 1802 fastsattes til 11½ Gange Jordafgiften og 7 Gange Tiendeafgiften! Samme Dag udgik Frdg. om Afgifter i Norge.

Endelig kom Frdg. 23. Juli 1811, „hvorved *Toldafgifterne* under visse Bestemmelser paabydes i *Specier*": Regeringens tredje Forsøg paa at modvirke Finansernes Tab ved Skatternes Erlæggelse i den efter Haanden mere og mere værdiløse Kurant. Udførelsestolden for 1 Hest sattes f. Ex. til 8 Specier, for en Tyr eller Stud til 4 Specier, for en Ko, Kvie eller Kalv til

$2^2/_3$ Specier. Den sidste større Skatteforordning inden Pengeforandringen blev udstedt den 6. Maj 1812, hvorefter der paalagdes en *Ildstedsskat*, „For hvert Ildsted der er anbragt i et Værelse eller Aflukke, hvis Indhold er 60 Kubikalen, betales i København 32 β *Species*, men i de øvrige Købstæder 24 β Species aarligen. Indeholder Værelset eller Aflukket over 60 Kubikalen, da betales for hver 5 Kubikalen derover 1 β Species mere aarligen etc." Denne Forordning saavelsom Kornskatten, Indkomst- og Formueskatten og Loven om Laan til Staten mod Opnaaelse af grevelige, friherrelige, adelige og andre Forrettigheder var vel de mest betegnende Udslag af det økonomiske Sammenbrud[1]). Trods alle disse Skattepaalæg naaede man alligevel som foran vist ikke nogen væsentlig større Indtægt end i 1806, i den Grad svigtede Pengenes Værdi og Ydernes Skatteevne.

I saa Henseende er tidligere omtalt Handelens Tilbagegang. Allerede umiddelbart før Krigen bemægtigede Englænderne sig 600 Skibe med Ladninger til en Værdi af 18 Mill. R. K. Under Krigen opbragtes atter en Del Skibe, ialt var der kondemneret 933 ved Udgangen af 1809. Københavns Bombardement og Fjendens Rekvisitioner paaførte Borgerne yderligere Tab. Ved Kaperfart indvandtes noget, men dog langt fra tilstrækkeligt til at dække Tabet, men Kaperfolkene satte dog et vist Præg af Omsætning paa Handelslivet. I Hertugdømmerne, hvorigennem al Handel med Fastlandet maatte foregaa pr. Axel, idet Englænderne afskar Skibsfart over Søen, tjentes ikke lidet, og det fortjente sikredes, som vi har set, ved et fast Pengevæsen helt hen i Krigens sidste Aar.

Den værste Anstødssten i selve Kongerigerne var og blev det forvirrede Pengesystem. Det var intet Under, at *Kurserne* under de skildrede Forhold faldt som i Tabel II vist paa orkanagtig Maade. Dette Kursfald optog i høj Grad Regeringsmyndighederne og ganske særlig Frederik VI, der rescriberede Finanskollegiet baade i Tide og Utide herom. Først hæftede man ikke uden god Føje Opmærksomheden ved Kurantsedlernes Realisation, til hvilken man paa en Gang ønskede henlagt 10 Mill. R. Sp., der skulde opnaas gennem nye Afgifter paa de

[1]) Marcus Rubin l. c. p. 183 ff., Nathanson l. c. p. 529—31.

mest velhavende og mindst svækkede Kræfter"[1]). Herom er allerede gjort rede baade i dette og forrige Kapitel. Mange eller de fleste Skatteforordninger indledes med højtidelige Forsikringer om de indkommende Midlers Anvendelse til Sedlernes Indfrielse i større eller mindre Omfang, men Ulykken var, at naar Midlerne endelig indkom, var der — som det fremgaar af Statsregnskabets Indtægtsside i Forhold til Udgifterne — saa mange Huller at stoppe, at der ikke blev noget ud af „Realisationen".

Da der altsaa intet opnaaedes ad denne Vej, begyndte man paa de mere kunstige, men ligesaa værdiløse Foranstaltninger, som vi saa godt har lært at kende under og efter Verdenskrigen.

Den 6. Febr. 1810 tilskrev Kongen Schimmelmann: „Ligesom Vi med Mishag erfare de forskellige Kunstgreb, som af Ildesindede og Egennyttige anvendes til at forværre den danske Pengecours, saa er det og Genstanden for Vor Allerhøjeste Opmærksomhed efter Mulighed at see de Midler tilintetgjorte, hvorved slige Kunstgreb iværksættes. Hertil henregne vi i Særdeleshed proforma Vexler, som, de bestaaende Forbud uagtet, circulere i Mængde og give de Ildesindede næsten uudtømmelige Midler ihænde til deres skadelige Operationers Fortsættelse". Anledningen til denne Skrivelse var et til Kongen indkommet anonymt Forslag om ved Paalæg af Stempelafgift at lægge Hindringer i Vejen for slige Proformavexler og samtidig skaffe Finanserne en Indtægt. Kongen vilde nu høre Schimmelmanns Mening om dette Projekt; han tænkte sig derhos optaget en Forhandling med Hamburg og Lübeck om ogsaa at sætte Stempler paa Vexler og kun modtage stemplede Vexler fra København. Endelig vilde Kongen vide, om de herværende Mæglere havde Rede paa Vexelomsætningen, og lade Schimmelmann indhente Grosserersocietets Erklæring over Sagen[2]). Den 11. s. M. hørte man Societet, der svarede den 17.; i dette Svar erklæres de fingerede og Proforma Vexler for skadelige. Til de første henregnedes accepterede Vexler uden Trassent, til de sidste un-

[1]) R. A. Schimmelmanske Papirer, Kgl. Rescr. og Resl. vedk. Kurs-, Bank- og Kreditvæsen 1809—14. Originalt Rescript til S. af 6. Marts 1809.

[2]) R. A. l. c. Originalt Rescript.

derskrevne Blanketter fra en Person paa fremmed Sted til egen Ordre paa en tredje Person, som den vedkommende efter Tid og Bekvemmelighed til sin Nytte gjorde Brug af, uagtet ingen virkelig Handel eller Transaction mellem Trassent og Acceptant havde fundet Sted. For saadanne Vexler foreslaar Societet de paagældende ilagt store Mulkter. Samtidig optoges en Fortegnelse over Vexelmæglernes Engagementer. Resultatet blev en Række Plakater af 6. November 1810 om Indskrænkninger i Postforsendelsen af Kurant samt om Forbud mod, at Vexler stiledes til at betales længere end 8 Dage fra Acceptationsdagen.[1])

Den 4. December 1810 skrev Kongen til Bankdirektør Nissen og Børskommissær Hvidt, at det var „af største Vigtighed under nærværende Omstændigheder at indskrænke Agiotage og Cours Speculationer paa enhver Maade og ved ethvert Middel, som nogenledes (!) kan bestaa med den lovlige Handels Tarv, hvis Rørelse Tidsomstændighederne desuden har sat saa snævre Grænser for". Han udbad sig deres Betænkning over, hvorvidt de ansaa tilraadeligt:

1) at al Handel med Banco og Banco Vexler blev forbudt uden for den bestemte Børstid fra Kl. 12—2 Mandag, Tirsdag, Fredag og Løverdag.
2) at saadan Handel skulde legitimeres ved Slutseddel, forsynet med Børskommissærens Attest,
3) at den, der paa denne Maade havde tilforhandlet sig Banco, strax skulde remittere den til sit Bestemmelsessted og faa Slutsedlen paategnet Postkontorets Bevis herfor. Var det ikke sket inden 5 × 24 Timer, skulde vedkommende deponere det tilforhandlede Banco hos Vexelkomiteen, saaledes at ingen videre Omsætning eller Handel dermed her paa Stedet maatte tillades.

Hensigten hermed var „at udelukke Speculateurer fra at tilforhandle sig Banco".

Kaptajn L. N. Hvidt og Direktør N. Nissen stillede sig meget køligt til disse Kunstgreb. I deres Erklæring af 11. December 1810[2]) udtalte de som deres Formening „at enhver over-

[1]) R. A. l. c. M. Rubin, l. c. p. 230, der ikke synes at have kendt de her citerede Aktstykker.

[2]) R. A. l. c. Originalbetænkningen.

ordentlig Forholdsregel en Regiering griber til, naar især en ellers lovlig Handelsfrihed derved indskrænkes, maa være velgiørende og sikker i sine Følger; den bliver skadelig, naar Øjemedet, Misbrugenes Afvendelse, ej opnaaes, eller Loven underfundigen kan overtrædes; thi, uden at tale om, at Gemytterne opirres ved den paalagte Tvang, saa svækker Regieringen sin Credit ved at bruge ualmindelige Midler og røber Svaghed, naar disse Midler ej opnaae Hensigten". Ud fra dette almindelige Princip — der passer som det var skrevet i disse Aar om Nationalbankens Børs-, Vexel- og Valutamanipulationer — ansaa de i det Hele de foreslaaede Foranstaltniger for uheldige, ja, endog for skadelige for Regeringens egne Vexelomsætninger og for Vexelomsætningen med Norge, der i denne Tid solgte en Del £-Tilgodehavender i København mod Banco til Betaling af Kornvarer m. v., der overførtes fra Danmark til Norge. Agioteurerne kunde endelig i Stedet for at købe Vexler aabne sig en Credit i Hamburg, hvorpaa de kunde trække til deres Spekulationer.

Kongen holdt ved sit. Den 18. Marts 1811[1]) skrev han til Kollegiet: „Da Vi ikke længere kunne eller ville ansee den Uregelmæssighed, som daglig finder Sted ved Coursens Notering, baade for Kiøbenhavns Børs og for den danske og norske Species Bank, hvilken sidste i saa Henseende stedse synes at staa flere Uger tilbage i Tiden, ei heller den skadelige og forvirrende Afvigelse og Uoverensstemmelse som afstedkommes ved de offentlige Blades urigtige Bekendtgørelser om Coursen", saa paalægges det Kollegiet at fremsætte Forslag til Regulativ om Kursens Bestemmelse og Offentliggørelse. Dagen efter foreslog Kongen Kollegiet at nedsætte en Kommission af Handels- og Vexelkyndige samt andre duelige Medlemmer for at finde de tjenligste Midler mod dybere Fald af Pengekursen. Kollegiet forhørte sig om Sagen hos Grosserersocietetet og Speciebanken. Denne sidste udtalte, at Banken som saadan ikke noterede en Kurs, men kun til Efterretning for sine Debitorer,

[1]) R. A. l. c. og Finanskoll. Rel.- og Resl. Protokol 1811, I, Nr. 160 og 162 jfr. Rescript 13. Decbr. 1810 til Schimmelmann. R. A. Schimmelmanns Papirer, kgl. Rescr. og Resl. vedk. Kurs-, Bank- og Kreditvæsen 1809—14.

der ikke kunde betale i Specier, meddelte den Kurs, som postdagligen indberettedes fra Altona om Kursen paa Hamburgs Børs mellem Banco og Kurant og mellem Specier og Kurant. Societetet oplyste, at Noteringen paa Københavns Børs ganske vist var mindre rigtig *nu, da der ingen reelle Vare- og Pengeomsætninger fandt Sted*, men det vilde gøre et daarligt Indtryk i Udlandet, om slet ingen Notering fandt Sted, selv om der under nærværende Tingenes Tilstand og Pengeomsætningens Beskaffenhed mødte store Vanskeligheder for en rigtig og nøjagtig Angivelse af Kursen, der iøvrigt ofte var slettere end Hamburgs! Societetet havde foreløbig standset Noteringerne, men Kollegiet foreslog nu, at Mæglerne under deres Ed skulde opgive deres Vexelpriser, hvoraf et Middeltal uddroges, hvad Kongen den 8. April 1811 approberede, hvorefter der 2. Maj udstedtes Pl. i Overensstemmelse hermed. Hvad den paatænkte *Kommission* angik, nærede Kollegiet den Betænkelighed, at *man først maatte sætte dens Medlemmer ind i hele Miseren, der vilde gøre et overvældende Indtryk.* Selv om de ikke vilde misbruge den Tillid, der vistes dem, vilde det dog sikkert flyde ud i Publikum, som med spændt Forventning vilde se hen til Kommissionens Arbejde. Problemet var vanskeligt, thi det var *ikke blot Agiotagen, der foraarsagede det; den udnyttede kun de dybere Aarsagers Følge.* Uden- og indenlandske Forhold gjorde det hele saare indviklet. Danmark kunde ingen Resourcer mere skaffe. Bankkontorets Kredit var ophørt sammen med det Offentliges og Statens Kredit. „Der var altsaa kun et svagt Haab om, at en Kommission kunde anvise *Udveje*, thi de skulde omfatte Statens hele nuværende Trang m. m.; de maatte angives saaledes, at *de kunde være virksomme midt i en vedvarende og ødelæggende Krig, der havde berøvet Danmark sine Kolonier, sin Sund- og Transit Told, sin Skibsfart og sine Fiskerier, og maa følge et for Europa antaget Commercialsystem, som tilintetgør den bedste Del af det hele Nordens og i Særdeleshed Danmarks endnu levende Hjælpemidler. Dersom Deres Majestæt vilde tage allernaadigste Beslutninger, der svarer til denne Stilling og efter Mulighed kunde, om ikke afværge, dog hindre disse Følger, og dersom de Forslag, man i saa Henseende var i Stand til at forelægge, i Almindelighed erholdt Allerhøjeste Bifald* og Deres Maje-

stæt ansaa det for nyttigt at lade visse til deres Udførelse hørende Punkter overveje af flere Personer, hvis virksomme Medvirkning ved Sindelag og Daad kunde gavne, saa skulde Finanskollegiet være af den Formening, at de i Henseende til den udnævnende Kommission ytrede Betænkeligheder kun da ikke vilde finde Sted, hvis man forelagde de valgte Personer positive Spørgsmaal over bestemte Punkter, saaledes at der tillige med Manglerne og Mislighederne vistes og opgaves de endnu mulige Udveje og Hielpekilder". Denne Forestilling, der var dateret 27. Marts 1811 og som var underskrevet af Ernst Heinrich Schimmelmann, Kr. Ditlev Fr. Reventlow, Grev Moltke, Kr. Vilh. Lange, Kr. Birch, Karl Wendt, Peter Joh. Vilhelm Kellermann og Ernst Filip Kirstein, indeholdt, som det vil ses, en knusende Kritik af Frederik VIs hele uden- og indenrigske Politik. Man har bebrejdet Schimmelmann hans Svaghed. Nu var det dog blevet selv ham for broget. Overfor Kongens ganske ubeherskede og samtidig i Virkeligheden fuldstændig dilettantiske, for ikke at sige uovervejede og smaatskaarne Betragtninger og Forslag angaaende Agiotagen som den Aarsag til Kursfaldet der skulde bekæmpes, valgte han sammen med sine Kolleger endelig for en Gangs Skyld at tage Bladet fra Munden og sige Frederik VI den usminkede Sandhed, der virkede saa overvældende, at Kongen ikke turde paatage sig Ansvaret ved at nedsætte Kommissionen. Den 15. April, altsaa først efter c. 3 Ugers Forløb udtalte han, at han vilde afvente Kollegiets Forslag inden en Kommission udnævntes[1]).

I alt dette indeholdes ogsaa Historiens ɔ: Erfaringens Kritik af de ganske tilsvarende Foranstaltninger Nationalbanken efter Verdenskrigen fik foretaget til Ophjælpning af den ved Bankens forfejlede Valutapolitik saa ynkeligt sunkne Krone. Valutaspekulationer paa Børsen, Valutakonferencer og Udvalg, Valutacentral til Begrænsning af Valutahandelen m. v., altsammen Foretagender, der ligesom Frederik VIs, ikke gik til Ondets Rod.

[1]) R. A. Finanskollegiets Rel. og Resl. Protokol, II, Nr. 30 og 51, jfr. J. Schovelin: Fra Kongegunst til Selvstyre p. 220 ff., 224 ff., 285 ff., samt Marcus Rubin, l. c. p. 231—2 og „Frederik VIs Tid fra Kielerfreden til Kongens Død", p. 617, hvor Rubin kalder Frederik VI *„en uduelig Hersker"*, en Dom man efter Undersøgelse af de i Rigsarkivet foreliggende Aktstykker kun i Et og Alt kan underskrive.

Som man i 1914—24 først maatte begaa Fejlene, før man lærte det rette, saaledes gik det ogsaa i 1811. Efter nogen Betænkningstid udstedte Frederik VI den 26. September 1811 Frdg. „indeholdende yderligere Bestemmelser til at sætte Grænser for Agiotagen". Den fulgte i alt væsentligt de Linier Kongen havde optrukket i sin Skr. af 4. Decbr. 1810: Der paalagdes Anfordringssedler Stempelpligt, visse Tidsbegrænsninger og andre Indskrænkninger. Pantsætning af Guld og Sølv blev forbudt. Vexler, lydende paa anden Pengesort end dansk Kurant, maatte ikke diskonteres i dansk Kurant. Kontrakter om fremmed Valuta skulde opfyldes senest inden 3 Dage. Men man indskrænkede sig ikke hertil. Man oprettede en *Valutacentral.* Medens denne i 1924 bestyredes af Kontorchef Cohn, hed den i 1811: *David Amsel Meyer*, en iøvrigt retsindig og fædrelandssindet Storkøbmand, der stod i Spidsen for Huset Meyer & Trier, og som allerede i flere Aar havde ydet Kongen økonomiske Raad ved Udstedelsen af Skattelove, Kursbestemmelser m. v. Da Kurserne havde svinget frem og tilbage efter gode og daarlige Handelstider, men stadig som Følge af Finansernes elendige Tilstand og Seddelmassens Tiltagen med udpræget nedadgaaende Sluttendens og Enderesultat, og efter at Kursen i Efteraaret 1811 var falden til 832, foreslog Meyer Kongen direkte Indgreb til Kursens Opretholdelse. Al Banco skulde samles paa hans Haand. Enhver, der vilde have Banco, skulde henvende sig til ham, der da skulde prøve om det var i Spekulationsøjemed eller til Brug for den legitime Handel at Begæringen fremkom. Idet han administrerede al Banco og satte Prisen derpaa, behøvede ingen legitim Køber at jage derefter og derved blive tvunget til at betale, hvad der forlangtes i Kurant ɔ: bidrage til at nedsætte Kurantens Kurs. „Paa denne Maade kan man for en Tid *administrere* Valuta, men man kan ikke skabe Valuta .... For at faa Banco til sin Raadighed, fik Meyer Kongen til at udstede Rescriptet om Tvangsbancolaanet af September 1811 .... Men Banco voxede jo ikke op af Jorden. Efter at Købmændene var lænsede for de aftvungne Beløb, ... var og blev det et aabent Spørgsmaal: hvor skulde man faa Banco fra? .... Hvis Kursens Sættelse var afhængig af Luner og Spekulationer, kunde man ogsaa i Længden an-

vende Meyers Metode — for en kort Tid eller rent midlertidigt regulerende var den meget korrekt — men hvis Kursen bestemtes af Aarsager, der ikke stod i vedkommende Finansinstituts eller Financiers Magt at have Indflydelse paa, da kunde alle Kunster ikke forhindre disse Aarsagers Virkninger"[1]). Disse Rubins Ord dækker ganske Udtryk og Vendinger i Finanskollegiets ovenciterede Forestilling af 27. Marts 1811, som tydeligt nok har Adresse til Frederik VIs nævnte private Raadgiver, hvis Mangel paa Forstaaelse af Kursens dybest liggende Aarsager maatte harme Kancelliets Embedsmænd, men hele denne Sag viser ogsaa som i et Spejl langt ud i Fremtiden det forfejlede i Nationalbankens seneste Fremgangsmaader, da Verdenskrigen havde fundet sin Afslutning.

Ved Meyers Kunstgreb bragtes Kursen i de 3 følgende Kvartaler ned til 762½, 760 og 769, men Regeringen maatte søge Banco andetsteds for at tilfredsstille Statens Trang, og de Købmænd, der ikke kunde faa Valuta hos Meyer, søgte Banco hvor de kunde faa den, selv om de maatte give mere for den. Selve Meyers Kurstvang kostede betydelige Statstilskud, c. 400.000 R. Sp. — akkurat paa samme Maade som i de seneste Aar! Endelig spekulerede Kongen selv bag sin Agents Ryg. Efter første Kvartal 1812 var Kursnoteringerne i København fuldstændig meningsløse[2]). I tredje Kvartal 1812 var Kursen paa Banco steget til 850 og i sidste Kvartal 1812, da man opgav Grebet om Kursen, sprang den da ogsaa til det dobbelte, nemlig 1760.

Samtidig vedblev Kongen at udstede sine Enevolds-Paabud og Forbud. Den 19. Oktober 1811 havde han standset al privat Forsendelse af danske Kurantsedler og Repræsentativer. Den 28. Juli 1812 udgik i Henhold til kgl. Resl. fra Dagen forud Kancelliplakat, hvorefter det var enhver, der ikke var Handelsberettiget, forbudt at købe eller ved Mægler at lade købe Banco eller Vexler paa fremmed Mønt. I de samme Tider —

---

[1]) M. Rubin, 1807—14, p. 242—3.

[2]) Jfr. hermed Forestillinger 28. Februar og 13. Juni 1812, Finanskollegiets Rel. og Resl. Prot. 1812, I B, Nr. 110 og 249, hvorefter den i Henhold til Pl. 2. Maj 1811 paabudte „Middelkurs" forvoldte yderligere Forviklinger.

da de ugentlige Statsudgifter ansloges til 1 Mill. R. K. — begyndte Staten sine *Betalingsstandsninger.* Af de hollandske Laan vilde man betale Rente, men ikke Afdrag. Den 7. April 1812 resolverede Kongen, at ikke blot Kapitalafdraget paa Gælden i Frankfurt, men overhovedet enhver Kapitalbetaling uden for Landet under Krigen skulde undgaas. Den 11. August 1812 standsede som tidligere omtalt Indløsningen af den slesvig-holstenske Speciebanks Sedler. Det sidste Bolværk var faldet. Kongen vidste hverken ud eller ind. Hans Eneherskerlyster havde løbet Linen ud. Alt var styrtet sammen; saavel paa det økonomiske, som paa det politiske og militære Omraade saas ingen Udvej. Kun Skade, Tab, Bankerot og Ulykke var at øjne.

ANDET AFSNIT

RIGSBANKDALERENS INDFØRELSE OG MØNTVÆSENETS GENREJSNING

1813—1845

FØRSTE KAPITEL

SEDDELUDSTEDELSEN

1. Rigsbanken.

I hvor høj Grad end Ernst Schimmelmann bar Ansvaret for Pengeforvirringen ved sin lidet faste Finanspolitik, sin Padlen sig frem „vom Fall zum Fall" gennem Vexelrytteri, Seddeltrykkeri, lidt eller meget Skattepaalæg, stort eller smaat Laaneri, som det nu bedst kunde forme sig i de enkelte Tilfælde, var han rent theoretisk set dog ikke blind for Hovedaarsagerne til den uheldige Udvikling, og han var ganske godt klar over, at det ikke kunde blive ved at gaa paa denne Maade. Allerede i Maj 1810 fremsatte han vidtgaaende Forslag[1]) til en Sanering af Mønt- og Pengevæsenet, der danner den egentlige Oprindelse til Pengeforordningen af 5. Januar 1813 og Rigsbankens Oprettelse.

Formaalet var at faa Massen af Kurantsedler indskrænket og bragt ned i et rimelig Forhold til Omsætningen. — Schimmelmann tænkte sig udstedt *Bank Casse-Penge* af et nyt privat Bankinstitut, hvis Interessenter skulde sammenskyde en Kapital af 14 Mill. R. For hver 125 R. Bankkassepenge skulde der ved Institutet deponeres saa mange Fonds eller Effekter, som gav 4 Species R. aarlig i Rente og altsaa efter en Rentefod af 4 % kunde agtes lige med 100 R. Sp. For at faa Bankkassepenge skulde derhos betales 200 R. d. K. Ad denne Vej mente Schimmelmann at kunne indskrænke Seddelmassen, som han i

[1]) R. A. Finanskollegiets Rel. og Resl. Prot. 1810, II, Nr. 28: Schimmelmannske Papirer vedk. Finans- og Bankvæsen 1784—1818. I Beg. af 1809 drøftedes i Aviserne en Regulering af Seddelgælden ved Pant i Borgernes faste Ejendomme, jfr. Das Dän. und Schleswig-Holst. Papiergeld. Mit Rüchsicht auf. Pat. 4. Januar 1809, Altona (1809).

Maj 1810 anslog efter Kursen til en Værdi af 12 til 14 Mill. R. Sp. Forslaget var meget indviklet og saare spinkelt, hvad Garantierne angik. Thi hvilke sikre Speciefonds fandtes da i Landet; dem gav Forslagsstilleren ikke dengang Anvisning paa. Det eneste, der var tilbage, var jo i Virkeligheden selve Jorden, Folket færdedes paa, men denne Sikkerhed traadte ikke tilstrækkelig stærkt og direkte frem i disse hans første Overvejelser. Derimod knyttede han til disse forskellige solide og sunde nationaløkonomiske Betragtninger, som det havde været bedre om han tidligere havde fulgt eller faaet Lov til at følge. Han bemærker saaledes f. Ex.: det var nødvendigt, at en ny Pengesort „ikke alene i Almindelighed grundede sig paa Statens Credit som den danske Courant, men ogsaa kunde omvexles i en sikker Værdi efter et fastsat Forhold *og havde en speciel Garanti for sig.* Det er unægteligt, at de urealisable Repræsentativer, der circulere som Penge, ikke er nogen Statsformue, men tværtimod det modsatte, dens Formerelse en Forarmelse, og deres Formindskelse at anse som Afbetaling paa en Gield ..... Urealisable Representativer kunne ikkun i Landet selv gælde som Penge, men udenfor samme ikke ..... *Ved ingen Kunst,* ved intet Middel, ikke ved Fred eller ved Statens lykkeligste Forfatning, selv ikke under den Forudsætning, at en anseelig Summa rede Penge kom ind i Landet, *kan den nuværende Masse af repræsentativt Numeraer giøres gældende efter den hele den tillagte Sølvværdi* ..... Den maa altsaa formindskes eller reduceres til den Summa, som staar i et vist Forhold til Landets reelle Formue og Production ....."

Selv om Schimmelmann endnu fabler noget om, at Seddelgælden bør betales med eller uden Renter, staar det dog allerede nu temmelig klart for ham, *at* der maa søges en særlig Garanti og *at* Seddelgælden nu var saa stor, at den i Virkeligheden ikke kunde indløses til Sølvpari. En Deflation, der atter bragte Sedlerne tilbage til deres oprindelige Værdi var udelukket. En hel eller delvis Bankerot foresvævede allerede da Schimmelmann som den eneste Udvej.

Den 19. Oktober[1]) var Kongen „under de bekymringsfulde Overvejelser, Vi med den stedse tiltagende Forværrelse af den

[1]) R. A. Finanskoll. Rel. og Resl. Prot. 1810, III, Rescript Nr. 103 b.

danske Pengecours ere blevne foranledigede til at anstille", kommet videre i Henseende til Udformning af Garantien, idet han tænkte sig et *Tvangslaan af 6 %* af al Formue og Besiddelse i Kongerigerne og Hertugdømmerne, at erlægge i 4 Aar med ½ % hver 4. Maaned, uopsigeligt i 4 Aar fra sidste Indbetaling og derefter at forrente med 4 % i Kongerigerne, hvis det ikke opsagdes, medens Hertugdømmerne, naar Indskud gjordes i slesv.-holst. Kurant, skulde nyde det Fortrin, at Renten erlagdes strax fra Indskudets Erlæggelse. Tvangslaanet skulde for største Delen anvendes til Kursernes Forbedring ved en Assignationskasse, der skulde udstede Assignationer paa Banco, hvorfor Halvdelen af Tvangslaanets Midler skulde tjene til Sikkerhed.

Den 24. November 1810[1]) fremsatte Kollegiet den Tanke at oprette en Girobank med Indførelse af Specie-Valuta og en Bankfond paa 6 % af al fast Ejendom. Disse Forslag blev dog ikke til noget, men efterhaanden som Seddelinflationen greb om sig og forrykkede Dit og Mit samt afstedkom den mest trykkende Dyrtid, maatte det staa Regeringen klart, at den ikke i Længden kunde lade det blive ved at gaa som hidtil. I Henhold til kgl. Befaling af 5. Maj 1812 til Grev Schimmelmann nedsattes en Kommission til at afgive Betænkning og Forslag over visse Pengevæsenet vedkommende Genstande. Den bestod af Schimmelmann, Finansdeputeret Kristian Birch, Deputeret E. F. Kirstein, Jonas Collin, fornævnte Bankdirektør Nissen og G. Busch; den afgav Betænkning den 27. Maj 1812[2]). Denne Kommission behandlede bl. a. Spørgsmaalet om Anvendelse af slesvig-holstenske Repræsentativer til at købe Banco og Paalæg af nyt Tvangslaan som Hovedhjælpekilde for Finanserne til at dække sammes Underbalance, saalænge Krigen varede.

I førstnævnte Henseende anbefalede Kommissionen — om end den ansaa Midlet prekært og farligt for den gode Kurs, de slesvig-holstenske Sedler endnu havde kunnet bevare — fortsat Udstedelse af slesvig-holstenske Skatkammerbeviser til Erhvervelse af Hamburger Banco som Reserve for Statskassen. „Hvor meget Finants Collegium end stræbte saa langsomt som muligt at benytte dette Middel, hvis fordærvelige Følger — især

[1]) M. Rubin 1807—14, p. 229.

[2]) R. A. Betænkning om Pengevæsenet i H. t. Befaling 5. Maj 1812.

med Hensyn til dets farlige Natur, at det ødelægger sig selv, idet Forøgelsen af dets Masse forringer dets Værdi, som har Prisernes Stigen til Følge, hvilket igen fordrer end større Summers Anvendelse, der atter i en højere Grad frembringer alle med Massens Forøgelse forbundne onde Følger, og det Onde saaledes tiltager i en stedse voxende Proportion — stod det klart" saa var Nødvendigheden over Collegiet, saa det endog i kort Tid maatte afbenytte de senest bevilgede 20 Mill. R. Repræsentativer. „I Aaret 1808 havde det været nødvendigt til Udgifternes Bestridelse i dansk Courant foruden de ordinære og extraordinære Indtægter, *ved Credit, nemlig deels ved Capitalers Optagelse, deels ved Repræsentativers og norske Assignationsbevisers Udstedelse at tilvejebringe i:*

1808 en Summa af ..... 19.315.230 R.
1809 - — - ..... 26.789.015 -
1810 - — - ..... 30.047.874 -

uagtet i dette sidste Aar de directe Afgifter var 500.000 R., de indirecte over 6 Mill. R. højere end Aaret forhen". I 1811 maatte trods Forhøjelse af Jordafgifterne tilvejebringes c. 36 Mill. R. ved Kredit. Man kunde derfor ikke kalkulere de kommende Aars Udgifter mindre end til c. 30 Mill. R. aarlig, der maatte skaffes til Veje ved Tvangslaan i faste Ejendomme i Danmark og Norge, medens man foreløbig ansaa Ejendomsbesidderne i Hertugdømmerne for saa daarligt stillede, at de ikke taalte at udrede synderligt.

Idet man anslog de faste Ejendommes Værdi i

Danmark

til 306.000 Tdr. skattepligtigt Hartkorn,
70.000 Tdr. Hovedgaards og benificeret Hartkorn.
26 Mill. R. Bygninger i København,
14 - - — i Provinsen,
6 - - — paa Landet.

Norge

til 90.900 Tdr. Hartkorn,
8 Mill. R. Bygninger i Købstæder og Land,

antog man at kunne paalægge

Danmark et Tvangslaan af	23.37	Mill. R.
Norge et Tvangslaan af	6.65	- -
Ialt...c.	30	Mill. R.

Omtrent 3 Uger efter dette Kommissionsforslag om Penges Tilvejebringelse til Krigens Førelse, fremsatte *E. Schimmelmann* den 17. Juni 1812 efter Kongens Ønske Forslag til Forandringer i Pengevæsenet. Naar man sammenholder de 2 Forslag, vil man strax se den iøjnefaldende Lighed mellem Situaonen i 1791 og 1812: Man ønskede samtidig at reformere Mønten og skaffe Penge i Statskassen. I 1791 kvitterede man Statsgælden til Banken og indførte Specien; i 1813 fyldte man c. 30 Mill. Rbdlr. i Statskassen og indførte Rigsbankdaleren. Men der var tillige en grundlæggende Forskel, som tildeels havde sit Udspring i den forskellige Maade, paa hvilken man støttede Statskassen. Idet man 1791 kvittede Bankgælden, skulde Finanserne til Gengæld hjælpe med til Banksedlernes Afskaffelse, der derfor maatte udstrækkes over en Række af Aar, medens det 1812—13 gjaldt om med kortest mulig Varsel positivt at skaffe en stor Sum god eller i hvert Fald forholdsvis godt sikret Mønt i Kassen, og man maatte derfor gennemføre Møntreformen med et coup de main, som paa een Gang bortryddede al den tidligere daarlige Mønt.

I sin Betænkning af 17. Juni redegjorde Schimmelmann for „den nye Pengesort, som skal gaa og gielde i hele Staten" og „træde i Stedet for det danske og slesvig-holstenske Courant og Species" samt „bestaa i en repræsentativ Penge og i Mynt, der begge skulde staa i eet og samme Forhold til fint Sølv og Banco". Der skulde oprettes en dansk Rigs- og Ejendomsbank, som skulde sætte den nye Pengesort i Omløb under Navn af dansk Rigsbankdaler. Ved dette Nummerærs Indførelse gik man ud fra Tingenes nuværende Tilstand, der ikke kunde anses blot som forbigaaende, men som en vedvarende Virkning af de Aarsager, der havde foranlediget den. 200 Rbdlr. blev lig 100 Rdlr. Sp. i fint Sølv, 1 ℔ f. S. lig 18½ Rbdlr., 1 Rbdlr. lig 4 R. Kurant i Numerær, efter den daværende Kurs c. 800 R. K. i Sedler for 100 R. Sp. eller Banco. Hvor der var Tale om en „altid bestaaende eller fastsat Pengeværdi paa Ejendom eller Ka-

pital", eller „naar der for Overledelsen af en Besiddelse eller Ejendom paa Livstid eller for visse Aar er betinget en Pengeafgift i Dansk Courant", eller ved reglementerede Gager .... hvor den danske Courants egentlige og ikke dens Coursværdi kommer i Betragtning, som ikke haver Hensyn paa Tidsrummet efter Krigens Udbrud", skulde 1 R. d. K. og 1 Rbdlr. regnes lige. Vexler, Anfordringssedler, Regningsgæld, forfaldne Afdrag og Renter beregnedes efter Kursværdi. 1 R. sl.-holst. Kurant regnedes lig med 1 Rbdlr.

Til at indløse 96 Mill. R. K. i Sedler udkrævedes herefter 24 Mill. Rbdlr. = 12 Mill. R. Sp. eller Banco
5½ Mill. Sl.-Holst. Kurant..... 5½ - - = 2¾ - - - - -
„Men ved Rigs- og Ejendomsbankens Oprettelse maatte nødvendig ogsaa tilvejebringes en *Reservefond til at afbetale Gield og til overordentlige Udgifter*", (jfr. ovenfor Betænkningen af 27. Maj 1812) der ansloges til . 20½ - - = 10¼ - - - - -

Herefter i Omløb af nye Sedler..... 50 Mill. Rbdlr. = 25 Mill. R. Sp. eller Banco

Til Sikkerhed herfor maatte stilles Rigets reelle Ejendomme i By og paa Land, Tiender, Møller og Bygninger, der ansloges saaledes i R. K. til Pari:

I. Danmark: Land og Tiender.....	161	Mill.	R. K.
Norge: Land og Tiender	82	-	-
Bygninger i Stæder og paa Land	52	-	-
II. Hertugdømmerne: Land.....	130	-	-
Bygninger i Stæder m. v.....	20	-	-
Ialt....	445	Mill.	R. K. =
	712	Mill.	Rbdlr.

For at sikre et Omløb af 50 Mill. Rbdlr. maatte der tillægges Rigsejendomsbanken en Kapitalformue, der afdroges og forrentedes. Da Banken ikke skulde forrente sine Sedler, kunde Renterne af Kapitalformuen „bringes med i Anslag som Kapital .... Til at dække og sikre de 50 Mill. Rbdlr., skulde altsaa anvises Banken en Fordring paa 35 til 36 Mill. Rbdlr., hvorfor Landets hele reelle Ejendom var Borgen". Efter den opgjorte Ejendomsværdi vilde 6 %, der maatte sikres forud for al Pantegæld, rigelig dække Sedlerne, idet den direkte Sikkerhed vilde andrage c. 42 Mill. Rbdlr. Dette var Hovedtrækkene i Schimmelmanns Reformforslag af 17. Juni[1]), om hvilket Kongen allerede den 22. s. M.[2]) udtalte: „Efter at have nøie prøvet denne Plans Grundtræk og sammenholdt samme med Pengevæsenets iværende Tilstand og de øvrige Forholdsregler, som Tidsomstændighederne endnu tillade et Slags Valg imellem, have Vi fundet, at *denne af Dig udkastede Plan iblandt alle de Os hidtil forelagte Forslag og Planer til Pengevæsenets Forbedring er den mest fyldetsgørende.*" Han udbad sig dog Schimmelmanns Betænkning over forskellige Detailler; denne forelaa 2. Juli, hvorefter Kongen den 21. s. M. tilbagesendte det samlede Forslag med „Vort fuldkomneste allerhøieste Bifald", idet han dog ønskede Planen forelagt Finanskollegiets samtlige Medlemmer, der skulde afgive deres egenhændig skrevne Betænkninger inden 18. August.

Der drøftedes forskellige Ændringer med Hensyn til Sikherheden, som endelig fastsloges til 6 %, og Omsætningsforholdet fra gammel til ny Mønt, der sluttelig sattes til 1 Rbdlr. = 6 R. K. Den 25. August og 1. Oktober godkendte Kongen forskellige Ændringer, men den største Anstødssten: Forholdet mellem Kreditorer og Debitorer voldte baade Planens Forfatter, Kongen og Kollegiets samtlige Medlemmer stort Hovedbrud.

[1]) R. A. Forhandlinger ang. Forandringen i Pengevæsenet 1812—13; et Foliobind i Pergament indeholdende alle de hemmelige Forslag, kgl. Rescripter og Resolutioner, der ikke maatte indføres i Statens alm. Kollegieprotokoller. Udregningerne i Schimmelmanns Forslag er urigtige og her korrigerede efter Kollegiets Forestilling af 15. August 1812.

[2]) l. c. Det er altsaa ikke helt rigtigt, naar M. Rubin 1807—14, p. 276, lader Kongen beholde Forslaget fra 17. Juni—21. Juli.

Kollegiet forelagde derfor Spørgsmaalet for Højesteretsassessor *A. S. Ørsted*, der fik en afgørende Indflydelse paa hele Sagen. Som det af det foregaaende vil ses, havde *Schimmelmann* taget ret kategorisk paa dette Forhold. Hans Hovedtanke var den: Det maa bero paa *Fordringens Godhed*, i hvor høj Grad den bør honoreres i den ny Mønt. *Ørsted* fremlagde et helt andet Princip: Det bør bero paa *Fordringens Ælde*, om den i større eller mindre Grad skal tilgodegøres i Rigsbankdalere.

Dette sidste Standpunkt var ikke fremmed for vor Ret. Som jeg tidligere har haft Lejlighed til at oplyse, valgte man i *Oldenburg*, medens det stod under dansk Herskab, dengang Grevskabet oversvømmedes med daarlig Krigsmønt som Følge af den preussiske 7-Aarskrig, at devalvere denne slette Mønt; man traf samtidig ved Frdg. 26. Septbr. 1760 en Række Bestemmelser for Ordningen af Forholdet mellem Kreditor og Debitor, hvorved Laanets eller Kontraktsforholdets Stiftelsestid var afgørende: om Laanet m. v. var stiftet i den gode Tid i den gode Mønt eller nærmere Nutiden i slettere Mønt[1]). Det er maaske tvivlsomt, om Ørsted har kendt denne tidligere Afgørelsesmaade indenfor dansk-oldenburgsk Ret; efter hans Afhandling om Pengevæsenet i Eunomia[2]) er Tidsprincippet vel i Overensstemmelse med Wiener-Patentet af 20. Februar 1811[3]), men i Detailler og hvad Bankindretningen angaar er Frdg. 5. Januar 1813 aldeles forskellig derfra, dog synes M. Rubin at have Ret i, at Ørsted bl. a. maa have benyttet det østrigske Pengepatent som Forbillede.

Sin Erklæring[4]) begyndte Ørsted med de Ord: „Den store Retsopgave, som med Hensyn til den forestaaende Reform i det danske Pengevæsen er bleven mig forelagt, kan opløses efter een af to væsentlig forskellige Grundsætninger". Han udvikler, hvorledes Reformen bortset fra de finansielle Følger

[1]) Kurantmønten 1726—1788, p. 222.

[2]) I. p. 390, Noten.

[3]) M. Rubin, l. c. p. 279 ff.

[4]) R. A. l. c. jfr. det af Ørsted anonymt udgivne Skrift: Oplysninger om Grundsætningerne i Frdg. ang. en Forandring i Pengevæsenet, dateret 5. Januar 1813, Kbhvn. u. A., der næsten ordret gengiver Størstedelen af denne i sin Tid til Kongen afgivne hemmelige Erklæring.

enten kun tilstræber *at befæste* enhver i Besiddelsen af den Realværdi, han endnu har holdt vedlige og som Pengenes synkende Værd truer med helt at opsluge *eller* videre *at tilbagebringe* den ved Pengevæsenets Gang i disse 5 Krigsaar saa voldsomt forrykkede Ligevægt mellem Mit og Dit. Det første Princip er simpelt og lige til i sin Anvendelse. Alt betales i Fremtiden i den ny Mønt efter Omvexlingsforholdet mellem Kurant og Rigsmønt (opr. 4:1, senere 5:1, senest 6:1). Foruden Simpelhed nød denne Fremgangsmaade den Fordel at være konsekvent. Det var den nuværende Ihændehaver, der besad Kurant efter den ugunstige Kurs, som skulde have Betaling, og det er tilfældigt, om han besad den fra Tider under en fordelagtigere Kurs. Hvad der var sket, var en ulykkelig Hændelse, der vel var højligt at beklage, men som efter Retsgrundsætninger maa ramme dem, der have anbragt deres Formue i Kurant. „De Fordele som *dette System* vilde medføre for Staten, forsaavidt det *formindskede Statsgælden og vedligeholdt den produktive Klasse af Statens Borgere* i den Velstand, som Krigen ikke har forstyrret, tilkommer det mig ikke at udvikle". Dette var Schimmelmanns Standpunkt med de ovenfor nævnte Modifikationer efter Fordringernes Art.

„Imidlertid er det kun fra en vis underordnet Standpunkt hiint System synes at have en saa afgjort Consequents og Retfærdighed". Ørsted udvikler herefter, hvorledes en Laangiver har Krav paa at faa igen hvad han har laant ud. Betaler Debitor i Øjeblikket, „opfylder han vel sin Forskrivning efter *Bogstaven*, men fyldestgør den dog ingenlunde i Gierningen . . . . . Skønt saaledes Debitor efter det som hidtil er Ret efter Loven (jus constitutum), alene er forpligtet til at tilbagegive en Capital af samme Navnestørrelse som den han i sin Tid har modtaget, saa kan dette dog ej være en ubetinget Regel for Lovgiveren, naar der spørges om at danne en *ny Tingenes Orden* i Stedet for den brøstfældige gamle (jus constituendum). Som en *højere Retfærdigheds* Tolk bruger Lovgiveren paa en værdig Maade den i hans Haand nedlagte ophøjede Myndighed, naar han læmper den *formelle Retfærdigheds Resultater* efter det som kræves for at sætte Enhver i Besiddelse af sin *virkelige Ret*". Ud fra dette Udgangspunkt maatte Ørsted hævde Stiftelsestiden

for en Fordring som afgørende for dens Værd og derfor dens Krav om at komme fortrinlig i Betragtning ved Indfrielse i den ny Mønt, om end han var klar over at „en fuldstændig restitutio in integrum vilde vist nok blive alt for trykkende for dem, der engang ved Begivenhedernes Løb uden Forbrydelse (!) have erhvervet den Formue, som andre uforskyldt have mistet". I Konsekvens af sit Standpunkt vender han sig derfor ogsaa — om end i dybeste Ærbødighed — mod Schimmelmann, forsaavidt denne havde ønsket at drage Skel mellem sikre og mindre sikre Fordringer, thi det er „en Følge af Sagens Natur, at en Panthaver som saadan ej har mere at fordre, end hvad der alt indeholdes i den Fordring hvorfor Pantet gives, hvorimod der blot hiemles ham en fortrinlig Sikkerhed for at nyde den ham tilkommende Betaling".

Finanskollegiet tiltraadte Ørsteds Synspunkter, og Kongen gav ved Resolution af 13. November 1812 dem sit Bifald. Ved fornævnte Resolution 25. August og en anden Resolution af 13. Novbr. 1812 toges mere Hensyn til de særlige Pengeforhold i Hertugdømmerne end oprindelig paatænkt. Den 27. December 1812 meddelte Kollegiet Kongen, at Seddelmassen i de sidste 3 Maaneder var betydelig forøget og ventelig, til Rigsbanken traadte i Virksomhed, vilde blive saaledes forøget, at den cirkulerende Kurantseddelmasse vilde udgøre c. 145 Mill. R. K. eller det i Tabel I ovenfor angivne Beløb. Til Indfrielse af denne og den slesvig-holstenske Kurant maatte derfor træffes yderligere Foranstaltninger. Under Hensyn hertil og til den nu yderligere forringede Kurs paa dansk Kurant, foresloges Forholdet mellem denne og Rbdlr. sat til 6 : 1 og den nye Banks Seddelmasse udvidet til 46 Mill. Rbdlr., idet der regnedes med 27 Mill. Rbdlr. til Seddelindløsningen og Resten til Reservefonden og Finanserne, hvad Kongen den 1. Januar 1813 godkendte. Efter talrige Detailundersøgelser og Overvejelser udgik da endelig den berømte *Frdg. af 5. Januar 1813 om Forandringer i Pengevæsenet for Danmark og Norge samt Slesvig og Holsten.*

Indledningen til denne, som Kongen særskilt har approberet, lyder saaledes:

„Da Statens hidtilværende Pengevæsen er rystet i sit Inder-

ste, saa have Vi besluttet at bringe Orden og Fasthed deri tilveje ved at sætte det paa en varig og urokkelig Grundvold. Vi have derved tillige fundet det nødvendigt at ophæve Forskjellen paa Penge og Betalingsmidler mellem Kongerigerne og Hertugdømmerne, en Forskjel, som paa en for begge skadelig Maade adskiller dem, og berøver dem den Bistand, de ellers vilde og kunde yde hinanden.

For at udføre denne Beslutning have Vi oprettet en Rigsbank og tillagt den saadanne Midler og Forrettigheder, der kunne betrygge Pengevæsenets nye Forfatning.

Vort Folks Tillid til Os, at intet er Os saa vigtigt, som Omsorgen for dets Vel, og at de Midler Vi vælge, ere Frugterne af lang Erfaring (!) og moden Overvejelse, vil skænke denne nye Plan Held.

Almenvellets sikre Vedligeholdelse kræver Opofrelser fra de Enkelte. De Besværligheder, som en Forandring, der er saa pludselig og alt omfattende som denne, fører med sig maa kun betragtes som Bidrag til Fædrenelandets Tarv[1]). —

Ved denne Frdg. indførtes en ny Mønt: Rigsbankdaleren, oprettedes en ny Bank: Rigsbanken, paalagdes en ny Skat: Bankhæftelsen, optoges et stort Statslaan, ordnedes offentlige og private Kontraktsforhold, ophævedes alle de gamle Banker og inddroges alle de ældre Sedler og Mønter.

I sidstnævnte Henseende bestemtes, at *alle danske Courantsedler*, enten Banksedler, Skatkammerbeviser eller norske Assignationsbeviser skulde indløses efter en Cours af 1200 R. K. for 100 R. Sp. eller Banco, saa at for hver 6 R. K. faas 1 Rbdlr., idet 1 Rbdlr. var lig $^1/_2$ Specie. Da 1 R. Specie — ganske vist efter Udmøntningsformlen for Kurant $11^1/_3$ R. ℔ fin noget for højt — var ansat til $1^1/_4$ R. K., var 1 R. Kurant lig $^4/_5$ Specie. Efter *Pari Kurs* vilde Møntforandringen altsaa betyde, at $6 \times {}^4/_5$ Specie eller $^{24}/_5 = 4^4/_5$ Specie indløstes med $^1/_2$ Specie, hvilket atter vilde sige at $^4/_5$ Specie gjordes lig med $^1/_{12}$ Specie, ɔ: $10^5/_{12}$ % af sin oprindelige Værdi. Efter Sølvindhold til Parikurs udgjorde 6 R. K.: 123,816 g f. S.[2]), der indløstes med $^1/_2$ Sp.

[1]) R. A. l. c. Saavel dette som foregaaende Aktstykker er citeret efter Originalerne i nævnte Bind.

[2]) Kurantmønten p. 162: 1 R. K. til $11^1/_3$ R. Mk. fin havde et Sølvindhold af 20.634 g f. S.

af Sølvindhold 12.641 g f. S. eller 10.21 %. Det er herefter urigtigt, naar Marcus Rubin[1]) udtaler, at Kurantdaleren var reduceret til „henved" 1/10; den var nedsat til lidt over 1/10 af sin oprindelige Værdi. Naar Kurantdaleren indløstes med 1/12 Sp. var det selvfølgelig — som ogsaa i Forordningens § 10 udtrykkelig udtalt og allerede tidligere berørt — fordi Kursen paa Kurant var faldet til 1200, ja, langt derover for 100 R. Sp. eller Banco. Der er derfor lidt hysterisk ved, saaledes som de fleste national-økonomiske Forfattere med alle Tegn paa den dybeste Forargelse have haft for Skik, at hæfte sig ved den efter Pari-Kursen saa voldsomme Reduktion af Kuranten. I Virkeligheden havde denne undergaaet en Udviklings- eller Afviklingsproces, som det ikke stod i menneskelig Magt at skrue tilbage. De fleste Tab paa disse Sedler var forlængst „verschmerzt", ja, store nye Tab paa disse Sedler som Følge af yderligere Kurstab vinkede i Horisonten. Var der saa egentlig noget særlig skrækkeligt ved en Gang for alle og uigenkaldeligt at konstatere Faktum.

De slesvig-holstenske Speciebanksedler indløstes — paa Grund af deres til det sidste opretholdte gunstige Kurs — efter deres paalydende Speciesværdi, halvt med Sølv og halvt med uopsigelige Obligationer paa Rbdlr. S. V. til Paribeløb, 2 Rbdlr. for 1 Specie. *Slesvig-holstenske Laaneinstituts Sedler* paa 4 Sp. betaltes — som Følge af deres noget ringere Kurs, jfr. ovfr. 1. Afsnit, 3. Kap. — med 8 Rbdlr. i Sedler. *Slesvig-holstenske Skatkammerbeviser* paa 20 R. indløstes — da de stod endnu noget lavere — med 4 % Obligationer à 20 Rbdlr., Beviserne paa 2 1/2 R. med 2 1/2 Rbdlr. i Sedler. *Assignationerne for Hertugdømmerne* indfriedes med 5 % Obligationer efter Forholdet 160 Rbdlr. for 100 R. Slesv.-Holst. Kurant.

Bankhæftelsen, der dannede Sikkerheden for de nye Sedler, udgjorde 6 % i rede Sølv af hver fast Ejendoms Værdi med første Prioritets Panteret fremfor enhver anden Fordring og Hæftelse, endog kgl. Skatter; af denne Bankhæftelse, der var uopsigelig fra Bankens Side, nød Banken en aarlig Rente af 6 1/2 % i Rigsbankdaler Sølvværdi.

Det Beløb af Sedler, der maatte sættes i Omløb, var som

[1]) 1807—14, p. 272: 5/48 er mere end 1/10!

tidligere omtalt 46 Mill. Rbdlr. Navneværdi, hvoraf 27 Mill. skulde anvendes til Inddragning af de ældre Sedler, Resten dels til Udlaan dels som Reservefond til overordentlige Udgifter for Finanserne, hvortil endvidere skulde henlægges en Sum i Obligationer af 10 Mill. Rbdlr. S. V. som Banken forrentede.

Medens selve *Rigsmønten* vil blive særskilt omtalt senere, skal angaaende *Sedlerne* bemærkes, at disse havde 2 Værdier: *Sølvværdi* og *Navneværdi*, den første gjaldt i alle offentlige og de private Betalinger, for hvis Vedkommende det var fastsat i selve Forordningen eller herefter blev betinget. Alle andre Betalinger skete efter Navneværdi. Medens denne sidste ikke behøver nogen Forklaring, rettede den første sig efter den Kurs, som Banken bestemte 2 Gange aarlig, den 1. Febr. og 1. August. Endvidere var der en tredje Beregning: *i rede Sølv*, der hjemles for den ovennævnte Bankhæftelse. Endelig kunde Forpagtere forlange deres Afgifter beregnede efter *Kornværdi.*

Rigsmønten skulde benyttes i alle Betalinger efter 1. Febr. 1813, i Norge senest efter 15. Marts s. A.

For Kongerigernes Vedkommende blev alle paa d. Kurant lydende *private Forskrivelser* være sig med eller uden Pant omskrevne Rigsdaler til Rigsbankdaler S. V. efter *Forskrivelsens Alder*, saaledes at Gæld ældre end 11. September 1807 gik over til at blive Gæld i Rb.penge, Daler for Daler; Gæld yngre end 10. September 1807, men ældre end 11. December 1807, forandredes til 95 Rbdlr. for hver 100 R. K. o. s v. Regningsgæld o. l. kunde i 4 Uger berigtiges efter Seddelindløsningens Forhold 6 : 1. I Hertugdømmerne gik alle lovbestemte Summer saavelsom Fordringer paa slesv.-holst. Kurant eller Species over til 2 Rbdlr. S. V. for hver 1 Species.

I Forbindelse med den for *Kreditorerne* i Kongeriget hjemlede, af Gældens Stiftelsestid afhængige *Opskrivning* af Gældsbeløbene i Rbdlr. over det almindelige Forhold 6 : 1 var der til Støtte for *Debitorerne* tilstaaet disse en gradueret *Rentelettelse* i 5 Aar efter den kommende Fred samt et *Moratorium*, saaledes at Kreditor, naar han valgte at modtage den forommeldte Opskrivning, ikke kunde opsige Gælden før det andet Aar efter Freden, og da kun saaledes, at han var pligtig at modtage til fuld Indfrielse af Gælden det 25-dobbelte Beløb af den Rente,

der efter Rentelettelsens Skala tilkom ham i det paagældende Aar Udbetalingen fandt Sted. Valgte han strax at modtage sin Kapital, ansattes den efter Forholdet 6:1; foretog han intet i det første halve Aar efter Frdg.s Publication, ansaas han for at have valgt Opskrivningen med dertil hørende Rentelettelse og Moratorium.

Man har kaldt Frdg. 5 Januar 1813 for en *Bankerot.* Det var den ikke, thi Bankerotten var i Virkeligheden lidt efter lidt indtraadt gennem det katastrofale Kursfald. Den konstaterede kun det sørgelige Faktum, ja den forbedrede i Virkeligheden i mange Henseender Kreditors Stilling dels gennem sine forskellige Opskrivningsbestemmelser, dels ved selve det ominøse Forholdstal: 6 R. K. = 1 Rbdlr., thi den dertil svarende Kurs af 1200 R. K. for 100 R. Banco eller Sp. var endda for høj i Forhold til hvad der passerede med Kuranten i den korte Levetid, den havde tilbage.

Forsaavidt man har kritiseret Frdg. 5. Januar 1813 som unfornøden, idet man kunde have gaaet den Vej at udnytte et 6 %'s Paalæg paa al fast Ejendom til Indkøb og Tilintetgørelse af Kurant, saa Kursen paa Resten forbedredes, er denne Indvending næppe berettiget. M. Rubin siger hertil med Rette, at en saadan Foranstaltnings Gennemførelse, der kunde ske paa forskellig Maade, vilde tage betydelig Tid, og det var det værste, en Pengereform paa det Tidspunkt kunde være udsat for. Han anfører ogsaa — hvad der rent psykologisk set sikkert er rigtigt — at de Styrende nu vilde være helt fri for Kuranten, ikke udsættes for dens Fristelser, holdes borte fra som saa ofte før at benytte de indløste Sedler paany og sættes inden for de snævre Grænser, som den fast bestemte Omløbssum af Rbksedler trak. Det der imidlertid er og bliver Hovedsagen ved *Frdg. 5. Januar 1813*, er den Omstændighed, *at den tillige var en sidste Laaneoperation til Fordel for Statskassen.* Man maa erindre, at denne Frdg. udstedtes i Krigstid. Deri adskiller *Rigsmøntens Indførelse i 1813* sig — som allerede foran berørt — saa afgørende fra *Speciemøntens Genindførelse i 1788—91*, at medens man i sidste Fald dog kun havde det mere *negative* for Øje *i Fredstid* at blive af med Statens Gæld til Banken, var man i 1813 *i Krigstid* nødt og tvungen til *positivt* at skaffe Penge

i Kassen til Krigens videre Førelse og det uden Forhaling af nogen Art. Skulde dette opnaas uden samtidig at skyde Pengevæsenet fuldstændigt og uigenkaldeligt i Ruiner, var der ingen anden Udvej end at stable en ny Bank og en ny Mønt paa Benene, der paa Rigernes sidste Aktiv, den nøgne Jord, kunde have noget Haab om at vinde Tillid. Dette er klart, koncist, konsekvent og overlegent tilstræbt af de 2 Mænd, Schimmelmann og Ørsted, med Frdg. 5. Januar 1813. Overfor disse Mænds og deres Embedskollegers intensive Arbejde, altomfattende Overvejelser og skarpe Gennemtænkning af alle Detailler og Konsekvenser, saaledes som dette fremgaar af de i Rigsarkivet opbevarede Arkivalia og ikke tilnærmelsesvis, end ikke som en Anelse af den almindelige Læser kan ses af Pengeforordningens 62 §§, blegner aldeles Samtidens og Eftertidens mere eller mindre letbenede Bedreviden! At der selvfølgelig er mange Enkeltheder, der kan omdisputeres, derom kan der ikke være Tvivl, men man maa herved ogsaa erindre de mange modstridende Interesser, ud fra hvilke Forordningen bedømtes. Det er selvfølgeligt et Spørgsmaal, om man ikke havde gjort bedre i mere hensynsløst at lade Ørsteds Opskrivning med tilhørende Rentelettelse og Moratorium ligge og udelukkende holde sig til det enkle og klare Omsætningsforhold 6:1, hvortil Kursen i Virkeligheden havde ført Kuranten, og som ikke gav Anledning til saa mange indviklede og vanskelige Problemer.

Det havde sikkert ogsaa været klogere at bibeholde Specien som Hovedmønt, idet megen Utilfredshed i Hertugdømmerne da kunde være undgaaet. Naar man foretrak en mindre Mønt, var det i Haab om, at Priserne ikke skulde stige, og fordi Omsætningstallet da ikke kom til at tage sig saa grelt og sørgeligt ud (1:12!). Beklageligt var det endvidere, at man ikke brød over tværs og valgte Decimalsystemet ved Inddelingen af Hovedmønten. Ogsaa dette kunde maaske i nogen Grad have afbødet Misfornøjelsen i Slesvig-Holsten. Men tager man i Betænkning, hvor uhyre Vanskeligheder den uduelige Frederik VI's ulykkelige Embedsmænd havde at kæmpe imod baade inden- og udenlands, baade fra Fjenders og Ignoranters Side, maa man beundre dem for, at de ikke fik et daarligere Resultat ud af deres Arbejde.

At det foreløbig gik alt andet end godt, derfor bar den udenrigske Situation Hovedskylden. Da Freden ikke indtraadte, men Krigen stadig fortsattes, maatte Pengeforordningens § 8, hvoraf fremgik, at eventuelt endog 19 Mill. Rbdlr. Sedler og 10 Mill. Rbdlr. Obligationer skulde kunne opsluges af Finanserne, efter alt hvad der var gaaet forud virke skræmmende. Dertil kom, at man i hele Forordningen havde ondt ved at skimte saa meget som 1 Lod rede Sølv. Alt var foreløbig Papir. Hvor sandt det end er, at en uindløselig Papirseddel meget vel kan holde sin Kurs, naar Mængden afpasses efter Omsætningen, saa er det paa den anden Side givet, at et Samfund, der gennem et halvt Aarhundrede var bleven vant til med Mistro at iagttage de urealisable Sedlers af Omsætningen ganske uvedkommende Grunde stærkt voxende Masse, der tiltog langt ud over Samfundets Tarv, ikke pludselig kunde nære Tillid til et nyt, urealisabelt Papir, Rigsbankdalersedlen[1]), hvis Omløbsmængde strax fra først af var officielt anerkendt som værende for stor, idet ikke blot fornævnte § 8 i Pengeforordningen, men ogsaa §§ 3 og 5 i den samme Dag udstedte Fundation for Rigsbanken udtrykkelig udtalte, at 15 Mill. Rbdlr. skulde forbeholdes Finanserne som en Hjælp til overordentlige Udgifter, medens Banken som nævnt tillige skulde udstede 10 Mill. Rbdlr. S. V. Obligationer til Reservefond for Finanserne. Ihvorvel det ved de højtideligste Løfter blev garanteret, at der ikke vilde blive udstedt flere Sedler end de oprindelig bestemte 46 Mill. Rbdlr., kunde Offentligheden jo meget vel erindre tidligere højtidelige Løfter af samme Art, som Situationens Tvang havde brudt. Naar man samtidig erfarede, *at* det første Budget, der i Henhold til Kongens Ordre ved Rigsbankens Oprettelse blev lagt, strax paaregnede for 1813 som Tilskud fra Rigsbanken 15.242.000 Rbdlr. og 1.973.000 Rbdlr. som Kredit foruden et udækket Underskud paa ca. 15 Mill. Rbdlr. (!) og *at* disse mange Mill. i Løbet af faa Maaneder blev brugte, vil det ikke forundre, at Kursen paa Kurantsedlerne, der foreløbig i Medfør af Pengeforordningens §§ 11—12

[1]) F. C. Wedel Jarlsberg: Nogle Ideer om Bank-, om Pengevæsenet m. v., Kbhvn. 1816, p. 9, 17, 22; E. C. Müller: Intet Stridsskrift mod Etatsraad Ørsted. Viborg 1817; Om Pengevæsenet ibd. 1818 Antitheser ibd. 1818. m. m.

maatte gaa for Rbdlr. efter det for Indløsningen bestemte Forhold, da Banken ikke kunde naa at faa nye Sedler trykt, faldt fra de 1200, hvorefter Indløsningen skete, til 2000, hvorpaa Kursen blev staaende i 4—5 Maaneder efter 5. Januar 1813, for derefter at falde til 3600 og saa fremdeles med 1000 ad Gangen til 14.000, ja endog til 15.000, saaledes at 1 Rdlr. K. tilsidst kun var 1 β (efter Tavle II: c. 3 Øre) værd, hvilket atter vilde sige, at Rbdlr., hvis Parikurs var 200 mod 100 R. Sp. eller Banco, faldt til 2.500 Rbdlr. for 100 Specier.

Dette sidste overvældende Styrt i Kursen var tillige et Resultat af den frygtelige Meddelelse om, at Danmark ikke kunde faa Fred med England uden Norges Afstaaelse. Ikke blot imødesaa man nu Krigsudgifternes uophørlige Stigen, men ogsaa Rigsbankens Tab ved at miste Bankhæftelserne i Norge, sandsynligvis uden Erstatning ɔ: uden Norges Overtagelse af sin Del af Seddelgælden. Hertugdømmerne vilde derhos ikke kendes ved de nye Sedler, men forlangte deres Cirkulation opretholdt i Specier. Intet Under, at 1 Sp. under disse Omstændigheder som nævnt kom til at koste 140 à 150 R. K. eller ca. 25 Rbdlr, og at hele det ny Omløb af 46 Mill. Rbdlr. nedsattes til en Værdi af c. 2 Mill. Specier.

Frederik VI kunde ikke føre Krig mere; han var kørt uhjælpelig fast; der var ingen Udvej mere til at skaffe Penge; han nødtes til at modtage Freden i Kiel den 14. Januar 1814 og at afstaa Norge. Hvor sørgeligt Resultatet end var, maatte Freden selvfølgelig virke beroligende. Men allerede forinden havde Kursen bedret sig fra 14.000 til 5.400. Som Toxiner i et sygt Legeme fremkalder Antitoxiner til dets Helbredelse, havde selve det overdrevne, paniske Kursfald bragt Helsebod, idet alle Priser steg i et fuldkomment rasende Tempo. Da Regeringen imidlertid ikke som tidligere eller som Nationalbanken under og efter Verdenskrigen besvarede Prisstigningen med Seddelpressen, men tværtimod paalagde Vare- og Mobilieskatter til Statsindtægternes Forøgelse og derved viste, at det var Alvor med Fastholdelsen af den engang bestemte Sum af 46 Mill. Rbdlr., indtraadte der *Pengeknaphed*, som efter de almindelige Regler for Tilbud og Efterspørgsel maatte højne Omsætningsmidlernes Værdi. Netop under denne Pengeknaphed fik man

ogsaa Øje paa Bankfundationens §§ 8—9, hvorefter Banken i de første 5 Aar og saalænge Staten var indviklet i Krig, skulde anvende 1 Mill. Rbdlr. aarlig af sine Indtægter af Bankhæftelsen og Indlaansrenten til Inddragning og Tilintetgørelse af Sedler. Derefter skulde $^3/_4$ af Bankens Indtægter anvendes paa samme Maade til Parikursen naaedes, hvorefter Beløbet skulde anvendes til Anskaffelse af en Sølvfond. Kongen stillede strax sit Guldtaffelservice til Disposition for Banken i rigtig Erkendelse af et Metalfonds Betydning, dog mod Udstedelse af et Gældsbrev fra Banken paa 150.500 Rbdlr. rede Sølv[1]). Naar Krigen nu endte, Seddelmassen ikke øgedes, og man endog kunde „befrygte" dens Nedbringelse, gjaldt det om igen at faa fat i de tidligere saa foragtede Sedler. Medens Kursen for Rigsbanksedler i November 1813 havde været helt nede i 1020, steg den i Begyndelsen af Aaret 1814 til 580 à 600. Den 25. Febr. 1814 kunde man faa 100 Specier for 450 Rbdlr.

Seddeludstedelsen stod som nævnt rent teknisk set noget i Stampe, saaledes at Kongen maatte tillade Rigsbanken at udstede foreløbige 12 Maaneders Anvisninger paa 100, 250 og 500 Rbdlr., der skulde indløses med Rigsbankpenge, hvorom udgik Cancelli Plakat af 15. Februar 1813. Den 31. Juli udstedtes Frdg. om de nye Rigsbanksedler paa 1, 5, 10, 50 og 100 Rbdlr., der i alt væsentlig lignede de senere af Nationalbanken udstedte Sedler, blot at de naturligvis var underskrevne Rigsbanken i Stedet for Nationalbanken. Der henvises derfor til de i næste Kapitel optagne Afbildninger af sidstnævnte Banks Sedler.

To Frdgr. af 9. Juli 1813 traf nærmere Bestemmelse om Fordelingen af Bankhæftelsen i Danmark og Norge og om Lettelse i nogle ældre Skatter; aabent Brev af 30. Juli s. A. gav en Del vigtige Regler for Bank- og Pengevæsenet i Rigerne. „At give Pengevæsenet i de kgl. Riger og Lande mere Enhed, Orden og Fasthed, at tilsikre den offentlige og private Formue stadigere Værd, er Hovedformaalene for Frdg. 5. Januar 1813

[1]) Rescript 1. Febr. 1813 og 28. September 1819 jfr. iøvrigt Nathanson l. c. p. 156 ff. M. Rubin p. 294 ff. Ørsted Eunomia I. p. 478 ff., Opl. om Grundsætningerne i Frdg. ang. Forandring i Pengevæsenet 5. Jan. 1813, udg. anonymt af Ørsted; Om vort nye Penge- og Finantsvæsen. Kbhvn. u. A.

og for den Fundats af samme Dato, ved hvilken Kongen har stiftet Rigsbanken", saaledes lyder Indledningsordene til denne sidste Frdg. „Da han ingensinde taber disse vigtige Formaal af Sigte, for hvis Opnaaelse imidlertid senere indtrufne, den Gang uforudseelige, Omstændigheder have lagt nye Hindringer i Vejen, saa har Han været betænkt paa, hvorledes der til samme kunde fremvirkes ved flere og kraftigere Midler". I § 1 gav Kongen — under Trykket af Sedlernes ilde Skæbne — det betydningsfulde Løfte, at Rigsbanken skulde gaa over til at blive *privat* under et *nationalt Interessentskab* og sættes under dettes Forvaltning og Bestyrelse. Til at indtræde som Interessenter skulde alle de have Adgang, hvis Hæftelser til Banken beløb sig til 100 Rbdlr. og derover eller som supplerede deres Hæftelse dertil eller forenede flere mindre Summer dertil eller som ligefrem indskød 100 Rbdlr. eller derover. Bankhæftelseskyldnerne gik altsaa over til at blive Bankens Ejere, dens *Aktionærer*, der kunde vente Udbytte, naar Banken engang i Tiden var naaet igennem sine mange og store Forpligtelser. Banken skulde dernæst deles i 3 Hovedafdelinger, den *danske* i København, den *norske* i Christania og den *slesvig-holstenske* i Kiel. Rede Sølvmønt skulde snarest muligt indføres som Grundbetalingsmiddel. Medens dette foreløbig ikke kunde gennemføres i Kongerigerne, skulde Hertugdømmerne „hvor Sølvmynt er i Omløb og hvorfra gientagne Ønsker er ytrede om at det der maatte blive eneste lovbestemte Betalingsmiddel", være dette tilstaaet, og der udstedtes den 19. Oktober en Frdg. herom.

I det aabne Brevs § 8 fastsattes: Den Cours, som Rigsbanken sætter for Rigerne til de tvende bestemte Tider om Aaret er egentlig Regel for de Betalinger, som Frdg. 5. Jan. 1813 har bestemt i *Sølvværdi*, men ligesom det efter bemeldte Frdg. staar Enhver frit for ogsaa at contrahere og afslutte Pengehandeler i Almindelighed efter *Navneværdi*, saa henføres denne sidstnævnte Betalingsmaade især til den daglige Handel og Vandel, hvor sælges og købes mod contant Betaling samt i saadanne Betalinger, som betinges dagviis, ugeviis og maanedsviis". Den 1. August fastsatte Rigsbanken for Halvaaret fra 1. August 1813 til 1. Februar 1814 Rigsbanksedlernes Kurs mod virkeligt Sølv

til 375, saaledes at for 200 Rbdlr. Sølvværdi betaltes 375 Rbdlr. Navneværdi og for 1 Rbdlr. S. V. 1 Rbdlr. 84 β Rbp. N. V. Denne Sølvværdi vedblev ifl. Pl. af 1. Februar og 30. Juli 1814 som gældende indtil videre. Ved denne meningsløse Kurs berøvede Staten sig en stor Del af sin Indtægt efter Sølvværdi, men man kviede sig ved offentlig at fastslaa den sørgelige Kurs, der i Slutningen af Juli 1813 udgjorde 1000, altsaa langt over 2 Gange den af Rigsbanken fastsatte Kurs. Herved instituerede man et fra virkeligt Sølv helt forskelligt Begreb Rbdlr. S. V., der kun kunde øge den almindelige Forvirring og bidrog sit til den slettere og slettere Kurs, der kendetegnede sidste Halvaar 1813. Gik det endda kun ud over Staten selv, maatte den jo om hvad den kunde taale, men Private, der havde betinget sig Betaling i Rbdlr. S. V. blev rent ud bedraget. Derimod kunde — forsaavidt man var begyndt at anse Pengeforandringens Begunstigelser af Kreditorerne for noget strænge — denne lave Bestemmelse af Rbdlr. S. V. være et Bidrag til at soulagere Debitorerne.

Ved denne Tid fratraadte Danmarks mangeaarige Finansminister *Heinrich Ernst Schimmelmann*, tildels under Trykket af Kursens uheldige Gang efter Pengeforandringen, hvori han var aldeles uden Skyld. Den 6. December 1813 afskedigedes han, men beholdt sit Sæde i Statsraadet. Frederik VI tilskrev ham: „Finanserne ere gaaede tilbage ved Tidsomstændighederne, vist ikke ved Deres Skyld. De har haft den sjældne Højmodighed hellere at opofre dem selv end at lade Statens Finanser falde". Selv har han ytret: „Det er vanskeligt at fælde en retfærdig Dom over den, der fører et Fartøj i Storm, og som maa kaste en Del af den ham betroede Ladning i Bølgerne. Ene den lykkelige, den sejrende bliver retfærdiggjort her paa Jorden". Hans Fejl har gentagne Gange været fremhævet i dette Arbejde: Den mangelfulde Gennemførelse af Møntreformen 1791, den blødsødne Sky for at paalægge Skatter, den sendrægtige Ophjælpning af Finanserne i de gode Aar. Paa den anden Side kan ikke noksom fremhæves hans Misbilligelse af Frederik VIs Udenrigspolitik efter Bernstorffs Død, hans Fastholden af Fred med England og Sammenslutning med Sverige paa Bekostning af Frederik VIs „Enevold" og endelig og ikke mindst hans konsekvente Gennemførelse af Møntforandringen, inden alle Sunde

var lukket. Man holde ham først og fremmest til Gode den umulige Hersker han var afhængig af.

Hans Efterfølger blev Overdirektør for Rigsbanken, *Johan Sigismund v. Møsting,* der var avanceret gennem Rentekammeret og tyske Kancelli, og som ved en enkelt Lejlighed, da der opstod Spørgsmaal om Holstens Indlemmelse under Kronen, havde tildraget sig Kronprinsens Opmærksomhed, idet han i Modsæt-

J. S. v. Møsting.

ning til den tyskfødte Del af Kronprinsens Raadgivere delte dennes Standpunkt, at Indlemmelsen burde finde Sted. Selvom Sagen ikke gennemførtes, bevarede Frederik VI ham i gunstig Erindring og lod ham nu avancere til Finansminister hvortil hans utvivlsomme Dygtighed og ikke ubetydelige Karakterstyrke kvalificerede ham. Hans største Fortjeneste viste sig deri, at han strængt haandhævede Rigsbankens Stilling og Privilegier, idet han dels forhindrede enhver Forøgelse af Seddelmassen, dels modsatte sig, at de fra 1814 udstedte nye „Komitesedler", da disse faldt i Kurs afstivedes ved Modtagelse i de kgl. Kasser. Han ønskede ikke paany at give frit Løb for Omsætningsmidler ved Siden af Rigsbanksedlerne.

Det var under de mest fortvivlede Omstændigheder, Møsting tiltraadte Finansstyrelsen, vel Højdepunktet af Finansnød under hele den sørgelige Periode 1807—14. Da man ikke turde eller vilde sætte Seddelpressen i Gang igen, og da de 15 Mill. Rbdlr., der indvandtes ved Pengeforandringen, allerede i September 1813 var opbrugte, maatte man som allerede nævnt skride til nye Skattepaalæg. Den 14. Oktober paalagde en Frdg. for Danmark og Norge en 8 % Afgift een Gang for alle af Varer i Forraad til Salg, Bearbejdning eller for længere Tid end ½ Aars Forbrug „saasom Kongens nærværende Indtægter ikke er tilstrækkelig til at afholde de overordentlige Udgifter, som Conjunkturen og især Forsvarsvæsenet i dette Aar have foraarsaget". Ved to Frdgr. af 25. Oktober 1813 blev „formedels Statens overordentlige Udgifter i dette Aar" paalagt en Mobilieskat paa 10 Gange Ildstedskatten.

Man havde derhos søgt og opnaaet forskellige Laan hos Handelshuse, ja for Vexler paa Bankkontoret købt Varer i Udlandet, der kunde tjene som Sikkerhed for nye Laan, skønt man vidste, at de af Bankkontoret udstedte Vexler efter al Sandsynlighrd ikke vilde kunne indfries. Ved Udgangen af Aaret 1813 kunde man ikke betale Renter, endsige Afdrag paa den ældre Gæld. Man maatte være glad ved overhovedet at kunne klare Dagen og Vejen. Man gik da atter Seddelpressen saa nær som mulig, idet man udstedte 3 Maaneders *Stats-Anvisninger* paa 100 og 200 Rbdlr., der dog ikke var tvungent Betalingsmiddel, ligesom man lod Handelsstanden ved en Komité udstede *Komitésedler* med Pant i reelle Effekter, der blev tilbudt af Finanserne. Var disse Sedler blevet gjort til tvungne Betalingsmidler, var Rigsbanken sprængt og det Hele endt i det tidligere Kaos. Det er et Spørgsmaal, om det ikke alligevel var sket, hvis Freden ikke var kommet. Denne var dog under de givne Vilkaar uundgaaelig.

Omend Danmark efter Freden i Kiel officielt ikke var i Fredstilstand, idet Danmark maatte tiltræde Alliancen med Frankrig, regnedes dog Freden i økonomisk Forstand at være indtraadt med den 14. Januar 1814, hvad der — som vi har set — havde stor Betydning, idet forskellige Tidsfrister for Moratoriet, Renteberegningen m. m. efter Pengeforordningen nu begyndte at løbe. Idet Frederik VI ved Art. 4 i Fredstrak-

taten af 14. Januar med Sverige afstod *Norge*, bestemte Traktatens Art. 6: „Da det hele Beløb af det danske Monarkis Gield hæfter ligesaavel paa Kongeriget Norge som paa de øvrige Dele af Staten, saa forbinder Kongen af Sverige Sig i Sin Egenskab af Norges Souverain til at paatage sig en Deel af samme, der svarer til Norges Folkemængde og Indtægtskilder i Forhold til Danmarks. Ved offentlig Gæld forstaaes den som Danmark har gjort, saavel i Udlandet som Indenrigs. Denne sidste bestaar i kgl. og Stats-Obligationer og i Massen af Bankosedler og andre repræsentative Papirer, som nu findes i Omløb i de to Kongeriger." Ved Convention mellem Danmark og Norge af 1. September 1819 Art. 1 fastsættes Norges Andel i den fælles Statsgæld, som efter Adskillelsen kunde fordres, til 3 Mill. R. Hamborger Banco (eller Specier til $9^1/_4$ Stkr. ℔ f. Cølnsk Vægt), der skulde udbetales Danmark i et Tidsrum af 10 Aar med 4% Rente. Norge paatog sig derhos at tilsvare den Masse af Banksedler, som var i Omløb i Norge, da Adskillelsen fandt Sted, nemlig 6 Mill. Rbdlr. N. V. Endvidere tilsvarede Norge 1.032.640 R. 37 β Sp., hvorfor Norge beholdt den tidligere fælles Regerings direkte Gældsfordringer i Norge, samt den tidligere Regerings Gæld i løbende Regning til norske Undersaatter, ligesom Norge betalte Korn for 800.000 Rbdlr. N. V. og Erstatning 95.000 Sp. for danske Krigsskibe, der 1814 var beslaglagte i Norge. Frygten for at Norge ikke ved Afstaaelsen skulde overtage sin Gæld, viste sig saaledes ubegrundet, hvad der kun kunde stive vort eget Pengevæsen af.

Ved Traktaten med *England* af 14. Januar Art. 6 fik Danmark 400.000 £ aarlig for at stille et Troppekorps paa 10.000 Mand til Krigen med Frankrig, saalænge England fandt dette fornødent. Beslaglagt Ejendom, der ikke var konfiskeret eller prisedømt, tilbageleveredes. Kolonierne blev rømmede.

Ved Mageskiftetraktaten med Preussen af 4. Juni 1815 overlod vi denne Magt svensk Pommern og Rygen, som vi havde faaet af Sverige for Norge, og fik til Gengæld *Lauenburg* samt 2 Mill. Daler preussisk Courant og 600.000 svenske Bancodalere, som Sverige skyldte os efter en hemmelig Tillægsartikel til Traktaten af 14. Januar 1814, og som Preussen overtog at betale.

Frankrig blev ved den anden Pariserfred idømt at betale

Danmark en Erstatning af 2½ Mill. Frcs. samt for Danmarks Deltagelse i Vagtholdet ved den franske Grænse i 5 Aar 1 Mill. Frcs. det første Aar og 1,8 Mill. Frcs. hvert af de følgende Aar.

Samtidig aftakkedes den danske Hær bortset fra det franske Expeditionskorps. Den 9. Maj 1814 gaves en temporær Nedsættelse af Afgiften ved Køb af Skibe fra Fremmede. Den 2. April 1815 ophævedes Indkomstskatten for de resterende 3 Aar af de 8 Aar, for hvilke den ved Frdg. 8. Febr. 1810 var paabudt, og den 13. Marts 1816 Ildstedskatten efter Frdg. 6. Maj 1812 paa Landet. Den 17. April ophævedes Ildstedskatten i Købstæderne, dog at Bygningsafgiften samtidig forhøjedes „een Gang mere end dens oprindelige Beløb". Den 25. s. M. udgik Pl. om dels Nedsættelse i, dels Eftergivelse af Afgiften af Skibe. I Indledningen til Forordningen af 16. Juni 1814 hedder det: „Da de Omstændigheder, som foraarsagede, at Afgifterne af Brændevinsbrænden maatte erlægges ved Kornvarer istedenfor Penge, ere ophørte, saa anordnes denne Afgift og den dertil svarende Consumtionsafgift for indenlandske Brændevine herved i samme Størrelse, som ved Tarif 1. Februar 1797 og Frdg. 25. Maj 1804". De af Krigen fulgte Afspærringer faldt bort, Handelen tog atter fat, Erhvervene aandede lettet op, Subsidier m. m. indkom i Statskassen enten strax eller efterhaanden[1]). Selv om Forholdene selvfølgelig langt fra var idylliske, og selv om der — navnlig i 1814 — endnu blev trukket store Vexler paa Statskassen ved Soldaternes Hjemsendelse, Erstatning til skadelidte, særlig i Hertugdømmerne, Igangsættelse af offentlige Arbejder og private Erhverv, Snyderier fra kriseramte Embedsmænd og andres Side, maatte Samfundet dog føle sig lettet for det svære Tryk, der havde hvilet paa alt og alle gennem Krigens mange og drøje Aar.

Under alt dette maatte Rigsbanken prøve at fæstne sig og bringe til Udførelse de Planer til Samfundsøkonomiens Sanering, der havde givet sig Udtryk i Pengeforordningen med Tillæg.

---

[1]) M. Rubin. 1807—14. p. 311 ff., 1814—39 p. 34 ff. Nathanson l. c. p. 157 ff., 535 ff., 828 ff. A. Rubow. Nationalbankens Historie I. p. 10 ff., p. 420—27. Bilag III. J. Schovelin. Fra Kongegunst til Selvstyre p. 238 ff.

Under det store Kursfald i 1813 indtraadte som tidligere nævnt en stærk Prisstigning og som Følge deraf atter Trang til Penge for at bestride den øgede Omsætning. „Da der fra alle Kanter og især fra Militæret indløb Klager“ til Finanskollegiet „over Mangel paa 5 og 1 Rdlr. Sedler samt β-Sedler“, og da Rigsbanksedlerne, naar de engang blev færdige, dog ikke strax kunde slaa til, søgte og fik Rigsbanken Bemyndigelse til at lade fuldføre og afbenytte de halvfærdige Sedler, der var i Behold, da Kurantbanken ophørte med sin Seddelfabrikation, nemlig:

10 R.	Kurantsedler	768.000	R. K.
5 -	—	429.000	—
1 -	—	234.600	—
24 β	—	52.500	—
12 -	—	54.000	—
100 og 50 R.	—	5.000.000	— [1]

Da Regeringen som omtalt strax gjorde Brug af de Midler, som ved Frdg. 5. Januar 1813 var stillet til dens Raadighed, maatte der, da de egentlige Rigsbanksedler stadig ikke kunde blive færdige, af Rigsbanken udstedes de foran omtalte foreløbige Anvisninger, hvoraf udfærdigedes[2]):

	500 Rbdlr.	250 Rbdlr.	100 Rbdlr.	50 Rbdlr.	10 Rbdlr.	Ialt
	Rb.	Rb.	Rb.	Rb.	Rb.	Rbdlr.
Danske..	1,000,000	1,000,000	10,680,000			12,680,000
Tyske ...			1,000,000	60,000	20,000	1,080,000
Ialt	1,000,000	1,000,000	11,680,000	60,000	20,000	13,760,000

Af disse inddroges og opbrændtes:

	1814	1815	1816	1817	1818	Ialt
	Rb.	Rb.	Rb.	Rb.	Rb.	Rdblr.
Danske..	8,350,000	3,650,000	525,000	110,000	19,200	12,654,200
Tyske ...		1,079,700			270	1,079,970
Ialt	8,350,000	4,729,700	525,000	110,000	19,470	13,734,170

[1]) R. A. Fin.kol. Rel. og Resl. Prot. 1813. I. A. Nr. 241.

[2]) R. A. Rigsbankens Mønt Tegn, Sedler og Kreditbeviser 1813—1818. Rigsbankens trykte Regnskab $^1/_2$ 1813—$^1/_7$ 1818.

Ved Bevilling af 3. Maj og 11. August 1814 jfr. Cancelliplakat 3. Oktober 1814 og Raadstueplakat 5. s. M. erholdt Rigsbanken Bevilling til med kort Varsel at indkalde norske Assignationer og Rigsbankanvisninger samt Courantsedler og Skatkammerbeviser til Ombytning med Rigsbanksedler og Rigsbanktegn paa de forskellige Steder i Amterne, hvorom Bekendtgørelse fandt Sted; de paagældende ældre Sedler skulde herefter være „satte ud af Omløb imellem Mand og Mand, ligesom de heller ikke længer ... kan ventes modtagne i de kgl. Kasser."

Af Rigsbanksedler[1]) udstedtes:

Aar	100 Rbdlr.	50 Rbdlr.	10 Rbdlr.	5 Rbdlr.	1 Rbdlr.	Ialt
	Rb.	Rb.	Rb.	Rb.	Rb.	Rb.
1813....	840.000			3,144,000	1,436,400	5,420,400
1814....	9,840,000	12,090,000	3,690,000	5,238,000	3,625,200	34,483,200
1815....			336,000	453,000	295,800	1,084,800
1816....		1,020,000			1,101,600	2,121,600
1817....	1,260,000	480,000	1,104,000		1,285,200	4,129,200
1818....	120,000		96,000	48,000	550,200	814,200
Ialt	12,060,000	13,590,000	5,226,000	8,883,000	8,294,400	48,053,400

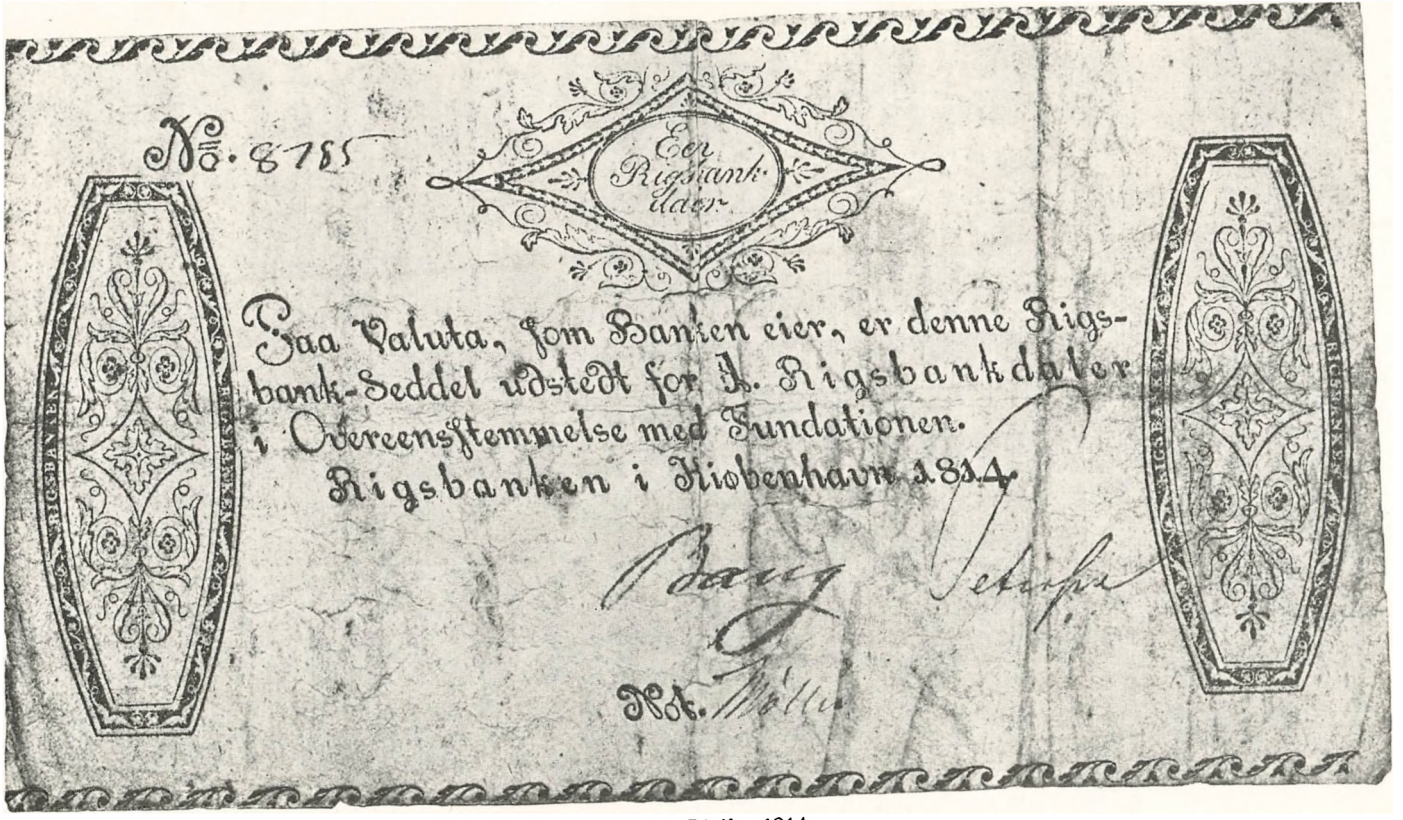
Af Rigsbanksedler[2]) brændtes:

Aar	100 Rbdlr.	50 Rbdlr.	10 Rbdlr.	5 Rbdlr.	1 Rbdlr.	Ialt
	Rb.	Rb.	Rb.	Rb.	Rb.	Rb.
1815....	422,100	230,500	60,500	183,900	290,500	1,187,500
1816....	1,019,000	767.000	332,500	789,500	986,500	3,894,500
1817....	2,125,000	1,817,000	623,000	1,316,000	1,476,000	7,357,000
1818....	1,072,000	1,078,000	615,000	1,165,000	1,263,000	5,193,000
Ialt	4,638,100	3,892,500	1,631,000	3,454,400	4,016,000	17,632,000

---

1) R. A. Rigsbankens forskellige Oversigter 1813—18; forsk. Kommissioner o. a., 2, Rigsbankens Overdirektør 1813—18. Rigsbankens trykte Regnskab $^1/_2$ 1813—$^1/_7$ 1818. Der er nogen Forskel mellem de her opgivne Tal og det sidste Regnskab, idet dette ikke følger Kalenderaaret.

2) R. A. Rigsbanken: Forskellige Oversigter 1813—18.

Rigsbankseddel for 1 Rbdlr. 1814.

Af det af Rigsbanken senere offentliggjorte trykte Regnskab, der af Kongen approberedes den 27. Juni 1820, fremgaar, at de tyske Anvisninger allerede var indløste i 1815 paa c. 300 Rbdlr. nær. Ifølge dette Regnskab stillede Bankens Omsætningsmidler [1]) — bortset fra Sølvmønten, der senere skal omtales — sig saaledes:

Regnskabsaar	Anvisninger	Sedler	Tegn	Ialt	Kassebeh.	Omløb
	Rb.	Rb.	Rb.	Rb.	Rb.	Rb.
1/2 1813—31/1 1814	13,760,000	7,604,400	130,000	21,494,400	7,527,210	13,967,190
- 1814— - 1815	5,410,000	40,455,600	782,870	46,648,470	16,131,492	30,516,978
- 1815— - 1816	680,300	39,800,900	1,291,347	41,772,547	11,543,266	30,229,281
- 1816— - 1817	155,300	38,028,000	1,438,545	39,621,845	9,890,998	29,730,847
- 1817— - 1818	45,300	34,800,200	1,443,545	36,289,045	7,743,529	28,545,516
- 1818—31/7 1818	25,830	30.421,400	1,443,545	31.890,775	1,228,611	30,662,164

Imidlertid kan man for at danne sig et Overblik over det samlede Omløb ikke forbigaa de ældre Repræsentativer, der fandtes i Omløb og modtoges efter det i Pengeforordningen fastsatte Forhold. Disse ældre Sedler maatte, saalænge Rigsbanken ikke havde faaet dem indløst med de nye Rbsedler, der først kom frem hen paa Efteraaret 1814, regnes med til Bankens Omsætningsmidler. Der hidsættes derfor tillige en Tabel over Bankens Indfrielser, hvorved bemærkes, at en Del ældre Sedler, særlig de slesvig-holstenske Speciesedler, efter Frdg. 5. Januar 1813 skulde indløses dels med Sedler, dels med Obligationer, som Banken maatte forrente, og med Sølv, som Regeringen skaffede. Saavidt ældre Sedler indløstes paa denne sidste Maade, bør Indløsningssummerne i Rbdlr. S. V. for at kunne sammenlægges med Rbsedler N. V., i det mindste multipliceres med 2, idet den officielt fastsatte Kurs 375 Rbdl. N. V. = 200 Rbdlr.

[1]) Den cirkulerende Mængde af Sedler og Tegn pr. 31. Juli 1818: 30 2/3 Mill. Rbdlr. stemmer med Rubow, l. c. p. 31, 49, men ikke med samme Forfatters Bilag IX, hvorefter Cirkulationen da androg 27,8 Mill. Rbdlr., jfr. Bilag VI, hvis Oplysning om Seddelmængden 31.497 Mill. Rbdlr. heller ikke stemmer med den her indtagne Tabels Tal, som er i Overensstemmelse med Rigsbankens trykte Regnskab, — Ang. Bankens egentlige Bankvirksomhed henvises til nævnte Forfatteres Fremstilling.

Rigsbankens Indfrielser og Seddelomløb.

Regnskabsaar	Indfriet i Rbdlr. N. V.	Indfriet i Rbdlr. S. V.	Rbdlr. S. V. ansat i Rbdlr. N. V.	Ialt Rbdlr. N. V.	Omløb Rbdlr. N. V.	Omløb i ældre Sedler		Samlet Omløb	
						Rbdlr. N. V.	Rbdlr. S. V. i Rbdlr. N. V.	Rbdlr. N. V.	Rbdlr. N. V. + S. V. i Rbdlr. N. V.
1/2 1813—31/1 1814					13,967,190	23,828,165	15,592,904	37,795,355	53,388,259
- 1814— - 1815	19,584,702	5,447,924	10,895,848	30,480,550	30,516,978	4,243,463	4,697,056	34,760,441	39,457,497
- 1815— - 1816	652,992	1,886,012	3,772,024	4,425,016	30,229,281	3,590,471	925,032	33,819,752	34,744,784
- 1816— - 1817	640,366	368,812	737,624	1,377,990	29,730,847	2,950,105	187,408	32,680,952	32,868,360
- 1817— - 1818	333,917	19,000	38,000	371,917	28,545,516	2,616,188	149,408	31,161,704	31,311,112
- 1818—31/7 1818	2,616,188	74,704	149,408	2,765,596	30,662,164			30,662,164	30,662,164
Ialt	23,828,165	7,796,452	15,592,904	39,421,069					

S. V. for den største Del af Tidsrummet langt fra passede. En Kurs af 400:200 vil i denne Forbindelse have nogen Tilslutning til Indløsningsforholdet efter Pengeforordningen.

Af denne Tabel vil ses, at Rigsbanken i sin korte Levetid dog fik Seddelmassen, hvis man kun tager Hensyn til Rbdlr. N. V., nedbragt med over 7 Mill. Rbdlr. N. V.; hvis man medtager Indløsningen i S. V., er Beløbet betydelig større. Denne sidste Indfrielse kostede Banken en Obligationsgæld paa 6.957.224 Rbdlr. S. V., Statskassen 839.228 Rbdlr. Sølv. Rigsbanken udgik sluttelig med en Seddelgæld paa $30^2/_3$ Mill. Rbdlr. N. V.

I det første Regnskabsaar blev der ikke Spørgsmaal om Indfrielser, idet der til Finanserne udbetaltes 11.531.100 Rbdlr. N. V. Netop af Hensyn til denne Udbetaling var de foreløbige Rigsbankanvisninger fornødne. Til denne Udgiftspost er knyttet en betegnende Tilføjelse: „Om det mere af Reservefonden, som paa anden Maade i Aaret 1813 kom til Finansernes Disposition, ville de følgende Regnskaber nærmere give Forklaring"! Rubow angiver det samlede Beløb til c. 15 Mill. Rbdlr.

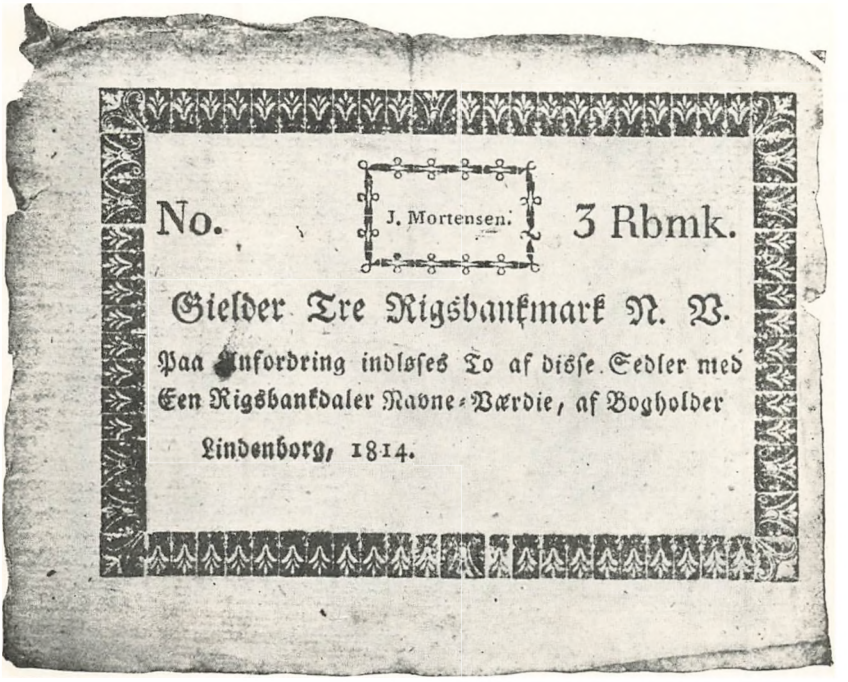
Foruden Bankens Omsætningsmidler fandtes i Omløb nogle *af private* og *Grosserersocietetets Komité udstedte Sedler*, der dog ikke var tvungne Betalingsmidler eller modtoges i de kgl. Kasser.

Da Pengeknapheden i Aarene 1813—14 tog saa voldsomt til som Følge af de offentlige Omsætningsmidlers voldsomme Kursfald og den dermed følgende Prisstigning paa alle Ting, maatte de private Købmænd, Handelshuse m. fl. ligesom under Kurantmønten 1809—12 nu ogsaa under Rigsbankmøntens første trange Aar gribe til Udstedelsen af private Sedler, hvorved de i Detailhandelen kunde skilles fra deres Kunder. Efter at der var udmøntet c. $1^1/_2$ Mill. Rbdlr. Kobbertegn, anmodede Kancelliet i et Circulære af 24. Februar 1816[1]) Overøvrighederne om at tilkendegive de Vedkommende inden 3 Maaneder at indløse disse Privatsedler.

De sidste Maaneder af Krigens Tid, da Staten havde udtømt alle Hjælpekilder og forbrugt de nye Midler i Henhold til Pengeforordningen, saa Regeringen, idet Rigsbanksedlernes Masse ikke kunde forøges, sig om efter Udveje. Den paabød

[1]) Fogtmans Rescriptsmlg. VII,6. p. 92—93.

da, som alt berørt i Henhold til kgl. Resl. af 26. Dcbr. 1813 Grosserersocietetet ved en Komité „for hans Majestæts Regning og uden Ansvar for samme til Statens Udgifter" at udstede 5 Mill. Rbdlr. N. V. i Komitésedler og „at modtage de til Realisation bestemte Revenuer og dermed til de bestemte

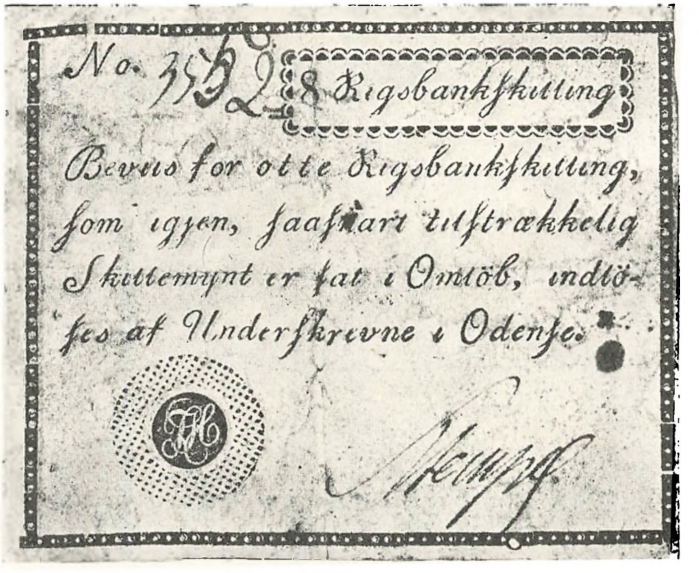
Privat Seddel paa 3 Rbmark.

Terminer besørge Indfrielse ogForrentning"[1]). Til Komitémedlemmer valgte Grosserer-Forsamlingen Etatsraad Jeppe Prætorius, Grossererne Diedr. Tutein, Joh. Schartau, Jaques Agier, I. Frederik de Coninck og Agent Joh. Friedr. Zinn. Tutein undslog sig og i hans Sted valgtes da Grosserer Paul Friis. Den 5. Januar 1814 skyndte Finanskollegiet paa Komitéen for at faa Sedlerne udstedte „saa hastig mulig". I Løbet af en Maaneds Tid fik man virkelig udfærdiget det fastsatte Beløb af 5 Mill.

[1]) R. A. Grosserer Committeens Forhandlings og Resolutions Protocoll 1814—22 p. 3.

Rbdlr. N. V. i 2.004.000 Rbdlr. 25 Rbdlr. Sedler, 407.000 Rbdlr. 5 Rbdlr. Sedler og 2.589.000 Rbdlr. 100 Rbdlr. Sedler[1]). Som Sikkerhed for Sedlerne stillede Finanserne Indtægterne af de kgl. Jorder og Skove og af Stempelafgiften.

Handelsstanden, der lige var ramt af Franskmændenes Beslaglæggelse af Hamborgerbanken, var ingenlunde begejstret

Privat Seddel paa 8 Rbβ.

for denne Seddeludstedelse til Finansernes Bistand. Sedlerne faldt hurtigt $^1/_5$ i Værdi. Staten vilde stadig ikke skænke dem tvungent Omløb eller Adgang til de offentlige Kasser, men tillod dog Debitorer at berigtige deres Gæld i S. V. til Finanserne med disse Sedler, endda til en gunstig Kurs. Da dette ikke hjalp synderligt, bekendtgjorde Finanskollegiet den 13. Maj, at Sedlerne kunde indløses med 6% rentebærende Obligationer, opsigelige fra 11. Juni 1817 med $^1/_2$ Aars Varsel. Den 24. Maj 1822 sluttede Komitéen sin Virksomhed, idet Sedlerne paa 2155 Rbdlr. nær da var indløste og brændte.[2])

[1]) R. A. Protokol over udstedte Komitté-Sedler.

[2]) R. A. Komitéens Forh. Prot. p. 51. jfr. M. Rubin, 1807—14, p. 311, 315—16, J. Schovelin, Fra Kongegunst til Selvstyre, p. 238 ff.

2. Nationalbanken.

Nationalbankens Historie er indgaaende og sagkyndigt behandlet i Axel Rubows Værk: Nationalbankens Historie 1818—1908. I—II. København 1918—20, og der skal derfor her ikkun gives et Resumé af dens Virksomhed i det Tidsrum 1818—45, det her drejer sig om.

Under Situationens Tryk havde Frederik VI den 30. Juli 1813 lovet, at Rigsbanken skulde gaa over til at blive et privat, af Staten ganske uafhængigt Interessentskab (Aktieselskab). Det gjaldt om, „at afhiælpe de Ulejligheder, som have vist sig i det ved Anordningerne af 5. Januar 1813 forandrede Pengevæsen, til hvilke Ulejligheder de indtrufne politiske og commercielle Omstændigheder særdeles have medvirket". Hovedsagen, det ømme Punkt var i Virkeligheden Regeringens onde Samvittighed overfor Massen af de nye Rigsbanksedler. Man vidste jo saare vel, at man udover de 27 Mill. til Indfrielse af ældre Sedler havde stablet ca. 15 Mill. yderligere paa Benene til Finansernes Afbenyttelse. Det maatte nu blive det brændende Spørgsmaal, hvorledes man blev af med dem igen, saa meget mere paatrængende efter Fredens Afslutning og Norges Afstaaelse, om der jo da maatte blive end mindre Trang til saa stort et Seddelomløb.

Til at overveje denne Sag nedsatte Frederik VI. ved et Rescript, dateret Wien, 8. Marts 1815, en Komité, bestaaende af Gehejmestatsminister Grev J. G. Moltke, Finansminister J. S. Møsting og Gehejmekonfererensraad Ove Malling, som 16. Dec. 1813 efter Møstings Udnævnelse til Finansminister var bleven Overdirektør for Rigsbanken, hvortil han medbragte ikke ringe Forudsætninger, idet han i sin Tid som Sekretær i Finanskommissionen havde været med til at udarbejde Forslagene til Speciebanken og havde siddet i Bestyrelsen for denne og Depositokassen. Komitéen kunde tilkalde Møntdirektør, Professor Warberg og de fornødne Mænd af Handelsstanden. Af Komitéens Medlemmer blev det ubetinget *Ove Malling*, der nu blev den ledende, som bragte Forslag under Debat, satte Udkast i Pennen og i det Hele — om end hans Tanker, desværre for Sagen, ikke altid vandt Gehør — var den drivende Kraft i Forhand-

lingerne og i Virkeligheden kan betegnes som Nationalbankens Fader.[1]) Om hans store Interesse vidner de talløse Afskrifter, Genparter, Aktstykker m. v. han har samlet til Belysning af Tidens økonomiske Historie, og som findes opbevarede i Rigsarkivet under Betegnelsen: Mallingiana.

Denne mærkelige Mand, der havde begyndt sin Løbebane som theologisk Kandidat, viste sig at have et skarpt Øje for Problemets Kærne: Den overdrevne Seddelmasses Indflydelse paa Kursen og blev forsaavidt en værdig Arvtager efter de to Schimmelmann'er og Zoëga, idet han paa dette Punkt saa klarere og viste større Forstaaelse end baade Møsting og Moltke for ikke at tale om Warberg m. fl. Det første han tog sig for, var grundigt at undersøge Omsætningsmidlernes Forhold til Folkemængden m. v.

Allerede den 11. Juli 1815 afgav han til Komitéen en Note, der indeholder mangt og meget af Interesse for Bestemmelsen af Mønt- og Seddelomløbets Karakter: „At bestemme efter Theori, hvilken er den fornødne eller rigtige Pengemasse for Cirkulationen i en Stat, er et af de vanskeligste Problemer, som i Stats-Oeconomien kan opgives. Derfor finder man og, at selv de skarpsindigste Mænd, som derom have yttret Mening ikke have kunnet blive enige enten om Grundsætninger eller Beregninger i Henseende til denne Genstand." Han paapeger Betydningen af „de mere eller mindre levende Rørelser og Omsætninger, de hurtigere eller langsommere Betalinger fra Haand til Haand .... 1.000 Rbdlr. f. Ex. som 10 Gange om Aaret gaar fra Haand til Haand i Betalinger for Varer og Arbejde, udrette det samme i Cirkulationen som 10.000 Rbdlr., der kun eengang i Aaret saaledes brugtes .... Erfaringer er det da, som her mest skulde kunne veilede .... Naar en Stat har enten blot Mynt eller Sedler ved Siden af Mynt i nogen Mængde i sin Circulation, lader Circulationsmassen sig ikke med nogen Sikkerhed anslaa; thi kan man endog ved Hjælp af vedkommende Seddel-Instituts Bøger udfinde Summen af de i Omløb værende Sedler, er ikke Tilfældet det samme med den circulerende Mynt. Ingen kan beregne, hvor meget deraf er i hver Mands Værge. *Udmyntningsbøgerne kunne vel vise, hvad fra Tid til anden er*

[1]) Rubow l. c. p. 65.

myntet, men ikke hvad er udgaaet af Landet, hvad omsmeltet, hvad indkommen af fremmede Mynter. Derimod jo flere Sedler og jo færre Mynt, Cirkulationen indfatter, jo rimeligere beregnes den cirkulerende Masse. Dette forudsat gives der næppe et mere passende Tidsrum hvorfra at fremdrage Erfaringer med Hensyn til Pengecirculationsmassen i den danske Stat end det, der indbefattes i Aarene fra 1795—1799. *Saagodt som al Sølvmønt var da forlængst forsvunden fra Omløbet.* Der circulerede egentlig kun danske Courantsedler og Speciesedler i Danmark og Norge." Malling har for disse 5 Aar, da Sedlerne stod al pari med Specier og Speciesedler, opgjort Middeltallene til 13,5 Mill. Rdlr. Kurantsedler = 10,8 Mill. Sp. og 4,2 Mill. Rdlr. Speciesedler, ialt c. 15 Mill. R. Sp., hvad meget vel stemmer med de i første Afsnit, 3. Kap., Tabel I for disse Aar angivne Tal.

For at kunne bedømme, hvor stor en Del af denne Omsætning der faldt paa *Danmark*, fremdrog Malling 3 Forholdstal:

1. *Norges Bankhæftelse* beregnedes til c. 9 Mill., Danmarks til 19, Norges altsaa til $^1/_3$ af begge Rigers Bankhæftelse.
2. *Norges Skatter* androg i Fredsaarene $^1/_4$ af Danmarks, altsaa $^1/_5$ af det samlede Skattebeløb.
3. *Norges Folkemængde* var i 1801: 882.648 Personer, Danmarks 924.347 Personer. „Derefter kunde, især naar den langsomme Circulation i det vidtstrakte Land tages med i Betragtning, regnes højere end $^1/_3$ Deel."

Tages Middeltallet mellem disse 3 Forholdstal, kunde Norges Cirkulation sættes til $^1/_3$; „da vil 5 Mill. Sp. eller Species Valuta have været Norges og 10 Mill. Sp. eller Species Valuta Danmarks Cirkulationsmasse, dog maa her bemærkes, at meget af Danmarks Cirkulationsmasse, maaske c. 1 Mill. Sp., circulerede, især i de sidste af bemeldte Aar 1795—99, i Hertugdømmerne, hvor ogsaa danske og norske Speciesedler den Tid modtoges i de kgl. Kasser".

Ved Rigsbankens Oprettelse konverteredes 144.762.000 R. Kurantsedler i 24.127.000 Rbdlr. Sølv eller ca. 12 Mill. Sp. Hertil var imidlertid kommet hele Reservefondet 15 Mill. Rbdlr. og af Laanefonden paa 4 Mill. 3.500.000 Rbdlr., i alt c. 43 Mill. Rbdlr., hvoraf efter foranstaaende Beregning c. 14.3 Mill. faldt

paa Norge og c. 28.7 Mill. paa Danmark eller i Sp. efter pari 14.350.000, der efter nuværende Kurs 6 Rbdlr. pr. Sp. kun var 4.780.000 Sp. værd. Efter den Beregning, hvorefter Danmarks Circulation krævede 10 Mill. Sp., var det ikke underligt, at der i Øjeblikket herskede Pengemangel[1]), men Malling drager — med Rette — ikke heraf den Slutning, at der bør sættes flere Sedler i Omløb, thi det vil kun yderligere trykke Kursen og hæve Priserne paa alle Fornødenheder, ja, den øgede Seddelmasse vil ende med kun at være mindre end c. 5 Mill. Sp. værd. Han kommer derimod til det Resultat, at Massen maa nedbringes til c. 20 Mill. Rbdlr. for at komme til at passe til Circulationen, saaledes at den derved bliver 10 Mill. Sp. værd til pari Kurs. Dette var en klar og grej Redegørelse, der kun haltede paa eet Punkt. Malling tog ikke tilstrækkeligt i Betragtning, at Aarene 1795—99 var „en glimrende Handelsperiode", der aldeles overfløj den bitte Handel og Fabriksdrift m. m., der kunde stilles paa Benene de første Aaringer efter den ulykkelige Krig, og at end ikke 10 Mill. Sp. derfor kunde betragtes som Normalcirculation i Danmark paa det Tidspunkt, der nu var Tale om. Det viste sig da ogsaa senere, at man maatte helt ned til 16 Mill. Rbdlrs. Circulation, før man turde driste sig til at gaa til en fuldstændig Sølvindløsning.

I 1815 naaede man imidlertid kun at faa opstillet nogle Hovedpunkter til Undersøgelse, men ved Besvarelsen af disse stødte man idelig paa to Vanskeligheder: man vidste ikke, hvad Norges Tab vilde føre med sig af Konsekvenser for Bankens og hele Landets Pengevæsen, og man vidste, at Hertugdømmerne ikke vilde have med den danske Rigsbank at skaffe, men ikke hvad denne Hertugdømmernes Misfornøjelse kunde drage med sig. Hele Komitéarbejdet gik derfor i Staa.

Men Møsting maatte som Finansminister se at bringe Orden i Finanser og Skatter. Fra Krigens Tid var der flere nu ret besværlige Skatteformer tilbage, hvoriblandt den ved Frdg. 6. Juni 1811, jfr. Pl. 9. Juli 1813 m. fl. Pl. bestemte Afgift af Jordbesiddelse i Korn-Kvantiteter. Denne var som tidligere forklaret fastsat for at imødegaa Pengenes svigtende Værdi, men

[1]) jfr. hermed Joh. Boye: Om Penge, Levnedsmidler og Dyrtid, København 1816.

var nu kun til Ulejlighed, Besvær og ikke ringe Tynge for Landmanden. Møsting vilde have Sølv eller Sølvværdi i Kassen, men hertil passede det nye Seddelsystem med Navneværdi og en mere eller mindre kunstig Sølvværdi ikke. Han vilde hurtigst mulig have Sølvcirculation. Dertil kom at Moratoriet efter Pengeforordningen snart udløb[1]). I en Note af 16. Febr. 1818 erklærede Finansministeren, „at Udførelsen af Rigsbankens Overgang til en aldeles national Bank ikke længere burde opsættes. Vort Pengevæsen har nu og ved de senere Aars heldige Konjunkturer forandret sig og Tidspunktet synes at være gunstig for at give Landet et fast Numerair". I Noten erklærede Møsting udtrykkelig Hensynet til Skatternes Forandring som afgjørende for Pengereformens hurtige Fremme, „især da Skattens Beregning for i Aar snart maa foretages". Tolden skulde allerede efter Frdg. 23. Juli 1811 erlægges i Specier. Man maatte altsaa paany for Alvor i Lag med det kedelige Pengespørgsmaal. Komitéen fik pludselig igen saare travlt. Man diskuterede om Banken skulde deles, om Aktionærernes Stilling m. m. Hovedspørgsmaalet var og blev, hvorledes man fik Sedlerne forvandlede til Sølv ɔ: i pari mod Specier. Malling, der oprindelig havde været stemt for en successiv Nedbringelse af Seddelmassen, hævdede nu, at man først og fremmest og med et Slag burde nedbringe Seddelmassen ved en stort anlagt Omvexling af Sedler med Obligationer og samtidig skaffe Banken en Sølvfond ved et Sølvlaan i Udlandet, saa Banken, om den ikke strax vilde erklære de resterende Sedler indløselige med Sølv, dog i paakommende Tilfælde kunde hævde Kursen ved at kaste et Parti Sølv paa Markedet.

Dette var selvfølgelig det eneste rationelle og stod i god Samklang med selve Pengeomvæltningen af 1813, da Kurantsedlerne paa een Gang skaffedes ud af Verden; om Mallings Standpunkt var en Følge af de Erfaringer, han havde indvundet i 1791, da man med saa ringe et Resultat valgte den modsatte Fremgangsmaade, at udstrække Sedlernes Inddragelse over 20 — tyve — Aar, skal være usagt, men *langsom Deflation har stedse vist sig skæbnesvanger og vanskelig at gennemføre.* Trods

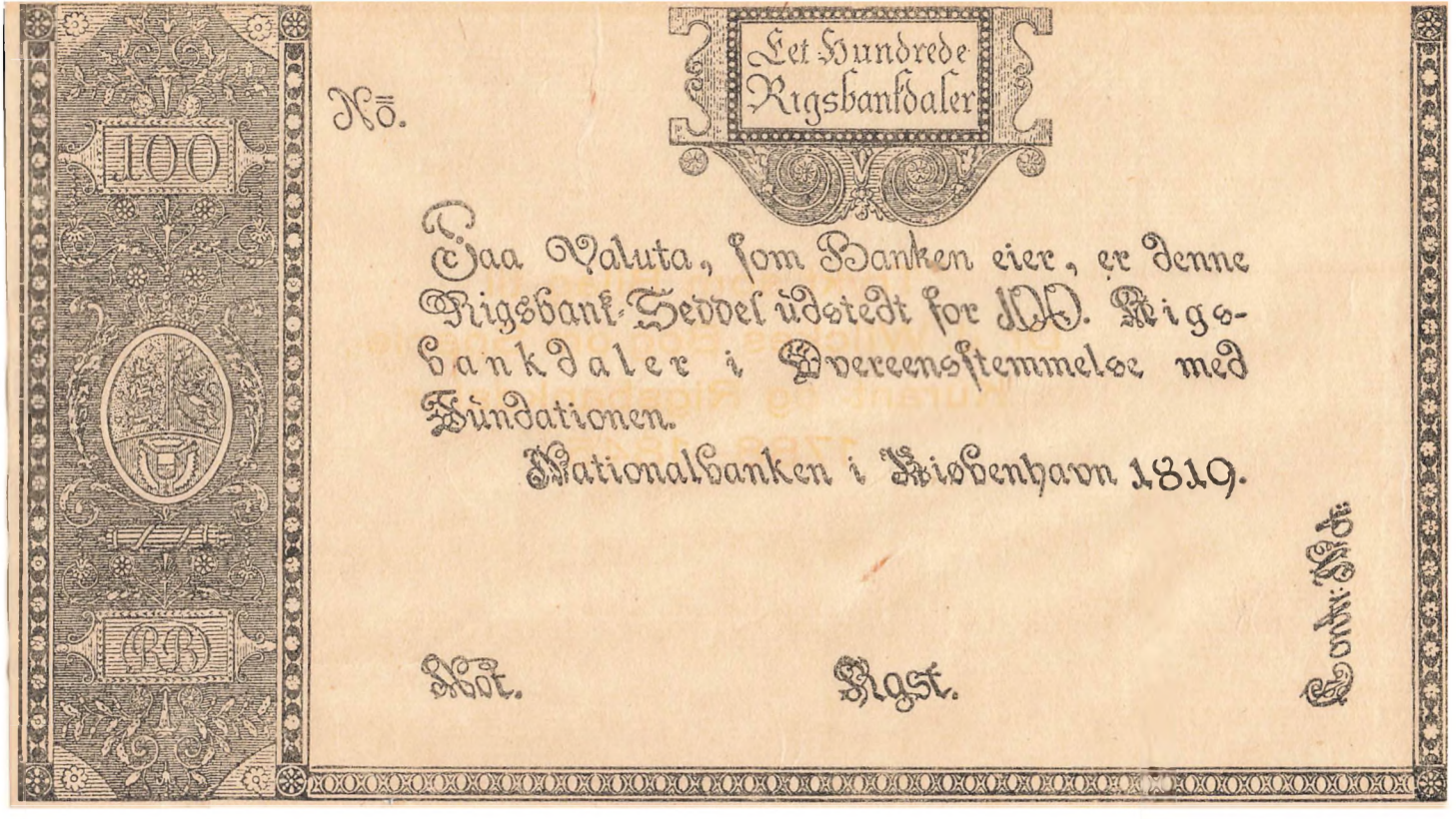
[1]) jfr. A. S. Ørsted. Over Grundejernes og Capitalisternes Stilling i Forhold til hinanden. Kbhvn. 1817.

Erfaringerne fra 1788 og 1813 om den hurtige Indløsning i Hertugdømmerne og i Danmark—Norge, valgte man det daarlige Exempel fra 1791 og stillede en halvgjort Ordning paa Benene for at den i en Fart kunde se ud som en helgjort. Det gjaldt om nogenlunde at forberede den Skattereform, som Møsting var interesseret i. Møsting vilde først have indført sølvrealisable Sedler ved Siden af uindløselige, naturligvis for derved at søge Udvej til Erlæggelsen af Skatter i de førstnævnte. En saadan blandet Circulation opgav man hurtigt. Endvidere fandt Møsting paa, at Sedlerne skulde gaa efter Børskurs.[1]) Men dette imødegik Birch, Ørsted o. a. som en forstyrrende Ordning, der vilde aabne Døren paa vid Gab for alskens Spekulation og Agiotage. Da Møsting ikke vilde gaa med til Mallings rationelle Forslag — naturligvis *fordi* det krævede Laan, som eventuelt optog Laanemarkedet for andre Laan, og *fordi* man da maatte omsætte de uforrentede Sedler til Obligationer med høj Rente, hvis Forrentning og Afdragning Statskassen ikke vel kunde vægre sig ved at hjælpe med til, eftersom det var Statens store Laan bag Pengeforordningens Kulisser, der fornemlig var Grunden til det overdrevne Seddelomløb — blev det magre Resultat af alle Anstrengelser og Hovedbrud, at den halvaarlige Kursfastsættelse til „Sølvværdi" afløstes af en kvartaarig, der holdtes saa tæt op ad den virkelige Børskurs som muligt. Møntdirektør Warberg havde foreslaaet at gaa tilbage til Specieregning og inddele Specien i 60 β l, Rigsbankdaleren i 60 β d, som tidligere i Hertugdømmerne, for at imødekomme disse og skabe Fællesskab, men det blev desværre opgivet som forstyrrende.

Den ny Skattelov om Hartkornsskatternes Fastsættelse i „Rigsdaler Species eller Rigsbankdaler Sølv" under Navn af Landskat kunde udgaa den 15. April 1818, idet man havde naaet 9 Dage forud at faa udsendt „kgl. aabent Brev, hvorved adskilligt Rigsbanken og Danmarks Pengevæsen betræffende kundgiøres"!

I Henhold til dette Brev gik Rigsbanken 1. August 1818 over til at blive en Nationalbank under et eget Interessentskabs Bestyrelse. Interessenter var alle de, hvis Hæftelser til Banken — uden at medregne de $^5/_6$ i Jorder og Tiender, hvis Renter allerede

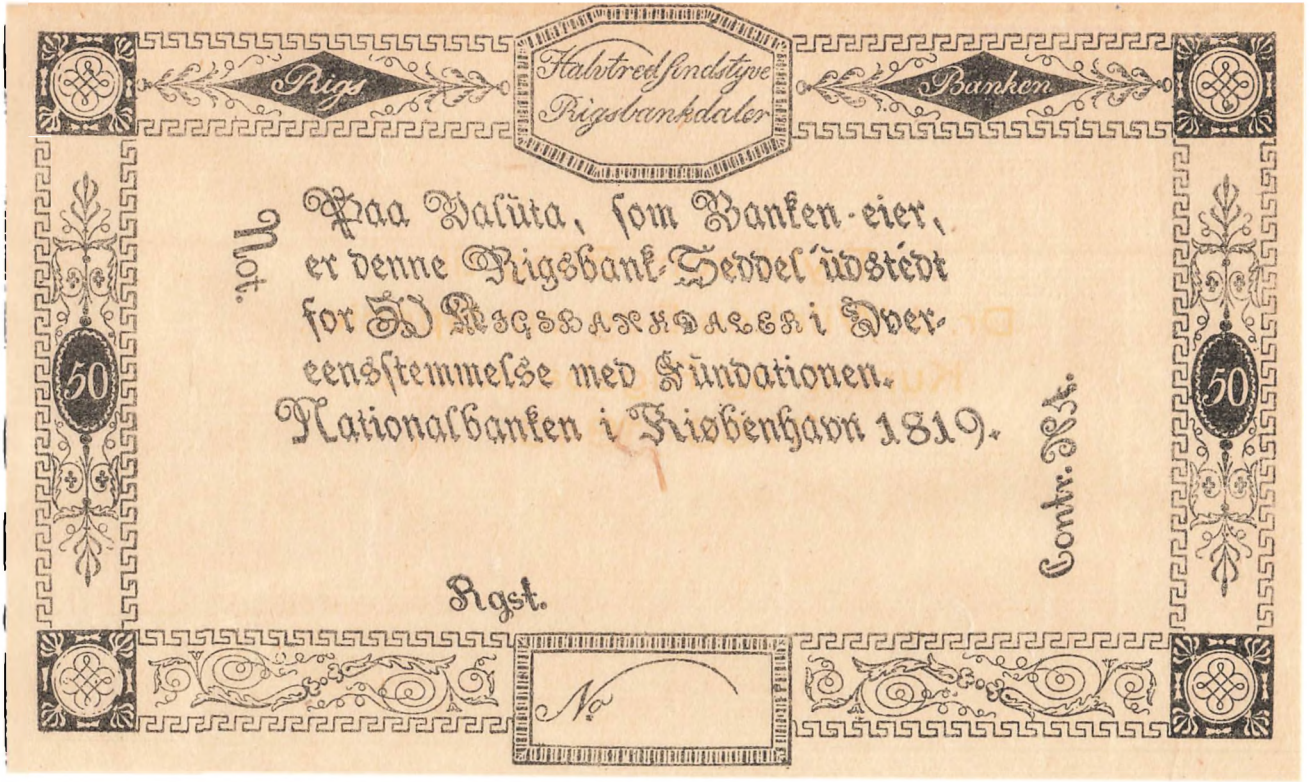
[1]) Møstings her skildrede Stilling fremgaar af foranciterede Note af 16. Februar 1818, R. A. Mallingiana. Nationalbanken.

100 Rbdlr.-Seddel udstedt i Henhold til Forordning 2. Juli 1819.

efter Frdg. 9. Juli 1813 § 10 godtgjordes Yderne af Finanserne, fra 1818 ved Afkortning i Landskatten — beløb sig til 100 Rbdlr. som allerede lovet i Juli 1813. Der kunde tegnes og suppleres Beløb. Det skulde derhos være den nationale Banks bestandige Formaal at medvirke til, at *Sølv* blev Landets eneste lovbefalede Numerær. Banken skulde indkomme med Forestilling herom i det seneste, naar Seddelmassen var formindsket til 20 Mill. $^5/_6$ af Renten af Bankhæftelserne paa Landet, der overgik til Nationalbanken, skulde denne anvende til Rigsbanksedlernes Inddragelse og Tilintetgørelse, som man vil forstaa *en meget langvarig Deflationsproces*, der var akkurat ligesaa usikker som Programmet af 1791; det var jo ikke for intet, at Møsting baade i Tide og Utide paakaldte den dansk-norske Speciebanks Exempel og forlangte dennes Octroi lagt til Grund ved Udarbejdelsen af Nationalbankens. Resten af Bankhæftelsesrenterne tilligemed Rigsbankens Valuta og Ejendomme skulde være Nationalbankens Fond og anvendes til dens Tarv. Saalænge indtil Sølv kunde erklæres for Landets eneste lovbefalede Numerær, skulde de af Rigsbanken udstedte Rigsbanksedler gaa og gælde ved Siden af Sølv saaledes: A. Alle offentlige og private paa Tid indgaaede kontraktmæssige saavelsom faste Præstationer, der lyde paa Penge, samt Skatter og Pengeafgifter og alle Obligationer skulde fra Aug. 1818 alene fastsættes i og lyde paa Sølv; og indtil rede Sølv kunde anordnes som Landets eneste Numerær, skulde alle i Sølv kontraherede og anordnede Betalinger erlægges enten i rede Sølv eller i Rigsbanksedler efter en Kurs, der kvartaliter skulde sættes af en bestandig Komité, bestaaende af et Medlem af det danske Kancelli, et Medlem af Finansdeputationen, en af Nationalbankens Direktører og et Medlem af Børsens Kursnoteringsudvalg. — Man kunde dog ogsaa forpligtige sig i rede Sølv uden Hensyn til Kvartalskursen. B. Kreditor kunde forny Forpligtelser i Navneværdi. C. I daglig Handel og Vandel gik Rigsbanksedlerne efter Navneværdi.

Efter fleraarige forberedende Øvelser og sluttelig 1 Maaneds forceret Arbejde i en særlig Oktrojkommission udstedtes 4. Juli 1818 Oktroj for Nationalbanken i Kjøbenhavn paa 90 Aar. Ifølge dennes § 1 forbandt Frederik VI sig ved ganske lignende Løfter som i 1791 ved Speciebankens Oktrois § 1 til aldrig at gribe ind

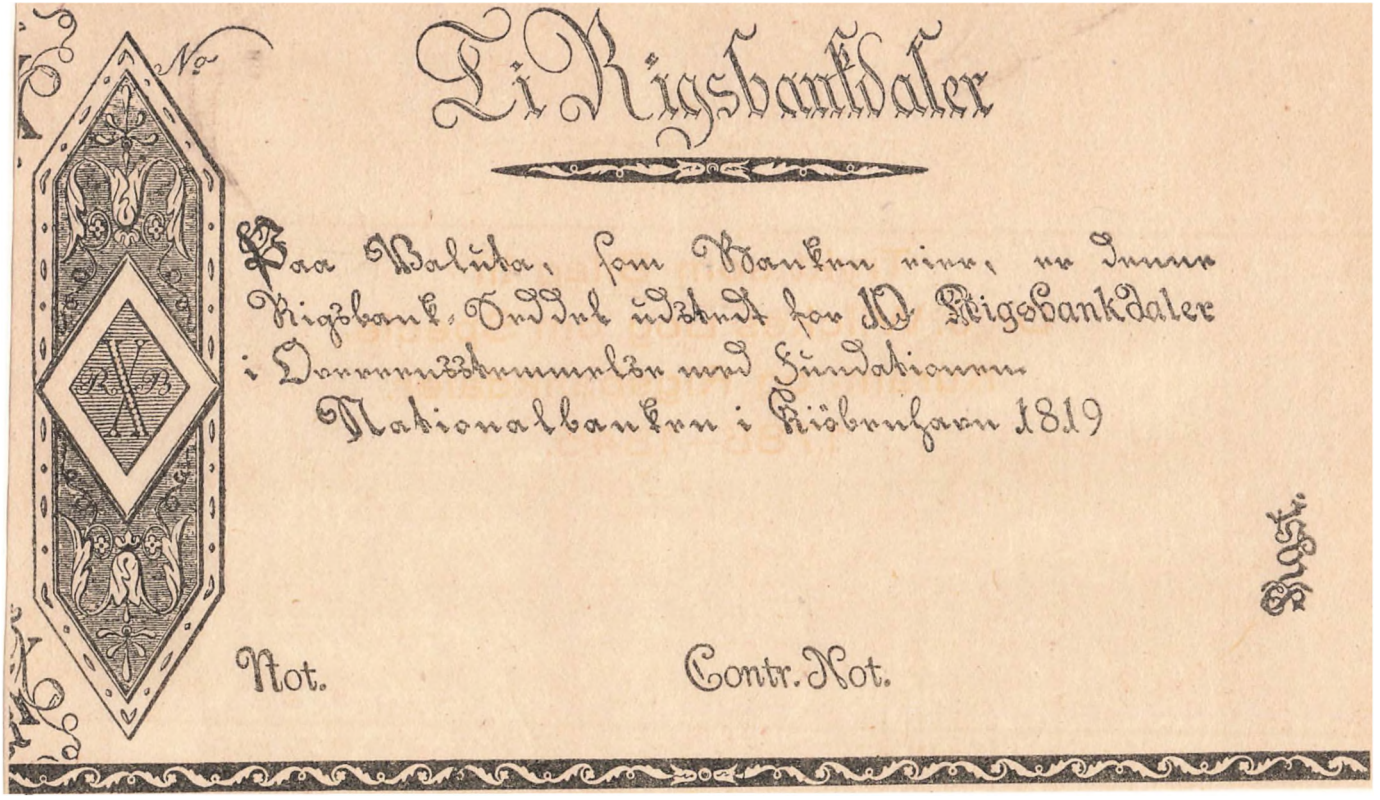
50 Rbdlr.-Seddel udstedt i H. t. Forordning 2. Juli 1819.

i Bankens Styrelse. Det var just ikke noget godt Omen, at man benyttede de samme Vendinger, endda ikke med saa skarpe Ord, som i 1791, da den udtrykkelige Unddragelse fra den kære „Enevolds" var medtaget, thi Løftet fra dengang blev jo brudt i 1799, da Speciebanken faktisk blev ødelagt.

For nærværende Fremstilling er de vigtigste Bestemmelser Oktrojens §§ 3, 6, 14—21 og 42. Bankens første Bestemmelse er ifølge § 3 at virke frem til at befæste et sikkert Pengevæsen i Landet. Til den Ende skulde den fremme og vedligeholde de fra Rigsbanken overtagne Sedler og Tegns pari Værd og samle en Sølvfond til Opretholdelse af deres Værd, paa hvilken den kunde grunde Sedler, som kunde vexles paa Anfordring med Sølv, alt for at rede Sølv eller Sedler, indløselige med Sølv, snarest kunde blive de eneste Betalingsmidler i Landet. De Midler, hvorved Banken skulde opfylde bl. a. fornævnte Bestemmelse, var i Overensstemmelse med det aabne Brev Bankhæftelsen i Købstæderne, $^1/_6$ Bankhæftelse paa Landet, de $^5/_6$ af Hæftelsesrenterne paa Landet, som Staten stod inde for, Rigsbankens Aktiver og hvad der for Bankhæftelsen indkom fra Hertugdømmerne.

Disse havde hele Tiden stillet sig kritisk overfor Rigsbanken, senere Nationalbanken, idet de i det hele taget fandt det urimeligt, at de, hvis Pengevæsen ikke havde været i Uorden, ved Bankhæftelsen skulde bidrage til det danske Pengevæsens Genrejsning, hvorved de dog oversaa, at de Udgifter, der fornemlig havde bidraget til Seddelmassens Forøgelse, havde tjent til det samlede Monarkis Forsvar. De vilde derhos som tidligere nævnt ikke have med Rigsbanksedlerne at bestille og fastholdt en særlig Sølvcirculation. Nu fik de ved et samtidigt med Oktrojen udstedt Patent Adgang til at afgøre deres Bankhæftelse til Nationalbanken paa en af 3 Maader:

1. Hæftelsesdebitorerne kunde forblive under Nationalbanken paa ganske samme Maade som de danske. Dette skete for 537.000 Rbdlrs. Vedkommende.
2. Indfrielse pr. $^1/_2$ 1819 af Bankhæftelse med Sedler eller Obligationer til dagældende Kurs c. 80 % af Hæftelsen, men de mistede da Aktieretten. 925.000 Rbdlr. blev indfriet paa denne Maade og anvendtes til extraordinær Inddragning af Sedler.

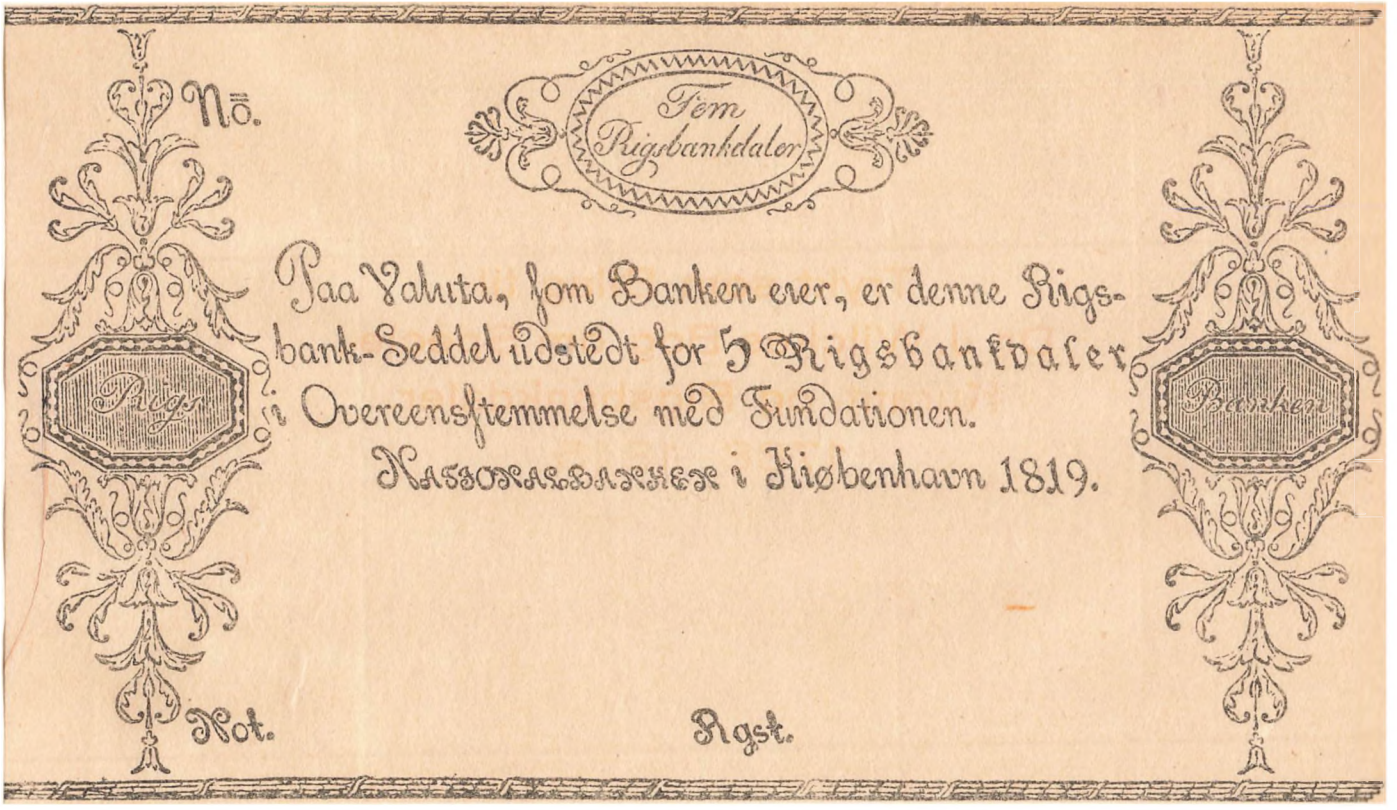
10 Rbdlr.-Seddel udstedt i Henhold til Frdg. 2. Juli 1819.

3. Aarlig Betaling af 6 % af Hæftelsens Beløb, til den paa disse Hæftelsesdebitorer faldende Andel af Bankens Seddel- og Obligationsgæld var betalt. Dette valgte en Hæftelseskapital af 11,7 Mill. Rbdlr., hvoraf Renterne indbetaltes til et i samme Anledning oprettet *Bankinstitut i Altona.* Opgørelsen af Institutets Andel i Gælden skete paa Grundlag af Forholdet mellem fornævnte 11,7 Mill. Rbdlr. og den danske uindfriede Bankhæftelse + den under Banken forblevne slesvig-holstenske, ialt 17,8 Mill. Herefter skulde Institutet tilsvare 11,9 Mill. Rbdlr. Sedler og 5,1 Mill. Rbdlr. Gæld.

Ifølge Octroiens § 14 maatte Seddelgælden aldrig forøges, men skulde aarlig ved Inddragning formindskes paa den i det aabne Brev angivne Maade, nemlig ved de $^5/_6$ af Bankrenterne fra Hæftelserne i Jorder og Tiender i Danmark og ved Bankens Nettooverskud, indtil Parikurs naaedes. Derefter skulde alene de $^5/_6$ af Hæftelsesrenten fra Landet anvendes paa denne Maade, medens Overskudet kunde benyttes til Udlaan eller Oparbejdelse af Sølvfonden, indtil denne stod i det rette Forhold til Seddelmassen.

Rigsbankpenge i Mønt eller Sedler skulde efter § 15 være den Pengesort, som Banken skulde bruge i sine Omsætninger, og Rigsbankdalerne skulde efter § 16 være udmøntet som i Pengeforordningens § 5 bestemt. De nuværende Rigsbanksedler og Rigsbanktegn skulde betragtes som af Nationalbanken selv udgivne og bruges, saalænge de var til. Imidlertid vedblev de i Henhold til § 17 ved Siden af Sølv at være almindeligt lovbestemt Betalingsmiddel i Landet, hvor de skulde circulere dels efter Summerne, hvorpaa de lød, dels efter Kvartalskursen. Efter § 42 skulde Nationalbanken være og forblive det eneste i Danmark berettigede Institut til repræsentative Betalingsmidlers Udgivelse. Kongen fornyede sit højtidelige Løfte om ikke at udstede eller lade andre udstede noget saadant Betalingsmiddel. „Nationalbankens Sedler skulde være det eneste, der som saadant skal kunne være gældende mellem Mand og Mand og modtages ved Vore og andre offentlige Casser."

Med disse grundlæggende Hovedbestemmelser skulde Nationalbanken, hvis første Direktion kom til at bestaa af et kongevalgt Medlem, Møntdirektør Ole Warberg og 4 af Repræsentant-

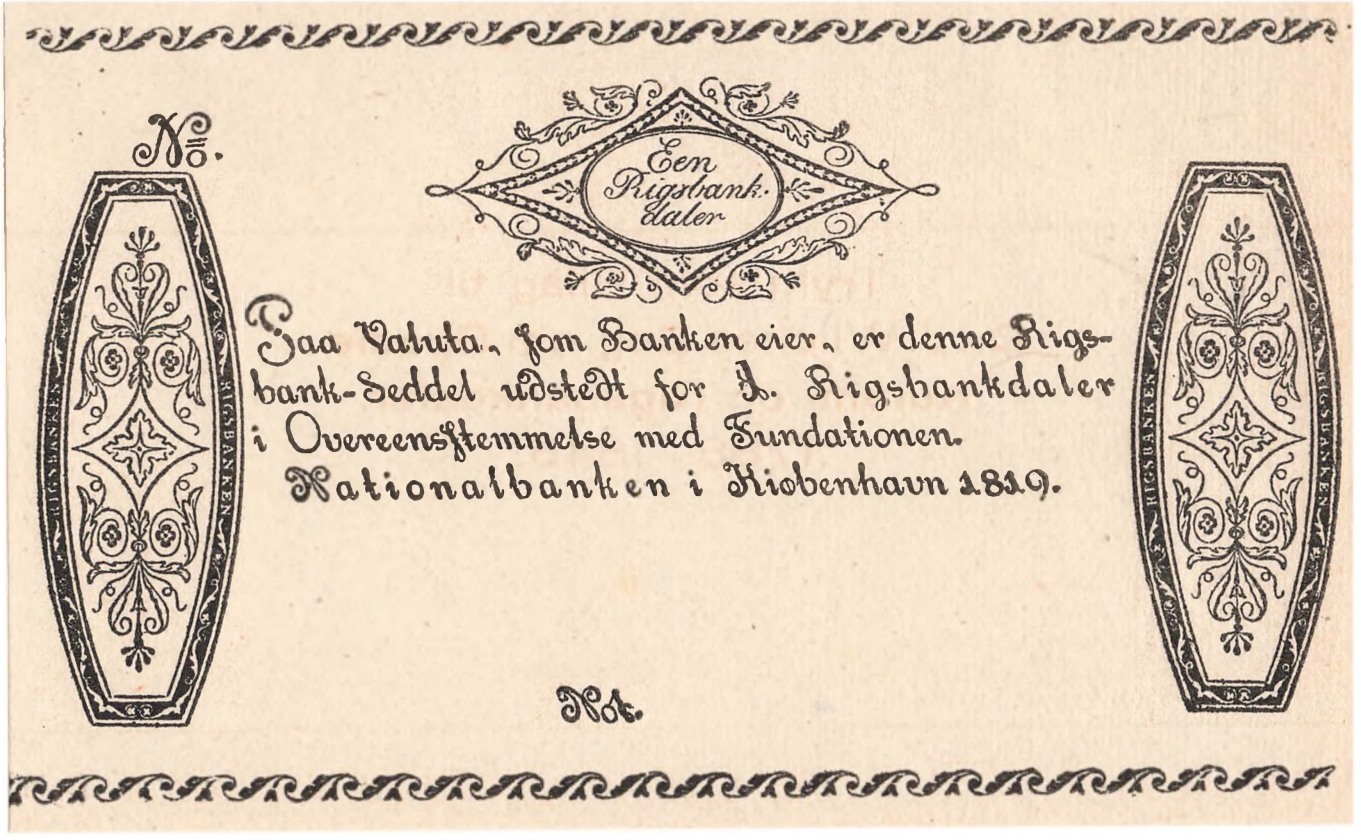
5 Rbdlr.-Seddel udstedt i Henhold til Frdg. 2. Juli 1819.

skabet, Aktionærernes Tillidsmænd, valgte Medlemmer, Højesteretsadvokat Klingberg, nogle faa Maaneder efter erstattet af Højesteretsassessor Peder Møller, Medadministrator i Rigsbanken J. Thomsen samt Grossererne D. Koefoed og C. Thomsen, føre Mønt- og Pengevæsenets Genrejsning ud i Livet.

Hvorledes de røgtede dette Hverv til Kursens Bedring og Seddelmassens Nedbringelse vil blive fremstillet i tredje Kapitel om Kurserne, hvor der vil blive givet en Oversigt over Seddelmængde, Inddragelse, Circulation og Udmøntning.

Ifølge Octroiens § 17 syntes der kun at være Hjemmel for Nationalbanken til at overtage og bruge de hidtilværende Rigsbanksedler, saalænge de var til, idet man forudsatte, at Banken hurtigt vilde faa Rigsbanksedlerne i pari og derfor gaa over til at udstede de i Octroiens § 18 omhandlede „Sølvsedler" ɔ: Sedler indløselige med Sølv. Saa let gik det nu ikke, og der blev i hvert Fald foreløbig ikke Tale om at udstede saadanne Sedler enten alene eller ved Siden af Rigsbanksedler. Da mange Sedler allerede ved Rigsbankens Overtagelse var slidte og ikke faa falske fandtes i Omløb, maatte Nationalbanken ønske at udstede ny. Ved Frdg. 2. Juli 1819 erholdt Nationalbanken kgl. Bemyndigelse til at udstede Sedler „paa meget tyndt, hvidt og flammet Papir", hvori skulde findes de samme Mærker, som ved Frdg. 31. Juli 1813 var foreskrevne for Rigsbankens Sedler. Disse Sedler skulde iøvrigt baade med Hensyn til de Summer, hvorpaa de lød og hvad den øvrige Indretning angik, være af lige Beskaffenhed med de af Rigsbanken udstedte Sedler, dog at de underskreves „Nationalbanken i København". De nye Sedler skulde som Betalingsmiddel i Eet og Alt gaa og gælde lige med de af den forrige Rigsbank udstedte Sedler. Regeringen havde helst set, at det havde ventet med Udstedelsen af ny Sedler til alle de gamle paa en Gang kunde være indkaldte til Omvexling, men den gik dog efter Omstændighederne med til en successiv Omvexling, dog at en eller flere *Klasser* af Sedler indkaldtes.

Ved kgl. Bekendtgørelse af 9. Juli 1819 indkaldtes med sex Maaneders Varsel alle 100- og 50 Rbdlr. sedler samt endnu omløbende Rigsbankanvisninger og udsendtes nye 100- og 50 Rbdlr. Sedler, der i Overensstemmelse med de udtrykkelige Ord i Frdg. 2. Juli 1819 udvise det Særsyn i Texten at benæv-

1 Rbdlr. Seddel udstedt i Henhold til Forordning 2. Juli 1819.

nes Rigsbanksedler, ligesom der i Ornamenterne om Texten staar R. B. eller Rigsbanken, skønt de underskrives af Nationalbanken. Den 3. Maj 1820 udgik lignende kgl. Bekendtgørelse om Indkaldelse med samme Varsel af 10, 5 og 1 Rbdlr.sedler samt 24, 12 og 8 β Kurantsedler, hvorefter udgaves nye 10, 5 og 1 Rbdlr. Sedler, der alle ligesom fornævnte 100- og 50 Rbdlr. Sedler udstedtes „paa Valuta, som Banken ejer" uden nogen Tilføjelse om Vexling paa Anfordring med Sølvmønt. — Sedlerne lød derhos vedblivende paa „Rigsbankdaler", idet det var den i 1813 indførte „Rigsbankmøntfod", der stadig var gældende.

Ogsaa de nye Sedler var lette at eftergøre, særlig 50 Rbdlr.-sedlerne, og Nationalbanken fik derfor ved Bekg. 27. August 1834 Lov til at indkalde disse; ved Pl. 5. Nov. 1834 bekendtgjordes Udsendelsen af de nye 50 Rbdlr. Sedler, der var tegnede af Professor Hetsch, og hvortil benyttedes baade Bogtryk og Kobbertryk. Ved Bekg. 27. Januar og Pl. 27. Maj 1836 inddroges 5 Rbdlr.sedlen og i Henhold til Pl. af 27. Januar 1836 udsendtes nye med Aarstal 1835. Ved Bekg. 26. April og Pl. 14. August 1839 indkaldtes foruden 16 β Tegn 10 Rbdlr.sedlen uden at nogen ny traadte i Stedet[1]).

[1]) Axel Rubow, Nationalbankens Historie II. Kbhvn. 1920 p. 162 ff. V. Lange, Beskr. af de af Nationalbanken udstedte Pengesedler, ibd. p. 185 ff.

ANDET KAPITEL

UDMØNTNINGEN

1. Mønten i København.

I et Land, hvor bortset fra Dele af Hertugdømmerne bogstavelig talt al Sølvmønt var forjagen over Grænserne, og hvor uindløselige Papirpenge var bleven det eneste Omsætningsmiddel, maatte nødvendigvis Mønter og Udmøntning spille en beskeden og secundær Rolle i Forhold til Seddeludstedelsen. Det var imidlertid ikke, fordi denne Tilstand vandt Befolkningens eller Regeringens Bifald. Tværtimod ønskede man snarest muligt at komme ud af disse usikre Forhold.

Allerede i Schimmelmanns første Udkast af 17. Juni 1812 foresloges, at den nye Mønt, som nu skulde gaa og gælde i Rigerne og som det var Maalet at lade Rigsbanksedlerne paa Anfordring indvexles med, skulde sættes til 18½ Rigsbankdaler af fint Sølv, med andre Ord en halv Speciemøntfod. I Finanskollegiets Forestilling af 15. August s. A. udtales om denne Mønt: „I hvor lidt Haab der end er til, at Sølvmynt under det ny Pengevæsen vil kunne holde sig i Omløb, saa vil dog en total Mangel af en Sølvmynt, hvortil Numeræret kunde referere sig, udentvivl have en skadelig Indflydelse paa Meningen. Med Hensyn til Hertugdømmerne, hvor Sølvet endnu er gængs, hvor selv mange Betalinger i det Store endnu sker i rede Mynt, vil det ogsaa være nødvendigt dog for det første at have noget reelt at give dem i Stedet for det, de miste. Til Skillemynt holder man for, at der ej bør anvendes Sølv; men at de nuværende Kobberpenge, maaske med en liden Forandring, udelukkende dertil bruges. En Sum af omtrent en Mill. Rbdlr. vilde vel dertil behøves. For 1 Specie i Mynt gives 2 Rbdlr. i Sølv." Idet Kongen ved Resl. 25. s. M. godkendte Finanskollegiets og Schim-

melmanns Forslag om den ny Mønt, vilde han dog høre Kollegiets Mening, om de tidligere Kobber 3 β kunde gaa for 1 Rb. β og Kobber 1 β for ½ Rb. β, idet „Skillemøntens Gehalt ikke kunde have nogen Indflydelse paa Kursen, allerhelst den Bestemmelse maatte vedblive, at ingen i nogen Betaling er forbunden til at modtage mere end 1 Rdlr. i Skillemyndt. Den fremsatte Mening at give 2 Rigsbankdalere i Sølv for hver indløsende Sølv-Species, kunde Vi ikke bifalde; det maatte i hvert Fald være bedre at lade Speciestykkerne fremdeles circulere som 2 Daler Stkr. end uden al nyttig Hensigt at indløse dem paa en Maade, hvorved man blot paatager sig en ufornøden skiøndt ej ubekostelig Ommyndtning." Heri havde Kongen unægtelig fuldkommen Ret, men det viser, at *det i Virkeligheden var en Speciemøntfod maskeret under et andet Navn*, man søgte at vende tilbage til. Naar man valgte ½ Specien = Rigsbankdaleren, var det som alt nævnt, for at Bankerotten skulde tage sig mindre grel ud, muligvis ogsaa for, at den større Regningsenhed, Specien, ikke skulde have uheldig Indflydelse paa Priserne.

Paa Kongens Spørgsmaal om Skillemønten svarede Kollegiet den 23. Nov. 1812, at man ikke turde tilraade at benytte den nu kurserende Kobbermønt. „Deels afstedkommer det let Forvirring, at en Mynt gjelder enten mere eller mindre end dens Præg antyder; deels drages der saa let af den Maalestok, som maatte lægges til Grund for denne Reduction, Slutninger om det ny Numerairs Værdi, hvilke, ihvor ugrundet de end ere, dog kunne have skadelig Indflydelse paa Opinionen. Den for en Deel mislykkede Omprægning af de gamle Kobber Een Skillinger er derpaa et Bevis, da Mængden ansaae det for en indirekte Erklæring, at den danske Courant havde kun 1/12 Deel af sin oprindelige Værdi." Man ansaa det for uheldigt at udstede Sedler under 1 Rbdlr.; der maatte derfor sættes 1 Mill. Rbdlr. Skillemønt i Omløb „som, om end alle tre Mynter dermed sættes i Arbejde, dog udfordrede en Deel Tid for at vorde færdige." Kollegiet kunde derfor tænke sig som en midlertidig Foranstaltning, at Øvrighederne autoriseredes til for enkelte Egne at udstede Smaasedler, (jfr. de private Sedler). „Endskiønt Værdien ved Skillemynt lidet kommer i Betragtning, saa finder man det dog betænkeligt at lade den første Mynt, som sættes i Omløb

under det ny Pengevæsen, være alt for slet(!) Man foreslog derfor de nye Rigsbank β til 96 Stkr. = 1 Rbdlr. af c. 1 ℔ Kobber. De blev derved af samme Vægt som de i Kongerigerne indkaldte, i Hertugdømmerne i Circulation satte Kobber 2 β. Efter en Kobberpris af 80 R. Banco for Skp. ℔ vilde disse β svare til en Kurs af 360 Rbdlr. mod 100 R. Banco.

For at fremme Udmøntningen kunde man inden Planens Bekendtgørelse lade lave de fornødne Blanketter, der vilde blive af Størrelse og Vægt som de nuværende 6 β Stkr.; dette vilde derfor ikke vække Opsigt og Hensigten kunde ikke opdages(!). Aversstemplet kunde derhos udføres, medens Reversen med Værdien maatte opsættes. Kongen godkendte 13. Decbr. 1812 disse Foranstaltninger, idet han vilde overlade til Kollegiet at afgøre, om hans Brystbillede eller Chiffer skulde sættes paa Forsiden. Medens Kongen ved Resl. 18. s. M. godkendte de senere udstedte Rigsbanksedler, ønskede han, at det aldeles maatte undgaas, at der udstedtes mindre Sedler under Øvrighedernes Autoritet, „da vi derved befrygte Misbrug; siden ingen paatrængende Nødvendighed er forhaanden til at indkalde de nu i Omløb værende Smaasedler og Skillemyndt, saalænge de hidtilværende større Sedler alligevel maa vedblive at circulere, saa formene Vi at denne Mesure ogsaa uden Vanskelighed vil kunne bortfalde!“ Her havde Frederik VI. for en Gangs Skyld baade logisk og reelt helt og fuldt Ret!

Den 3. December kom Kollegiet paany ind paa Møntspørgsmaalet: Naar Banken eller Finanserne kom i Besiddelse af Sølv(!), kunde man udmønte $^1/_1$, $^1/_2$ og $^1/_4$ Rbdlr., mere behøvedes ikke. Da Specien var 14 lødig, maatte Rb.daleren for at faa en passende Størrelse ligesom Rigsorten kun være 9 lødig. Den nuværende Speciemønt kunde dog vedblive at circulere for det dobbelte Beløb i Rbdlr. Af Skillemønt skulde ingen være pligtig at modtage mere end hvad der svarede til den mindste Rigsbankseddel. Fik nogle flere, var Banken pligtig at vexle dem med Sedler, men *det kunde da muligen være et gavnligt Middel, om der foruden 1 β tillige udmyntedes Banktegn af Kobber paa 8 og 16 β*, hvilke uden at indeholde den forholdsmæssige større Kobberkvantitet dog skulde have samme Værdi, fordi *de skulde være realisable med det Kobberkvantum, de repræsenterede.* De blive formedelst

deres mindre Figur portative(!) og Bekostningen ved en større Kobbermasses Indsmeltning og Valsning sparedes. Den eneste Betænkelighed er den Risico, at de udenlands kunde vorde eftergjorte, og da *de ere at betragte som Anvisninger paa Banken* til at erholde Kobber, da berøve den sin Beholdning." Saa unægtelig denne Fare end var, fandt Kollegiet dog ikke man burde opgive Planen, hvis Udførelse vilde betyde en stor Lettelse i de daglige Omsætninger, med andre Ord Kollegiet søgte paa denne Maade at skaffe de Smaasedler til Veje, om end af Kobber, som Kongen havde en panisk Skræk for og Aversion mod af Papir! De skulde have en smuk Udførelse og bære Indskrift f. Ex. Rigsbanktegn for 8 β. 12 Stkr. til et Pund Kobber ɔ: at den, der havde 12 saadanne Banktegn, havde Krav paa 1 ℔ Kobber. „De havde paa den Maade samme intrinseque Værdi, som de allernaadigst befaldte 1 β"! Den anden Sort kunde gælde 16 β 6 Stkr. til 1 ℔ Kobber. 8 β kunde være lidt større end 1 β, 16 β atter noget større. Bestemt at angive, hvor mange der af hver Slags skulde gaa paa 1 ℔, kunde man ikke; det maatte rette sig efter de Stempler, som der muligen haves ved Mønten. Kongen bifaldt 24. Decbr. 1812 i Et og Alt Banktegnene. Han mente ikke der burde slaas andet end 1/1 og 1/2 Rbdlr. 9-lødig Gehalt vilde foraarsage betydelige Legeringsomkostninger, da man som Regel fik 11 à 12 lødigt Sølv i Handelen. Han vilde derfor foretrække denne sidste Lødighed.[1])

Ved Pengeforordningen 5. Jan. 1813 § 5 bestemtes derefter Mønfoden for Statens nye Penge saaledes, at 18 1/2 Rbdlr. udprægedes af 1 ℔ f. S. cølnsk Vægt. 1 Rbdlr. inddeltes i 6 ß eller 96 β. Efter § 13 skulde Skillemønten for det første, indtil en tilstrækkelig Sum af den nye var udpræget, hvorom nærmere Bekg. vilde udkomme, af den nuværende Kobbermønt gaa og gælde, de danske 12 β og de slesvig-holstenske Sechslinge, hver for 2 Rb. β, de for Danmark udprægede, senere indkaldte og nu i Hertugdømmerne gangbare 2 β for 1 Rb. β, de danske 3 β for 1/2 Rb. β. Den 13. Januar 1813 tilskrev Kongen Kollegiet, at da 1/6 Rdlr. af 1808 udmøntedes „saavidt Vi erindrer til den samme Møntfod af 200 % som for den nyoprettede Rigsbankmønt er fastsat", skulde der udstedes Bekg. om, at disse 1/6 Rdlr.

[1]) R. A. Forhandlinger ang. Forandringen i Pengevæsenet 1812—13.

skulde gaa for 1/6 Rbdlr., men Kollegiet gjorde heroverfor gældende, at 1/6 Rdlr. var udmøntet 19 R. ℔ f. eller efter Kurs 207, altsaa 1/38 pr. Stk. slettere end Rbdlr., og at det derfor nærede Betænkelighed ved Bekg.s Udstedelse; tilmed var der kun 14.000 Rdlr. af disse Mønter i Kassen og i det Hele ikkun udmøntet 83.000 Rdlr., men Kongen skar igennem dette og befalede 18. Januar Bekg.s Udstedelse hurtigst muligt, hvilket skete den 23.[1])

Efter at en Del af den ny Skillemønt var udmøntet, udstedtes Pl. 28. April 1813, hvorefter der af Skillemønten, som bestod i 1 β af Kobber, gik 96 Stkr. paa 1 ℔; denne skulde modtages til Navneværdi, men ingen var pligtig at modtage mere end 95 β ad Gangen. 1 β 1771, sl.-holst. Sechslinge og danske 12 β 1812 skulde gaa for 2 Rb. β, 2 β 1809—12 for 1 Rb. β, 3 β for 1/2 Rb. β og 1 β for 1/6 Rb. β. „Med Hensyn til de Ulejligheder, som var forbundne med de mindre Pengesedler, hvilke i de seneste Tider havde været i Omløb i Rigerne, og da Udprægningen af egentlig Skillemynt, saalænge en fast Cours ei kunde tilvejebringes, var forbunden med betydeligt Tab og desuden ikke svarede til Hensigten", autoriserede Kongen ved Pl. 28. Decbr. 1813 Rigsbanken til „at udstede et Slags Banktegn i Kobber, der indtil videre skulde gaa og gælde som Betalingsmiddel i Kongerigerne." De var foreløbig kun bestemte til at lyde paa 6 og 12 Rb. β og skulde i offentlige og private Betalinger uvægerlig modtages som Rigsbankpenge Navneværdi efter den paalydende Sum og som Rigsbankpenge Sølvværdi i Forhold til den bankbestemte Kurs, som til enhver Tid fandt Sted. Ved Pl. 11. Aug. 1814 udvidedes Bemyndigelsen til 16, 4 og 3 Rb. β.[2])

1815 2 β Rigsbanktegn.

[1]) R. A. Finanskollegiets Rel.- og Resl. Prot. 1813, I. A. No. 19 og 25.

[2]) jfr. Rescr. 22. Maj og 7. Juni 1813: 6 β „noget kjendelig større end de 1 Rb. β, som af Vort F. K. er foranstaltet udmyntet og 12 β atter noget større end 6 β" .... „uden nogen bestemt Vægt". R. A. ibd. No. 190, 220.

1813—15 3, 4, 6, 12 og 16 β Rigsbanktegn.

1813 1 β Kobber og 1 Rbdlr.

Kongen viste derhos stor Interesse for Udmøntningen af Rigsbankdalere. Den 28. Juni 1808 (sic.) ɔ: 1813 tilskrev han Finanskollegiet om hastig Udmøntning af disse Mønter, „da Vi, om Udmyntning ikke paa anden Maade kan finde Sted, aller højst umiddelbart ville foranledige endeel Sølv dertil indleveret“ [1]). Dette stod i Forbindelse med, at man paatænkte Fyr- og Toldafgifterne opkrævede i rede Sølv, hvorom Frdg. udgik 8. Septbr. 1813, idet „Kongen fandt det fornødent under nærværende Omstændigheder at tillægge sine Finanser en sikker Indtægt i rede Sølv .... hvilket lettest og billigst kan ske fornemmeligen ved de Afgifter, som hidrøre fra Handelsforbindelse med Fremmede“. Ole Warberg havde udarbejdet Forslag til Blanketter til Rbdlr. under Forudsætning af, at $^1/_1$, $^1/_2$ og $^1/_4$ Rigsbankdalere skulde være 11-lødige, men Finanskollegiet fandt dem for smaa og foreslog derfor Kongen, at de skulde være 9-lødige som de gamle Rigsorter, men Kongen fandt med Rette, at Rigsdaleren ikke burde sammenblandes eller forvexles med den gamle Kurant, saa han holdt fast ved 11-Lødigheden, og befalede, at der skulde udstedes Bekendtgørelse om, at Private med 20% Slagskat kunde faa udmøntet Rigsbankdalere. Kongen var saa utaalmodig, at han i Løbet af 1 Maaned 2 Gange erindrede Kollegiet om Sagen, men

[1]) R. A. l. c. 1813, I. A. No. 251.

dette forklarede, at man først maatte have et Lager af Dalere til Udgivelse fra Mønten til Private, der leverede Sølv, og at man ikke uden stor Bekostning kunde mønte nogle 100 ℔ Sølv, men maatte have et større Parti. „Da Deres Majestæts Casse for nærværende Tid intet Sølv ejer", havde Kollegiet henvendt sig til Rigsbanken, der havde stillet 200 ℔ til Disposition. Stemplerne var færdige, men *Udmøntningen vilde næppe blive iværksat førend det var afgjort, om Professor Warberg skulde vedblive Møntens Bestyrelse.* Han var iøvrigt ogsaa stærkt optagen af Udmøntningen af Rigsbanktegn, idet Banken næsten ikke havde flere Smaasedler paa 24, 12 og 8 β at udgive. Paa den altonaske Mønt haabede man, at Udmøntningen snart vilde kunne begynde. Sølvet fra det tvungne Laan i Hertugdømmerne var tilsendt *Møntmester Flor, af hvis Driftighed man kunde vente Arbejdet med Kraft fremmet.* I Hertugdømmerne, hvor Sølvcirculation opretholdtes, var det saa meget mere nødvendigt at skaffe Rigsdalere.[1])

Bag de ovenanførte Kollegiets Udtalelser skjuler sig en bitter Strid inden for den københavnske Mønt. Som allerede tidligere berørt havde *Ole Warberg* brugt meget spidse Albuer, da han ved Hjælp af den boultonske Dampmøntmaskine optraadte som Møntvæsenets Redningsmand. For at paatage sig denne Gerning, uden hvilken Samfundet efter hans Opfattelse sikkert vilde styrte sammen, havde han stillet som Betingelse at faa alle de ældre veltjente Folk ved Mønten forjagne, ja da man lod enkelte beholde beskedne Revisor- eller Medhjælpstjenester, kunde det end ikke tillades; de maatte bort og forvises af deres Tjenesteboliger med kortest muligt Varsel. Ole Warberg maa have været en saare herskesyg Natur, thi han kom paa Kant med alle ved Mønten. Mellem Medaillør Conradsen og Warberg opstod der de heftigste Rivninger som udartede til gensidige Klager overfor Kollegiet. Med den fremragende dygtige Møntsvend Freund kunde han ikke enes. Nu havde Ole Warberg forlangt sin Afsked, fordi han troede, at han i dette Øjeblik var uundværlig, og stillede som Vilkaar for sin Forbliven, at Freund og Conradsen fjærnedes fra Mønten,

[1]) R. A. l. c. 1813, II., A.. No. 18. Resl. 12. Juli 1813, 75, 103. Rescr. 31. Aug. og 27. Septbr. 1813, 113. Forest. 29. Septbr., Resl. 9. Oktbr. 1813.

at Guardein Ole Bentzens Tilsyn med Møntmesteren indskrænkedes, at en fungerende Assistent, Gerlach, blev en Slags Vicemøntmester og at den dygtige Justermester Ausborn forflyttedes fra Altona til København, da Justermester Alberts ikke vilde blive hos Warberg. Kollegiet vilde imidlertid tage ham paa Ordet og indstillede ham til Afsked; det havde vist sig, at det var under bristende Forudsætninger man i sin Tid havde ansat ham; han fremmede ikke Møntmængden med den Fart, man havde

Jonas Collin.
Medaille skaaret af H. Conradsen.

ventet. Assessor i Finanskollegiet Jonas Collin, der paa Kollegiets Vegne førte et Slags Overopsyn med Mønten og i det Hele bag Kulisserne har spillet en meget betydelig Rolle for Møntvæsenets Udvikling fra og med 1813, afgav en ret fældende Erklæring om Ole Warbergs Forhold. Med alle dem, som han i sin Tid skulde benytte ved Møntmaskinens Opsættelse og Anvendelse, Secretær Peter Borch, Holst, Englænderen Galespie og Assistent C. B. Alberts, var han kommet i Klammeri, og de var søgt bort fra Mønten. Nu vilde han berøve den allerede noget ældre og svagelige Flor i Altona hans bedste Mand, Ausborn, sikkert fordi han var jaloux paa Flor, fordi denne altid kunde arbejde til Kollegiets Tilfredshed. „Krænkende maatte det være for Ausborn, som har under Flor besørget mange 1000 Sp. udmøntet, at han skulde staa under Control og Anvisning af en Person (Gerlach), som ½ Aars Tid har set paa en Kobber β

Udmøntning. Dobbelt tungt vilde det være for ham, da han kom fra en Mand, der vist har behandlet ham venskabeligen. Stempelskærer Conradsen skal have sin Afsked for hans Gemytsbeskaffenhed og Opførsel, og Myntsvend Freund skal ligeledes removeres. Det er et nyt Sæt af Betjente, der skal fordrives fra en Indretning formedelst een Mands Særheder." Om Professor Warbergs Opførsel og Gemytsbeskaffenhed(!) havde Collin hørt meget af Møntens Betjente. „Dersom Professor Warberg skal bestyre Mynten, saa vilde jeg for Conradsens egen Skyld ønske ham en Levevej uden for den, thi det er kendeligt, at han grædmes over sin Stilling. Han er en duelig Kunstner, og her i Byen er ... ingen bedre. Hvem skulde succedere ham. Freund kender fra sin Broder saa meget til Professor Warberg, at han vist skyer at komme i Forbindelse med ham. Freunds Brøde er formodentlig den, at han har vist, at de gamle Presser kunde sættes i Stand til at mynte ligesaa smukke Penge som de Boultonske. — Jeg vil forbigaa alle de Tilfælde, hvor Warberg har søgt at vise Ringeagt mod Finanskollegiet med Erklæringers Afgivelse, Regnskabs Aflæggelse, ved Udmøntningers Paaskyndelse." —

Ihvorvel det kgl. Finanskollegium sikkert — som det ogsaa fremgaar af mine tidligere Arbejder — kunde optræde baade pedantisk og smaaligt, kan der dog næppe være Tvivl om, at Warberg ikke var nogen rund Personlighed at arbejde sammen med. Kollegiet saa sig derfor om efter en anden Medarbejder: der var den fhv. Møntdirektør Justitsraad Branth, fhv. Møntmester paa Kongsberg Madelung, fhv. Guardein, Kammerraad Knoph, Revisor, fhv. Guardein paa Kongsberg Tregder, Direktør Branth paa Hoherdamm og Guardein Bentzen. Flor i Altona turde man ikke røre ved, dels fordi han var uundværlig der, dels fordi Warberg havde indbildt Frederik VI, at Mønten i Altona kunde nedlægges, hvad naturligvis strax vilde ske, hvis man flyttede Flor. Man vilde nu konstituere Madelung og havde skrevet en Forestilling herom, men Grev Reventlow, der ikke havde deltaget i Forhandlingerne og hvem Forestillingen senere blev forelagt, vægrede sig ved at tiltræde den. Den 10. Novbr. tilskrev Kongen Kollegiet i Anledning af Warbergs Ansøgning om Afsked „den Vi ikke finder for got at bevilge ham": Kongen ønskede Conradsen og Freunds afskedigede, Ausborn for-

flyttet fra Altona og Gerlach ansat som fast Assistent. Den 12. s. M. svarede Kollegiet: „Da Finans-Collegiet i Forgaars Aftes modtog Deres Majestæts allernaadigste Resolution af 10. d. M., var den herved lagte Forestilling . . . . underskreven for s. D. at forelægges Deres Majestæt. Den vedlægges fordi efter hvad det føler at være Pligt, Kollegiet ikke bør dølge for Deres Majestæt, fra hvilket Synspunkt man har betragtet de Betingelser, som Professor Warberg havde erklæret at være de eneste, under hvilke han vilde vedblive. Conradsen havde arbejdet til Kollegiets Tilfredshed og for at han ikke skal tro, at hans Afsked er et Bevis paa Deres Majestæts Unaade, foreslaas han udnævnt til Hofmedaillør".[1]) Warberg fik ved Kongens Hjælp sin Vilie; Conradsen og Freund maatte fortrække. At noget saadant kunde ske, overrasker ikke. Med Kendskab til Frederik VIs mistænksomme Jalousi overfor sine højtstaaende, som Regel bedre begavede Embedsmænd vækker det ingen Forundring at se ham lytte til en Smigrers personlige Henvendelser og føle sig tilfredsstillet ved at kunne tilsidesætte sine officielle Raadgiveres Indstilling. At Warberg har paavirket Kongen personlig, er rimeligt og stemmer med en Passus hos Thaarup[2]); „Som en Mand af gode Talegaver og et udmærket Talent til at gøre sig vigtig, blev han meget brugt". Selv om „vigtig" ikke just bør tages i Nutidens Bemærkelse, men som vægtig, betydningsfuld, er der tilstrækkeligt tilbage i denne korte Karakterbeskrivelse til at give en Antydning af Aarsagssammenhængen i den foreliggende Sag. Saadan har man set baade før og siden, at udenforstaaendes uansvarlige Paavirkning er foretrukket for ansvarlige Kredses vel motiverede Forslag. For Frederik VIs smaatskaarne Personlighed laa det særlig nær og belyses yderlig af en lille Episode, da Hofmedaillør Conradsen og en Krigsassessor Müller 1815 skar Portrætstempler til Kongens Kroningsmedaille. Conradsens var efter Kunstakademiets Skøn maaske ikke helt lignende, men bedre i Relief og kunstnerisk Behandling, men Akademiet frygtede, at *Conradsen havde fejlet i at sætte Hendes Majestæt Dronningen paa højre Side af Kongen.*

[1]) R. A. Finans Kollegiet Rel. og Resl. Prot. 1813, II, A, Nr. 85. Rescr. 13. Septbr., Nr. 158, Rescr. 10. Novbr. Nr. 166, Forestilling 10.—12. Novbr. 1813.

[2]) Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26. Kbhvn. 1835—44, p. 104, 199.

Da Kollegiet forelagde Prøverne for Kongen med det Spørgsmaal om begge Stempler kunde benyttes, eller kun eet og hvis dette sprang, det andet subsidiært kunde bruges, resolverede Kongen: „Vi finde det efter de allerunderdanigst oplyste Omstændigheder rigtigst, at det af Krigsassessor Müller forfærdigede Stempel alene bruges til det bestemte Antal Kroningsmedailler", skønt Müllers Medaille nærmest var rædsom![1])

C. A. Müller og H. E. Freunds Kroningsmedaille.

S. A. Jacobsons Kroningsmedaille.

[1]) R. A. Finans-Kollegiets Rel. og Resl. Prot. 1815, A, Nr. 45, Forest. og Resl. 22. Juli 1815.

H. E. Freunds Kroningsmedaille.

Ausborn i Altona vilde ikke følge Kongens og Warbergs Krav om Flytning til København. Han vilde ikke rentud sige nej, men forlangte en lige saa høj Løn som Møntdirektøren! Kongen forlangte da at faa at vide, hvad han havde i Løn; det var kun 150 Rbdlr. Sølv. Da Warberg havde fundet en Carl Larsen til Justermester i København, faldt Fordringen om Ausborns Forflyttelse væk[2]). Guardein Ole Bentzen, der var født i Norge, og, medens han var Student, havde været ansat fra 1806 som const. Bergproberer ved Smeltehytten paa Kongsberg, og som i Januar 1813 paa Collins Anbefaling var ansat som Guardein i København, gjorde sig snart usynlig, idet han rejste til Norge og blev borte med det samme, idet han havde faaet Beskæftigelse i sit Fødeland. Derimod maa Gerlach, der var cand. pharmaciæ og havde forstaaet at indynde sig hos den ellers saa utilgængelige og vanskelige Warberg, have gjort sig uundværlig, thi han forblev ved Mønten og fik fast Ansættelse som en Slags Underdirektør; senere skulde det vise sig, at denne Warbergs Protegé ikke just var af bedste Sort.

Det var saaledes under ret brogede Forhold — i hvert Fald her i København — at man skred til Udmøntning af Hovedmønten. Da det rygtedes, at en større Udmøntning af 11-lødigt Sølv var umiddelbart forestaaende, blev der for Finanskollegiet

[2]) l. c. 1813 II. A. Nr. 179, 1814 A. Nr. 23.

fremsat flere mundtlige Ytringer, især fra Folk, der havde med Pengeomsætning at gøre, at Rbdlr. burde være af *14-lødigt Sølv*, at den ny Mønt vilde dele Skæbne med Rigsorter, og at de vilde staa nogle % lavere end Specier. Finanskollegiet kunde erkende Rigtigheden heraf, skønt det kun var en „Opinion" det gjaldt, idet Rigsdalerne jo skulde indeholde det samme Sølv som 1/2 Specier. Man maatte da raffinere eller legere det Sølv, man fik, der som Regel ikke var 14-lødigt. Kongen godkendte 31. Marts 1814 den ændrede Lødighed, og den 29. Juni udgik Finanskollegiets Pl. herom. Den 13. September s. A. lod Kollegiet derhos ved Pl. indkalde de ved Pl. 28. April 1813 som midlertidige godkendte 1 β 1771, 12 β 1812 og 2 β 1809—12.

Det blev en af de sidste af Kollegiets Møntbefalinger, thi ved Rescript af 9. Februar 1816[1]) ophævedes Kollegiet og erstattedes af Finansdeputationen, hvorunder Møntvæsenet blev henlagt med Tilføjende, at Kongen ved Lejlighed imødesaa en Indstilling om Altonamøntens Ophævelse.

Efter at det aabne Brev af 6. April 1818 havde draget Betaling i rede Sølv frem ved Siden af Betaling i Sølvværdi efter Kvartalskurs, mente Finansdeputationen, at der vilde opstaa større Trang til mindre Sølvmønt ved Siden af Rigsbankdalere, og det bestemtes derfor den 8. Juli 1818, at de fra 1816 til Circulation i Hertugdømmerne udmøntede *8 og 16 Reichsbankschilling* ogsaa skulde gælde i Danmark.[2]) „Indførelsen af Sølv som Grundbetalingsmiddel ved de aller fleste Omsætninger Mand og Mand imellem (Deputationen var her mere sangvinsk, end Omstændighederne viste berettiget) gør det nødvendigt at skaffe saa meget myntet Sølv som muligt ind i Omløbet." Man foreslog derfor udmøntet 1/3 *Rbdlr. eller 2 ℔ Stkr.* Da disse aldeles vilde svare til de slesv.-holst. 10 β (10 Styver Stkr.) eller 20 β gammel dansk Kurant, saa kunde de passende gives Gehalt som Rbdlr. 18 1/2 R. ℔ f. med samme Lødighed som de slesv.-holst. 10 Styvere, der er udmøntede af 11-lødigt Sølv med Indskrift *32 Rb.* β. Der var derhos Mangel paa Skillemønt, idet Tegnene egentlig kun kunde bruges i Navneværdibetalinger og den forrige Sølvskillemønt 4,2 og 1 β Kurant ikke lod sig anvende uden

[1]) R. A. Finansdep. Forest. med Resl. og Rescr. 1816 Nr. 2.
[2]) R. A. l. c. 1818, No. 141.

Brøkregning, der medførte Forvirring og Tab for Menigmand, nemlig som $6^2/_5$, $3^1/_5$ og $1^3/_5$ Rb. β. I Told toges kun β for β i Henhold til Frdg. 8. Septbr. og 14. Oktbr. 1813. Den der i Hertugdømmerne af en Amtskasse fik udbetalt 100 Rbdlr. Skillemønt, fik ved Toldbetaling kun $62^1/_2$ Rbdlr. i Kongerigerne. Man maatte derfor have slaaet ny Kobbermønt, der for at faa samme Forhold til Rbdlr. som 1 β 1771 til Specien skulde være af samme Størrelse som de nu brugelige Tegn paa 6 og 2 β.[1]) Samtidig skulde Værdien af forskellig ældre Mønt bestemmes.

Kort Tid efter Bekendtgørelsen af Nationalbankens Octroi af 4. Juli 1818 udgik derfor under 31. Juli 1818 „Frdg. ang. de saavel ældre som nyere Myntsorter, der herefter blive at bruge i alle rede Sølvbetalinger". Ved denne Frdg. sættes i Omløb de fornævnte 32, 16 og 8 Rb. h, 11-, 8- og 6-lødige $18^1/_2$ Rbdlr. ℔ fin, samt Kobber 2 og 1 β, 32 og 64 Stkr. af 1 ℔ Kobber. Den ældre og nye Mønts Værdi i Circulation ordnedes saaledes:

I store Betalinger:

1	Specie	= 2	Rbdlr.		rede Sølv
$^2/_3$	—	= 1	—	32 β	—
$^1/_2$	—	= 1	—		—
1	Rigsbankdaler	= 1	—		—
$^1/_3$	Specie	=		64 β	—
5	Rigsorter	= 2	—		—
1	—	=		38 β	—
$^1/_6$	Spec. (10 β slesv.-holst. K.)	=		32 β	—
32	Rigsbankskilling	=		32 β	—
15	β dansk Kurant	=		24 β	—

I mindre Betalinger end 3 Rbdlr.:

5	β slesv.-holst. Kurant	= 16 β		rede Sølv
10	β dansk Kurant	= 16 β		—
16	Reichsbankschilling	= 16 β		—
$^1/_6$	Rigsdaler el. et saakaldt Markstk.	= 16 β		—
$2^1/_2$	Schilling slesv.-holst. K.	= 8 β		—
8	Reichsbankschilling	= 8 β		—

Skillemønt, hvoraf kun tages 16 Rb. β ad Gangen:

2 Rigsbankskilling Kobber
1 — —

[1]) l. c. No. 147, Forest. Resl. Fr. 31. Juli 1818.

1818 1 og 2 β Kobber og 8, 16 og 32 β Sølv.

1819 1 Rigsdaler-Species.

De særlige saakaldte Toldspecier (fremmed Guld og Søiv, dansk Sølv m. m.) ophævedes samtidig hermed ved en Toldforordning af s. D. Den 12. Maj 1820 inddroges 1 β Kurant af Kobber.

Endelig for at sætte Kronen paa Værket, skulde nu ogsaa kunne udmøntes *Specier:* „Efter Frdg. 5. Januar 1813 maa Rbdlr. anses for den egentlige, autoriserede Mynt her i Landet, men Species ere imidlertid som en ældre ogsaa uden for Landet mere bekendt Mynt og hvis Transport er mindre vanskelig, mere søgte. Det kunde derfor maaske bidrage til at forøge Massen af Sølvmynt, naar det blev Private tilladt at faa Sølv udmøntet i hele Specier ved de kgl. Mønter." Da Specier omtales i Frdg. 31. Juli 1818, kunde der være saa meget mindre betænkeligt ved at lade dem udmønte. I Novbr. 1818 gav Kongen sin Tilslutning hertil[1]) og den 11. Januar 1819 udstedte de Finansdeputerede en Bek. om Privates Adgang i 1 Aar til at faa udmøntet hele Specier og Rigsbankdalere for modereret Betaling. Specien skulde bære Indskriften 1 RIGSDALER SPECIES. Tilladelsen fornyedes ved Bek. 31. Decbr. s. A. Hermed var i Virkeligheden Slutstenen sat paa Speciemøntens Genindførelse i Landet, thi det betød jo i Virkeligheden den 14-lødige Rigsbankdaler 18½ Stkr. ℔ f. S., men Frederik VI og hans Finansdeputerede gjorde sig rigtignok skyldige i en større Misforstaaelse af Situationen, naar de troede, at de ved Rescripter, Resolutioner og Bekendtgørelser paa en Studs kunde faa indført en Sølvcirculation. Det økonomiske Liv havde vist og vilde vise en betydelig Trods imod og Foragt for Fre-

[1]) R. A. l. c. 1818 Nr. 247.

deriks „Enevold"; Pengene førte deres eget Liv uden nogetsomhelst Hensyn til den. Der blev jo udmøntet nogle Specier og Rigsbankdalere, men de kunde paa Grund af Sedlernes Kurs ikke blive i Omsætningen, men forsvandt til Udlandet eller var ligefrem bestilt udmøntede til udenlandske Betalinger eller direkte til Brug i Udlandet som Speciemønt. De lettere Sedler fortrængte det tungere Sølv. Der skulde gaa Aar, før dette Forhold forandrede sig.

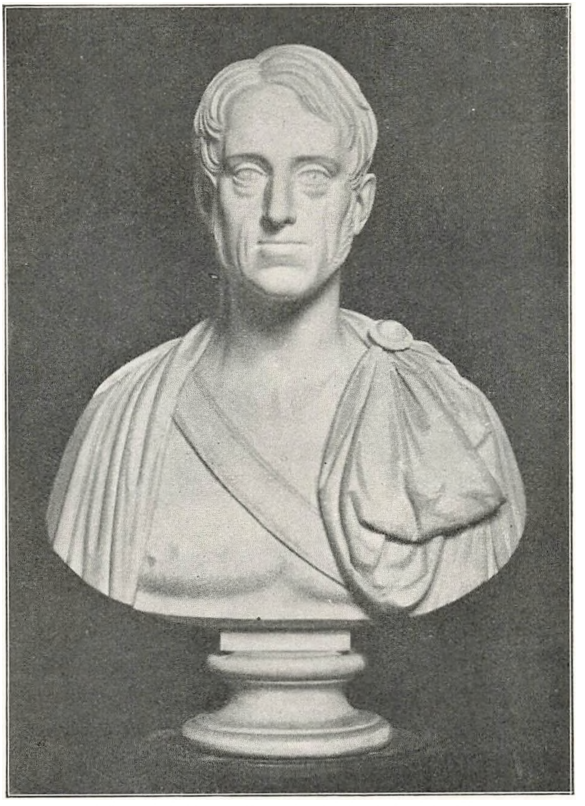
For at Specierne kunde blive saa nette som muligt, udarbejdede Hofmedaillør Conradsen, mens Etatsraad Thorvaldsen opholdt sig i København, i hans Atelier og under hans Vejledning et Basrelief efter den af Thorvaldsen forfærdigede Buste af Hans Majestæt, saa han med des større Held kunde forfærdige Møntstempler, hvormed Majestætens Brystbillede prægedes[1]). Samtidig havde Conradsen skaaret Reversstempler til de nye Specier med det forandrede danske Vaaben, hvoraf den norske Løve nu i Henhold til en særlig Deklaration som Tillæg til Conventionen af 1. September 1819 maatte fjærnes. Dette var ikke medtaget i Kielerfreden, men da Norge nødtørftigt skulde refundere Danmark sit Tilsvar af det fælles Fallitbo, benyttede man Lejligheden til at aftvinge det danske Kongehus Løftet om Fjærnelsen af norske Løve af Vaabnet, hvori den stod med fuldgod Arveret. Medens norske Løve derfor uhindret kunde staa paa Sprang i Skjoldet paa Specien fra 1819, maatte den springe ud af Skjoldet paa Specien 1820. — Samtidig fik denne Mønt til sin Sikkerhed riflet Rand i Stedet for en glat med en Riffelstribe.

Den nye Speciemønt kom ikke til at bære Mønt- og Nationalbankdirektør, Etatsraad, Professor Ole Warbergs Møntmesterbogstaver. Efter længere Tids Svagelighed — hvori maaske ogsaa kan søges nogen Forklaring paa hans Pirrelighed, Uomgængelighed og „Gemytsbeskaffenhed" — døde han først paa Sommeren 1821 og efterfulgtes af Assistenten *Conrad Frederik Gerlach* som Møntmester i Henhold til Resl. 23. Juni 1821; denne havde iøvrigt lige gjort sig fortjent ved Opfindelsen af en Justermaskine[2]). Den 23. Januar 1819 var Jacob Gregorius Graah *Fabritius* ansat som Guardein i Stedet for Tregder, der havde været konstitueret.

[1]) l. c. 1821 Nr. 1.

[2]) l. c. 1821 Nr. 143, 185.

Den 25. Maj 1822 ansattes Copist i Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet Frantz Chr. *Günther* som Fuldmægtig[1]). Efter Conradsens Afskedigelse havde der ikke været ansat nogen Stempelskærer ved Mønten; de simplere Stempler til Kobber-

Thorvaldsens Buste af Frederik VI.

tegn og desl. forfærdigedes af Gerlach; de større Stempler bestiltes hos *Conradsen*, der nu efter Warbergs Død genansattes ved Mønten den 31. Maj 1823[2]). Gerlach, der som tidligere omtalt var Warbergs Protegé og endog hans Universalarving, fik ikke megen Glæde af Boet, da det viste sig, at den afdøde havde Deficit i sin Møntkasse, som Gerlach maatte tilsvare[3]).

[1]) l. c. 1819. Nr. 20, 1822 Nr. 122.
[2]) l. c. 1823 Nr. 143.
[3]) l. c. Nr. 323.

I 1826 blev Fuldmægtig Günther Maskinmester paa Teatret, og i hans Sted konstitueredes og senere, den 7. Febr. 1826, fastansattes som Fuldmægtig paa Mønten Mekanikus *Georg Vilhelm Svendsen*, der i længere Tid havde været Lærling hos den bekendte Hofkleinsmed og Møntsamler Georg Friderik Timme.

Fra Udsmeltning dels af Sølv, som Private indleverede paa Mønten for Specier, dels af gamle Kurantmønter, som ikke mere hørte til de gængse Møntsorter og indsamledes i de kgl. Kasser, især paa Island, hvorfra de indkom til Mønten, opsamledes en

Specie 1820 med Conradsens Portræt af Kongen efter Thorvaldsens Buste.

Del Sølvbarrer. Naar et nogenlunde antageligt Antal var bragt til Veje, foretoges Udmøntninger enten i København, som f. Ex. i 1826, eller i Altona, hvor Udmøntninger jævnlig fandt Sted. Saaledes afgik i April 1831 til Altona 34 Barrer og i November s. A. 19 Barrer til en samlet Værdi af 10.000 Specier, i vore nuværende Penge mindst 100.000 Kr. Da man af Gerlachs, af Guardein Fabritius attesterede Kvartalsextrakter vidste, at der endnu skulde være Barrer til et Beløb af 7000 Specier, fik Gerlach Ordre til uopholdelig at afsende disse til Altona. Da det ikke skete, sendte man Revisorer til Mønten, der hurtigt konstaterede, at hele den kontante Kassebeholdning 3236 Rbdlr. 48 β manglede, og de fleste af Barrerne. Gerlach suspenderedes og maatte aflevere Mønten til Fuldmægtig Svendsen, hvorved det yderligere kom for Dagen, at nogle Barrer, som Gerlach havde forevist Revisorerne som 8-lødige Sølvbarrer, i Virkeligheden var sølv-

holdige Blybarrer fra Warbergs Tid, der ved passende Lejlighed skulde være raffinerede. Det viste sig altsaa, at den hele Sølvbeholdning var forvansket. Kammeradvokaten tilkaldtes, Gerlachs Bo sekvestreredes, han selv blev arresteret og Guardein Fabritius for sin Upaalidelighed og Mangel paa Eftersyn suspenderet, Svendsen og Bankassistent Alberts, der tidligere havde været ansat ved Mønten, samt Guldsmed Hinnerup, der med Understøttelse havde foretaget Studierejser i Udlandet, konstitueredes, de første den 8. Marts 1831 som henholdsvis Møntmester og Guardein[1]), den sidste kort Tid efter som Fuldmægtig, idet han samtidig fik Lov til at indrette et Guld- og Sølv-Affineri paa Mønten; en større Udmøntning paatænktes for at prøve Svendsens Kvalifikationer til at udnævnes til Møntmester. Kong Frederik viste som saa ofte før sit gode Hjærte ved at bevilge Gerlachs ulykkelige Hustru og Døtre Understøttelse den ene Gang efter den anden. Deflationens tunge Tid var farlig for mange af hans Embedsmænd[2]); tit maatte han tilgive, bære over, understøtte og hjælpe. Som allerede nævnt havde Warberg Kassemangel ved sin Død, det samme var Tilfældet med den ansete Møntmester Flor i Altona, der efterlod sig en Underbalance paa 4738 Rbdlr., som Enken maatte skaffe til Veje.

Ved Højesteretsdom af 3. Februar 1835 dømtes Gerlach fra sit Embede og den 25. April s. A. erholdt Svendsen fast Ansættelse som Møntmester.

Medens Regeringen, som nedenfor under Altona Møntsted nærmere udviklet, i Hertugdømmerne kæmpede med de største Vanskeligheder for at faa Rigsbankmøntsystemet gennemført, og der derfor som rimeligt var maatte lægges større Beslag paa Altonamøntens Ydeevne, førte Københavnermønten en mere rolig Tilværelse, ja stod i Virkeligheden i Skygge af Altonamønten, hvortil ogsaa bidrog den Omstændighed, at den derværende Møntmester Freund saa langt overskyggede Kollegerne i København og bragte Altonamønten til en hidtil uanet Blomstring ved Udmøntninger af helt nye Møntsorter til Brug for Udlandet. Kun ved en enkelt Lejlighed tilførtes der udefra, nemlig

[1]) l. c. 1831 Nr. 114 og 118; 1832 Nr. 204.

[2]) M. Rubin. II. p. 265.

fra den københavnske Handelsstand, Københavnermønten ny Virksomhed, idet Oldermanden for Urtekræmmerlauget i Forening med Bager- og Høkerlauget samt Magistraten forlangte Kobber 1/2 β udmøntet til Bestridelse af den mindste Smaahandel. Man gjorde gældende, at Arbejdsmanden tit var nødt til at købe for 1 β, hvor han i Virkeligheden kun behøvede for 1/2 β. Saa smaa var Forholdene dengang! Regeringen vilde helst have haft Nationalbanken til at bekoste denne Foranstaltning ved Tegn, men det vilde Banken slet ikke høre Tale om; den vilde ikke indføre saadanne Smaategn, c. 600 Stk. paa 1 ℔ K., den saa tværtimod sin Opgave i at faa de hidtil værende Tegn snarest fjærnet, hvad den havde godt Haab om nu. Saa maatte Regeringen til det, men forinden vilde den have Banken til at inddrage 3 β Tegnene, der ellers let kunde forvexles med de nye 1/2 β. Heller ikke det vilde Direktionen indlade sig paa. Bortset fra Bekostningen og Ulejligheden mente den tillige, at Befolkningen foreløbig — da der ikke var megen Skillemønt — vilde savne 3 β Tegn, som Banken derhos ikke fandt det passende at indrage á part nu da Publikum havde gjort sig Forventning om i en nærmere Fremtid at se hele Tegnmassen inddragen paa een Gang!

1/2 β Kobber.

„Da denne Autoritet saa bestemt har udtalt sig imod paa nogen Maade at bidrage til K. 1/2 βs Udmøntning, vil den være at udpræge som Mønt efter samme Møntfod som 2 og 1 β af 1818, nemlig 128 Stkr. af cølnsk ℔ Kobber; for at undgaa Forvexling, maatte den være mindre og tykkere end 2 β Tegn." Man ansaa 2000 Rbdlr. for tilstrækkelig til København, for hvis Behov den var bestemt; Provinsen kunde formentlig bruge andre 2000 Rbdlr.; de vilde koste 992 Rbdlr. for 1000 Rbdlr. = 192.000 Stkr.[1]).

[1]) R. A. I. c. 1838 I. Nr. 81. Forest. 13., Resl. 16. Febr. 1838. Nr. 167, Plakat 17. (19.) April 1838.

Af de ovennævnte Rigsbanktegn inddroges 16 Rb. β i Henhold til Bekg. 26. April 1839 og Plakat 14. Aug. 1839, og de øvrige, 6, 4, 3 og 2 Rb. β, ved Bekg. 11. Januar 1843 og Plakat 5. Juli s. A. 12 β Tegn var allerede indkaldt 30. Septbr. 1818.

Dobbelt og Enkelt Chr.d'or.

Med Christian VIII.s Tronbestigelse maatte der skaffes nye Stempler til Specier, Rigsbankdalere og Christiand'or. Adversen bestiltes hos Hofmedaillør og Stempelskærer Johannes Conradsen efter en Model af Medaillør C. Christensen. Reversstemplet forfærdigedes af Conradsens Søn, Harald, der for dette Arbejde var belønnet af Kunstakademiet[1]).

I Marts 1840[2]) søgte Stempelskærer Bauert, der nu var 74 Aar og i 50 Aar havde arbejdet for Mønten i Altona, men nu led stærkt af Øjensvaghed, sin Afsked. Det varede nogen Tid, inden der blev truffet endelig Bestemmelse om Stempelskærertjenesten, men i 1841 afgik Johannes Conradsen, og samtidig beskikkedes Frederik Christopher Krohn, der i høj Grad nød Christian VIII.s Bevaagenhed, til Medaillør ved begge Møntværkstederne i København og Altona; ved den første ansattes Harald Conradsen som hans Medhjælper, ved den sidste fun-

[1]) l. c. 1840 Nr. 29 24. (25.) Jan. 1840, Nr. 199.
[2]) l. c. Nr. 91.

gerede Møntfuldmægtig Hans Fr. Alsing tillige som Assistent ved Stempelskæringen; 1 Frd'or skyldes saaledes denne sidste.[1])

12. Septbr. 1840[2]) og 1. Maj 1841 udgik Bekg. om de forandrede Præg paa Specie og Chrd'or, 18. Decbr. 1841 om forandret Præg paa Rbdlr. samt om forskellige andre Mønter, der væsentligst udmøntedes af Hensyn til Hertugdømmerne, og som derfor vil blive nærmere omtalt under Altona Møntsted.

Da Udmøntningerne nu tog stærkere Fart, maatte der anskaffes særlige Maskiner, de Uhlhornske Haandpresser, ligesom den tidligere Probering, Coupellering, afskaffedes som unøjagtig; den angav som Regel for lav en Gehalt; i Stedet indførtes Probering „paa den vaade Vej", den saakaldte Gay-Lussacske Metode. Endvidere indførtes en skærpet Kontrol ved Møntkontrollører. Denne Kontrol betroedes i København Fuldmægtig Rasmussen, i Altona Fuldmægtig H. F. Alsing.[3])

Chr. VIIIs Rigsbankdaler.

Chr. VIIIs Specie.

[1]) Hof- og Statskalenderen 1841—42.
[2]) R. A. l. c. Nr. 203—4.
[3]) l. c. 1841, Nr. 206, 187, 1842 Nr. 174, 200 b.

For flere af nedennævnte Mønters Vedkommende er Initiativet taget i Altona og Hertugdømmerne og Aarsagen til deres Fremkomst er derfor forklaret under Altona Møntsted.

Bortset fra Kobbertegnene, der var for Smaasedler at regne, og hvis Vægt derfor er uden Interesse, ja, nærmest vildledende, var Udmøntningsforholdene herefter følgende:

Mønt	Jørgensens Beskrivelse	Stkr. paa 1 Mark c. brutto	Finhed og Lødighed		Stkr. paa 1 Mark c. fin	Den fine c. Mark udbragt til Rbdlr.	Brutto Vægt g	Finvægt g
			Karat og Lod	1/1000		Rbdlr.		
2 Fr(Chr) d'or	Fr. VI 5, Chr. VIII 1	17 29/48	21 1/2	985,833	19 29/48		13,284	11,900
Specie	- 7, - 3	8 8/32	14	875	9 1/4	18 1/2	28,893	25,281
Rbdlr.	- 12, - 4	16 6/16	14	875	18 1/2	18 1/2	14,446	12,640
16 Rb.β=5 βK.	- 6	55 1/2	8	500	111	18 1/2	4,214	2,106
4 -	- 9	126	4	250	504	21	1,856	0,464
Kobber 2 Rb.β	- 51, - 12	16			16	32 Rb.β	14,616	14,616
- 1 -	- 27,	48			48	48 -	4,872	4,872
- 1 -	- 52,	32			32	32 -	7,308	7,308
- 1/2 -	- 44, - 14	64			64	32 -	3,654	3,654

Aar	2 Frd'or Stk.	2 Chrd'or Stk.	16 β T. Rb.	12 β T. Rb.	6 β T. Rb.	4 β T. Rb.	3 β T. Rb.	2 β T. Rb.	Ialt T Rb.	Sp. Rb.	Rbdlr. Rb.	16 β S. Rb.	4 β S. Rb.	K. 2 β. Rb.	K 1 β Rb.	K. 1/2 β Rb.	Ialt Rb.
1813				100,000					100,000						35,505		35,505
1814			666,687	133,299	100,621				900,607		154,886						154,886
1815						102,566	83,173		185,739		32,112						32,312
1816								102,298	102,298		25,668						25,668
1817																	
1818											497,268			14,980	9,527		506,795
1819											1,010,670				10,943		1,036,593
1820																	
1821																	
1822										270,454							270,454
1823										35,028							35,028
1824										472,178							472,178
1825										177,508							177,508
1826										42,664							42,664
1827																	
1828																	
1829																	
1830																	
1831															10,450		10,450
1832																	
1833										457,944	10,285						468,229
1834										324,146	2,212						326,358
1835										433,304	1,640						434,944
1836																	
1837										236,086							236,086
1838	623									880,612	103,810					4,057	988,479
1839	4,827									937,222	13,473						950,695
1840										603,258							603,258
1841		2,207								162,942			100,605				263,547
1842											358,732	162,210	119,821	1,087		4,398	646,243
1843										119,928	32,157						152,085
1844		1,471															
	5,450	3,678	666,687	233,299	100,621	102,566	83,173	102,298	1,288,644	5,153,274	2,243,113	162,210	220,426	16,062	66,425	8,455	7,869,965

[1]) R. A. Møntprotokoller 1781—1835 og 1835—47.

2. Mønten i Altona.

Da Regeringen med Statens Midler stiftede Speciebanken i Altona og grundlagde det særlige Pengesystem i Hertugdømmerne, lagdes som tidligere berørt Spiren til det økonomiske Modsætningsforhold mellem disse og Kongeriget, hvoraf man nu skulde høste bitre Frugter. Idet man i 1813 paalagde Hertugdømmerne og Kongeriget en fælles Bankhæftelse til Fordel for Banken i København, vakte man en levende Misstemning i Hertugdømmerne, hvis Befolkning oversaa, at Bankforholdene i København var ødelagte ved de for hele Monarkiet fælles Forsvarsudgifter m. v. Man hæftede sig ved, at der i Altona havde været en grundmuret Bank, hvis Penge lige til det sidste havde dannet en urykkelig Grundvold for Hertugdømmernes Handel og Omsætning. Nu havde Danskerne flyttet og ødelagt den slesvigholstenske Speciebank og hertil endvidere paatvunget Hertugdømmerne Rigsbanken og Rigsbankmønten.

I det aabne Brev af 30. Juli 1813 lovede man derfor Slesvig-Holstenerne en særskilt Afdeling af Rigsbanken i Altona, der dog aldrig blev til noget, samt Sølvmønt som eneste Circulationsmiddel, hvad der nærmere blev udformet ved Frdg. 19. Oktbr. s. A., efter hvis § 1 det lovmæssige Betalingsmiddel i Slesvig-Holsten skulde være rede Sølvmønt, der blev Rigsbankdaleren, $18^1/_2$ Stkr. af ℔ fin. S. Cølnsk Vægt, hver Rbdlr. à 6 Rbmk. à 16 Rb. β, idet dog Speciemønten skulde gælde ved Siden af som 2 Rbdlr., og 1 Rdlr. Slesv.-Holst. Courant som $1^8/_5$ Rbdlr. Foruden den Sølvskillemønt, som ved Fr. 29. Febr. 1788 og Pat. 8. Febr. 1801 var sat i Omløb i Hertugdømmerne, skulde indtil videre ingen anden Kobberskillemønt gælde sammesteds end de i 1771 udprægede 1 β, de slesvig-holstenske Sechslinge og de 12 β, som i 1812 blev sat i Omløb i Danmark, der alle skulde gælde 2 Rb. β Stykket. Ved Pl. Nr. 47 af 21. Maj 1814 nedsattes de til $1^3/_5$ Rb. β. De øvrige 4 Sorter Kobberpenge nemlig 1 Rb. β, 2 β 1809—12 (1 Rb. β), 3 β ($^1/_2$ Rb. β) og 1 β ($^1/_6$ Rb. β) jfr. Pl. 28. April 1813, sattes ud af Omløb. Alle Regninger, Kontrakter skulde fremtidig lyde paa Rigsbankpenge rede Sølv. Alle før

Pengeforandringen ved Lov bestemte Summer, Præstationer, Skatter og Afgifter i slesv.-holst. Kurant eller Specier, der ved Frdg. 5. Jan. 1813 § 44 var gaaede over til Rigsbankpenge *Sølvværdi*, forblev uforandrede i Nominalbeløb, men gik nu over til Rbdlr. *rede Sølv*.

At Regeringen gav efter for Slesvig-Holstenerne og paany skilte dem fra Kongeriget i økonomisk Henseende, hvorved man halverede Staten og trak Grænsen ved Kongeaaen tykt op, var politisk en Fejl, der ikke skulde gøre senere Regeringer Opgaven med Styrelsen af de to Statshalvdele lettere, men naar man lægger Mærke til ovenstaaende Konsekvens, hvorefter lovbestemte Byrder gik over fra det — i hvert Fald foreløbig — elastiske og usikre Begreb *Sølvværdi* til *rede Sølv*, kan man forstaa, at Regeringen — om den saa Faren — dog forholdsvis villig gav efter for Fristelsen.

Kun de i Rigsbankpenge, S. V. eller N. V., indgaaede Forpligtelser eller de Skatkammerbeviser og Laaneinstitutsedler, der efter Pengeforordningen kunde vexles med Rigsbanksedler, kunde vedblivende i Hertugdømmerne indfries med disse Sedler. En Række Bestemmelser søgte at ordne de indviklede civilretlige Forhold, der opstod som Følge af Pengeomvæltningen og dennes Ophævelse igen tre Fjerdingaar efter! Man rystede Borgernes Pengesager op og ned, frem og tilbage, som Børn et Kaleidoskop. Det maa unægtelig have været fornøjelige Tider at drive Handel og Erhverv i; men Taalmodigheden var ikke ringe overfor den kære Enevolds-Frederik. Der kan efter alt, hvad der foreligger, dog ikke være Tvivl om, at der i Altona og Holsten trods al Loyalitet gjorde sig en meget stærk og bitter Kritik gældende over for Kongen.

Gennemførelsen af Sølvcirculation eller om man vil Speciemøntfod i Hertugdømmene maatte gøre det nødvendigt snarest mulig at supplere og forøge Møntbestanden, der under de seneste Tiders Virvar var kommet i Forfald. Man maatte derfor søge at fremme Møntningsvirksomheden paa Mønten i Altona mest muligt. Det første man greb sig an med i saa Henseende blev da de af Kongen fremhævede $^1/_6$ Rdlr.stkr. fra 1808, der kunde gaa for $^1/_6$ Rbdlr., som Møntmester Flor, „af hvis Dygtighed man kunde vente Arbejdet med Kraft fremmet“ (i Modsætning til

Warberg), erklærede sig rede til at udmønte med kort Varsel. Den 17. August 1813 godkendte Kongen, at det Sølv, der indkom af det tvungne Laan i Hertugdømmerne, skulde udmøntes i Rbdlr. eller 1/6 Rbdlr. Den 24. Novbr. forelagdes Kongen en Prøve paa de førstnævnte, hvortil Aversstemplet var skaaret af Conradsen, Reversen af Bauert. Tre Dage efter bestemte Kongen, at Flor paa Grund af den truende Krigsfare paa Sydgrænsen ikke maatte have mere end 10.000 Rbdlr. møntet og umøntet Sølv paa Mønten; det overskydende skulde transporteres til Rendsburg, hvorfra det, hvis Franskmændene ogsaa skulde nærme sig denne By, skulde sendes til Nyborg. Først omtrent 1 Aars Tid efter, den 13. Juli 1814, var Forholdene faldet saavidt til Ro, at Altonamønten igen fik Lov til at have større Kvanta Sølv og Mønt liggende[1]). I Mellemtiden kunde Møntningen ikke ret komme i Gang. Der blev i hvert Fald ikke noget af Udmøntningen af 1/6 Rbdlr. Derimod fremsatte Entreprenør Bernault i Hamborg Begæring om at maatte faa Tilladelse til at lade slaa 100.000 à 200.000 Specier paa Mønten i Altona til Køb af Korn og Kvæg. Efter Rigsbankmøntens Indførelse kunde der ikke uden speciel kgl. Tilladelse udmøntes Specier paa de kgl. Mønter, men da Rigsbankdalere foreløbig dog ikke kunde udmøntes i Altona paa Grund af Vanskeligheder med Stemplerne og der vistnok var nogle gamle Speciestempler i Behold, fik Entreprenøren Kongens Sanktion[2]). Skønt der ikke kom noget ud af det hele, anføres denne kgl. Resl. som en første direkte Erkendelse af, at Speciemønt og Rigsbankmønt var eet og det samme.

Der udmøntedes henved 100.000 Stkr. i Sølvrigsbankdalere i Overensstemmelse med Pl. 29. Juni 1814, men dette forslog jo ikke stort. I Hertugdømmerne circulerede dels Kobbermønt, dels fremmede Møntsorter af slet Gehalt, som fortrængte den bedre Mønt af Omløbet. Man lod derfor slaa 10.000 Rbdlr. 16 og 8 Rb. β Stkr., som, da daglig Handel stadig gik i Kurant, var valgt,

---

[1]) R. A. Fin.koll. Rel.- og Resl. Prot. 1813, I. B., Nr. 61, II. A., Nr. 113. 1813, II. B., Nr. 96, 282, 291, 1814 B., Nr. 34, 204. Man havde ogsaa tænkt sig Sølv I β ommøntede til 2½ Schillinge, der kunde fordeles til Militæret i Hertugdømmerne. Private opfordredes til at lade Rigsbankdalere mønte i Altona.

[2]) l. c. 1813, II. B., Nr. 315. Resl. 6. Decbr. 1813.

fordi de svarede til de endnu i Omløb værende 5 og $2^1/_2$ β Stkr. De var udmøntede efter Pengeforordningens Møntfod med en Lødighed svarende til den forrige Specieskillemønt, altsaa 16 β 8 l, 8 β 6 l $18^1/_2$ Rbdlr. ℔ f. S., om hvis Circulation udstedtes en Plakat af 10. Juli 1816[1]).

I December s. A. døde Møntmester Flor; Direktøren paa Hoherdam, Kammerraad *Cajus Branth*, der i sin Tid paa Kongsberg havde gjort sig bekendt med Møntvæsenet og var en særdeles duelig og virksom Embedsmand, blev da dirigeret til Altona for interimistisk at bestyre Mønten, som Kongen vel havde tænkt sig nedlagt, men som de Finansdeputerede nærede Betænkelighed ved at opgive, dels fordi den nu havde travlt med at slaa vestindisk Mønt, dels fordi Hertugdømmerne trængte til Mønt, dels fordi den ved Møntsmed Freunds Anstrengelser nu var sat i Stand til at slaa lige saa god Mønt som den Boultonske Maskine i København, saaledes at det var at formode, at Hamborgerne, der kun havde en daarlig privat Mønt[2]), paany som i fordums Dage vilde søge til Altona med deres Udmøntninger[3]). Som Guardein konstitueredes den fornævnte Møntsmed *Johan Frederik Freund*, der fastansattes 13. Oktober 1818. Justermester *Hans Frederik Ausborn* udnævntes til Fuldmægtig efter Marquardts Død den 15. Juni; kort Tid efter, den 9. Februar 1819, døde konst. Møntmester Branth og den 20. Juli 1819 blev *Freund Møntmester;* den 23. Oktober s. A. ansattes Ausborn som Guardein med Forpligtelse til ogsaa at besørge Fuldmægtiggerningen[4]). I 1824 mente Freund, at Arbejdet var saaledes tiltaget, at der maatte ansættes en særlig Fuldmægtig, hvortil den 1. Jan. 1825 udnævntes *H. F. Alsing*, som havde „stræbt at uddanne sig i Myntfaget og i 8 Aar været Elev hos Conradsen".

I Møntmester Freund fik Altonamønten en ualmindelig dygtig og interesseret Leder, fuld af Initiativ, hvad der hurtig gav sig Udslag paa forskellig Maade. Første Gang var han dog ikke ube-

---

[1]) R. A. Finansdeputeredes Forest. med Resl. og Rescr. 1816, Nr. 84.

[2]) Den tidl. danske Guardein Hans Schiervin Knophs; den brændte 1842, hvorpaa Knoph opgav sin Møntmestervirksomhed i Hamburg. Gaedechens II, p. 201.

[3]) R. A. l. c. 1817, Nr. 102, 1818, Nr. 212.

[4]) l. c. 1819, Nr. 183, 263.

tinget heldig. Kongen havde i 1822 været syg. Freund havde da fundet paa, at der skulde udmøntes Specier med Randskrift: KONGENS HELBRED FOLKETS GLÆDE. Ridder, Grosserer C. H. Donner i Altona havde strax bestilt 2.000 Stkr. Finansdeputationen fandt Forslaget fortræffeligt og vilde endda udsende en Bekendtgørelse om, at Private kunde faa saadanne Specier udmøntede i Altona, men Kongen, der til Tider ingenlunde var blind for paagaaende Smiger og i øvrigt ikke satte Pris paa stor Festudfoldelse, svarede: „Skønt Vi ikke miskende den gode Hensigt, kunne Vi dog ikke give Vort allerhøjeste Samtykke til, at Specier udpræges med Randskrift.“ [1])

Dobbelt-Pistoler fra Braunschweig og Hannover.
(X Thalerstykker i Guld.)

[1]) l. c. 1822, Nr. 212, M. Rubin II, p. 615, H. H. Schou, Specier fra 1822 med Randskrift. Num. Foren. Medl.blad III, Nr. 6, p. 65 ff.

Dobbelt-Pistoler fra Hannover
(X Thalerstykker i Guld).

Derimod fik Freund betydelig mere Glæde af sin næste Intention. Bankier Warburg i Altona, der i Vinterens Løb 1824 havde ladet udpræge 200.000 Stkr. Specier paa Mønten i Altona, fremsatte nu Ønske om at faa *danske Frederikd'or* slaaet dersteds af samme Gehalt og Vægt som de nye preussiske, sachsiske og hannoverske „Frederikd'or". Freund henviste til Frdg. 29. Febr. 1788 § 8 og støttede Warburgs Andragende. De Finansdeputerede tilføjede: En Udmøntning af Guldstykker, der i Øjeblikket synes at være af Interesse, kan paa ingen mindre bekostelig Maade erholdes. Kongen bestemte den 26. Marts 1825, at han først vilde have nærmere Forslag om Gehalt, Møntfod og Tegning. Mønten maatte i hvert Fald ikke have tvungen Kurs her

i Landet. Den 2. August forelagde Finansdeputationen Kongen Erklæringer fra Freund, Ausborn, Møntrevisor, Etatsraad og Bankdirektør Thomsen samt Chefen for Bureauet til udenlandske Betalinger Holten. Herefter var de preussiske, hannoverske, lüneburgske, sachsiske og brunsvigske X Thalere, der særlig gik i Hamburg, ret forskellige i Korn og Skrot. Ikke destomindre var Prisen paa Børsen i Hamburg lige for dem alle. Man valgte da en Middelvej. Fik de nye Mønter nemlig bedre Gehalt end de fremmede, vilde de forsvinde af Omløbet, og blev de slettere, vilde de søges mindre end de andre. Middellødighed vilde være 21 Karat $5^1/_2$ Gren; herefter vilde det være bekvemmest at udpræge 35 $^5/_{24}$ Stkr. af ℔ br. 21 K. 6 Gren, $39^{18}/_{43}$ Stkr. ℔ fin, hvad ogsaa vilde svare til de hyppigst circulerende fremmede af den Slags. Der var intet Hensyn at tage til Rigsbankpenge, thi de skulde jo ikke have tvungen Kurs, men mest benyttes i udenrigs Handel og kun udmøntes for at skaffe Møntinstituttet en fordelagtig Virksomhed. Den 9. August 1825 godkendte Kongen denne Udmøntning og den 3. Febr. 1827 udgik Plakat om disse Mønter[1]).

Dansk Enkelt og Dobb. Frd'or.

De tilsvarende Guldmønter i de tyske Nabolande hed *Pistoler*, dobbelte, enkelte og halve paa henholdsvis 10, 5 og $2^1/_2$ Thaler

[1]) R. A. l. c. 1825, Nr. 85, 213, 1827, Nr. 40; jfr. Num. Foren. Medl.-blad V, Nr. 10. J. Wilcke: Fra Mønten i Altona, p. 109 ff.

Guld, der nærmest svarede til en 12 Thaler Sølvfod. De udmøntedes $21^1/_2$ à $21^2/_3$ Karat fine, 35 à $35^1/_5$ eller $35^1/_6$ Stkr. enkelte Pistoler af Møntmarken, c. $39^1/_5$ Stkr. af Marken fin (233,855 gr. Guld). Mønterne benævntes ogsaa hyppigt efter Regenterne: Friederichd'orer, Georgd'orer, Wilhelmd'orer o. s. v. Den danske Frederiksd'ors Værdi i Rigsbankmønt kan sættes til c. $7^{17}/_{24}$ Rbdlr., men da den ikke havde tvungen Kurs, maatte den betragtes som en stemplet Guldbarre, indeholdende c. 5,95 gr. f. G., hvis Værdi i Rigsbankmønt maatte bero paa den daglige Børskurs. Dens Guldindhold stemte paa det nærmeste med et fransk 20 Frcs. Stk., en Louis- eller Napoleond'or.

Det var saaledes en højst international Mønt, her var Tale om, og den vandt hurtig stor Yndest og Udbredelse; Udmøntningerne blev meget betydelige, idet mange Bankierer og Storkøbmænd i Hamburg og Altona benyttede sig af Adgangen til at faa disse Mønter slagne paa Mønten i Altona hos den dygtige og akkurate Møntmester Freund, ja, en tysk Regering, den Lippe-Schaumburgske i Bückeburg, lod sine Georg Wilhelmd'or slaa hos Kammmerraaden. Freund nærede da ogsaa Haab om, at Udmøntningen, saalænge Bankierer og Vexellerer fandt den fordelagtig, vilde fortsættes; han ønskede derfor Præget forskønnet for ligeledes i den Henseende ikke at staa tilbage for de Fremmede, som ogsaa undertiden forandrede Præget, saaledes som Tilfældet var med de sachsiske og preussiske, hvis Reverssider var fordelagtigt forandret. Han foreslog, at der i Stedet for Værdi og Aarstal, som nu kun stod paa Reversen, skulde sættes det danske Vaaben. Dette godkendte Kongen den 15. Septbr. 1827[1]), og den 5. Januar 1828 udgik Bekendtgørelse herom. Det kneb for Bauert junr. der jo nu var blevet til Aars, at følge med. Hans Alder og svage Syn gjorde det rimeligt i Tide at se sig om efter en Stedfortræder. Alsing blev derfor sendt ud paa Studierejse til Møntværkstederne i Tyskland, medens Conradsen i København foreløbig maatte forsyne Mønten i Altona med de vigtigere Stempler, ikke blot fordi Bauert ikke var kendt med de nyeste Stempler til konkave Mønter, men ogsaa for at de to Møntsteders Mønter kunde blive saavidt mulig ens.

---

[1]) R. A. l. c. 1827 Nr. 335. 1829 Nr. 155.

Enkelt og Dobbelt dansk Pistol, Frd'or. 1828.

Al denne Virksomhed gik Kammerraad Freund til Hovedet, og paany vovede han sig frem „efter Skrabudvinkelen" overfor Kongen paa dennes Fødselsdag, 28. Januar 1830: „For at erfare, hvorledes Platina forholder sig under Prægning, har Møntmester Freund forsøgt at udpræge en Platinapenge med Adversstempel til de enkelte Frederikd'orer og et Reversstempel, hvorpaa staar det danske Vaaben oven over *PLATINA* og neden under 28. Januar 1830. Da Platinamynten i stor Mængde udpræges i Rusland og Adskillige vel kunde ønske at eje en Skuepenge af dette Metal, saa synes intet imod, at Møntmesteren erholder Tilladelse til at udpræge mod Godtgørelse til Mynten som for Guldmedaillers Udprægning Exemplarer af den ommeldte Skuepenge". Paa denne de deputeredes Forestilling resolverede Kongen den

Prøvemønt og Skuepenge af Platin, skaaret af F. Alsing.

16. Marts 1830 sit Bifald, dog at der ikke maatte udstedes nogensomhelst Plakat eller Bekendtgørelse herom[1]). Atter viste Kongen sin beskedne Skyhed for offentlig at gøres til Genstand for Hyldest og Smiger.

Imidlertid fortsattes Guldudmøntningerne paa Kraft. Fra 1. Februar 1827 til April 1835 var udslaaet 118.598 Stkr. enkelte og 757.079 Stkr. dobbelte Frederikd'or, ialt 1.632.756 danske Frederikd'or til en Værdi af ca. 13 Mill. Rbdlr. Der var næppe ved noget af Nabomøntværkstederne, Berlinermønten ikke undtaget — erklærer Freund ikke uden Selvfølelse — i samme Tid udpræget saa stor en Sum i Guld. „Strax efter at danske Frd'or i nogen betydelig Mængde kom i Omløb, have flere tyske Regeringer dels ved at forbedre Gehalten af deres Pistoler, dels ved at nedsætte Møntomkostningerne til 1/2 à 3/4 % samt ved at tilstaa portofri Indsendelse af Guld til Mynten søgt at skaffe deres Myntfabrikker mere Arbejde, dels ved at give deres Pistoler smukkere Præg troet at kunne henlede Publikums Opmærksomhed paa deres nyeste Guldmønter. Præget af vore dobbelte Frd'or udfordrer et svært Slag og som Følge deraf ofte nye Stempler, og saa staar det maaske noget tilbage for enkelte af de tyske Guldmønter." Freund foreslog derfor et nyt Præg, som Alsing skulde udføre, hvor de blanke Flader blev mindre; derved vilde Mønterne kunne fremkomme med et lettere Slag end det nu brugelige Præg behøvede. Ved en saadan Foranstaltning, mente Freund, vilde det tyske Publikums Interesse for de danske Frd'or forøges. Hvor stor denne Interesse har været, — udtaler de Finansdeputerede — beviser den hidtil ukendte Virksomhed, hvori Mønten i Altona ved Siden af betydelige Sølvudmøntninger i de sidst forløbne 8 Aar har været med Hensyn til denne af den nuværende virksomme og driftige Møntmester foranledigede Guldudmøntning. Ligesom Finansdeputationen derfor maatte erkende det for at være af Vigtighed at vedligeholde denne Interesse og den deraf følgende Virksomhed for Mønten, saaledes maatte man i Erkendelse af Kammerraad

[1]) R. A. I. c. 1830, Nr. 123, jfr. V. Bergsøe Danske Med. og Jetons. København 1893, p. 21, Nr. 108, hvor Bergsøe atter viser sin digteriske Evne til at omforme de tørre Fakta paa en mindre paalidelig Maade.

Freunds nøje Kundskab til *den tyske Møntcirculations Forhold* anbefale den af ham i Forslag bragte Forandring. Kongen godkendte 25. April 1835[1]) Forslaget, „dog at Vort Brystbillede paa de nye udføres efter Stemplerne til de ældre dobb. Frd'or." Den 21. Oktober 1836 udgik Bekg. om det ændrede Præg, hvorefter Skjoldet paa Rev. holdes af 2 Vildmænd under kgl. Krone og Hermelinskaabe. Saa blev Møntfladen da godt fyldt ud!

Dobbelt Frd'or 1836.

Af alt dette fremgaar, at de smukke store Guldmønter, der udgik fra Altona, i Virkeligheden — bortset fra Kongens Anvendelse af dem paa Rejser, som Gaver el. lign. — havde saare lidet med dansk Møntomsætning at gøre. De benyttedes i det tyske Marked hovedsagelig af hamburgske Købmænd. Den hele Virksomhed skyldtes fornemlig een Mand, den eminent dygtige Freund, der allerede som ung Svend havde vist sit Snille ved med faa og ringe Midler at modernisere de to Møntværksteder paa Kongsberg og i Altona.

Han indskrænkede imidlertid ingenlunde sit Initiativ til Frd'or. I Juli 1826 foreslog han ogsaa en Forandring af Præget paa Rigsbankdalerne: „Det lægger mulig Hindring i Vejen for disse Møntsorters udenlandske Brug, at deres Værdi ikkun er udtrykt ved Benævnelsen 1 Rbdlr., der egentlig er et alene for Danmark og Hertugdømmerne gieldende Betalingsmiddel og ikke som Specien betegner en næsten overalt kiendt og overalt gangbar Mynt. Naar derimod Rigsbankdalerens Forhold til Speciemynten tilligemed hiin Benævnelse angaves paa Rev. med Paaskrift $^1/_2$ SP., saa vilde uden Tvivl disse Penge som *Halvspecier* vinde samme Yndest i den udenlandske Circulation, som Specier nu have".

[1]) R. A. l. c. 1835 Nr. 218, 1836 II. Nr. 184.

Den 1. Aug. tiltraadte Kongen ogsaa dette Freunds Forslag, og den 18. Novbr. udgik Bekg. herom[1]). Hermed stemmer ogsaa Tilføjelsen 1831 paa 16 β: 1/12 Sp. i Henhold til Bekg. Nr. 28 12. April 1831.

1/2 Specien 1826 og 1/12 Sp. 1831.

Endnu en Mønt af væsentlig udenlandsk Tilsnit og Betydning fik Freund indført. Allerede i 1823 gjorde han opmærksom paa de Tab og Misligheder, som var en Følge af de mange i Hertugdømmerne circulerende Møntsorter udenfor den egentlige Rigsbankmønt, nemlig dels gammel dansk Kurant, dels fremmed Mønt; han foreslog derfor alle disse Møntsorter inddragne, indsmeltede og udmøntede i Rigsbankmønt[2]). Hvor maa han have struttet af Energi; i Forvejen havde han skaffet sig begge Hænder fulde med Udmøntning af Frd'orer og Specier; for ikke at gaa Glip af noget, vilde han nu ogsaa indsmelte al Hertugdømmernes gamle Kurant! Men desforuden ansaa han det for gunstigt baade for Circulationen og Møntindretningen, at det maatte tillades Private at faa udpræget paa Mønten i Altona nye *Zweidritler*, 2/3 Stkr. som en Møntsort, der i daglig Handel og Vandel var meget yndet. Angaaende det første Forslag, hvis Rigtighed

[1]) l. c. 1826 Nr. 276, 386. Fogtmans Reskriptsmlg. VII., 11, p. 235—6.
[2]) E. Collin: Om Rigsmønt og Courant Kbhvn. 1855. p. 19 ff.

Hannoversk $^2/_3$.

Lauenburgsk $^2/_3$. 1830.

Finansdeputationen fuldt erkendte, vilde den senere gøre Forestilling til Kongen, naar Sagen var nærmere oplyst og undersøgt. Om det andet Forslag, som Freund havde fornyet i Anledning af en Forespørgsel fra et hamburgsk Bankierhus om at faa $^2/_3$ Stkr. udmøntede paa den altonaske Mønt, oplyste Finansdeputationen overfor Kongen, at af de tyske $^2/_3$ Stkr. droges stadig betydelige Summer ind i Hertugdømmerne, medens de bedre Mønter, *Specier* og *Rigsbankdalere*, gik ud over Grænserne og enten forbleve i Omløb eller naar det convenerede Vedkommende *indsmeltedes for at lægges i Banken* (ɔ: Hamburgs), hvorimod de førstnævnte, hvoraf der gaves mange gamle og forslidte Sorter, som vare for slette til at indsmeltes, forbleve i den indenlandske Circulation. Blandt $^2/_3$ Thlr. fandtes derhos mange falske, der skjulte sig under de meget forskellige og ufuldkomne Præg. Ønskeligt var det altsaa at faa disse fremmede $^2/_3$ Thlr. snarest ud af Omløbet. Det kunde kun ske ved at sætte en egen ny og forsvarlig udmøntet Sort i Stedet. — Den gode Freund og de Finansdeputerede var helt uforbederlige Optimister i deres Bestræbelser for at faa den ny Udmøntning i Gang! — Naturlig-

vis var der ogsaa gode Stkr. mellem de fremmede, men ved et Circulære at vælge og vrage mellem disse vilde være forbundet med Vanskeligheder og Ulemper. — Ja, unægteligt. Hvilken Nabo vilde ikke blive højst pikeret ved at faa sine Mønter diskvalificerede. — Skulde de nye Mønter kunne træde i Stedet for de hidtil gængse, maatte de efter D'Hrr. Optimisters Anskuelse udmøntes som de bedste, nemlig efter Leipziger Fod 18 Stkr. af ℔ fin (altsaa efter 12 Thlr.-Fod), hvert Stk. = 1 Rbdlr. $2^2/_3$ β ($30^5/_6$ l. β), men Mand og Mand imellem maatte de gaa for 1 Rbdlr. 3 β = 31 l. β og modtages saaledes i alle offentlige Kasser; blev det da tillige bestemt, at selv de bedste fremmede Stkr. kun som hidtil modtoges for 1 Rbdlr. (30 l. β), saa vilde de efterhaanden forsvinde af Omløbet. — Heri havde de Finansdeputerede utvivlsomt Ret. Kun ved en saadan mindre Depreciering af de fremmede Zweidritler kunde man gøre sig Haab om ikke at faa sin Optimisme gjort aldeles til Skamme.

Saa gavnlig denne Foranstaltning efter Møntmester Freunds Beretning vilde være baade for de daglige Omsætninger og tillige for at holde den altonaske Mønt i Aande (!), saa burde *denne ny Mønt* efter Freunds Formening dog *aldeles ikke betragtes som nogen egentlig dansk Mønt, da den ikke passede til vort Møntsystem, og fordi den, hvis den fik Lighed med vore Mønter, saa vilde bidrage til, at Kongerigets og Hertugdømmernes Mønter vilde faa et nyt Stød til at fjerne sig fra hinanden.* Hans Forslag gik derfor ud paa, at Tilladelse *til Udprægning af denne gængse tyske Møntsort kunde gives med fortrinligt Hensyn paa Circulationen i Hertugdømmet Lauenburg, hvor Rigsbankmønten ikke er indført, men alle Udbetalinger og Beregninger sker i Kurant, og hvor* $^2/_3$ *Stkr. i stor Mængde circulerer*[1]).

Den 29. Maj 1829 bifaldt Kongen Forslaget, og den 20. April 1830 udstedtes Bekg. Nr. 51, hvorefter der „mit vorzüglicher Rücksicht auf den Geldumlauf im Herzogthum Lauenburg" udmøntedes 12-lødige Zweidritler, 18 Stkr. ℔ f. S.

Til yderligere Støtte i Konkurrencen med de udenlandske Møntværksteder og til Opmuntring af Fremmedes Benyttelse af de danske, særlig Mønten i Altona, gik man ogsaa til en Nedsættelse af Møntningsomkostningerne til samme Størrelse

[1]) R. A. l. c., Nr. 230.

som i Hamburg, nemlig 2‰. Man vilde derved ogsaa undgaa, at københavnske Handlende og Vexellerere sendte deres Sølv til Indsmeltning i Hamburg. Efter det svenske Pengevæsens ny Indretning[1]), hvorefter man i Banken i Stockholm kunde erholde Specier til en fast Kurs af 128 β sv. Banco pr. 3 ℔ hamburgsk Banco, udtoges meget Sølv af Banken og sendtes til Udlandet som Remisser, hvoraf igen en Del sendtes til København til Dækning for indkøbte Varer. Det var derfor ønskeligt, at Indsmeltningen af dette fra Sverige kommende Sølv fandt Sted her i Landet paa den billigste og bekvemmeste Maade[2]).

Stødet til den anden ovenfor omtalte Reform, Afløsningen af den udenlandske, særlig i Hertugdømmerne kurserende fremmede Skillemønt, med dansk, kom i første Omgang langvejs fra, nemlig fra *Island*, der led under stor Mangel paa Skillemønt. Da man ved Frdg. 30. Marts 1836 ordnede Pengevæsenet paa den fjerne Ø, stillede man i Frdg.s § 7 i Udsigt at lade Skillemønt udmønte til Afløsning af den Kurantmønt, som man ønskede fjernet fra Omløbet. „Saa nødvendigt saadan Skillemønt maatte være for Orden og Fasthed i Pengecirculation en paa Island, saa lidet hensigtsmæssigt vilde det efter Finansdeputationens Skøn være, om denne Skillemønt skulde betragtes som udpræget udelukkende for Island. Tværtimod kunde den slutte sig til den hele Række af Rigsbankpenge rede Sølv:

2	Rbdlr.		=	1	Specie	=	1	R.	24	β Kurant
1	—	32 β	=	2/3	—	=	80	-	—	
1	—		=	1/2	—	=	60	-	—	
		64 -	=	1/3	--	=	40	-	—	
		38 2/5 -	=	1 gl. Rigsort		=	24	-	—	
		32 -	=				20	-	—	
		24 -	=			=	15	-	—	
		16 -	=				10	-	—	
		8 -	=				5	-	—	

og følgelig anvendes saavel i Danmark som i Hertugdømmerne. Med Hensyn til disse sidste, hvor Regning efter Kurant endnu er almindeligst, vil der foruden anførte Pengesorter ikke gives

[1]) Num. Medd. Stockholm 1918. K. A. Wallroth. l. c. p. 141, 163.
[2]) R. A. l. c. 1835, I, Nr. 135. Forest. 6. Resl. 8. Marts 1835.

nogen Mønt, som uden Brøk kan gaa baade i Kurant, Specie og Rigsbankdaler Regning, nemlig:

4 Rb. β = $2^1/_2$ β Kurant
3 — = $1^7/_8$ - —
2 — = $1^1/_4$ - —

Da af disse 3 Sorter 3 β paa en Ubetydelighed nær nærmer sig Styveren og det af Mange anføres som Grund til, at fremmed slet Skillemønt oversvømmer Hertugdømmerne, at man mangler indenlandsk, saa formener vi, at man kunde til et *Forsøg* lade udmynte af alle 3 Sorter tilsammen en Sum af c. 10.000 Rbdlr. og i Kundgørelsen anføre, at denne nye Skillemynt, der skulde gaa og gælde i alle Sølvbetalinger, dog at ingen var pligtig deraf at modtage mere end efter Frdg. 31. Juli 1818, nemlig 16 β ad Gangen, var udpræget fornemligen med Hensyn til Pengeomløbet paa Island(!)." Efter nogle Beregninger over Bekostninger m. v. kom man til det Resultat, at den ny Skillemønt skulde udmøntes 21 Rbdlr. ℔ f. S., hvorved Forskellen mellem Skillemønt og større Mønt end ikke blev saa stor som i Preussen, hvor man nu med en Hovedmønt af 21 Gyldenfod (14 Thlr.fod) havde Skillemønt til 24 fl. pr. ℔ f. S. Udmøntningen blev da følgende:

2 β til 3 Lod 6 Gren 210 Stk. eller $4^6/_{16}$ Rbdlr. ℔ br., 1.008 Stkr. (21 Rbdlr.) ℔ f.

3 β til 3 Lod 12 Gren 154 Stk. eller $4^{13}/_{16}$ Rbdlr. ℔ br., 672 Stkr. (21 Rbdlr.) ℔ f.

4 β til 4 Lod 126 Stk. eller $5^1/_{16}$ Rbdlr. ℔ br., 504 Stkr. (21 Rbdlr.) ℔ f.

4, 3 og 2 Rb. β 1836.

Dette bifaldt Kongen 1. Juni 1836, og efter at de 10.000 Rbdlr. var udmøntet i Altona, udstedtes Bekg. om de nye Mønter den 9. Septbr. 1836, kun med den Modifikation, at man var pligtig at modtage 32 β i Stedet for 16 β ad Gangen i denne Skillemønt[1]).

Med Kundgørelsen af 9. Septbr. 1836 var man midt inde i et af Tidens store Stridsspørgsmaal mellem Danske og Slesvig-Holstenere, nemlig Ophævelsen af Rigsbankmønten og Genindførelse af Kurantmønten i Hertugdømmerne, der har givet sig Udslag i talrige Stridsskrifter og Afhandlinger[2]), og som ogsaa allerede spores i foranstaaende Aktstykker. I Betænkningen om den lauenburgske $^2/_3$ forvarer Freund sig udtrykkeligt imod, at denne skulde bidrage til at fjærne de 2 Landsdeles Mønter fra hinanden. Ved Indførelsen af 2, 3 og 4 Rb. β i Hertugdømmerne skyder Regeringen sig ind under, at det fornemlig var Hensynet til Island, der tilsagde disse Stkr.s Udmøntning, skønt man tydelig mærker den Glæde ved at benytte dette Skalkeskjul til at liste disse Rigsbankskillemønter ind i Hertugdømmerne.

Man høstede nu Følgerne af Schimmelmanns Svaghed under Pengereformen i 1813. I Stedet for klart og tydeligt at genindføre Speciemønten, hvorved Slesvig-Holstenerne næppe vilde have faaet saa stærk Vind i Sejlene som nu, hvor de kunde gøre gældende, at Rigsbankdaleren med Underafdelinger var en helt ny Mønt, foretrak Schimmelmann dengang den mindre Mønt, i hvilken Devalvationen af Kurantsedler ikke kom til at tage sig saa grel ud som i Speciemønt.

Møntforholdene i Hertugdømmerne var kaotiske, og Kongen havde i Rescripter 13. April 1824, 11. April 1833, 13. Maj

---

[1]) l. c. 1836 I. Nr. 263, 1836 II. Nr. 117.

[2]) Særlig fremhæves fra tysk Side: Obergerichts-Advocat Löck: Die neuen Vier und Zwei Reichsbank Schillingstücke. Itzehoe Wochenblatt Nr. 299: Jahrg. 1836; J. C. Ravit: Ueber unsere Münzzustände, Kiel 1848; fra dansk Side: Aug. Flor: Munz-Zustände, Altona 1838, senere M. L. Nathanson: Danmarks National- og Statshusholdning; Kbhvn. 1844 p. 261 ff., s. F. Om Mynt- og Bankvæsen. Kbhvn. 1861 p. 73 ff.; E. Collin: Om Rigsmønt og Courant. Kbhvn. 1855 p. 19 ff.; Om Hertugdømmernes Forhold til Nationalbanken i København. Kbhvn. 1844.

og 8. August 1837 anmodet de Finansdeputerede om Erklæring og Forslag om, hvorledes den uheldige Tilstand kunde afhjælpes. At han ingen erholdt, viser de store Vanskeligheder, Sagen frembød. De førnævnte Rykkerreskripter er under Sagens Udvikling for Milepæle at regne, thi ved de anførte Aarstal foreligger Indstillinger, Forslag og Erklæringer fra forskellige om Sagens Ordning.

I 1837 modnedes Striden saavidt, at der til Kongen indkom direkte Henvendelser om Rigsbankmøntens Afskaffelse i Hertugdømmerne fra de slesvig-holstenske Stænderforsamlinger, der hævdede, *at* Befolkningen stadig regnede i Kurant og ikke forstod Regningen i Rigsbankmønt, *at* der derved opstod Mistro til Embedsmændene — hvoraf enkelte havde misbrugt denne Ukendskab — naar de omregnede de modtagne Kurantpenge i Rigsmøntbetalinger til det offentlige, og *at* ved Genindførelsen af Sølvmønt efter Frdg. 30. Juli 1813, -- hvori den holstenske Stænderforsamling med Tak saa Opfyldelsen af gamle „verbriefter Bestimmungen" — var den tidligere Forskel i Hertugdømmernes og Kongerigets Pengevæsen alligevel genindtraadt, saaledes at Rigsbankpenge kun var „ein fingierte Münze" og dennes Ophævelse kun Fjærnelsen af en Form, der var til „algemeine Belästigung" og uden Skade kunde forsvinde.

De Finansdeputerede gjorde heroverfor opmærksom paa, at Kuranten i Virkeligheden var til Skade ikke blot for de offentlige Kasser, men ogsaa for de Private, idet den bestod af en Masse gamle slidte danske og fremmede Mønter af højst forskellig Møntfod, som burde afløses af ny bedre Mønt. Efter Indførelsen af den preussiske 14 Thlr.-Fod i Nabolandene, strømmede der i Massevis alle mulige forskellige saakaldte „Nye Zweidritler og Dritler" (N. $^2/_3$ og N. $^1/_3$) ind over Landegrænsen og maatte med Tab igen afsættes paa Børsen i Hamburg. Finansdeputationen mente, at fik man blot god Rigsbankmønt udmøntet og spredt i Landet i større Omfang, hvad ikke hidtil var sket, idet Udmøntningen i 1836 af 2, 3 og 4 Rb. β kun var ganske ringe, vilde Ukendskaben og Utilfredsheden forsvinde, thi det kunde da ikke være sværere at forstaa at regne med 1 Rbdlr. à 6 ℔ à 16 β end med 1 Rdlr. Kurant à 6 ℔ à 16 β; men Slesvig-Holstenerne havde haabet paa at undgaa Besværet med Over-

gangen fra den ene Møntregning til den anden og for dette Haab haft nogen Støtte i de hidtidige Regeringers Indolens og Passivitet over for Kurantmøntens Regime i Hertugdømmerne. Ikke heller kunde det naturligvis bestrides, at den strikte Indførelse af Rigsbankpenge vilde medføre en Omvæltning, der berørte alle Klasser, fornemlig Arbejderne. Nu var alle Lønninger faldet i et fast Leje i Kurant. Det var ikke sikkert, at Arbejderen kunde faa den samme Løn i Rigsbankpenge og de samme Levnedsmidler for den samme Pris i Rb. β som hidtil i K. β. Den foreløbige Usikkerhed i alle Priser, som Regning i Rigsbankpenge vilde medføre, vilde skabe en Tendens hos Løngiveren til ved Omregningen at knappe af paa Lønnen, ɔ: skære Brøkerne væk til sin Fordel, samt hos den Handlende til at forhøje Priserne ɔ: øge Brøkerne til hele Rb. β ved Beregningen af, hvad han skulde have for sine Varer.

Holstenerne frygtede dernæst en Standsning i deres Handel med Hansestæderne, hvor der regnedes med Kurant, og de paastod, at de havde Brev paa at nyde samme Mønt som Lübeck og Hamburg brugte. De henviste i saa Henseende til deres Paladium i alle Tvistigheder med Danmark, Christian I's „Privilegien vom Sonntage nach Palmarium Anno 1460", der ogsaa maatte holde for i denne Sag. I disse findes nemlig følgende Passus: „auch sollen Wir und unsere Nachkommen in diesen Landen keine Münze anordnen ausser solche als zu Lübeck und Hamburg gäng und gebe ist". Men at tage Mønt som Møntfod — mente de Finansdeputerede — stemte ikke med Datidens Sprogbrug. Det var uforenelig med en under selvstændig Regering staaende Landsdel, om den paa dette Omraade skulde være bragt i et fortsat Afhængighedsforhold af Lübeck og Hamburg. Ordene var heller ikke forstaaet saaledes i Møntedikt af 1617[1]) og i en Række Frdgr. 1616—1788, idet der ved disse var indført Mønter, der ikke var gængse i Hansestæderne, men senere havde vundet Indpas dèr. — Naar Regeringen vilde fortolke Ordene paa denne Maade, ydede disse rigtignok saare ringe Garanti for Hertugdømmernes Beboere, men paa den anden Side havde den utvivlsomt ubetinget Ret i, at dette gamle Privilegium ikke

[1]) J. Wilcke: Chr. IV. Møntpolitik 1588—1625. Kbhvn. 1919. p. 123, 135, 172, jfr. E. Collin l. c., Bilag Nr. 2.

kunde binde Regeringen til at følge Hamburg i tykt og tyndt! Hvad en gros Handelen med Hamburg m. v. angik, havde Regeringen ogsaa Ret i, at Rigsbankmønten ingenlunde kunde være nogen Hindring, da den var en utvivlsom Speciefod og 1 β Banco var nøjagtig lig 4 Rb. β, hvad alle vidste i Nabolandene. I Detailhandelen drejede det sig kun om det Hamburg nærmest liggende Opland, men ingen Bonde vilde i Hamburg ved Salg modtage Rigsbankmønt for højt eller ved Køb udgive den for lavt. Derhos var der saa mange Konkurrenter i denne store By, at der næppe var nogen Fare for, at Holstenere skulde blive forfordelt. Naar Holstenerne nu vilde have Mønten forandret, tog de efter Regeringens Skøn mere Hensyn til deres provinsielle Forhold end til Forbindelsen med de danske Lande og Statens Interesse i et ensartet Møntvæsen for alle Landsdele, hvad Kongen selv havde stillet i Spidsen for Frdg. 5. Januar 1813. Indførtes nu Kurantregning i Hertugdømmerne, blev der igen Forskel mellem Landene. Nu var der ingen Forskel i Regningsenhed, kun i Betalingsmidlerne, idet man i Hertugdømmerne efter Frdg. 30. Juli 1813 brugte Sølv, i Danmark Sedler, der nu snart var indløselige med Sølv. Man skulde blot bringe tilstrækkelig mange 4, 3, 2 og 1 Rb. β i Omløb og beregne alle Skatter, Told og Afgifter i Rigsbankmønt, saa vilde Ondet efterhaanden fortage sig. Finansdeputationen foreslog derfor den 26. Oktober 1837 Kongen at afslaa Stændernes Petition. Kongen resolverede: Omendskønt Vi af alm. Statsinteresse ikke finder Os bevæget til at erstatte Rigsbankmønt i Hertugdømmerne med slesvig-holstensk Kurant, saa vil Vi træffe Foranstaltning til at lette Indbyggerne i Hertugdømmerne mest mulig Brugen af Rigsbankmønt[1]). Dette sidste Tilsagn skulde komme til at berede Regeringen betydelige Vanskeligheder.

Til at begynde med fik man Kongens Tilslutning til Udstedelsen af et nyt og skærpet Forbud mod Modtagelsen af fremmed udenlandsk Skillemønt[2]).

Til Kongen indkom forskellige Forslag til Opnaaelse af Overensstemmelse i Landsdelenes Mønter, bl. a. fra den i disse Sager

[1]) R. A. l. c. 1837, II, Nr. 210.

[2]) R. A. l. c. 1839, I, Nr. 55. Forest. 22, Resl. 26. Januar 1839, Bek. 1. Februar 1839.

i høj Grad sagkyndige Jonas Collin. Finansminister Moltke indhentede Oplysninger og Erklæringer bl. a. fra Deputeret i Rentekammeret Grev C. Moltke, holstensk Amtmand, Kammerherre Rosen og fra Nationalbanken. Samtidig bombarderede Holstenernes Provinsialstænder Kongen med nye Protester[1]), der ikke saa meget gik løs paa selve Møntfoden, der erkendtes at være Specien, som paa Beregningen, der med de hidtil circulerende Mønter var ganske umulig. I øvrigt gentog de alle de tidligere anførte Argumenter.

Grev C. Moltke havde egentlig intet andet Bodemiddel at byde paa end Udmøntning af en Mængde Rigsbankskillemønt, der i Præget tillige skulde indeholde en Angivelse af Værdien i Kurant, hvorhos han foreslog al Brøkdeling hævet ved Bortkastning af Brøker under $^1/_2$ β og Forhøjelse af Brøker over denne Værdi til 1 β.

Amtmand Rosen, der tiltraadte Moltkes Forslag, tilføjede, at højere Statshensyn forbød Genindførelsen af Kurant, thi dersom Enheden i Pengevæsenet hævedes, stod ogsaa Finansernes og Statens Enhed i det Hele i Fare. Det vilde være i høj Grad farligt, om Regeringen gav efter. Viste det sig, at det var dens alvorlige Hensigt at opretholde Rigsbankmønten, vilde mange gaa over paa dens Parti og sluttelig erkende, at Rigsbankpenge var gode Speciepenge.

Collin hævdede, at Regeringen ikke skulde erklære sig for eller imod noget Parti, men baade i Kongeriget og Hertugdømmerne afskaffe Benævnelsen Rigsbankpenge, der var Hertugdømmernes Indbyggere saa stærkt imod, og som efter Rigsbankens Overgang til Nationalbank heller ikke mere passede, og i Stedet genindføre Specien, som her og i de tyske Lande i Aarhundreder var kendt.

Endelig var der dem, som raadede til Indførelsen af et helt nyt Møntsystem over det hele, nemlig *Decimalregningen*, hvorefter Specien skulde inddeles i 100 β.

Naar man betragter de forskellige Forslag, vil man være tilbøjelig til at mene, at den gamle prøvede Embedsmand og Finansexpert, Jonas Collin — saavidt man nu bagefter kan bedømme Datidens indviklede og vanskelige Forhold — vistnok

[1]) l. c. 1839, I, Nr. 51 a, 1840 Nr. 251 b, 1841 Nr. 139.

var inde paa det rette, idet han vilde bortrydde hele Møntvirvaret ved at genindføre Specien, men det er dog tvivlsomt, om netop denne Mønt var den rigtige, thi det frembyder alletider uoverstigelige Vanskeligheder at gaa tilbage fra en mindre til en større Møntenhed. De, der vilde dele Møntenheden i 100, besad i Virkeligheden den moderne Tankegang, der havde Fremtiden for sig, men mærkeligt er det, at ingen satte denne Tanke i Forbindelse med Rigsbankdaleren. Var denne bleven delt i 100 β — hvortil de kurserende Rb. β nok stadig kunde være benyttede, selv om der ved Siden af var udsendt nye Stykker paa 10,25 og 50 β — er det dog et Spørgsmaal, om denne praktiske Inddeling ikke tilslut havde overvundet Slesvig-Holstenernes Modstand[1]). Det blev dog ingen af disse Veje, man gik, men i Virkeligheden en lille Kobbermønt, 1/5 *Rb. β eller Pfennig*, som kom til at danne Løsningen. Parturiunt montes nascetur ridiculus mus!

1/5 Rb. β eller Pfennig af Kobber.
Et Minde om Møntvanskelighederne i Holsten.

Finansminister, Grev A. V. Moltke, kasserede nemlig alle de førnævnte Forslag helt eller delvis. Som alletider, naar man ikke vil være konsekvent, men foretrække et billigere Kompromis, var han fuld af Betænkeligheder, navnlig over Collins Forslag, der efter hans Mening vilde føre for pludseligt til Maalet! Det var muligt, at Hertugdømmerne hellere gik med til Specier end til Rigsbankpenge, til hvilke knyttede sig ubehagelige Erindringer, men især Hensynet til Kongeriget talte imod Specier. Det var næppe raadeligt nu, da Møntvæsenet her havde opnaaet Fasthed, at gøre Forandring. Banken kunde ogsaa anse en saadan for et Indgreb i dens Octroi. Vilde en Nedsættelse

[1]) Af tidligere Erklæringer i Møntstriden skal nævnes Konferensraad Donners, Etatsraad Feldmanns og Kansler Spies Forslag. Ogsaa Gehejmekonferensraad v. Essen og Møntrevisor, Etatsraad og Bankdirektør Jacob Thomsen havde udtalt sig om Sagen, uden at der dog i alle disse Betænkninger var fremsat noget væsentlig nyt eller originalt til Løsning af Spørgsmaalet.

af alle Gager til det halve være gennemførlig? Inddragning af al den gamle Mønt vilde i hvert Fald blive meget bekostelig. At inddele Rbdlr. i 60 eller 30 β vilde skabe Forvirring og ikke forhindre Holstenerne i at regne med Kurant. At inddele Specien i 100 β vilde ikke fjærne Brøker i Forholdet til nævnte Møntregning. End ikke $^2/_3$ og $^1/_3$ Specier kunde forblive i Omløb, da de vilde komme til at gælde $66^2/_3$ og $33^1/_3$ β, og 1 β slesv.-holst. Kurant vilde komme til at svare til $1^2/_3$ β Sp. Ogsaa ved Indførelsen af dette System vilde Bekostningerne blive meget store.

Hovedsagen var, at der i de 27 Aar Rigsbankmønt havde været gældende, ikke var sat tilstrækkelig Smaamønt i Omløb. Efter 1838 stod Sedler lige med Sølv, og der kunde nu med god Grund tages fat paa en omfattende Skillemøntsudmøntning. Som man i Danmark havde vænnet sig til at forstaa $^1/_6$, $^1/_{12}$ og $^1/_{24}$ Sp., der i deres Præg tillige bar Indskriften 10, 5 og $2^1/_2$ β K., som 32, 16 og 8 Rb. β, maatte man i Hertugdømmerne kunne vænnne sig til det modsatte, at 32, 16 og 8 Rb. β, der tillige fik et Paalydende af 10, 5 og $2^1/_2$ β K., i daglig Handel og Vandel gjaldt disse sidste Kurantbeløb.

Men til fuld Skadesløsholdelse for Hertugdømmerne maatte $^1/_5$ Rb. β til, thi først da kunde Kurantpenge nøjagtig omvexles med Rigsbankpenge. — Det var den gamle Finansministers store Kongstanke! En 2 à 3000 Stkr. $^1/_5$ Rb. β til 320 Stkr. pr. ℔ Kobber, altsaa c. 1 à $1^1/_2$ Mill. Stkr., vilde afhjælpe den ganske Kalamitet! Det var ganske vist ikke venteligt — mente Grev Moltke — at disse „Rigsbankpfennige" vilde blive synderlig agtede paa Grund af deres ringe Værdi, men naar det blandt Ankeposterne over Rigsbankpengenes Indførelse idelig hørtes, at forskellige Afgifter blev forhøjede for Hertugdømmerne ved, at Kurant og Rb. β ikke kunde udlignes mod hverandre, da maatte denne Besværing aldeles bortfalde ved Rbpf.s Indførelse, eftersom der da nøjagtigen kunde tilbagegives Yderne, hvad de i Kurant maatte erlægge for meget; 5 Stkr. paa 1 Rb. β og 16 Stkr. paa 1 K. β vilde gøre Forholdet mellem Rb. β og K. β lettere at opfatte (!?). *Derved kunde det Løfte anses løst, som ved de kgl. Kundgørelser i 1837—38 blev givet Stænderne om Lettelse i Beregningen af Rigsbankpenge og om Betryggelse af Undersaatternes Interesser.*

Til Fortrolighed med Rb.penge vilde det bidrage, naar Nationalbanken fik de ved kgl. Resl. 11. Juli 1840 bevilgede Filialinstituter i Hamborg og Rendsborg i Gang. Naar Sølv blev udelukkende Omsætningsmiddel i Danmark, og det da klarligen viste sig, at Pengevæsenet var bedre ordnet i Kongeriget end i Hertugdømmerne, vilde de selv føle Trang til at faa det paa lige Maade ordnet hos dem. Det, som foruden den forskellige Møntfod havde medvirket til, at Sølvcirculationen i Danmark ikke havde taget den skadelige Vending som i Hertugdømmerne, hvor endog *store Udbetalinger skete i Kurant* β *og anden Smaamønt, som, da Tælling vilde blive alt for besværlig, gik fra Haand til Haand i forseglede Poser og Tutter* (en pudsig Konsekvens af Slesvig-Holstenernes *Krav om Sølvcirculation i 1813)*, var Frdg. 31. Juli 1818, hvorefter ingen i Danmark var pligtig at modtage mere end 3 Rbdlr. i Smaamønt. En lignende Bestemmelse fandtes ikke i Hertugdømmerne, blev eller kunde i hvert Fald ikke overholdes, naturligvis fordi man dér havde bandlyst Sedlerne og ikke havde tilstrækkelig grov Sølvmønt til store Betalinger i den Sølvcirculation(!), man selv havde gennemtvunget.

Finansministerens Forslag gik da ud paa, *at* fastholde Afslaget paa Slesvig-Holstenernes Krav om Rigsbankmøntens Afskaffelse, *at* præge Smaamønt med dobbelt Værdiangivelse i Præget, *at* anmode Nationalbanken om at bekoste Udmøntningen af 32, 16 og 8 Rb. β, *at* udstede Bekg. om de nye Mønter og *at* beregne alle Skatter, Taxter og Afgifter uden Forhøjelse af Brøker. Naar Grev Moltke bl. a. foreslog Nationalbankens Deltagelse i Udgifterne, var det, fordi han med Føje kunde henpege paa, at Banken havde faaet fuld Valuta fra Hertugdømmerne for Bankhæftelsen, og at disse derfor ikke — fordi de iøvrigt havde sagt sig løs fra Banken — havde tabt Kravet paa, at Banken deltog i Møntforbedringen dér, ligesom Banken heller ikke selv kunde være tjent med at faa sine Operationer indskrænket til Kongeriget alene.

Kongen godkendte 4. Juni 1841 Finansministerens Propositioner[1]) idet han virkede mæglende og udjævnende over for de forskellige Anskuelser. Han mente ikke man for Theo-

[1]) R. A. l. c. 1841 Nr. 139.

riers Skyld skulde udfordre den offentlige Mening i Hertugdømmerne der dér var forholdsvis gunstig. Derfor var han navnlig Talsmand for at udmønte Stkr. med begge Møntbenævnelser, hvad Finanserne egentlig havde næret Betænkeligheder ved at tilraade. I August forelagde Medaillør Krohn Forslag til Præget paa de mange forskellige Mønter, der nu skulde præges. Herefter skulde Kobbermønterne ligesom Sølvmønterne bære et stort Vaabenskjold paa Reversen[1]), men Møntmester Svendsen gjorde opmærksom paa, at Kobber 2, 1, 1/2 og 1/5 β derved

Krohns Forslag til Kobber 1 β.

vilde erholde en Lighed med Sølvmønterne, der kunde give Anledning til Bedrageri, idet Kobbermønterne med de nuværende tekniske Metoder let ad galvanisk Vej kunde forsølves og udgives som Sølvmønter. Han anførte som et Exempel, at man i Bremen af denne Grund havde maattet indkalde en Mængde ganske ny Mønt. Krohn foreslog derefter Kobbermønten forsynet med Krone, Scepter og Sværd; dette godkendtes, dog med den mærkelige Tilføjelse, at 1/5 Rb. β, hvoraf en Del allerede var udmøntet og sat i Omløb, skulde beholde det engang projekterede Præg, hvad imidlertid ikke fremgaar af de til Eftertiden overgivne Exemplarer[2]).

Medaillør Krohn foreslog dernæst Mønterne forsynede med *Møntmærker*. Paa Københavns Mønt var tidligere anvendt ▽, ved Altona Mønt var ikke benyttet saadant Mærke. I tidligere Tid, da Møntmestrene var en Slags private Entreprenører eller Fabrikanter, som forskaffede sig Stempler fra forskellig Side og Møntstemplerne som rent Haandarbejde aldrig blev ens, kunde

[1]) l. c. Nr. 159, 23 (28) August 1841, jfv. E. Collin: Om Rigsmønt og Courant p. 29 ff.

[2]) l. c. 1842 Nr. 128, 17 (19) Maj 1842, og Nr. 145, 31. Maj (3. Juni) 1842.

man ikke kende Møntværkstedernes Mønter, og man paalagde derfor Møntmestrene at garantere for deres Mønter ved at forsyne dem med deres Navnebogstaver og et Møntmærke, der viste, hvorfra de enkelte Stkr. stammede. Krohn og Freund tænkte sig nu anvendt ▽ for København og Altonas Vaaben, 3 Taarne, eller Glückstadts gamle Mærke, et Nældeblad, eventuelt en kronet Svane, der var Vaaben for Landskabet Stormarn, hvori Altona var beliggende, som Møntmærke for Altona Mønt. Kongen bestemte den 25. Oktober 1841 Krone som Mærke for København og Rigsæble for Altona[1]).

Da Udmøntningen var noget fremskredet, resolverede Kongen 16. Decbr. 1841, at Bekg. om de nye Mønter kunde udstedes, og 2 Dage efter udkom Finansdeputationens Bekg. herom paa dansk og tysk. Der udgaves Specier, Rbdlr., 32, 16 og 8 Rb. β som Hovedmønt og 4 og 3 β af Sølv, samt 2, 1 og $^1/_2$ β af Kobber som Skillemønt; Rbdlr., 32, 16, 8 og 4 β skulde tillige bære Indskrift 30, 10, 5, $2^1/_2$ og $1^1/_4$ Schilling; de fire første udmøntedes til $18^1/_2$ Rbdlr., 4 og 3 β til 21 Rbdlr. af ℳ f., den første 14 l., 32 β 11 l., 16 β 8 l., 8 β 6 l., 4 β 4 l. og 3 β $3^2/_3$ lødig; Kobbermønterne sloges henholdsvis 32, 64 og 128 Stkr. af 1 ℔ Kobber. Foruden fornævnte Myntsorter skulde for at lette Benyttelsen af Rigsbankpenge ved Courantbetalinger udpræges Penninge eller $^1/_5$ Rb. β af Kobber, af hvilke 320 Stkr. gik paa 1 ℔ Cølnsk Vægt. Alle Mønterne skulde selvfølgelig modtages i de kgl. Kasser og Mand og Mand imellem, dog at ingen var forpligtet til at modtage mere end 3 Rbdlr. i 16 og 8 Rb. β, 16 Rb. β i 4, 3, 2, 1 og $^1/_2$ Rb. β samt 4 Stkr. $^1/_5$ Rb. β ad Gangen.

Samtidig hjemsøgtes Hertugdømmerne af en sand Regn af Møntedikter, Bekendtgørelser, Patenter og Circulærer — med tilhørende omstændelige Tabeller over Rigsbankmøntens Omsætning i Kurantmønt og omvendt —, om Post- og Toldtaxter, Kassebogholderiets Indretning med Kurantmøntens Opførelse indenfor Linien, om Skoleundervisning i Tabellernes Forstaaelse, om Skatter og Afgifters Beregning, om 1 slesv.-holst. Sechslings Værdi af $1^3/_5$ Rb. β, 1 Dreilings Værdi af $^4/_5$ Rb. β og 1 β Kurant som $3^1/_5$ Rb. β m. m.[2]). I al Stilhed inddrog Finanserne i disse

[1]) l. c. 1841, Nr. 237.

[2]) Circ. Nr. 29 af 11. Febr., Nr. 33 af 19. Febr., Nr. 45 af 1. Marts,

Aar tillige en Mængde Kurantmønt af Omsætningen og lod den indsmelte paa Mønten i Altona. Det hele System skulde afsluttes med en Hovedbekg. om Møntvæsenet i Hertugdømmerne, hvortil Udkast forelagdes Stænderne[1]).

Havde man troet, at de foran skildrede „epokegørende" Forslag vilde blidne Holstenernes Følelser og Stemninger overfor Rigsbankmønten, blev man i høj Grad skuffet i sine Forventninger. Medens Regeringen ønskede endelig at udelukke al fremmed Mønt, at fastslaa den gangbare Mønts Værdi og begrænse Smaamøntens Modtagelse til den rene Detailhandel, besvarede Stænderne i Hertugdømmerne dette Forslag med en fornyet Anmodning om Rigsbankmøntens Ophævelse. I hvert Fald ønskede man Landet forskaanet for Mønter, i hvilke Ku-

Chr. VIIIs mindre Sølvmønt.

Nr. 53 af 8. Marts, Nr. 69 af 6. April, Nr. 80 af 30. April, Nr. 86 af 7. Maj, Nr. 102 af 4. Juni, Nr. 109 af 14. Juni, Nr. 110 af s. D., Nr. 111 af s. D., Nr. 115 af 21. Juni, Nr. 120 af 28. Juni og Nr. 175 2. August 1842, jfr. R. A. l. c. 1842, Nr. 14, 20. (22.) Januar 1842.

[1]) R. A. l. c. 1842, Nr. 171 b, 21. (25.) Juni 1842.

Chr. VIIIs 2, 1 og $^1/_2$ β Kobber.

rantmønten ikke gik op; mellem Private skulde baade inden- og udenlandske Mønter være tilladt, om end ingen skulde være forpligtet til at modtage udenlandsk Mønt. I den slesvigske Stænderforsamling vedtoges Petitionen om Rigsbankmøntens Ophævelse med 34 Stemmer mod 4, i den holstenske eenstemmigt[1]). Medens man i Itzehoe vel erkendte, at Rigsbankdaler- og Speciemøntfod i Virkeligheden var den samme, var man — tildels fra forskellige Begrundelser — rørende enig om, at Rbdlrs. Deling i 96 Rb. β var den store Anstødsten! Man skulde nu i vor Tid synes, det var en ringe Ting, naar Hertugdømmerne blot fik et godt og solidt Møntsystem med nye fuldvægtige Mønter i Stedet for de gamle, slidte Kurantmønter, i hvis Skillemønt endog store Udbetalinger maatte præsteres af Mangel paa Stormønt. Men nej! Paa det for vor Tids Øjne spinkle Grundlag svang man sig op til uanede Højder. Over- og Landsretsadvokat G. Löck, Itzehoe, og Amtsforstander C. H. R. Mannshardt, Trittau, kunde saaledes ikke forstaa de højere Statshensyn, der tilsagde en ensartet Møntinddeling i hele Monarkiet, anderledes „als die Gleichstellung mit Dänemark und diese wiederum in Interesse der sogenannten Nationalbank und ihren Actionären, denen allerdings die bezweckte Gleichstellung ein willkomme-

[1]) Zeitung für die Verhandl. der 4. holstein. Ständerversammlung 1842. Itzehoe u. A. Sp. 1419.

nes Mittel bietet durch Filialinstitute die Herzogthümer auszubeuten", ja, Grev Holstein, Walterneverstorf, udtalte: „die Zerstückelung des Reichsbankthalers in 96 Rb. β ist algemeine im Lande verhaszt"[1]). Majoriteten baade i Udvalg og Forsamling kørte stadig op med de gamle Privilegier fra 1460. Om den nye Skillemønt hedder det: „mit den 4, 3, 2 und 1 Bankschillingstücken, vollends *mit dem, schon als Spielmarken in Handel gekommenen* 1/5 *Rb.* β, können die Herzogthümer ohne Nachtheil verschont werden, sie haben nur Noth und Beschwerde davon". Saa smukt omtales Finansminister Grev Moltkes store Opfindelse!

Overfor den megen Ophidselse over, at det var en *dansk* Møntinddeling, som man søgte paatvunget Hertugdømmerne, gjorde den kgl. Kommissær, Grev Reventlow-Criminil paa Regeringens Vegne forgæves opmærksom paa, at Inddelingen af Rbdlr. i 96 β var lige saa afvigende fra den før 1813 gældende danske Kurant som fra den slesvig-holstenske, idet disse to Slags Kurant var ganske ens, da 1 β d. K. = 1/2 β sl.-holst. K. (Sechsling), medens Rigsbankdaleren med sin Inddeling i 96 Rb. β svarede til den i 1788 indførte slesvig-holstenske Speciedaler[2]), idet 1 β Specie eller Hamburger Banco var lig 4 Rb. β, men heroverfor hævdede bl. a. Grev Holstein, at Inddelingen af 1/2 Specie (Rigsbankdaler) i 96 β dog virkelig var en anden end Inddelingen af 1 Specie i 48 β. Mere Hold var der i Advokat Bargums Bemærkning, at Møntvæsenet i 1788 blev ordnet saaledes, at der udmøntedes Speciemønt ned til 1/24 Sp., mindre Mønt som Kurant, og at Kurant blev sat i et bestemt Forhold til Speciemønten[3]). Man høstede her Frugterne af den ulykkelige økonomiske Sønderdeling af Monarkiet i 1788—91, da man gennemførte Specien i Slesvig-Holsten, men veg tilbage for Møntreformens fulde Gennemførelse i Kongerigerne. Advokat Bargum, Kiel, tilføjede meget opigtigt: „Die Verbindung mit dem Norden ist in mercantilischer Hinsicht für die Herzogthümer nicht so wichtig als die mit Süden; die erstere ist auch genügend gesichert und wird erhalten durch die grösseren Bankmünzen;

[1]) l. c, Sp. 773. Beilagen II, Sp. 68; 70, jfr. I, Sp. 178 ff.; II, Sp. 273 ff.
[2]) l. c. Zeitung, Sp. 1396 ff.
[3]) l. c. Sp. 1412, 1414—15.

aber wenden wir uns nach unsern Hauptmärkten Lübeck und Hamburg, da will man unsere Reichsbankscheidemünze und unsere Bankrechnung nicht, und deshalb können die materiellen Nachtheile hier nicht ausbleiben", hvortil Prof. Dr. jur. G. C. Burchardi, Universitetet i Kiel, sluttede sig. Dette var vel noget overdrevet, men dog ikke helt uden Bund i Virkeligheden.

Den 26. Juni 1844 afslog Kongen af højere Statshensyn Stændernes Andragende om Rigsbankmøntens Afskaffelse; han kunde heller ikke gaa ind paa Genindførelsen af forskellige gamle, ved Frdg. 29. Febr. 1788 ud af Kurs satte Kurantmønter eller give Tilladelse til, at de mindste Speciemønter skulde modtages i Beløb indtil 10 Rbdlr. Kurant ad Gangen, som Stænderne eller i hvert Fald en Majoritet indenfor disse havde ønsket. Han godkendte derefter den Frdg., der senere udkom under 26. Juni 1844[1]), som her aftrykkes og danner den foreløbige Afslutning paa Møntstriden:

84. Verordnung, betr. die Münzsorten, in welchen die verschiedenen Zahlungen an die Königl. Kassen und im Privatverkehr zu leisten sind.

Wir Christian der Achte . thun kund hiemit: In Verfolg der in jüngerer Zeit zur besseren Ordnung des Münzwesens überhaupt getroffenen Maaszregeln haben Wir es für zweckmäszig erachten müssen, statt der vielen, über die gesetzliche Zulässigkeit der in Unseren Herzogthümern Schleswig und Holstein im Umlauf befindlichen Zahlungsmittel bisher bestandenen, zum Theil von einander abweichenden Anordnungen und Verfügungen allgemeine gesetzliche Bestimmungen darüber ergehen zu lassen, in welchen Münzsorten die verschiedenen Zahlungen an Unsere Cassen und im Privatverkehr daselbst künftig zu leisten sind. Nachdem Uns die hierüber von Unseren getreuen Provinzialständen des Herzogthums Schleswig und des Herzogthums Holstein eingezogenen Gutachten allerunterthänigst vorgetragen worden, haben Wir Nachstehendes allerhöchst anzuordnen und festzusetzen Uns allergnädigst bewogen gefunden.

---

[1]) R. A. l. c. 1842 Nr. 233 a, 1844 Nr. 113.

[2]) l. c. Nr. 176.

§ 1.

Sowie die Annahme der ausländischen Scheidemünzen bei den an Unsere Kassen zu leistenden Zahlungen bereits untersagt ist, so sollen nach 3 Monaten, von der Erlassung der gegenwärtigen Verordnung angerechnet, bei denselben überhaupt nur inländische Münzsorten angenommen werden, nämlich:

die Speciesthaler;

die Reichsbankthaler;

die $^2/_3$ und $^1/_3$ Speciesthaler;

die $^1/_5$ und $^1/_{15}$ Speciesthaler oder 12 und 4 Courantchillingstücke;

die $^1/_6$ Speciesthaler oder 32 Reichsbank- oder 10 Courantschillingstücke;

die $^1/_{12}$ und $^1/_{24}$ Speciesthaler oder 16 und 8 Reichsbank- oder 5 und $2^1/_2$ Courantschillingstücke, mit der im §. 2 näher angegebenen Beschränkung;

und als Scheidemünze, nach Maaszgabe des nachstehenden §. 3:

die 4, 3, 2, 1, $^1/_2$ und $^1/_5$ Reichsbankschillingstücke, die Courantschillinge, Sechslinge und Dreilinge.

§. 2.

Von den 16 und 8 Reichsbank- oder 5 und $2^1/_2$ Courantschillingstücken sind höchstens 3 Rbthlr. oder 1 Rthlr. 42 szl. Cour. auf einmal in Zahlung anzunehmen.

§. 3.

Von den gröszeren Sorten der Scheidemünze, den 4 Reichsbank oder $1^1/_4$ Courantschillingstücken, den Courantschillingen, Sechslingen und Dreilingen, sowie den 3, 2, 1 und $^1/_2$ Reichsbankschillingstücken sind nicht mehr als 16 Reichsbankschillinge oder 5 Schillinge Cour., und von den $^1/_5$ Reichsbank- oder $^1/_{16}$ Courantschillingstücken sind nicht mehr als 4 Stücke bei jeder Zahlung anzunehmen.

§. 4.

Vorstehende Bestimmungen (§. 1—3) dienen auch für die im Privatverkehr zu leistenden Zahlungen zur Richtschnur, wenn nicht abweichende Verabredungen statt finden.

§. 5.

Alle ältere, den Gegenstand dieser Verordnung betreffenden gesetzlichen Bestimmungen und Verfügungen sind hiedurch aufgehoben.

Wornach ec. Urkundlich ec. Gegeben ec. Kopenhagen, den 26sten Juni 1844.

Hvorledes Holstenerne pludselig og uformodet fik Allierede indenfor Kongerigets Stænderforsamlinger, og hvilke Konsekvenser dette medførte, maa det være forbeholdt en Fremstilling af Rigsbankmøntens senere Skæbne at gøre Rede for.

Udmøntningsformlerne for de særlig i Altona udmøntede Rigsbankmønter var følgende:

Mønt	Stk. paa 1. Mk. c. brutto	Lødighed		Stk. paa 1 Mk. c. fin	Den fine c. Mk. udbragt til	Brutto-vægt gr	Finvægt gr.
		Lod	$^1/_{1000}$				
32 β Sølv	$38^5/_{32}$	11	687,5	$55^1/_2$	$18^1/_2$ Rbdlr.	6,129	4,214
8 β -	$83^1/_4$	6	375	222	$18^1/_2$ -	2,809	1,053
3 β -	154	$3^2/_3$	229	672	21 -	1,519	0,348
2 β -	210	$3^1/_3$	208	1008	21 -	1,112	0,232
$^1/_5$ β Kobber	160			160	32 Rb. β	1,462	1,462
Lauenburgsk $^2/_3$	$13^1/_2$	12	750	18	12 Leiz. Thlr.	17,320	12,991

Paa Altona Mønt udmøntedes de i efterfølgende Skema ommeldte Beløb, hvori er medtaget forskellige for fremmede Møntherrer udmøntede Summer. Kilderne er dels de paa Københavns Mønt opbevarede Smelteprotokoller for Altona Mønt 1833—39 og 1839—48, Møntprotokol 1835—47 og originale af Kongen godkendte Regnskabextrakter 1819—43, dels de i Rigsarkivet beroende Møntprotokoller 1828—34 og 1834—39 samt Koncepter til Extrakter med tilhørende Regnskaber.

Af de fremmede Mønter hidsættes et Par Afbildninger.

Af Købmandshuse, der særlig lod Guldmønt og Specier mønte paa Altona Mønt, skal nævnes: Gebrüder Behrens, H. A. Jonas Söhne & Co., Samuel Levy, Salomon Heine, Joseph Heine Söhne, H. J. Stresow, Elias Warburg, M. M. Warburg, H. J. Ra-

phael, Mendelsohn-Bartholdi og J. B. og J. R. Beit, alle af Hamburg, Agent Th. Arnemann og W. S. Warburg af Altona.

Lippe-Schaumburgsk 2 Georg Wilhelmsd'or.

Hamburgsk Dukat.

De store Beløb Specier i 1839—40 rekvireredes for største Delen af Direktionen for Statsgælden og den synkende Fond. Baade paa Mønten i København og paa Altona Mønten var Virksomheden i de første Aar af Christian VIIIs Tid forceret. Rigsbanktegnene inddroges og Rigsbanksedlerne gjordes realisable. Der maatte derfor møntes store Mængder af smaa og store Rigsbankpenge. Samtidig gjorde man sig Anstrengelser for at faa Kurantmønten endelig ud af Omløbet. Den 22. Aug. 1844[1]) udsendtes Circulære til samtlige Amtmænd „for omsider at faa den *danske* Kurantmønt aldeles inddragen". De Mønter, „som attraaes strax inddragne . . . . ere 1, 2, 4, 8, 10 og 15 β Stkr. samt $^1/_6$ R. d. K. „frivilligt Offer", hvorimod de saakaldte Rigsorter, der gaar for 38 Rb. β, indtil videre kunde forblive i Omløbet". Den fornødne Rigsbankmønt til Udtælling og Omvexling vilde paa Forlangende blive tilstillet Oppebørselsbetjentene.

[1]) Fogtmans Reskriptsamling. 1844. p. 218—19.

Aar	2 Frd'or	1 Frd'or	2 Chrd'or	1 Chrd'or	2 Georg Wilh. d'or	Hamb. Dukater	Lauenburgs $^2/_3$	16 β Kobber Tegn	Specie
	Stk.	Stk.	Stk.	Stk.	Stk.	Stk.	Stk.	Rbdlr.	Rbdlr.
1813									
1814								42,800	
1815								52,200	
1816								54,900	
1817								5,000	
1818									
1819									
1820									30,716
1821									51,996
1822									459,420
1823									59,136
1824									572,938
1825									673,072
1826	5,205								806,552
1827	52,450	8,368							527,732
1828	167,699	21,190							1,292,328
1829	95,541	7,625			874				113,478
1830	104,934	12,392			179		4,051		
1831	153,211	49,041							
1832	10,323	938							
1833	102,420	10,586							825,350
1834	68,279	8,770							488,156
1835	80,452	10,076							542,294
1836	138,868	13,955							196,826
1837	234,377	23,468							
1838	433,151	23,270							160,514
1839	361,391	19,948							998,390
1840									2,337,154
1841									87,804
1842			5,729	1,008		11,809			
1843			5,202			9,768			
1844			98,983	10,822		12,050			447,000
	2,008,301	209,627	109,914	11,830	1,053	33,627	4,051	154,900	10,670,856

Rbdlr.	32 β	16 β	8 β	4 β	3 β	2 β	1 β K.	1/5 β K.	Ialt
Rbdlr.	Rbdlr.	Rbdlr.	Rbdlr.	Rbdlr.	Rbdlr.	Rbdlr.	Rbdlr.	Rbdlr.	Rbdlr.
							32,000		32,000
50,044									50,044
32,069									32,069
21,024		5,100	4,700						30,824
490,447		20,790	20,260						531,497
141,141			40,328						181,469
	5,600		36,731						73,047
									51,996
									459,420
									59,136
									572,938
									673,072
39,946				3,034	4,057	3,168			856,757
53,674									581,406
42,586									1,334,914
4,774									118,252
		32,948							32,948
39,770									865,120
1,552									489,708
46,702									588,996
2,058									198,884
4,052									164,566
		10,528							1,008,918
54,040									2,391,194
					82,354				170,158
	102,393			44,313	67,114		12,187		227,222
	241,008		21,333					1,215	263,587
35,554								12,46	482,554
1,059,433	349,001	69,366	123,352	47,347	153,525	3,168	44,187	2,461	12,522,696

3. Mønten paa Kongsberg.

1813—14.

Efterat Møntsvend, senere Møntmester Freund havde bragt Maskinerne i Altona i saa god Stand, at der ligesom i København kunde møntes concave Mønter i Ringe, og der i den Anledning til Altona var afsendt Matricer og Poincons til de nye Kobber 1 Rb. β, hvoraf ikke ringe Beløb udmøntedes baade i Altona og København, ønskede man hurtigst muligt at faa de samme Forbedringer udført ved Mønten paa Kongsberg. Da Freund imidlertid foreløbig var optaget i Altona, sendtes hans Broder Herman Freund afsted til Kongsberg; denne havde ligeledes lært Kleinsmedehaandværket. Han havde derhos allerede da lært Stempelskæring hos den ældre Conradsen og ved Kunstakademiet vundet begge Sølvmedailler i Billedhuggerkunst. Da han kendte Møntpressernes Indretning og tillige kunde være til Gavn paa Kongsberg med Stempelskæring, idet der for nærværende Tid ingen var, der tilfulde forstod det, var han særlig velegnet til denne Sendelse.[1])

1 Kobber Rb. β 1813.

Da Kong Frederik derhos ved flere Resolutioner i 1812 havde tilkendegivet sit Ønske om den kongsbergske Mønts Genoprettelse, blev den cst. Møntmester *Prahm* og den cst. Guardein, Schichtmester *Kruse* i Henhold til Resl. 16. Juni 1813 under 16. Oktober 1813 fastansatte. Stempelskæreren *Jacob Andreas Holm*, der havde fungeret fra 23. Nvbr. 1809, men ikke nød stor Anseelse, fik forskellig Godtgørelse for sit Arbejde.[2])

---

[1]) R. A. Finanskollegiets Rel. og Resl. Prot. 1813 I A No. 115—20. (27.) Marts 1813.

[2]) l. c. No. 233, 1813 II A No. 119. 1814 A No. 4.

I Anledning af Møntens Genoprettelse tog Statholderen Prins Christian Frederik (Chr. VIII) den i Øjesyn og fandt den i høj Grad trængende til Forbedring. Pladernes Valsning var det eneste, der dreves ved Vandkraft, men Valsernes Ufuldkommenhed og Ælde gjorde Arbejdet ujævnt. 2 Presser var bragt i bedre Stand ved Freund; 2 andre kunde istandsættes, men det vilde vare nogen Tid; der kunde kun udpræges 8000 Stk. daglig med hver Presse. Iøvrigt ansaa Prinsen Møntens Beliggenhed for ypperlig; Vandkraften kunde udnyttes til at drive alle Maskinerne. Han mente, at Prahm og Bergmester Steenstrup skulde fremsætte Forslag til forbedret Indretning af hele Mønten. Den tidligere Møntmester Madelung hørtes om Sagen; han ansaa ikke et helt nyt Maskineri for nødvendigt; med de 4 nuværende Presser kunde der møntes 30.000 Rbdlr. ugentlig; fortsattes dette i 1 Aar vilde der være tilvejebragt mere end Skillemønt nok til Norges Forsyning i mange Aar. Erstattede man Haandkraften med Vandkraft, vilde man faa en Mængde Fattige at forsørge. At Valserne og Skruerne i Presserne var temmelig forslidte samt at en af Bygningerne trængte meget til at udbedres, derom havde Freund underrettet Kollegiet, som derfor havde beordret disse Mangler afhjulpne.

Kollegiet indstillede herefter til Kongen: Da man ikke kunde overse Udgifterne ved en Hovedistandsættelse, der sikkert vilde blive betydelig, og da Statskassen kun med den yderste Anstrengelse kunde bestride de allernødvendigste Udgifter, kunde Finanskollegiet ikke andet end aldeles fraraade den ny Indretning. Den 25. Oktober 1813 resolverede Kongen: Under de nærværende Krigskonjunkturer var der ikke Raad til Forandring til Vandkraft; Prahm og Freund skulde kun stille Forslag om de fornødne Istandsættelser til fortsat Drift. Efter genvunden Fred kunde Steenstrup og Prahm fremkomme med videregaaende Forslag.[1])

Kielerfreden satte Punktum for den danske Konges Modtagelse af Forslag vedrørende den norske Mønt paa Kongsberg.

Imidlertid var der dog til Imødegaaelse af Trangen til Smaamønt møntet Rigsbanktegn i Norge. Man havde hidtil hjulpet sig med de smaa Kobber 1 β 1812, Resten af tidligere Udmønt-

[1]) l. c. 1813 II A No. 130.

ninger samt 12 β Sedler, hvoraf der i April 1810 var trykt 314,782 R. 84 β Kurant; 23. Maj 1812 gaves yderligere Tilladelse til at trykke saamange, at det samlede Antal blev 600.000 R. Kurant.[1]) Den 5. Januar 1813 indførtes Rigsbankmønten og ifølge de nyeste Undersøgelser[2]) er der derefter fra 5. Nvbr. 1813—24. Februar 1815 udmøntet

af 12 β Tegn	92.315 Rbdlr. N.V.
- 6 - —	6.800 — —
Ialt...	99.115 Rbdlr. N.V.

De var ikke godt skaarne eller udprægede, og Nationalbanken i København troede derfor i 1818, at de var falske, men Møntmester Prahm oplyste da, at de var ægte nok, men Møntmaskinerne paa Kongsberg havde i Slutten af Dansketiden været i en saa maadelig Forfatning og Stempelskæringen været saa mangelfuld, at Kobbertegnene ikke kunde blive bedre. Det var saaledes med et temmelig trist testimonium paupertatis, at Kongsberg Mønts Saga under den dansk-norske Forening afsluttedes.

Efter Adskillelsen tog Norge ikke ved Rigsbankdaleren og dens Inddeling i 96 Rb. β, hvoraf jo Landet ogsaa kun havde faaet et svagt og daarligt Pust gennem de ovennævnte c. 100.000 Rbdlr. slette Kobbertegn og nogle Sedler, men valgte i Virkeligheden det af Hertugdømmerne saa skattede Møntsystem af 1788 med Specier, inddelte i 120 β norsk (60 β slesv.-holst. og 120 β dansk Kurant.[3])

---

[1]) l. c. 1812 I A 161.

[2]) Norsk num. Forenings Smaaskrifter Nr. 1. O. Chr. Bjørnstad, Riksbanktegnene i 1813—15; O. Chr. Bjørnstad og Hans Holst: Norges Mynter efter 1814, I p. 5. Nr. 1 og 2, Pl. I. 1814. 1.

[3]) C. N. Schwach: Udsigt over de tre nordiske Rigers Myntvæsen, Trondhjem 1842 p. 33. N. Rygg: Norges Banks Historie I. Kristiania 1918 p. 64, 81, 95, 176. Man ønskede ved Oprettelsen af Norges Bank helt at bryde med Rigsbankens System.

TREDJE KAPITEL

KURSERNE

Til Bedømmelse af Pengevæsenets hele Tilstand vil det være fornødent som i mine tidligere Arbejder og i Første Afsnit af dette Værk at give dels en samlet Oversigt over Udmøntningen dels en Tabel over Kurserne paa Rigsbankens Sedler, hvorved bemærkes, at Parikursen naturligvis var 200 Rbdlr. for 100 Specier. Jo mere der i Rbdlr. Sedler maatte gives for 100 Specier eller 200 Rbdlr. Sølv, des lavere var Rbdlr. Sedler falden i Kurs. Hvad Udmøntningsskemaet angaar, vil det være overflødigt, ja misvisende at medtage Guldmønten, idet denne ikke var Omsætningsmiddel, men stemplede Guldbarrer, der købtes efter Guldkurs, og som hovedsagelig fandt Anvendelse i Udlandet, altsaa i Virkeligheden var for udenlandsk Mønt at regne. De lauenborgske $^2/_3$ Stkr. spillede ingensomhelst Rolle for vor hjemlige Omsætning og medtages derfor heller ikke. Rigsbanktegnene var en Slags Smaasedler, der indgaar i Rigsbankens Seddelomløb. Der bliver derfor i Virkeligheden kun tilbage den egentlige Sølvcirculation, hvortil de mindre Kobbermønter, forsaavidt de udmøntedes som egentlig Mønt, slutter sig. Med Hensyn til den største Sølvmønt maa endnu erindres, at den, saalænge Rb.sedlerne ikke var realisable, hovedsagelig bestiltes udmøntet af Udlandet eller i hvert Fald havnede dér sammen med Guldmønterne. Der bortses fra den ringe Udmøntning paa Kongsberg 1813—15.

Kurserne er tagne efter Rubows Værk om Nationalbanken, hvorfra ligeledes Seddelmængde, Circulation og Inddragelse af Nationalbanksedler hidrører.

Med Hensyn til Seddelomløbet erindres for 1813.s Vedkom-

Aar	Udmøntning			Seddel-Mængde i Rbdlr. Sedler	Seddel-Inddragelse
	København	Altona	Ialt		
	Rbdlr.	Rbdlr.		Mill.	Mill. Rb.
1813.....	35,505	32,000	67,505	21,5	
1814.....	154,886	50,044	204,930	46,6	
1815.....	32,312	32,069	64,381	41,7	
1816.....	25,668	30,824	56,492	39,6	
1817....				36,3	
1818.....	506,795	531,497	1,038,292	31,497	
1819.....	1,036,593	181,469	1,218,062	31,520	
1820.....		73,047	73,047	24,084	7,413
1821.....		51,996	51,996	23,005	1,079
1822.....	270,454	459,420	729,874	22,438	0,537
1823.....	35,028	59,136	94,164	21,860	0,578
1824.....	472,178	572,938	1,045,116	21,326	0,534
1825.....	177,508	673,072	850,580	21,326	
1826.....	42,664	856,757	899,421	21,326	
1827.....		581,406	581,406	20,900	0,426
1828.....		1,334,914	1,334,914	20,291	0,609
1829.....		118,252	118,252	19,698	0,598
1830.....				19,115	0,578
1831.....	10,450	32,948	43,398	18,650	0,466
1832.....				18,180	0,470
1833.....	468,229	865,120	1,333,349	17,700	0,480
1834.....	326,358	489,708	816,066	17,212	0,488
1835.....	434,944	588,996	1,023,940	16,709	0,503
1836.....		198,884	198,884		
1837.....	236,086		236,086		
1838.....	988,479	164,566	1,153,045		
1839.....	950,695	1,008,918	1,959,613	16,6	0,130
1840.....	603,258	2,391,194	2,994,452		
1841.....	263,547	170,158	433,705		
1842.....	646,243	227,222	873,465		
1843.....	152,085	263,587	415,672		
1844.....		482,554	482,554		
	7,869,965	12,522,696	20,392,661		

Seddelomløb	Kursen				Gennemsnit af disse Kurser
	ultimo Marts	ultimo Juni	ultimo Septbr.	ultimo Decbr.	
Mill. Rbdlr.					
53,4	330	683	780	800	648
39,5	485	535	520	575	529
34,7	635	610	625	660	632
32,9	700	670	750	615	684
31,3	585	445	470	440	485
27,8	315	253	271	256	274
25,9	220	235	270	309	259
21,3	264	255	259	258	259
20,0	260	263	261	249	258
18,9	254	252	252	250	252
18,1	247	250	250	250	249
19,2	250	238	238	224	237
18,1	217	212	212	211	213
17,6	235	230	229	227	231
16,9	229	225	220	219	223
16,7	220	217	214	208	215
16,9	209	209	208	208	209
15,9	209 1/2	208 1/2	210	211	210
15,7	209	209	211	210	210
15,5	210	209	212	211	211
14,8	211 1/2	208 1/2	209 1/2	206	209
14,8		206 1/2	207 1/2	206 1/2	207
14,2	207	206	204	201	205
13,4		202			201
13,2					200
13,7			201	23/10 200	200
14,5					
14,4					
13,9					
12,0					
12,1					
14,4					

mende, hvad tidligere er anført om Circulationen af ældre uindløste Kurant- og Speciesedler.

Ligesom i mine tidligere Arbejder og med samme Begrundelse som dér gives tillige en Oversigt over Rbdlr.s Metalværdi og Købekraft i Kroner 1875 i Overensstemmelse med den af W. Scharling i sin Tid udarbejdede Prisliste[1]). Der vil naturligvis af mange spørges, hvorledes Rbdlr.s Værdi kan antages at stille sig i vor Tid. Nyere Undersøgelser[2]) har givet et Fingerpeg i saa Henseende, der dog maa benyttes under ethvert Forbehold, idet der ikkun er udarbejdet en Beregning af Pristallet 1872—1925, forsaavidt angaar Detailprisniveauet. Engrospriserne er ikke medtagne, og nogen Index over, hvad Exporten af Landets Produkter har indbragt, er heller ikke tilvejebragt. Til Vejledning hidsættes den nævnte Detailprisberegning, hvoraf fremgaar, at man f. Ex. i 1919—21 rundt regnet kunde multiplicere de i nedenstaaende Tabel over Rbdlr.s Værdi i 1875 to à tre Gange:

Aar	Pristal	Aar	Pristal	Aar	Pristal	Aar	Pristal	Aar	Pristal	Aar	Pristal
1872	82	1882	88	1892	82	1902	80	1912	94	1922	199(200)
1873	84	1883	88	1893	81	1903	80	1913	97	1923	207(206)
1874	85	1884	85	1894	79	1904	81	1914	100	1924	219(216)
1875	87	1885	83	1895	76	1905	81	1915	120(116)	1925	(211)
1876	88	1886	80	1896	74	1906	82	1916	141(135)		
1877	89	1887	77	1897	74	1907	85	1917	161(155)		
1878	89	1888	76	1898	75	1908	87	1918	186(179)		
1879	88	1889	77	1899	77	1909	88	1919	227(215)		
1880	87	1890	78	1900	79	1910	89	1920	263(261)		
1881	88	1891	81	1901	79	1911	90	1921	225(232)		

De i Paranthes vedføjede Tal skyldes Statistisk Departement. Tabellen kan ligeledes tjene som Supplement til de i mine tidligere Arbejder givne Oversigter over Mønters Værdi i Kroner 1875. —

[1]) W. Scharling og Falbe Hansen: Danmarks Statistik III. p. 277—78.

[2]) Knud Dalgaard: Arbejderklassens Kaar i Danmark i de sidste 50 Aar, Nationaløkonomisk Tidsskrift 1926 p. 158–9. Arbejdslønnen i Industrien m. v. i Danmark 1914—25. Stat. Medd. udg. af Stat. Dep. 1927 p. 33.

Metalværdi og Købekraft i Kroner 1875.

Aar	Købekraftens Forholdstal	1 Rbdlr. Sølv			1 Rbdlr. N. V. Sedler.			1 Rbdlr. S. V.		
		Faktisk Vægt = Omsætningsvægt gr. f. S.	Vægtens Værd i Kr. 1875	Købekraft i Kr. 1875	Omsætningsvægt efter Kurs gr. f. S.	Omsætningsvægtens Værd i Kr. 1875	Købekraft i Kr. 1875	Omsætningsvægt efter Kurs gr. f. S.	Omsætningsvægtens Værd i 1875.	Købekraft i Kr. 1875
1813	$^{100}/_{60}$	12,640	2 Kr.	3 Kr. $33^{1}/_{3}$ Øre	3,881	61 Øre	1 Kr. 02 Øre	7,277	1 Kr. 15 Øre	1 Kr. 91 Øre
1814	-	-	-	—	4,779	76 -	1 - 27 -	8,960	1 - 42 -	2 - 36 -
1815	-	-	-	—	4,000	63 -	1 - 05 -	7,500	1 - 12 -	1 - 86 -
1816	-	-	-	—	3,696	59 -	98 -	6,930	1 - 10 -	1 - 83 -
1817	-	-	-	—	5,212	82 -	1 - 37 -	9,773	1 - 55 -	2 - 58 -
1818	-	-	-	—	9,226	1 Kr. 46 -	2 - 43 -	17,252 11,532	2 - 73 - 1 - 82 -	4 - 55 - 3 - 03 -
1819	-	-	-	—	9,761	1 - 54 -	2 - 57 -	12,200	1 - 93 -	3 - 21 -
1820	-	-	-	—	9,761	1 - 54 -	2 - 57 -	12,640	2 - 00 -	3 - $33^{1}/_{3}$ -
1825	-	-	-	—	11,868	1 - 88 -	3 - 13 -	—	2 - 00 -	3 - $33^{1}/_{3}$ -
1830	$^{100}/_{64}$	-	-	3 Kr. $12^{1}/_{2}$ Øre	12,038	1 - 91 -	2 - 99 -	—	2 - 00 -	3 - $12^{1}/_{2}$ -
1835	-	-	-	—	12,332	1 - 95 -	3 - 05 -	—	2 - 00 -	3 - $12^{1}/_{2}$ -
1840	-	-	-	—	12,640	2 - 00 -	3 - $12^{1}/_{2}$ -	—	2 - 00 -	3 - $12^{1}/_{2}$ -

Angaaende den nærmere Forstaaelse og Forklaring af foranstaaende Tabel henvises til J. Wilcke: Møntvæsenet under Christian IV. og Frederik III. i Tidsrummet 1625—70. Kbhvn. 1924 p. 285 ff. og Kurantmønten Kbhvn. 1927 p. 346 ff.

Hvad særlig Rdlr. S. V. angaar, maa dennes Værdi sammenholdes med nedenstaaende Tabel. Da Kursen var meget for lavt sat i 1813—18, viser Værdien af Rbdlr. S. V. en stor Forskel fra Værdien af Rbdlr. Sølv, men da man i første Halvdel af 1818 trods Børskursens Stigning havde ladet den tidligere fastsatte Halvaarskurs 375 blive staaende, fik paa den anden Side 1 Rbdlr. S. V. større Værdi end 1 Rbdlr. Sølv, hvad der naturligvis var om muligt end mere urimeligt, saaledes at Højesteret som nedenfor nævnt maatte give Debitorer i Rbdlr. S. V. Ret til at løse sig med Sølv. Dette medførte, at 1 R. S. V. ikke kunde overstige 1 R. rede Sølv.

Halvaars- og Kvartalskurserne for Rbdlr. S. V. i Rbdlr. N. V. stillede sig saaledes:

Tidsrum	Kurs
August 1813—Juli 1818	375
August 1818—Marts 1819	250
April 1819 - September 1819	200
Oktober—December 1819 —	262½
Januar—Marts 1820 —	287½
April—Juni 1820 —	262½
Juli 1820— Juni 1824 —	250
Juli—December 1824 —	237½
Januar—Marts 1825	225
April—September 1825 —	212½
Oktober 1825—Marts 1826	206¼
April 1826—September 1827 —	225
Oktober 1827—September 1828 —	218¾
Oktober—December 1828 —	212½
Januar—December 1829 —	206¼
Januar 1835—September 1835	206¼
Oktober 1835 —	200

Til Supplering af ovenstaaende Kurser og til Bedømmelse af de officielle Halvaarskurser i Begyndelsen af Rigsbankens Tilværelse tilføjes følgende Enkeltkurser:

Tidspunkt	Kurs	Købe-kraft	1 Rbdlr. Sedler N. V.		
			Omsætnings-kurs efter Vægt gr. f. S.	Omsætningsvægts Værdi i Kr. 1875	Købekraft i Kr. 1875
medio					
Juli 1813	1,000	$^{100}/_{60}$	2,528	0 Kr. 40 Øre	0 Kr. 66 Øre
August 1813....	1,200	—	2,106	0 - 33 -	0 - 55 -
September 1813.	2,000	—	1,264	0 - 20 -	0 - 33 -
Oktober 1813 ...	1,000	—	2,528	0 - 40 -	0 - 66 -
November 1813.	1,100	—	2,298	0 - 36 -	0 - 60 -
December 1813.	600	—	4,213	0 - 66 -	1 - 10 -

Selv efter de mere normale Kurser i 1813—17, men selvfølgelig endmere i Betragtning af de sidst anførte Panikkurser, maatte den af Regeringen i disse Aar fastsatte — om man saa maa kalde det — „Tvangskurs“ paa Rbdlr. S. V. i Rbdlr. N. V. tage sig ganske grotesk ud; det er derfor ikke til at undres over, at de Circulærer, hvorved denne Kurs bestemtes, indledes i meget tvungne Vendinger, saasom at de særdeles politiske Konjunkturer maatte gøre det nødvendigt at udsætte Bestemmelsen af en anden Kurs, indtil Kongen efter at have ladet sig nærmere forelægge de Motiver, der i denne vigtige Sag kunde anføres for som imod, kunde tage Sagen under nærmere Overvejelse, eller at i Betragtning af de nærmere Konjunkturer med Hensyn til Norge maatte en ændret Bestemmelse af Kursen udsættes. Imidlertid vedblev den engang den 1. Febr. 1813 fastsatte, med Børskursen aldeles uoverensstemmende Kurs af 375 at gælde.

Da Nationalbanken overtog Rigsbanken den 1. August 1818, var den officielle Kurs paa Rbdlr. S. V. i Rbdlr. N. V., 375, derimod betydelig overdreven i Forhold til Børskursen, der ultimo Marts udgjorde 315 og ultimo Juni endog kun 253. Dette var jo højst ubehageligt for Debitorer i Rbdlr. S. V., der maatte udrede flere Sedler N. V. end efter Børskurs. Paa den anden Side havde Kreditorerne nu i 5 Aar faaet for lidt i Sedler N. V. for Forpligtelser i S. V.; men Højesteret fastsatte, at Debitorerne kunde løse sig med rede Sølv, hvad der under de nu fore-

liggende ændrede Fohold var billigere, jfr. ogsaa Kancelliets Circulære af 9. Maj 1818[1]). Den 1. August 1818 sattes Kursen paa Rbdlr. S. V. til 250, men allerede ultimo Septbr. faldt Kursen paa Børsen til 270 og ultimo Decbr. endog til 309.

Det blev nu Nationalbankens Opgave at bedre Tilstanden og rejse Kursen[2]). Til at bestride denne Opgave besad Banken ifølge den af Rigsbanken pr. 31. Juli 1818 opgjorte Status følgende *Aktiver:*

I. 1. Danske Bankhæftelser.....	17.290.743	Rbdlr.
2. Slesvig-holstenske Bankhæftelser	13.230.432	—
Ialt...	30.521.175	Rbdlr. S.V.
II. Rede Sølv, heri indbefattet Bankbygningen m. m.....	1.866.496	— —
Tilsammen...	32.387.671	Rbdlr. S.V.

Heroverfor stod følgende *Gældsposter:*

I. Finansernes Reservefond.....		7.00.000 Rbdlr. S.V.
II. 1. De for sl.-holst. Møntpapirer udgiv. Obligationer .	6.957.224	Rbdlr. S.V.
2. For et kgl. Guldservice .	150.500	— —
Transport	7.107.724	— —

[1]) Fogtmans Reskriptsmlg. VII. p. 144—5.

[2]) Hele dette Emne er som allerede tidligere nævnt indgaaende og fortræffeligt fremstillet af Axel Rubow: Nationalbankens Historie 1818—78. Kbhvn. 1918; endvidere af Axel Nielsen: Bankpolitik I. Kbhvn. 1923 p. 293 ff. jfv. M. L. Nathanson: Danmarks National- og Stats-Husholdning 2. Udg. 1841 p. 175 ff.; s. F. Om Mynt- og Bankvæsen m. v. Kbhvn. 1862 p. 44 ff.; Bergsøes Statistik og W. Scharling: Omsætninsmidlern,e W. Scharling og Falbe Hansen: Danmarks Statistisk III. p. 295 ff., samt M. Rubin: Frederik VI.s Tid fra Kielerfreden til Kongens Død, p. 73 ff., p. 371 ff., J. Schovelin: Fra Kongegunst til Selvstyre, Kbhvn. 1917 p. 232 ff. Det er ikke dette Værks saalidt som mine tidligere Arbejders Opgave at genfremstille, hvad der er udtømmende skildret, men at forklare selve Mønt- og Pengevæsenets Udvikling i det Omfang, som det ikke forhen har været Genstand for Fremstilling. Bankvæsenets Historie maa derfor her indskrænkes til den fornødne Oversigt til Belysning af Møntvæsenets Forhold.

Transport	7.107.724 Rbdlr. S.V.	7.000.000 Rbdlr. S.V.	
3. Indlaan	130.600 — —		
4. Aktieindskud	3.400 — —		
	7.241.724 Rbdlr. S.V.		
Banken tilhørende Oblg...	192.020 — —		
		7.049.704 — —	
III. Seddelgælden, iflg. Regnskabet 27.253.628 Rbdlr., men efter tidligere Opgørelse i Circulation.....		30.662.164 — N.V.	
Ialt S. V. og N. V....		44.711.868 Rbdlr.	

Overfor denne Status maa dog gøres opmærksom paa, at Aktiverne var Rbdlr. S. V., medens derimod 30,6 Mill. af Gælden var Rbdlr. Sedler N. V. Bankens Stilling vilde have været end bedre, om Rbdlr. S. V. ikke ved Regeringens Indgriben i de forløbne Aar var sat i et ganske urigtigt Forhold til Rbdlr. N. V. Endvidere havde Banken til Gode i Udlaan og Disconto m. m. mod Indlaan saa meget mere, at den som nævnt kun ansaa sig i Seddelgæld for c. 27,3 Mill., men herved maa dog erindres, at man kun kunde regne den egentlige Kassebeholdning for at være fuldt undergivet Bankens Disposition, medens det kunde være mere eller mindre tvivlsomt, om, hvornaar og hvorledes tilgodehavende, men i Circulation satte Sedler vilde komme ind.

Af Bankhæftelserne gik den fulde Bankhæftelse af Købstadejendomme 2,1 Mill. Rbdlr. uforandret over til Nationalbanken; af Bankhæftelsen paa Landet forblev $^1/_6$ eller 2,5 Mill. Rbdlr. under Banken, medens $^5/_6$ af denne Bankhæftelse som tidligere omtalt afløstes af „en aarlig Indtægt $^5/_6$ af Hæftelsesrenternes Beløb for Jorder og Tiender i Danmark, saalænge indtil alle nu courserende Rigsbanksedler derved kunne blive inddragne", hvilke Renter af Staten godtgjordes Debitorerne i Skatterne; af Hertugdømmernes Bankrente gik 0,6 Mill. Rbdlr. over til Banken, medens Resten ordnedes paa den tidligere anførte Maade.

Omend Bankhæftelsesrenterne ikke gik særlig flydende ind, maa det dog i det store og hele siges, at Nationalbanken stod

med mange og godt sikrede Aktiver paa Haanden til Udførelse af sin Hovedopgave: „at virke frem til at befæste et sikkert Pengevæsen i Landet", men Tidspunktet og Forholdene, hvorunder Arbejdet paabegyndtes, var saare vanskelige. Alt Erhverv, og ganske særligt Landets bærende Erhverv, Landbruget, led under stærke Efterveer fra den langvarige Krig og Pengeforvirrings Tid; det ved Pengeforordningen hjemlede Moratorium udløb 1819, hvormed mange Fordringer i Rbdlr. S. V. blev effektive; dog havde Kursen i Slutningen af Aaret 1818 og Begyndelsen af Aaret 1819 under Indtrykket af det kgl. Løftes Opfyldelse om en selvstændig dansk Aktiebanks Oprettelse og et Spekulationshaab om, at Sedlerne nu vilde „ryge" op i pari, jfr. den ganske lignende Stemning i 1925—26 overfor Parikronen, bedret sig fra 400 til 220—35; men en alt for hurtig Stigning kunde dengang som nu ogsaa vække store Betænkeligheder, i hvert Fald blev Seddelgældens Indløsning for Nationalbanken ikke lettere; hertil skulde den anvende de $^5/_6$ af Bankrenterne fra Landet og sit Overskud; saavidt dette var Rbdlr. S. V., naaede dette Beløb selvfølgelig ikke at overkomme saa stor en Seddelindfrielse ved god som ved slet Kurs paa Sedler. Imidlertid var Regeringen stærkt interesseret i en gunstig Kurs, dels af Hensyn til Statens almindelige Kredit, dels fordi en lav Kvartalskurs betingede Udredelsen af Lønninger i Rbdlr. S. V. i saa meget færre Sedler N. V. I Overensstemmelse med den gunstige Vending, Børskursen i første Halvdel af 1818 havde taget, fastsattes Kvartalskursen den 1. August 1818 for August—Septbr. til 250, men umiddelbart efter gik Børskursen den gale Vej og faldt til 271, formentlig fordi Sæbeboblen, Forhaabningen om hurtig Seddelindfrielse, var bristet; for at hævde en Kvartalskurs af 250 solgte Nationalbanken $^1/_2$ Mill. ℔ Banco, og det lykkedes paany at hæve Børskursen til 266, saaledes at man 1. Oktober kunde hævde den vundne Kvartalskurs, men den 3. Novbr. faldt Børskursen til 277 og 6. s. M. til 284.

Kongen og Finansminister Møsting begyndte da paa de berygtede Døgnspekulationer og Børsmanøvrer, hvorved de kun med stor Bekostning opnaaede ganske midlertidige Kursbedringer. Først laante de, da Tiden for næste Kvartalskurs Fastsættelse var inde, $1^1/_4$ Mill. ℔ Banco, der udbødes paa Børsen de

4 sidste Børsdage før den 20. Decbr., hvorved Kursen bedredes, saaledes at Kvartalskursen kunde opretholdes. Da Kursen yderligere bedredes i Januar, kunde de to Spekulanter fiske deres Sølvvaluta tilbage med Gevinst. Opmuntrede af dette Held optog de 1819 et udenlandsk Laan, hvis Valuta skulde bruges dels til Hjælp for nødstedte Landmænd gennem Laan, dels til hemmelige Triks, Manipulationer og Spekulationer paa Børsen til Kursens fortsatte Bedring. De oversaa ganske, at med den for Omsætningen endnu alt for overvældende Seddelmasse, var den Slags Kunstgreb ganske omsonst. Man kan nu en Gang kun rense en Strøm for Sten ved disses totale Bortfjærnelse, ikke ved blot at flytte lidt om paa dem; man kan maaske faa et Stykke renset, men kun ved at gøre et andet Stykke saa meget mere stenet. De to Spekulanters Sejlads blev fuld af Grundstødninger, til de endelig helt kæntrede.

Kongen og Møsting havde regnet ud, at de ved Sølvvaluta fra Laanet kunde tvinge Kursen frem til c. 212, hvorved en Kvartalskurs af 200 kunde fastsættes; Nationalbanken skulde imidlertid sikre sig denne Sølvvaluta, som Kongen og Møsting derefter skulde købe tilbage for færre Sedler efter den gunstige Seddelkurs, og da de tvende Herrer ikke havde Interesse i at ligge med et urentabelt Sølvkammer, skulde Nationalbanken afstaa gode 1 Prioritets Bankhæftelsesobligationer for denne Valuta. Rent bortset fra, at alle disse Manipulationer — hvis de kunde gennemføres — vilde overføre Tabene derved paa Nationalbanken, vidner de dels om en fuldstændig Tilsidesættelse af Banken som selvstændig af Regeringen uafhængig Institution, dels om meget ringe Anskuelser om Direktionens Dygtighed og Selvstændighed. Paa dette Punkt led de, skønt de havde erhvervet sig et Par tro Gefrejtere indenfor Repræsentantskabet, en stor Skuffelse. Herom skriver Axel Rubow: „Dersom Nationalbanken havde overtaget den den tiltænkte Rolle, vilde den sandsynligvis for bestandigt være bleven fuldstændig lammet". Den vilde paa den smukkeste Maade være indgaaet til Hvile hos sine Forgængere, Kurantbanken og Speciebanken, som Regeringen havde kvalt. Men for en Gangs Skyld sad der bestemte og handlekraftige Mænd i Bankens Ledelse. De sagde blankt nej. Det var en anden Sag, hvis der kunde

være ofret saa store Beløb, at Banken for billig eller billigere Pris kunde være kommen i Besiddelse af saa stor en Sum af Sølvvaluta, at der ved Hjælp af denne gennem Indfrielse af Sedler kunde være skudt saa stort et Hul i Seddelmassen, at det ikke ved første Lejlighed groede til igen, men virkelig havde betydet en varig Formindskelse af denne. Men derom var der jo i Virkeligheden ikke Tale. Med halvgjort Arbejde kunde Banken kun komme i Gæld, lide Tab og blive af med sit gode Aktiv, Bankhæftelsesobligationerne. Opnaaedes intet varigt Resultat af Opofrelserne, var disse værre end intet; *Direktionen havde i saa Fald mere Interesse i en noget slettere Kvartalskurs, der gav flere Sedler i Kassen ved Indbetalingen af Bankhæftelsesrenten, der skulde udredes i Rbdlr. S. V.*[1]), end i en bedre, som Kongen og Møsting var interesseret i. Vel skulde Banken udrede Renter og Afdrag paa sin Obligationsgæld dels til den Kongens Kasse tillagte Reservefond, nu nedsat til 7 Mill., dels hidrørende fra Indløsningen af de slesvig-holstenske Møntpapirer[2]), men da Bankhæftelsesrenterne var Bankens Grundfond, ved hvis Indtægter og Afbetaling baade Gælden og Sedlerne efterhaanden skulde inddrages, og da derfor selvfølgelig et meget stort Beløb, fra $^1/_2$ til $^3/_4$ Mill. Rbdlr., der ikke medgik til at klare Gælden, netop skulde anvendes til Seddelinddragelse, hvortil Rbdlr. S. V. til høj Kurs naturligvis bedre forslog end til lav Kurs, er det indlysende, at denne Interessemodsætning mellem Konge og Direktion maatte falde denne sidste stærkt i Øjnene. Det forekommer mig, at Axel Rubow i sin Fremstilling[3]) ikke tilstrækkelig klart har fremhævet dette, thi vel kunde Nationalbankens Direktion ikke ønske en slet Kurs, der kunde faa meget betænkelige Følger for Bankens hele Trivsel, men paa den anden Side var en lidt beskednere Kurs paa dens Sedler foreløbig ikke til dens Skade; det er derfor fuldt forstaaeligt ogsaa fra denne Side set, at Direktionen overfor Regeringens Paavisning af dens Pligt „med alle Midler at fremme og vedligeholde en Parikurs", ret køligt hen-

[1]) Oktroj 4. Juli 1818, § 7, sidste Punktum: „Renten (af Bankhæftelsen) erlægges i rede Sølv eller i Sedler efter den Qvartals-Cours, som i Følge Vort aabne Brev af 6te April d. A. vil blive sat".

[2]) l. c. § 12.

[3]) A. Rubow: Nationalb. Historie I, p. 191 ff.

viste til, at dens Pligter i Henseende til Seddelinddragelse var nøjagtigt præciserede i Oktrojens § 14, hvor de nu foreslaaede Fremgangsmaader ikke var nævnte!

Paa de 4 afgørende Dage i Marts anvendte Spekulationsregeringen 1/3 af Statslaanet paa Bedring af Kursen, der holdtes paa 212, hvorefter Kvartalskursen kunde sættes til 200, idet det var de 4 foregaaende Børsdages Kurs, man fornemlig tog Hensyn til. Statskassen maatte tage 3 Mill. Rbdlr. Sedler op, medens Banken ansaa en Inddragning af c. 13 Mill. af de circulerende 30 Mill. for nødvendig for at sikre en Parikurs, men det laa foreløbig ganske udenfor Bankens Evner.

Regeringen var nu betænkelig ved at ofre flere Midler paa Kurstotalisatoren, især da den havde godt Brug for sine Penge andetsteds. Den søgte da at bevæge Banken til at tilintetgøre flere Sedler end den efter Oktrojen var forpligtet til, c. 871.000 Rbdlr. Den havde i Aaret 1818 vel ikke tilintetgjort Sedler, men i sine Kasser opsamlet dem, der efter Regnskabet kunde paaregnes at burde brændes. Den føjede hertil, hvad der efter Indtægterne kunde anses forfaldent til Brænding fra Rigsbankens sidste Termin, samt et til Indløsning af ældre Sedler henlagt Beløb af 573.000 Rbdlr., men de sidste var jo rigtignok ikke inddragne fra Circulationen. Der afholdtes derefter paa Fælleden et højtideligt Crematorium over 2 Mill. Rbdlr. Sedler, hvad dog ikke imponerede Publikum, der af forskellige Kendetegn, bl. a. den mistænkelige Kursbedring lige i Dagene før Kvartalskursens Fastsættelse, havde taget Varsler om, at der fra de Ledendes Side foretoges Hokuspokus paa Børsen. Følgen var Mistro og Mistillid, der parret med øjeblikkelige daarlige Tider i Udlandet, forværrede Kursen helt op til 315 den 21. Decbr. 1819, idet Møsting nu ikke havde Penge til at støtte den. Kvartalskursen, der i dette Kvartal var sat til 262½, maatte i Januar Kvartal 1820 sættes helt ned til 287½.

„Kongens og Møstings Tro paa at kunne ophjælpe Seddelkursen ved deres Døgnspekulationer var nu blevet grundigt kureret, og Møsting anmodede derfor den tidligere Rigsbankdirektør Schønheyder om at udarbejde en Plan til Seddelkursens varige Bedring. Der herskede næppe mere nogen Uenighed om, at dette kun kunde opnaas paa den Maade, som *Malling* under Oktrojfor-

handlingerne forgæves havde foreslaaet. Det fornødne var at formindske Seddelmassen til det Kvantum, som Omsætningen behøvede, men da Sedlerne alle var en eller andens Ejendom, saa kunde Seddelmassen ikke formindskes, uden at man for Betaling erhvervede en passende Del af Sedlerne..."[1]).

Efter at forskellige Forslag var prøvet, enedes man om et 5 % uopsigeligt Seddelindlaan, der tilbagebetaltes i Sølv, ved hvilket man haabede og tilstræbte at faa Seddelmassen, der udgjorde c. 29 Mill. Rbdlr. og normalt kun kunde paaregnes nedbragt med c. 900.000 Rbdlr. aarligt, formindsket med 9 Mill. Rbdlr. til de 20 Mill. Rbdlr., som man mente Omsætningen kunde bære. Da Banken ikke var pligtig at paatage sig en saadan extraordinær Inddragelse med tilhørende Gældsbyrde, udredede Statskassen Omkostningerne gennem en Forlængelse af den af samme paatagne Betaling af Renterne af de $^5/_6$ af Bankhæftelsen paa Landet, til Bankens Udgifter var refunderede. Den 31. Maj 1820 var der indkommet og brændt omtrent 6 Mill. Rbdlr. Sedler. Kursen bedredes fra 319 i Midten af Januar til ca. 256, og der holdtes nu i 4 Aar en fast Kvartalskurs af 250, skønt Banken fra alle Sider blev bestormet om Udlaan af Sedler, som den afslog. Sagen var nemlig den, at Landet i Aarene efter 1820 var kommen ind i en Landbrugskrise af voldsomt Omfang, idet Landbrugsprodukterne i 1819 blev Genstand for et stærkt Prisfald. Dertil kom — hvad vi kender saa godt fra vor Tid — det Forhold, at mange havde købt Landejendomme til højere Priser i de mindre værdifulde Sedler; de havde nu ondt ved at blive ved Gaardene, da alle Priser aftog i de forbedrede Sedler, og de skulde forrente for store Prioriteter, der var ydet i daarlige Sedler, med bedre. Regeringen søgte at hjælpe de nødlidende Landmænd med Skattelettelser og Statslaan, det sidste med det Resultat, at Laanene gik tabt og Ejerne forlod Gaardene. Havde Nationalbanken ladet sig besnære af alle de mange Røster, der rejste sig for at faa den til at øge Kreditten og Seddelmassen, vilde det først være gaaet rent galt, thi det, som dengang ligesom nu trykkede Samfundet, var den Omstændighed, at alle Landets vigtigste Erhverv ikke kunde betale sig, men gik med Tab, hvad enten det nu var paa Grund af almindeligt Prisfald

[1]) A. Rubow, l. c. p. 196 ff.

eller Overkapitalisering under den daarlige Seddelkurs eller Køb af Ejendom og Stiftelse af Forretning under Inflationen. Herpaa kunde ingen Kredit, ingen Filantropi hjælpe. I Stedet for at vove sig ud i en haabløs Kreditgivning fortsatte Banken sit maalbevidste og sejge, maaske lidt spidsborgerlige Saneringsarbejde med Nedbringelse af sin Gæld og Seddelcirculation; dens Udlaansvirksomhed skrumpede ind; dog hjalp Banken noget paa Kreditnøden ved Rentenedsættelse og Imødekommenhed ved ikke at trække Penge til sig[1]).

I Anledning af Laanet 1820 havde Banken opnaaet nogen Lettelse i Seddelinddragelsen; for det første skulde alene de $^5/_6$ Renter og ikke tillige Overskudet anvendes til Seddelindløsning, og kun efter at Laanets aarlige Forrentning og Afdragning var trukket fra; det var naturligt nok, men Banken skulde derhos, naar Kursen var forbedret til 212 og derunder, ikke være pligtig at inddrage Sedler. Imidlertid holdt Banken ikke strængt paa sine Rettigheder i saa Henseende, men indløste flere Sedler, end den var pligtig til, saaledes $18^{20}/_{21}$ 1,08 Mill. og i de følgende Aar gennemgaaende $^1/_2$ Mill. Rbdlr. Samtidig fortsatte Finanserne Kursoperationerne til 1825.

I Juni Maaned 1824 bedredes Kursen til 238, hvad man bl. a. tilskrev den forventede Optagelse af et 3% Statslaan, men iøvrigt maa det for denne Periode siges, at Statsfinansernes Skæbne, der nu uigenkaldelig var skilt fra Bankens, som laa i Hænderne paa en selvstændig og uafhængig Direktion, ikke længere som forhen havde nogen større Indflydelse paa Sed-

---

[1]) Ang. Detailler henvises til Axel Rubows Fremstilling af Nationalbankens Historie samt Marcus Rubin II.: Frederik VI.s Tid fra Kielerfreden til Kongens Død, pp. 87, 211. Sidstnævnte Forfatter har i alle Enkeltheder fremholdt Aarsager og Virkninger af Inflationen og Deflationen for Landejendomsbesidderne i de 25 første Aar af Aarhundredet og tilføjet: „en nøjere Redegørelse vil paa mange Punkter bringe Bud til Nutiden om en Fortid, der var lige skæbnesvanger for den store Godsbesiddelse og for Staten." Mærkeligt, at den samme Mand, der i et Middagsselskab under Krigen udtalte, at „nu gaar det som i 1813", med sit beundringsværdig dybe Kendskab til Pengeteknikken alligevel som Nationalbankdirektør kunde lade Nationalbanken drive afsted som den gjorde efter 1914, eller er han bleven overstemt i Direktionen?

lerne, hvad der var meget heldigt, idet Statsaktiverne aftog og Statsgælden tiltog i disse Aar, dels fordi Skatterne i de daarlige Tider maatte nedsættes, og mange selv med de nedsatte Skatter stod i Restance, ligesom der blev begaaet hyppige og betydelige Bedragerier mod Statskassen, dels fordi der til nødlidende Erhverv, særlig Landbruget, gjordes Udlaan, der senere gik tabt[1]). Alt dette kunde dog ikke som i fordums Tider ved Regeringens Misbrug direkte paavirke Seddelcirculationen, men nok virke til en Formindskelse af den almindelige Tillid, saaledes at Kurserne viste Hang til i hvert Fald at blive staaende uden væsentlig at bedres. Kursen steg dog til 238, og Kvartalskursen sattes til 237½; da Laanet indgik, steg Kursen i Løbet af 1825 yderligere, saaledes at Kvartalskursen successive kunde sættes til 225, 212½ og 206¼.

I Efteraaret 1825 indtraadte en almindelig europæisk Handelskrise, der over Hamburg sluttelig drev Kursen ned til 235 i første Kvartal af 1826. Kvartalskursen fulgte med til 225, paa hvilket Stade den forblev til September 1827, da den bedredes til 218¾. I Januar 1829 naaede man 206¼, hvor den blev staaende til September 1835, skønt Banken stadig inddrog Sedler og extraordinært afgav Sølvvaluta til Støtte for Kursen. Foruden den almindelige Finanstilstand og Erhvervenes sendrægtige Opkomst lagde man Skylden herfor paa de mange falske Sedler, der var i Omløb og som øgede Seddelcirkulationen. Dette sidste var dog sikkert overdrevent; Aarsagerne maa snarere som af Nationalbanken selv fremhævet søges i det lave Prisniveau, der ikke forbrugte saa stort et Seddelomløb, endvidere den udvidede Brug af Vexler, der overflødiggjorde en Del Sedler, idet Regeringen ved Frdg. 26. Juni 1824 havde opgivet de tidligere fra 1810 givne Forbud mod Brug af Vexler, som dengang udstedtes for at støtte det store Omløb af Sedler[2]).

Ved Aaret 1835, samtidig med at Banken standsede Seddelindragningen, hvad der allerede havde været berettiget 1828, da Kursen kom over 212½, men som den først gik med til nu, da Omsætningen syntes at kræve større Omløb, og Banken derhos med „Realisationen" for Øje, foretrak at skaffe sig Sølv-

[1]) M. Rubin, l. c. p. 199 ff.

[2]) M. Rubin, l. c. p. 146.

valuta for de Sedler, der kom i Kassen, indtraadte et Vendepunkt i hele Tilstanden. Det var, som de daarlige Tider endelig løsnede Taget i Samfundet, men Bankens Direktion var da ogsaa naaet til den bestemte Overbevisning og faste Beslutning, at nu skulde Springet gøres; Landet skulde atter have indløselige Sedler; efter næsten et Aarhundredes Forløb skulde *Mønterne* selv træde i Forgrunden og være det virkelige Omsætningsmiddel i Landet og *Sedlerne* kun være et Repræsentativ for disse, som altid kunde bringes for Dagens Lys paa Anfordring.

Netop ved dette Tidspunkt indtraadte i Bankens Direktion to handlekraftige og usædvanlig dygtige Mænd, nemlig den 1. August 1835 Etatsraad L. N. Hvidt, og paa Aarsdagen derefter Professor, Dr. juris Peter Georg Bang, der paa forskellig Maade bragte nyt Liv, nye Impulser ind i Banken, hvis Udlaansvirksomhed fra at stagnere eller gaa tilbage nu gik fremad. Samtidig fik Banken ogsaa gjort Ende paa en saare stor og uhyggelig Sag, den saakaldte „Tolvmillionsag".

Ifølge Oktrojens § 3 skulde Nationalbanken søge at bringe Sedlerne i Pari og faa indført Sølvcirculation med realisable Sedler i Landet. Ifølge § 4 skulde den forrente og afdrage sin Obligationsgæld. Ifølge § 5 skulde den endelig drive almindelig Bankvirksomhed. Det var dens 3 „Bestemmelser", hvortil den efter § 6 havde følgende Midler: A. Grundfonden, bestaaende af de resterende Bankhæftelser, Indskud og erhvervede Aktiver; B. 1. „En aarlig Indtægt $^5/_6$ Dele af Hæftelsesrenternes Beløb for Jorder og Tiender i Danmark, saalænge indtil alle nu courserende Rigsbanksedler derved kunne blive inddragne, 2. Hvad der maatte indkomme fra Hertugdømmerne af dem, som paa en af de ved vort Patent af D. D. foreskrevne Maader udløse sig fra deres Forpligtelser til Rigsbanken."

Allerede 1828 havde Regeringen hævdet, at dette maatte forstaas saaledes, at Forpligtelsen efter § 6 B. 1, som Staten for at hjælpe det betrængte Landbrug i 1813 havde overtaget, ophørte, naar Sedlerne — *ogsaa* ved Hjælp af Betalingen fra Hertugdømmerne efter § 6 B. 2 — var inddragne. Med andre Ord: den i denne sidste Bestemmelse indeholdte Sum af paa det nærmeste 12 Mill. Rbdlr. — heraf Sagens Navn — skulde komme Finanserne tilgode, hvad disse nok kunde trænge til,

da der stadig var Underskud, Laanoptagelse og Aktivforbrug. Regeringen bragte dog ikke Sagen frem til endelig Afgørelse før 1836, da Banken mentes at kunne taale det. Som Støtte for sin Paastand fremførte Regeringen, at Bankens tilbageblevne Aktionærer: Købstadsejendomsbesiddere for den fulde Bankhæftelse, Landejendomsbesiddere for $^1/_6$ Bankhæftelse, de faa fra Hertugdømmerne, der blev ved Banken, og tilfældige Indskydere, vilde blive alt for farvoriserede, dels i al Almindelighed i Forhold til det Ligelighedsprincip over for alle Ejendomsbesiddere, som i 1813—18 maa have foresvævet Lovgiverne, dels specielt over for Statskassen, der refunderede Landejendomsbesiddere de $^5/_6$ Bankrenter og som ikke herfor havde betinget sig nogen Art af Aktieret i Banken.

Banken paa sin Side havde utvivlsomt juridisk set Ordene i Octrojen for sig, idet det lille Ord: „derved" paa en for Modparten højst generende Maade knyttede Seddelindfrielsen og de $^5/_6$ Renter sammen, og Direktionen havde jo ogsaa i 1820 tydelig nok henvist hertil ved Bedømmelsen af Omfanget for dens *Forpligtelse* til at inddrage Sedler, uden at Regeringen heroverfor tog noget Forbehold. Foruden dette juridiske og historiske Bevis forelaa derhos et reelt Moment af den allerstørste Betydning, nemlig Gældens Forrentning og Afbetaling, der var opstillet som Bankens 2. Hovedbestemmelse, hvorved vel maatte erindres, at denne Gæld ikke var selverhvervet, men paatvunget; dels var den opstaaet ved Indfrielse af slesvig-holstenske Møntpapirer, hvis Inddragning i Virkeligheden i høj Grad kunde henregnes til Seddelindløsningens Opgave og i hvert Fald i høj Grad vedrørte de Summer, der efter Octrojens § 6, B. 2 indflød i Banken, dels hidrørte Gælden for 7 Mill. Rbdlr. S. V.s Vedkommende fra den 1813 skete Foræring til Statskassen af en Reservefond paa Bankens Bekostning. Det var jo derfor ingenlunde ubilligt, om de i § 6, B. 1 ommeldte Beløb bidrog til denne Gælds Afvikling. Endelig maatte det jo heller ikke lades ude af Betragtning, hvorledes Staten foruden et Reservefond paa oprindelig 10 Mill. Rbdlr. i Bankobligationer, endvidere i 1813 havde faaet overladt c. 15 Mill. Rbdlr. til sine Statsudgifter, et meget betydeligt Plus i den Seddelmasse, som først Rigsbanken, derefter Nationalbanken havde faaet at drages med.

Efter mange og lange Forhandlinger enedes man om et Forlig, hvorefter Bankens Ret til at oppebære og Statens Forpligtelse til at udrede 3 af de $^5/_6$ Renter, c. 820.000 Rbdlr., aarlig bortfaldt mod at Banken fik 2 Mill. Rbdlr. 4 % Prioritetsobligationer og 7.8 Mill. Rbdlr. 3 % amortisable Statsobligationer, hvis Forrentning og Amortisation skulde ske ved de resterende $^2/_6$ af Bankhæftelsesrenterne i Jorder og Tiender, som Staten vedblivende skulde refundere Landboerne. I Stedet for at udrede 820.000 Rbdlr. aarligt, slap Statskassen med 408.000 Rbdlr.

En Anstødssten for Bankens sikre og rolige Udvikling var hermed bortryddet. Med Tiaaret 1835—45 indtraadte en betydelig Bedring i hele Erhvervslivet, der tillod og krævede en livligere Omsætning, der kunde optage en større Seddelmængde, uden at Kursen derfor rokkedes, og som betød Forretningslivlighed i Stedet for Forretningsløshed i Bankens daglige Tilværelse. Med andre Ord Kreditindskrænkningen afløstes af Udlaansvirksomhed, saaledes at Bankens Laan til Erhvervene i Stedet for i det foregaaende Tidsrum at indskrumpe fra 9.3 til 4 Mill. Rbdlr. nu udvidedes til 21.6 Mill. Rbdlr. pr. 31. Juli 1845. Et andet Tegn paa Bankens øgede Virksomhed blev Oprettelsen af *Filialer* trindt om i Landet. Den første aabnede 4. Decbr. 1837 i Aarhus; den 1. Maj 1844 kom Filialen i Flensborg med Underkontor i Rendsborg; disse sidste Filialer havde dog mødt forskellige Vanskeligheder, dels fra separatistisk Side, dels fra Vexelrettens mangelfulde Tilstand i Hertugdømmerne, men disse Hindringer blev dog ryddet til Side; 1847 kom Beslutningen om Oprettelsen af en Filial i Odense, der dog ikke iværksattes.

Med den øgede Virksomhed øjnedes omsider ogsaa Chancen for Udbytte til Interessenterne, og man tog derfor fat paa Spørgsmaalet om Udstedelse af *Aktier*. I December Termin 1835 udleveredes Aktier til den frivilligt subscriberede Kapital, der dog kun var ringe. Efter at en Del formelle Vanskeligheder var bortryddede, begyndte i Maj 1837 Udleveringen af Aktiebreve for indfriede Bankhæftelser mod de i sin Tid meddelte Kvitteringer. For Bankaaret 1844—45 betaltes første Gang Udbytte $5^3/_4$ %.

I Perioden 1818—35 var der afdraget 14.8 Mill. Rbdlr. paa

Seddelgælden, 14.2 Mill. Rbdlr. paa Obligationsgælden og 3 Mill. Rbdlr. paa Indlaan ved Hjælp af Bankhæftelsesrenterne og 2 Mill. Rbdlr. Indfrielser af selve Bankhæftelserne. Nu kunde man opgive yderligere Seddelindløsning; *den 23. Oktober 1838 noteredes atter Landets Sedler pari med Metal* og forblev staaende herpaa.

Den første umiddelbare Følge heraf var Inddragelsen af 16 β *Tegnene*, der udgjorde over Halvdelen af Tegnene og paa Grund af den høje Værdi i Forhold til Kobberværdet var særlig udsatte for Forfalskning. Af sidstnævnte Grund var 12 β-Tegnene allerede inddragen i 1819—20. 1842—43 fulgte de andre Tegn efter[1]). De afløstes af de tidligere omtalte Sølv- og Kobbermønter, som Nationalbanken mente vilde befordre Folks Sparsommelighed, idet de fik mere Respekt for de fuldvægtige Mønter end for de daarligt udmøntede Tegn, der tillige i Udlandet affødte en vis Ringeagt for vort Møntvæsen.

Den anden Følge af en fast Parikurs maatte naturligvis blive Sedlernes Vexling paa Anfordring med Sølvmønt, der derved blev Landets virkelige Omsætningsmiddel. Vægten flyttedes atter fra Papiret tilbage til Metallet.

I November 1838 fremsatte L. N. Hvidt i Overensstemmelse med David Ricardo Forslag om „Barrefod", der i et Aars Tid efter Napoleonskrigenes Afslutning havde været anvendt af Bank of England som en Overgang fra Papir- til Møntfod. Fordelen herved skulde være den, at det brede Publikum under en Panik ikke kunde etablere et Run paa Banken og hæve alle Sedlerne, medens der paa den anden Side af Købmænd, der kunde have berettiget Interesse deri, for større Poster Sedler kunde erholdes Sølvbarrer udleverede til Forsendelse til Udlandet eller til Udmøntning af Sølvmønt.

Heroverfor gjorde Resten af Direktionen med Rette opmærksom paa *dels* at det ikke var en saadan „Realisation", der var lovet og stillet i Udsigt ved Bankens Oprettelse, *dels* at Folk, naar der først indtraadte Panik og de ikke kunde faa Mønt for Sedler, hurtigt vilde give flere Sedler for Mønter, end Paalydendet androg ɔ: der vilde alligevel komme Kurs paa Sedlerne.

Man blev altsaa hurtigt enig om at forkaste Hvidts Forslag

[1]) Bekg. 30. Septbr. 1818, Bekg. 26. April 1839, Pl. 14. August 1839, Bekg. 11. Januar 1843, Pl. 5. Juli 1843.

50 Rbdlr.-Seddel, udstedt i Henhold til Plakat 5. Novbr. 1834.

og hævde en egentlig Møntrealisation. Men derpaa dukkede der et andet Hovedstridspunkt op. Et Mindretal holdt paa „Brøkdækning", som nu fastsat i § 7 i Lov Nr. 157 af 12. Juli 1907 om Forlængelse af Nationalbankens Octroi, saaledes at Banken mod at iagttage visse Dækningsregler iøvrigt skulde være „berettiget til at udgive saa stort et Seddelbeløb, som Omsætningen til enhver Tid findes at udkræve". Man skulde begynde med den nuværende Seddelmængde, men ved Inddragning af 1 Rbdlr.-Sedlerne tvinge mere Sølv ud i Omsætningen, og derefter, om det fandtes betimeligt, forøge Seddelmængden. Et Flertal holdt derimod paa, at man nu, da man havde erfaringsmæssig Sikkerhed for, at c. 16½ Mill. Rbdlr. var en til Forholdene herhjemme passende Seddelmasse, burde blive staaende herved og fastslaa den som Maximum; man ønskede heller ikke 1 Rbdlr.-Sedlerne afskaffede.

Axel Rubow[1]) har i nogen Grad bebrejdet Flertallet, at det opgav sin Ret til Seddelforøgelse og gjorde den afhængig af Regeringens Sanktion. Jeg kan ikke dele denne Kritik af Flertallets Standpunkt.

For det første forekommer det mig tvivlsomt, om Octroien overhovedet giver Direktionen nogen Anvisning paa at forøge Seddelmassen. Ifølge Octroiens § 14 maatte Seddelgælden ingensinde forøges, men aarlig ved Inddragning formindskes. — Vi har set, hvorledes § 6 B. 1. udtrykkelig forudsætter, at alle nu kurserende Sedler skulde inddrages, jfr. dog § 19, idet Bankens Fædre oprindelig havde tænkt sig en udelukkende Sølvcirculation, hvad stemmer med § 18, hvorefter Banken kunde udstede „Sølvsedler" ɔ: rene Anvisninger paa Sølv, hvad Banken dog aldrig havde ønsket at gøre. Efter § 18 kunde Direktionen jo nok siges at have Ret til at udstede saa mange Sedler, den lystede, men det var ganske vist paa fuld Sølvdækning. Bortset herfra aabner Octroien ingen Adgang til Seddelforøgelse. Vel opnaaede Banken efter Laanet i 1826 Ret til at ophøre med Seddelinddragning, naar Kursen blev bedre end 212½, men heller ikke heri — saa lidt som i Octroiens § 20 — laa nogen Ret til Forøgelse af Seddelmængden. Nu er det ganske vist sandt, at Kongen kunde ændre Octroien med Bankens Sanktion, jfr. § 58,

[1]) l. c. p. 280 ff.

5 Rbdlr.-Seddel, udstedt i Henhold til Kundg. 27. Jan. 1836.

men det er dog et stort Spørgsmaal, om dette burde ske paa dette essentielle Hovedpunkt, hvorom alt havde drejet sig i et helt Aarhundrede: Seddelmængdens Størrelse. For det første er sikkert mange, navnlig nu, tilbøjelige til overhovedet at anse Brøkdækning for en farlig Sag, der frister en Bank til at forøge sin Seddelmasse for at øge Forretningen og Fortjenesten, selv om ogsaa en vis Dækningsbrøk skal følge med. Dobbelt farlig bliver denne fra Tyskland importerede Reform, naar senere Bank og Statsmagt enes om at pille ved Dækningsreglerne uden at begrænse Seddelmassen. Man kan paa dette saare vigtige Punkt have Vanskelighed ved at følge Forfatteren, naar han noget beklagende udtaler, *at* Banken faktisk gjorde enhver Udvidelse „afhængig af Regeringens Forgodtbefindende", *at* Direktionen „her var saa rent ud sagt klodset" og *at* det var uheldigt „at Regeringen tilsyneladende aldeles ikke forstod, at der samtidigt var flyttet et Ansvar over paa den" [1]). Thi lige saa afgjort uheldigt det havde vist sig at være at have en Statsbank med Regeringen alene ved Haandtaget paa Seddelpressen, ligesaa betænkeligt kunde det være med Dækningsbrøk at overlade Pressen til en Privatbank med Aktionærer, der kræve Udbytte. At gøre Seddelmassens Forøgelse afhængig af to Faktorer, Statsmagt og Bank, skulde synes mest betryggende. Ihvorvel en Regering kan stille sig tvært og rigoristisk overfor Pengeomsætningens Tarv, som en Bank bedre har Forstaaelse af, saa er Risicoen for det modsatte, at en Regering trænger til Penge og trækker i Retning af Seddelmassens Fornyelse, dog vel i og for sig procentvis hyppigere, saaledes at det bliver Bankens Sag at holde igen. Opfattelsen af hele dette Spørgsmaal vil dog selvfølgelig altid være præget af den Tid, hvori man staar. Før og tildels under Verdenskrigen saa vi lysere paa Sagen: Banken havde Overtaget. Nu lever vi i en Mørketid; heller ikke Banken tør vi ubetinget betro Seddelpressen, end mindre Statsmagten alene; den største spidsborgerlige Garanti ønskes: begges enige Samtykke.

I 1838—40 blev man ved det sidste Standpunkt og Diskussionen mellem Bank og Regering drejede sig derfor sluttelig kun om, hvorledes de 16½ Mill. Rbdlr. Sedler skulde sikres. Direk-

[1]) l. c. p. 281, 283 øverst.

tionen mente, *at* 1/3 Sølvfond var nok, men foreslog dog ex tuto 1/2, der, hvis Circulationen aftog, kunde gaa ned til 1/3, *at* Halvdelen af Metalfonden skulde være Mønt, den anden Halvdel Barrer og Hamburger Banco efter Direktionens Forgodtbefindende, *at* Funderingen for den ikke-metaldækkede Halvdel af Sedler skulde udgøre 150 % og *at* heraf kun 1/4 maatte være Panteobligationer, idet Resten skulde være Vexler, Haandpant, Statsobligationer m. m.

Ved kgl. Reskript af 11. Juli 1840 traf Regeringen i Medfør af Octroiens § 20 sin Afgørelse: Hele Seddelmassen, ikke blot i Omløb, men ogsaa i Kasse, maatte ikke overstige 16 1/2 Mill. Rbdlr. Som *Realisationsfond* skulde Banken besidde en Sølvvaluta, lig Halvdelen af den hele existerende Seddelmasse, hvoraf igen Halvdelen skulde være Landets Sølvmønt, den anden Halvdel Barrer og Banco à 27 ℔ 12 β ℔ f., dog at Banco ikke oversteg 1/4 af Sølvfonden. Direktionen fik altsaa ikke frie Hænder paa dette Punkt. Skulde Fonden i et Kvartal formindskes under det lovbestemte Maal, skulde den senest i følgende Kvartal bringes op til den pligtige Størrelse. For den udækkede Halvdel af Sedlerne skulde der i Bankens gældfri Eje være en „Værdipapirfond" paa 150 %, som af Direktionen foreslaaet, men det tilføjedes, at Banken, hvis denne Fond gik under de 150 %, ikke maatte betale Udbytte til sine Aktionærer.

Dr. Rubow beretter, hvorledes det fastslaaede Kontingentsystem: Seddelmængdens ubetingede Begrænsning virkede uheldigt, idet dette Systems Mangel paa Elasticitet forhindrede Banken i at træde virksomt til under et stærkt Pengebegær. Man hjalp sig fra Kvartal til Kvartal indenfor de smaa Udvidelsesmuligheder, Reskriptet af 1840 tillod, i Haab om en kgl. Tilladelse til Forøgelse af Seddelmængden, der gerne kom for sent.

Saaledes maa man naturligvis se Sagen i Opgangstider, men det er et Spørgsmaal, om man ikke bør foretrække Pengeknaphed for den Pengerigelighed, der let ender i Inflation. Saaledes farves i hvert Fald Blikket under triste og pessimistiske Nedgangstider! Til syvende og sidst vil knappe Penge have større Købeevne end rigelige, saaledes at de knappe Penge dog udretter det samme som de rigelige, selv om det naturligvis skal indrømmes, at Pengerigelighed *kan* skabe øget Produktion og

dermed billigere Priser. Det er særlig i Overgangsøjeblikkene, det kniber.

Det stod nu tilbage at sætte selve Realisationen i Værk; dette var Publikum i Almindelighed og Aktionærerne i Særdeleshed stærkt interesseret i, de sidste fordi de ikke kunde faa Udbytte før; det første dirrede af Utaalmodighed efter at se den utaalelige Tilstand med uindløselige Papirsedler bragt til Ende. Direktionen, der i sin Tid havde anvendt Indfrielsessummer af Bankhæftelsen til Afdrag paa Gælden, mente ikke at burde skride til Realisation og Udbytte, før Aktiekapitalen var fuldt restitueret, men heri manglede 1840 c. 2 Mill. Sølvfonden skulde derhos kompleteres op til de $8^1/_4$ Mill. Rbdlr., hvoraf der i 1840 kun existerede et Par Mill. Rbdlr., men da Bankens Overskud i disse Aar var betydeligt, c. $^1/_2$ Mill. Rbdlr. aarlig, havde man 1843 hele Aktiekapitalen paa nær 441.000 Rbdlr. i Behold. 1844 indvandtes dette sidste Beløb. Bankens Sølvvaluta naaede da 7 Mill. Rbdlr. Den 1. Maj 1845 havde man — tildels ved et mindre Laan hos Staten — faaet Metalfonden i Orden, saaledes at denne androg:

Sølvmønt	5.22	Mill.	Rbdlr.
Barrer	1.18	—	—
Banco	2.25	—	—
„Metalfond“	8.65	Mill.	Rbdlr.

Endvidere besad Banken til Dækning af den anden Halvdel af Seddelmassen $8^1/_4$ Mill. Rbdlr., hvortil jo udkrævedes 150 % eller $12^3/_8$ Mill. Rbdlr., som „Værdipapirfond“ alene i Udlaan mod haandfaaet Pant over 8 Mill. Rbdlr. og i Statsobligationer over 6 Mill. Rbdlr.

Den 5. Maj 1845 erklærede Nationalbanken overfor den kgl. Bankkommissær, at den nu ønskede at erklære sine Sedler indløselige; Dagen efter bekendtgjorde Banken dette i Aviserne og den 13. Maj udgik Kundgørelse herom fra Kancelliet.

Maalet var naaet, en ny Tid for vort Pengevæsen inde; ingen tænkte sig mere Muligheden af, at vi skulde vende tilbage til Tilstandene før 1845. 1814—45 var den sammenbidte Flid og Nøjsomheds Tid, der hjemsøgtes af den store Landbrugskrise i Tyverne og en mindre Handelskrise i 1825. Det gik noget frem,

noget tilbage, men dog som Hovedresultat fremad. Bankens Ledelse udviste, navnlig i den første Periode 1818—35, en koldsindig Resignation, der førte til en skrap Konsolidering, paa hvilken Tiden 1835—45 kunde bygge uden at frygte, at den faste Grundvold skulde forrykkes. Opgangstiden bragte da Fortjenesten ind, som omsider skaffede os af med de uindløselige Papirsedler.

TREDJE AFSNIT

KOLONIMØNT

1. Dansk-Vestindien.

Efterat de dansk vestindiske Øer oprindelig havde været drevne af et Kompagni, hvis Handelsmonopol dog blev saa trykkende, at Staten under Frederik V maatte overtage Øerne og delvis give Handelen fri, oprettedes ved Octroi 11. Maj 1778 et nyt vestindisk Handelsselskab, men allerede 1788 maatte Regeringen paany overtage Øerne; Handelen paa disse vedblev at være fri. Samtidig med Overtagelsen gaves der Tilladelse til at udstede de nedenfor nævnte Kreditsedler. Iøvrigt stillede Møntforholdene paa Øerne sig saaledes:

Ved Frdg. 20. Marts 1770 var de paa de vestindiske Øer kurserende dansk-amerikanske Mønter nedsat i Værdi saaledes:

24 β Stkr. = 20 β vestind. Kurant = 16 β dansk Kurant
12 β Stkr. = 10 β vestind. Kurant = 8 β dansk Kurant

I Konsekvens heraf var ved Frd. 11. Maj 1775 bestemt, at de danske Kurantsedler der indførtes til Øerne og paa Bagsiden forsynedes med Paategning om deres Værdi i vestindisk Kurant, skulde gaa og gælde saaledes:

100	Rbdlr. d. Kurant	=	125	Rbdlr. vestind. Kurant	
50	—	—	= $62^1/_2$	—	—
10	—	—	= $12^1/_2$	—	—
5	—	—	= $6^1/_4$	—	—

I Henhold til Plakat af 13. Maj 1776 udsendtes derhos Frederik IVs ved Frdg. 15. Juli 1726 nedsatte 2 β til Øerne, saaledes at deres Værdi bestemtes saaledes:

2 β vestindisk Kurant = $1^2/_3$ ($1^3/_5$) β d. Kurant.

Endelig udmøntedes der i 1786 for 12.000 Rdlr. Paalydende:

6 β Stkr. = 5 β vestind. Kurant = 4 β d. Kurant.[1])

Det var jo unægtelig ret forskruede og forvirrede Møntforhold, hvor der udmøntedes Stkr. med Paalydende i en gammel,

[1]) J. Wilcke: Kurantmønten 1726—1788, p. 278. ff.

forlængst ved Praxis og senere ved Lov afskaffet Møntfod; disse Mønter skulde gælde noget helt andet i vestindisk Kurant og noget tredje i dansk Kurant; denne Tilstand fortsattes trods alt endnu i nogen Tid.

Fra St. Croix Borgerraad fremkom der i 1785 en Ansøgning til Kurantbanken i København om Afsendelse af 100.000 Rdlr. Bankosedler, men Banken fandt det betænkeligt under sin Autoritet at lade udfærdige Sedler, der alene skulde være gældende for de vestindiske Eilande, og som saaledes ingensteds kunne fremlægges til Realisation, hvad der stred mod Bankens Octroi og Convention. — Man huske, det var umiddelbart før Speciereformerne 1788—1791, da man for Alvor tænkte paa at reformere Møntvæsenet. Senere hen vilde slige Udtalelser have lydt som Ironi! — Et Par Aar efter indsendte Planteurerne Andragende om Forskud og Laan til Plantagernes bedre Dyrkelse. Begge Henvendelser vidnede om en almindelig og trykkende Pengemangel. Det vestindisk-guineiske Rente- og General-Toldkammer var derfor faldet paa den Tanke til Brug for de vestindiske Øer at lade udfærdige *Kreditbeviser* for en Sum af 120.000 Rdlr. vestindisk Kurant, som alene maatte sættes i Omløb ved Udlaan til de producerende Ejendommes Forbedring. Laanene skulde forrentes med 4 1/2 % og afdrages med 2 % p. a., der skulde betales i Sedler, som derefter kasseredes. Sedlerne, hvoraf der skulde udstedes 3.500 Stk. à 20 R., 500 Stk. à 50 R. og 250 Stk. á 100 R., skulde have Form som Bankosedler med Stempler og Vignetter, underskrives af Kammeret og Øernes Regering. Man mente ikke de vilde faa nogen uheldig Indflydelse som Papirpenge, da de kun udlaantes mod sikkert Pant, kun androg 120.000 R., de mindste var paa 20 R. saa de ikke kunde jage den klingende Mønt af Landet, og Forpligtelsen til at betale Rente og Afdrag i selve disse Sedler vilde holde dem i god Kurs. De skulde kunne modtages i de kgl. Kasser, hvori de af Mangel paa Mønt vilde indgaa i Skatter og Afgifter; disse Sedler skulde kunne udlaanes igen, medens Nr. paa de i Renter og Afdrag tilbagebetalte Sedler som kasserede skulde offentliggøres i Gazetten paa Øerne. Den 16. April 1788 godkendte Kongen denne Proposition[1]).

[1]) R. A. Vestind. Forestil. og Resl. Protokol 1788, Nr. 41.

I 1789 kom der paany Indberetning fra Vestindien om, at der var Mangel paa Penge. St. Thomas som en *Frihavn* havde ingen Rigdom af sig selv, uden hvad der kunde vindes ved Handel og Omgang med fremmede, blandt hvilke Kreditsedlerne ingen Værdi havde, men Købmanden fik kun saadanne i Betaling af sine indenlandske Debitorer. Af Mangel paa Kontanter maatte han derfor lade gode Ladninger gaa fra sig, som han ellers kunde have høstet Fortjeneste af. Der saas sjældent Patagons (sydamerikanske Mønter af Værdi som Piastre), Johanneser (portugisisk Guldmønt = 8 Rdlr. d. Kurant[1]) eller danske Penge, og da Kreditsedlerne lød paa 20 Rdlr., blev Forlegenheden saa meget større. Pengemangelen skyldtes efter Gouvernementets Mening, at de mest formuende Købmænd holdt Mønten tilbage for med større Fordel at vexle den med Piastre og fremmede Varer end ved Hjælp af Sedler. Disse skulde *efterhaanden* være satte i Roulance ved Udlaan paa producerende Ejendomme, og hvis de var anvendte paa denne Maade, skulde de ikke have kunnet skade Circulationen, men efter Regeringens Formodning var for stor en Sum af disse Kreditbeviser i Begyndelsen paa een Gang sat i Omløb, hvorfor de som en til udenlandske Betalinger uskikket Mønt maatte tabe noget af sin Værdi. Dette

Ældre dansk-vestindiske Dobbelt-, Enkelt og Halvrealer.

[1]) Haandbog for alle fremmede Penge-Beregninger imod d. Kurant, Bergen 1790.

havde foraarsaget ikke alene, at den klingende Mønt var trukket ud af Omløbet, men og at Kreditsedlerne havde maatte benyttes i Mangel af Kontanter til Bestridelse af den kgl. Kasses Udgifter og saaledes var anvendt udenfor deres Bestemmelse.

Derfor maatte Øerne snarest forsynes med 20.000 R. i 12 β = *enkelte Realer* af samme Møntfod, som fastsat efter Resolution 12. Februar 1740: 18 gamle vestindiske Dalere (Piastre) ℔ f., 144 Stkr. af den 8-lødige ℔, ligesom i 1782—83[1]). Da de dobbelte og enkelte Realer ved ovennævnte Frdg. 20. Marts 1770 var nedsatte fra 24 og 12 β til 20 og 10 β, blev i 1782 6 β Stkr. udmøntede med Aarstal *1767;* det samme ønskede man nu „for at de desto bedre ligesom de ældre af samme Møntfod kunde circulere til den efter Frdg. 1770 bestemte Værdi"! De skulde møntes af gamle 4½ l. 2 β, som Banken havde i Forraad, og hvorfor den skulde betales med Bankosedler. 2 β-Stykkerne skulde have Tilsætning 3½ Lod Sølv af Piastre, der laa i den kgl. Kasse. Den 13. Januar 1790 tiltraadte Kongen denne Indstilling, og i Løbet af Aaret udsloges 30.000 R. af disse 12 β fra Mønten paa Kongsberg[2]).

Af anden Skillemønt udsendtes ved forskellige Lejligheder reducerede 2 β til Øerne, saaledes 1791 3.000 R. til Kreditsedlers Indfrielse og Kassation, ligesom man ogsaa 1796 forsøgte at indføre Kobber 1 β 1771, men disse protesterede den vestindiske Regering imod og hensatte dem paa Fortet. Der var ingen Brug for dem; udgaves de for ½ Styvere, købte Matroserne dem op til Hjemførsel med en Fortjeneste af 25 %; sattes de til 1 Styver, vilde de blive eftergjorte eller indførte en masse; skulde de gaa for 1¼ β v. K., vilde Negrene faa Vanskeligheder i deres Regning; dertil kom, at de „i Fidteboderne vilde blive saa tilsmurte, at Spanskgrønt vilde samles paa dem, hvorved Ulykkestilfælde kunde opstaa". Nogle Aar senere blev de hjemsendte. 1805 udsendtes 8.750 R. nye, paa Kongsberg møntede 2 β, der gik for 1¼ Styvere, 5 Stkr. paa Realen.

Hurtigt havde Inflationen af 120.000 R. Kreditsedler vist sine Virkninger i det lille Samfund. 1795 og 1800 maatte Finanskollegiet paany lade møntе Realer og Dobbeltrealer, ialt henved

[1]) Ang. Møntformlen se Kurantmønten 1726—1788, p. 279.

[2]) R. A. Finanskoll. Rel. og Resl. Protokol 1790, I, Nr. 6.

70.000 Piastre, i Altona. Ikke desto mindre gik Regeringen i København ved Resl. 30. Oktober 1799 paany ind paa at udfærdige 120.000 R. Kreditbeviser „under allerhøjeste Garanti til Befordring af Pengeomløbet", men „Omløbet" havde da sikkert forbedret sig betydeligt, thi Øerne nød godt af, ja tjente Formuer, særlig ved Transit og Sukker, paa de europæiske Krige. Paa Øerne holdt man ligefrem Udkig efter en saadan Krig, der betød mægtig Gevinst, fordi vort daværende dygtige Udenrigsstyre kunde holde os neutrale[1]). Til det gode Resultat bidrog Frihandelen paa St. Thomas. St. Croix' Sukkerproduktion medførte, at de til Øen indgaaende Skibes Antal steg fra 14 i 1770 til 516 i 1789 og 369 i 1790. Fra 1773 til 1796 øgedes Befolkningen med c. 8.000 Personer fra 28.582 til 36.657, et Tegn paa Øernes økonomiske Fremgang, der tydelig viser, at Omløbet kunde kræve og bære flere Omsætningsmidler end tilforn. Et andet Bevis for den voldsomme Stigning i Handelen viser Toldintraderne paa St. Thomas, der steg fra 8.739 R. i 1791 til 176.011 R. i 1799 og 124.751 R. i 1800. Samtidig var Øerne befriede for de store Paalæg, Sorger og Bekymringer samt Seddelinflation, der i Anledning af Neutralitetsforsvaret plagede Moderlandet. Saaledes gik det under den preussiske 7-Aarskrig, den nordamerikanske Frihedskamp og de franske Revolutionskrige, der alle havde den Fordel at se de to store søfarende Nationer, England og Frankrig, paa hver sin Side. Øerne var en fredlyst Idyl, hvor begge Parter kunde og maatte handle. De nød derhos Fordelen af at være en fra Moderlandet afsondret Møntenclave; fra først af kunde det se uheldigt ud, at deres Pengevæsen var deprecieret i Forhold til Hovedlandets Kurant. I Virkeligheden skulde det vise sig at være en Fordel, idet den danske Kurants dybe Fald kom til at gaa udenom Øerne.

Et kortvarigt Afbræk i disse paradisiske Tilstande frembragte Fredsbrudet med England 1801. I Dagene fra 28.—30. Marts 1801[2]) overgaves Øerne af den danske Garnison til Englæn-

[1]) W. Westergaard: The danish West-Indies, New York 1917, p. 249: „These islands had learned to look on European wars as great sources of prosperity. — If the evidences of wickedness and extravagance are numerous, it must not be forgotten that times were good and the means of indulgence plentiful."

[2]) Kay Larsen: Dansk Vestindien, Kbhvn. 1928, p. 171—74.

derne, som dog trods de gode Tider ikke fandt megen Mønt i Kassen, thi Kommandanten havde været saa forsynlig at forudbetale Officerer, Mandskab m. v. Løn til Udgangen af Juni Maaned, ligesom han havde skyndt sig med at betale alle Regninger for Defensionsforanstaltninger og af den til Planteurernes Understøttelse bestemte Kapital reddet 7.000 R., som ikke var nedlagt i Kongens Kasse, saaledes at Englænderne kun forefandt Kreditbeviser, lette Johanniser og 5 Styver Stkr. til et Beløb af c. 3.000 R. v. K. + desværre 2 Foustager nylig udkomne 5 Styver Stkr., øjensynlig de nyeste fra Altona[1]). Englænderne fandt for godt at forhøje de gamle Realers Værdi fra 10 β (5 Styvere) til 6 Styvere; denne Værdiforandring blev ikke godkendt af den danske Regering.

Besættelsen af Øerne varede kun et knapt Aars Tid til Februar 1802, da England og Frankrig traf Forberedelser til Freden i Amiens. Ikke saa snart var Handelen befriet for denne Mare, før det hele Samfund levede op paa ny. Toldafgiften[2]) androg:

	St. Thomas	St. Croix
1802	71.674 R.	322.516 R.
1803	62.995 -	366.633 -
1804	149.434 -	357.010 -
1805	112.037 -	378.797 -
1806	90.521 -	380.455 -
1807	82.114 -	407.674 -

Man havde benyttet Kreditsedlerne af 1799 til saavidt muligt og fornødent at inddrage de ældre Sedler af 1788, som endnu var i Omløb. Resten var benyttet til Udlaan paa samme Maade som tidligere, men der var dog stadig Mangel paa Omsætningsmidler, hvad ikke var til at undres over, naar alene Toldintraderne androg saa betydelige Beløb som ovenanført. Det udtales da ogsaa udtrykkeligt i Indberetninger fra Øerne, at der end ikke var saadanne til Stede til Betaling af Afgifterne til de kgl. Kasser, end mindre til Bestridelse af daglig Handel og Vandel. Man havde derfor ikke kasseret nogen af Sedlerne

[1]) R. A. Vestind. Forest. og Resl. Prot. 1801, Nr. 9.

[2]) M. L. Nathanson: National og Stats Husholdning, Kbhvn. 1844, p. 761 ff.

af 1799, men der var Nødvendighed for flere. Saa længe der ikke var flere Beviser end en Høsts Betalinger til den kgl. Kasse, mente Gouvernementet ikke der var Fare paa Færde, og efter Indbetalingerne at dømme havde man tilmed Vished for, at Kreditbeviser blev foretrukne for Mønt(?!). Gouvernementet indstillede derfor i 1806, at der sattes et nyt Antal Beviser til et Beløb af 80—100.000 R. i Omløb, men paa noget andre Vilkaar end hidtil, idet man mente at have bedre Sikkerhed for Udlaan i de saakaldte „1. Maj Vexler", som mellem Crop- eller Sukkerhøsttiderne omkring 1. Oktober udstedtes som Betaling til næste 1. Maj, end i Prioriteter. Disse sidste frembød Vanskeligheder, naar man ikke kunde faa 1. Prioritet, idet der derefter gerne stod flere sideordnede Prioriteter, mellem hvilke der opstod Strid om Fordeling af Udbyttet af Ejendommen. Ved 1. Maj Vexler var det dernæst ikke Brug at give Delation, og Tvangsmidlerne for disse Vexler var langt stærkere end ved Pant, idet man for det første kunde holde sig til Udsteder, Acceptant og Endossenter, ligesom Execution i Løsøre, Produkter m. m. var hurtigere end i fast Ejendom, der skulde stilles til Tvangsauktion, maaske flere Gange. Prioritetslaan var heller ikke mere saa nødvendige. Ved Vexler kunde man ogsaa hurtigere indskrænke Omløbet, om det viste sig fornødent. Kreditbeviserne vilde hvert Aar i Sukkerhøsttiden tilbageflyde i de kgl. Kasser, naar Regeringen hvert Efteraar i Stedet for den almindelige Beholdning af 20 à 30.000 R. tilbageholdt 100.000 R. til at udlaane paa 1. Maj Vexler. Paa den Maade kunde Planteurernes Trang til Kontanter uden for Høsttiden afhjælpes uden Skade for Kolonien til Fordel for den kgl. Kasse og Planteurerne selv. Den 26. September 1806[1]) bevilgede Kongen Udstedelsen af følgende Sedler:

300 Stkr.	à	100 R.	=	30.000 R. v. K.
600 —	à	50 -	=	30.000 —
3.000 —	à	10 -	=	30.000 —
2.000 —	à	5 -	=	10.000 —
5.900 Stkr.				100.000 R. v. K.

[1]) R. A. Vestind. Forest. og Resl. Protokol 1806, Nr. 41.

En Fuldmægtig i vestindisk Kontor fik et lille Ben med at besørge dem numererede, stemplede m. v., deres Udgivelse og Inkassation bestredes af Bogholderkontoret paa St. Thomas.

Dette blev — ej til Øernes Skade — foreløbig den sidste Kraftanstrengelse i de vestindiske Pengeforhold fra den danske Regerings Side, thi i 1807 havde Øerne det Held at blive besat af Englænderne, hvorved de fuldstændig unddroges den topmaalte Inflation, som Moderlandet blev velsignet med, og som førte til Sammenbrudet 1813. Øerne fortsatte ret uanfægtet under engelsk Styre sin økonomiske Virksomhed[1]), hvilket fremgaar af, hvad der senere passerede, da den engelske Occupation i 1814 ophørte.

Der skete nemlig i nævnte Aar dette, at der i København fremkom en Obligation i vestindisk Kurant; baade Kreditor og Debitor var bosiddende her, og der rejstes nu Spørgsmaal om, hvorledes dette Gældsbrev nærmere skulde forstaas. Herefter fandt det vestindisk-guineiske Rente- og General-Toldkammer det rettest, at der gaves Regler for Pengevæsenet samtidig med Øernes Tilbagelevering af Englænderne i Anledning af de Forandringer, som var foregaaede her i Landet ved Rigsbankens Indretning. Da Frdg. 20. Marts 1770 ikkun havde gjort dansk Kurantmønt og visse reducerede dansk-amerikanske Møntsorter gældende paa Øerne, og *da Frdg. 11. Maj 1775 kun havde indført danske Kurantsedler i Dansk Vestindien paa den Betingelse, at de fik Paategning om deres Værdi i vestindisk Kurant, samt da disse Sedler havde beholdt deres Pari-Værdi*, fandt danske Kancelli og Finanskollegiet, hvortil det vestindiske Kammer sluttede sig, at *Fordringer i vestindisk Kurant ikke burde være de Indskrænkninger underkastede, som Frdg. 5. Januar 1813 fastsatte for ligelydende dansk Kurant.* Hertil kom, at der paa Øerne nu

[1]) Ifølge Num. Foreningsblad I, Nr. 33, 1918, p. 203, skal der være udstedt engelske Sedler i Occupationstiden.

Kay Larsen, l. c., p. 179—81: Forfatteren mener, at Occupationen ikke bragte Øerne Fremgang; men han overser herved rigtignok ganske, at Øerne ikke kom til at deltage i Moderlandets fortvivlede Inflation af Pengevæsenet; visselig var det ingen ringe Ting, at det lille Samfunds Valutaforhold holdtes udenfor det hjemlige Ragnarok. Hvad dette betød i alle Forhold, kan ikke overvurderes.

kun circulerede *tvende Slags Omsætningsmidler, nemlig Sølv- og Guldmønter samt Kreditbeviser, idet den københavnske Banks Sedler med Paategninger gaves der ingen mere af.* Sølv- og Guldmønterne var for det meste fremmede Pengesorter, der omløb efter en bestemt antaget Kurs i vest. Kurant, der ej varierede; den øvrige Mønt var Skillemønt herfra, udsendt i udmøntede Sølvrealer. Kreditbeviserne var Papirpenge, udstedte til at befordre Plantagernes Forbedring og forestillede en fuldkommen Værdi i Effekter. De var som nævnt alene satte i Omløb ved Udlaan til producerende Ejendomme mod sikkert Pant; Renter og Afdrag benyttedes til Inddragning af Sedler hvert Aar. Mere end 120.000 R. havde ikke paa een Gang været i Omløb, og der mødte heller ingen Vanskelighed i, at de jo antoges lige saa godt som Mønt. *Da saaledes de Aarsager, der havde foranlediget Frdg. 5. Januar 1813, ikke syntes at finde Sted med Hensyn til det vestindiske Pengevæsen, og den vestindiske Kurant efter det anførte vel maatte anses som en egen Pengesort,* havde man kun at bestemme dens Forhold til den nugældende danske, der efter Sølvværdi og Parikurs maatte stille sig saaledes: Da 125 R. K. oprindelig stod i Parikurs med 100 Specier eller 200 Rbdlr. Sølv, maatte 100 R. v. K. efter Kurs 125 R. K. udgøre 128 Rbdlr. Sølv og 100 Rbdlr. Sølv 78$^{1}/_{8}$ R. v. K. I Henhold til kgl. Approbation af 29. April 1814 udstedtes Plakat af 22. August s. A., der fastslog dette Kursforhold og den vestindiske Mønts Afsondrethed fra den danske, idet Kammeret, Finanskollegiet og danske Kancelli fandt det rettest, at der skete offentlig Bekendtgørelse af den kgl. Resolution, idet denne Afgørelse maatte betragtes som en Hovedanordning i Pengevæsenet[1]).

Handelen paa Øerne var umiddelbart efter Krigen ikke ringe, sammenlignet med tidligere og senere Tider. Det synes som Erhvervslivet derude paa de fjærne Øer paa glædelig Vis afveg fra Stagnationen i Hjemlandet. I 1816 indkom til København 69 Vestfarere med en Drægtighed af 6.751 Kommercelæster, medens Tallene f. Ex. i 1823 kun udgjorde 13 Skibe med 1.670 Læster. I Aarene 1817, 18, 19, 20, 21 og 22 udgjorde Antallet af disse Skibe henholdsvis 64, 50, 39, 27, 26 og 27. Toldindtraderne paa St. Croix udgjorde:

[1]) R. A. Vestind. Forest. og Resl. Protokol 1814, Nr. 64, 68 a–b.

1816:	508.562	Rdlr. vestind.	Kurant
1817:	315.048	—	—
1818:	436.140	—	—
1819:	424.608	—	—
1820:	219.731	—	—
1821:	245.273	—	—
1822:	168.121	—	—

Som det vil ses stillede Forholdene sig ret uensartet, men Tiden omkring 1816 var ret gunstig, idet Sukkerhøsten havde været betydelig. Under disse Omstændigheder var det ikke underligt, at der paany fremkom Klager over Mangel paa Mønt. I 1814 aflagde saaledes Gouvernøren, Generallieutenant v. Oxholm Indberetning herom. *Kreditbeviserne* var nu næsten det eneste Repræsentativ paa Øerne. „Som Lettelsesmiddel i Begyndelsen af den nye Administration og til de daglige Omsatser", ansaa Guvernøren det for heldigt om der for det første kom 50.000 R. v. K. i saadanne Sedler i Omløb, lig de i 1806 „dels for at ombytte de ubrugelige, dels for at forøge det gangbare Numerair." Kamret kunde dele Gouvernørens Anskuelser, forsaavidt der kun var Tale om at ombytte ældre Beviser med nye, men kunde ikke anbefale, at Kredibevisernes Mængde forøgedes. Omsætningen havde i 1799 baaret Udsendelsen af 120.000 R. og i 1806 af 100.000 R. uden ufordelagtige Virkninger, og det var rimeligt, at en Mængde af disse Papirpenge nu var forslidte og ubrugbare til Circulation og burde vexles med nye, men Gouvernementet skulde sørge for, at disse kasseredes mod Udlevering af de nye, idet der nøje vaagedes over, at Massen ikke forøgedes. Dronning Marie godkendte i Kongens Fraværelse den 9. November 1814 denne Indstilling med Tilføjelse, at Sedlerne skulde anses som rede Penge og modtages i de kgl. Kasser[1]). Allerede i Efteraaret 1815 kom Oxholm igen og meddelte, at alle de gamle Sedler formedelst Ælde og Slid var ubrugellge i Omsætning, han androg derfor om at faa alle de gamle 220.000 R. Sedler omvexlede. Kamret var noget betænkelig herved, fordi Folk, naar de saa de ny Sedler kunde tro, at Seddelmassen var forøget, og Sedlerne derved kunde komme i Miskredit. Finanskollegiet delte ikke denne

[1]) l. c. Nr. 97.

Frygt, og første Kopist i vestindisk Kontor, Hauschultz, fik Ordre til at forfærdige 170.000 R. foruden de 50.000 R.[3]).

For tredje Gang dukkede Gouvernøren op med sin Pengemangel paa Øerne, idet han i 1816 ønskede *Mønt* udslaaet: „For at erholde den til Militairets og de kgl. Negres Lønning

Spansk Piaster 1770.

Spansk Piaster 1772.

Portugisisk Johannis.
(Peca, 6.400 Reis eller 64 Testons).

[3]) l. c. 1815, Nr. 50, Forest. 19., Resl. 27. September 1815.

nødvendige Smaamynt, har Regeringen endog maatte bruge Tvangsmidler, og den uformuende Del af Øernes Beboere lider især ved hiin Mangel, som altsaa fordrer hurtig Afhielpning". Derfor foresloges ny Udmøntning af 14.000 R. vestindisk Kurant i Realer og Styvere. Øernes Hovedmøntsorter var Piastre og de saakaldte Johanniser, Smaamønten dobbelte og enkelte Realer samt Styvere. Ved de forskellige Udmøntninger holdt man som nævnt det for raadeligt at lade Præget og den paa Mønten angivne Værdi uanset Reduktionen i 1770 forblive uforandret ligesom Aarstallet. Den i 1770 befalede Reduktion havde ingen Indflydelse paa Realernes Værdi uden for Øerne. Formedelst den højere Circulations-Værdi, som Piastrene i Vestindien havde fremfor den egentlige Værdi, som i d. Kurant var tillagt dem, var de reducerede Realer nu bedre end Piastre. De kunde derfor med Fordel indvexles mod disse og udføres til de fremmede Øer, hvor de med Hensyn til deres Forhold til Piastre modtoges for deres fulde Værdi, paa hvilken de løde. Heri laa Aarsagen til, at denne mindre Mønt stedse forsvandt af Circulationen paa de danske Øer, uagtet der siden 1763 efterhaanden var udsendt 249.581 R. v. K. i Realer og 2 β. Piastrens egentlige Værdi var 45 β hamburgsk Banco, hvorfor den modtoges af Banken i Hamburg, eller $1^{7}/_{8}$ Rbdlr. Sølv, hvorfor den modtoges af den danske Rigsbank. I Vestindien gjaldt den derimod overalt 48 β Banco eller 1 Sp. = 2 Rbdlr. Sølv. Denne Circulations-Værdi i dansk Vestindien var altsaa $^{1}/_{8}$ Rbdlr. højere end dens oprindelige Værdi, hvilket derimod ikke var Tilfældet med Realerne, som — efter Reduktionen beregnet — var udmøntede til 15 R. v. Kurant af $^{14}/_{15}$ fin, og som paa de danske Øer i Vestindien modtoges efter denne deres virkelige Værdi. Med andre Ord vore gamle Realer gik i det øvrige Vestindien saa mærkeligt det lyder for en højere Værdi end paa vore egne Øer, skønt de ikke engang i Finvægt fyldestgjorde efter den reducerede Værdi og derfor paa langt nær svarede til deres Navn, Realer eller $^{1}/_{8}$ Piastre, idet de ikke engang indeholdt Sølv for deres lovbestemte Værdi $^{10}/_{96}$ af 1 Rdlr. v. K., men de var jo ogsaa kun for Skillemønter at regne.

Man holdt nu for, at ligesom Piasteren, der kun indeholdt Sølv for $^{15}/_{8}$, gik for $^{16}/_{8}$ Rbdlr., saaledes burde ogsaa Realerne,

der udmøntedes til 15 R. v. K., gaa for 16 R. v. K. pr. ℔ fin. For at de ny Realer kunde opnaa en bekvem Størrelse skulde de, i Stedet for at de gamle var 8 l., være 10 l., 2 β 4 l., hvorved de erholdt en saadan Størrelse, at de kunde udpræges i Ringe og randes. Da de nye Mønter i flere Henseender blev forskellige fra de gamle, maatte de havde andet Præg. Naar Gehalten forandredes, vilde det ikke være passende at lade Værdiangivelsen forblive uforandret. De nye Realer maatte altsaa lyde paa 20 og 10 β v. K. i Stedet for 24 og 12 . βMen det syntes endvidere rigtigt, at det forrige vestindiske Kompagnis Mærke, et Skib, nu forandredes til det danske Vaaben. Der foresloges udmøntet i Altona, hvor de forrige var slaaet, 4.000 R. i 20 β, 8.000 R. i 10 β og 2.000 R. i 2 β. Kongen resolverede 25. September i Overensstemmelse med Kammerets Indstilling af 10. September 1816 og Plakat om de nye Mønter udgik den 20. December s. A.[1]).

Vestindiske dobbelte og enkelte Realer samt Styver.

Underligt nok var de to Plakater af 22. August 1814 og 20. December 1816, der opretholdt et særskilt Møntvæsen for de dansk-vestindiske Øer, ikke blot et Værk af Øernes selvstændige, fra Moderlandet adskilte Erhvervsliv, hvis Circulation i alt væsentlig kunde bære de gældende Omsætningsmidler, men ogsaa en Følge af de slette Penge, den gamle Møntmester Wineke i 1740 havde sat i Omløb, og som havde foraarsaget

[1]) R. A. Finansdep. Forest. med Resl. og Rescrip. 1816, Nr. 122.

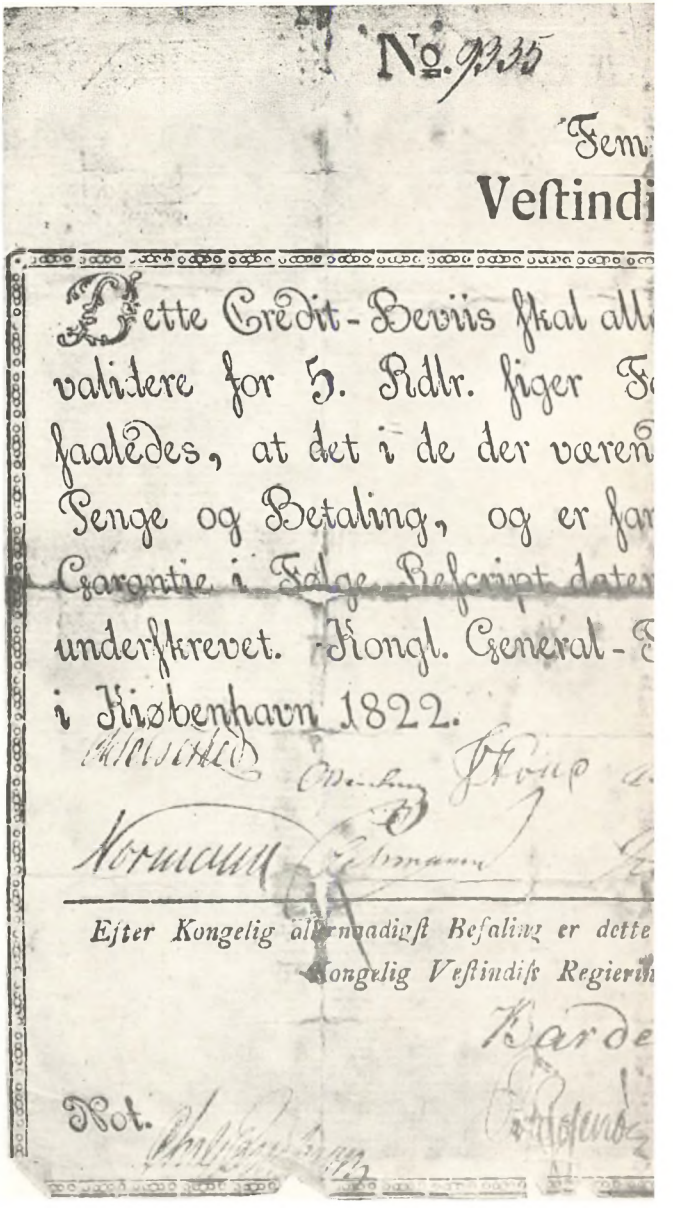
de vestindiske Penges Depreciering 1770 over for den — som det senere skulde vise sig — saa uheldige danske Kurant.

I 1822 var Kreditbeviserne igen „saa opslidte, at de næsten ikke mere kunde afbenyttes til Circulationen", ja Kakkelakker opaad 70 R. Sedler i St. Thomas Hovedkasse, hvorom skete højtidelig Indberetning til Kongen selv. Gouvernementet vilde gerne have nogle 1 R. Sedler, fordi der „formedelst Mangel paa Smaamynt drives Agiotage ved Sedlernes Bytning", men Regeringen i København ansaa Smaasedler for farlige for Øernes Møntbeholdning, idet „Erfaring har vist, at Mynt snarere end at holdes tilbage udjages ved for smaa Papirpenge". Ved Resl. 6. Marts 1822 fik Gouvernementet 200.000 R. nye Kreditbeviser til Indløsning af gamle opslidte, saaledes at Seddelmassen ikke forøgedes Ganske tilsvarende Tilladelser opnaaedes 22. April 1829, idet samtidig tilintetgjordes 198.125 R. v. K. ældre Sedler, og 13. Juli 1836[1]).

I 1831—32 havde Orkan og Misvæxt aldeles ødelagt Høsten paa St. Croix og foraarsaget saa slette Konjunkturer for Plantageejerne, at de ikke kunde forsyne deres Slaver med de nødvendigste Levneds- og Beklædningsmidler. De havde ingen 1. Maj Vexler at stille til Sikkerhed, da de intet Plantageudbytte kunde præstere. For at undgaa Slaveoptøjer, maatte Regeringen da gøre de nødvendigste Udlaan til Indkøb af Magismel, Sild, Bambo-Lærred eller Surrogater for disse Ting mod Sikkerhed i de ved Placat 14. Maj 1823 godkendte „*Bureaubeviser*", der egentlig udstedtes af de private Købmænd for Fornødenheder mod fortrinsvis Sikkerhed i næste Høst[2]).

Henimod Udgangen af Trediverne havde Erhvervslivet udviklet sig saa meget, at der var Grundlag for en egentlig Bankvirksomhed[3]); 1836 indgav en Komité, bestaaende af Major og og Stadshauptmand, Købmand Precht, Auditør, Advocatus regius Kjellerup, Købmændene Rothschild og Hüchs samt Auditør, Procurator Fugl, paa Indvaanernes Vegne et Andragende om Privilegier og Konfirmation paa en Octroi eller Love for *St. Thomæ*

[1]) R. A. Vestind. Forest. og Resl. Prot. 1822, Nr. 3, 28, 1829, Nr. 28, 1830 Nr. 25, 1836 Nr. 41.
[2]) l. c. 1832 Nr. 12.
[3]) Man havde tidligere, i 1803, tænkt derpaa, uden at det dog blev til noget.

No. 9335

Fem

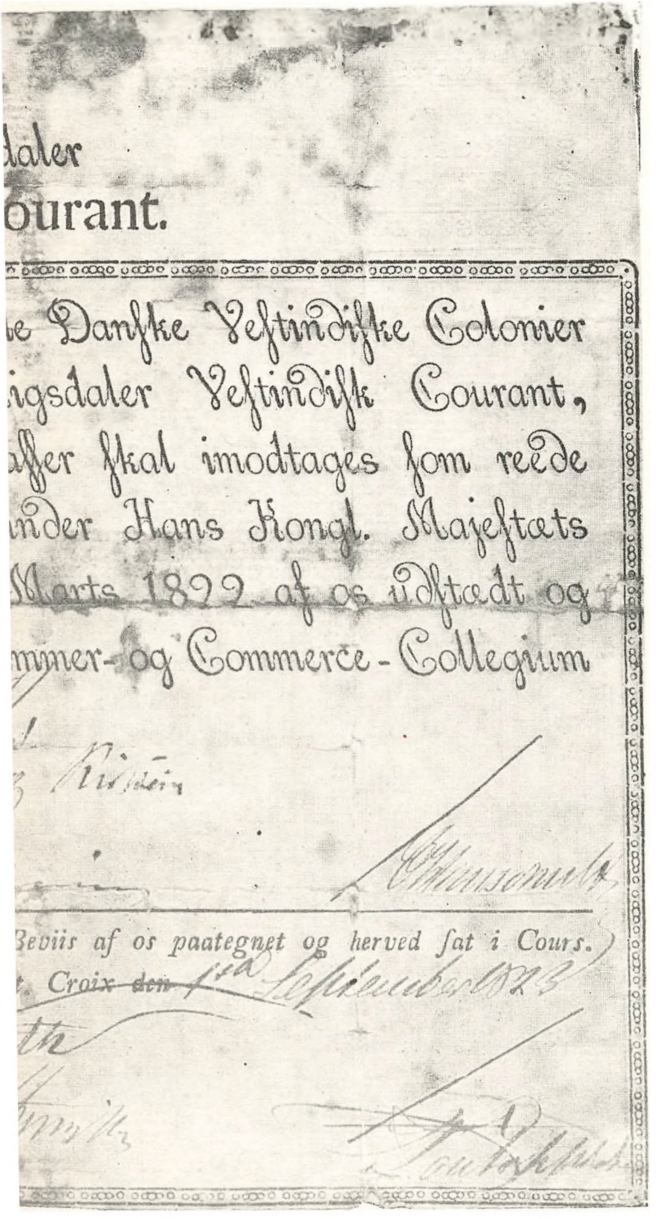
Veſtindi

Dette Credit-Bevis ſkal alle
validere for 5. Rdlr. ſiger Fe
ſaaledes, at det i de der varen
Penge og Betaling, og er ſaa
Garantie i Følge Reſcript date
underſkrevet. Kongl. General-T
i Kiøbenhavn 1822.

Efter Kongelig allernaadigſt Befaling er dette
Kongelig Veſtindiſk Regierin

Kard

Rot.

daler
ourant.
e Danske Vestindiske Colonier
igsdaler Vestindisk Courant,
ffer skal imodtages som reede
nder Hans Kongl. Majestats
Marts 1892 af os udstadt og
mmer- og Commerce-Collegium
Beviis af os paategnet og herved sat i Cours.
t. Croix den
bevis.

Bank. Sagen forhandledes i en Komité i København, hvortil af Regeringen var udnævnt Konferensraad Holten, Deputeret Lange, Etatsraad Thonning og Bankdirektør Aagesen.

Den direkte Anledning til Andragendet var en i London oprettet vestindisk Colonialbank, der søgte at udstrække sin Virksomhed til andre Nationers vestindiske og amerikanske Besiddelser og navnlig paa St. Thomas vilde etablere et Agentskab, som, da det sluttelig bragtes til Udførelse, hos Handelsstanden paa St. Thomas havde vakt Frygt for at have en for Handelshusene skadelig Indflydelse paa Øernes Handel, idet Colonialbanken ved Hjælp af sine store Resourcer kunde komme til at beherske Pengeomsætningerne og Vexelhandelen, som St. Thomas fandt Opfordring til at modvirke ved selv at oprette en Bank. Man var derfor bleven enig om at oprette et saadant Institut paa 1.000 Aktier à 500 Piastre (Dollars), som kunde udvides til det dobbelte Antal. Det skulde udføre almindelige Bankforretninger ved at handle med Guld eller Sølv i Barrer, Penge og Vexler, udlaane Penge mod Sikkerhed, modtage Deposita samt *udstede Sedler* indtil det dobbelte af den indbetalte Aktiekapital + Reservefond, der skulde dannes ved at tilbageholde 10 % af Bankens Nettoprovenu i 5 Aar. Indtil 50 % af hver Aktie var indbetalt, maatte den ikke transporteres uden Bankens Samtykke, medens i Colonialbanken — efter Andragernes Forklaring — Aktierne kunde transporteres, saa Aktionærerne undgik større Tab end det alt indskudte. Andragerne syntes, at deres Bank derfor var ganske anderledes sikret.

Direktørerne i St. Thomæ Bank skulde ikke kunne udstede flere Sedler end ovenangivet uden Generalforsamlingens Samtykke. Ogsaa det ansaa Andragerne for en prima Sikkerhed i Sammenligning med Colonialbanken, hvor der slet ikke var fastsat nogen Grænse for Seddelomløbet. Iøvrigt kunde St. Thomæ Banks Seddelomløb ikke være ringe, hvis den skulde kunne konkurrere med den engelske Bank.

Den danske Bank blev under Bestyrelse af selvvalgte Direktører og uden nogetsomhelst Tilsyn af Tilforordnede fra Regeringens Side aabnet den 28. Januar 1837 med almindelige Bankierforretninger, og i Juli s. A. begyndte den at sætte Banksedler lydende paa 5 og 10 Piastre i Omløb, som modtoges af

Byens Indvaanere som Betaling. Banken nød god Kredit og ansatte Agenter paa St. Croix, Antiqua, Portorico, i London, Hamburg, Bordeaux, Boston, New York og Baltimore. Forretningerne udviklede sig saa fordelagtigt, at den i 1. Halvaar 1838 kunde give Interessenterne et Udbytte af 12 % foruden de til Reservefonden henlagte 10 % og et Overskud til næste Halvaar af c. 2½ %.

At denne Gründervirksomhed maatte opfordre til Kritik var visselig kun at vente. Baade Seddelfunderingen og Udbytteudbetalingen — der naturligvis skulde hidlokke yderligere Aktiekapital — var egentlig talt af den allerletsindigste Art, og den af Regeringen nedsatte Undersøgelseskomité levnede den da heller ikke Ære for 2 β.

Komiteen fremhævede, at Banken var opstaaet som et Middel, hvorved de derværende Handelshuse tilsigtede at bevare Fordelene ved den Omsætning, som de hver for sig hidtil havde haft Andel i, men der var intet ordentligt Tilsyn eller Kontrol. Bogholderen var afhængig af Kassereren, der handlede ganske egenmægtigt. Supplikanterne havde ganske forvexlet Sedlernes Forhold til Grundkapital og Metalfond. Bestyrelsen kunde anbringe hele Grundkapitalen paa bankmæssig Maade og udstede Sedler for dens dobbelte Beløb, baserede dels paa de ved saadan Seddelemission, dels paa de ved Grundfondens Benyttelse erhvervede frugtbringende Aktiver, men den kunde ikke saadan blotte sig for Midler til at fyldestgøre mødende Begæringer om Seddelvexling, naar en fast Norm var given for den døde Metalfonds Forhold til Seddelmassen og Deposita. At holde en ufrugtbringende Kapital i Kasse var en Byrde, som enhver Bank maatte underkaste sig, der saavidt muligt vilde vide sig i Stand til at indvexle sine Sedler og afholde det første Stød, indtil den ved Inddrivning af sit Udestaaende kunde yde Fyldest. Hvorvidt Bestyrelsen havde været forsynlig med sin Kassebeholdning, kunde man ikke vide, men det store Udbytte paa 12 % syntes ikke at tyde derpaa, da Udgiften 2.700 $ og Overskudet 12.520 $ udgjorde 6 % af Indskudskapital + Seddelmasse.

Det er som de brave Bankfolk i Regeringsudvalget ved at fremhæve alle disse Ting ønskede at benytte Lejligheden til at

sætte Regeringen grundig ind i Bankteknik og derved tillige gøre den klart, at Nationalbanken af lignende Grunde foreløbig maatte nære Betænkelighed ved at gaa til fri Indløsning af sine Sedler.

Banken paa St. Thomas havde imidlertid ført andre Argumenter i Ilden for at opnaa den offentlige Anerkendelse, men der kom ganske vist til at hvile et mildt Skær af ufrivillig Komik over Bankledelsen, naar den til Støtte for sin Seddelfundation f. Ex. anførte, at Bank of England circulerede Sedler til et 3-dobbelt Beløb af den virkelige Kapital, Frankrigs Bank det 5-dobbelte og U. S. A. $2^1/_2$ Gang saa meget som i rede Midler fandtes i Banken.

Ikke desto mindre gik Regeringsudvalget i fuldt Alvor ind paa at gendrive disse Paastande, hvad der bestyrker Formodningen om, at Gendrivelsen havde videre Horizont. Udvalget bemærker ganske rigtigt, at hvor Faktorerne er saa forskellige som ved St. Thomæ Bank og hine Banker(!), kan ingen Sammenligning foretages. Ved de sidste var Talen om Forholdet mellem Seddelmasse og det døde Fond, ved St. Thomæ Bank derimod til den indskudte Kapital. Af den store engelske Bank var det for nogle Aar siden vedtaget, at $^1/_3$ af den ved udstedte Sedler og modtagne Deposita erhvervede Kapital skulde anbringes i Guld- og Sølvmønt eller Barrer |: bullion :| og de tilbageblivende $^2/_3$ i offentlige Fonds eller private Sikkerheder. Tidligere havde Banken i mange Aar fra 1778—1797 og senere fra 1823—32 |: fra 1797—1823 var Omvexlingen suspenderet :| vedligeholdt Indvexlingen af sine Noter med en Fond, som i Gennemsnit næppe havde udgjort $^1/_4$ af de mod den circulerende Passiver, men den vilde ikke have set sig i Stand dertil, naar den ikke foruden det døde Fond til Dækning af Passiver havde haft sin Kapital anbragt i let realisable Effekter, nemlig over $^4/_5$ gennemsnitlig i offentlige Fonds og Resten for den største Del i disconterede Papirer. Desuagtet maatte Erfaringen have overbevist dens Bestyrelse om Nødvendigheden af at forøge det døde Fond. I Overskud over alle Passiver ejede iøvrigt den Londonske Bank en Kapital af mellem 2 og 3 Mill. £ og en Annuitet af 11 Mill. £, som forrentedes af den engelske Stat. „Med en Bank, der har saadanne Resourcer som den engelske Bank, og hvis Seddelcirculation har en ganske anden Basis end

St. Thomæ Bank, kan denne ikkun have lidet tilfælles". — Men er dette ikke at skyde Graaspurve med Kanoner?

Princippet i den franske Bank holdtes hemmeligt, men under Adressedebatten i Deputeretkamret kom et Medlem af Bestyrelsen med nogle Ytringer, hvoraf syntes at fremgaa, at der var en kontant Beholdning af 200 Mill. Frcs., 200 Mill. Vexler og en Seddelgæld paa 200 Mill. Frcs. samt 140—150 Mill. Passiver til Regering og Private[1]), hvilket tydede paa et andet Forhold mellem rede Mønt og Sedler end af St. Thomæ Bank anført. Derimod havde den danske Regering bestemt et saadant Forhold ved Octroien for Speciebanken af 16. Febr. 1791 § 9. For Nationalbanken vilde det blive bestemt i Henhold til Octroi 4. Juli 1818 § 20.

En saadan Grundbestemmelse fandtes ikke i Lovene for St. Thomæ Bank og derfor kunde de ikke erholde offentlig Stadfæstelse. Paa den anden Side mente man dog ikke, at der for Regeringen var nogen Nødvendighed for at paanøde Banken en saadan Grundbestemmelse, der ikke fandtes i flere fremmede Bankers Statutter og som vilde gøre det vanskeligt for Banken at bestaa i Konkurrencen med den engelske Colonialbank, der iøvrigt havde medført en uanet Lettelse i Handel og Vandel. St. Thomæ Banks Seddeludstedelse kunde ikke, da Øernes Pengevæsen var fuldstændig adskilt fra Hjemlandets, betragtes som stridende mod Nationalbankens Eneret efter Octroiens § 42, og selv om det kunde være betænkeligt at lade en privat Bank udstede Sedler, var disses Modtagelse jo en aldeles frivillig Sag; de var kun at anse som andre af enkelte Personer eller Bankierhuse i Henhold til Frdg. 18. Maj 1825 paa sig selv udstedte Anfordringsbeviser, der paa St. Thomas var stempelfrie.

Man havde med andre Ord ikke hjemlet Stat og Seddelbank en saadan Beskyttelse mod andres Seddeludstedelse, som nu findes i Checkloven af 23. April 1897, hvorefter en Pladscheck skal forevises til Betaling senest 3 Dage efter Udstedelsen, hvorved en saadan Anvisnings fortsatte Omløb som Pengeseddel forhindres.

[1]) 1851 udgjorde Banque de France's Beholdning i Guld 83 Mill. Frcs., i Sølv 478 Mill. Frcs. W. A. Shaw: The history of currency 1252—1894. London u. A. p. 186.

Regeringen i København anførte mange smukke Grunde for ikke at blande sig i St. Thomæ Banks Seddeludstedelse, bl. a. at Sikkerheden jo ikke var saa daarlig alligevel, at Staten ikke havde Pligt til at værne Undersaatterne mod private Foretagender, og at de nye Banksedler ikke generede Statens Kreditbeviser, der væsentligst løb paa St. Croix, og som var statsgaranterede Sedler, der modtoges i de kgl. Kasser, og hvoraf iøvrigt aldrig circulerede mere end 100 à 150.000 Rdlr. v. K. ad Gangen.

Regeringen nægtede følgelig Banken Anerkendelse og Privilegier; den kunde ikke faa Seddelmonopol paa Øerne, ogsaa af den Grund, at Konkurrencen mellem de to Banker havde bragt Diskontoen ned fra 9 til 6 %; ikke heller fik Gouvernementet Paalæg om at gøre Remisser i Vexler trukne paa Banken, det maatte bero paa, om Gouvernementet ansaa den for sikker; Banken blev ikke lovligt Depositosted for offentlige Midler, det forblev det kgl. Pengelokale paa Fortet at være; heller ikke tilstodes Fritagelse for Arrest og Beslag eller fortrinsvis Strafforfølgning for Seddelfalsk. Paa den anden Side erklærede Kongen i sin Resl. 13. Januar 1840, at Banken maatte fortsætte som privat Institut[1]).

Til Trods for den noget letbenede Start fortsatte St. Thomæ Bank sin Virksomhed; dens videre Skæbne vil blive omhandlet i en Fortsættelse af dette Arbejde. —

Ved Resl. 13. Juli 1836 og 27. April 1842 tillodes Udfærdigelse hver Gang af 200.000 R. Kreditbeviser til Ombytning af ældre, sidste Gang ikke saa meget fordi de ældre var opslidte, som fordi de var af uheldig Form og slet Papir i Sammenligning med de af de to private Banker udstedte Banksedler[2]).

I 1840 var der atter Mangel paa 5 og 10 Styverstykker (10 og 20 β v. K.), dels til Betaling af de Ufrie, der lejedes paa Plantagerne, dels til Lønning af Garnisonen, og der udmøntedes derfor c. 10.000 R. v. K. af hver Sort efter Pl. 20. Decbr. 1816 til 16 R. v. K. = 20 Rbdlr. 46 β pr. ℔ fin[3]).

[1]) R. A. Vestind. Forest. og Resl. Protokol 1840, Nr. 1.

[2]) R. A. Vestind. Forest. og Resl. Prot. 1841 Nr. 44, 1842 Nr. 15.

[3]) R. A. Finansdep. Forest. og Resl. Prot. 1840 Nr. 51 Forest. 11, Resl. 13. Febr. 1840.

Udmøntningsformlerne var følgende:

Mønt	Jørgensens Beskrivelse	Stkr. paa 1 ℔ c. brutto	Lødighed		Stkr. paa 1 ℔ c. fin	Den fine Mrk. udbragt til	Brutto-Vægt	Fin Vægt
			Lod	1/1000			gr.	gr.
						R. v. K		
Dobb. Real = 20 β v. K.	C.VII 60	36	8	500	72	15	6,496	3,248
Enkl. - = 10 —	— 61	72	8	500	144	15	3,248	1,624
1/2 - = 5 —	— 62	144	8	500	288	15	1,624	0,812
Dobb. - = 20 —	Fr.VI54 C.VIII17	48	10	625	76 1/5	16	4,872	3,045
Enkl. - = 10 —	— 55 — 18	96	10	625	153 3/5	16	2,436	1,522
Styver = 2 —	— 56 — 19	192	4	250	768	16	1,218	0,304

Herefter blev en udmøntet Real ikke 1/8 R. v. K., endmindre 1/8 Piaster saaledes som det oprindelig — ganske vist med Tvangskurs — var Tilfældet. Vilde man tale om en Real som 1/8 R. v. K., var det altsaa 12 β v. K., der imidlertid var 2 β v. K. mere end Pengestykket: Realen. Efter den ældre Udmøntning til 15 R. ℔ fin, indeholdt 1 R. v. K. 15,590 gr. f. S., men dette var jo kun en Skillemøntfod; efter 1 R. d. K. af Parivægt 20,634 gr. f. S. vil 1 R. v. K., hvoraf der gik 1 1/4 Stkr. paa 1 R. d. K., have en Omsætningsvægt af 16,507 gr. f. S., men regner man efter det i 1794 fastsatte Parimaal mellem Specier og Kurant af 100 : 125 og mellem Kurant og R. v. K. af 100 : 125, bliver Finvægten af 1 R. v. K. 16,180 gr. f. S. Regner man 100 R. v. K. til 128 Rbdlr. efter Frdg. 22. August 1814, hvorved bortkastedes en Brøk, bliver den vestindiske Rigsdalers Vægt 16,17920 gr. f. S. Endelig tilføjes, at en Piasters Vægt varierede fra 24,038 til 24,433 gr. f. S., idet den sidste var lovmæssig Vægt; den danske Piaster fra 1771 indeholdt 24,359 gr. f. S. Den nordamerikanske $ 1837 indeholdt 24,0566 gr. f. S. og Trade $ 1873 24,494 gr. f. S. Det fremgaar heraf, at 1 mexikansk (spansk) Piaster og en nordamerikansk Dollar (Daler) praktisk talt var den samme Mønt, medens 1 Specie dansk eller 3 ℔ hamburgsk Banco indeholdt 25,281 gr. f. S. Metalværdien af 1 R. v. K. i 1875 Kroner kan herefter sættes til 2 Kr. 56 Øre[1]). Hvorledes Prisniveauet paa

[1]) De af Kaptajn R. W. Bauer i Haandbog i Mønt-, Maal- og Vægtforhold, Kbhvn. 1882, p. 9 givne Oplysninger om vestindiske Møntforhold maa saaledes til en vis Grad ændres.

vore vestindiske Øer har været i Forhold til Nutiden, kan ikke oplyses; som Følge heraf kan den vestindiske Rigsdalers daværende Købekraft ikke angives.

I denne Periode udmøntedes følgende Beløb[1]) efter Paalydende:

	Kongsberg 12 β	Altona					København	
		24 β	12 β	20 β	10 β	2 β	20 β	10 β
	R.	R.	R.	R.	R.	R.	R.	R.
1790..	30,000							
1795..			10,000					
1800..		18,833	39,500					
1816..				4,000	8,000			
1817..				8	12	2,010		
1837..						10,278		
1840..							10,286	10,724
	30.000	18,833	49,500	4,008	8,012	12,288	10,286	10,724

Foruden disse Mønter omløb c. 150.000 R. v. K. Kreditbeviser samt Mængder af spanske (mexikanske) Piastre, portugisiske Guldmønter og amerikanske Dollars.

2. Dansk Guinea.

Efter forskellige Forsøg og Stridigheder med Svenskere og Hollændere fik de danske fast Fod paa Guineas Kyst i sidste Tredjedel af 16-Hundredaarstallet. Der var udstedt forskellige Bevillinger, saaledes til et dansk-afrikansk Kompagni i Glückstadt, der slog Dobbeltdukater af guineisk Guld[2]), senere til det guineiske og det vestindiske Kompagni, der endte med at gaa op i en Enhed; hertil bidrog, at en af Hovedudførselsartiklerne fra Guinea var Slaver, der solgtes til Vestindien[3]).

Den danske Koloni var beliggende i Øvre Guinea mellem Guld- og Slavekysten ved Floden Volta og beskyttedes af 2 Forter, Frederiksborg og Christiansborg, hvoraf oprindelig det

[1]) R. A., N. R. A. og M. A. De tidligere citerede Møntprotokoller.
[2]) J. Wilcke: Møntv. under Chr. IV og Fr. III, p. 261.
[3]) Kay Larsen: De danske i Guinea, Kbhvn. 1918.

Dobbelt Dukat af guineisk Guld, 1658.

Dobbelt Dukat af guineisk Guld, 1664.

Dobbelt Dukat af guineisk Guld, 1667.

Danske Dukater af guineisk Guld.

Danske Mønter af guineisk Guld.

Dansk Medaille af guineisk Guld.

Engelsk Guinee.

første, senere det sidste var Hovedfæstningen. I 1736 tilkom Fortet Fredensborg, senere en Række andre Befæstninger. Som Kystens Navne angiver, var foruden Slaver Hovedudførselsvaren Guld, der fornemlig bestod i Guldstøv, optaget eller udvasket af Flodsandet. Af Guldet fra de engelske Besiddelser begyndte Englænderne 1663 at mønte den kendte Guinee af Værdi oprindelig 20 sh., senere 21 sh. eller 1 £ 1 sh., der udgik som Mønt 1816, men endnu benyttes ved Prisansættelse paa Kunstgenstande og Antiquiteter.

Ogsaa de danske slog Guldstykker af det fra Guinea hjembragte Støvguld; disse saakaldte guineiske Dukater har forsaavidt intet andet med Guinea at gøre, end at Guldet stammede derfra. I dansk Guinea sloges aldrig Mønt, hverken for Kolonierne eller Hjemlandet.

Dansk Guinea var i Tidernes Løb skiftende Skæbner undergivet. 1754 overtog Kongen Kolonien fra det vestindisk-guineiske Kompagni; 1765 overgik Etablissementerne til et af Grosserer Bargum oprettet Slavehandels-Societet; 1776 tog Kongen atter de guineiske Forter og Loger til sig og lod Handelen drive for egen Regning; 1787 overdroges de til Handelshuset Pingel, Meyer, Prætorius & Comp., men da Frdg. 16. Marts 1792 dekreterede Slavehandelens Ophør, maatte Kongen tage Kolonien tilbage. Efter Slavehandelens Ophævelse var Kolonien ikke saa rentabel som hidtil; vel optog man forskellige Planer til Koloniens Opdyrkning, men de blev hurtigt igen opgivne. Da der stadig maatte føres haardnakkede Kampe med de omboende stridbare Negerstammer, saaledes i 1826 med de tapre Asjantier, hvem der leveredes et formeligt Slag, som endte med en stor Sejr for de danske Vaaben, hvad naturligvis ikke gik af uden betydelig Bekostning, og da de udsendte Danske ikke kunde taale Klimaet, men døde som Fluer, saaledes at ingen i Hjemlandet havde Lyst til at vove Livet for at bringe noget ud af det i Virkeligheden baade frugtbare og værdifulde Land, svækkedes den danske Regerings Interesse for Kolonien, som man endelig i 1850 solgte til Englænderne for 10.000 £.

Om Møntvæsenet paa det fjerne Sted foreligger kun spredte Efterretninger. Kay Larsen[1]) opgiver saaledes: 1 Rdlr. guin.

[1]) l. c. p. 144—45, jfr. p. 56.

Kurant = 1 Cabes à 50 Dam à 40 Boss, smaa Konkylier, ogsaa kaldet Kauri (cypræa moneta), Snogepander, kendt herhjemme som Pynt paa Husarofficerers Ridetøj. Boss gjaldt 1735: $^1/_{19}$ β. Endvidere oplyser denne Forfatter Værdien af en anden Møntenhed: Tabo = 25 Kauri = 1 β Sølv. Til Bedømmelse af den guineiske Kurantdalers Værdi tilføjes, at 1 Unze Guld i Guinea kostede 16 Rbdlr., i København 20 Rbdlr.

Efter Pengevæsenets Forandring i 1813 rejste sig det Spørgsmaal, hvorledes Pengeforholdet mellem Kolonier og Hjemland i Fremtiden vilde stille sig. Der var jo i Virkeligheden i Guinea ingen gangbar Mønt- eller Pengesort, men alle Omsætninger skete med Guld, Elefanttænder, Varer eller Slaver efter et antaget Forhold, der reduceredes til Benævnelse af Rigsdaler. Saavel Embedsmænd som Mulatter og Livegne ved Etablissementerne erholdt deres Lønninger i Varer, for disse Varer debiteredes deres Konto i Regnskaberne og udførtes i Rubrikken efter den gældende Priskurant med R. og β d. K. Denne Benævnelse af dansk Kurant hidrørte derfra, at Priskuranten paa Varerne sattes efter, hvad de til Etablissementernes Underholdning udsendte Varer havde kostet her i Indkøb med Tillæg af Fragt, Assurance m. v. Benævnelsen af d. K. var altsaa ganske uegentlig, og Betjentenes Lønning var saa ringe, at den ikke ved Pengeforandringen taalte nogen Nedsættelse i reel Værdi, saa meget mindre som den væsentligste Lejlighed til extra Fortjeneste var dem betaget ved Ophævelsen af Slavehandelen. Gouvernøren havde 2.000 R. og 500 R. Taffelpenge, Kommandanterne 6—800 R. og Assistenterne 240 R. Regnskaberne forblev derfor som hidtil, saaledes at *1 R.* (eller 2.000 Kauris) *ansaas pari med* $1^3/_5$ *Rbdlr. rede Sølv*, hvad meget vel stemmer med, at 4.000 Kauris i 1807 opgives at have en Værdi af 1 R. 70 β d. K., svarende til en Sølvmønt af Vægt 6,84 Stkr. paa 1 ℔ c. f. S.[1]). Foruden Benævnelsen 1 R. Kurant var der ogsaa Mand og Mand imellem et almindelig brugeligt Numerair: Rigsdaler Guldpris og Rigsdaler Slavepris. Ved Rigsdaler Guldpris forstodes $^1/_8$ Lod (Karat) Guldstøv Troy-Vægt. Denne R. ansaas i Guinea lig med den saakaldte Rigsdaler Kurant eller Gagepris, og Indbetalinger i den kgl. Kasse, som her i Europa skulde refunderes

[1]) B. C. Bull: Haandbog for den danske Handel, Kbhvn. 1805.

f. Ex. for Stervboer, forauctionerede Effekter el. lign., skete sædvanlig med 1/8 Lod Guldstøv pr. R. eller med Afkortning af lige, nominelt Beløb paa Gagekontoen, og under samme Forhold udbetaltes Guldet af den kgl. Kasse i Udtællinger dér i Landet. Som for Vestindiens Vedkommende kom man ogsaa med Hensyn til Guinea til det Resultat, at Frdg. 5. Januar 1813 ikke skulde eller kunde finde Anvendelse. Den 8. November 1815 godkendte Kongen dette, saaledes at 1 R. guineisk Kurant som nævnt fastsattes til 1 3/5 Rbdlr. Sølv[1]).

Ved § 52 i Instrux af 29. Septbr. 1820 blev det derefter i Overensstemmelse med de dengang paa Kysten gældende Pengeforhold bestemt, at 1/16 Unze Guld Troy-Vægt eller 1 Cabes Boss skulde beregnes for 1 R. Gagepris eller guineisk Kurant. Senere sattes Piasteren som værende af samme Værdi i lige Forhold til Daleren, men i 1842 var Piasteren og Guldet steget saa meget i Værdi, det vil altsaa sige i Købeevne overfor alle Varer, at de i Handel og Vandel svarede til 1 1/5 Daler guineisk Kurant. Ved kgl. Resl. 5. Januar 1842 blev det da bestemt, at 1/16 Unze Guld Troy-Vægt eller 1 Piaster for Fremtiden ved den kgl. Kasse i Guinea skulde beregnes til den Værdi, de havde i Handel og Vandel, for Tiden 1 1/5 Daler guineisk Kurant[2]).

Efter den foran omtalte Vurdering af 1 R. guineisk Kurant til 1 3/5 Rbdlr. rede Sølv, var den guineiske Kurantdalers Metalværdi i Kroner 1875: 3 Kr. 20 Øre.

3. Dansk Ostindien.

Efter at Staten den 14. Marts 1777 havde afkøbt det asiatiske Kompagni de ostindiske Ejendomme og Anlæg og disse derefter var underlagt kgl. Embedsmænd, blev der 24. Novbr. s. A. udfærdiget en Instrux, ifølge hvis § 19 Gouvernementet maatte gøre Brug af den i 1753 af Rajahen af Tanjore indrømmede Møntret. Gouvernør Anker, der ogsaa ved Hjælp af Møntvæsenets Forbedring mente at kunne ophjælpe Kolonien og derfor bl. a. i 1789 lod slaa 18.375 Stk. Guldpagoder, havde derfor 1779 foreslaaet den danske Regering at udsende en Del

[1]) R. A. Vestind. Forest. og Resl. Protokol 1815, Nr. 69.
[2]) R. A. Vestind. Forest. og Resl. Protokol 1842, Nr. 1.

Ældre Trankebar Mønt.

af Tilskudet i Sølvpiastre til Udmøntning af Fanoer. Kollegierne i København vejrede en Fortjeneste ved at slaa disse indiske Mønter i København, men i en Erklæring af 20. Oktober 1781 afviste Gouvermentet helt og aldeles denne Tankegang[1]).

Gouvernementet stillede imidlertid vedblivende og indtrængende Krav om Udsendelse af 10.000 Piastre i fornævnte Øjemed og Kommercekollegiet maatte derfor 1785 tage endelig Stilling til dette Spørgsmaal. Man havde paany indhentet en Del Oplysninger fra Trankebar. Ifølge disse stillede Møntforholdene sig nu saaledes:

Porto Novo Pagode..... = 11 à 12 ß d. K.
Pondicheri Rupie..... = 3 à 3 ß, 2 og 4 β d. K.
Enkelte og Dobb. Fanoer = 7 og 14 β d. K.

Rupierne var man ophørt at mønte, da de var gaaet ud af Circulation.

Ved Fanoernes Møntning tjente Piastrene som Maalestok. 1 ny Piaster, der i København gjaldt 1 R. 24 β à 30 β d. K., udmøntedes til 19 enkelte Fanoer 52 Kas., hvoraf Mønteløn og Omkostninger betaltes med 24 Kas eller $2^1/_5$ % og Slagskat med 12 Kas eller $1^1/_5$ %. Det var enhver i Trankebar tilladt mod denne Afgift at bringe sit Sølv paa Mønten og dér faa det udmøntet efter det anførte Forhold.

Piastre var den gangbare Mønt paa China, Østkysten og

[1]) J. Wilcke: Kurantmønten, pp. 303 ff.

Ceylon, Pagoder, Rupier og Fanoer paa Koromandelkysten. Vexlingen med disse Mønter laa næsten ganske i Hænderne paa en Sekt „Trog(que)dorerne", der løb omkring for at opkøbe, hvad Mønt som behøvedes. Kursen paa Piastre var fra $18^3/_4$—21 Fanoer og paa Portonovopagoder fra 25—34 Fanoer; paa Rupier kunde ingen vis Kurs angives, da de var højst forskellige.

Pagoder og Fanoer kunde ikke uden speciel Paravanah fra Rajahen slaas i Europa og udføres til Indien, men selv om en saadan Tilladelse opnaaedes, og man slog Mønterne her med sædvanlig Tilsats, vilde „Indianerne" anse dem for falske; tog de endelig imod dem, vilde de andre Mønter stige i Pris til Skade for Handelen i Almindelighed og Koloniens Handel i Særdeleshed. Det vilde dernæst være et Onus for Trankebar, om Indvaanerne ikke som hidtil kunde gaa til Mønten med deres Sølv.

Kollegiet havde derfor frafaldet sin Mening om at lade Mønterne slaa i København. Da Gouvernementet derhos for Tiden ansaa det for vanskeligt at omsætte Vexler i fremmede Penge, fik Kollegiet den 9. Novbr. 1785 Kongens Sanktion paa Oversendelsen til Trankebar af 11.520 Piastre, der kostede 15.640 R.d.K.[1]).

Hvorvidt dette skulde vedblive, maatte bero paa Koloniens hele økonomiske Tilstand, hvorom oplystes følgende:

Indtægten af Nelle- (Ris) Avlen, Afgifter og Told havde siden 1778, da Trankebar overtoges fra det asiatiske Kompagni, sjældent oversteget 30.000 R., som oftest kun andraget 25.000 R., der ikke udgjorde Halvdelen af Omkostningerne ved Etablissementernes Opretholdelse. Hvad der kunde give Haab om en bedre Økonomi, var fornemlig en Udvidelse af Risdyrkningen og Handelen. Man var derfor interesseret i at øge Koloniens Landomraade, men det kunde kun ske ved Rajahernes og Nababernes Trang til Laan med deraf flydende Landafstaaelser. Endelig krævede ogsaa de hyppige Krige og Oprør betydelige Rustninger.

Den normale Udgift androg aarlig c. 77.000 R., der efter Indtægtens Fradrag altsaa krævede et Tilskud hjemmefra af c. 52.000 R., hvoraf Størstedelen bestod i Varer, Ammunition og Armatur, som kunde købes 50—100 % billigere i Europa end

[1]) R. A. Ostindisk Forest. og Resl. Protokol 1784—86, p. 276—85.

i Indien. Resten blev hyppigst udsendt i Vexler, hvorved man fik 11.000 R. trankebarsk Kurant for 10.000 R. dansk Kurant. Skulde man nu udsende Sølvpiastre i Stedet, vilde Forholdet stille sig saaledes: 1 Piaster udmøntedes i 19 Fanoer (8 β) eller $1^{7}/_{12}$ R. trankebarsk Kurant, den købtes i Europa for 8 ℔ 8 β d. K. + Assurance og Transport ialt 9 ℔ eller $1^{6}/_{12}$ R. d. K. Paa f. Ex. 10.000 R. erholdtes altsaa $^{1}/_{12}$ i Agio eller $10.833^{1}/_{2}$ R. t. K. ɔ: 2% mindre end paa Vexel. Imidlertid stod Trankebar i Underballance til Oplandet for Levnedsmidler; derfor udgik stadig Dobb. og Enk. Fanoer af Territoriet, og der maatte møntes nye, efter Gouvernementets Skøn 10.000 R. aarlig. Men skulde det købe Piastrene i Indien, var disse — ligesom de andre Varer — meget dyrere end i Europa. Skulde der et enkelt Aar ikke blive Brug for de udsendte Piastre til Udmøntning, kunde de derfor af Gouvernementet afhændes med Fordel i Indien. Ved Resl. 26. Novbr. 1788[1]) godkendte Kongen derefter den aarlige Udsendelse af 10.000 R.s Værdi i Piastre til Udmøntning af Enkelte og Dobbelte Fanoer (8 og 16 β).

Trankebar Mønt fra Chr. VIIs Tid.

Imidlertid indtraadte jo som tidligere omtalt de „energiske" Sparebestræbelser til Kurantmøntens Hævdelse i 1791; ved Resl. 10. Novbr. 1791 blev Bevillingen til Trankebar nedsat

[1]) R. A. Ostind. Forest. og Resl. Protokol 1787—90, p. 464 ff.

med 6 % til c. 48.000 R. Fra 1799 indtraadte dog atter det fulde Tilskud, og Gouvernementet bombarderede paany Regeringen i København med Bønskrifter om Udsendelse af det fulde Piasterbeløb til Udmøntning af Fanoer. Ganske vist havde Gouvernementets Operationer ved Udmøntning af Pagoder og Fanoer overbevist Regeringen om de store Vanskeligheder, der var forbundne med Udmøntning i Indien; her i København vilde en saadan Udmøntning dog berede endnu større Vanskeligheder. *De indianske Vexlere („Troquedorer") var nemlig indirekte i Besiddelse af Udmøntningen* og gjorde denne til Genstand for store Chicanerier, hvis man forbigik dem. Generalmajor Anker havde 1789—90 forsøgt at mønte *Pagoder* og at sætte dem i Omløb, men efter en ganske kort Tid standsede deres Roullance. Rajahen af Tanjore gjorde Bevægelser mod denne Operation uden Hensyn til den i 1753 meddelte Paravannah; Troquedorernes Interesse, hvormed en saadan Operation ikke kunde forenes, var den nærmeste Anledning hertil[1]). Mindre Vanskeligheder mødte man ved Møntning af *Fanoer* i Trankebar, naar man alene derved betjente sig af Troquedorerne og den offentlige Stilling, hvori de stod til Regeringen paa Stedet. Det var en almindelig Vedtægt og Anordning i Trankebar, at alle kgl. Embedsmænd, civile og militære Betjente skulde have deres Lønninger udbetalte i Fanoer for at fritage dem for det Tab, som var forbundet med Pagodernes og Rupiernes vexlende Kurs. *Troquedorerne var for deres Tilladelse til at drive Vexelhandel i Trankebar forpligtede at tilvejebringe de til den kgl. Kasse behøvende Fanoer,* saa ofte de rekvireredes. Denne Forpligtelse havde sine Fordele for den kgl. Kasse, men den gav ogsaa Troquedorerne den Indflydelse at nedsætte Kursen paa den Mønt, Pagoder eller Rupier, som man tilbød dem til Omvexling eller Betaling for de behøvende Fanoer. Det kan heraf let indses, hvor skadeligt dette kunde blive; men ved at sætte Gouvernementet i Stand til at tilbyde

[1]) Se herom nærmere J. Wilcke: Kurantmønten, p. 312 ff. Den ene af de af Anker antagne Møntmestre, Købmand Daniel Stevenson, fik ikke Glæde af sin Virksomhed i Trankebar. Han maatte oplade sit Bo til sine Kreditorer, men som en fortjent, af sin gode Karakter bekendt Mand, fik han Ansættelse som Resident paa Logen Porto Novo. R. A. l. c. 1803—4 p. 167 ff. Forest. 16. Resl. 23. Novbr. 1803.

Troquedorerne Piastre i Stedet for Pagoder eller anden kurserende Mønt i Betaling for de behøvende Fanoer, vilde Sagen tage en anden Vending, da man ved at betale med Piastre altid var vis paa ikke at tabe ved *Fanoers Indkøb*, thi man kendte Piastrenes Gehalt; det var bestemt, at man ved Udmøntning fik 19 Fanoer tilovers af Piasteren efter, at Møntløn og Slagskat var betalt. Hvad særlig Frederiknagor angik, regnedes Rupien til 8 Fano Trankebar Kurant.

Trankebar Mønt fra Frederik VIs Tid.

Man besluttede sig herefter til at udsende 12.000 Piastre aarlig til Frederiknagor til Omvexling med Rupier og anden stedlig Mønt og 20.000 Piastre aarlig til Trankebar til Ommøntning i Fanoer[1]). I Overensstemmelse hermed møntedes Fanoer i Trankebar endnu i de første Aar af Frederik VIs Regeringstid. Mønterne benævntes nu efter deres indiske Navne og ikke med det af de danske opfundne „Royaliner". Møntforandringen herhjemme i 1813 fik som ved de andre Kolonier ikke Indflydelse paa den stedlige Mønt.

Først da der i de omliggende engelske Besiddelser foretoges en almindelig Forandring i Pengevæsenet, nødtes Gouvernementet ved Bekg. 15. Juli 1819 til at bekendtgøre en lignende

[1]) R. A. l. c. 1803—4, p. 71—86. Forest. 23, Resl. 30. Marts 1803.

i Trankebar, hvorved de trankebarske Fanoer saavel som Stjerne- og Portonovo-Pagoder sattes aldeles ud af Kurs og den i de engelske Kolonier og paa hele Koromandelkysten indførte Mønt, *Madras-Rupien*, fra 1. August 1919 gjordes til Betalingsmiddel i Trankebar. De trankebarske Fanoer kunde indtil videre af Ihændehaverne, naar der indleveredes mindst 3 R. = 36 Fanoer, erholdes vexlede i de kgl. Kasser til den daværende Kurs af 9 Fanoer for Rupien. Om den ny Rupiemønt oplystes følgende: 1 Rupie = 165 Grains rent Sølv og 15 Grains Alloy, ialt 180 Grains. Halve og Kvart-Rupier udmøntedes efter samme Forhold, altsaa $14^2/_3$ lødige. Dobbelte og Enkelte Anna vejede henholdsvis $20^5/_8$ Grains Sølv + $1^7/_8$ Grains Alloy, ialt $22^1/_2$ Grains, og $10^5/_{16}$ Grains Sølv + $^{15}/_{16}$ Grains Alloy, ialt $11^1/_4$ Grains. Gouvernementet havde besluttet at bibeholde den hidtil circulerende Kas som Skillemønt = $^1/_{44}$ Anna. Af Anna gik 16 paa Rupien, der altsaa inddeltes i 704 Kas.

Da Rdlr. Trankebar-Kurant kun var en Regningsmønt og da Porto-Novo og Stjernepagoder samt *Fanoer* ved at være *gaaede ud af Circulation* i hele Omegnen mere end forhen vilde blive Genstand for Kursens Variationer, maatte Kollegiet i København anse denne Foranstaltning gavnlig for Orden i Penge og Regnskabsvæsenet i *Trankebar, hvis Distrikt og egen Omsætning var for ubetydelig til at have en egen Møntsort.* Raadet i Frederiknagor havde tillige indberettet, at Kurantrupien, hvori alt Regnskab var ført, var afskaffet og afløst af *Siccarupien*, og denne indført i Regnskaberne efter Forholdet 116 Kurantrupier = 100 Siccarupier. Disse Foranstaltninger godkendtes af Kongen ved Resl. 17. Januar 1821[1]). Forinden der herhjemme udstedtes nogen Bekendtgørelse om de forandrede Pengeforhold i Dansk Ostindien, ønskede Kancelliet at afvente Udfaldet af en Undersøgelse af Madras Rupiens Gehalt og Værdi. Finansdeputationen havde da fremskaffet Oplysninger, hvorefter 1 Madras Rupie kunde sættes til $80^1/_5$ Rb. β rede Sølv eller 100 Rbdlr r. S. = 118,85 Madras Rupier.

Kommercekollegiet udstedte derefter under 27. Decbr. 1821 en Plakat om Forandring i Pengevæsenet for Landskabet Trankebar, hvorefter Madras Rupien skulde være den lovlig antagne

[1]) R. A. Vestind. Protokol 1821 Nr. 4, 114 a–b.

Mønt i alle Betalinger og Pengeforpligtelser. 140 Madras Rupier blev sat lig med 100 Rdlr. trankebarsk Kurant og 350 Madras Rupier med 120 Portonovo Pagoder eller 100 Stjernepagoder. Alle Kontrakter, Vexler m. v. skulde fremtidig lyde paa Madras Rupier, og alle ældre Forpligtelser i trankebarsk Kurant eller i Pagoder omskrives i Rupier i det fornævnte Forhold. Endelig tilføjedes fornævnte Værdi af Rupien, saaledes at 100 Rbdlr. Sølvmønt sattes lige med $118^{85}/_{100}$ Madras Rupier.

I Anledning af et Handelshus' Tilbud om Leverance af Siccarupier gentoges i 1831, at Værdien af Madras Rupier var $80^{4}/_{5}$ Rb. β og af en Sicca Rupie 86 Rb. β[1]). Den mindre Sølvmønt *Anna* var som sagt sat til 11 Dutter = 44 *Kas*, men da den engelske Regering i Indien regnede 1 Anna til 12 Pice = 12 Dutter, androg Gouvernementet 1838 om at maatte forandre Værdiansættelsen i Trankebar i Overensstemmelse hermed, idet dette var ønskeligt for Omsætningen mellem Trankebar og det øvrige Indien, ligesom det vilde bringe større Orden og Sikkerhed i Pengevæsenet i Trankebar selv, hvor man i daglig Handel og Vandel iAlmindelighed fulgte Forholdet 1 Anna = 12 Dutter og kun ved Ind- og Udbetalinger af de kgl. Kasser beregnede den til 11 Dutter. Endvidere talte Udmøntningsfoden for Dutter eller Kass i Trankebar for at give 1 Anna den forhøjede Værdi, idet 1 ℔ renset Kobber regnedes pr. Rupie eller 16 Anna og udmøntedes til 192 Dutter = 768 Kass, hvilket gav 12 Dutter eller 48 Kass pr. Anna. Denne Beregningsmaade godkendtes ved kgl. Resl. 7. Februar 1838[2]).

Den sidste danske 4 Kass (Dutt, Pice).

1845 solgte vi Trankebar til England for $1^{1}/_{4}$ Million Rupier og vor trankebarske Mønthistorie var dermed til Ende.

Af det foranoplyste fremgaar — hvad jeg allerede havde Lejlighed til at antyde i „Kurantmønten" —, at Troquedorerne

[1]) l. c. 1831 Nr. 8.

[2]) l. c. 1838 Nr. 8.

i Trankebar i Virkeligheden havde Udmøntningen i en Slags Forpagtning, og at Regeringen hos denne Sekt maatte købe den Smaamønt, den havde Brug for, hvad enten det nu var engelske, franske, indiske, danske gamle eller nye Fanoer, den fik i Bytte for sine Piastre, Pagoder eller Rupier. Det er herefter selvfølgelig ganske umuligt at faa oplyst, hvor mange nye Fanoer der udmøntedes i de enkelte Aar, saa meget mindre som det jo ikke var Regeringen alene, men ogsaa Private, der hos Troquedorerne tilvexlede sig Fanoer. Disse Mønter blev der efter Pengeforandringen 1819—21 ikke længere Anledning til at udmønte, idet der jo herefter regnedes i Rupier og Annas. Derimod sloges der vedblivende Kass, mindre Kobbermønter paa 4 og 10 Kass, der stadig var den mindste Skillemønt ogsaa efter Indførelsen af Madras Rupien.

Hvad Møntens Metalværdi angaar, kan der for første Tredjedel af 1800-Aarstallet efter de foreliggende Aktstykker opstilles følgende Tabel:

1 Madras Rupie = $80^4/_5$ Rb. β	= c. 1 Kr.	60	Ø.
1 Sicca Rupie = 86 Rb. β.....	= - 1 —	72	-
1 Anna = $^1/_{16}$ Rupie	= - 0 —	10	-
1 Dut, Pice eller 4 Kass = $^1/_{12}$ Anna.....	= - 0 —	1	-
1 Rdlr. (96 β) t. K. = 1,4 M. Rupie	= - 2 —	25	-
1 Stjernepagode = $3^1/_2$ Rupie.....	= - 5 —	60	-
1 Portonovopagode = $2^{11}/_{12}$ Rupie.....	= - 4 —	70	-
1 Fano = $^1/_{12}$ R. t. K. (8 β) = $^1/_8$ ($^1/_9$) Rupie	= - 0 —	19 (18)	-
1 Piaster = 19 Fanoer.....	= - 3 —	60	-
8 β t. K. = 1 Fano = 80 Kass.....	= - 0 —	19 (18)	-

Men det maa herved vel erindres, at det er en Omsætning til Kroner 1875 uden Hensyn til skiftende Prisforhold paa Metaller og Varer.

4. Færøerne.

Fra ældgammel Tid drev Færingerne selv Skibsfart paa Norge og andre Lande, hvorfra de tilførte deres Øer alle Fornødenheder, og hvortil de udførte Øernes Produkter[1]). Fra Norge gik

[1]) Lucas Debes: Færoæ et Færoa reserata, Kbhvn. 1673, p. 276, jfr. N. Andersen: Færøerne 1600—1709, Kbhvn. 1895, p. 4.

ligeledes Skibe paa Færøerne. Handelen var da nærmest Bytte-handel. Der overførtes til Øerne Levnedsmidler, Klæder m. v. og modtoges i Bytte Faar, Fisk og Uld. Det var nemmere at foretage direkte Bytte af Import- og Exportvarer efter en vis Taxtskala end at gaa Omvejen ad det sjældne Sølv, Guld og Mønt som Omsætningsmiddel. Der dannede sig da visse fast-slaaede Bytteenheder, saaledes *Faaret,* hvorfor tilbyttedes et vist Maal Korn, *Skæppen,* hvis Navn (tysk: schaaf, eng.: sheep) stammer herfra[1]). For Færøerne dannedes derefter Begrebet: Mark Faar, der i det 15.— 17. Aarh. var 40 Faar[2]). En anden Enhed var „*kugildi*", Værdien af en Ko; en tredje *Skind,* Værdien af et Dyreskind. Udviklingen var her den samme som paa Island, hvor Regningsenheden hyppigst var *Alen Vadmel*[3]).

Mønter og Metaller var vel ikke ganske ukendte, thi alt fra Oldtiden havde man romerske Mønter og Metaller, ligesom Vikingekongerne baade røvede og selv slog Mønt, men paa de fjerne og fattige Øer, her er Tale om, kunde selvsagt Mønt ikke spille nogen større Rolle. Efterhaanden fik Metaller og Mønter dog Indpas, saaledes at der i Lovene, f. Ex. i Hertug Haakon Magnussons Retterbod for Færøerne 1298 kunde tales om ℔ Sølv, som Bærentsen opgiver til oprindelig at have vejet 215,8 gr.[4]); Schive (Holmboe) antager, at Marken har vejet nogle gr. mindre[5]), medens Hauberg lægger 3 gr. til[6]). Sølvmarken fik senere en anden Betydning, nemlig 1 Møntmark = 240 Penninge, der efter Udmøntningens Lødighed paa Retterbodens Tid kunde sættes til $^1/_3$ ℔ S. eller 10 Kr. 66 Øre, der svarede til 54 kg. Smør, som atter i 1911 sattes til 100 Kr. Da der gik 8 Øre paa 1 ℔, blev de tilsvarende Værdier for 1 Øre: 1 Kr. 33 Øre, $6^3/_4$ kg. Smør og 12 Kr. 50 Øre i Kroner 1911.

Imidlertid indskrænkedes Nordmænds og Færingers Skibs-fart og Handel i Tidernes Løb. „Rundt om i de nordiske Lande

[1]) C. J. Schive: Norges mynter i Middelalderen, Christiania 1865, p. II.
[2]) C. Bærentsen: Ældre Love m. v. i Tillæg til den færøske Landbo-kommissions Betænkning, Kbhvn. 1911, p. 16—18.
[3]) R. A. Danske Kancelli, 3. Depts. Forestillinger 1815, Nr. 36.
[4]) C. Bærentsen, l. c. p. 13.
[5]) Schive, l. c. p. XXXVI.
[6]) P. Hauberg: Myntforhold og Udm. i Danmark indtil 1146, Kbhvn. 1900, p. 151.

maa den indfødte handelsstand vige for de bedre organiserede og mere kapitalstærke Tyskere"[1]). Tyskernes Antal i de norske Kystbyer voxede og da ganske særlig i Bergen, hvorfra Hovedparten af Skibsfarten og Handelen paa Færøerne fandt Sted. Omkring Slutningen af 1200-Aarstallet havde Tyskerne bemægtiget sig næsten hele Samfærdselen. Debes[2]) udtaler herom: „De gamle Folck i Landet ville sige, at de Hamborger hafve først hafft deris Stabel her i Færøe effter Kongelige Privilegie. Efter dennem haffve Bergens Borgere hafft her deris privilegerede Handel". Dette førte til en mærkelig Sammenblanding af Mønt og Vareenheder. Der kan nemlig ikke vel findes nogen anden Forklaring paa, at der paa Færøerne opdukkede en særlig Værdienhed, *Gylden*, end Samhandelen med Hansestæderne og Tyskebryggen i Bergen.

Der havde nemlig i en stor Del af Europa og særlig i Tyskland dannet sig en fælles Handelsmønt[3]): Gyldenen eller Florinen, som oprindelig stammede fra Florens, hvor denne Guldmønt 1252 første Gang sloges 64 Stykker paa Marken. Den vandt hurtig Indpas og Yndest som en af de mange forskellige Landes Mønter uafhængig Værdimaaler. Den udmøntedes første Gang i Lübeck 1325 eller 1340, i Hamburg omkring 1435[4]). Mønten forsimpledes senere under Navnet Rhinskgylden og Postulatsgylden[5]).

Hvad der i denne Forbindelse har størst Betydning, er den Omstændighed, at denne Mønt hyppigt findes omtalt i norske Dokumenter. Saaledes har f. Ex. Tyskere paa 1400-Aarstallet i Bergen røvet 100 Rhinskgylden[6]); i Regnskaber over Peterspenge opføres atter og atter Guldfloriner, singuli florini, parvi

---

[1]) Norges Historie II, 2, p. 339 ff.

[2]) Debes, l. c. p. 277.

[3]) A. L. von Ebengreuth: Alg. Münzkunde, Berlin und München 1904, p. 240 ff.

[4]) O. L. Gaedeckens: Hamb. Münzen und Med. II. Hamburg 1854, p. 161, 175, jfr. I, Hamburg 1850, p. 133 og (J. P. Langermann) Hamb. Münz- und Med. Vergnügen, Hamburg 1753, p, 21, 381—4, 429. Schive, l. c. p. LXVI.

[5]) J. C. Hirsch: Münz Archiv, Nürnberg, I, p. 324, 360, 403, VII, p. 50, IV, p. 138.

[6]) Norges Historie III, 2, A. Taranger, 1443—1537, p. 161.

florini aurei, Skjoldgylden, Arnoldsgylden, lette Gylden, rhinske, ütrechtske og hollandske samt Postulatsgylden[1]). Det vil herefter formentlig ikke være ubeføjet at antage, at Møntenheden Gylden er kommet til Færøerne gennem Handelsforbindelsen med Hansestæderne og Bergen og er bleven indpodet paa de hidtilværende Værdienheder Mark og Skind, saaledes at 1 Mark blev 16 Gylden à 20 Skind. Hermed stemmer ogsaa Debes, der for Længde- og Rummaals Vedkommende udtaler: „mueligt de Tydske, som først Commercien er blefven privilegered, de Maal (Hamborger Alen og Rostocker Tønde) udi Færøe hafve medført og siden dereffter er blefven ved lige holden".

Det gik med Gyldenen som med saa mange andre Mønter; dens Værdi blev idelig forringet. 1484 slog den østrigske Ærkehertug Sigismund i Tyrol i Mangel af Guld Gylden af Sølv til en efter de to Metallers daværende indbyrdes Forhold afpasset Værdi, men da Grev Schlich i Joachimsthal slog Sølvgylden, der fik stærkere Udbredelse, og som efter Møntstedet fik Navnet Thalere, tabte Gyldenen i Betydning overfor Thaleren (Specien), saaledes at den tilsidst reduceredes til $^2/_3$ af den sidstes Værdi. Christian IVs Kroner (oprindelig $^1/_2$ Kroner) fik sluttelig netop denne Værdi, og der udsloges her i Danmark i det følgende Hundredaar en stor Mængde fine og grove Kroner eller 4 Marksstykker, der ogsaa benævntes Gylden[2]).

Udviklingen paa Færøerne maa antages at have fulgt lignende Veje som i de Lande, med hvilke Øerne stod i Handelsforbindelse. Hermed stemmer ret godt de Angivelser af Gyldenens Værdi, som paa Christian Vs Tid findes hos Lucas Debes, hvorefter:

1 Skind	=	4 β danske
1 Gylden	=	5 ß —
1 —	=	20 Skind
2 — 8 Skind	=	2 Rigsdaler (12 ß)
16 Skind	=	4 ß danske

Man bør herved formentlig forstaa dansk Kurant, ikke Speciemønt, som man paa den Tid bestemt sondrede fra hinanden.

[1]) Schive, l, c. pp. LXX ff. Debes p. 280.

[2]) J. Wilcke: Christian IVs Møntpolitik 1588—1625, p. 232.

Saafremt det havde været Meningen at jævnføre de færøske Værdienheder med Speciemønt, vilde Debes i 1673 sikkert udtrykkelig have sagt Rigsdaler in specie, medens der ved β og ℔ tilføjes „danske", hvad næppe havde været Tilfældet, om der var ment β og ℔ Specie, som paa den Tid overhovedet ikke udmøntedes. Selv Specierne var da ved at blive sjældne og udmøntedes i mindre og mindre Omfang. Af det foregaaende vil for det første fremgaa, at den færøske Gylden paa sin Vej nedad ikke naaede saa langt som i det øvrige Europa, nemlig til $^2/_3$ Specie eller lavere. Den var saaledes i 1646 ikke naaet længere ned end til 7 ℔ dansk. For det andet vil efter min Anskuelse, hvorefter Debes ikke har sat den i Værdiforhold til Speciedaleren, de af Bærentsen for den færøske Gylden paa Debes Tid beregnede Værdier i Kr. 1875 næppe kunne opretholdes.

Jeg kan ikke følge Bærentsen i hans Jævnstilling[1]) af 1 ℔ Sølv med 2 fl. 8 Skind; dels staar dette i Modstrid med hvad han selv et andet Sted[2]) oplyser om Værdiforholdet indtil 1790: 1 ℔ Sølv = 16 Gylden, dels beror det formentlig paa en Fejllæsning af Debes[3]), der udtaler, at hvor man i Danmark bøder 1 ℔ Sølv ɔ: som han selv umiddelbart foran angiver 1 Rigsmark, Mønt fra Christian IVs Tid, oprindelig af Værdi 16 β, senere 20 β, der maa man paa Færøerne bøde 2 fl. 8 Skind = 2 Rdlr., hvad han finder anstødeligt. Af denne Grund bliver Bærentsens hele Beregning af Sølvmarkens Værdi ganske urigtig. Debes har ment Sølvstykket 1 Mark, Bærentsen manøvererer med Vægtmarken Sølv. Det samme gælder hans Angivelser af Værdien for Øre og Ørtug Sølv.

Naar Debes som nævnt satte 1 Gylden til 5 ℔ danske, har han herfor haft Varepriserne til Maalestok, idet han saa, at hvad der i Danmark erhvervedes for eller kostede 5 ℔ d., paa Færøerne kunde købes for 1 Gylden eller byttes med Varer, der kunde faas for dette Beløb. Man fulgte Debes Værdiansættelse, idet Regeringen i Frdg. om Handelen paa Færøerne af 30. Maj 1691 § 5 bestemte, at Handelscompagniet, der havde Monopol paa Handelen paa Færøerne, skulde for Varer, leveret

[1]) l. c. p. 14.
[2]) l. c. p. 466.
[3]) p. 275.

det af Indbyggere paa Øerne til Betaling af deres Børns Ophold i København eller Amsterdam betale paa et af forskrevne Steder 5 ℔ danske for hver Gyldens Varer. En i færøske Forhold særlig kyndig, fhv. Købmand A. Degn, Thorshavn, har gjort mig opmærksom paa, at 1 Gylden Varer paa Færøerne i denne Forbindelse vil kunne sættes til 5 ℔ d., idet der tillagdes Færingerne, naar der som her var Tale om Understøttelse af deres Børn, den Handelsfortjeneste, som Handelcompagniet ellers nød. Det er derfor ikke hermed givet, at 1 fl. i andre Forhold altid kunde jævnføres med 5 ℔ d.

Ved hele denne Bestemmelse og Beregning af Mark, Gylden og Skind maa haves i Minde, at Jord paa Færøerne fra gammel Tid taxeredes i samme Benævnelser, der dog havde en ganske anden og paa de forskellige Steder adskilt Betydning[1]).

I de skildrede Møntforhold skete en Forandring 100 Aar efter, da man ved Frdg. 13. Aug. 1790 opgav den monopolske Handel, der i de senere Tider var drevet for kgl. Regning, og ønskede at frigøre denne fra 1. Januar 1796. I Frdg.s § 8 bestemtes: „For at tilvejebringe en Lighed i Penge-Benævnelsen og Regningsmaaden mellem Færøerne og de øvrige af de Kgl. Rigers Dele, hvoraf Fordelen især vil blive kiendelig ved Frihandelens Aabning, saa skal al Handel og Regning herefter føres i Rdlr., Mk. og Sk. i *dansk Courant.* Til den Ende skal Landet ogsaa herefter ved Handelen forsynes med en passende Mængde Skillemynt, hvortil den fornødne Anstalt allerede er føiet i indeværende Aar". Skønt der udgik en Del Kurantsedler til Øerne, blev man dog Mand og Mand imellem ved med at regne i de gamle Størrelser Gylden og Skind.

Efter Pengeforandringen 1813 maatte man her som ved Rigets andre Bilande tage det Spørgsmaal op til Overvejelse, hvorvidt man burde og kunde udstrække Rigsbankdalersystemet til Færøerne og i bekræftende Fald om man burde foretage Modifikationer i dette. Der blev nedsat en Kommission til at undersøge Forholdene paa Island og Færøerne. Resultaterne af Overvejelserne nedfældedes i en Forestilling til Kongen fra Danske Kancellis 3. Deptmt.[2]) Det udtales heri, at R., ℔ og β

[1]) J. Evens: Landboforhold paa Færøerne, Tidskrift for Opmaalings og Matrikulsvæsen, II, p. 343 ff.

[2]) R. A. Danske Kancellis 3. Dept., Forestillinger for 1815, Nr. 33.

var egentlig kun anvendelig paa den Handel, som førtes ved den stadig kgl. monopoliserede Handel, i hvilken Henseende den paa Cargaisons og Retour Varer satte Taxt dog i det Væsentlige kun var en æqivalerende Værdi paa det ene mod det andet; Handelen gik ud paa Varer mod Varer. Derimod var den gældende Mønt paa Færøerne vedblivende *Gylden*, der deltes i 20 Skind à 4 β, som dog ikke var nogen Møntfod i egentlig Forstand, men blot repræsentativ, hvorhos den Mønt, som gik og gjaldt paa Færøerne lige med Gylden var en *Krone*, der kunde ansættes til *4 ℔ Species.* — Ogsaa dette tyder paa, at Debes tidligere Opgivelse: 5 ℔ danske, var 5 ℔ Kurant. — Paa Grund af dette særdeles Forhold paa Færøerne mente Kommissionen og Kancelliet, at det i Danmark indførte Pengevæsen ikke sammesteds kunde indføres, men at alene nogle Modifikationer i Handelsforordningen af 1790 vilde være fornødne. Man var saaledes i bedste Overensstemmelse med Forholdene i de andre Kolonier, hvor man — som vi har set — heller ikke vilde have Rbdlr. indført. Dette godkendte Kongen ved Resl. 20. Marts 1815, men Rentekammeret tog Sagen op paany, da Kommandanten paa Færøerne, Major Løbner, kom herned og oplyste, at danske Kurantsedler de 2—3 sidste Aar havde været det fornemste circulerende Betalingsmiddel paa Øerne, og at følgelig de Grunde bortfaldt, hvorefter Kommissionen ansaa det ufornødent at extendere Frdg. 5. Januar 1813 til Færøerne.

Efter fornyede Overvejelser udstedtes da i Henhold til kgl. Resl. 14. April 1815, Dagen efter en Kancelliplakat ang. Pengevæsenets Forandring paa Færøerne, som i det væsentlige var af samme Indhold som den nedenfor omtalte Frdg. for Island af 20. Marts s. A., dog med enkelte Afvigelser. Man havde saaledes valgt St. Olaidag, 29. Juli 1815 til Ikrafttræden og til forskellige Frister, fordi en stor Del af Befolkningen — der iøvrigt kun udgjorde c. 6.000 Sjæle — den Dag forsamlede sig paa Thorshavn for at betale Skatter, foretage Opgørelser m. v.! I § 20 havde Kancelliet med Hensyn til Forpligtelser i *Kroner* til Fordel for Debitorerne, der i Almindelighed baade er den største og den fattigste Del af et Lands Befolkning, troet at burde give det Tillæg, at naar *Kroner (Gylden)* ikke kunde tilvejebringes, skulde det anses for god Betaling, naar der i deres Sted blev

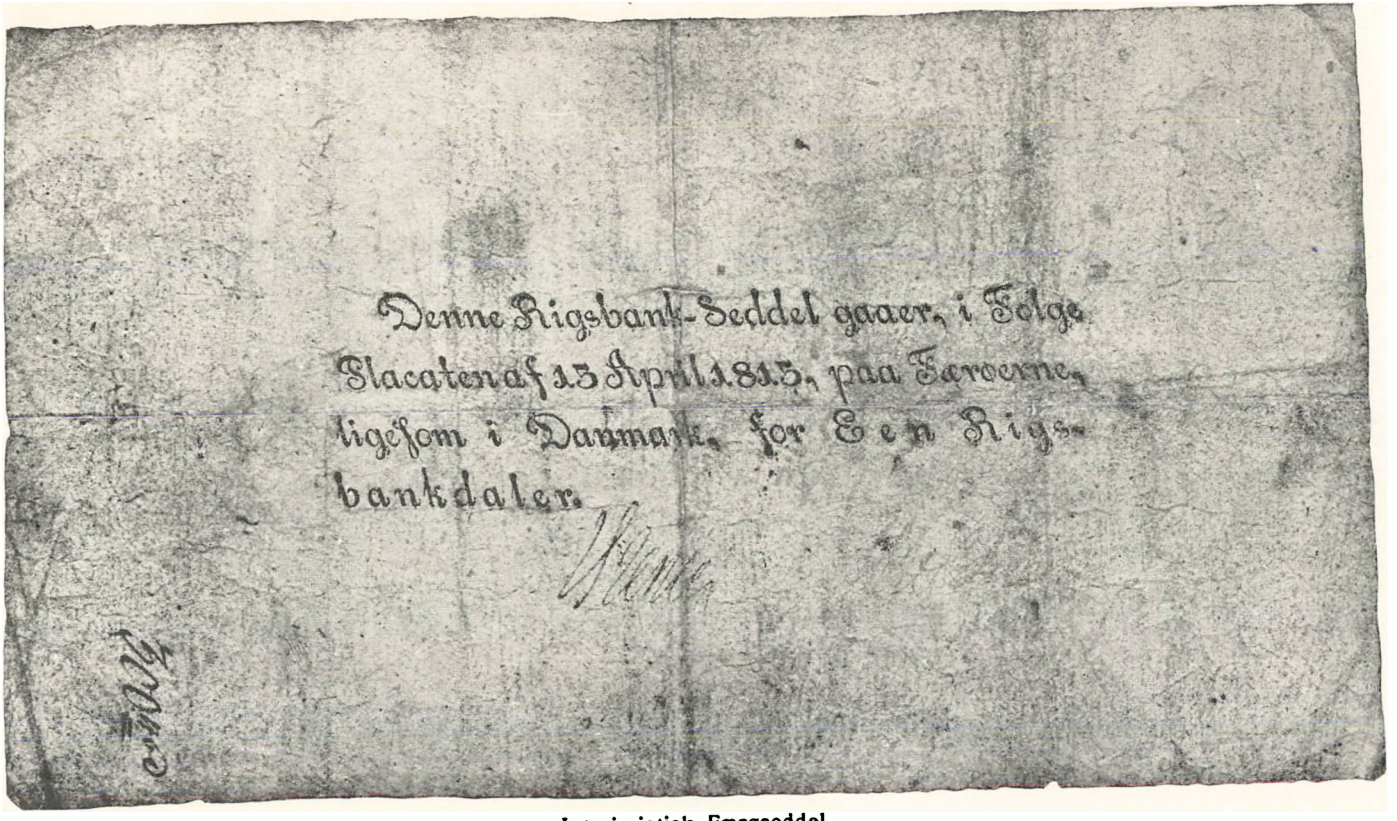
erlagt *1 Rbdlr. 12 β rede Sølv*, som er omtrent æqvivalent med 68 β gml. Kurant, i Stedet for, at Kronerne forhen havde gaaet og gieldt i Landet for 80 β rede Sølv, hvilket efter Kollegiets Formening havde sin Oprindelse fra den Maade, hvorpaa alle Landejendommene paa Øerne var skyldsatte. — Denne Formening er næppe grundet; i hvert Fald maatte de 80 β rede Sølv, være 80 Kurant β, hvis der skulde opnaas Overensstemmelse med den tidligere Beregning af Gyldenen til 5 ℔ danske og 4 ℔ Species. — Fremdels havde Kancelliet anset det for rettest strax tilligemed Kurantsedlerne at sætte *de af Øvrigheden paa Øerne interimistisk authoriserede Sedler* ud af Løb, da der ikke syntes at være mere Grund til, at de sidste skulde vedblive, naar de første ikke gjaldt mere. Disse sidstnævnte Sedler havde man maattet sætte i Gang, da Englænderne under Krigen tømte Kassen i Thorshavn.

Medens de tidligere Kurantsedler ikke havde nogen særlig Paategning om at skulle gælde paa Færøerne, skulde Rigsbanken nu give Rigsbanksedler for Færøerne særlig Paategning herom. Dette bortfaldt dog ved Kancelliplakat 31. August 1821 i Henhold til kgl. Resl. af 22. s. M. Rbdlr. S. V. skulde kun sættes en Gang om Aaret, nemlig 1. Februar og skulde gælde fra følgende St. Olaidag til næste Olavsvigilie eller -messe[1]). I denne Forbindelse kan oplyses, at Kursen 375 opretholdtes paa Færøerne ligetil 1. Januar 1820, hvad der selvsagt havde Betydning for Embedsmændene, der nød Gage i S. V. og saaledes fik flere Rbdlr. N. V. end ellers vilde have været Tilfældet. Grove Kurant Stykker skulde antages for Rigsbankpenge Sølv efter Forholdet 5 : 8. Kroner skulde tages for 1 Rbdlr. 12 β rede Sølv, Sølvskillemynt og 1 β 1771 for Rb.penge N. V. efter Forholdet 1 : 2[2]). Der indførtes Tids-Skala som i Frdg. 5. Jan. 1813 for Forpligtelsers Overgang fra Kurant til Rbdlr. Bankhæftelsen udstraktes ikke til Færøerne. — Alle lovbestemte Størrelser saasom Skatter, Bøder, Sportler m.v. i Kurant skulde gaa over til Rb.penge, Daler for Daler og Skilling for Skilling.

Herved opstod det Spørgsmaal, hvorledes lovbestemte Stør-

[1]) Heri foretoges nogle mindre Forandringer ved Pl. 11. Maj 1819 som Følge af Kvartalskursernes Indførelse.

[2]) jfr. dog herved nævnte Pl. 11. Maj 1819.

Interimistisk Færøseddel.

relser, naar de var ansatte i *Gylden*, skulde forstaas. Kancelliet erkendte i Skr. til Amtmanden paa Færøerne af 10. Oktober 1833[1]) udtrykkeligt, at den tidligere for 1 Gylden (Florin, fl.) eller Krone fastsatte Værdi af 5 ℔ dansk var 80 β *Kurant*. Tvisten kom da til at dreje sig om, hvorvidt 1 fl. skulde ansættes til 1 R. 12 β eller 80 Rb. β. Om Gyldens Stilling i ældre Tid, oplyser Kancelliet følgende: Gylden og dens Underafdeling Skind (hvoraf 20 paa en Gylden) var i ældre Tid omtrent ligesom Alen paa Island den almindelige Værdi-Maalestok paa Færøerne. I Frdg. 30. Maj 1691 taxeredes 1 Gylden dels til en Firemarkskrone, dels til 5 ℔ eller 80 β dansk Kurant. Efter Frdg. 13. Aug. 1790 ovèrgik alle kongelige Kontributioner og Afgifter fra Gylden til dansk Kurant efter sidstnævnte Forhold. Kancelliet kom derfor til det Resultat, at 1 Gylden i Skatter og Afgifter var 80 β Kurant = 80 Rb. β efter Frdg. 15. April 1815 § 5, men i egentlig Gæld 1 Rbdlr. 12 β efter samme Frdg. § 20, iøvrigt et paafaldende og forvirrende Resultat. —

Ifølge de foreliggende Aktstykker findes altsaa følgende Værdiansættelser af 1 Gylden (fl.):

Ifølge Frdg. 30. Maj 1691:	1 Rdlr. in specie	= 1 fl. 10 Skind
— —	1 dansk 4 ℔ Krone	= 1 fl.
— —	1 fl.	= 5 ℔ danske (80 β).
— 13. Aug. 1790:	1 fl.	= 80 β dansk Kurant
— 15. April 1815	§ 5: 1 fl.	= 80 Rb. β Sølv.
— —	§ 20: 1 fl	= 1 Rbdlr. 12 β Sølv.

Ifølge Kurserne til de forskellige Tider stiller Værdien af 1 færøsk Gylden sig da saaledes:

1 fl. 1691 som $^2/_3$ Specie = 16.85 gr. f. S. = 2.66 Kr. 1875 = 6.19 Kr. Købekraft 1875.

1 fl. 1691 som $^2/_3$ R. Kroner = 15.92[2]) gr. f. S. = 2.51 Kr. 1875 = 5.84 Kr. Købekraft 1875.

1 fl. 1691 som $^5/_6$ R. Kurant = 19.73[2]) gr. f. S. = 3.12 Kr. 1875 = 7.26 Kr. Købekraft 1875.

1 fl. 1790 som $^5/_6$ R. Kurant = 15.25 gr. f. S. = 2.41 Kr. 1875 = 4.38. Kr. Købekraft 1875.

[1]) Fogtmanns Reskriptsamling 1833, p. 403—6.

[2]) Axel Nielsen, Specier, Kroner, Kurant p. 148.

1 fl. 1815 som 80 Rb. β Sølv = 10.53 gr. f. S. = 1.67 Kr. 1875 = 2.78 Købekraft 1875.
1 fl. 1815 som 108 Rb. β Sølv = 14.22 gr. f. S. = 2.25 Kr. 1875 = 3.75 Kr. Købekraft 1875.

Naar Værdien som Kurant i 1691 er saa betydelig, maa det ikke overses, at det er et Paabud fra Regeringens Side til den færøske Handel om at godtgøre de paa Øerne modtagne Varer med et rigeligt Beløb, nemlig 5 ℔ d. pr. fl. i København og Amsterdam, hvor Beboernes Børn var i Lære; mærkeligt nok blev det denne rigelige Kurs, der blev den afgørende i den senere Tid; det er ganske betegnende, at netop Amsterdam omtales som den anden By, hvortil Børnene sendtes. Ogsaa i den gjaldt Floriner og Gylden. Det er som den gamle Forretningsforbindelse med Holland, der sammen med Hansen i Bergen maa antages at have ført Gyldenen til Øerne, vedblivende øvede en dragende Indflydelse paa Indvaanerne fra de fjerne Øer.

Af Oversigten ses, hvormeget man 1815 gik Debitorernes Ærinde ved Gyldenens Omsætning til Rigsbankmønt, dog maa det erkendes, at Staten var den, der selv som Kreditor for Skatter og Afgifter tog den største Afkortning og led det betydeligste Tab, efter at man i 1833 havde godkendt en Fortolkning af Frdg. 1815, der satte Gyldenen til 80 Rb. β i alle kgl. Kontributioner og Afgifter.

5. Island.

Udviklingen paa Island er gaaet lignende Veje som paa Færøerne. Handelen dreves oprindelig af Islændinge og Nordmænd, især fra Bergen, senere af Englændere og Hansestæder, især fra Hamburg. Der opstod Byttеværdier af Udførslens Hovedprodukter: Fisk og Vadmel, saaledes at Beregningen skete i Hundreder (store) à 3 Væt à 8 Alen à 5 Fisk, men den egentlige Pengeregning — bortset fra Taxationen af Jord — blev Hundreder à 120 Fisk. Ved Jordskyld og Landmaaling inddeltes Hundreder paa anden Maade, nemlig i 6 Væt = 120 Alen = 240 Fisk.

Overfor de udenlandske Købmænds Udnyttelse af Landet bestemte Christian IV sig 1602 til at monopolisere Handelen

til Fordel for København, Malmø og Helsingør, idet det var hans Hensigt at sikre Landets egne Købmænd Handelen, men Korrelatet hertil maatte selvfølgelig blive en Taxt, hvorefter Købmændene skulde forsyne Island med Varer og aftage Øens Produkter. Monopolhandelen havde store Skyggesider, idet Købmændene dels ikke tilførte Landet 1. Klasses Varer, dels forlangte for meget for dem og underbød Indbyggerne ved Købet af deres Produkter. Jo større Afgift Regeringen betingede sig af de med Monopolet beneficerede Købmænd og Kompagnier, des mere haardhændet gik disse frem mod Befolkningen. Idelige Klager og nye Taxter fulgte i Hælene paa hinanden. Til Bedømmelse af Varepriser, Værdienheder og Mønt hidsættes et Skema over de vigtigste Ind- og Udførselsvarer efter forskellige Taxter, saavidt Varerne har kunnet sammenlignes. De to første Frdgr. knytter sig til Monopolhandelen, Frdg. 30. Maj 1776 udstedtes, efter at Kongen 1774 havde udløst det alm. Handelskompagni og overtaget Handelen for kgl. Regning. Fra 1. Maj 1787 skulde Handelen i Henhold til Frdg. 18. Aug. 1786 være fri for alle Rigets Købmænd, men vedblivende spærret for Udlændinge.

Den i Skemaet efter Reglement 2. Juli 1781 opførte Værdi refererer sig til den i Tran, Vadmel, Hoser og Fisk beregnede og fastsatte Landskylds Omsætning i Mønt ved Betaling til de kgl. Kasser; Omsætningen skete i Kurant, men skulde udredes i Kroner, der fra gammel Tid var den circulerende Hovedmønt paa Island. Efter foranstaaende Taxter udgjorde *1 Fisk 2 β Species og 1 Hundrede à 120 Fisk følgelig 2½ Specie eller 10 Kr. Metalværdi i 1875-Kroner*[1]), medens 1 Væt nærmest var en Vægtbetegnelse = ¼ Sk. ℔ eller 5 L. ℔ à 16 ℔; 1 Væt Fiskevarer kostede omkring Midten af det 18. Aarhundrede 1½ Rdlr.; ved Taxten i 1776 sattes 1 Sk. ℔ Tør- eller Klipfisk til 7 Rdlr. 18 β d. Kurant[2]). Iøvrigt maa jo alle Møntværdier tillige be-

[1]) De af R. W. Bauer, Haandbog i Mønt-, Maal- og Vægtforhold, 2. Udg., Kbhvn. 1882, p. 9—10, for Island opgivne Pengeregninger er lige saa lidt nøjagtige som de for Vestindien og Færøerne anførte.

[2]) R. A. 1684—1768, kgl. Resl. m. v. Island etc. vedk. 1749—68, kgl. Resl. for Island. 1748—73, Landfogdens Extrakter over den Islandske Jordebogs Indtægter og Udgifter. 1749—70, Indk. Beregninger over den oppebaarne Landskyld.

	Varerne	Frdg. 6. Maj 1684		Frdg. 20. April 1702		Frdg. 30. Maj 1776		Frd. 22. April 1778		Regl. 2. Juli 1781	
		Betaling i Fisk og Tran	Betaling i Kvæg, Smør, Vadmel og Hoser	Betaling i Fisk og Tran	Betaling i Kvæg, Smør, Vadmel og Hoser	Rdlr.	β d. K.	R. d.	β K.	Landskyld R.	Landskyld β d. K.
		Fisk	Fisk	Fisk	Fisk					at betale i Kr.	
Til Island	1 Td. Rugmel....	85	95	78	80	3	60				
	1 - Malt	70	80	65	75	3	19				
	1 - spansk Salt	100	110	95	105	2	63				
	1 - fransk Salt.	60	70	60	70	2	63				
	1 - Stenkul....	40	45	40	45	1					
	1/2 ℔ hvid Sæbe .	5	5 1/2	5	5		6 1/2				
	1/2 - grøn Sæbe .	3	3 1/2	3	3		4 1/2				
	1 - Stoktobak ..	12	13	12	13		16				
	1 - Prestobak ..	10	11	10	11		17				
		Hundred	Fisk	Hundred	Fisk						
Fra Island	1 Td. klar Tran..	1	60	1	60	af Fisk 7 –Sæl 8	12 68			7	90
	1 Alen Vadmel ..		5		5		12				12
	1 Vet Tørfisk		40		40						
	1 Føring Smør...		15		16						
	1 Par Hoser.....		4		4		9 1/4				7
	3 Par Vanter		4		4		9 1/4				
	Gode 4 Aar Beder		40		40						
	Fede 3 Aar Beder		35		35						
	1 Aar Beder.....		20		20						
	1 Sk. ℔ Tørfisk...					7	18			7	18
	1 Sk ℔ Klipfisk ..					7	18			7	18
	1 L. ℔ Smør						84				
	1 graat Ræveskind		16		16		88				
	1 hvidt Ræveskind		10		10		59				
	1 Lammeskind...		1		1		6				
	1 ℔ gl. Kobber ..		5		5		17				
	1 Faar.....				20						
	1 Rdlr. in Specie.		48		48			1	22		
	1 dansk Krone...		30		30				68		

tragtes som Vægtenheder, idet et vist Kvantum Sølv eller Guld danner Værdimaaler for andre Ting; paa samme Vis æqvivalerede paa Island visse almindelig antagne Vægte af de vigtigste Produkter alle andre Varer som Priser paa disse.

Som Supplement til Taxten var fastsat: Hvis andet af Varer, som i Taxten ikke er benævnt, og Indbyggerne kunde behøve og hos Købmændene ville bestille, skal de dennem tilføre for samme Pris, som de det indkøbte, og skal dennem betales 3 fiske paa hver Rigsdaler Penges Forskud i Croner.

Efterhaanden som Kuranten, tildels som Følge af Sedlerne, faldt i Forhold til Specier og Kroner, opstod der Rivninger mellem Købmændene og Indbyggerne paa Island, idet de første, selv om de indkøbte Varer hernede for 1 Rdlr. Kurant, dog afkrævede Islændingene 1 Rdlr. Specie, med andre Ord: de lagde 3 Fisk = 6 β ikke til 1 R. Kurant, men til 1 R. Kroner, der efter Taxten udgjorde 45 Fisk (ɔ: 1½ Krone, 1 Kr. = ⅔ R. Kroner). Overfor Klager gjorde de gældende, at de maatte have Differencen mellem 1 R. Kurant og 1 R. Kroner til at bestride Tab og Udgifter ved Transport m. v. Det var jo højst tvivlsomt, om dette ikke burde være indfattet i de i Taxten ommeldte 3 Fisk, men den 11. Maj 1750 gav Kongen det islandske Kompagni Medhold; Kongen gentog og fremhævede samtidig Kompagniets Forpligtelse til ligesom det forrige Kompagni mod billig Fragt og andre derpaa gaaende Omkostninger at hidføre de Varer, af hvad Slags nævnes kan, der afsendes til *de islandske Studenter* ved Københavns Universitet, dog ikke mere end for 8 Rdlr. efter Landets Taxt for hver Student om Aaret. Ogsaa dette sidste Paabud afstedkom naturligvis Tvistigheder, thi Studenterne benyttede sig heraf til at faa tilsendt den kostbare Tran, som de kunde sælge billigere her i København end Købmændene, hvem de derfor paaførte en ubehagelig Konkurrence. Studenterne søgte ved alle Kneb at faa listet saa mange islandske Varer hertil paa denne Maade. Naar det blev for galt, tilbød Kompagniet at betale den nedsendte Tran efter Islands Taxt i Stedet for at udlevere den in natura, men saa klagede Studenterne højlydt til de Deputerede[1]).

Af en kgl. Resl. 27. April 1751[2]) fremgaar, at der af mange Ejere da stipuleredes Specier af Lejlændinge i Afgift, hvad der foraarsagede store Vanskeligheder, naar Fæsterne skulde udrede Afgiften i saadan Mønt, der kun fandtes i velstaaende Bønders

[1]) R. A. 1684—1768, kgl. Resl. Island vedr.
[2]) R. A. 1749—51, kgl. Resl. for Island.

og Købmænds Besiddelse, medens Fæsterne ellers havde kunnet berigtige deres Forpligtelser med Varer efter Taxten. Ved at forlange *Specier in natura*, virkede Proprietarier „til Aagers Drivelse, den fattiges Undertrykkelse, fattigdoms og Ørkesløsheds Anleedigelse med Efterladenhed udi fiskeriet som Landets nyttigste og herligste Product"![1]) Kongen bestemte da, at de kgl. Kasser, forsaavidt offentlige Afgifter lød paa Specier, skulde modtage *Kroner* med Tillæg af Agio.

Kort Tid efter blev *Kuranten* som Rigernes Hovedmønt gjort almindelig paa Island. Samtidig med at der paa forskellig Maade af Regeringen blev truffet Foranstaltninger til Landets Ophjælpning ved Anlæg af Strømpevæverier og Klædefabrikker samt Svovl-Raffinaderi m. m., befalede Kongen den 20. Marts 1753[2]) at „Vores Courant Mynt der i Landet herefter skal være gangbar, saaledes at 1 Rdlr. 12 β Courant gjelder imod 1 Rdlr. udi Species, og 1 Rdlr. 6 β Courant imod 1 Rdlr. udi Croner; til hvilken Ende Compagniet samme Mynt indtil halve Skillinger inclusive til Landet haver at føre. Og som disse da i Stæden for Species med bemeldte fastsatte Lage der udgives; saa bliver og Compagniet eller deres Handels Betiente, lige saavel som alle andre udi Landet pligtige samme Mynt paa lige Maade at modtage".

I Overensstemmelse hermed gentog Frdg. 30. Maj 1776 Paabudet om, at al Pengeberegning skulde ske i dansk Courant som her i Landet, 1 R. à 96 β; al Handel skulde holdes i R. og β i Stedet for tidligere i Læster, Hundreder og Fiske eller Vætter, Føringer og Fiske (Vægt), ligesom Hamburger Alen afskaffedes. „Kurantmynten blev i Førstningen modtagen med pøbelagtig haanende Viser"[3]). Under Henvisning til Frdg. 2. Januar 1776 sattes Specien senere til 1 R. 22 β dansk Kurant. De nye danske Specier „elskede Enkelte næsten mere end Livet selv"![4]) Da „Omsætningen meget var tiltaget og havde formeret sig", indførtes ved Frdg. 22. April 1778 Bancosedler, fornemlig 1 og

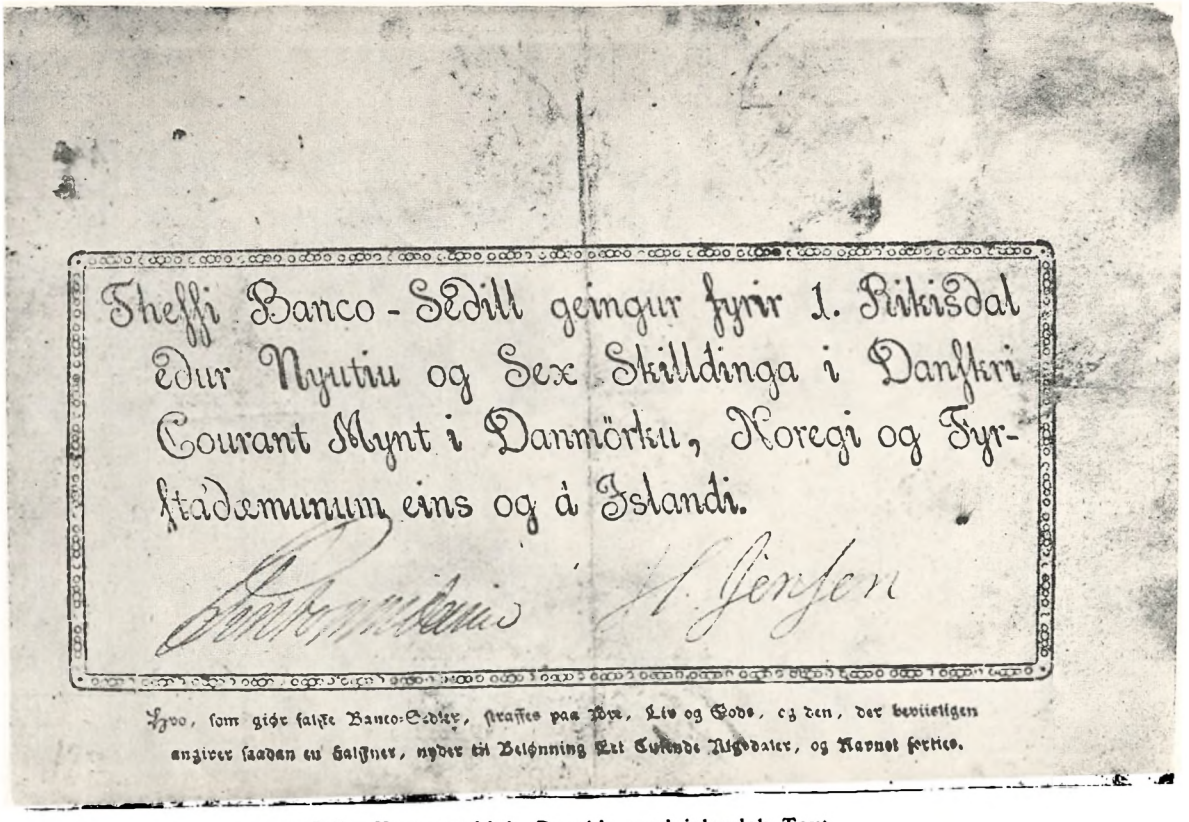
---

[1]) l. c. Islandske Kompagnis Skr. af 2. Marts 1751, jfr. M. Stephensen: Island i det attende Aarhundrede, Kbhvn. 1808.

[2]) R. A. 1753, kgl. Resl. for Island.

[3]) M. Stephensen, l. c. p. 276.

[4]) l. c.

1 Rdlr. Kurantseddel. Bagside med islandsk Text.

5 Rdlr. Kurantsedler. I Henhold til Frdg. 24. Juni 1791 tilkom senere de blaa Sedler, og den 9. Oktober 1798 anmeldtes 4 R. Speciesedler, som dog ikke kom i Omløb paa Island. „At Specier bleve dog overalt meest søgte, var til Landets store Skade, da de hos Samlere og Gniere kom aldeles ud af Circulation ved at henlægges paa Bunden af deres Pengeskrin, og tjente ikke videre til Omsats eller til at fremme nyttige Foretagender og Anlæg, ja knap engang i haarde Aar til at redde enkelte Niddinger, som eiede dem, fra Sult, for ikke at sige Død. Under nærværende Forfatning maatte man næsten ønske, at de ikke vare kjendte i Landet. Smaae Courantmynters Reductioner fik man der iøvrigt de selvsamme at følge som i Danmark. I Kiøbsted-Handel og offentlige Afgivts-Beregning forsvandt Landets gamle Regning til Hundrede, Alen og Fiske, mest fra 1776; men den bruges dog endnu ofte i Jorde-Afgivter og indbyrdes Tuskhandel efter den gamle Landtaxt samt tildeels i Beregninger for Udsvar til de Fattiges Forsørgelse; af nogle endog i Skatteberegninger samt Bøders for Hoer og Leiermaal“ ![1])

De islandske Kurantsedler, der fornemlig var Aarsag til Kurantens Indtrængen i Befolkningen og til den gamle Regnemaades Ophør, var af Kongen i Frdg. 22. April 1778 meget smukt introducerede i Landet: „Og paa det Vore kære og troe Undersaatter paa Island kunde være saa meget mere forsikrede om de Sedlers Rigtighed, hvilke saaledes gaa der i Landet, da have Vi allernaadigst foranstaltet, at de af dette Slags Sedler, som af den islandske Handels Direktion rekvireres til Island, blive forsynede bagpaa med en Paaskrift i det islandske Sprog“.

Af disse Sedler er udstedt følgende Beløb:

1780:	5 R.	Sedler	.....			12.000 R.
1793:	1 -	—	.....			11.400 -
1799:	1 -	—	med	Aarstal	1792....	90.600 -
1801:	1 -	—	—	—	1792....	60.000 -
1802:	1 -	—	—	—	1793....	60.000 -
1804:	1 -	—	—	—	1794....	60.000 -

Der er imidlertid udsendt flere, bl. a. blev ved Rentekammer Promemoria af 12. Juni 1813 ogsaa norske Assignationsbeviser

[1]) l. c. p. 277.

og 20 R. Depositosedler autoriserede til Modtagelse i de kgl. Kasser. Rigsbanken anvendte i hvert Fald 76.735 Rbdlr. = 460.413 R. Kurant paa Indfrielse af islandske Sedler. Deres endelige Indkaldelse skete i Henhold til Bekg. 3. Maj 1820 med 6 Maaneders Varsel.

Efter Pengeforandringen 1813 udstedte man foreløbig en Pl. 17. Maj 1813 ang. Standsning med Betalinger i dansk Kurant efter Gældsforskrivninger for at vinde Tid til at foretage Undersøgelser af, om og hvorledes det nye Møntsystem skulde indføres paa Øen. Den 13. s. M.[1]) var nedsat en Kommission for at afgive Betænkning og fremsætte Forslag i saa Henseende. Den bestod af Stiftamtmand paa Island, J. C. T. v. Castenschiold, Justitsraad, Landsoverretsassessor Einarsson, Assessor Thorarensen, Fuldmægtig i Rentekammeret Sivertsen og Købmand Sivers. Sagen kunde ikke opsættes til Nationalbanken oprettedes, navnlig fordi Skatter og Afgifter vedblivende indgik i Kurantsedler, medens Lønninger udredes i Rbdlr. S. V.

Efterretninger om Pengeforandringen var allerede før Pl. 17. Maj 1813 naaet til Island og havde opvakt stor Sensation samt Overhaand-Stigen i Priserne paa næsten alle Artikler, hvortil bidrog dels Misforstaaelse og unøjagtigt Kendskab, dels den Omstændighed, at Kurantsedlerne paa Island langt fra var saaledes „nedsjunkne i den offentlige Opinion" som hjemme.

Imidlertid, at bibeholde en særlig Møntsort for Island som i vore Tropekolonier „vilde gøre al virkelig Handel med Varer mod Penge mellem Island og Danmark umulig, da Købmanden ikke kunde modtage andre Penge end dem, det var ham muligt at afbenytte udenfor Landet"[2]). I de andre Bilande var det først og fremmest Hensynet til Oplandet og de omliggende fremmede Kolonier, der tilsagde at undlade Indførelsen af Rb.mønt. Paa Island opfordrede Samhandelen med Danmark netop til det modsatte. Pengeforordningen 5. Januar 1813 maatte derfor — ligesom til Færøerne — udvides til Island, om end med nogle Modifikationer efter Landets Skik og Natur. Hertil hørte, at Bankhæftelsen ikke udstraktes til Island, navnlig fordi den vilde blive ganske ubetydelig og ikke kunde retfærdiggøres ved Oprettelsen

[1]) R. A. D. Kanc. 3. Depts. Forest. og Resl. Prot. 1813—14, Nr. 117.
[2]) R. A. Danske Cancellis 3. Deptms. Forest. for 1815, Nr. 36.

af en Bankfilial i Reykjavik, idet en saadan paa Grund af den ringe Omsætning ikke kendtes fornøden eller formaalstjenlig. Paa Grund af Landets afsides Beliggenhed maatte man nøjes med Helaarskurs paa Rbdlr. S. V. i Stedet for Kvartalskurs. Af den siden Krigens Begyndelse udmøntede Skillemønt var ingen kommet til Island paa Grund af Englændernes Blokade, men der var en Del ældre Skillemønt i Omløb, hvoraf de gamle 2 og 1 β kunde gælde, 1 β Kurant for 2 β Rb.mønt, og Kobber β 1771 for 2 Rb. β; de nye Kobber Rb. β kunde gaa paa Island, derimod ikke Tegn, „da de kunde give en skadelig Forestilling om Rb.pengenes Værd, naar man oversaa deres Natur som et blot repræsentativt Betalingsmiddel"!

Om Beregningen af *publique og private Afgifter* oplyste Kommissionen, at disse i ældre Tid var blevne *ansatte til visse bestemte Naturprodukter eller et vist Antal ordinært Vadmel. Da Penge begyndte at blive gængse, blev hine Naturprodukter betalt efter gældende Priser*, og i de senere Aaringer, da den octroierede Handel i Island havde Sted, blev de ligeledes regulerede efter de gældende Priser. „Paa den Tid var det Yder og Tager ligegyldigt enten han modtog Betaling i Penge eller in natura, og den første tog ofte for Bekvemmeligheds Skyld heller sin Betaling i Penge. Men siden den frie Handel indførtes i Landet og Priserne paa alle Varer betydelig er stegne, lider Oppebæreren Tab, ved at Yderen vedbliver at betale med Penge efter de under Monopol-Handelen gældende Priser. Imidlertid mente Commissionen det for Tiden *ikke* tilraadeligt at foreslaa *enhver* publique og privat Ydelse fastsat in natura eller efter Capitelstaxt, da det vilde være for trykkende, *men kun* hvad der ved Lov eller Sædvane var fastsat i Naturalier, f. Ex. Lysetold og Qvildelejer[1]), dog i Mangel heraf i saadant Landøre, som Oppebæreren tog for Fyldest, og hvis de ej var at faa, efter en Kapitelstaxt, der maatte sættes af Bisp og Amtmand". Dette sidste kunde Rentekammer og Kancelli ikke anse for heldigt.

„Hvad derimod andre Afgifter angaar, som *vel* er beregnede efter *Alen* eller *Fisk*, men *ej* ere fastsatte *til visse Naturalier*, som Landskyld, Gjærtold m. fl. formener Commissionen, at de indtil videre ej burde svares med andet end Penge, dog

[1]) Lysetold: Afgift af Tran eller Talg, Qvildeleje: Leje af Kvæghold.

disse beregnede efter den Specieværdi, som Alen Vadmel eller de Produkter, hvorefter de ere bestemte, havde under den octr. Handels Periode".

Angaaende Omsætningsforholdet fra Kurant til Rbdlr. bemærkede Commissionen: Vel have Specier i Island ofte været betalt med mere end 1 R. 24 β Sedler eller smaa Courant, men dog har denne Kurs hverken været almindelig eller er steget højere end 8 à 10 ℔ D. C. for 1 Sp. indtil Aaret 1810, da denne Pengesort betaltes med 2 R. til 15 ℔ D.C., hvilken Kurs i de 3 følgende Aar stedse tiltog; 1811 betaltes 1 Sp. med 3 R. og efter Handelsskibenes Ankomst med 4 R. til 1812, da Specien stod i 5 R., uagtet man dog ej kunde erholde samme Varer for 5 R., som uden Vanskelighed afhændedes for 1 Sp. Efter 1813 betaltes Specien med 12 R., siden 16 R., ja endog med 20 R., for Tiden skal Specierne være ganske udenfor Handel og Vandel i Island.

Commissionen ansaa det vedblivende for nødvendigt, at Banksedlerne forsynedes med Paategning i islandsk Text om deres Circulation paa Island, da Seddelmassen paa Øen ellers vilkaarligt kunde forøges af Private. Paategningen var altsaa ikke alene til behagelig Oplysning for Islændingene. Vel circulerede der Kurantsedler uden saadan Paategning, der bar Navn af *blanke Sedler*, men om og hvorledes Rigsbanken vilde skaffe Indehaverne af disse nogen Godtgørelse, var en Banksag, der ej vedkom Regeringen, saa meget mindre som dette af Hensyn til de i Norge circulerende Sedler var et kildent Spørgsmaal. Gav man dem fuld Valuta, kunde Sedlerne exporteres til Norge og forøge Massen i dette Land.

Frederik VI godkendte fra Wien den 20. Marts 1815 i det hele Commissionens Forslag med enkelte af Regeringen i København foreslaaede Ændringer, saaledes at en Frdg. af s. D. ang. Forandring i Pengevæsenet kunde udkomme. Herefter blev Rigsbankpenge Islands Mønter. 5 R. Kurant i ældre grov Kurant gjaldt 8 Rbdlr. S. V. Kroner skulde dog først, med den i Frdg. 22. April 1778 bestemte Agio 4 β pr. Krone reduceres til Kurant. 48 β Kurant i Skillemønt gjaldt 1 Rbdlr. N. V. i Sedler. Der fastsattes en Tidstabel for Omskrivninger af Gældsforpligtelser og et Moratorium indtil Mandtalstingets Holdelse 1817. Alle Naturalafgifter udrededes i det bestemte Naturale,

i manglende Fald skulde fuldt Vederlag derfor gives, men havde Debitor betinget sig Valg mellem Naturalpræstationer eller en staaende Pengebetaling, vedblev dette Valg. Først ved Frdg. 16. Juli 1817 blev aarlige Kapitelstaxter paabudne i Island, hvorefter alle det Offentlige vedkommende i Naturalier funderede Præstationer skulde betales med Pengerepræsentativer i Mangel af det fastsatte Naturalie. Efter Rigsbankens Overgang til Nationalbank udstedtes 11. Maj 1819 Pl. om nogle Ændringer i Pengevæsenet paa Island, navnlig som Følge af Kvartalskursens Indførelse og Bestræbelserne for at fremme Sølvcirculation. Paa Grund af Sedlernes bedre Kurs maatte der nu 60 β Kurant Skillemønt til at erhverve 1 Rbdlr. Sedler (5 β Kurant = 8 Rb. β).

Den Uro, Kurantsedlernes Fallissement havde afstedkommet, i Forbindelse med den ringe Tillid, Rigsbanksedlerne i Begyndelsen kunde glæde sig ved, gav sig paa Island et for dette Land karakteristisk Udslag, idet man vendte tilbage til gammel islandsk Pengeregning i Vareenheder, blot at man nu ikke talte om Hundred, Alen og Fisk, men om *Varedalere*, idet man dermed mente at have vundet en fastere Værdimaaler end de ulyksalige „rede Penge". Beregningen efter Vareværdi blev saa almindelig, at naar det hed, at en eller anden Ting kostede f. Ex. 1 Rigsbankdaler, uden at det nærmere tilkendegaves, hvilke Slags Daler dermed mentes, var dette ej saaledes at forstaa, at derfor skulde betales 1 Sølvrigsbankdaler, 1 Rigsbankseddel eller 96 Rb. β, men en Varedaler. Hvis Handelen afgjordes med rede Penge, plejede disse Mønter i slige Transaktioner at omsættes til Varedalere, ℔ og β! Forholdet mellem Varedaleren og de større Møntstykker, saasom Specier og Sølvdalere, varierede vel i de forskellige Egne, men havde dog tilslut faaet en vis Stadighed for hver Egn, saaledes, at *1 Sp. paa sine Steder gjaldt 2 Rbdlr. 48 β, paa andre 2 Rbdlr. 64 β og atter andre 3 Rbdlr., alt i Vareværdi.* De mindre Møntstykkers Værdi blev ansat noget lavere, ligesom Sedler og Tegn, som i sin Tid kom i Omløb paa Island, indtil disse Pengesorter aldeles forsvandt. Den første Oprindelse til Varedaleren maatte søges i Pengevæsenets almindelige Forstyrrelse under Krigen og den Forandring deri, som ved Frdg. 5. Januar 1813 blev indført i Danmark og siden

ved Frdg. 20. Marts 1815 udvidet til Island. Formedelst dette Lands fjærne og isolerede Beliggenhed var det dobbelt vanskeligt for dets Indvaanere at begribe den Forandring, som i Krigsaarene efterhaanden foregik med Kurantsedlernes Værdi. Ligesaalidt formaaede de at gøre sig det rette Begreb om den derpaa følgende Forandring af Møntfoden, om Sedlernes og Kurantskillemøntens lovbefalede Reduktion og Sedlernes Indløsning. Men hvad der især maatte være dem dunkelt, var vistnok Betydningen og Nytten af Sølvværdi. Saavel Sedlernes ringe Værdi i det daglige Omløb som Kursens Vaklen i de første Aar efter Freden var Omstændigheder, som forøgede Forvirringen og Misforholdene samt betog Islænderne al Tiltro til Repræsentativer og Lyst til at befatte sig med dem. Under disse usikre Forhold og tildels paa Grund af Mangel paa rede Sølv dannede sig denne Beregningsvaluta, som med al sin Ufuldkommenhed dog ikke udsatte de Paagældende for saadanne Tab som Sedler. Beregningsmaaden efter Vareværdi havde desuden noget tillokkende for Almuen, fordi denne i nominel Henseende fik efter samme en højere Betaling for sine Varer end ellers. Varedalerens Opstaaen fremskyndedes derhos ved, at en almindelig Mangel paa Sedler efterhaanden var opstaaet. Først havde nemlig Islænderne af Frygt for at lide Tab paa deres Sedler søgt at skille sig ved disse i offentlige Betalinger samt i Handel med Købmændene, og de Handlende havde været saa meget desto villigere til at indløse dem med Varer eller Sølv, som de ved deres nøjere Kundskab om Kursforholdene og Sedlernes sande Værdi i Danmark lettelig herved kunde gøre sig Fordel[1]).

Dernæst var en stor Del af den gamle danske Kurantmønt forsvunden af Omløb ved at blive henliggende i Jordebogskassen. Uagtet 48 β af denne Møntsort skulde gælde lige med 1 Rbdlr. Repræsentativer, saa kunde Almuen dog ej rive sig løs fra den gamle Forestilling, at der endnu hørte 96 β Kurant til 1 Daler, hvilket gav Anledning til, at Enkelte førte sig denne Almuens Uvidenhed, der ogsaa gjaldt andre større Møntstykker, til Nytte, og lod sig betale f. Ex. 96 β Kurant, hvor der dog ej burde være betalt mere end 48 β. Efter at Brugen af Varedalere engang var bleven almindelig, kunde Sedlernes forøgede Værdi og Kursens

[1]) Roskilde Stænderforsamlings Tidende 1835—36, Sp. 226 ff.

Stadighed ikke bringe Islænderne til at benytte Rigsbankmønten. Deres tabte Tillid til Sedlerne kunde ikke genoprettes, idet Øens Indbyggere, langt borte fra det Marked, hvor Sedlernes Værdi bestemtes, og fremmede for de Forhold, som derpaa havde Indflydelse, ej havde Lejlighed til at kende de Aarsager, der havde frembragt først Pengerepræsentativets Nedværdigelse og siden dets Genrejsning, men nærmest ansaa baade det ene og det andet af disse Fænomener som et vilkaarligt Spil og ikke kunde indse, hvilken Garanti der nu havdes imod Tilbagevenden af en saadan Tingenes Forfatning som den, hvori Repræsentativet nedsank saa dybt under den Værdi, det skulde forestille. Paa denne Maade erholdt Vareværdi-Systemet Indgang og havde nu ved sin Almindelighed vundet en Slags Fasthed, uagtet al den Vilkaarlighed og Forvirring samt tildels Forurettelser, som flød deraf[1]).

Saa mærkeligt det lyder, sattes ogsaa Kapitelstaxterne i Varedalere, hvorved Taxterne blev betydelig højere end den virkelige Pengeværdi. Naar 1 ℔ Uld saaledes var sat til 24 Rb. β, burde Prisen, naar der gik 3 Varedalere paa 1 Sp., i Virkeligheden kun være 16 Rb. β. Følgen var, at der betaltes i Naturalier, thi hvis en Afgiftsyder ikke kunde erlægge Afgifter i Varer, risikerede han at maatte betale den højere Taxt i Sølv, dog havde Oppebørselsbetjentene som oftest søgt at udfinde det Møntbeløb, der svarede til Taxtens Lydende. Heraf blev igen Følgen, at *de, som oppebar Afgifterne, undertiden ligefrem havde erklæret for Yderne, til hvor stort et Beløb i Alen eller Fisketal de var villige til at tage de mest gængse Møntsorter*, saasom Specier, Kroner, Rigsorter, 1/6 Sp. m. m. uden nærmere Hensyn til Kapitelstaxtens blot bogstavelige Pengepris. Man kan forestille sig, hvilken Forvirring heraf opstod i offentlige Regnskaber, i Boskifter og Handel mellem forskellige Dele af Landet, hvor der gjaldt forskellige Varedalere.

Endelig havde ogsaa Rigsbanksedlernes stigende Kurs paa et andet Punkt skabt idel Forvirring. Vel var Kurantmønten i 1819 nedsat til 60 β for 1 Rbdlr., men da Sedlerne steg al pari, kunde det betale sig i Norge at opkøbe gammel Kurantmønt, hvoraf 96 β kunde faas for 1 Rbdlr. rede Sølv eller 1 Rbdlr. 3 β

[1]) l. c. Sp. 229.

i Sedler, men 60 β Skillemønt kunde til Jordebogskassen paa Island gøre Fyldest for 1 Rbdlr. Dels af denne Grund, dels fordi man fra først af for at undgaa den vildledende Beregning af 60 β K. = 1 Rbdlr., tilbageholdt Skillemønten i de offenlige Kasser, fyldtes disse til Randen med saadan Mønt, saaledes at der i Aarene 1825—35 nedsendtes til Danmark c. 75.000 Rbdlr. Skillemønt, men den kgl. Kasse vilde stadig være udsat for saadant Tab, saalænge det kunde betale sig her at opkøbe Skillemønt til Island.

Da Kursen paa Nationalbankens Sedler netop i 1836 steg til Pari, og da man kun ved at gøre Sølvmønt til det almindelige Betalingsmiddel paa Island, mente at kunne bringe Orden og Tillid til Veje i det islandske Pengevæsen, tog man ikke i Betænkning at skride til Afskaffelse af Sedlerne og erklære alle Forpligtelser paa Island — selv om de lød paa Rbdlr. N.V. (Sedler) — betalbare i Rbdlr. Sølvmønt, Daler for Daler og Skilling for Skilling. Herom udkom der Frdg. 30. Marts 1836, *der altsaa afskaffede Sedler paa Island.* Varedalerne skulde omsættes til Sølvmønt efter det Forhold, som enten bevislig var aftalt mellem Vedkommende, eller dog ifølge alm. Skik og Brug paa Stedet maatte antages at ligge til Grund for deres indbyrdes Samhandel. Kurantmønten, som efterhaanden skulde søges inddraget, nedsattes til 96 β pr. Rbdlr. Sølv. Endelig skulde ny Rb.skillemønt sættes i Omløb[1]).

Den i 1834 nedsatte Commission ang. den islandske Handel mente, at det vilde være tilstrækkeligt at udmønte 2 og 4 Rb. β, der dog ikke skulde være særlig islandske, men indgaa i den hele Række af Rb.penge rede Sølv. Som tidligere under Møntstedet Altona omtalt, resolverede Kongen den 1. Juni 1836[2]), at der skulde udmøntes et Beløb af c. 10.000 Rbdlr. 2, 3 og 4 Rb.βstkr. af Sølv i en 21 Rbdlr.-Fod, hvilket ogsaa skete paa Mønten i Altona, og hvoraf en Del brugtes i Hertugdømmerne, en Del sendtes til Island.

---

[1]) Collegialtidende 1836, p. 257 ff.

[2]) R. A. Finansdep. Resl. Prot. 1836, I, Nr. 263, 1836, II, Nr. 117, Bekg. 9. September 1836.

6. Grønland.

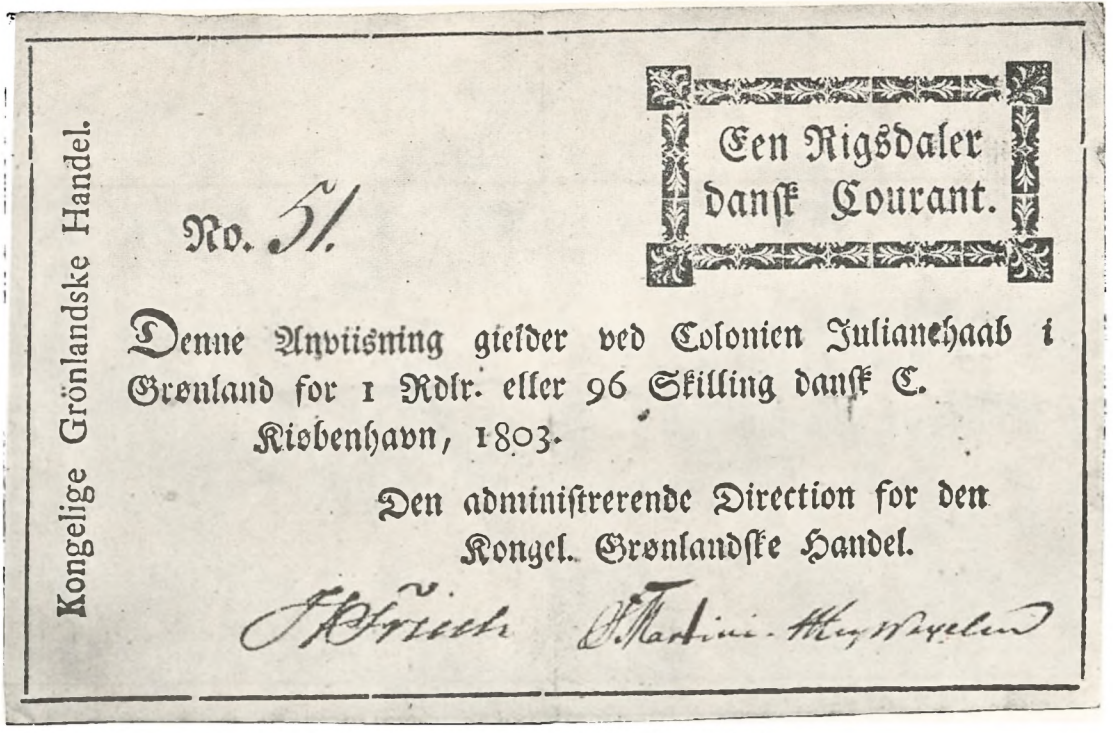
I to Aarhundreder var Handelen paa Færøerne og Island monopoliseret. Paa Grønland var og er den stadig et Monopol, som oprindelig indehavdes af Staten, men 1734 overdroges til en Privatmand, 1750 til det alm. Handelskompagni og 1774 atter overtoges af Staten, der som bekendt den Dag i Dag driver Handelen som Monopol under Navnet den kgl. grønlandske Handel.

Efter Sagens Natur kunde der end mindre paa Grønland end paa Island eller Færøerne i ældre Tid udvikle sig nogen Pengehandel. Medens man de sidste Steder fra først af drev Tuskhandel, der lidt efter lidt gennem de tidligere omtalte Vareenheder, Skind, Alen, Fisk m. m. udviklede sig til Pengeomsætning, maatte Tuskhandel fortsat være og blive Omsætningsmaaden i Grønland.

1801 forsøgte imidlertid Inspektionen i Grønland at indføre autoriserede Tegn, der 1803 afløstes af Kreditbeviser, som udstedtes af Direktionen for den grønlandske Handel. Ved kgl. Resl. 16. Maj 1804[1]) godkendtes denne Seddeludstedelse og Direktionen fik Bemyndigelse til at udstede 10.000 R. Der tryktes nye Sedler 1804, som udsendtes til Julianehaab i 1805. Disse Sedler 1803—4 lød paa 5, 1, $^1/_2$ og $^1/_4$ Rdlr. 24, 12 og 6 β Kurant og skulde benyttes fra „Handelen til Indbyggerne, naar disse selv hellere vilde modtage dem end Varer". De kunde foreløbig forblive i Omløb i 5 Aar fra 1. Juli 1804 at regne, tryktes hos Direktør Schultz, udstedtes af Justitsraad Pontoppidan og bogførtes af Assistent Duncan. Sedlerne blev i alt væsentlig dog kun et Forsøg. Inspektør Motzfeldt indsendte saaledes 1.417 Rdlr. af de *til Prøve udførte autoriserede grønlandske Creditbeviser* til Eftertælling og Cassation", som Bogholder og Revisor den 21. April 1807 af Direktionen fik Ordre til at foretage. Den 28. s. M. afgav de Indberetning og Tilstaaelse for at have foretaget den beordrede Eftertælling og Tilintetgørelse af disse Sedler[2]).

[1]) R. A. Grønl. Handels Dir. Referatprotokol, p. 41. 70, 79.

[2]) R. A. Kgl. grønl. Handels Referat- og Resolutions Protokol 1807, f. 29.

Kongelige Grönlandske Handel.

No. 51.

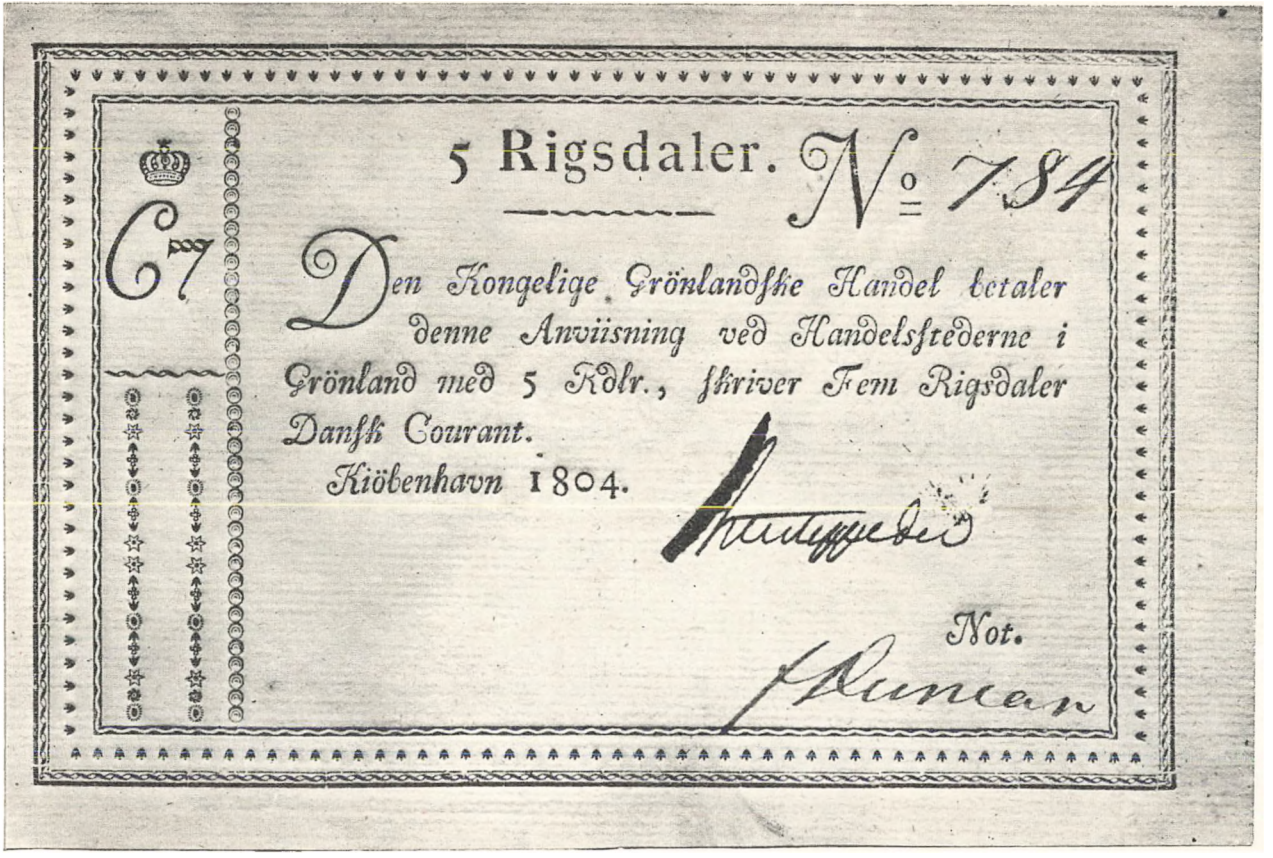
Een Rigsdaler
dansk Courant.

Denne Anviisning gielder ved Colonien Julianehaab i Grønland for 1 Rdlr. eller 96 Skilling dansk C.

Kiøbenhavn, 1803.

Den administrerende Direction for den Kongel. Grønlandske Handel.

Grønlandsk Kreditbevis 1803 for 1 Rdlr.

Grønlandsk Kreditbevis 1804 for 5 Rdlr.

Da Pengeforordningen 1813 udkom, opstod ogsaa Spørgsmaal om, hvorvidt den burde udstrækkes til Grønland, men i Forestilling til Kongen af 3. Maj s. A. udtalte Danske Kancelli følgende om Forholdene: „I Grønland skønner man derimod ikke rettere end, at det kunde forblive ved den nu bestaaende Indretning, siden Varer der paa Landet blive omtuskede med Varer, og Penge ikke bruges sammesteds i daglig Handel og Vandel". Man indstillede derfor: „at det paa Grønland maatte forblive ved den nu bestaaende Indretning uden nogen Forandring", hvad Kongen bifaldt ved Resl. af 13. Maj 1813[1]).

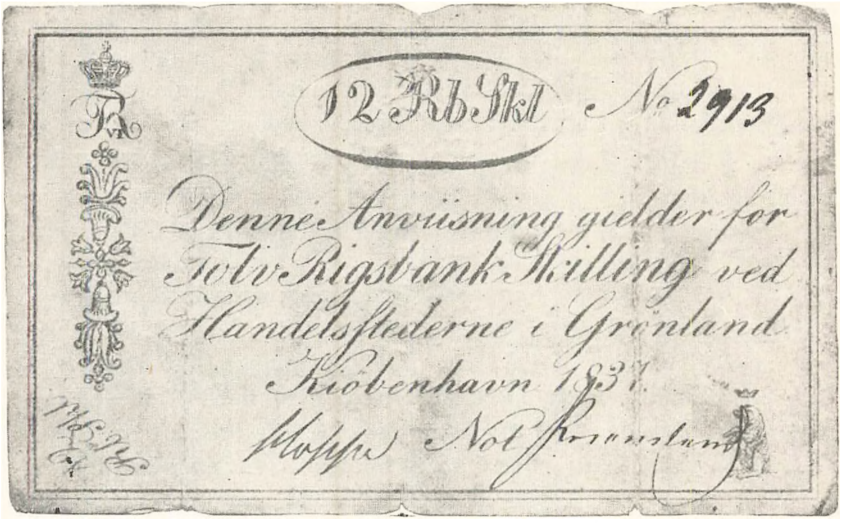
I 1819 udførtes hos C. Lohse nye grønlandske „Creditsedler" i Stentryk[2]) lydende paa Rbdlr., hvoraf indtil 1835 udsendtes til begge grønlandske Inspektorater c. 7.000 Rbdlr.; disse indkaldtes ved Direktionens Circ. 31. Marts 1837. Samme Aar foranstaltedes et nyt Oplag „Creditsedler" af samme Størrelse og Summer som i 1819, nemlig 1 Rbdlr., 24, 12 og 6 β, hvoraf 1837—39 udsendtes til Kolonien c. 6.600 Rbdlr.

Grønlandsk Kreditseddel 1837 for 24 β.

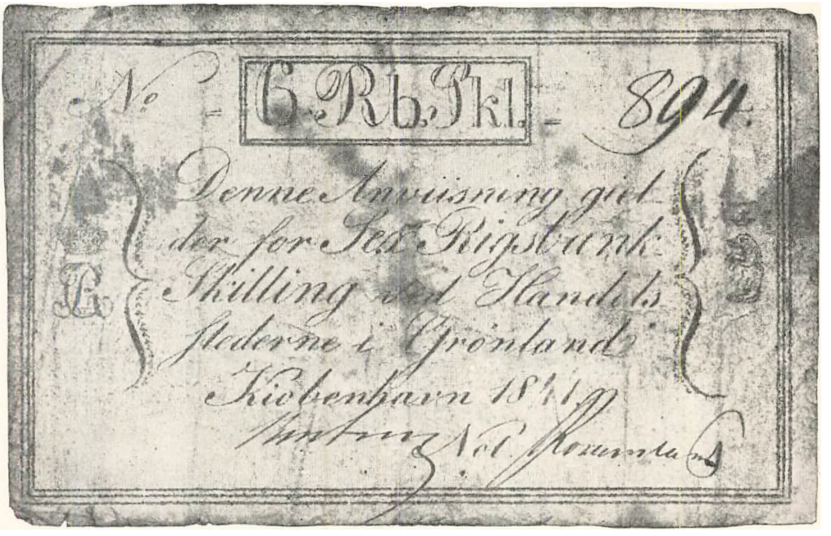
[1]) R. A. Danske Kancellis 3. Deptms. (Norske Departements) Forest. og Resl. Protokol 1813—14, Nr. 117.

[2]) R. A. Grønl. Handels Direktions Referat Prot. 1819, p. 31, 73, jfr. Hovedbog over Creditsedler.

Grønlandsk Kreditseddel 1837 for 12 β.

Derefter tryktes regelmæssigt i det kgl. Stentrykkeri grønlandske „Creditsedler", hvoraf i Aarene 1840—47 opsendtes til Grønland et Beløb af ialt c. 11.500 Rbdlr.

Grønlandsk Kreditseddel 1841 for 6 β.

Det sædvanlige Omløb synes i disse Aar at have været 6 à 7.000 Rbdlr. Sedler ialt[1]). Eskimoerne, der modtog Sedlerne af Handelen, ombyttede gerne strax disse mod Varer.

Priserne paa disse androg f. Ex. i 1853: 1 ℔ Smør 42 β, 1 ℔ Rugmel 6 β, Hvedemel 8½ β, 1 ℔ Kaffe 28 β, 1 ℔ Sukker 20 β. Produkterne betaltes saaledes: 1 Balle Sælhundespæk (1½ à 1⅓ Td.) før 1804: 1 Rdlr., 1804: 1 Rdlr. 24 β, 1818: 2 Rbdlr., 1836: 3 Rbdlr., 1840: 3½ Rbdlr., 1844: 4 Rbdlr., Sælskind: 30 β, Renskind: 48 β, Ederdun: 24 β pr. ℔[2]).

---

[1]) R. A. l. c. 1843, p. 137, Nr. 1394, jfr. Reg. 140, p. 29: Hovedbog over Creditsedler.

[2]) H. Rink: De danske Handelsdistrikter i Nordgrønland, II, p. 47 ff.

BILLEDER

Pag.

Medaille over Ove Malling 2
— — A. S. Ørsted 2
— — Møntkunsten fra Ludvig XIV.s Tid. G. v. Loon. Hedendagsche Penningkunde, 1732, p. 60 7
Møntmester Chr. Wineke den ældre 11
— — — yngre 12
$^2/_3$ Thlr. Specievægt 26
J. E. Bauerts Udkast til slesv-holst. Speciemønt 31
— — - — Kurantmønt 32
Usigneret — - — Speciemønt ..... 32—33
— — - — Specie- og Kurantmønt 34
Slesvig-holstensk Specie 1788 34
— Specie- og Kurantmønt 1787, udgiven 1788 35
— Kurantmønt 1787, udgiven 1788 36
Tinafslag af Stempler til Specie 1785 af G. V. Bauert 42
Specie 1787 af David Jacobson 42
— 1788 - Jesper J. Holm 42
— — - Mahrenz 43
Norsk Specie 1792 af Solomon Jacobson 43
$^1/_3$ Specie 1787 af D. J. Adzer 43
Adzers Rejsedaler 1788, 1 R. Kurant 45
Kurantdukat 46
Albertsdaler 1796 46
Bauerts Speciedukat 1791 47
2 Sechsling slesv.-holst. Kurant 1787 52
Oldenburgsk 4 Grot 1792 65
— 2, $1^1/_2$ og 1 Grot 1792 66
Jeversk Sølvmønt, slaaet i Altona 66
— Kobbermønt, slaaet i Altona 67
Hamburgsk Dobbeltdukat 1805, Enkeltdukat 1806 67
Udkast til 8 β d. K. 1775 og 32 β d. K. 1775 73
— - 16, 4, 2 og 1 β d. K. 1775 74
— - Specie 1773—75 75
J. E. Bauerts Specie 1796, slaaet i Kbhvn. under Møntmester Lyng 88
— $^1/_{15}$ Specie d., slaaet i Altona 90
$^1/_5$ Specie dansk = 1 Rigsort Kurant, slaaet paa Kongsberg 91

Pag.
J. E. Bauerts Specie 1798, slaaet i Kbhvn. under Møntmester Branth 93
Eçu de six livres 1791, Prøvemønt af Vasselon 94
1/2 Penny 1788, Prøve af Droz, slaaet paa Boultons Mønt i Soho, Birmingham 94
Engelsk Kobbermønt af Küchler 94
Medailleavers af G. V. Bauert, udført i London 99
J. Miltons 1/1, 2/3 og 1/3 Specie 1799 100
G. V. Bauerts Prøvespecie 1800 101
— 2 Medailler, Bergsøe Nr. 19 og 43 102
— Medaille, — - 42 103
P. Gianellis Specie 1799 105
Kunstakademiets store Sølvmedaille af P. Gianelli, Bergsøe Nr. 55 105
Forside til P. Gianellis Medaille over Slaget paa Rheden, 2. April 1801, Bergsøe Nr. 28 105
J. J. Holms Medaille over Henrik Gerner, Fabrikmester ved Holmen 106
Et Sæt Prøvemønt 1/1, 2/3, 1/3, 1/6, og 1/12 Specie, skaarne af C. H. Küchler, Soho ved Birmingham ..... 107—8
2 β 1801, slaaet i København 110
Kejserlig 7 Kreutzer 112
2 β d., slaaet i Altona 112
4 — — - — 112
Numerair for 1/6 Rdlr., „Frivilligt Offer", slaaet i Altona 114
Sølv 1 β, slaaet i Altona 116
Kobber 1 β 1809, slaaet i København 117
— 2 - 1810, — - — 120
Medaille i Anledning af den københavnske Mønts Nyindretning .. 122
Kobber 3 β 1811 124
— 12, 6, 4, 3 og 1 β, slaaet i København og paa Kongsberg 129
Specie norsk 1791, efter Tegning af J. E. Bauert 136
Kobberplade med 4 indslaaede Præg af 2 β norsk 1807 141
1 og 4 β norsk af Kobber 1809 142
4 - 8 - — - Sølv 1809 143
2 β norsk af Kobber 1810 146
Projekterede norske Kobber 2 β 147
Mønten paa Kongsberg, tegnet af I. N. Prahm, 1843 152
8 Sp.thlr. = 10 R.thlr. slesv.-holst. Kurant 1787, Seddel udstedt af den slesvig-holstenske Speciebank, Bilag 160
8 R. Sp. 1791, Seddel udstedt af den dansk-norske Speciebank, Bilag 185
12 β Seddel 1809 219
8 β Seddel 1809 220
Privatpengeseddel, udstedt af Aalborg Fattigvæsen for 8 β 222
— — - Rudkøbing Raadstue for 16 β, 1807 223
2 R. Banco Specie 1809, dansk-svensk Seddel 224
16 β Riksgälds Mynt 1809, dansk-svensk Seddel 225
8 β Riksgälds Mynt 1809, dansk-svensk Seddel 226
24 β Seddel 1810 227

Pag.
Norsk 10 R. Assignation 1807 232
Udkast til ny norsk 10 R. Assignation 1810 237
— - - — 5 - — 1811 238
Norsk 12 β Seddel 1810 239
Skatkammerseddel for 2 R. 24 β Slesv.-holst. Kurant 1807 241
— - 20 R. d. K. 1808 244
5 Rthlr. Slesv.-Holst. Kurant 1801, Laaneinstitutseddel 247
Møsting, J. S. Finansminister 311
Rigsbankseddel for 1 Rbdlr. 1814 317
Privatseddel paa 3 Rb. ℔., udstedt af J. Mortensen, Lindenborg, 1814 321
— - 8 - β, — - Hempel, Odense 322
100 Rbdlr.seddel 1819, udstedt af Nationalbanken 329
50 — — — - — 331
10 — — — - — 333
5 — — — - — 335
1 — — — - — 337
2 β Rigsbanktegn 1815 343
3, 4, 6, 12 og 16 β Rigsbanktegn 344
1 β Kobber og 1 Rbdlr. Sølv 1813 345
Jonas Collin, Medaille af H. Conradsen 347
Kroningsmedaille af C. A. Müller og H. E. Freund 350
— - S. A. Jacobson 350
— - H. E. Freund 351
1 og 2 β Kobber. 8, 16 og 32 β Sølv 1818 354
Specie 1819 355
Thorvaldsens Buste af Frederik VI 357
Specie 1820 med Conradsens Portræt af Fr. VI efter forn. Buste 358
1/2 β Kobber 1838 360
Dobbelt og Enkelt Chrd'or 361
Chr. VIIIs Rigsbankdaler og Specie 362
Dobbelt Pistoler fra Braunschweig og Hannover 369
— — - Hannover 370
Dansk Enkelt og Dobbelt Frd'or 1827 371
— — - — — 1828 og Prøvemønt af Platin ... 373
Dobbelt Frd'or 1836 375
1/2 Specie 1826 og 1/12 Specie (16 β) 1831 376
Hannoversk 2/3 og Lauenburgsk 2/3 Thlr. 377
4, 3 og 2 Rb.β 1836 380
1/5 Rb.β eller Pfenning af Kobber 386
Krohns Forslag til Kobber 1 β 389
Chr. VIIIs mindre Sølvmønt 391
— 2, 1 og 1/2 β Kobber 392
Lippe-Schaumburgsk 2 Georg Wilhelmsd'or 397
Hamburgsk Dukat 397
Norsk Kobber 1 Rb.β 1813. Forsøg? 400
50 Rbdlr. Seddel, udstedt af Nationalbanken 1834 423

Pag.
5 Rbdlr. Seddel, udstedt af Nationalbanken 1835 425
Ældre dansk-vestindiske Dobbelt-, Enkelt- og Halvrealer 435
Spanske Piastre 1770, 1772 443
Portugisisk Johannis 443
Vestindiske dobbelte og enkelte Realer samt Styver 445
Vestindisk Kreditbevis, Bilag 446
Dobbelte og Enkelte Dukater af guineisk Guld ..... 454—55
Dansk Medaille af guineisk Guld 455
Engelsk Guinee 1758 455
Ældre Trankebar Mønt 459
Trankebar Mønt fra Chr. VIIs Tid 461
— — - Fr. VIs Tid 463
Den sidste danske 4 Kas 465
Interimistisk Færøseddel 474
1 Rdlr. Kurant, Bagside med islandsk Tekst 481
Grønlandsk Kreditbevis 1803 for 1 Rdlr. 491
— — 1804 - 5 492
— Kreditseddel 1837 - 24 β 493
— — — - 12 β 494
— — 1841 - 6 β 494

REGISTER

Adzer, D. J., Medaillør 11, 39 43
Agier, Jaques, Grosserer 321
Aktier i Nationalbanken 421
Alberts, C. B., Assistent 347
Alen Vadmel, Værdienhed 467, 476 ff.
Alsing, H. F., Medaillør 362, 368
Anker, Konferensraad 235
— , P., Kammerherre 235
Anna, Mønt 464 ff
Armésedler, dansk-svenske 222 ff
Arnemann, Th. August 397
Arnoldsgylden 469
Asiat. Compagni 180, 183, 185
Ausborn, H. Fr., Justermester 347, 368, 371
Averhoff & van Schieven, Hamburg 46

Bancothalers Forhold til Specie 157
Bang, F. L., Professor, Dr. med. 154 ff
— Oluf L., Generalprocurør 27, 154
— P. G. Bankdirektør 419
Bank-Casse-Penge 291
Bankerot 1813 304
Bankhæftelsen 302 ff
Bank of England 449—50
Banque de France 450
Bargum, holst. Advokat og Dep. 393
Barrefod 422
Bauert, G. V., Medaillør 40 ff, 90, 98, 102, 367
— J. E., Medaillør 11, 31 ff, 40, 88, 90, 93, 103
Behrens, Gebrüder, Hamburg 396
Beit, J. B. og J. R., Hamburg 397
Bentzen, Ole, Guardein 347, 351
Bernadotte 274 ff
Bernault, hamb. Entreprenør 367
Bernstorff, A. P. 16
Birch, Kr., Finansdep. 285, 293, 328
Blaa Kurantsedler 197—8, 200
Blacks Enke og Compagni 178
Blanke (islandske) Sedler 485
Borch, Peter, Sekretær 347
Boss, Mønt 457
Bobé L. 11
Borstel Gods 59
Boulton, Matthew 95
Boultons Møntmaskine 95 ff
Brandt, Ingeborg Marie, Winekes Enke 13
Branth Cajus, cst. Møntdirektør i Altona 139, 368
— Møntdirektør 92, 98, 111, 134, 348, 368
Brændevinsskat 314
Bureaubeviser, vestindiske 446
Busch, G. 293
Bæseke, G. H., Møntfuldmægtig 44, 60

Cabes, Mønt 457
Carl, Hertug, af Sverige 273
Carstens, A. G., Overprokurør 75
Chr. August af Augustenborg 229, 273
Circulation af Sedler 324 ff
Civiletatens Udgifter 260
Clausen, M., Møntmester 13
Cohn, E., Kontorchef 286
Colbjørnsen, J. L. 76
Collin, Jonas 130, 293, 346 ff, 385
Comitésedler 203—4, 212
Coninck, J. Fr. de, Grosserer 321
Conradsen, H., Medaillør 361
— J., — 64, 121, 129, 346—7, 357. 361
Coupellering 362

Cramer L. J., Grosserer 178
Cypræa moneta 457

Dansk-svenske Armésedler 222 ff
Dam, Mønt 457
Dau, Bankdirektør 28
Debes, Lucas 466 ff
Deflation 330
Deichmann, Bisp 13
Deli, Christoffer, Smed 93
Depositokassen 205 ff, 209
Dill, P. H., Møntfm. 137
Dollars Vægt 452
Donner, C. H., Grosserer 369
— J. C., Bankdirektør 160
Droz, J. P., Stempelskærer 94—95
Dukater 46 ff, 61
Dutter, Mønt 465

Eeg, Anders, Fm. 90
Embedsmænds Bedragerier 314
Engelbrecht, J., Møntmester 13
Engelsk Kobbermønt 94 ff
— Guinee 456

Fabritius, J. G. G., Guardein 356
Falck, Abraham, og Sønner 178
Falkenberg, G., Guardein 13
Fanoer 459 ff
Faste Ejendommes Værdi i Danmark og Norge 294 ff
Femtedelsspecie 90—91
Femtendedelsspecie 89
Filialer af Nationalbanken 421
Finansdeputationen 352
Finanskollegiets Kritik af Fr. VI 284 ff
Finansreformer 262
Fisk, Værdienhed 476 ff
Flor, Møntmester 28, 130
Florin, færøsk 468 ff
Frdg. 6. Oktbr. 1757 17
— 2. Jan. 1776 16, 25, 29
— 29. Febr. 1788 28 ff
— 5. Jan. 1813 300 ff
— 31. Juli 1813 308
— 31. Juli 1818 353
Frdg. 2. Juli 1819 336
Frankrig, Fred med 313-14
Frauen, Fr., Guardein 61
Frederik, Arveprins 16
— Kronprins 16
Frederikd'or 370 ff
Freund, H. E., Stempelskærer 122, 400
— J. F., Møntmester 131, 346 ff, 368 ff
Friis, Poul, Grosserer 321
Fritzøe Jernværk 234
Frivilligt Offer 113 ff
Fromann, Johan, Smed 28
Færøske Sedler 473

Galespie, engelsk Mekaniker 347
Gay-Lussacske Metode 362
Gerlach, C. F., Møntmester 347, 356
Gianelli, P. L., Stempelskærer 64, 103 ff 113
Glimrende Handelsperiode 202, 268
Gondolatsch, Justitsraad 19
Granstrøm, Stempelskærer 143, 230
Grøger, Kunstmaler 64
Grønlandske Kreditbeviser 490 ff
— Kreditsedler 493 ff
Guineisk Guld 454—56
— Kurantdaler 458
Guldpagoder 458 ff
Guldtaffelservice 308
Gustav IV Adolf 273
Gylden, færøsk 468
Gyldensparre, Fru 12
Günther, F. C., Møntfuldmægtig 357—58
Gældsomskrivning 303 ff

Haeslingh, D., Stempelskærer 67
Halvspecie 375
Hamburgsk Mønt 67-68
Handelsbalance 82, 85, 156
Handelskrisen 164, 180 ff
Hartkornsskatter 328
Hartzen, Justitsraad 240
Heering, P. N. og W. 11 ff
Heilbuth, Abraham, Stempelskærer 103
Heine, Salomon, Hamburg 396

Heine, Søhne, Joseph 396
Helbredsspecier 369
Hertugdømmernes Forhold til Nationalbanken 333—34
Hetsch, Professor 338
Hinnerup, Guldsmed, Møntfm. 359
Hofudgifter 260
Hoherdam Kupferwercke 59
Holstein, Walterneversdorff 393
Holm, J. J., Stempelskærer 39, 80, 103, 151, 400
Holstensk Modstand mod dansk Mønt 381 ff
Hull, Gert, Stempelskærer 36, 80, 103
Hundreder, Værdienhed 478 ff
Hutschinson, W., Bankdirektør 28, 160
Hvide Kurantsedler 199
Hvidt, L. N. 282, 419
Hvitfeld, Hartvig, Oberst 13
Höegh, A., Bankdirektør 28, 160
Höegh-Guldberg 16
Höy, J., Smed 93
— N., Guardein 61
Höybye, Schichtmester 61

Island 379 ff
Islandske Sedler 482 ff
— Studenter 479
— Varedalere 486

Jacobson, D. A., Stempelskærer 39—42
— S. A., — 39, 80, 103
Jantzen, J. E., Købmand 59
Jeversk Mønt 65—67
Johannisser 435, 438, 444
Jonas Söhne & Co. 396
Justus Judex Mønt 30
Jürgens, Anna Marie, Winekes Hustru 12

Kas 459 ff
Kauri, Mønt 457
Kellermann, P. Joh. Vilh. 285
Kirke- og Skolevæsen 260
Kirstein, E. F. 285, 293
Kleve, Terkel, Professor 180
Klingberg, Advokat 336
Knoph, E. O., Dir. paa Røraas 137
— E. W., Fændrik 37
— H. S., Møntdirektør 19, 25, 37
— H. S., Møntfm. 28, 60, 90
— T. S., Guardein 60, 89, 348
Kobbermønt 117 ff
Kobber ½ β 1838 360
— 1 β 117
— 2 β 120
— 3 β 124
Kofoed, D., Grosserer 336
Komitésedler 312, 320
Kongsberg Mønt 13
— — nedlægges 139
Kongsberg, R. S., Stempelskærer 14
Kontinentalspærring 275
Kreditsedler, vestindiske 434 ff
Krisen 1799 269
Kroner, færøske 472 ff
Krohn, F. C., Stempelskærer 361, 389 ff
Kroningsmedailler 349 ff
Kruse, H. J., Guardein 28, 400
Krüger, G., Møntmester 11
Kugildi 467
Kurantbankens Omløb 201
— Ophævelse 193 ff
— Status 196
Kurantbetalinger 87
Kurantdukater 46—47, 63
Kurantsedlers Indløsning 302—03
Kursregulering 283 ff
Kvartalskurser 408
Küchler, C. H., Stempelskærer 94 ff 107
Købekraft 407
Københavns Mønt i ældre Tid 13
Köhler, H., Møntmester 11
Köpp, N. B., Oberbergamtsforvalter 13

Laan til Staten 277
Landboreformerne 262 ff
Lange, C., Numismatiker 43
— C. W., Revisor 19
— F., Justitsraad 110
Lantwerck, J., Justermester 137

Larsen, Carl, Justermester 137
Lauenborg 313
Lawaetz, J. D., Bankdirektør 28, 76
Lejlændinge 479
Levy, Samuel 396
Liebst, Møntmester 28, 44
Lippe-Schaumburg 397
Louisd'or 48
Lund, Niels, Præger 28
Lunde(r), Stempelskærere 14, 80, 134
Luxdorph, Bolle 12
Lübbes, E. J., Bankdirektør 28, 160
Lüders, Johan, Fm. 60
Lyne, Jonas, Hofretspræsident 13
Lyng, C. H., Møntmester 19, 37
Lysetold 484
Löck, G., Advokat 392

Madelung, J. G., Møntmester 136, 140, 348, 401
Madrasrupien 464 ff
Mahrenz, Stempelskærer 40, 43, 99
Maj-Vexler, vestindiske 439
Malling, Ove, 2, 76, 323 ff, 415
Mannhardt, C. H. R., Amtsforstander 392
Marquardt, Fm., Guardein 61, 90, 368
Maxen, (Mahrenz) 44
Melgaard, M. M., Justermester 28
Mendelsohn-Bartholdi, Bankier 397
Meyer, David Amsel 286–87
— H. C., Møntmester 13
Middelton, Stempelskærer 122
Militærudgifter 259
Milton, John, Stempelskærer 98 ff
Moltke, J. G. 323
— A. V., Finansminister 385 ff
— C., Rentek. dep. 28
Moratorium 303–04
Müller, C. A., Stempelskærer 349 ff
Møller, Peder, Assessor 336
Møntmarks Vægt 10
Møntmærker 389
Møsting, J. S., 311, 323, 327, 412 ff

Navneværdi 303 ff, 309
Nissen, Bankdirektør 282, 293
Norges Økonomi 1808–10 234–35
Numsen, K. F., Overhofmarskal 27, 154

Olde, Købmand 20, 24, 40 44
Oldenburgsk Mønt 65–66, 68
Oversigt over Kurs, Metalværdi, Købekraft 1788—1813, 1813—44 254, 405–07
Oversigt over Statens Status 1786 256 ff
— — Udmøntning og Seddelomløb 1787–1813, 1813—44 252, 404–05
Oxholm, General, Guvernør i Vestindien 442

Pagoder, Guldmønter 458 ff
Patagons, Mønter 435
Patent 8. Juli 1787 16
Peter Fr. Ludvig, Hertug af Oldenburg 65
— Wilhelm, — - — 65
Pfenni(n)g = 1/6 Rb.β 386 ff
Piastre 443, 452, 459
Pingel, Meyer, Prætorius & Co. 456
Pippenburg, G., Møntsmed 93
Pistoler, Guldmønt 371 ff
Plakat 28. Febr. 1761 26, 29
— 3. Decbr. 1794 86
— 15. Juli 1795 89
— 15. Febr. 1813 328
Platinmønt 373
Pondicheri Rupie 459
Pontoppidan, Justitsraad 490
Poppe, Hartvig Chr., Guardein 134
Poppenbüttel 59
Portonovopagode 459
Post, J., Møntmester 13
Postulatsgylden 469
Prahm, J. G., Møntmester 61, 138, 140 400
Preen, D., Bankdirektør 28
Preuss, J. A., Krudtfabrikant 61
Preussen, Mageskifte med 313
Pristal 406
Private Sedler i Kurant 221 ff
— — i Rb.mønt 320 ff
Prætorius, Jeppe, Grosserer 321

Qvildeleje 484

Raphael, H. J., Grosserer 396
Realer, vestindiske 435 ff
Realisationen 427 ff
Reich, David, Skolemester 13
Rejsedaler 1788 45 - 46
Rentenedsættelse 303—04
Rethwisch 19
Reventlow, C. D., 75
— Criminil 393
Rhinskgylden 468
Ricardo, David 422
Rigsbankanvisninger 315
Rigsbankens Omsætning 318 ff
Rigsbankpfenning 366 ff
— sedlers Udstedelse 316
— tegn 341 ff
Rdlr. Gagepris 457
— Guldpris 457
— Slavepris 457
Rosen, Amtmand 385
Rosenkrantz, Statsraad 154
Rubin, Marcus 286—87, 298
Rubow, Axel 323
Ryberg & Co. 178
Ryge, J. C., Dep. 50, 110

Salm-Kürburg, M. G. A. v., Rigsfyrste 164
Saltø Saltværk 234
St. Thomæ Bank 446 ff
Schack-Rathlou, Statsraad 154
Schartou, J. E., Grosserer 321
Scheel, J. E. v. 50
Schieven, van, Købmand i Hamburg 46
Schimmelmann, H. 72
— Ernst 16, 72—73, 75, 96, 195, 285, 291 ff, 310, 381
Schou, H. H., 43
Schultz, Dir. for grønl. Handel 490
Schönheyder, Bankdirektør 415
Sechsling 51
Seddelforfalskning 164
Seddelomløb 176, 404—05
Seddeludstedelse 336
Sedlers Afskaffelse paa Island 489
Sesemann, G., Møntmester 11
Siccarupie 464 ff
Skatter 267, 278
Skatkammerfondsbeviser 212 ff
Skibsafgift 314
Skjoldgylden 469
Skæppe 467
Slavehandel 456 ff
Slesv.-Holst. Møntseparatisme 366 ff
Smaasedler 217 ff
Soho, engelsk Mønt i 95 ff
Speciebetalinger 85 ff
Speciedukater 47, 61 ff
Spillejetons 65
Stahl, David, Bankdirektør 160
Stampe, Statsraad 154
Statens Finanser 1806 og 1813 276
— Indtægt og Udgift 1786 256 ff
Statsgæld 266
— laan 270 ff
Steenstrup, Poul, Bergmester 147, 401
Stempelskæring 93 ff
Stjernepagoder 464
Stockfleth, H. C., Justermester 89, 93
Stresow, H. J., Købm. i Hamburg 63, 396
Struensee, J. F., Minister 19
Strewe, Guardein 61
Styver, (2 β) vestindiske 436 ff, 445
Stöcken, Abigael og Fr. v. 12
Svendsen, G. V., Møntfuldmægtig 358, 359
Sverige, Fred med 313
Sølvsedler 336
Sølvværdi 303 ff, 309

Tegn af Kobber 341 ff
Tetens, J. N., 50, 86
Thomsen, C., Grosserer 336
— J., Administrator 356—58
Thormøhlenske Sedler 14
Thorvaldsen, B., 356—58
Thulstrup, J. 178
Told 278—79
— specier 355
Tolvmillionsagen 419 ff

Trankebar Rdlr. 466
Tregder, E. H., Guardein 137—38, 348, 356
Troquedorer 460 ff
Tutein, Diedr., Grosserer 321

Udkast til Mønter 31—34, 73-75
— - norske Assignationer 236
— - norske 2 β 147
Udmøntningsbeløb 68—59, 132, 153, 364—365, 398—99, 404, 453
Udmøntningsformler 70, 132, 151-52, 363, 396, 452
Uhlhornske Haandpresse 362
Unze Guld 457

Valutacentral 286
— hjælp 59
Varedalere islandske 486
Vasselon, Stempelskærer 94
Verordn., 26. Juni 1844 494 ff
Vestindiske Rigsdalere 452
Vexelindskrænkning 281 ff
Vibe, Ditlev, Statholder 13
Væt, islandsk Værdienhed 476 ff

Wahl, G. V., Stempelskærer 67
— J. H., Stempelskærer 67
Warberg, Ole, Professor, Møntdirektør 98, 121, 130, 323, 334, 345 ff, 356
Warburg, Elias 396
— M. M. 396
— W. S. 396
Watt, James 95
Wendt, K., Dep. 19, 50, 75—76, 285
Wexelsen, Justitsraad 233 ff
Wiff, Olaus, Stempelskærer 14
Wineke, Chr. d. ældre, Møntm. 11 ff
— — - yngre, — 11 ff
Wolff, Stempelskærer 36, 38 ff
Wright, N. W., Stempelskærerlærl. 134
Wærn, M., Generalkrigskommissær 179

Zinn, J. Fr., Agent 321
Zoëga, J., Dep. 21, 23, 75, 155 ff
Zweidritler 376 ff

Ørsted, A. S., 265 ff, 298 ff, 328